عیزەدین ئیبن ئەسیر

تەواوی مێژوو

بەرگی شەشەم

وەرگێڕانی
زاهیر محەمەد رەشید

پێداچونەوەی
پرۆفیسۆری یاریدەدەر د.یاسین سەردەشتی

منتدى إقراء الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

تەواوی مێژوو

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەمەد رەشید

بەرگی شەشەم

سلێمانی

٢٠١٢

پێڕست

نامەنوسینی خەڵکانی کوفە بۆ حسێن کوڕی عەلی

کوژرانی موسلیم کوڕی عەقیل

کاتێك حسین لەمەدینە ڕۆشتەدەر، عەبدالله کوڕی موتیع چاوی پێی کەوت. پێی وت: گیانم قوربانی تۆ بێت، بۆ کوێ دەڕۆیت؟ وتی: لەئێستادا بۆ مەککە دەڕۆم و بەڵام دوای ئەوە، داوای ڕێنوێنی و چاکە لەخوا دەکەم. عەبدالله وتی: هیوادارم خوا باشترینت پێ ببەخشێت، هیوادرام خوا هەمو ئێمە بکات بەقوربانی تۆ! کاتێك ڕۆشتیتە مەککە ئاگادار بە نەڕۆیتە کوفە چونکە شارێکی شوومە و باوکی تۆیان لەوێ کوشت و براکەتیان ریسوا کرد و ئەوەندەیان تانە و تەشەر لێدا نزیك بو گیانی دەربچێت. پەیوەستی بارەگایی خوایی بە و لەوێ سەروەری عەرەبەکان بە و حیجازیەکان کەس ناکەنە هاوتایی تۆ و خەڵك لەهەر لایێکەوە لەدەوری تۆ کۆدەبنەوە. مام و خاڵەکانی من قوربانی تۆبن! لەبارەگایی خوایی دورمەکەوەرەوە! سوێند بەخوا ئەگەر تۆ لەناو بچیت، هەموان لەگێژاویی ریسوایی و کۆیلایەتی نوقم دەبین.

حسین کوڕی عەلی بەرێکەوت تا لەمەککە دابەزی و خەڵك هاتوچۆ کردن بۆ لای ئەویان دەست پێکرد و لەهەر لایێکەوە دەوریان گرت. عەبدالله کوڕی زوبەیر لەوێ بو و سوچێکی کەعبەی کردبوە پەناگای خۆی. لەوێ بەردەوام لەسەر پێ بو و سەراسەری شەو ورۆژی بەنوێژ خوێندن بەسەر دەبرد و بەدەوری ماڵی خوادا دەسورایەوە و هاورێ لەگەڵ کەسانیتر دەڕۆشتە لای حسین کوڕی عەلی و بەردەوام راوێژی لەگەڵ دەکرد و هەندێ کات ئامۆژگاریشی دەکرد. حسین رێزدارترینی خەڵکان لای کوڕی زوبەیر بو چونکە تا ئەو کاتەی ئەو لەو شارەدا بو کەس لەگەڵ کوڕی زوبەیر بەیعەتی نەدەکرد.

کاتێك خەڵکانی کوفە لەمەرگی معاویە ئاگادار بونەوە و زانیان عەبدالله کوڕی عومەر و عەبدالله کوڕی زوبەیر و حسین کوڕی عەلی بەیعەتیان نەکردوە، لەبەرابەر یەزید شۆڕشیان دەست پێکرد. شیعەکان لەماڵی سلێمان کوڕی صوردی خوزاعی کۆبونەوە و ئاماژەیان بەرۆشتنی حسین کوڕی عەلی بۆ مەککەدا و لەلایەن چەند کەسێکەوە نامەیەکیان بۆ نوسی، لەناو ئەوان: سلێمان کوڕی صوردی خوزاعی، موسەییب کوڕی نەجبە، ریفاعە کوڕی شەداد، حەبیب کوڕی موتەهەر و کەسانیتر:

بەناوی خواوەندی بەخشندەی میهرەبان، سڵاو لەتۆ. ئێمە لەگەڵ تۆ، سوپاسی خوایەك دەكەین كەجگە لەو خوایەك نیە. دوای سڵاو، سوپاسی خوایەك دەكەین كەدوژمنەكەی تۆی لەناو برد، ئەو دوژمنە ستەمكارە دێو سرشتەی كاروباری ئەم ئۆمەتەی لەدەست دەرهێنان و سامانەكانی تایبەت كرد بەخۆی و بەزۆر دەستی بەسەردا گرتن و بێ رەزامەندی خەڵكان فەرمانڕەوایەتی كرد و چاكەكانی كوشت و خراپەكارانی بەزیندویی هێشتەوە. ئێمە رێبەرێكمان نیە، بۆ لای ئێمە وەرە ئەگەری هەیە خوا لەروناكی تۆ، ئێمە لەدەوری راستی و دروستی كۆبكاتەوە. نەعمان كوڕی بەشیر لەكۆشكی فەرمانڕەوایی خۆی زەوی گیر بوە، ئێمە هیچ هەینی یا جەژنێك لەدەوری ئەو كۆنابینەوە و ئەگەر بزانین تۆ بەرەو لای ئێمە دێیت، ئەو دەردەكەین تا بەخواستی خوای گەورە ئەو بۆ شام دور بخەینەوە، سڵاو و خۆشەویستی و پیرۆزیەكانی خوایی هاورێی تۆ بن.

نامەكەیان هاورێ لەگەڵ عەبدالله كوڕی سەبعی هەمەدانی و عەبدالله كوڕی وال رەوانە كرد. دواتر نامەیەكی تریان نوسی و دوای دو شەو رەوانەیان كرد. خەڵك نزیكەی سەد و پەنجا نامەیان نوسی. دواتر نێردراوی سێیەمی رەوانە كرد وپێداگریان كرد تا بەرەو لای ئەوان بەرێكەوێت. دواتر شەبس كوڕی رێبعی و حەجار كوڕی ئەبجەر و یەزید كوڕی حارس و یەزید كوڕی رویەم و عوروە كوڕی قەیس و عەمرۆ كوڕی حەجاجی زەبیدی و محەممەد كوڕی عومەیری تەمیمی لەمبارەوە نامەیان بۆ نوسی.

كاتێك ئەم نامانە لای حسین كوڕی عەلی كۆبونەوە، بۆ ئەوانی نوسی: دوای سڵاو، هەموی ئەوەی نوسیبوتان، پێم گەیشت. ئێستا برا و كوڕە مام و كەسێكی بڕواپێكراوی خۆم لەبنەماڵەكەی خۆم موسلیم كوڕی عەقیل بۆ لای ئێوە رەوانە كرد و فەرمانم پێدا چۆنیەتی كار و ئەندێشە و چارەنوسی ئێوەم بۆ بنوسێت. ئەگەر بنوسێت كەبۆچونی گەورەكان و فرەزانەكانتان وەك بۆچونی ئەو نێردراوانەیە كە بۆ لای منتان رەوانە كردوە، بەزویی بەخواستی خوا بەرەو لای ئێوە بەرێ دەكەوم. سوێند بەگیان خۆم رێبەر تەنیا ئەو كەسەیە كەپشت بەنوسراوی خوایی ببەستێت و لەسەر بنەمایی دادپەروەری فەرمانڕەوایەتی بكات و ئایینی راستی و دروستی سەقامگیر بكات. سڵاو و ماڵئاوا.

دەستەیەك لەشیعەكان لەبەسرە لەماڵی ژنێك لەعەبدقەیس بەناوی ماریە كچی سەعد كۆبونەوە. ئەم ژنە لەسەر ئایینی شیعە بو. ماڵی ئەو پەناگای شیعەكان بو كەلەوێ

کۆدەبونەوە و راوێژیان دەکرد. یەزید کوڕی بونیت بڕیاریدا هاورێ لەگەڵ حسین کوڕی عەلی بڕواتەدەر. ئەو لەعەبدقەیس و دە کوڕی هەبو. پرسی: کام یەك لەئێوە لەگەڵ مندا دێت؟ دوان لە کوڕەکانی ئامادەیی خۆیان نیشاندا: عەبداللە کوڕی یەزید و عوبەیداللە کوڕی یەزید. ئەوان بەرێکەوتن و لەمەککە لای حسین دابەزین و دواتر لەگەڵ ئەو رۆشتن و لەگەڵ ئەو کوژران.

حسین کوڕی عەلی موسلیم کوڕی عەقیلی بانگ کرد و ئەوی بۆ کوفە رەوانە کرد و فەرمانی پێدا لەخوا بترسێت و ئەم ئەرکەی بەنهێنی بهێڵێتەوە و نەرمی ومیهرەبانی بگرێتەبەر. موسلیم روی کردە مەدینە و لەمزگەوتی پێغەمبەری خوا نوێژی خوێند و لەگەڵ کەسەکانی خۆیماڵئاوایی کرد و دو رێنیشاندەری لەخەڵکی قەیس بەکرێ گرت. ئەو دوانە رێگەیان ون کرد و تینویەتی تەنگی پێ هەڵچنین و لەئەنجامدا گیانیان سپارد و وتیان: ئەم رێگایە دەگاتە ئاو. موسلیم بۆ حسینی نوسی: من روم کردە مەدینە و دو رێنیشاندەرم بەکرێ گرت کەرێگەیان ون کرد و لەتاو تینویەتی گیانیان سپارد. ئێمە بەرێکەوتین تا گەشتینە ئاو و گیانی خۆمان رزگار کرد. ئەم ئاوە لەشوێنێك بەناوی (مضیق) (تەنگانە) لەدۆڵی (خبیت) (چاڵێکی قووڵ)ە. بۆ ئەم روداوانە بۆچونێکی خراپم هەیە. ئەگەر ئەتەوێت، لەمن خۆشبە و کەسێکیتر رەوانە بکە. حسین نوسی: دوای سڵاو، دەترسم هۆکاری تۆ بۆ نوسینی ئەو نامە شتێك جگە لەترسی تۆ نەبێت. بەرێگای خۆتا برۆ، درێژە بەکارەکەی خۆت بدە، ماڵئاوا.

موسلیم بەرێکەوت تا گەیشتە کوفە و لەماڵی موختار یا لەشوێنێکیتر دابەزی. شیعەکان هاتوچۆیان بۆ لای ئەو دەست پێکرد. هەرجار کەدەستەیەك لای ئەو کۆدەبونەوە، نامەکەی حسینی بۆ دەخوێندنەوە و ئەوان دەگریان و مژدەی هاوکاری و پشتیوانیان پێدەدا. شیعەکان ئەوەندە هاتوچۆیان کرد کەشوێنەکەی ئاشکرا بو و ئەم هەواڵە بەگوێی نەعمان کوڕی بەشیر فەرمانداری کوفە گەیشت. ئەو رۆشتە سەر تەختی وتاردان و وتی: دوای سڵاو، ئاژاوە و دوبەرەکی دەست پێمەکەن. چونکە لەم دو کارەدایە خەڵکان لەناو دەچن و خوێنەکان دەرژێن و سامانەکان بەفیرۆ دەروات. ئەو پیاوێکی خۆپارێز و خۆڕاگر بو و ئارامی و تەندروستی خۆش دەویست. دواتر وتی: من تەنیا شەڕی ئەو کەسە دەکەم کە شەڕی من بکات و تەنیا هێرش دەکەمە سەر کەسێك کەهێرش بکاتە

سەرم. خەوتوی ئێوە بەئاگا ناهێنمەوە و زیان لەئێوە نادەم و لەسەر بنەمای هەواڵ و بوختانەکان و بەدگومانی کەس دەستگیر ناکەم. بەڵام ئەگەر روبەروی من ببەنەوە و بەیعەتەکەم پێشێل بکەن و لەگەڵ رێبەرەکەی خۆتان ناسازگاری بگرنەبەر، سوێند بەو خوایەی جگە لەو خوایەك نیە، تا ئەو کاتەی دەسکی شمشێر لەدەستمدا بێت، شەڕی ئێوە دەکەم ئەگەریش لەناو ئێوەدا کەس یار و هاوکاری من نەبێت. ئاگادار بن کە من حەز دەکەم ئاشناکان بەراستی و دروستی لەناو ئێوەدا زیاتر لەو کەسانە بن کەبەدوای چەوتی و خواریدا دەگەڕێن.

لەم کاتەدا عەبدالله کوڕی موسلیم کوڕی سەعیدی حەزرەمی لەهاوپەیمانەکانی ئومەوییەکان لەبەرابەر ئەو هەستا و وتی: ئەم ئاژاوە تەنیا بەسەختگیری کۆتایی دێت و ئەم بۆچونەی تۆ هەتە، بۆچونی پیاوێکی لاوازە. نەعمان وتی: ئەگەر لاواز بم و فەرمانەکانی خوا ئەنجام بدەم، زیاترم پێخۆشەوە لەوەی لەبەرێزەکان بم و گوناح ئەنجام بدەم. ئەو لەسەر تەختی وتاردان هاتە خوار. عەبدالله کوڕی موسلیم نامەی بۆ یەزید نوسی و ئاگاداری کردەوە کە موسلیم کوڕی عەقیل هاتۆتە کوفە و خەڵك بەیعەتیان لەگەڵ کردوە. بیری خستەوە: ئەگەر پێویستت بەکوفە هەیە، پیاوێکی بەهێز رەوانە بکە کە فەرمانی تۆ بەکار ببات و لەگەڵ دوژمنەکانت هاوشێوەی خۆت هەڵس وکەوت بکات چونکە نەعمان کوڕی بەشیر پیاوێکی لاواز و بێهێزە. ئەو یەکەم کەس بو نامەی بۆ یەزید نوسی و دواتر عومارە کوڕی وەلید کوڕی عوقبە و عەمرۆ کوڕی سەعد کوڕی ئەبی وەقاص نامەی هاوشێوەیان بۆ یەزید نوسی.

کاتێك نامەکان لای یەزید کۆبونەوە، راوێژی لەگەڵ سێرجون کۆیلەکەی معاویە کرد و نامەکانی بۆ خوێندەوە و لێی پرسی چ کەسێك وەك فەرمانڕەوایی کوفە دەستنیشان بکات. یەزید لەعوبەیدالله کوڕی زیاد رەنجا بو. سێرجون پێی وت: ئەگەر معاویە زیندو دەبویەوە، بۆچونەکەی ئەوت بەکار دەبەست؟ وتی: بەڵێ. دەڵێت: سێرجون نامەی معاویەی سەبارەت بەدەست نیشان کردنی عوبەیدالله کوڕی زیاد وەك فەرمانڕەوایی کوفە نیشاندا و وتی: ئەمە بۆچونی معاویەیە. پێش ئەوەی بمرێت، فەرمانیدا ئەمە بنوسن. یەزید بۆچونەکەی معاویەی پشت راست کردەوە و کوفە و بەسرەی تایبەت کرد بەعوبەیدالله و فەرمانی خۆی لەمبارەوە نوسی و بەموسلیم کوڕی عەمرۆ باهلی باوکی

قوتەیبە کوڕی موسلیم رەوانەی کرد و فەرمانیدا بەدوای موسلیم کوڕی عەقیلدا بگەڕێت و بیکوژێت یا لەکوفەوە بۆ شوێنێکی دوردەست، دوری بخاتەوە. کاتێك نامەکە بەعوبەیدالله گەیشت، فەرمانیدا بۆ ڕۆشتن ئامادە بن تا بۆ هەمان بەیانی ئاهەنگی کوفە بکات.

حسین رونوسێکی لەنامەکەی خۆی بۆ گەورەکانی بەسرە رەوانە کرد. نامەی بۆ ئەم کەسانە نارد: مالك کوڕی مێسمەعی بەکری، ئەحنەف کوڕی قەیس، مونزەر کوڕی جارود، مەسعود کوڕی عەمرۆ، قەیس کوڕی هەیسەم، عومەر کوڕی عەبدالله کوڕی مەعمەر و کەسانیتر. داوای فەرمانبەری لەنوسراوی خوا وشێوەی پێغەمبەری لێکردن و بیری خستنەوە کەشێوازی پێغەمبەر مردوە و بەلارێدا براوە و خراپەکاری زیندو بۆتەوە. هەمویان نامەکەی ئەویان شاردەوە جگە لەمونزەر کوڕی جارود کەترسا ئەمە فێڵی کوڕی زیاد خۆی بێت. لەبەر ئەمە نێردراوەکەی حسن و نامەکەی بردە لای کوڕی زیاد. ئەو نێردراوەکەی کوشت و لەناو خەڵکدا وتارێکدا و وتی:

سوێند بەخوا، هاوشێوەی ئەو کەسە نیم بۆمن ئاوازی مەشکەیەکی پڕبا بەرز بکەنەوە یا سەرکێشێك بکەنە هاوتایی من و دەستەمۆی بکەن. من سەرکوتکەری ئەو کەسەم شەڕی من بکات. هەرکەس لەگەڵ قاریەکان لەسەر تیر هاویشتن کێبڕکێ بکات، مافی ئەوانی داوە. ئەی خەڵکانی بەسرە، ئاگادار بن کەسەروەری باوەڕداران منی وەك فەرمانڕەوایی کوفە دەست نیشان کردوە و من بەیانی بەرەو ئەوێ بەرێدەکەوم. براکەم عوسمان کوڕی زیاد وەك جێگری خۆم دەکەمە فەرمانڕەوایی ئێوە. لەشۆڕش و ناسازگاری خۆتان بەدور بگرن چونکە سوێند بەخوا هەواڵی ناسازگاری لەهەر کام لەئێوە بەمن بگات، ئەو لەگەڵ سەروەر و هاوتاکەی خۆی و سەرپەرستەکەی دەستبەجێ دەکوژم و نزیك بۆ تاوانی دورەکان دەگرم تا راست و بەهێز بن و لەناو ئێوەدا ناسازگار و ئاژاوەچی دروست نەبێت. من کوڕی زیادم. لەناو هەمو خەڵکانی سەر زەوی، لەگەڵ ئەودا هاوتام. هەروەها لەگەڵ مام و خاڵەکانیشم.

دواتر لەگەڵ موسلیم کوڕی عەمرۆ باهلی و شەریك کوڕی ئەعوەری حارسی و پاسەوانەکان و کەسانی نزیکی خۆی لەبەسرە ڕۆشتەدەر. شەریك شیعە بو. دەڵێن: پێنەسد کەسی لەگەڵدا بو کەکەم کەم لێی جیابونەوە. یەکەم کەس کە لێی جیابویەوە،

شەڕێك بو. هیوایان دەبرد بۆ گرتنی ئەوان چاوەڕوان بێت و حسین پێش ئەو بگاتە کوفە. چاوەڕوانی هیچ کەسی نەکرد تا بەتەنیایی ڕۆشتە ناو کوفە. لای کوڕەکانەوە تێدەپەڕی و لەبەر ئەوەی دەمامکی بەستبو، گومانیان دەکرد کەحسینە و چونکە لەمە دڵنیا بون، دەیانوت: بەخێرهاتیت ئەی زادەی پێغەمبەری خوا! ئەو قسەی لەگەڵ ئەوان نەدەکرد. خەڵك لەماڵەکانی خۆیان بۆ بینینی ئەو دەهاتنەدەر. ئەم کارەی پێ ناخۆش بو. نەعمان کوڕی بەشیر ئەمەی بیست و دەرگای کۆشکی لەسەر داخست چونکە گومانی دەکرد ئەو بێ گومان حسینە. عوبەیدالله گەیشتە کۆشك و خەڵك بەدەم هاوار کێشانەوە هاوڕێیەتیان دەکرد. نەعمان پێی وت: سوێندت دەدەم بەخوا لەمن دورکەویتەوە! ئەوەی بەمن سپێردراوە تەسلیمی تۆی ناکەم و ناخوازم شەڕی تۆ بکەم! عوبەیدالله لێی نزیك کەوتەوە و وتی: دەرگا بکەرەوە هیوادارم هەمیشە داخراو بیت. پیاوێك کە لەپشت سەری بو ئەمەی بیست و بۆ لای خەڵك گەڕایەوە و وتی: ئەی هاوار ئەوە کوڕی مەرجانەیە! نەعمان دەرگای کردەوە و کوڕی زیاد ڕۆشتە ژوور. دەرگایان داخست و خەڵك بلاوەی لێکرد. بەرەبەیانی ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان (یا هەمان ڕۆژ) و وتی: دوای سلاو، سەرورەی باوەڕداران، شارەکان و سنور و داراییەکانی ئێوەی بەمن سپاردوە. فەرمانی داوە مافی ستەملێکراوان بدەم و بێ بەهرەکان سامانێکی زۆریان پێ ببەخشم و ڕێز لەفەرمانبەر و گوێرایەڵەکانی ئێوە بگرم و گوناحکار و گومانداری ئێوە سزا بدەم. من فەرمانەکانی ئەو سەبارەت بەئێوە ئەنجام دەدەم و پەیمانەکەی ئەو سەبارەت بەئێوە دەهێنمە دی. لەگەڵ چاکەکاری ئێوە وەك باوکێکی چاکەکار هەڵس و کەوت دەکەم و شمشێر و قامچی من بەرووی کەسێکدا بەرز دەبێتەوە کە لەفەرمانەکانی من خۆی بەدور بگرێت و پەیمانەکەی من بشکێنێت. هەر کەس دەبێت ئاگای لەخۆی بێت.

دواتر هاتەخوار و هەڕەشەی لەسەران و گەورەکان و خەڵکانێتر کرد و وتی: نامەم بۆ بنوسن و ئاناشناکان و دورەپەرێزەکان لەسەرورەی باوەڕداران و حروریەکان و ئەو کەسانەی گومانی ناسازگاری و نافەرمانیان لێدەکەن، بەمن بناسێنن. هەرکەس سەبارەت بەوان نامەم بۆ بنوسێت، لەگوناح پاکە و هەرکەس نەنوسێت دەبێت بەڵێنی پەیمانی ژێردەستەکانی خۆی بەئێمە بدات کەهیچ کامیان ڕێگەی ناسازگاری ناگرنەبەر و قسەی ناراست ناکەن و تەنیا ڕەزامەندی ئێمەیان دەوێت و هەرکەس جگە لەمە بکات، ئەمانی

لەسەر هەڵدەگیرێت و گیان و خوێن و سامانەکەی بۆ ئێمە ڕەوا دەبێت. هەر سەرپەرستێك لەسنوری دەسەلاتەکەی خۆی یەکێك لەدوژمنانی سەروەری باوەڕداران بدۆزرێتەوە کە بەئێمەی نەناساندبێت، لەبەردەرگای ماڵەکەی خۆی لەداری دەدەن و بەشی لەگەنجینە دەردێنن و لەشوێنێك لە(عمان الزاره) فرێی دەدەن. دواتر هاتەخوار.

موسلیم وتارەکەی عوبەیدالللەی بیست و لەماڵی موختار هاتەدەر و ڕۆشتە ماڵی هانیِ کوڕی عوروەی موڕادی، لەدەرگا ڕۆشتە ژور و داوای کرد تا هانی ببینێت. هانی بەرەو لای هاتەدەر و کاتێك ئەوی بینی، بەبونی ئەو ناڕاحەت بو. موسلیم پێی وت: هاتم بۆ لای تۆ تا پەنام بدەیت و میواندارییم بکەیت. هانی وتی: بارێکی قورست خستە سەرشانی من. ئەگەر نەدەهاتیتە ناو ماڵەکەم، حەزم دەکرد لای من بڕۆیتەدەر بەلاَم ئێستا ئەم پەنادانە یەخەی من دەگرێت. هانی ئەوی پەنادا و شیعەکان دەستیان بەهاتوچۆ بۆ ماڵی هانی کرد.

کوڕی زیاد یەکێك لەکۆیلەکانی خۆی بانگ کرد وسێ هەزار درەمی پێدا و وتی: بەدوای موسلیم کوڕی عەقیلدا بگەڕێ، هاوڕێکانی بناسە و بیدۆزەرەوە و لەگەڵ ئەواندا کۆببەرەوە، ئەم درەمانە بدە بەوان وپێیان بڵێ کەلەوانی و بەوردی گوێ لەهەواڵەکانی ئەوان بگرە. کۆیلە ئەو کاری کرد و لەمزگەوت لای موسلیم کوڕی عەوسجەی ئەسەدی دانیشت و بیستی کەخەڵکان دەڵێن: ئەم بۆ حسین کوڕی عەلی بەیعەت وەردەگرێت. ئەو نوێژی دەخوێند. کاتێك لەنوێژ تەواو بو، پێی وت: ئەی بەندەی خوا، من خەڵکی شامم کەخوا هاورێیەتی بنەماڵەی پێغەمبەرەکەی بەمن بەخشیوە. ئەمە سێ هەزار درەمە، دەمەوێت بەهۆیەوە چاوم بەو پیاوە بکەوێت کەدەڵێن هاتوە بۆ کوفە و بۆ کوڕی کچی پێغەمبەر بەیعەت وەردەگرێت. بیستومە کە دەستەیەك دەڵێن: تۆ لەگەڵ کاری ئەم بنەماڵەیە ئاشنایت. هاتمە لای تۆ تا ئەم سامانە وەربگریت و بمبەیتە لای گەورەکەی خۆت تا بەیعەتی لەگەڵ ببەستم. ئەگەر دەتەوێت، پێش ئەوەی چاوم بەو بکەوێت، خۆت بەیعەت لەمن وەربگرە.

موسلیم کوڕی عەوسەجە وتی: لەدیداری تۆ شادمانم و هیوادارم ئەوەی دەتەوێت، ببینیت وخوا بەهاورێیەتی تۆ هاوکاری بنەماڵەی پێغەمبەرەکەی بکات. حەزم نەکرد خەڵك زانیان من لەگەڵ ئەم کەسانەدام چونکە لەکوڕی زیاد و ستەمی ئەو دەترسم.

بەیعەت و سوێند و بەڵێنی لێوەرگرت تا لەگەڵ ئەودا ڕێگەی چاکەخوازی بگرێتەبەر و نهێنیەکەی بەنهێنی بهێڵێتەوە. چەند ڕۆژێك هاتوچۆی کرد تا موسلیم کوڕی عەقیلی نیشاندا.

لەم کاتەدا هانی کوڕی عوروە نەخۆش کەوت. عوبەیداللە کوڕی زیاد ڕۆشت بۆ لای تا هەواڵی بپرسێت. عومارە کوڕی عەبدی سەلولی پێی وت: باشترین هۆکاری کۆبونەوەی دەستەکەی ئێمە و باشترین فێڵی ئێمە کوشتنی ئەم ستەمکارەیە. ئێستاکە خوا دەستی تۆی بۆ سەر ئەو ئاوەڵا کردوە، بیکوژە. هانی وتی: حەز ناکەم لەماڵەکەی مندا بکوژرێت. کوڕی زیاد هات و سەردانی کرد و دواتر ڕۆشت. هەمینەکی نەخایاند کەشەریك کوڕی ئەعوەر نەخۆش کەوت. ئەو سەردانی هانی کوڕی عورەی کردبو و لای کوڕی زیاد و فەرماندارەکانیتر ڕێزدار و شەیدایی بنەماڵەی عەلی بو. لەشەڕی صەفین شان بەشانی عەمار کوڕی یاسر شەڕی کردبو. عوبەیداللە پەیامی بۆ نارد کە: ئەمشەو دێم بۆ سەردانی تۆ. شەریك کوڕی ئەعوەر بەموسلیم کوڕی عەقیلی وت: ئەم پیاوە خراپەکارە ئەمشەو بۆ سەردانی من دێت. کاتێك دانیشت وەرە بیکوژە و دواتر بەرەو کۆشك بەرێکەوە کەهیچ کەس و هیچ ڕێگرێك نابنە ناستەنگ بۆ تۆ. ئەگەر لەم نەخۆشیە ڕزگارم بێت، دەڕۆمە بەسرە و کاروباری ئەو دیارە بۆ تۆ سامان دەدەم. کاتێك شەو داهات، عوبەیداللە هاتە سەردانی. موسلیم هەستا تا عوبەیداللە بێتە ژوور. شەریك پێی وت: ئاگاداربە لەدەستت ڕزگاری نەبێت. کاتێك دانیشت، وەرە ژوور و بیکوژە. هانی کوڕی عوروە وتی: حەز ناکەم لەماڵەکەی مندا بکوژرێت. عوبەیداللە هات و دانیشت لەشەریکی پرسی کە: چۆن ژیان دەبەیتە سەر؟ شەریك گفتوگۆی درێژ کردەوە. کاتێك شەریك بینی موسلیم بۆ کوشتنی عوبەیداللە نایێت، ترسا کاتیان لەدەست بڕوات. لەبەر ئەمە دەستی بەخوێندنەوەی ئەم هۆنراوەیە کرد:

ما تنظرون بسلمى لا تحيوها   اسقونيها و ان كانت بها نفسى

یانی: دڵدارەکەم سەلما چی بەسەر هاتوە کەسڵاوی بۆ نانێرن. دەرخواردی منی بدەن ئەگەر گیانم لەسەر ئەم کارە بەفیڕۆ بڕوات.

دو سێ جار ئەم هۆنراوەی خوێندەوە. عوبەیداللە وتی: چی بەسەر هاتوە؟ ئایا گومان دەکەیت کاروبارەکان شێواون؟ هانی وتی: بەڵێ، لەبەیانی زو تا ئێستا ئەم هۆنراوەی

لەسەر دەمە. عوبەیدالله ڕۆشت.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك شەریك وتی (دەرخواردی منی بدەن) و قسەی پەرێشانی هێنایە سەر زمان، مێهران هەستی بەپیلانەکە کرد و بەچاو ئیشارەی لەعوبەیدالله کرد کەهەستا. شەریك پێی وتی: ئەی فەرماندار، ئەمەوێت پێشینارەکانی دوای مردن بەتۆ بسپێرم. وتی: دەگەڕێمەوە. مێهران وتی: مەبەستی کوشتنی تۆی بو. عوبەیدالله وتی: لەماڵی هانی، ئەو شوێنەی هێشتا بەخشینەکانی باوکمی تیایە، چۆن؟ مێهران وتی: ڕاستی ئەوەیە کەپێم وتی.

کاتێك کوڕی زیاد هەستا و ڕۆشت، موسلیم کوڕی عەقیل لەحەشارگەکەی خۆی هاتەدەر. شەریك پرسی: بۆچی نەتکوشت؟ موسلیم وتی: دو شت ڕێگری لێ کردم: یەکێك ئەوەی کەهانی نەیدەویست لەماڵەکەی ئەودا بکوژرێت و ئەویتر گێرانەوەیەکی عەلی لەپێغەمبەری خوا کە باوەڕداربون ڕێگرە لەبەردەم کوشتنی لەناکاو. کەواتە نابێت هیچ باوەڕدارێك، باوەڕدارێکیتر بەشێوەیەکی نهێنی بکوژێت. هانی پێی وت: ئەگەر بتکوشتایە، خراپەکارێکی ستەمکاری ناباوەڕی فێڵبازت دەکوشت.

شەریك دوای ئەم ڕوداوە سێ ڕۆژ ژیا و دواتر مرد. عوبەیدالله نوێژی لەسەر خوێند. کاتێك عوبەیدالله زانی شەریك موسلمی بۆ کوشتنی ئەو هانداوە، وتی: ئیتر لەسەر جەستەی هیچ عێراقیەك نوێژ ناخوێنم. ئەگەر ئارامگای زیاد لێرەنەدەبو، گۆڕەکەی شەریکم هەڵدەدایەوە.

دواتر کۆیلەکەی کوڕی زیاد کەئەوی بەسامانەوە ڕەوانە کردبو، دوای مەرگی شەریك بۆ لای موسلیم کوڕی عەوسەجە هاتوچۆی دەکرد. موسلیم کوڕی عەوسەجە ئەوی بردە لای موسلیم کوڕی عەقیل و بەیعەتی لێوەرگرت و بەسامانەکەی ڕازی بو. بەردەوام بۆ لای ئەوان هاتوچۆی دەکرد و لەنهێنیەکانی ئەوان ئاگادار دەبویەوە و کوڕی زیادی ئاگادار دەکردەوە. هانی بەهۆی نەخۆشیەوە پەیوەندی بەکوڕی زیادەوە نەمابو. عوبەیدالله، محەممەد کوڕی ئەشعەس و ئەسمە کوڕی خارجەی بانگ کرد. دەستەیەك دەڵێن: هاوڕێ لەگەڵ ئەوان عەمرۆ کوڕی حەجاجی زەبیدی بانگێشت کرد. لەهانی و ئەمانی پەیوەندی ئەو پرسیاری کرد. وتیان: نەخۆشە. وتی: بیستومە چاك بۆتەوە و لەبەر دەرگای ماڵەکەی خۆی دادەنیشێت. سەردانی بکەن وپێی بڵێن ئەوەی لەئەستۆیدایە،

پشت گوێی نەخات.

ئەم سیانە هاتنە لای هانی و وتیان: فەرماندار سەبارەت بەتۆ پرسیاری کردوە و وتویەتی کە: ئەگەر دەمزانی لەنەخۆشی رەنج دەبات، سەردانیم دەکرد. بیستویەتی لەبەردەگای ماڵەکەت دادەنیشیت. لەکەمتەرخەمی تۆ رەنجاوە و گۆشەگیری تۆ کارێکە پاشا پێی رازی نابێت. سوێندت دەدەین لەگەڵ ئێمە سەرکەویت و سەردانی کوڕی زیاد بکەیت. هانی جل و بەرگی لەبەر کرد و هاورێ لەگەڵ ئەوان سوار بو. کاتێك لەکۆشك نزیك کەوتنەوە، گیانی هەستی بە پیلانەکەی کوڕی زیاد کرد. بەحەسان کوڕی ئەسما کوڕی خارجەی وت:کوڕی براکەم، من لەم پیاوە دەترسم. تۆ چی دەڵێیت؟ وتی: بۆ تۆ لەهیچ شتێك ناترسم، هیچ بەڵگە و بیانویێکی مەخەرە بەردەست. ئەسما ئاگاداری روداوەکان نەبو. محەممەد کوڕی ئەشعەس هەمو شتێکی دەزانی. دەڵێت: ئەو کەسانە رۆشتنە لای زیاد و هانی هاورێ لەگەڵ ئەوان. کاتێك کوڕی زیاد ئەوی بینی، بەدادیاری خۆی کوڕی شورەیحی وت: خیانەتکار بەقاچەکانی خۆی هاتە لای تۆ. کاتێك لێی نزیك کەوتەوە، عوبەیدالله وتی:

اريد حياته و يريد قتلي   عذيرك من خليلك من مراد

یانی: من خوازیاری ژیانی ئەوم و ئەو دەیەوێت من بکوژێت، هاوەڵی تۆ لەهاورێکانت لەمورادە.

کوڕی زیاد رێزی لێ دەگرت. هانی وتی: چی رویداوە؟ وتی: ئەی هانی، ئەم ئاژاوانە کە لەماڵەکەی تۆ دژی سەروەری باوەڕداران و موسوڵمانان رێکدەخرێن، چین؟ موسلیمت هێناوە و لەماڵەکەی خۆت پەنات داوە و کەرەستەی شەڕ و پیاوانی شەڕکەری بۆ کۆدەکەیتەوە و گومان دەکەیت ئەم کارانە لای من بەنهێنی دەمێنێتەوە! هانی وتی: نەمکردوە. وتی: کردوتە. گفتوگۆ لەنێوان ئەوان درێژەی کێشا. کوڕی زیاد کۆیلەکەی خۆی بانگ کرد. ئەو هات و لەبەرابەر هانی وەستا. وتی: ئەمە دەناسیت؟ هانی تێگەیشت کەئەو سیخوڕ بوە. گێژ بو و کەوتە سەر زەوی. ماوەیەك گێژ و سەرگەردان مایەوە، دواتر ئارام بویەوە و وتی: گوێ لەمن بگرە و بەراستگۆم بزانە چونکە سوێند بەخوا درۆت لەگەڵ ناکەم. سوێند بەخوا نەمئەوم بۆ ماڵەکەم بانگ کردوە و نە لەکارەکانی ئاگادار بوم تا ئەوەی بینیم لەبەر دەرگای ماڵەکەم وەستا و چاوەڕوانی

فەرمانی منە تا بێتە ژوور. لەدەرکردنی شەرمم بو و لەبەر ئەمە پەنادانی کەوتە سەرشانم، بۆیە بردمە ماڵەکەی خۆم و ڕێزم لێگرت. ئەگەر دەتەوێت، بەڵێنت پێ دەدەم ئێستا دەڕۆم لەماڵەکەم دەری دەکەم و دەگەڕێمەوە بۆ لای تۆ. وتی: نە سوێند بەخوا. هەرگیز ناڕۆیت مەگەر ئەوەی بیهێنیت بۆ لای من. وتی: سوێند بەخوا هەرگیز میوانەکەم ناهێنم تا بیکوژیت.

کاتێك گفتوگۆ لەنێوان ئەوان درێژەی کێشا، موسلیم کوڕی عەمرۆ باهلی هەستا. لەکوفە جگە لەو هیچ کەسێك لەخەڵکانی شام یا بەسرەی لێ نەبو. وتی: ڕێگە بدە لە گەڵ هانی قسە بکەم. بینی هانی سەرسەختی دەکات. هانی بردە سوچێك و کوڕی زیاد هەردوکیانی دەبینی. پێی وت: ئەی هانی، سوێندت دەدەم بەخوا خۆت بەکوشتن نەدەیت و گرفتاری بۆ خەڵکەکەت دروست نەکەیت! ئەم پیاوە کوڕە مامی ئەوانە و ئەوان نەدەیکوژن و نە ئازاری دەدەن. ئەو تەسلیم ئەوان بکە چونکە ئەم کارە بۆ تۆ نەنگ نیە و هۆکارێك بۆ ئابروچون، چونکە ئەو رادەستی پاشا دەکەیت! وتی: سوێند بەخوا ئەمە هۆکاری شەرم وئابروو چونە. من تەندروستم و بازوی بەهێزم هەیە هاورێ لەگەڵ فراوانی هاورێیان. میوانەکەم رادەستی ئەوان ناکەم. سوێند بەخوا ئەگەر تەنیایش دەبوم تەسلیمم نەدەکرد مەگەر ئەوەی لەم ڕێگادا گیانم ببەخشم.

کوڕی زیاد گفتوگۆی ئەم دوانەی بیست. وتی: بیهێنن بۆ لای من. ئەویان بردە لای. وتی: سوێند بەخوا یا موسلیم دەهێنیت یا دەتکوژم. هانی وتی: ئەوکات شمشێرە درەوشاوەکان لەدەوروبەرت لەکالان دەردەکێشرێن. ئەو داماوە گومانی دەکرد خەڵکەکەی هاوکاری دەکەن. کوڕی زیاد وتی: من لەشمشێرە درەوشاوەکان دەترسێنیت؟

دەستەیەك دەڵێن: کاتی هانی سیخوڕەکەی عوبەیدالله کوڕی زیادی بینی، تێگەیشت کەئەو کوڕی زیادی لەرووداوەکان ئاگادار کردۆتەوە. وتی: ئەی فەرماندار ئەوەی بەتۆ گەیشتوە، ڕاستە و ڕویداوە. من بەخشینەکانی تۆ بۆ خۆم، بەفیڕۆ لەقەڵەم نادەم و بەفیڕۆی نادەم. تۆ دەتوانیت لەگەڵ بنەماڵەکەت بۆ هەر شوێنێك دەتەوێت، بڕۆیت. لەم کاتەدا عوبەیدالله سەری داخست و مێهران لەسەر سەری وەستابو و قامچیەکەی کورت کەشمشێر لەناویدابو، لەدەستیدا دەبینرا. وتی: ئەی هاوار لەریسوایی! ئەم جوڵایە تۆ لەسنوری پاشایەتیەکەت ئەمان دەدات! وتی: بیگرە. مێهران دوپرچی هانی گرت و

عوبەیدالله بەقامچیەکە لەسەر و روخساری دەدا تا ئەو جێگەی لوتی شکا و خوێن بەسەر جلەکانیدا بڵاوبویەوە و گۆشتی کوڵمەکان و ناوچاوی کەوتە سەر ریشی و قامچیەکە شکا. هانی دەستی بۆ دەسکی شمشێری یەکێك لەپاسەوانەکان درێژ کرد بەڵان رێگەیان نەدا دەستی پێی بگات. عوبەیدالله وتی: ئەی حروری، خۆت بویتە هۆکاری ئەم گرفتاریە و ڕشتنی خوێنی خۆتت بۆ ئێمە رەوا کرد. دواتر وتی: ئەویان خستە ناو ماڵێکەوە و دەرگایان لەسەر داخست.

ئەسما کوڕی خارجە هەستا و وتی: ئەی پیاوی پەیمان شکێن ئازادی کە؟ فەرمانت بەئێمەدا بیهێنین بۆ لای تۆ و کاتێك هێنمان، روخساریت تێکشکاند و خوێنیت باراند و دەڵێی دەیکوژیت. عوبەیدالله فەرمانی دا ئەویشیان گرت و خستیانە سەر زەوی. دواتر بەرەڵایان کرد و لەشوێنەکەی خۆی دانیشت. کوڕی ئەشعەس وتی: ئەوەی فەرماندار بخوازێت، پەسەندی دەکەین، چ لەزیانمان بێت، چ بەرژەوەندیمان.

لەولاوە عەمرۆ کوڕی حەجاجیان ئاگادار کردەوە کە هانی کوڕی عورو کوژراوە. ئەو هاوریَ لەگەڵ مێزحەجیەکان گەیشت. ئەوان لەهەر لایەکەوە کۆشکیان گەمارۆدا. عەمرۆ هاواری کرد: من عەمرۆ کوڕی حەجاجم و ئەمانەیش سوارەکانی مێزحەجن. ئەپشتمان کردۆتە فەرمانبرداری خۆمان نە لەهاورێیەتی کۆمەڵانی خەڵك خۆمان دورخستۆتەوە. عوبەیدالله بەشورەیحی قازی وت کە لەویَ ئامادە بو: بڕۆ لای هاوڕێی ئەم خەڵکە و سەیری بکە و دواتر لەزیندوبونی، ئەوان ئاگادار بکەرەوە. کاتێك شورەیح ڕۆشتە لای، هانی هاواری کرد: ئای موسوڵمانان! ئایا خەڵکەکەی من مردون؟ دینداران چیان بەسەر هاتوە؟ هاورێیانم چیان بەسەر هاتوە؟ ئایا من لەدەستی دژومنەکەی خۆیان و کوڕی دوژمنەکەی خۆیان رزگار ناکەن! ئەو هات و هاوارەکەی بیست و وتی: ئەی شورەیح، گومان دەکەم ئەمە هات وهاواری مێزحەجیەکان و شیعیەکانی من لەموسوڵمانانە. ئەگەر دەکەسیان بێن، دەتوانن من رزگار بکەن. شوریەح هاتەدەر و لەگەڵ ئەو کەسێکی دوزمان بو کە کوڕی زیاد کردبویە هاورێی. شورەیح وتی: ئەگەر ئەم دوزمانە لەگەڵم نەدەبو، ئەوانم لەوتەکانی هانی ئاگادار دەکردەوە. کاتێك شورەیح هانی بەجێهێشت، وتی: من سەیری هاورێکەی ئێوەم کرد و بینیم زیندوە و نەمردوە. عەمرۆ و هاوەڵانی وتیان: ئێستا کەنەکوژراوە دەبێت سوپاسی خوا بکەین، خوایە شوکرا دواتر ڕۆشتن و بڵاومیان لێکرد.

موسلیم کوڕی عەقیل ئەم هەواڵەی بیست و لەناو هاوڕێکانی خۆی وتی: (یا منصور امت) (ئەی سەرکەوتو، بمرێنە) ئەمە نهێنی شەڕی (دروشمی) ئەوان بو. هەژدەه هەزار پیاوی شەڕکەر بەیعەتیان لەگەڵ کردبو و لەماڵەکانی دەوروبەری ئەو نزیکەی چوار هەزار شەڕکەر کۆببونەوە. خەڵکانێکی زۆر لەدەوری وەو کۆببونەوە. موسلیم بۆ عەبداللە کوڕی عوزەیزی کیندی ئالای شەڕی بەست و وتی: لەپێش منەوە بەرێکەوە. بۆ موسلیم کوڕی عەوسجەی ئەسەدی ئالای بەست و ئەوی کردە سەرکردەی شەڕەکەرانی مێزحەج و ئەسەد. بۆ ئەبو سەمامە سایدی ئالای بەست و ئەوی کردە فەرماندەی شەڕکەرانی تەمیم و هەمەدان. و بۆ عەباس کوڕی جەعدەی جەدەلی ئالای بەست و ئەوی کردە فەرماندەی هێزە شەڕکەرەکانی مەدینە. دواتر روی لەکۆشك کرد. کاتێك ئەم هەواڵە بەکوڕی زیاد گەیشت کە موسلیم بەرەو کۆشك بەرێکەوتوە، لەوێ خۆی حەشاردا و دەرگاکانی لەسەر خۆی داخست. موسلیم کۆشکەکەی گەمارۆدا و بازار و مزگەوتەکان لێوانلێو بون لەخەڵك. خەڵك تا کاتی شەو بەردەوام زیادیان دەکرد. عوبەیداللە کەوتە تەنگانەوە چونکە لەناو کۆشکەکە زیاتر لەسی پاسەوان و بیست کەس لەگەورەکان و کەسانی بنەماڵە و هاوڕێکانی کەسیتری لێ نەبو. گەورەکان لەدرگای نزیك (ماڵی رۆمیەکان) لای کوڕی زیاد کۆبونەوە و خەڵك جوێنیان بەکوڕی زیاد و باوکی دەدا. کوڕی زیاد کەسیر کوڕی شەهابی حارسی بانگ کرد و فەرمانی پێدا لەگەڵ شوێنکەوتوانی خۆی لەمێزحەج بڕواتەدەر و خەڵك لەدەوری موسلیم بڵاوە پێبکات و بیانترسێنێت. فەرمانی بەمحەممەد کوڕی ئەشعەسدا لەگەڵ شوێنکەوتوانی خۆی لەحەزرەمەوت و کێندە بڕواتەدەر و ئالای ئەمان بۆ ئەو کەسانی لەدەوری ئەو کۆدەبنەوە، هەڵبکات، هەمان فەرمانی بەقەعقاع کوڕی شەوری زوهەلی و شبس کوڕی رێبعی تەمیمی و حەجار کوڕی ئەبجەری عێجلی و شەمر کوڕی زی ئەلجەوشنی زەبابی دا و کەسەکانیتری لای خۆی هێشتەوە تا لەگەڵ ئەوان ئارامی پێببڕێت چونکە کەسەکانی زۆر کەم بون.

ئەو چەند کەسە رۆشتنەدەر و خەڵکیان بۆ وازهێنان لەهاوکاری کردنی موسلیم کوڕی عەقیل ناچار کرد. عوبەیداللە فەرمانی بەگەورەکانی لای خۆیدا، لەسەرەوەی کۆشکەکە برۆنە لای خەڵك هیوا و هێز و مزدە بەفەرمانبەران بدەن و نافەرمانان بترسێنن و ترس لەناو ئەواندا دروست بکەن (و بەمشێوەیە باروودۆخێکی پڕ مەترسیان دروست کرد). کاتێك خەڵك وتاری گەورەکانیان بیست، بڵاوەیان لێکرد. کار گەیشتە ئەو شوێنەی

کە ژنێك دەهات و دەستی کوڕ یا براکەی دەگرت و دەیوت: بگەڕێرەوە، خەڵکی بەئەندازەی پێویست لێیە . هەروەها پیاوانیش دەهاتن و ئەو کارەیان دەکرد. ئەوان یەك یەك بڵاوەیان لێکرد بەشێوەیەك کە لەمزگەوتەکە تەنیا سی کەس لەگەڵ کوڕی عەقیل مانەوە.

کاتێك ئەمەی بینی، روی لەدەروازەی کێندە کرد. کاتێك لەدەروازە تێپەڕی، کەسی لەگەڵدا نەمایەوە. لەکۆڵانەکانی کوفەدا دەسوڕایەوە و نەیدەزانی چی بکات و بۆ کوێ بڕوات. گەیشتە بەردەگای ماڵی ژنێك بەناوی (تەوعە). ئەمە ژنە دایکی منداڵ بۆ ئەشعەس کوڕی قەیس بو کەئازادی کرد و ئەسیدی حەزرەمی ئەوی وەك هاوسەر هەڵبژارد و ژن بۆ ئەو بیلال کوڕی ئەسیدی هێنایە دونیا. بیلال لەگەڵ خەڵك ڕۆشتبوەدەر و دایك چاوەڕوانی گەڕانەوەی ئەوی دەکرد. کوڕی عەقیل سڵاوی لەو ژنە کرد و داوای ئاوی کرد کەپێی دا و خواردی و دانیشت. وتی: ئەی بەندەی خوا، ئاوت نەخواردەوە؟ وتی: خواردم. ژن وتی: کەواتە بۆ لای کەس و کار و بنەماڵەکەت بگەڕێرەوە. پیاو بێدەنگ بو. ژن سێ جار قسەکەی دوبارە کردەوە و کوڕی عەقیل بەهەمان شێوە بێدەنگ بو. ژن وتی: پەنا بەرخوا! من بەڕەوای نازانم تۆ لەبەر دەرگای ماڵەکەم دانیشیت. پیاو وتی: من لەم شارە ماڵ یا بنەماڵەیەکم نیە. ئایا دەتەوێت چاکە و پاداشت بەتۆ بگات؟ ئەگەری هەیە ڕۆژێك لەڕۆژان ئەم چاکەیەت قەرەبو بکەمەوە. ژن وتی: ئەمە چ بەسەرهاتێکە؟ پیاو وتی: من موسلیم کوڕی عەقیلم. ئەم خەڵکە درۆیان لەگەڵ کردم و فریویاندام. ژن وتی: وەرە ژوور. ژن ئەوی بردە ماڵەکەی خۆی و پێشنیاری نانی ئێوارێی پێکرد بەڵام موسلیم نەیخوارد. دواتر بیلال گەڕایەوە و بینی دایکی زۆر بەماڵەکەدا هاتوچۆ دەکات. بەدایکی وت: تۆ لەو ژورە کارێکت هەیە. پرسیاری کرد و وەڵامی نەبیست. پێداگری کرد و دایك لەنهێنیەکە ئاگاداری کردەوە و داوای لێکرد بەنهێنی بیهێڵێتەوە. سوێندیدا و کوڕەکەی بێدەنگ بو.

بەڵام کوڕی زیاد کاتێك بینی هیچ دەنگێك بەگوێی ناگات، بەهاورێکانی وت، سەیر بکەن، ئایا کەس لەوان دەبینن؟ ئەوان سەیریان کرد و کەسیان نەبینی. ئەو کەمێك پێش سەرەتای شەو ڕۆشتە ناو مزگەوت و هاورێکانی خۆی لەدەوری تەختی وتاردان دانیشاند و فەرموی کە جاڕیاندا: ئەمان لەسەر هەمو پاسەوانەکان و سەرکردەکان و فەرماندەکان هەڵگیراوە مەگەر ئەو کەسانەی نوێژی خەوتنان لەمزگەوت بخوێنن. مزگەوت لێوانلێو بو لەخەڵك. ئەو نوێژی لەگەڵ خەڵك خوێند و دواتر هەستا و سوپاسی خوای کرد و

وتی: دوای سڵاو، کوڕی عەقیل ئەم پیاوە نەزانە، لەروی ناسازگاری و نافەرمانی روبەرومان بویەوە کەبینیتان. ئەمان لەسەر کەسێك هەڵگیراوە کە لەماڵەکەی ئەودا بدۆزرێتەوە بەڵام هەر کەس ئەو بهێنێت خوێنباییەکەی پێدەدەم. فەرمانی پێدان لەسەر فەرمانبردن پایەدار و لەسەر گوێرایەڵی بەهێز بن. فەرمانی بەحوصەین کوڕی تەمیمدا دەرگای کۆڵانەکان بگرێت و دواتر ماڵەکان بگەرێت. ئەو سەرکردەی پاسەوانەکان و لەبەنی تەمیم بو.

کوڕی زیاد رۆشتە ناو کۆشك و ئاڵای فەرماندەیی بۆ عەمرۆ کوڕی حورەیس بەست و ئەوی کردە فەرماندەی خەڵکان. کاتێك بەیانی داهات، بیلال کوڕی ئەسید (کوڕی ئەوژنەی پەنای بەموسلیم کوڕی عەقیلدا بو) بۆ لای عەبدولرەحمان کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس رۆیشت و لەشوێنی کوڕی عەقیل ئاگاداری کردەوە. عەبدولرەحمان رۆیشتە لای باوکی کە لەو کاتەدا لای کوڕی زیاد بو و بەهێواشی نهێنییەکەی بەگوێچکەیدا چرپاند. محەممەد کوڕی ئەشعەس ئەم هەواڵەی بەکوڕی زیاد راگەیاند. کوڕی زیاد پێی وت: هەستە و هەر ئێستا بیهێنە لای من. هاورێ لەگەڵ ئەو عەمرۆ کوڕی عوبەیدالله کوڕی عەباسی سولەمی لەتەمیمیەکانی لەگەڵ حەفتا پیاوی شەرکەر لەقەیسیەکان رەوانە کرد و ئەوان رۆشتنە ئەو ماڵەی کوڕی عەقیل خۆی تیا حەشاردابو. کاتێك دەنگە دەنگی بیست، زانی بۆ ئەو هاتون. شمشێری دەرکێشا و هێرشی کردە سەریان و ئەوانی لەماڵەکە دەرکرد. دوبارە گەرانەوە و ئەوانی دەرکردەوە و ئەم کارە چەندین جار دوبارە بویەوە. بوکەیر کوڕی حیمرانی ئەحمەری گورزێکی لەدەمی موسلیمدا کەلێوی سەرەوەی بڕی و دو دیانی پێشەوەی شکاند. موسلیم شمشێری لەسەری و لەشانیدا و تا نزیك ورگی هەڵدڕی. کاتێك ئەمەیان بینی، رۆشتنە سەربانەکە و بەردبارانیان کرد و قامیشەکانیان ئاگردا وبەو شێوە تەنگیان پێهەڵچنی. موسلیم کاتێك ئەمەی بینی، شمشێری دەرکێشا و لەماڵەکە هاتەدەر و شەڕی دەست پێکرد. محەممەد کوڕی ئەشعەس وتی: ئەمانت پێ بەخشراوە، خۆت بەکوشتن مەدە! ئەو شەڕی دەست پێکرد و وتی:

اقسمت لا اقتل الا حرا	و ان رايت الموت شيئا نكرا
او يخلط البارد سخنا مرا	رد شعاع الشمس فاستقرا
كل امرىء يوما يلاقى شرا	اخاف ان اكذب او اغرا

یانی: سوێند دەخۆم تەنیا وەك جوامێرەکان بمرم، ئەگەرچی مەرگ بەکارێکی سەخت و

دژوار دەزانم. یا ئەوەی گەرمی تاڵ تێکەڵ بەسارد بکەن یا تیشکی خۆر بەشێوەیەك بگەڕێننەوە کەلەشوێنەکەی خۆی ئارام بگرێت. هەر پیاوێك رۆژێك روبەروی زیانی مەرگ دەبێتەوە، دەترسم درۆم لەگەڵ بکەن یا فریوم بدەن.

محەممەد کوڕی ئەشعەس پێی وت: نە درۆت لەگەڵ دەکەن نە فریوت دەدەن. ئەم خەڵکە کوڕە مامەکانی تۆن، نە دەتکوژن نە لێتدەدەن. هەمو گیانی بریندار و توانای شەڕکردنی نەمابو. ئەو پشتی بەدیواری ماڵەکەوەدا. کوڕی ئەشعەس و خەڵك ئەمانیان پێدا جگە لە عەمرۆ کوڕی عوبەیدالله سولەمی کە وتی: (من لەم کارەدا هیچ وشترێکی نێر یا مێچکەم پێ نابرێت). ئێسترێکیان هێنا و شمشێرەکەیان لێ سەند و سواریان کرد. وەك بڵێی هیوای بەژیان نەما و فرمێسك بەچاوەکانیدا هاتەخوار. دواتر وتی: ئەمە یەکەم فریوە. محەممەد وتی: هیوادارم هیچ ترسێکت لەسەر نەبێت. موسلیم وتی: ئەمە هیوایەك زیاتر نیە، ئەمانی ئێوە چی بەسەر هات؟ عەمرۆ کوڕی عوبەیدالله سولەمی وتی: ئەو کەسەی بەدوای ئەو شتەدا بگەڕێت کە تۆگەڕایت، ئەگەر ئەو بەڵای بەسەرتۆدا دێت، بەسەر ئەودا بێت، ناگریت! وتی: بۆ خۆم ناگریم بەڵکو بۆ کەسەکانم کەبەرەو لای ئێوە دێن، بۆ حسین و بنەماڵەی حسین. دواتر بەمحەممەد کوڕی ئەشعەسی وت: دەزانم تۆ ناتوانی ئەمان بەمن ببەخشیت، کەسێك بۆ لای حسین رەوانە بکە تا پێی بڵێت بگەڕێتەوە و فریوی خەڵکانی کوفە نەخوات چونکە ئەمانە هاورێکانی باوکی بون کە ئارەزوی دەکرد بەمەرگ یاکوژران لەدەستی ئەوان رزگاری بێت، ئایا دەتوانی ئەم کەسە بۆ لای حسین رەوانە بکەیت؟ کوڕی ئەشعەس وتی: سوێند بەخوا ئەو کارە دەکەم. دواتر وتەکانی موسلیمی بۆ حسین کوڕی عەلی نوسی. نێردراو لە(زوباله) چاوی بەحسین کوڕی عەلی کەوت و ئاگاداری کردەوە. حسین وتی: هەرچار کەپێشهاتێکی خوایی روبدات، لەسەر خۆمان حسێبی دەکەین و بەگومڕایی خەڵکەکەی خۆمانی دەزانین.

هۆکاری هاتنەکەی لەمەککەوە بەرەو عێراق نامەکەی موسلیم بو کەدەیوت هەژدە هەزار پیاوی شەڕکەر بەیعەتیان لەگەڵ کردوە و پێداگری دەکرد حسین هەرچی زوتر بگاتە ئەو دیارە. بەڵام بەسەرهاتی موسلیم، محەممەد کوڕی ئەشعەس ئەوی بردە کۆشك بۆ لای کوڕی زیاد و ئاگاداری کردەوە کەئەمانی پێ بەخشیوە. عوبەیدالله وتی: تۆ چ کارێکت بەئەمان دانی ئەم هەیە! تۆمان رەوانە نەکرد ئەمانی پێبدەیت بەڵکو بۆ ئەوەمان رەوانە کردی بیهێنیت. کاتێك موسلیم لای دەرگای کۆشکەکە دانیشت، مەشکەیەك ئاوی فێنکی بینی. وتی: لەم ئاوەم پێ بدەن. موسلیم کوڕی عەمرۆ باهلی

پێی وت: دەبینی چەندە فێنکە! سوێند بەخوا یەك دڵۆپی ناخەیتە سەر زمان تا ئاگرەکانی دۆزەخ بچێژیت! کوڕی عەقیل پێی وت: تۆ کێیت؟ وتی: ئەو کەسەم کە راستی و دروستیم ناسی کاتێك تۆ پێشێلت کرد. خوازیاری چاکەی رێبەر و خەڵك بوم لەکاتێکدا تۆ خیانەتت لێکردن و فەرمانبردار و گوێرایەڵ بوم کاتێك تۆ نافەرمانی و گوناحت کرد، من موسلیم کوڕی عەمرۆم. کوڕی عەقیل پێی وت: دایکت لەپرسەتا دانیشێت، چەندە ستەمکار و دڵرەق و بێ بەزەییت! تۆ ئەی کوڕی باهیلە، شیاوتری بۆ ئاگری دۆزخ و مانەوەی هەمیشەیی لەجەهەننەمدا! دەڵێت: عومار کوڕی عوقبە ئاوێکی فێنکی هێنا و بۆی کردە قاپێك. موسلیم وەریگرت تا بیخواتەوە کە قاپەکە پڕبو لەخوێن. سێ جار ئەم کارەی کرد و نەیتوانی بیخواتەوە. وتی: ئەگەر رۆژی من دەبو، دەمتوانی بیخۆمەوە.

موسلیمیان بردە لای کوڕی زیاد. ئەو وەك فەرمانداز سڵاوی بۆ کوڕی زیاد نەنارد. پاسەوانێك پێی وت: ئایا سڵاو لەفەرماندار ناکەیت؟ موسلیم وتی: ئەگەر بیەوێت بمکوژێت، چ سودێك لەم سڵاو کردنە؟ و ئەگەر بیەوێت نەمکوژێت، لەداهاتودا وتەی چاکەی زۆر لەمن دەبیستێت. کوڕی زیاد وتی: سوێند بەگیانی خۆم تۆ دەکوژرێیت! وتی: بەمشێوەیە؟ وتی: بەڵێ. وتی: کەواتە رێگەم بدە وەسیەت لای یەکێك لەکەسەکانم بکەم. وتی: بیکە. موسلیم بەعومەر کوڕی سەعدی وت: لەنێوان من و تۆ پەیوەندی خزمایەتی هەیە و من نیازێکم بەتۆیە کە نهێنیە. عومەر رازی نەبو بیبیستێت. کوڕی زیاد وتی: پشت مەکەرە نیازەکەی کوڕی مامەکەت. عومەر هەستا و لەگەڵ ئەودا رۆشتە سوچێك. موسلیم وتی: من قەرزێکم هەیە لەکوفە وەرم گرت و ئەمە لەکاتێکدا بو کە هاتمە ناو ئەم شارە. حەوتسەد درەمە. ئەو قەرزە بۆ من بدەرەوە. جەستەکەی من هەڵگرە و بەخاکم بسپێرە و کەسێك بۆ لای حسین رەوانە بکە و بیگەڕێنەوە.

عومەر کوڕی زیادی لەهەمو وتەکانی موسلیم ئاگادار کردەوە. کوڕی زیاد پێی وت: ئەمین خیانەت لەتۆ ناکات بەڵام هەندێ کات خیانەتکار لەجیاتی ئەمین دەگرن. بەڵام سامانەکەت، تایبەتە بەخۆت، هەر کارێك دەتەوێت بیکە، بەڵام حسین، ئەگەر مەبەستی شەر لەگەڵ ئێمە نەکات، ئێمەیش مەبەستی شەڕ ناکەین، بەڵام جەستەکەی بەکەس نابەخشین. دەستەیەك دەڵێن: وتی: بەڵام جەستەکەی، دوای ئەوەی کوشتمان، ترسمان نیە چی لێ دەکەن.

دواتر بەموسلیمی وت: ئەی کوڕی عەقیل، تۆ خەڵکت هاندا کاتێك سەبارەت بەچارەنوس

و فەرمانڕەوایی خۆیان هاودەنگ و سازگار بون و قسەیان یەك تا ئەوان لەیەك جیا بکەیتەوە و دوبەرەکی لەناو ئەواندا دروست بکەیت! موسلیم وتی: سوێند بەخوا هەرگیز! وتاری خەڵکی ئەم شارە ئەوەبو کە باوکی تۆ چاکەکارانی ئەوانی کوشت و خوێنی زۆری ڕشت و هاوشێوەی سێزار و خوسرەو فەرمانڕەوایەتی ئەوانی کرد. ئێمە هاتین تا دادپەروەری و بەکار بردنی نوسراوی خوایی و شێوازی پێغەمبەریان پێ پێشنیار بکەین. کوڕی زیاد وتی: ئەی خراپەکار، ئایا ئەو کاتەی لەمەدینە شەرابت دەخواردەوە، ئەم کارانە ئەنجام نەدەدران؟ موسلیم وتی: من و شەراب خواردن؟ سوێند بەخوا، خوا دەزانێت تۆ درۆ دەکەیت و من بەو شێوە نیم کە باست کرددم. شیاوترینی خەڵك بۆ شەراب خۆری کەسێکە لەخوێنی موسوڵماناندا مەلە بکات و لەسەر بنەمایی تووڕەیی و دوژمنایەی ئەو گیانە پاکەی خواوەند ڕێزدار و ناڕەوای کردەوە، دەگرێت و گاڵتە و گەمە دەکات وەك بڵێی هیچ کارێکی ئەنجام نەداوە. کوڕی زیاد وتی: خوا بمکوژێت ئەگەر بەشێوەیەك نەتکوژم کە تا ئێستا کەس بەو شێوەیە لەئیسلامدا نەکوژرابێت! موسلیم وتی: بەڵێ، تۆ شیاوترین کەسی کارێك ئەنجام بدەیت کە هیچ پێشینەیەکی لەئیسلامدا نەبێت. تۆ کوشتن بەشێوەی قێزەون و بڕینی گوێ و لوت و لەت لەت کردنی جەستە و کرداری قێزەون و زاڵبونی بێ بەزەییانە هیچ کات لەبیر ناکەیت و هیچ کەس لەناو موسوڵمانان لەتۆ بۆ ئەم کارە شیاوتر نیە. کوڕی زیاد جوێنی بەعەلی و حسین و موسلیم و عەقیلدا بەڵام موسلیم وەڵامی نەدایەوە. دواتر فەرمانیدا ئەویان بردە سەربانی کۆشکەکە و سەریان بڕی و جەستەکەیان فڕێدایە خوار. موسلیم بەمحەممەد کوڕی ئەشعەسی وت: سوێند بەخوا ئەگەر ئەمانەکەی تۆ نەدەبو، خۆم تەسلیمی ئەوان نەدەکرد، هەستە و بەشمشێرەکەت پارێزگاری لەمن بکە چونکە پەیمانەکەت خستە ژێرپێ. موسلیمان بۆ سەربانی کۆشکەکە دەبرد و ئەو بەردەوام داوای بەخشینی دەکرد و سوپاس و وەسفی خوای دەکرد. ئەویان بردە سەر شوێنێك بەناوی (حدایین) و سەرپیان پەڕاند. ئەو کەسەی ئەوی کوشت، بوکیر کوڕی حیمران بو کە موسلیم بەشمشێر لێیدابو. دواتر لاشەکەیان بەدوای سەریدا فڕێدایە خوار.

کاتێك بوکیر گەڕایەوە، کوڕی زیاد پرسی: کاتێك ئەوتان بۆ سەرەوە دەبرد، چی دەوت؟ وتی: داوای لێخۆشبونی دەکرد و بەردەوام وەسف و سوپاسی خوای دەکرد. کاتێك بۆ کوشتن نزیك کردمەوە، وتم: سوپاس بۆ خوا کەدەستی منی بۆ سەر تۆ ئاوەڵا کرد تا بتوانم ڕقی خۆم دامرکێنمەوە. بەشمشێر لێمدا بەڵام نەیکوشت. موسلیم وتی: ئەی

کۆیلەی پەست، ئایا ئەو برینەی دروستت کرد، بەئەندازەی ئەو برینە نیە کە پێت براوە؟ کوڕی زیاد وتی: شانازی کردن بەخۆ تەنانەت لەکاتی گیاندان! وتی: دواتربۆ جاری دوەم بەشمشێر لێمدا و کوشتم.

محەممەد کوڕی ئەشعەس هەستا و سەبارەت بە هانی لەگەڵ کوڕی زیاد قسەی کرد و پێی وت: پێگە و بنەماڵەی ئەو لەم شارەدا دەناسیت. خەڵکەکەی دەزانن من و هاوڕێکەم ئەومان بۆ ئێرە هێنا. سوێندت دەدەم بەخوا ئەو بەمن ببەخشیت چونکە من لەدوژمنی خەڵکەکەی دەترسم. کوڕی زیاد مژدەی ئەو کارەی پێدا بەڵام کاتێك کێشەی موسلیم بەرز بویەوە، لەوتارەکەی خۆی سەبارەت بەهانی پاشگەز بویەوە و کاتێك موسلیم کوژرا، فەرمانیدا هانیشیان بردە بازار و کوشتیان. کۆیلەیەکی تورك لەکۆیلەکانی کوڕی زیاد ئەوی کوشت. دەڵێت: دواتر عەبدولرەحمان کوڕی حوصەینی موورادی ئەوی لەخارز لەگەڵ کوڕی زیاد بینی و کوشتی. عەبدالله کوڕی زوبەیری ئەسەدی سەبارەت بەکوژانی هانی و موسلیم شێعری هۆنیەوە. دەستەیەك دەڵێن: فەرمزدەقی وتاردەر بو کەوتی:

فان كنت لا تدرين ما الموت فانظرى	الى هانىء فى السوق و ابن عقيل
الى بطل قد هشم السيف وجهه	و اخر يهوى من طمار قتيل

یانی: ئەگەر نازانیت مەرگ چیە، سەیری هانی بکە لەبازار و سەیری کوڕی عەقیل بکە. سەیری پاڵەوانێك بکە کەشمشێر روخساری قەڵشاند و سەیری ئەویتریان بکە لەسەر بانی کۆشك سەریان پەڕاند و فڕیاندایە خوار.

ئەم قەسیدەیە چەندین بەیتی دوورودرێژە.

کوڕی زیاد سەری هەردوکیانی بۆ لای یەزید رەوانە کرد. یەزید نامەی بۆ نوسی و سوپاسی کرد و پێی وت: بیستومە حسین روی لەعێراق کردوە. پاسگا و پایگاکان بەهێز بکە و لەسەر بنەمای تۆمەت زیندانی بکە و لەسەر بنەمای گومان دەستگیر بکە بەڵام جگە لەو کەسانەی شەڕ لەگەڵ تۆ دەست پێدەکەن، کەس مەکوژە.

دەڵێن: هاتنی عەقیل لەرۆژی هەشتەم یا نۆیەمی زی حەججەی ساڵی شەست / ٩ یا ١٠ سێپتامبەری ٦٨٠ زایینی بو. دەڵێن: ئەو کەسانەی هاوڕێ لەگەڵ عەقیل هاتن، موختار کوڕی ئەبی عوبەید و عەبدالله کوڕی حارس کوڕی نەوفل بون. زیاد بەدوای ئەم دوانەدا گەڕا و هەردوکیانی خستە زیندانەوە. لەناو ئەو کەسانەی لەگەڵ موسلیم شەڕیان کرد، محەممەد کوڕی ئەشعەس و شبس ڕێبعی تەمیمی و قەعقاع کوڕی شور دەبینران. شبس بەردەوام دەیوت: تا کاتی شەو چاوەڕێ بن تا ئەمانە بڵاوەی لێبکەن.

قەعقاع وتی: تۆ ڕێگەی هەڵاتنت لەسەر ئەوان بەستوە، ڕێگەیان پێ بدە تا خۆیان بڵاوەی لێ بکەن.

ڕەوانە بونی حسین بەرەو کوفە

دەڵێن: کاتێك حسین بڕیاریدا لەسەر بنەمای نامەی خەڵکانی عێراق بەرەو کوفە بڕوات، عومەر کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حارس کوڕی هشام لەمەککە ڕۆشتە لای ئەو و وتی: بۆ کارێك هاتومە لای تۆ و لەسەر بنەمای چاکەخوازی تۆ دەمەوێت باسی بکەم. ئەگەر گومانی چاکەخوازی لەمن دەکەیت، باسی دەکەم و ئەوی لەسەر شانمە لەراستی و دروستی بەجێی دێنم. ئەگەر گومانی چاکەخوازی لە من ناکەیت، لەمەبەستەکەم چاو دەپۆشم. حسین پێی وت: بڵێ چونکە سوێند بەخوا هیچ کات تۆم بەم فێڵباز نەزانیوە و پاڵنەرێك لەخواستە نارەوەکان لەتۆدا نابینم. عومەر پێی وت: بیستومە دەتەوێت بۆ عێراق بڕۆیت و ئەمە ئەو شتەیە من نیگەران دەکات. تۆ دەڕۆیتە شارێك کەفەرماندار و کارگوزارانی هەیە و گەنجینەکان لەدەستی ئەواندایە. خەڵك کۆیلەی ئەم جیهانە و زێڕ و زیون. من دڵنیام ئەو کەسانە شەڕ لەگەڵ تۆ دەکەن کەمژدەی هاوکاریان پێ داویت، ئەو کەسانەی تۆیان لەو کەسەی بەهاوکاری ئەوان شەڕی لەگەڵ دەکەیت، زیاتر خۆش دەوێت. حسین پێی وت: خوا پاداشتی چاکەت بداتەوە ئەی کوڕە مامی بەڕێز. زانیم تۆ لەسەر بنەمای چاکەخوازی ئەمانە بەمن دەڵێیت و بیرمەندانە قسە دەهێنیتە سەر زمان. هەر کارێك چارەنوس بێت، بەناچار دەبێت ئەنجام بدرێت. بەڵام چ گرنگی بەوتەکەی تۆ بدەم و چ پشت گوێی بخەم تۆ بۆ من باشترین راوێژکار و چاکترین چاکەخوازیت.

دەڵێت: عەبدالله کوڕی عەباس هاتە لای و پێی وت: خەڵك دەڵێن مەبەستی ئەوەت هەیە بڕۆیتە عێراق، بۆم ڕون بکەرەوە چ مەبەستێکت هەیە؟ حسین وتی: بەخواستی خوای گەورە، ئەمڕۆ یا بەیانی بەڕێدەکەوم. کوڕی عەباس پێی وت: سوێندت دەدەم بەخوا ئەو کارە نەکەیت. خوا لێت خۆش بێت، پێم بڵێ، ئایا دەڕۆیتە شارێك خەڵکەکەی فەرمانداڕەکەی خۆیان کوشتوە و دەستیان بەسەر وڵاتەکەی خۆیان گرتوە و دوژمنەکانیان تا شوێنێکی دور دەرپەڕاندوە؟ ئەگەر ئەم کارەیان کردوە، بڕۆ. بەڵام ئەگەر تەنیا تۆیان بانگ کردوە و فەرمانداڕەکەیان هێشتا زیندوە و کارگوزارانی ئەو باج و سەرانە لەخەڵك وەردەگرن، تۆیان بۆ زیان و جەنگ بانگ کردوە و من ئاسودە نیم کە

فریوت بدەن و بەدرۆزن ناوت بەرن و ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ تۆبگرنە بەر و هاوکاریت نەکەن و لەشەڕ کردن دژی تۆ پەلە بکەن و دواتر بێ بەزەییترینی خەڵکان بن لەسەر تۆ. حسین وتی: سەرەتا داوای چاکە لەخوا دەکەم تا بزانم دواتر دەبێت چی بکەم.

کوڕی عەباس ڕۆشت و دواتر کوڕی زوبەیر هات و ماوەیەك گفتوگۆی لەگەڵ کرد و وتی: ئێمە منالّی موهاجیرەکان و خواوەندانی کار پێش ئەم فەرمانڕەوایانەین، بۆ دەبێت ڕێگەیان لێنەگرین و دەستیان لێ هەڵبگرین؟ ئاگادارم بکەرەوە دەتەوێت چی بکەیت؟ حسین وتی: بیرم کردۆتەوە و مەبەستی ئەوم کردوە بڕۆمە کوفە. شوێنکەوتەکانی من و گەورەی خەڵکان نامەیان بۆ نوسیوم و من چاوەڕوانی چاکە لەخوا دەکەم. عەبداللە کوڕی زوبەیر وتی: سوێند بەخوا ئەگەر شوێنکەوتەی وەك تۆم دەبو، چاوم لەم کارە نەدەپۆشی. دواتر ترسی ئەوەی لێ نیشت حسین کوڕی عەلی مەبەستێکی تری هەبێت یانی عەبداللە کوڕی زوبەیر بڕوات تا بارودۆخ بۆ خۆی ئامادە بێت. لەبەر ئەمە وتی: ئاگاداربە ئەگەر لەحیجاز بمێنیتەوە و داوای فەرمانڕەوایی لێرە بکەیت، ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ تۆ ناگرمەبەر بەڵکو هاوکاری و بەیعەتت لەگەڵ دەبەستم وچاکەخوازی تۆ دەبم. حسین وتی: باوکم ئاگاداری کردومەتەوە کە لەمەککە مەڕێکی قوربانی سەر بەرز دەکاتەوە کە لەزیانی ئەو پاسەوانی کردنی ماڵی خوا لەناو دەچێت و من نامەوێت ئەو مەڕە بم. دواتر ئەو دوانە (حسین و کوڕی زوبەیر) گفتوگۆکانیان لەئێمە شاردەوە. حسین ڕوی کردە ئەو کەسانەی لەوێ ئامادە بون و وتی: دەزانن چی دەڵێت؟ وتیان: نازانین چی دەڵێت؟ حسین وتی: دەڵێت: لەم مزگەوتەدا بمێنەرەوە کە من خەڵك لەدەوری تۆ کۆدەکەمەوە. دواتر حسین پێی وت: سوێند بەخوا ئەگەر یەك بست لەدوری ماڵی خوا بکوژرێم بەباشتری دەزانم لەوەی یەك بست نزیکتر لەماڵی خوا بکوژرێم. سوێند بەخوا ئەگەر لەکونی یەکێك لە بونەوەرەکانی ئەم دەشتە بم، بێ چەند و چون دەمکێشنەدەر تا نیازی خۆیان بەمن هێننەدی! بەهەمان شێوە کە جولەکەکان لەشەوی شەممە بوێریان لەخۆیان نیشاندا، ئەوانیش لەسەر من بوێر دەبن. کوڕی زوبەیر هەستا و بەجێی هێشت.

حسین وتی: بۆ ئەم پیاوە لەم جیهانە هیچ شتێك خۆشەویستتر لەوە نیە کە من لەحیجاز دەڕۆم. ئەو دەزانێت بەبونی من، خەڵك لەدەوری ئەو کۆنابنەوە. لەبەر ئەمە دەیەوێت من بڕۆم تا گۆڕەپان بۆ ئەو خاڵی ببێت.

دەڵێت: کاتێك ئێواری یا بەیانی بەیانی گەیشت، کوڕی عەباس ڕۆشتە لای حسین و وتی:

ئەی کورە مام، من خۆراگر خۆم نیشان دەدەم بەلام خۆراگرنیم. لە لەناوچونی تۆ دەترسم و چاوەڕوانی ئەو بەلایە دەکەم. عێراقیەکان خەڵکانێکی سست باوەڕ و ناسوپاسن، خۆت لەوان نزیك مەکەرەوە. لەم شارەدا بمێنەرەوە چونکە گەورەی خەڵکانی حیجازیت. ئەگەر عێراقیەکان بەهەمان شێوە کەگومانیان کردوە، خوازیاری تۆن، نامەیان بۆ بنوسە تا فەرماندارەکەی خۆیان دەربکەن و دوژمنەکەیان دەرپەڕێنن تا تۆ دوای ئەم کارە بڕۆیت. ئەگەر بێ گومان دەتەوێت بڕۆیت، برۆ بۆ یەمەن چونکە قەلای بەهێزی لێیە و یەمەن خۆی سەرزەمینێکی پان وبەرینە و باوکی تۆ لەوێ شوێنکەوتەی هەیە و تۆ لەخەڵکان بەدور دەبیت. بۆ خەڵك نامە دەنوسیت و نێردراوەکانی خۆت رەوانە دەکەیت و هیوادارم بەمشێوەیە لەتەندروستیدا ژیان بەسەر ببەیت.

حسین پێی وت: ئەی کورە مام، سوێند بەخوا دەزانم تۆ چاکەخواز و مێهرەبانی. لەگەڵ ئەمەیشدا بڕیاری ئەوەمداوە بڕۆم و بۆچونم ئەوەیە بەرێکەوم. کوڕی عەباس پێی وت: ئەگەر دەتەوێت بڕۆیت، ژن و منالەکانت لەگەڵ خۆت مەبە چونکە دەترسم تۆ بکوژرێیت بەهەمان شێوە کەعوسمان کوژرا و ژن و منالەکانی سەیریان دەکرد. دواتر کوڕی عەباس پێی وت: چاوی کوڕی زوبەیرت بەڕۆشتن لەحیجاز رون کردەوە چونکە ئەمڕۆ کە تۆ لێرەیت کەس ناوڕ لەو ناداتەوە. سوێند بەو خوایەی جگە لەو خوایەك نیە، ئەگەر دەمزانی دەتوانم قژ و سەرت بەبەهێزی رابگرم تا خەڵك لەدەوری ئێمە کۆببنەوە و تۆ گوێ لەوتارەکانی من بگریت و لێرە بمێنیتەوە، ئەو کارەم دەکرد.

دواتر عەبدالله کوڕی عەباس ڕۆشت و لای عەبدالله کوڕی زوبەیر تێپەڕی کرد و وتی: کوڕی زوبەیر، چاوت رون! دواتر ئەم هۆنراوەی خوێندەوە:

يا لك من قبرة بمعمر   خلالك الجو فبيضي و اصفري

ونقري ماشئت ان تنقري

یانی: چ بەختەوەر مەلێك لەمێرگەلانێکی خۆش بەئاو و دانی فراوان! ئاسمانی بەتۆ سپارد و بەرێکەوت، کەواتە هێلکە بکە و ئاواز بخوێنە و تا ئەو جێگەی دەتوانی ئاوازەکەت بەچریکە بەرز بکەرەوە.

دەستەیەك دەڵێن: حسین ئەو رۆژانە بەردەوام دەیوت: سوێند بەخوا دەست لەمن هەڵناگرن تا خوێن لەدەمارەکانم دەکێشنەدەر. ئەگەر ئەم کارە بکەن، خوا کەسێك دەکاتە فەرمانڕەوای ئەوان کە ریسوا و سوکیان دەکات بەهەمان شێوە کە(شەرمی ژن) ریسواتر ببن.

حسین لەرۆژی (ناوگیران) هەشتی زی حەججە / ٩ سێپتامبەری ٦٨٠ زایینی، رۆژی کوژرانی موسلیم کوڕی عەقیل، بەرێکەوت. نێردراوانی عەمرۆ کوڕی سەعید کوڕی عاص فەرمانداری حیجاز لەلایەن یەزید کوڕی معاویە (یا براکەی یەحیا کوڕی سەعید) رێگەیان لێگرت تا رێگر بن لەڕۆشتنی ئەو. حسین گرنگی پێنەدان و بەرێگەی خۆیدا رۆشت. هەردولا بەقامچی پەلاماری یەکیان دا. حسین و هاورێکانی خۆڕاگریان کرد و درێژەیان بەرێگەکەیان داتا لە(تەنعیم) تیپەڕین. حسین لەوێ کاروانێکی بینی کەبەحیر کوڕی رەیسان (رەیان) فەرمانداری یەزید لەیەمەن بۆ ئەوی رەوانە کردبو و تیایدا (وەرس، دارێکی بیابانی و کشتوکاڵی کەهەویرێکی سوررەنگی بۆ رەنگ رێژی لێ دەردەهێنرێت) و زێر و زیوی فراوان دەبینرا. حسین ئەوانی هەڵگرت و بەخاوەنی وشترەکانی فەرمو: هەر کەس لە ئێوە بیەوێت لەگەڵ ئێمە تا عێراق بێت، کرێکەی بێ کەم و کوڕی تا ئەوێ دەدەین و رێز لەهاورێیەتیەکەی دەگرین. هەر کەس بیەوێت لێرەدا لێمان جیا ببێتەوە کرێی تا ئێرەی پێدەدەین. ئەو کەسانەی جیابونەوە، کرێی خۆیان هەڵگرت و ئەو کەسانەی تا کەربەلا لەگەڵی رۆشتن کرێی خۆیان تا ئەوێ وەرگرت لەگەڵ جل و بەرگی گرانبایی فراوان.

دواتر بەرێکەوت تا گەیشتە صیفاح. لەوێ فەرەزدەق وتاردەر چاوی پێیکەوت وپێی وت: خوا ئارەزوەکانت بەتۆ ببەخشێت و خواستەکانت بەشێوەی دڵخواز بێنێتەدی. حسین پرسی: خەڵك لەپشتی سەری خۆت چۆن بینی؟ فەرزەدەق وتی: لەکەسێکی ئاگا و بە ئەزمونت پرسی: دڵی خەڵك لەگەڵ تۆیە و شمشێریان لەگەڵ ئومەوییەکان. چارەنوس لەئاسمانەوە دێت و خوار هەر کارێکی بوێت، ئەنجامی دەدات. حسین وتی: راستت وت، کارەکان لەدەست خوایە، هەرچی بوێت ئەنجامی دەدات و خوای ئێمە هەر رۆژە و فەرمانێکی هەیە. ئەگەر چارەنوس لەسەر بنەمای خواستەکانی ئێمە بێت، خوا بۆ بەخشینەکانی سوپاس دەکەین چونکە هەر خۆی هێزی سوپاس کردنمان پێ دەبەخشێت. ئەگەر چارەنوس رێگەی هیوامان لێ بگرێت، ستەمکار نیە ئەو کەسەی لەسەر رێگەی راست و دروستی و شێوازی خۆپارێزی و خواپەرستیە.

لەم کاتەدا نامەی عەبدالله کوڕی جەعفەر هاورێ لەگەڵ دو کوڕەکەی عەون کوڕی عەبدالله و محەممەد کوڕی عە بەدەستی حسین گەیشت. نامەکە بەم شێوە بو: دوای سڵاو، سوێندت دەدەم بەخوا کاتێك نامەکەی من دەخوێنیتەوە، دەست بەجێ بگەرێیتەوە چونکە لەورێگەی گرتوتەبەر، دەترسم لەناو بچیت و لەناوچونی تەواوی

بنەماڵەکەتی بەدواوە بێت. ئەگەر تۆ لەناو بچیت، روناکی سەر زەوی رو لەکوژانەوە دەکات چونکە تۆ ئاڵای ئەو کەسانەیت کە بەدوای رێگەی راستتدا دەگەرێن و هیوای باوەرپدارانیت. لەرۆشتن پەلە مەکە چونکە خۆم بەدوای نامەکەم دێم. سلاو و ماڵئاوا.

دەستەیەك دەڵێن: عەبداللە کوری جەعفەر رۆشتە ری عەمرۆ کوری سەعید و وتی: نامەیەك بۆ حسین بنوسە و ئەمانی پێ ببەخشە و هیواداری بکە کە چاکەی لەگەڵ دەکەیت و رێز لەپەیوەندی خزمایەتی دەگریت. داوای لێ بکە تا بگەرێتەوە. عەمرۆ کارگوزاری یەزید لەمەککە بو. عەمرۆ ئەو کارەی کرد و نامەکەی نوسی و بەبراکەی خۆی یەحیا کوری سەعید و عەبداللە کوری جەعفەر رەوانەی کرد. ئەو دوانە خۆیان گەیاندە حسین و نامەکەیان بۆ خوێندەوە و هەوڵیاندا بیگەرێننەوە بەلام بەدوای ئەو دوانەیش رازی نەبو. لەو بەڵگانەی حسین ئامازەی پێدەدان، ئەوەبو کەدەیوت: پێغەمبەری خوام لەخەودا بینیوە و فەرمانێکم لێوەرگرتوە و بەدوای ئەو فەرمانەدا دەرۆم. بۆ من شیاوتر دەبو. ئەو دوانە وتیان: ئەو خەوە چیە؟ حسین وتی: بۆ هیچ کەسی ناگێرمەوە و تا ئەو رۆژەی زیندوم نایگێرمەوە.

کاتێك هەواڵی بەرێکەوتنی حسین لەمەککە بە کوری زیاد گەیشت، حوصەین کوری نەمیری تەمیمی سەرکردەی پاسەوانەکانی خۆی بۆ روبەروبونەوەی ئەو رەوانە کرد. ئەو رۆشت و لەقادسیە دابەزی و سوارەکانی لەنێوان قادسیە تا خەففان و لەنێوان قادسیە تا قوتقوتانە تا کوێستانەکانی لەعلەع بۆ پاسەوانی کردن جێگیر کرد. کاتێك حسین گەیشتە حاجر، نامەیەکی بۆ خەڵکانی کوفە نوسی و هاورێ لەگەڵ قەیس کوری موسهێر صەیداوی رەوانەی کرد و ئاگاداری کردنەوە بەرەو لای ئەوان بەرێکەوتوە. و فەرمانی پێدان بۆ کارەکەی خۆیان شەر دەست پێبکەن. کاتێك قەیس گەیشتە قادسیە، حوصەین ئەوی گرت و رەوانەی لای کوری زیادی کرد. کوری زیاد پێی وت: دەبێت برۆیتە سەر بانی کۆشك و جوێن بە درۆزن و لەدرۆزن بو یانی حسین کوری عەلی بدەیت. قەیس رۆشتە سەربانی کۆشك و سوپاسی خوای کرد و دواتر وتی: ئەمە حسین کوری عەلی باشترین پیاو لەناو ئافرێنراوەکانی خوایە و کوری فاتیمە کچی پێغەمبەری خوایە و من نێردراوی ئەوم کە ئەوم لەحاجر بەجێهێشت. وەلامی بدەنەوە و هاوکاری بکەن. دواتر جوێن بەکوری زیاد و باوکیدا و داوای لێخۆشبونی بۆ عەلی کرد. کوری زیاد فەرمانیدا و ئەویان لەسەر بانی کۆشکەوە فرێدایە خوار کە جەستەی لەت لەت و گیانی تەسلیم کرد. دواتر حسین بەرەو کوفە بەرێکەوت و گەیشتە ئاوێك لەناوی عەرەبەکان و بینی

عەبدالله کوڕی موتیع لەوێیە. کاتێك ئەوی بینی، هەستا و وتی: دایك و باوکم قوربانی تۆبن ئەی کوڕی کچی پێغەمبەری خوا، بۆ هاتویت بۆ ئێرە؟ ئەو حسینی دابەزاند و رێزی لێگرت. حسین لەهەواڵی کارەکەی خۆی ئاگاداری کردەوە. عەبدالله پێی وت: خوات بیردێنمەوە ئەی کوڕی پێغەمبەر تا رێگە نەدەیت ئیسلام بەرەو لەناوچون بڕوات، تۆ بەخوا سوێند دەدەم. سوێند بەخوا ئەگەر داوای ئەوە بکەیت کە لەدەست ئومەوییەکاندایە، بێ چەند و چون دەتکوژن و ئەگەر تۆ بکوژن، دوای تۆ رێزی هیچ کەسێك ناگرن. سوێند بەخوا ئەمە رێزی ئیسلامە، نامێنێت، رێزی قورەیش و رێزی عەرەبەکانە. ئەم کارە مەکە و مەڕۆ بۆ کوفە و خۆت گیرۆدەی ئومەوییەکان مەکە! حسین جگە لەڕۆشتن بەهیچیتر رازی نەبو.

لەو رۆژانەدا زوهەیر کوڕی قەینی بەجلی حەجی کردبو. ئەو لایەنگری عوسمان. خوازراو یا نەخوازراو کەوتە سەر رێگەکەی حسین. ئەو لەمەککەوە لەگەڵ حسین رێگەی بڕی بەلام لەیەك شوێن لەگەڵ ئەو دانەدەبەزی. رۆژێك حسین بانگی کرد و ئەم کارە بۆ زوهەیر گران بەلام ناچار رۆشتە لای ئەو. کاتێك گەڕایەوە روخساری وەك گوڵ گەشابویەوە و هاوشێوەی خۆر دەدرەوشایەوە. باروبنەکەی بۆ لای باروبنەی حسین برد و بەهاورێکانی وت: هەرکەس منی دەوێت، هاورێیەتیم بکات و گەرنە ئەمە دوایین دیدارە. ئێستا گێڕانەوەیەك بۆ ئێوە دەگێڕمەوە: ئێمە لەناوچەی بەلەنجەر لەرێگەی خوادا شەڕمان کرد وسەرکەوتین و تالآنی زۆرمان بەدەست هێنا و شادمان گەڕاینەوە. سەلمانی پارسی لەگەڵ ئێمەدابو. پێی وتین: کاتێك روبەڕوی سەروەری گەنجەکانی بەهەشت بونەوە، لەشەڕ کردن شان بەشانی ئەو شادمانتر لەبەدەست هێنانی تالآنیەکانی ئەمڕۆتان دەبن. من، ماڵئاوایی لەئێوە دەکەم و بەخواتان دەسپێرم. دواتر ژنەکەی ئازاد کرد و وتی: بۆ لای بنەماڵەکەت بگەڕێرەوە چونکە نامەوێت لەمنەوە جگە لەچاکە بەتۆ بگات. ئەو هاورێیەتی حسینی هەڵبژارد و لەگەڵ ئەودا کوژرا.

هەواڵی کوژرانی موسلیم کوڕی عەقیل لەسەعلەبیە بەحسین گەیشت. یەکێك لەهاورێکانی وتی: سوێندت دەدەین لێرەوە بگەڕێیتەوە چونکە تۆ لەکوفە هیچ یار و هاوکارێکت نیە. ئێمە دەترسین کوفیەکان دژی تۆبن. کوڕانی عەقیل هەستان و وتیان: سوێند بەخوا لەتۆ جیانابینەوە تا تۆڵەی خۆمان لەبکوژەکانی باوکمان وەردەگرین یا ئەوەمان پێدەبڕێت کە بەموسلیم بڕا. حسین وتی: ژیان دوای ئەم رێزدارانە هیچ سودێکی نیە. یەکێك لەهاورێکانی پێی وت: تۆ وەك موسلیم کوڕی عەقیل نیت و ئەگەر

برۆیتە ناو کوفە، خەڵك بەپەلە بۆ هاوکاری تۆ دێن. ئەوان سوار بون و ڕێگەیان بڕی تا گەیشتنە زوبالە. دەگەیشتە هەر ئاوێك، هەمو کەسانی ئەو ناوچەیە پەیوەستی دەبون. تا گەیشتن بەزوبالە بەمشێوە بو. لێرەدا هەواڵی کوژرانی برای شیری خۆی عەبداللە کوڕی بوقتەری پێگەیشت. ئەوی لەڕێگاوە بەدوای موسلیم کوڕی عەقیلدا ڕەوانە کردبو چونکە نەیدەزانی ئەو کوژراوە. سوارەکانی حوصەین کوڕی نەمیر ئەویان دەستگیر کرد و حوصەین ئەوی بۆ لای کوڕی زیاد ڕەوانە کرد. کوڕی زیاد پێی وت: دەبێت برۆیتە سەربان و جوێن بەو درۆزنە درۆزن زادە بدەیت و بگەڕێیتەوە تا بۆچونی تۆ سەبارەت بەخۆم بزانم. ئەو ڕۆشت و خەڵکی لەهاتنی حسین ئاگادار کردەوە و جوێنی بەکوڕی زیاد و باوکیدا. کوڕی زیاد ئەویشی فڕێدایە خوار کەمێسقانەکانی شکا بەڵام نیوەگیانێك لەجەستەیدا مایەوە. پیاوێك بەناوی عەبدولەلیك کوڕی عومەیری لەخمی هات و سەری بڕی. کاتێك ئەویان سەرکۆنە کرد، وتی: ویستم ڕزگاری بکەم.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو کەسەی سەری بڕی عەبدولەلیك نەبو بەڵکو پیاوێکی هاوشێوەی ئەو بو.

کاتێك هەواڵی کوژرانی برای شیری حسین و موسلیم کوڕی عەقیل بەحسین گەیشت، خەڵکی لێ ئاگادار کردەوە و وتی: لایەنگرانی ئێمە دەستیان لەهاوکاری کردنی ئێمە هەڵگرتوە، هەرکەس دەیەوێت لەهاوڕێیەتی ئێمە پاشگەز ببێتەوە، بگەڕێتەوە چونکە پەیمانی کەسمان لەئەستۆدا نیە. ئەوان بۆ چەپ و ڕاست بڵاوەیان لێکرد و تەنیا ئەو کەسانەی لەمەککەوە لەگەڵ ئەودا بون، مانەوە. لەبەر ئەوە ئەو کارەی کرد چونکە دەیزانی عەرەبەکان گومان دەکەن ئەو دەڕواتە شارێکی دەستەمۆ و شوێنکەوتەی خۆی، دەیویست بزانێت چ مەبەستێکیان هەیە.

دواتر بەرێکەوت تا گەیشتە بەنی عەقەبە. چاوی بەپیاوێکی تازە کەوت و پێی وت: سوێندت دەدەم بەخوا بگەڕێیتەوە چونکە بێ گومان ڕوبەروی ڕم و شمشێرەکان دەبیتەوە. ئەوانەی نامەیان بۆ تۆدەنارد، ئەگەر قورسایی شەڕیان لەسەر شانی تۆ هەڵدەگرت و بارودۆخیان بۆ تۆ ئامادە دەکرد و دواتر تۆ دەڕۆشتیتە لای ئەوان، کارێکی بەهێز و دڵگیر بو. بەڵام ئێستا ئەوەی ئاماژەی پێدەدەی، پەسەندی ناکەم کەدەبێت بەکۆتایی بگەیێنیت. حسین وتی: ئەوەی باست کرد، لای من شاراوە نیە، بەڵام ناتوانین چارەنوسی خوایی و فەرمانی خوای گەورە بگەڕێنینەوە. دواتر لەوێ کۆچی کرد.

بیر کردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی سەعید کوڕی عاص ئەشدەق، فەرمانڕەوای مەدینە و مەککە لەگەڵ خەڵك حەجی کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەم کەسانە مردن، دەستەیەکیان لەم ساڵەدا و دەستەیەکیان لەسەردەمی فەرمانڕەوایەتی معاویە کوڕی ئەبو سوفیان لەساڵە جۆراوجۆرەکان کەئێستا ئاماژەیان پێدەدرێت: جەرهەد ئەسلەمی لەهاوەڵانی پێغەمبەر، حارسە کوڕی نەعمانی ئەنساری لەبەدریەکان، لەسەردەمی معاویە، دحیە کوڕی خەلیفە کەلبی کە هاوشێوەی جبەرئیل بو و ئەمە لەکاتێکدا کە بۆ هێنانی وەحی دەهاتە سەر زەوی، لەسەردەمی معاویە، رفاعە کوڕی رافع کوڕی مالك کوڕی عەجلان ئەنساری لەبەدریەکان و هاورێیانی عەلی لەشەڕی وشتر و سەفین کە لەسەرەتای خەلافەتی معاویە مرد، عەمرۆ کوڕی ئومەییە زەمری لەمەدینە، لەسەردەمی معاویە، عوسمان کوڕی حەنیفی ئەنساری، عوسمان کوڕی ئەبی ئەلعاصی سەقەفی، عێتبان کوڕی مالکی ئەنساری لەبەدریەکان، لەرۆژگاری معاویە، سەهل کوڕی حەنزەلیە کوڕی رەبیعی ئەنساری، لەزەمانی معاویە و لەدیمەشق، سوراقە کوڕی عەمرۆ ئەنساری لەبەدریەکان، لەسەرەتای کاری معاویە، مەعقەل کوڕی یەساری موزنی لەرۆژگاری معاویە، ئەو کەسەی ناوی روباری مەعقەل لەبەسرە بەناوی ئەو ناونراوە و دەستەیەك وتویانە: لەرۆژگاری یەزید مرد. ناجیە کوڕی جوندەب کوڕی عومەیر شوانی مەڕومالاتی پێغەمبەر لەسەردەمی خەلافەتی معاویە، نوعیمان کوڕی عەمرۆ کوڕی رافیعەی ئەنساری لەبەدریەکان کە پیاوێکی گاڵتەچی بو و دەستەیەك وتویانە، ئەو کەسەی مرد، کوڕەکەی بو. عەبداللە کوڕی مالك کوڕی بوحەینە لەئەنسار، لەکۆتایی فەرمانڕەوایی معاویە، عەبداللە کوڕی موغەفەل کوڕی عەبد غونەمی موزنی لەبەسرە، هند کوڕی جاریە کوڕی هندی ئەسلەمی، لەرۆژگاری معاویە، حەکیم کوڕی حزام لەسەد و بیست ساڵی و لەم ساڵەدا. شەست ساڵ لەرۆژگاری جاهلی و شەست لەرۆژگاری ئیسلامیدا، ئەبو ئەسیدی ساعیدی کە ناوی مالك کوڕی رەبیعە بو و لەبەدریەکان و دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٦٥/٦٨٥ زایینی مرد. دوایین کەسی بەشدار لەشەڕی بەدر کە دەستەیەك مەرگی ئەویان بۆ ساڵی ٣٠ / ٦٥٠ زایینی گەڕاندۆتەوە و راست نیە، ئەبو بوردە هانی کوڕی نیاری بەلەوی هاوپەیمانی ئەنسار لەعەقەبیەکان و بەدریەکان کە لەهەمو شەڕەکان هاوکاری عەلی کرد، لەرۆژگاری

معاویە، ئەبو سەعلەبە خوشەنی لەئەنسار لەرۆژگاری معاویە کەدەستەیەك مەرگی ئەویان بۆ ساڵی ٦٩٤/٧٥ زایینی گەڕاندۆتەوە. ئەبوجەهم کوڕی حەزیفەی عەدەوی قورەشی لەکۆتایی ئەم ساڵە کە دەستەیەك دەڵێن: تا کاتی ئاوەدان کردنەوەی کەعبە لەرۆژگاری عەبداللە کوڕی زوبەیر زیندو و لەسەردەمی چاك کردنەوەی کەعبەر لەسەر دەستی قورەیشیەکانیش ئامادە بو. ئەبو حەسەمەی ئەنساری باوکی سەها لەیەکەم رۆژەکانی خەلافەتی معاویە، ئەبو فەیسی جوهەنی لەئامادەبوان لەگرتنی مەککە، لەرۆژەکانی کۆتایی خەلافەتی معاویە، صەفوان کوڕی موعەتەلی سولەمی لەسومەیسات کە وتویانە پێش لەم ساڵە لەرێگەی خوادا کوژرا. ژنێك لەهۆزی کەلاب کە توبەهاوسەری پێغەمبەر و کاتێك پێغەمبەر ویستی لەئامێزی بگرێت وتی: پەنا بەرخوا، پێغەمبەر و ئەم کارانە! پێغەمبەر لێی جیا بویەوە و ئەو شێت بو. بیلال کوڕی حارسی موزنی، ئەبو عەبدولرەحمان، وایل کوڕی حەجری حەزرەمی لەکۆتاییەکانی خەلافەتی معاویە، ئەبو ئیدریسی خەولانی.

ڕووداوەکانی ساڵی شەست ویەکی کۆچی (٦٨٠- ٦٨١ زایینی)

کوژرانی حسین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب

حسین کوڕی عەلی تا بەرەو شەراف بۆ پێشەوە ڕۆیشت. کاتێك ڕۆژ گەیشتە نیوە، یەکێك لەهاوڕێکانی تەکبیری وت. لێی پرسی: بۆ تەکبیرت وت؟ وتی: دارخورماکان دەبینم. دوپیاو لەبەنی ئەسەد پێیان وت: لەم دەشتەدا دار خورمای لێ نیە! حسین وتی: کەواتە چیە؟. ئەو دوانە وتیان: جگە لەگەردنی ئەسپەکان و سەری ڕمەکان هیچ شتێك نابینین. حسین وتی: منیش ئەو گومانەم هەیە. حسین بەو دوانەی وت: ئایا لەم دەوروبەرە هیچ پەناگەیەکی لێ نیە، پەنای بۆ ببەین کە لەپشت سەرمانەوە بێت تا لەیەك قۆڵەوە ڕوبەروی ئەم خەڵکە ببینەوە؟ وتیان: لێیەتی: ئەم زوحوسومە لای تۆیە، لەچەپەوە بۆی دەڕۆیت و ئەگەر لەپێش ئەوانەوە بگەیت، ئەوەیە کە دەتەوێت. ئەو بەرەو ئەو ناوچەیە ڕۆشت و زۆری نەخایاند سوارەکان گەیشتن و ڕێگەی خۆیان بۆلای ئەوان گۆڕی. حسین زوتر لەوان گەیشتە کوێستان و لەوێ دابەزی. ئەوان گەیشتن. هەزار سوارە بەسەرکردایەتی حوڕ کوڕی یەزیدی تەمیمی یەربوعی. لەگەرمای پروکێنەری نیمەڕۆ لەبەرابەر حسین دابەزین. حسین بەهاوڕێیان و گەنجەکانی خۆی وت: ئاویان بەخۆیان و ئەسپەکانیان بدەن. ئەو کارەیان کرد. ئەوان لەقادسیەوە دەهاتن. حوصەین کوڕی نومەیری تەمیمی ئەم هەزار پیاوەی بۆ ڕوبەروبونەوەی حسین ڕەوانە کردبو. بەرهەمان شێوە ڕوبەروی حسین کوڕی عەلی وەستابون تا کاتی نوێژی نیمەڕۆ گەیشت. حسین بەبانگدەرەکەی خۆی فەرمانیدا بانگ بڵێت. ئەو بانگی دا و خەڵکی بۆ نوێژ بانگ کرد. حسین هاتەدەر، سوپاسی خوای کرد و دواتر وتی:

ئەی خەڵکینە، ئەمە داوای لێبوردنێکە لەلای خواوەند و دوایین ئاگاداری بۆ ئێوە. من بۆ لای ئێوە نەهاتم تا ئەوەی لافاوی نامە و نێردراوەکانی ئێوە گەیشتە لای من و بەردەوام دەیانوت لەهاتن پەلە بکە چونکە ڕێبەرێکمان نیە و ئەگەری هەیە خوا لەڕوناکی تۆ بۆ ڕێگەی ڕاست و دروست ڕێنوێنیمان بکات. ئێستا من هاتوم. ئەگەر پەیمانی بەهێز بەمن دەدەن، پشتی پێ ببەستم، دێمە ناو شارەکەی ئێوە. ئەگەر پەیمان نەدەن یا خوازیاری من نەبن، دەگەڕێمەوە بۆ ئەو شوێنەی لێی هاتوم.

ئەوان بێدەنگ بون و بەبانگدەرەکەیان وت: بۆ دوەم جار بانگ بدە.. بانگیدا. حسین بەحوڕی وت: ئایا دەتەوێت لەگەڵ هاورێکانت نوێژ بخوێنیت؟ حوڕ وتی: تۆ نوێژ بخوێنە تا ئێمە لەگەڵ تۆ نوێژ بخوێنین. حسین لەگەڵ هەموی ئەوان بۆ نوێژ وەستا. دواتر ڕۆشتە ناو خێوەتەکەی خۆی و هاورێکانی لەدەوری کۆبونەوە و حوڕ گەڕایەوە بۆ شوێنەکەی خۆی. حسین کوڕی عەلی نوێژێکیتری خوێند و دوای نوێژ روی کردە ئەوان، سوپاسی خوای کرد و دواتر وتی:

دوای سڵاو، ئەی خەڵکینە، ئەگەر لەخوا بترسن و راستی و دروستی بۆ خاوەنەکانی بگێڕنەوە، ئەم کارە زیاتر دەبێتە هۆی رەزامەندی خواوەند. ئێمە کە لەبنەماڵەی پێغەمبەرین، بۆ سەرپەرەستی کاروبارەکانی ئێوە شیاوترین. لەو کەسانە باشترین کە بەزۆر دەستیان گرتوە بەسەر ئەوەی خاوەنی نین و لەناو ئێوەدا بەستەم و بێدادگەری فەرمانڕەوایەتی دەکەن. ئەگەر ئێمە پەسەند ناکەن و مافەکانی ئێمە نازانن، و بۆچونتان جیاوازە لەوەی نێردراو و نامەکانتان ئاماژەیان پێدەدا، دەگەڕێمەوە.

حوڕ وتی: سوێند بەخوا نازانین، ئەم نێردراو و نامانەی باسی دەکەیت، کامانەن. حسین هەمو نامەکانی دەرهێنا و لەبەرابەر ئەوان خستیە سەر زەوی. حوڕ وتی: ئێمە لەو کەسانە نین کە نامەیان بۆ تۆ نوسیوە. فەرمانیان بەئێمەداوە کاتێك روبەروی تۆ دەبینەوە، لێت جیا نەبینەوە تا دەتبەینە لای کوڕی زیاد لەکوفە. حسین وتی: مەرگ لەم کارە بەتۆ نزیکترە! دواتر فەرمانی بەهاورێکانیدا کە سوار بون و گەڕانەوە. حوڕ رێگەی لێگرتن. حسین وتی: دایکت لەپرسەتا دانیشێت، چیت دەوێت؟ حوڕ وتی: سوێند بەخوا ئەگەر جگە لەتۆ هەر عەرەبێکیتر ئەم قسەی دەکرد، ناوی دایکیم دەهێنایە سەرزمان. هەر کەسێك لەهەر پلە و پێگەیەك! بەلام سوێند بەخوا هیچ چارەیەك جگە لە وەسف کردنی دایکی تۆ نیە. حسین وتی: چیت دەوێت؟ حوڕ وتی: دەمەوێت تۆ بۆ لای کوڕی زیاد ببەم. حسین وتی: سوێند بەخوا هاورێیەتی تۆ ناکەم. حوڕ وتی: سوێند بەخوا دەستت لێ هەڵناگرم. گفتوگۆ لەنێوان ئەوان درێژەی کێشا و بارودۆخ روی لەدژواری کرد. حوڕ وتی: فەرمانی شەڕ کردنم لەگەڵ تۆ پێ نیە بەڵکو دەمەوێت تۆ بۆ کوفە ببەم وتا ئەو کارە نەکەم لەتۆ جیا نابمەوە. ئێستا کە لەم کارە خۆت بەدور دەگریت، رێگەیەك هەڵبژێرە کە نە بەکوفە بگات و نە تۆ بۆ مەدینە بگەڕێنێتەوە تا من

نامە بۆ کوڕی زیاد بنوسم و تۆ بۆ کوڕی زیاد یا یەزید نامە بنوسی ئەگەری هەیە خوا بارودۆخێك ئامادە بکات کە تەندروستی من تیا بێت تا دەربارەی تۆ گرفتاری هیچ شتێك نەبم. حسن لەرێگەی عوزیب و قادسیە بۆ لای راست ڕۆشت و حوڕ هەنگاو بەهەنگاوی ئەو رێگەی دەبڕی.

دواتر حسین کوڕی عەلی لەناو ئەوان وتارێکدا و وتی: ئەی خەڵکینە، پێغەمبەری خوا وتویەتی: هەر کەس پاشایەکی ستەمکار ببینێت کە نارەواکانی خوا رەوا دەکات و پەیمانی خوا دەشکێنێت و لەگەڵ شێوازی پێغەمبەر رێگەی ناسازگاری دەگرێتە بەر و لەبەرابەر بەندەکانی خوا بەزۆرداریەوە هەڵس و کەوت دەکات و ئەوکات بەوتار یا کردار لەبەرابەر ئەو خۆڕاگری نەکات، لەسەر خوا پێویستە ئەو بکاتە شەریکی تاوانی ئەو زۆردارە. ئێستا بزانن ئەوان فەرمانبرداری شەیتانیان کرد و پشتیان کردە فەرمانەکانی یەزدان و زۆرداریان ئاشکرا کرد و فەرمانەکانی خوایان پشت گوێ خست و بەخششەکانی خەڵکیان تایبەت کرد بەخۆیان و نارەوای خوایان رەوا کرد و رەوای خوایان نارەوا و من شیاوترین کەسێکم بتوانم ئەم بارودۆخە بگۆڕم. نێردراو و نامەکانی ئێوە بەمن گەیشت و وتتان پشتم تێناکەن و دەست لەهاوکاری من هەڵناگرن و تەسلیمی دوژمنم ناکەن. ئەگەر لەسەر پەیمانەکەی خۆتان سوربن، بەرێگەی راستی و دروستی دەگەن. من حسین کوڕی عەلی کوڕی کچی پێغەمبەرم. گیانی من لەگەڵ گیانی ئێوەیە و بنەماڵەی من لەگەڵ بنەماڵەی ئێوە. دەبێت نمونەی ئێوە بم. ئەگەر ئەو کارە نەکەن و پەیمان بشکێنن و بەیعەتی من پشتگوێ بخەن، زۆر گرنگ نیە چونکە ئەو کارەتان لەگەڵ باوکم و براکەم و کوڕە مامەکەم موسلیم کوڕی عەقیل کرد. فریودراو ئەو کەسەیە فریوی ئێوە بخوات. لەبەشی خۆتان چاوتان پۆشی و بەختی خۆتان پێشێل کرد. هەر کەس پەیمانی بشکێنێت، لەزیانی خۆی دەیشکێنێت (فتح/٤٨/١٠) بەم زوانە خوا من لەئێوە بێ نیاز دەکات، سلاو و ماڵئاوا.

حوڕ وتی: من سەبارەت بەخۆت سوێندت دەدەم سوێن بەخوا ئەگەر شەڕ بکەیت، بێ گومان دەکوژرێیت. حسین وتی: ئایا لەمەرگ دەمترسێنیت. ئایا دەتانەوێت من بکوژن؟ نازانم چی بەتۆ بڵێم! هەمان شت بەتۆ دەڵێم کە پیاوی ئەوسی بەکوڕە مامەکەی خۆی وت: ئەو دەیویست هاوکاری پێغەمبەری خوا بکات. پێی وت، دەکوژرێیت، بۆ کوێ

دەڕۆیت؟ وتی:

سامضی و ما بالموت عار علی الفتی اذا ما نوی حقا و جاهد مسلما

و واسی رجالا صالحین بنفسه و خالف مثبورا و فارق مجرما

فان عشت لم اندم و ان مت لم الم کفی بك ذلا ان تعیش و ترغما

یانی: من ئێستا بەرێدەکەوم و دەزانم مەرگ بۆ من هۆکاری نەنگ نیە بەتایبەت ئەو کاتەی ئەندێشەیەك چاکەت لەدڵدا بێت و موسڵمان ئاسا شەڕ بکات. گیانی خۆی لەرێگەی پیاوە چاکەکان ببەخشێت و شان بەشانی ئەوان شەڕ بکات. لەگەڵ خراپەکار بەرێگەی ناسازگاریدا بڕوات و لەگوناحکار خۆی بەدور بگرێت. ئەگەر زیندو مامەوە، پەشیمان نابمەوە و ئەگەر زیندو نەمێنم، سەرکۆنەم ناکەن. بۆ پیاو ئەو بەدبەختیە بەسە لەریسواییدا بژیت و لەروی ناچاریەوە بەریسوایی رازی ببێت.

کاتێك حوڕ ئەمانەی بیست، خۆی لێ دورخستەوە. ئەو بۆ سوچێك دەڕۆشت تا گەیشتە (عذیب الهجانات). هەجانەکانی نەعمان کوڕی مونزەر، پاشای عێراق لێرە دەلەوەڕان و لەبەر ئەمە بەو ناوە ناویان دەبرد (عذیب الهجانات، یانی شوێنی لەوەڕینی وشترە سپیە گرانباییەکان). لەم کاتەدا چوار کەس لەکوفەوە دەرکەوتن کە سوار لەسەر وشترەکانی خۆیان غاریاندەدا و ئەسپەکەی نافع کوڕی هیلالیان بەدوای خۆیاندا رادەکێشا. ناوی ئەم ئەسپە (کامل) بو. تێرماح کوڕی عودەی وەك رێنیشاندەر لەگەڵ ئەوان بو. ئەوان رویان کردە حسین. حوڕ روبەروی ئەوان بویەوە و وتی: ئەم چەند کەسە لەخەڵکانی کوفەن و من ئەوان دەگرم یا دەیانگەڕێنمەوە. حسین وتی: وەك گلێنەی چاوم پارێزگاریان لێدەکەم.. ئەوان هاورێیانی منن و هاوشێوەی ئەو کەسانەن کە لەمەککەوە لەگەڵ مندا هاتون. ئەگەر لەسەر وتارەکە و پەیمانەکەی نێوانمان ماویت، کارم نیە وەگەرنە شەڕ لەگەڵ تۆ دەست پێدەکەم. حوڕ دەستی لەوان هەڵگرت و حسین پێی وتن: لەبارودۆخی خەڵکان ئاگادارم بکەنەوە. یەکێك لەوان کە موجەمەع کوڕی عوبەیدالله‌ی عایزی بو، وتی: سەروەرانی خەڵك، بەرتیلی فراوان و گەورەیان وەرگرتوە و هەمانەکانیان پڕکراوە. ئەوان هەمویان یەك دەست و یەك زمان دژی تۆن. بەڵام ئەو خەڵکانەی لەپشت سەری ئەوانەوەن، دڵی ئەوان بەهەوای تۆ دەژیت بەڵام بەیانی شمشێر بۆ لەت لەت کردنی تۆ دەردەکێشن.

ئەو پرسیاری نێردراوەکەی خۆی قەیس کوڕی موسهێری کرد. هەواڵیان پێدا چی بەسەر هاتوە و چۆن کوشتویانە. فرمێسك لەچاوەکانی هاتەخوار و نەیتوانی گریانەکەی خۆی بشارێتەوە. دواتر ئەم ئایەی خوێندەوە: لەخواپەرستان، خەڵکانێك هەن، ئەوەی لەگەڵ خوا پەیمانیان لەسەر بەستبو، بەراستی و دروستی بەکۆتاییان گەیاند. هەندێك لەوان کۆتاییان بەکارەکەیان هێنا و چاویان لەم جیهانە بەست و دەستەیەکیتر چاوەڕوانی پەیکی مەرگن، بەڵام هیچ کام بەهیچ شێوەیەك پەیمانی خۆیان لەگەڵ خوا نەگۆڕی (احزاب/٢٣/٣٣). ئەی خوایە، بەهەشت بەوان و بەئێمە ببەخشە و لەئارامگەی مێهرەبانی خۆت ئێمە و ئەوان کۆبکەرەوە و بەخشینەکانی خۆت بۆ ئێمە بپارێزە.

تێرماح کوڕی عودەی پێی وت: سوێند بەخوا من هاورێیانی زۆر لەدەوری تۆ نابینم و ئەگەر تەنیا ئەم سوپای کە تۆیان بازداشت کردوە، شەڕ لەگەڵ تۆ بکەن، بۆ شکاندنی خۆڕاگری تۆ بەسەندەیە. ڕۆژێك پێش هاتنەدەر لەکوفە، لەدەرەوەی شار، خەڵکانێکی فراوانم بینی کە هیچ کات چاوم لەگۆڕەپانێکی شەڕ تا ئەو ئەندازە شەرکەری نەبینیوە. هەمویان بۆ شەڕی تۆ خۆیان ئامادە دەکرد. سوێندت دەدەم بەخوا ئەگەر دەتوانی تەنانەت یەك بست لەوان دور بکەویتەوە، لەم کارە خۆت بەدور مەگرە. ئەگەر دەتەوێت بەرەو شارەکانیتر بەرێکەویت کە لەوێ خوا بتپارێزێت، تا بۆچونی ڕاست بۆ تۆ ئاشکرا بێت و بارودۆخ بۆت ڕون ببێتەوە تا بڕیار بۆ ئەنجامدانی کارێك بدەیت، بەرێکەوە تا لەکوێستانی ئەجا دابەزی چونکە سوێندە بەخوا ئەم ئەو زنجیرە کێوەیە ئێمە لەبەرابەر غەسانیەکان و حێمیریەکان و نەعمان کوڕی مونزەر و هەر سور و سپیەك پەنامان بۆ ئەوێ دەبرد. سوێند بەخوا، هیچ کات لەوێ لاواز نەبوین. هاورێ لەگەڵ تۆ دێم تا تۆ بە (قریە) بگەیێنم. دواتر بۆ ئەو کەسانەی لەدو کوێستانی ئەجا و سەلمان، نێردراوەکانت ڕەوانە دەکەیت. سوێند بەخوا دە ڕۆژ ناخایەنێت خەڵکانی تەی پیادە و سوار ڕو لەتۆ دەکەن و پەپولە ئاسا لەدەوری چرای ژیانی تۆ دەسورێنەوە. ئەوسا تا ئەو کاتەی بتەوێت، لەناو ئێمەدا دەمێنیتەوە. ئەگەر پێشهاتێك ئارامی تۆ بشێوێنێت، بەڵێن دەدەم بیست هەزار شمشێر وەشێنی تایی لەدەوری تۆ کۆبکەمەوە کە پیاوانە شان بەشانی تۆ شەڕ بکەن. سوێند بەخوا تا یەك کەس لەوان زیندو بێت، کەس دەستی بەتۆ ناگات.

حسین کوڕی عەلی پێی وت: خوا پاداشتی چاکەی تۆ و خەڵکەکەت بداتەوە. لەناو ئێمە

و ئەم خەڵکە گفتوگۆیەك کراوە کە هەرگیز ناتوانین بگەڕێینەوە. خۆمان نازانین کاروبار وپێشهاتەکان چی دەبن. ئەو ماڵئاوایی لەحسین کرد و مژدەی پێدا خۆراك و توێشو بەبنەماڵەکەی بگەیێنێت و بۆ هاوکاری کردنی بگەڕێتەوە. ئەو کارەی کرد و بۆ هاوکاری حسین کوڕی عەلی گەڕایەوە بەڵام کاتێك گەیشتە عذیب الهجانات، بیستی کەحسین کوڕی عەلی کوژراوە. لەبەر ئەمە بۆ لای خەڵکەکەی خۆی گەڕایەوە.

دواتر حسین بەرێکەوت تا گەیشتە (قصر بنی مقاتل). خێوەتێکی بینی. پرسی: ئەمە کێیە؟ وتیان: خێوەتی عوبەیدالله کوڕی حوڕی جوعەفی. وتی: بۆ لای من بانگی بکەن. کاتێك پەیك هات و پەیامەکەی دانا، کوڕی حوڕ وتی: هەموان لەلایەن خواوە هاتوین وبۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/٢/١٥٦). سوێند بەخوا لەکوفە نەهاتمەدەر مەگەر لەترسی ئەوەی حسین بێتە ئەو شارە و من لەوێ بم. سوێند بەخوا نەدەخوازم ئەو من ببینێت نە من چاوم بەو بکەوێت. نێردراو گەڕایەوە و حسینی لەپەیامی کوڕی حوڕ ئاگادار کردەوە. حسین کوڕی عەلی پێڵاوەکانی لەپێ کرد و بەرەو خێوەتەکەی ئەو بەرێکەوت و سڵاوی لێکرد و داوای لێکرد هاوکاری بکات. کوڕی حوڕ دوبارە قسەکانی هێنایە سەر زمان. حسین وتی: ئەگەر هاوکاریم ناکەیت، لەخوا بترسە و دژی من شەڕ مەکە. سوێند بەخوا کەس بانگەوازەکەی ئێمە نابیستێت و هاوکاری ئێمە ناکات مەگەر ئەوەی لەناو بچێت. کوڕی حور وتی: شەڕ کردن لەگەڵ تۆ، بەخواستی خوا هیچ کات ئەوە رو نادات.

دواتر حسین کوڕی عەلی هەستا و ڕۆشتە دەر و سوار ماینەکەی بو و ماوەیەك لەشەو پیاسەی کرد. سەری داخست و چاوەکانی لێك نا. لەناکاو سەری بەرز کردەوە و وتی: هەموان لەلایەن خواوە هاتوین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/٢/١٥٦). سوپاس بۆ پەروەردگاری جیهانیان. کوڕەکەی یانی عەلی کوڕی حسین (عەلی گەورە) ڕۆشتە لای و وتی: باوکە، گیانم قوربانی تۆ بێت، بۆ سەبارەت بەگەڕانەوە بۆ لای خوا قسەت کرد و بۆ چ کارێك سوپاسی خوات کرد؟ وتی: کوڕم، سەرم داخست و بۆ چەند ساتێك چاوەکانم لێکنا. سوارەیەك لەبەرچاوم دەرکەوت و وتی: ئەم خەڵکانە ڕێگەدەبڕن و مەرگ بەرەو لای ئەوان هەنگاو هەڵدەگرێت. زانیم گیانی ئێمە هەواڵی مەرگمان پێدەدەن. عەلی (گەورە) وتی: باوکە، خوا لەخراپە دورت بخاتەوە، مەگەر ئێمە لەسەر راستی و دروستی نین؟ حسین وتی: بەڵێ، سوێند بەو خوای بەندەکان بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە، لەسەر

ڕاستی و دروستین. عەلی وتی: ئێستا ئیتر هیچ ترسێکمان لەمردن نیە کە لەسەر ڕێگەی ڕاستین. حسین وتی: خوا باشترین پاداشتێکت بداتەوە کە کوڕێك پاداشتی باوکی دەداتەوە.

کاتێك بەیانی داهات، نوێژی خوێند و بەخێرایی سوار بو و بەرەو لای ڕاست بەرێکەوت و هاوڕێکانیبەدوای خۆیدا. حوڕ هات و ئەو و هاوڕێکانی گەڕاندەوە. هەرجار کەدەیویست ئەوان بۆ کوفە بگەڕێنێتەوە، خۆڕاگریان دەکرد و ڕازی نەدەبون. بەردەوام بەلای ڕاستدا دەڕۆشتن تا گەیشتنە نەینەوا ونەمە ئەو شوێنە بو کە حسین لەوێ دابەزی. کاتێك دابەزین، بینیان سوارەیەك لەکوفەوە بەرەو لای ئەوان ئەسپ غار دەدات. وەستان و چاوەڕوانیان کرد. سڵاوی لەحوڕ کرد و سڵاوی لەحسین و هاوەڵانی نەکرد. نامەیەکی لەکوڕی زیاد بەحوڕدا کە بەمشێوە خوێندیەوە: دوای سڵاو، هەر کاتێك نامەکەم بەدەستی تۆ گەیشت و پەیکی من گەیشتە لای تۆ، حسین بخەرە تەنگانەوە و لەشوێنێك ڕایبگرە و ڕێگە مەدە، جگە لەدەشتی تەخت و بێ قەڵا و دور لەئاو دابەزێت. فەرمانم بەنێردراوەکەم داوە هاوڕێیەتی تۆ بکات و لەتۆ جیا نەبێتەوە تا هەواڵم بۆ بێنێت کە فەرمانەکەت جێبەجێ کردوە. ماڵئاوا.

کاتێك حوڕ نامەکەی خوێندەوە، وتی: ئەمە نامەی فەرمانداره و فەرمان بەمن دەدات ئێوە بخەمە تەنگانەوە و لەم شوێنە کەنامەکەی بەمن گەیشتوە، ئێوە گەمارۆ بدەم. فەرمانی بەنێردراوەکەی داوە، لەمن جیا نەبێتەوە تا بزانێت فەرمانەکەی جێبەجێ دەکەم یا نا. حوڕ گەمارۆی خستە سەر ئەوان و ڕێگەی نەدەجان لەگوندێك یا لەسەر ئاوێك دابەزن. وتیان: ڕێگەمان بدە تا لەنەینەوا، یا غازریە یا شوفەییە دابەزین. وتی: ناتوانم. ئەم پیاوەیان وەك پاسەوانێك بەسەر سەری منەوە داناوە تا هەواڵی کارەکانی من ببات. زوهەیر کوڕی قین بەحسینی وت: ئەی کوڕی پێغەمبەری خوا، سوێند بەخوا ئەوەی دوای ئەمە ڕودەدات، لەمە زۆر خراپتر دەبێت. شەڕ کردن لەگەڵ ئەم سوپایە، بۆ ئێمە ئاسانترە لەشەڕ کردن لەگەڵ ئەو سوپای دوای ئەمە دێن. سوێند بەگیانی خۆم ئەوەندە کۆدەبنەوە کەتوانای خۆڕاگری لەبەرابەر ئەوانمان نابێت! حسین وتی: من شەڕ لەگەڵ ئەوان دەست پێ ناکەم. زوهەیر وتی: ئێمە ببە تا لەو گوندە دابەزین چونکە لەسەر لێواری فوراتە و بەهێزە. ئەگەر ڕێگەیان لێگرتین، شەڕیان لەگەڵ دەکەین چونکە

شەڕی ئێستا بۆ ئێمە ئاسانتر لەشەڕ لەگەڵ ئەو کەسانەیە دوای ئەمانە دێن. حسین وتی: ناوی ئەو گوندە چیە؟ وتی: (عقر). حسین وتی: لەعەقرەوە (ترس، یا کۆشکی داڕماو) پەنا بۆ تۆ دەهێنم خوایە. دواتر دابەزی. ئەمە لەرۆژی پێنج شەممە دوەم رۆژی موحەڕەمی ساڵی شەست و یەك / ٢ ئۆکتۆبەری ٦٨٠ زایینی بو.

کاتێك بەیانی داهات، عومەر کوڕی سەعد کوڕی ئەبی وەقاص هاورێ لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر لەخەڵکانی کوفە گەیشت. هۆکاری هاتنەکەی ئەوە بو عوبەیدالله کوڕی زیاد ئەوی هاورێ لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر بۆ (دەستبی) رەوانە کردبو کە دەیلەمیەکان لەوێ هێرشیان کردبوە سەر عەرەبەکان و سەرزەمینەکەیان لەدەست عەربەکان رزگار کردبو. کوڕی زیاد فەرمانی فەرمانداری رەی بۆ نوسیبو. ئەو لەگەڵ سوپاکەی خۆی لە (حمام اعین) خێوەتی هەڵدابو. کاتێك دەنگ و باسی حسین کەوتە ئاراوە، کوڕی زیاد بانگی کرد و وتی: بۆ شەڕی حسین بەرێکەوە. کاتێك شەڕ لەگەڵ حسین تەواو بو، دەڕۆیتە سەر کارەکەی خۆت. عومەر سەعد داوای لێبوریێنی کرد. کوڕی زیاد وتی: کێشە نیە، فەرمانەکەمان بۆ بگەڕێنەوە. کاتێك ئەمەی بینی، کوڕی سەعد وتی: ئەمرۆ مۆڵەتم پێ بدە تا بزانم چی رودەدات. لەگەڵ هەر کەسێك راوێژی کرد بێ چەند و چون لەم کارە دوری خستەوە و ئاگاداری کردەوە. خوشکەزاکەی حەمزە کوڕی موغەیرە کوڕی شەعبە هاتە لای و وتی: خاڵی بەرێز، سوێندت دەدەم بەخوا شەڕ لەگەڵ حسین نەکەیت و پەیوەندی خزمایەتی نەپچڕێنیت. سوێند بەخوا ئەگەر لەم جیهانەو سامان و پاشایەتی چاو بپۆشیت، باشتر لەوەی بەخوێنی حسین روبەروی خوا ببیتەوە. وتی: ئامۆژگاریەکانی تۆ لەگوێ دەگرم. شەوی تابەیانی بەبیرکردنەوە بەسەر برد تا بزانێت چ کارێك بکات. بیستیان کەدەیوت:

ا اترك ملك الری و الری منیتی	ام ارجع مذموما بقتل حسین
حسین بن عمی و الحوادث جمة	لعمری و فر الری قرة عینی
و فی قتله النار التی لیس دونها	حجاب و ملك الری قرة عینی

یانی: ئایا دەستبەرداری فەرمانڕەوای رەی ببم کە دورترین ئارمانی منە، یا سەرکۆنەکراو لەکوشتنی حسین بگەڕێمەوە (حسین برازای باوکی منە و روداوەکان کەڵەکە کراون، سوێند بەخوا ناتوانم چاو لەرەی بپۆشم). لەکوشتنی ئەو ئاگرێکە کە

دابەزین لێی هیچ پەردەیەك نیە و پاشایەتی رەی روناکی چاوەکانی منە.

لەهەمان کات وەحی لەجیهانی شاراوە پێی وت:

فلاتز عمن الری یا اخسر الوری تفوز به من بعد قتل حسین

یانی: ئەی زیان کارترینی هەمو خەڵکانی جیهان! هیچ کات گومان مەکە دوای کوشتنی حسین بتوانیت پاشایەتی رەی بەدەست بێنیت.

دواتر هاتە لای کوڕی زیاد و وتی: منت بۆ ئەم کارە راسپارد و خەڵك بیستیان. ئەگەر دەتوانی، بۆچونی من بەکار ببە. لەگەورەکانی کوفە چەند کەسێك بۆ شەڕی حسین رەوانە بکە چونکە لەشەڕدا پێویستم بەوانە. چەند کەسێکی ناو برد. کوڕی زیاد پێی وت: سەبارەت بەو کەسانەی رەوانەی دەکەم، راوێژ لەگەڵ تۆ ناکەم. ئەگەر دەتەوێت لەگەڵ سوپاکەی من برۆ. وەگەرنە فەرمانەکەم بۆ بگەڕێنەوە. عومەر سەعد وتی: دەڕۆم. لەگەڵ ئەو سوپایە بەرێکەوت تا لای حسین دابەزی. کاتێك دابەزی، کەسی بۆ لای حسین رەوانە کرد و پرسی بۆ چ کارێك هاتوە. حسین پەیامی دا: خەڵکی شارەکەی ئێوە نامەیان بۆ نوسیم تا بگەمە لایان. ئەگەر نایانەوێت، دەگەڕێمەوە. عومەر نامەیەکی بۆ کوڕی زیاد نوسی و ئەوی لەم قسانە ئاگادار کردەوە. کاتێك کوڕی زیاد نامەکەی خوێندەوە وتی:

الان اذ علقت مخالبنا به یرجو النجاة و لات حین مناص

یانی: ئێستا کەدەستمان بەو گەیشتوە، هیوای رزگار بونی هەیە، بەڵام کاتی هەڵاتن نیە.

دواتر نامەی بۆ عومەر نوسی تا بەیعەتی یەزیدی پێ پێشنیار بکات، کەئەگەر ئەم کارە بکات، بیردەکەینەوە تا بزانین دەبێت چی لەگەڵدا بکەین. دەبێت دەستبەجێ رێگەی ئاوی لێ بگرێت و رێگە نەدات ئاو بەبنەماڵە و هاورێکانیشی بگات. عومەر سەعد، عەمرۆ کوڕی حەجاجی لەگەڵ پێنسەد سوار بۆ لای ئاوەکەی فورات رەوانە کرد کەلەوێ پارێزگاریان لەئاوە کرد و رێگەیان نەدا دەستی حسین بەئاوەکە بگات. ئەمە سێ رۆژ پێش کوژرانی حسین بو. عەبداللە کوڕی ئەبی حوصەین ئەزدی لەخەڵکانی بەجیلە، هاواری کرد: ئەی حسین، سەیری ئەم ئاوە ناکەیت؟ سوێند بەخوا یەك دڵۆپی ناخەیتە سەرزمان تا لەتینواندا گیان بدەیت! حسین وتی: ئەی خوایە، ئەو لەتینواندا بمرێنە و هیچ کات لەبەخشینەکانی خۆتی پێ مەبەخشە. ئەو دواتر نەخۆش کەوت، ئاوی

دەیخواردەوە بەڵام خێرا دەیهێنایەوە و دواتر ئەوەندەی دەخواردەوە لەتاو ئازار لەخۆی دەناڵاند و دوبارە دەیهێنایەوە و دوبارە تینوی دەبو و دەیخواردەوە بەڵام تێراو نەدەبو. بەمشێوەبو تا مرد.

کاتێك تینویەتی تەنگی بەحسین و هاوەڵانی هەڵچنی. براکەی، ئەبولفەزڵ عەباسی کوڕی عەلی هاوڕێ لەگەڵ بیست کەسی پیادە کە مەشکەکانیان لەسەر شان بو و سی سوارکاریتری رەوانە کرد. ئەوان لەناوەکە نزیك کەوتنەوە و شەڕیان کرد و توانیان سەرکەوتن بەدەست بێنن و مەشکەکانیان پڕ کرد و گەڕانەوە. حسین، عەمرۆ کوڕی قەرەزە کوڕی کەعبی ئەنساری بۆ لای عومەر رەوانە کرد و پەیامیدا: ئەمشەو لەناو دوسوپاکە باچاومان بەیەك بکەوێت. عومەر ئەو کارەی کرد. ئەو دوانە کۆبونەوە و گفتوگۆ لەنێوان ئەوان درێژەی کێشا و دواتر هەرکام بۆ ناو سوپاکەی خۆی گەڕایەوە. حسین بەعومەرِ کوڕی سەعدی وت: لەگەڵ من بۆ لای یەزید کوڕی معاویە بگەڕێرەوە، ئێمە دوسوپاکە بەجێ دەهێڵین. عومەر وتی: ماڵم وێران دەکات. وتی: مِن ماڵێکی باشترت بۆ دروست دەکەم. وتی: زەوی و بێستان و سامانەکانی من دەگرێت. باشتر و زیاتر لەو دارایی و سامانە لەحیجاز بەتۆ دەبەخشم. عومەر ئەمەی پەسەند نەکرد.

خەڵك لەمبارەوە گفتوگۆیان کرد بێ ئەوەی یەك کەس ببیستیت کەچیان وت..

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبو، بەڵکو حسین کوڕی عەلی پێی وت: بەیەکێك لەم سێ کارە لەلایەن منەوە رازی ببن: یا دەگەڕێمەوە بۆ ئەو شوێنەی لێی هاتوم، یا دەڕۆم و دەست دەخەمە ناو دەستی یەزید کوڕی معاویە و یا من بۆ سنوری یەکێك لەشارە ئیسلامیەکان دەبەن و یەکێك بم لەکۆمەڵانی خەڵك وئەوەی بەوان بگات، بۆ منیش بێت و ئەوەی دژی ئەوان بێت، دژی منیش بێت.

لەعوقەبە کوڕی سێمعان گێراویانەتەوە کە وتی: لەمەدینە تا مەککە و لەمەککە تا عێراق لەگەڵ حسین کوڕی عەلی بوم و تا کوژرا بۆ یەك سات لێی جیا نەبومەوە و هەمو گفتوگۆکانیم تا رۆژی کوژرانی لەگەڵ هەمو خەڵکان بیست. سوێند بەخوا هیچ کام لەم پێشنیارانە کەخەڵك باسی دەکەن کە دەیخواست دەست بخاتە ناو دەستی یەزید یا بڕواتە یەکێك لەشارە موسوڵمان نشینەکان، نەهاتە سەر زمانی ئەو. تەنیا وتی: رێگە بدەن بگەڕێمەوە بۆ ئەو شوێنەی لێی هاتوم. یا رێگە بدەن لەزەوی بەربلاوی خواوەند

بسورێمەوە تا بزانم بارودۆخ و چارەنوسی خەڵکەکەم بەکوێ دەگات. ئەوان رازی نەبون. دواتر حسین و عومەر کوڕی سەعد سێ چوار جاریتر چاویان بەیەك کەوت. عومەر کوڕی سەعد بۆ عوبەیدالله کوڕی زیاد نامەی نوسی:

دوای سڵاو، خواوەند ئاگری دامرکاندەوە و قسەمانی کردە یەك. حسین کوڕی عەلی پەیمانی پێدام بۆ ئەو شوێنە بگەڕێتەوە کەلێی هاتوە، یا بۆ هەر سنورێك لەسنورەکان کە بخوازین، رەوانەی بکەین، یا خۆی بڕواتە لای سەروەری باوەڕداران یەزید کوڕی معاویە و دەست بخاتە ناو دەستی. ئەمە هۆکاری رەزامەندی ئێوە و باشبونی بارودۆخی ئۆمەتە. کاتێك کوڕی زیاد نامەکەی خوێندەوە، وتی: ئەمە نامەی پیاوێکی چاکەخواز بۆ فەرمانداڕەکەی خۆی و مێهرەبان بۆ خەڵکەکەی خۆیەتی، بەڵێ، رازیم.

شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن هەستا و وتی: ئێستا ئەو لەسەرزەمینی تۆ و لای تۆ دابەزیوە، ئایا رازی دەبیت؟ سوێند بەخوا ئەگەر بۆ یەکێك لەسەرزەمینەکانی تۆ کۆچ بکات و دەست نەخاتە دەستی تۆ، ئەو شیاوترە بۆ بەهێزی و تۆ بۆ لاوازی. ئەم پێگەی پێ مەبەخشە کەدەبێتە هۆکاری ناتەوانی و لاوازی تۆ. دەبێت ئەو هاوەڵانی سەر بۆ فەرمانەکانی تۆ دانەوێنن. ئەگەر سزا بدەیت، بۆ ئەو کارە بەتوانا بیت، ئەگەر لێیان خۆش بیت، بەخواستی خۆت بێت. سوێند بەخوا ئاگاداریان کردومەتەوە کە حسین و عومەر، شەوان بەگفتوگۆ لەناو سوپاکە بەسەر دەبەن.

کوڕی زیاد وتی: ئامۆژەت بەبۆچونێکی باش دا! هەر ئێستاکە ئەم نامەیە بۆ عومەر کوڕی سەعد ببە. دەبێت گوێڕایەڵی فەرمانەکانی من بەحسین پێشنیار بکات. ئەگەر رازی بن، ئەوان لەرێگەی ئاشتیەوە بۆ بارەگاکەی من رەوانە بکات و ئەگەر رازی نەبون، شەڕ لەگەڵ ئەوان دەست پێبکات. ئەگەر عومەر کوڕی سەعد بەم فەرمانە رازی بو، تۆ فەرمانبەر و گوێڕایەڵی ئەو بە و ئەگەر رازی نەبو، خۆت فەرماندەیی بگرە دەست و عومەر کوڕی سەعد بکوژە و سەرەکەی بۆ من رەوانە بکە. هاورێ لەگەڵ ئەو نامەیەکی بەم شێوە بۆ عومەر کوڕی سەعد نوسی: دوای سڵاو، من تۆم بۆ لای حسین کوڕی عەلی رەوانە نەکرد، بیلاوێنیتەوە یا هیوایی پێ ببەخشی یا رۆژگاری بۆ درێژ بکەیتەوە یا لەنێوان ئێمە و ئەو نێوەنجیگەری بکەیت. ئەگەر حسین و هاوەڵانی ملکەچی فەرمانەکانی من و پێی رازی بون، لەرێگەی ئاشتیەوە ئەوان رەوانەی لای من بکە و

ئەگەر خۆیان بەدور گرت، بەرەو لای ئەوان غار بدە تا کوشتاریان بکەیت و جەستەیان لەت لەت بکەیت چونکە بۆ ئەو کارە شیاون. ئەگەر حسینت کوشت، سوار لەسەر ئەسپ لەسەر سك و سەر و سینە و پشتی غار بدە چونکە نافەرمان و ئاژاوە چی و پچڕێنەری پەیوەندی و بێدادگەرە. ئەگەر فەرمانەکەمان بەکار ببەیت، پاداشتی گوێڕایەڵیت پێ دەبەخشین و ئەگەر فەرمانەکەمان جێبەجێ نەکەیت، لەفەرماندەیی سوپاکە خۆت بەدور بگرە و کارەکان بەشیمر بسپێرە. ماڵئاوا.

کاتێك شیمر نامەکەی وەرگرت، عەبدالله کوڕی ئەبی محەل کوڕی حزام لای کوڕی زیاد بو. پوری ئەو ام البنین کچی حزام هاوسەری عەلی بو و عەبدالله و عەباس و جەعفەر و عوسمانی بۆ هێنابویە دنیا. ئەو بەکوڕی زیادی وت: ئەگەر دەتوانی ئەمان نامەیەك بۆ خوشکەزاکانی ئێمە بنوسی، ئەو کارە بکە. ئەو ئەمان نامەی بۆ ئەوان نوسی و عەبدالله بەکۆیلەکەی خۆی بۆ لای ئەوان رەوانەی کرد. کاتێك نامەکەیان بینی، وتیان: ئێمە پێویستمان بەئەمان نامەی تۆ نیە. ئەمانی خوا باشترە لەئەمانی کوڕی سومەییە. کاتێك شیمر نامەکەی زیاد بەدەستی عومەر کوڕی سەعد گەیاند، وتی: تۆ چیت، خوا قێزەون بکات ئەوەی هێناوتە! سوێند بەخوا گومان دەکەم تۆ رێگریت لێ کردوە کە رازی ببێت بەوەی بۆم نوسیبو. کارێکت خراپ کرد کە هیوامان دەکرد بەچاکە کۆتایی پێبێت. سوێند بەخوا حسین هیچ کات ملکەچی فەرمانەکانی کوڕی زیاد و کوڕی سوفیان نابێت. سوێند بەخوا گیانی باوکی لەجەستەی ئەودایە. شیمر وتی: دەتەوێت چی بکەیت؟ وتی: سەرپەرەستی ئەم کارە لەئەستۆ دەگرم. شەوی پێنج شەممە نۆ رۆژی تێپەڕیو لەموحەرەم/ ٩ ئۆکتۆبەری ٦٨٠ پێشڕەویان دەست پێکرد. شیمر هات و عەباس کوڕی عەلی و براکانی بانگ کرد. ئەوان هاتنەدەر. وتی: ئەی خوشکەزاکانی من ئێوە ئاسودەن و ئەمان بەخشراون. وتیان: خوا خۆت و ئەمانەکەت نفرین بکات! ئەگەر خاڵی ئێمەیت بۆ ئەمانمان پێ دەبەخشیت و ئەمان بەکوڕی پێغەمبەری خوا نابەخشیت؟

دواتر عومەر سواربو و خەڵك هاورێ لەگەڵ ئەو سوار بون. ئەمە لەکاتی نوێژی ئێوارێ و حسین شمشێر لەدەست لەبەردەم ماڵەکەی خۆی لەسەر زەوی دانیشتبو. سەری خستە سەر ئەژنۆ و کەمێك حەوایەوە. خوشکەکەی زێنەب دەنگە دەنگی سوپاکەی بیست و خۆی پێگەیاند و خەبەری کردەوە. سەری هەڵگرت و وتی: پێغەمبەری خوام لەخەودا

بینی کە فەرموی: سبەی شەو میوانی ئێمەیت. خوشکەکەی شەقەزللەیەکی لەروخساری خۆیدا و وتی: ئەی هاوار! حسین وتی:خوشکم، هاوار بۆ تۆ رەوا نیە، ئارام بە خوا بتپارێزێت. عەباسی برای پێی وت: ئەی برای من، ئەم خەڵکە بۆ لای تۆ دێن. حسین هەستا و وتی: خۆم سوار دەبم. عەباس وتی: نا من دەڕۆم. حسین وتی: سوار بە و کاتێك بەوان گەیشتیت، بپرسە، چیتان دەوێت؟ بۆ لەم کاتەی رۆژ هێرشتان دەست پێکردوە؟ لەوان بپرسە بۆ هێرش دەکەن؟ ئەو هاورێ لەگەڵ بیست سوار و لەناو ئەوان زوهەیر کوڕی قەیس بەرێکەوت و رۆشتە لای ئەوان و لەمەبەستەکەیان پرسیاری کرد. وتیان: فەرمانی فەرماندار گەیشتوە تا فلآن کار و فیسارە کار بکەین. وتی: پەلە مەکەن تا بۆ لای باوکی عەبدالله بگەرێمەوە و پەیامەکەی ئێوە بگەیێنم. ئەوان وەستان و عەباس بەپەیامەکە گەڕایەوە. هاورێکانی وەستان و ئامۆژگاری ئەوانیان دەکرد و بەردەوام خوایان بیر دەخستنەوە. کاتێك عەباس پەیامەکەی بەحسین گەیاند، حسین پێی وت: بگەرێرەوە و ئەگەر توانیت تا بەرەبەیانی بەیانی مۆڵەتیان لێ وەربگرە تا ئەمشەو نوێژ بخوێنین و لەخوا بپارێینەوە و داوای لێخۆشبونی لێ بکەین چونکە خۆی دەزانێت من دڵدادەی نوێژ و خوێندنی نوسراوەکەی ئەو و راز و نیاز لەگەڵ ئەوم. عەباس بۆ لای ئەوان گەڕایەوە و وتی: ئەمشەو بگەرێنەوە تا لێکۆڵینەوە لەسەر داواکانتان بکەین، کاتێك بەرەبەیانی بەیانی داهات، بەخواستی خوا چاومان بەیەك دەکەوێت. یا بەپێشنیارەکەتان رازی دەبین یا نە.

عومەر کوڕی سەعد وتی: ئەی شیمر بارودۆخ چۆن دەبینیت؟ وتی: فەرماندە تۆی. ئەو روی کردە خەڵکەکە و وتی: چی دەبینن؟ عەمرۆ کوڕی حەجاجی زوبەیدی وتی: پەنا بەرخوا، ئەگەر لەخەڵکانی دەیلەم دەبون و ئەم داواکاریەیان لەئێوە دەکرد، شیاو بو رازی بین. قەیس کوڕی ئەشعەس کوڕی قەیس وتی: رازی ببە چونکە سوێند بەگیانی خۆم، بەرەبەیانی بەیانی بۆ شەڕ روبەروی تۆ دەبنەوە. عومەر کوڕی سەعد وتی: ئەگەر بزانم ئەو کارە دەکەن، ئەمشەو مۆڵەتیان پێ نادەم. دواتر گەڕایەوە.

دوای گەڕانەوەی عومەر، حسین هاوەڵانی کۆکردەوە و وتی:بەچاکترین زمان سوپاسی خوا دەکەم و لەچاکە و خراپە رێز لەبەخشینەکانی ئەو دەگرم. ئەی خوایە، سوپاست دەکەین کە ئێمەت بەهۆی پێغەمبەرەکەتەوە پاراست و چاو و دڵ و گوێ و زمانت

پێبەخشین و قورئانت فێر کردین و ئێمەت کردە شارەزای دین، کەواتە ئێمە لەناو ریزی سوپاسکەران جێ بکەرەوە. دوای سلاو، من هاورێیانی باشتر و هاودەستتر لەهاورێیانی خۆم نابینم و بنەماڵەیەکی چاکەکارتر لەبنەماڵەکەی خۆم. خوا لەمنەوە باشترین پاداشتەکان بەئێوە بدات. ئێستاکە بزانن من کاروبارەکانی خۆم بۆ روبەروبونەویە بەیانی لەگەڵ ئەم کەسانە هەڵدەسەنگێنم. فەرمانم بەهەموتان دا کەبڕۆن. لەلایەن منەوە ئازادن و هیچ پەیمانێك لەئەستۆی ئێوەدا نیە. ئێستاکە شەو داهاتوە، شەو ئەسپەکانی خۆتان ئامادە بکەن و هەر کام لەئێوە دەستی یەکێك لەکەسەکانی بنەماڵەی من بگرێت و لەگەڵ خۆیدا ببات. خوا پاداشتی هەموتان بداتەوە. دواتر لەشارەکاندا بلاو ببنەوە و لەناو سەرزەمین و گوندەکانی خۆتان ئارام بگرن تا خوا رێگەچارەکان بکاتەوە. ئەم خەڵکانە منیان دەوێت و ئەگەر دەستیان بە من بگات، لەگەڕان بەدوای کەسانیتر دەست هەڵدەگرن. براکان و کوڕەکان و برازاکانی و کوڕەکانی عەبداللە کوڕی جەعفەر پێیان وت: بۆ ئەم کارە بکەین؟ کە دوای تۆ زیندو بین! خوا هەرگیز ئەو رۆژەمان نیشان نەدات. حسین وتی: ئەی منالەکانی عەقیل، گیان بەخشینەکەی عەقیل بۆ ئێوە بەسە. بڕۆن چونکە فەرمانم بەئێوەدا. وتیان: چی بەخەڵکان بڵێین؟ بڵێین: رێبەر و سەروەری و کوڕە مامەکەمان، لەپشت سەرمانەوە بەجێهێشت بێ ئەوەی یەك تیر بهاوێژین یا رم و شمشێرێك بوەشێنین. ئێستا نازانین چی بەسەر هاتوە. سوێند بەخوا ئەو کارە ناکەین بەڵکو خۆمان و سامانی خۆمان لەم رێگادا دەبەخشین و شان بەشانی تۆ شەڕ دەکەین. خوا دوای تۆ ژیان قێزەون بکات.

موسلیم کوڕی عەوسجەی ئەسەدەی هەستا و وتی: هێشتا داوای لێخۆشبونمان لەخوا نەکردوە و ئەوەی دەبێت بۆ تۆمان ئەنجام نەداوە. ئێستا بەمشێوەیە بەجێت بێڵین؟ سوێند بەخوا لەتۆ جیا نابمەوە و بەرم سینەی ئەوان دەقڵیشێنم و تا دەسکی شمشێر لەدەستمدا بێت، کوشتاریان دەکەم. سوێند بەخوا ئەگەر کەرەستەی شەڕم دەست نەکەوێت بەردبارانیان دەکەم و بەرگری لەتۆ دەکەم تا هاورێ لەگەڵ تۆ گیان ببەخشم. هاورێکانیتریش بەمشێوە قسەیان کرد و حسین سوپاسی هەموویانی کرد.

خوشکەکەی زێنەب لەو شەوەدا بیستی کە لەخێوەتەکەی خۆی دانیشتوە و شمشێرەکەی بۆ بەیانی تیژ دەکات و (حوەی) کۆیلەکەی ئەبوزەری غەففاری لای ئەو دانیشتوە. ئەو

دەڵێت:

یا دهر اف لك من خلیل	کم لك بالاشراق و الاصیل
من صاحب او طالب قتیل	و الدهر لا یقنع بالبدیل
و انما الامر الی الجلیل	و کل حی سالك سبیل

یانی: تف لەتۆ ئەی چەرخی گەردون، تف لەتۆ! چەندە زۆر کە لەبەرەبەیانان و ئێواران، هەر هاورێ و دۆستێکت خستە قوڕگی مەرگەوە، رۆژگار بەجێگر بەسەندە ناکات. کاروبارەکان لەدەست خوای گەورەدایە و هەر زیندوێك بەرێگەیەکدا دەڕوات.

دوسێ جار ئەم هۆنراوەی هێنایە سەر زمان. کاتێك خوشکەکەی ئەمەی بیست، نەیتوانی خۆی بگرێت. هەستا و بەرەو لای ئەو ڕۆیشت. هاواری کرد: ئەی هاوار پرسەگێر بوین! خۆزگە مەرگ منی لەقوڕگی ئەم ژیانە پڕ نەهامەتیە رزگار دەکرد! دایکم فاتیمە و باوکم عەلی و براکەم حەسەن لەم جیهانە ڕۆشتن. تۆ یادگاری رابردوان و پەنادەری پاشماوەکانی. حسین ڕۆشت و سەیری کرد، وتی: ئەی خوشکە، ئاگاداربە شەیتان خۆڕاگری تۆ نەڕفێنێت. زێنەب وتی: دایك و باوکم قوربانی تۆ بن، باسی کوشتنت کرد! گیانم بەقوربانت بێت! حسین بەدژواری ئاوی دەمی قووتدا و فرمێسك لەچاوەکانی هاتە خوار. دواتر وتی: ئەگەر مەلی بەردخۆر شەوێکی ئارامی بۆ دەستەبەر بکەن، کەمێك دەحەوێتەوە. زێنەب لەخۆیدا و وتی: ئایا خۆت بەناتەوان دەبینیت؟ ئەمە زیاتر دڵم دەسوتێنێت و ئاگرم تێبەردەدات. دواتر شەقەزللەیەکیتری لەخۆیدا و یەخەی خۆی دڕاند و بێ هۆش کەوتە سەرزەوی. حسین هەستا و ئاوی بەروخساریدا پرژاند و وتی: خوشکم، لەخوا بترسە بەتەناقی نەپچڕاوی خوا خۆت ئاوێزان بکە. بزانە کەخەڵکانی سەرزەوی دەمرن و ئاسمانیەکان نامێننەوە و هەمو شتێك جگە لەخوای تاقانە رێگەی لەناوچون دەگرێتەبەر. باوك و دایك و براکەم هەمویان لەمن باشتر بون و مردن. من و ئەوان هەر کەسێك دەبێت لەپێغەمبەر نمونەیەك بۆ خۆمان دروست بکەین. بەم قسانە دڵداری دایەوە و دواتر وتی: خوشکە، سوێندت دەدەم ئەگەر کوژرام، یەخەی خۆت نەدڕێنیت و روخساری ناسکتر لەگوڵی خۆت نەڕمنجێنیت و شین نەکەیت و پرسەم بۆ نەگێڕیت.

دواتر هاتەدەر و فەرمانی بەهاوەڵانی خۆیدا و خێوەتەکانیان لەیەك نزیك کردەوە و

تەناف خێوەتەکانیان لەیەك ئاڵاند و خۆیان لەبەردەم خێوەتەکان ریزیان بەست تا لەیەك لاوە روبەروی دوژمن ببنەوە و خێوەتەکان لەچەپ وراست و پشت سەریان بێت.

کاتێك شەو داهات، هەمویان تا بەیانی بەئاگا مانەوە و بەنوێژ خوێندن و راز و نیاز لەگەڵ خوا سەرقاڵ بون. کاتێك عومەر کوڕی سەعد نوێژی بەیانی رۆژی شەممە یا هەینی (عاشورا) دەیەم رۆژی مانگی موحەرەم /١٠ ئۆکتۆبەری ٦٨٠ زایینی، بەجێهێنا، لەگەڵ هاورێکانی خۆی هاتەدەر و ئاهەنگی بارەگای حسین کوڕی عەلی کرد. حسین هاورێیانی خۆی بۆ شەڕ رازاندەوە و بۆ نوێژی بەیانی ریزیان بەست. سی و دو سوار و چل و دو پیادە هاورێیەتیان دەکرد. زوهەیر کوڕی ئەلقینی کردە فەرماندەی باڵی راست. حەبیب کوڕی موتەهەری لەباڵی چەپ دانا و ئالآکەی بەبراکەی عەباس بەخشی. فەرمانیدا دار و چیلکە و قامیشیان کۆکردەوە و لەشوێنە چاڵەکاندا کەڵەکەیان کردن و بەمشێوەیە پارێزگاریان لەپشت سەری خۆیان کرد. ئەم چاڵانە هاوشێوەی سەنگەر یا جۆگەیەکی سەراسەری بون کەشەوانە لەدەوری خۆیان هەڵیانکەندبو و ئێستا ئاگریان تیا دەکردەوە تا دوژمنان نەتوانن لەپشتەوە زیانیان پێ بگەیێنن. و ئەم کارە هاوکاری کردن.

عومەر کوڕی سەعد، عەبداللە کوڕی زوهەیری ئەزدی کردە فەرماندەی شەڕکەرانی مەدینە، فەرماندەی خەڵکانی رەبیعە و کێندە ئەشعەس کوڕی قەیس، فەرماندەی خەڵکانی مێزحەج و ئەسەدیەکان عەبدولرەحمان کوڕی ئەبی سەبرەی جوعەفی، فەرماندەی بەنی تەمیم و هەمەدان حوڕ کوڕی یەزیدی ریاحی، فەرماندەی باڵی راست عەمرۆ کوڕی حەجاجی زوبەیدی، فەرماندەی پیادەکان شەبس کوڕی رێبعی یەربوعی تەمیمی. ئالآکەی بەکۆیلەکەی بەرید سپارد. هەموی ئەم کەسانە لەگەڵ حسین کوڕی عەلی شەڕیان کرد جگە لەحوڕ کوڕی یەزید کە پەیوەستی حسین بو و شان بەشانی ئەو کوژرا.

کاتێك لەحسین نزیك کەوتنەوە، فەرمانیدا و خێوەتێکیان بۆ هەڵدا. دواتر فەرمانیدا کەمێك بۆنی خۆشیان هێنا و لەقاپێکی گەورەدا تێکەڵ بەناویان کرد. لەم کاتەدا حسین رۆشتە ژوور و خۆی شۆرد وسەر و جەستەی گوڵاوپرژێن کرد و شادان و چالاك هاتەدەر. عەبدولرەحمان کوڕی عەبد رەبە و بەریر کوڕی خەزیری هەمەدانی لەبەردەرگای

خێوەتەکە وەستان و هەر کامیان هەوڵی دەدا دوای حسین بڕوات و بەوشێوەیە خۆی برازێنێتەوە. بەریر دەستی بەگاڵتە کردن لەگەڵ عەبدولرەحمان کرد. عەبدولرەحمان پێی وت: سوێند بەخوا ئێستا کاتی گاڵتە و شۆخی نیە. بەریر وتی: خەڵکەکەم باش دەزانن من لەگەنجی و پیریدا تاقەتی گاڵتە و شۆخیم نەبوە، بەڵام لەو بەڵای بەسەرمان دێت، شادمانم. سوێند بەخوا نێوان ئێمە و کچە چاو جوانەکانی بەهەشتی تەنیا ئەوە ماوەتەوە کەئەوان بەشمشێر هێرش بکەنە سەرمان و ئەوسا ئێمە یەکسەر بۆ ئامێزی ئەوان بفڕین. کاتێك حسین تەواوبو، ئەو دوانە ڕۆشتنە ژوور. دواتر حسین کوڕی عەلی سوار ئەسپەکەی خۆی بو و داوای قورئانێکی کرد و لەبەردەم خۆیدا داینا و هاورێکانی لەپێش ئەو شەڕیان دەستی پێکرد. هەردودەستی خۆی بەرز کردەوە و هاواری کرد: ئەی خوایە هۆکاری بۆ بەهێزی من لەبەرابەر هەر خەمێك و هیوایی من لەهەر دژواریکدایت. هەر پێشهاتێك روبدات، تۆ بەهۆکاری پشت گەرمی خۆم دەزانم. چەندە زۆرن ئەو دڵانەی لاواز دەبن و ڕێگە چارەکان کەم دەبێتەوە و هاورێ دەست لەهاوکاری کردن هەڵدەگرێت و دوژمن سەرکۆنە دەکات، دەستم لەکەسانیتر شۆرد و تەنیا پشتم بەتۆ بەست و تۆ دەرگات کردەوە و پاکت کردەوە و ئەوە بۆ من بەسە. تۆ سەرەپەرەستی من لەهەر بەخشینێك و خواوەندی هەر چاکەیەك و مەبەستی هەر روتێکردنێکی.

کاتێك هاورێیانی عومەر کوڕی سەعد بینیان، ئاگر لەقامیشەکان بڵێسە دەسەنێت، شیمر بانگی حسینی کرد: پێش ڕۆژی هەستانەوە ئاگرت بۆ خۆت دروست کرد. حسین ئەوی ناسیەوە و وتی: تۆ شیاوتریت بۆ ئەوەی هەم لەم ئاگرەدا بسوتێیت هەم لەئاگری جەهەننەم.

دواتر حسین سوار وشترەکەی خۆی بو و لەسوپای دوژمن نزیك کەوتەوە و بەدەنگێکی بەرز کەهەمو خەڵکان بیستیان، هاواری کرد: گوێ لەوتاری من بگرن وبۆ شەڕ کردن لەگەڵ من پەلە مەکەن تا ئەوەی پێویستە لەسەر من تەواوی بکەم و ئامۆژگاریتان بکەم و لەهاتن بۆ لای ئێوە داوای لێخۆشبون بکەم. ئەگەر بەهۆکاری هاتنەکەی من رازی ببن و وتەکانی من بەراست بزانن و مافەکانم پێ ببەخشن، خۆتان لەم کارە بەختەوەرتر دەبن و بەمشێوەیە ئێوە کارتان بەمن نابێت. ئەگەر بەدوای لێخۆشبونی من رازی نەبن(

کاری خۆتان دەست پێ بکەن و شەریکەکانتان کۆبکەنەوە و تا کارەکەتان نەبێتە هۆی پەشیمانی و ئەوسا بەشێوەیەکی سەراسەری هێرش بکەنە سەر من و مۆڵەتم پێ مەدەن) (یونس/١٠/٧١). پەروەردگاری من ئەو خوایە قورئانی رەوانە کرد و ئەو سەروەری هەمو چاکەکارانە (اعراف/١٩٦/٧). دەڵێت: کاتێك خوشکەکانی دەنگی ئەویان بیست، گریان و شین و رۆرۆیان دەست پێکرد و دەنگی خۆیان بەرز کردەوە. براکەی عەباس و کورەکەی عەلی بۆ لای ژنەکان گەراندەوە تا ئەوان ئارام بکەنەوە. وتی: بەگیانی خۆم سوێند زۆر دەگرین. کاتێك ئەم دوانە رۆشتن، وتی: کورِی عەباس دور مەبە. ئەمەی لەکاتێکدا وت کەئاوازی گریانی ئەوانی بیست چونکە کورِی عەباس ئامۆژگاری کردبو کە ئەوان لەگەڵ خۆیدا بۆ عێراق نەبات.

کاتێك ژنەکان ئارام بونەوە، سوپاسی خوای کرد و سڵاوی بۆ محەممەد و فریشتەکان نارد. قسەی زۆری هێنایە سەرزمان بەڵام ناتوانین ئاماژە بەهەمویان بدەین. پیاوێك لەو قسە خۆشتر و زمان پاراوترِ نەبینراوە. دواتر وتی: دوای سڵاو، بیر لەنەژادی من بکەنەوە و بزانن من کێم. ئەوسا بۆ ناخی خۆتان بگەرێنەوە و لێکۆڵینەوە بکەن ئایا بۆ ئێوە رەوا و دروستە بمکوژن و رێزی من نەگرن. مەگەر من کورِی کچی پێغەمبەرەکەی ئێوە و کورِی جێگر و کورِی مامی ئەو نیم. مەگەر کورِی ئەو کەسە نیم یەکەم کەس باوەری بەئیسلام هێنا؟ ئایا حەمزە سەروەری شەهیدان مامی باوکی من نیە؟ جەعفەری هەڵفرِ بەرەو بەهەشت مامی من نیە؟ ئەو وتارەی لەپێغەمبەر بەهەموان گەیشتوە، مەگەر نەتانبیستوە کە سەبارەت بەمن و براکەم چی فەرمو: ئەم دوانە سەروەری گەنجەکانی بەهەشت هۆکاری روناکی چاوی لایەنگرانی شوێنکەوتەی پێغەمبەرن؟ ئەگەر وتەکانی من بەراست و خۆم بەراستگۆ دەزانن، ئێدەگەن کە هیچ کات بەمەبەستێکی پێشتر درۆم نەهێناوەتە سەر زمان چونکە دەزانم خوا درۆزنەکانی خۆش ناوێت. ئەگەر وتارەکەی من بەناراست دەزانن، لەناو ئێوەدا کەسانێك هەن کەئەگەر لێیان بپرسن ئێوە ئاگادار دەکەنەوە. لەجابر کورِی عەبدالله ئەنساری یا ئەبو سەعیدی خدری یا سەهل کورِی سەعید یا زەید کورِی ئەرقەم یا ئەنس کورِی مالك بپرسن تا ئێوە ئاگادار بکەنەوە چونکە ئەوان لەخودی پێغەمبەریان بیستوە. ئایا ئەمانە ئێوە لەرِشتنی خوێنی من دور ناخاتەوە؟

شیمر پێی وت: ئەگەر بزانم چی دەڵێیت، خوا تەنیا بەیەك شێوە پەرستیوە! حەبیب کوڕی موتەهەر پێی وت: سوێند بەخوا تۆ خوا بەحەفتا شێوە دەپەرستی. خوا مۆری لەدڵی تۆداوە و لەبەر ئەمە نازانی دەڵێی چی.

دواتر حسین وتی: ئەگەر گومان لەقسەکانم دەکەن یا باوەڕ ناکەن کە من کوڕی کچی پێغەمبەرەکەی ئێوەم، سوێند دەخۆم کە لەرۆژهەڵاتەوە تا رۆژئاوا جگە لەمن کەس کوڕی کچی پێغەمبەری خوا نیە، نە لەئێوە نە لە کەسانیتر. پێم بڵێن، ئایا بەدوای خوێنی کوژراوێکن کە من خوێنیم ڕشتبێت؟ ئایا سامانەکانی ئێوەم بەفیڕۆ داوە؟ یا کەسێك لەئێوەم بریندار کردوە کە داوای تۆڵە کردنەوە دەکەن؟ ئەوان وەڵامیان نەدایەوە. هاواری کرد: ئەی شەبسی ڕێبعی، حەجار کتبەجەر، قەیس کوڕی ئەشعەس، زەید کوڕی حارس، مەگەر ئێوە نامەتان بۆ نەنوسیم بێم بۆ لای ئێوە. وتیان: ئەو کارەمان نەکردوە. حسین وتی: بەڵێ، ئەو کارەتان کرد. دواتر وتی: ئەی خەڵکینە، ئەگەر من پەسەند ناکەن رێگەم بدەن بۆ شوێنێکی ئارام و ئاسودە لەسەر زەوی بگەڕێمەوە.

قەیس کوڕی ئەشعەس پێی وت: ئایا ملکەچی فەرمانەکانی کوڕی مامەکەت کوڕی زیاد نابیت؟ بزانە تەنیا باشی دەبینی. حسین پێی وت: تۆ برای براکەی خۆتیت، ئایا دەتەوێت هاشمیەکان زیاتر لەخوێنی موسلیم کوڕی عەقیل داوا بکەن؟ نە سوێند بەخوا ، نە هاوشێوەی کەسە داماوەکان دەست دەخەمە ناو دەستی ئەوان و نە هاوشێوەی کۆیلەکان و هیچ کات تاوانی گوناحێك لەئەستۆ ناگرم کە ئەنجامم نەداوە. بەندەکانی خوا من بۆ خوای خۆم و خوای ئێوە پەنا دەبەم کە بەردباران بکەن، بۆ خواوەندی خۆم و ئێوە لەهەر یاخیگەریەك پەنا دەبەم کە باوەڕ بەرۆژی کۆتایی ناهێنێت. دواتر وشترەکەی خەواند و دابەزی.

زوهەیر کوڕی قین سوار ئەسپەکەی خۆی بەکەڕەستەی شەڕ هاتەدەر و وتی: ئەی خەڵکانی کوفە، بترسن، لەئەشکەنجەی خوا بترسن. لەسەر موسوڵمانان پێویستە چاکەی موسوڵمانانیان بوێت و ئامۆژگاریەکان لەو دریغ نەکەن. ئێمە تا ئێستا برای یەکەین و لەسەر یەك دینین ئەمە تا ئەو کاتەیە کە شمشێر لەیەك بەرز نەکەینەوە.

کاتێك شمشێر بەرز بکرێتەوە، پەیوەندی خزمایەتی دەپچڕێت و ئێمە لەسەر دینێك دەبین و ئێوە لەسەر دینێك. خواوەند ئێمە و ئێوەی لەسەر بنەماڵەی محەممەد گرفتاری

تاقی کردنەوە کردوە تا بزانێت ئێمە و ئێوە چی دەکەین. ئێمە پێشنیاری هاوکاری کردنی حسین و دەست هەڵگرتن لەهاوکاری کردنی ستەمکاری ستەمکار زادە یانی کوڕی زیادتان پێ دەکەین. ئێوە لەم دو خراپەکارە تەنیا خراپەتان بینیوە، چاوەکانی ئێوە فریو دەدەن، دەست و پێی ئێوە دەبڕن، لاشەی کوژاروەکانتان لەت لەت دەکەن، ئێوە بەدار خورماکانەوە هەڵدەواسن، باشەکانتان دەکوژن وسەروەرانی ئێوە لاواز دەکەن و قورئان خوێنەکانتان هاوشێوەی حوجر کوڕی عودەی و هاوڕێکانی و هانی کوڕی عوروە و هاوشێوەکانی بەرەو هەڵدێری لەناوچون دەبەن.

دەڵێت: ئەوان جوێنیان پێدا و وەسفی کوڕی زیادیان کرد و وتیان: لەشوێنی خۆمان ناجولێین تا سەروەری ئێوە و هاوەڵانی کوشتار بکەین یا ئەو و هاوڕێکانی لەسەر بنەمای ئاشتی بۆ لای کوڕی زیاد ببەین. پێی وتن: ئەی بەندەکانی خوا، منداڵەکانی فاتیمە بۆ هاورێیەتی شیاوترن لەکوڕی سومەییە. ئەگەر هاوکاریان ناکەن، سوێندتان دەدەم بەخوا، کوشتاریان مەکەن. ئەم پیاوە بەکوڕە مامەکەی یەزید کوڕی معاویە بسپێرت چونکە بەگیانی خۆم یەزید لەفەرمانبەری ئێوە بەکارێك کەمتر لەکوشتنی حسین رازی دەبێت. شیمر تیرێکی بۆ هاویشت و وتی: بێدەنگ بە خوا دەنگت ببڕێت! ئێمەت بەوتەکانت بێزار کرد. زوهەیر وتی: ئەی کوڕی ئەو پیاوەی میزی بەپاژنەی خۆیدا دەکرد! من قسە لەگەڵ تۆ مناکەم چونکە تۆ ئاژەڵێك زیاتر نیت. سوێند بەخوا گومان ناکەم بتوانی تەنانەت دو ئایە لەقورئان بخوێنیتەوە. مژدەت لێ بێت بۆ ریسوایی رۆژی هەستانەوە و ئەشکەنجە ئازاردەرەکانی دۆزەخ. شیمر وتی: ئەوەندە ناخایەنێت کەخواوەند تۆ و گەورەکەت دەکوژێت. زوهەیر وتی: ئایا لەمەرگ دەمترسێنیت؟ سوێند بەخوا کوژران لەم ساتەدا لای من زۆر خۆشەویستترە لەنەمری لەگەڵ ئێوەدا! دواتر دەنگی خۆی بەرز کردەوە و وتی: ئەی بەندەکانی خوا، رێگە مەدەن ئەم کەسە هیچ و پوچە ئێوە لەئاینەکەتان دور بخاتەوە. سوێند بەخوا ئابڕیوانی محەممەد بەکەسێك ناگات کەخوێنی منداڵەکانی ئەو برێژێت و ئەو کەسانە کوشتار بکات کە هاوکاری خەڵك دەکەن و دەیانپارێزن و بەرگری لەپێگەی کۆمەڵانی خەڵك دەکەن. حسین فەرمانی پێدا بگەڕێتەوە.

کاتێك عومەر کوڕی سەعد پێشڕەوی خۆی بۆ لای حسین دەست پێکرد، حوڕ کوڕی

یەزید هاتە لای و وتی: خوا بتبەخشێت، ئایا شەڕ لەگەڵ ئەم پیاوە دەکەیت؟ وتی: بەڵێ. شەڕێك کە ئاسانترینەکەی پەڕینی دەست و سەرەکان بێت. حوڕ وتی: ئایا لەو پێشنیارانەی بەنێوەی کرد، بەهیچ کامیان رازی نەبون؟ عومەر وتی: سوێند بەخوا ئەگەر لەدەستی مندا دەبو، رازی دەبوم بەڵام فەرماندەکەی تۆ رازی نەبو. ئەو بەرێکەوت و هێواش هێواش خۆی لەحسین کوڕی عەلی نزیك کردەوە. دڵدان بۆ کوژران شان بەشانی حسین ئەوی پەرێشان کردبو بەشێوەیەك لە خۆشحاڵی دەلەرزا. پیاوێك لەبنەماڵەکەی بەناوی موهاجیر کوڕی ئەوسی تەمیمی پێی وت: سوێند بەخوا ئەم کارەی تۆ هۆکاری گومانە! هەرگیز تۆم لەپێگەیەکی هاوشێوەی ئەمە نەبینیوە. ئەگەر دەیانپرسی بوێرترین کەسی کوفە کێیە، سوێند بەخوا چاوم لەتۆ نەدەپۆشی. حوڕ وتی: سوێند بەخوا خۆم لەسەر دوڕیانی بەهەشت و جەهەننەم دەبینم. بەڵام ناتوانم چاو لەبەهەشت بپۆشم ئەگەرچی بمکوژن و لەت لەتم بکەن و بمسوتێنن. سوار ئەسپەکەی بو و پەیوەستی حسین کوڕی عەلی بو. حوڕ پێی وت: ئەی کوڕی پێغەمبەری خوا، خوا بمکاتە قوربانی تۆ. من ئەو هاوڕێی تۆم رێگەی گەڕانەوەم لێگرتی و لەسەراسەری رێگە شان بەشانی تۆ رێگام بڕی و تۆم خستە ئەم تەنگانەوە. سوێند بەخوا هەرگیز گومانم نەدەکرد ئەم خەڵکە بەپێشنیارەکانی تۆ رازی نەبن. هەرگیز گومانم نەدەکرد ئەم بەڵایەت بەسەردابێت. بەخۆم وت: ترسم نیە ئەگەر لەهەندێ کار هاوکاری ئەم خەڵکە بکەم تا گومان نەکەم فەرمانەکانی ئەوان جێبەجێ ناکەم. گومانم دەکرد بەدەستەیەك لەپێشنیارەکانی تۆ رازی ببن. ئەگەر دەمزانی کەرازی نابن، هیچ کات ئەو هەڵس و کەوتەم لەگەڵ تۆ نەدەکرد. من پەنام بۆ تۆ هێناوە ولەوەی کردومە، پەشیمانم وگیانم دەکەمە قوربانی تۆ تا شان بەشانی تۆ بکوژرێم و گیان ببەخشم. ئایا هیچ رێگەیەکی گەڕانەوە بۆ لای خوا بۆ من دەبینیت؟ حسین وتی: بەڵێ، خوا بەتۆی دەبەخشێت و لێت خۆش دەبێت.

حوڕ بۆ لای هاورێکانی خۆی گەڕایەوە و وتی: ئەی خەڵکینە، ئایا بەیەکێك لەپێشنیارەکانی حسین رازی نابن؟ ئایا ناخوازن خوا ئێوە لەشەڕی ئەو دور بخاتەوە؟ عومەر کوڕی سەعد وتی: زۆرم حەز دەکرد، ئەگەر رێگەچارەیەك هەبوایە. حوڕ وتی: ئەی خەڵکانی کوفە، دایکتان لەپرسەتانا دانیشێت و بەردەوام چاویان بۆ لەدەستدانی

ئێوە فرمێسکاوی بێت! ئایا بانگتان کرد و کاتێك هات، لەدەوری ئەو بڵاوەتان لێکرد؟ گومانتان دەکرد لەرێگای ئەودا گیان دەبەخشن و دواتر هێرشتان کردە سەر تا بیکوژن؟ گەمارۆتان خستە سەر و لەهەر لایێکەوە دەورتان گرت و لەرۆشتن بۆ سەرزەمینی بەربلاوی خوا رێگریتان لێکرد و رێگەتان نەدا خۆی و بنەماڵەکەی بەئاسودەیی ژیان بەسەر ببەن. ئێستا وەك ئەسیرێك گرفتاری ئێوە بوە بەشێوەیەك نەدەتوانێت سودێك بەخۆی ببەخشێت ونەدەتوانێت زیانێك لەخۆی دور بخاتەوە. رێگەی ئاوتان لەخۆی و هاورێکانی گرت لەگەڵ ئەوەی جولەکە و ئاگرپەرەست و مەسیحی لێی دەخۆنەوە و ورچ و سەگەکانی سواد مەلەی تیا دەکەن و ئێستا کە ئەو بوێر و پیاو و ئابرودارە، هاورێ لەگەڵ ئەندامانی بنەماڵەکەی لەتینواندا خەریکە دەمرێت! قێزەونە ئەو کردارەی دوای محەممەد لەگەڵ بنەماڵەکەی ئەو کردتان! خواوەند لەرۆژی تینویەتی ئاوتان پێ نەدات ئەگەر بۆ لای خوا نەگەرێنەوە و دەست لەم کارەتان هەڵنەگرن! ئەوان تیربارانیان کرد و ئەو گەرایەوە و لەبەردەم حسین کوڕی عەلی وەستا.

لەم کاتەدا عومەر کوڕی سەعد ئاڵاکەی خۆی بۆ پێشەوە دەبرد و تیرێکی هەڵگرت و هاویشتی و وتی: شایەتی دەدەن کە من یەکەم تیرهاوێژ بوم! دواتر خەڵك تیربارانیان دەست پێکرد. یەسار کۆیلەی زیاد کوڕی ئوبیە و سالم کۆیلەی عوبەیدالله کوڕی زیاد هاتنەدەر و داوای شەرکەریان کرد. عەبدالله کوڕی عومەیری کەلبی روبەرویان بویەوە. ئەو هاورێ لەگەڵ ژنەکەی لەکوفەوە بۆ هاوکاری حسین کوڕی عەلی هاتبو. ئەو دو کۆیلە پێیان وت: کێیت؟ نەژادی خۆی پێ وتن. ئەو دوانە وتیان: ئێمە تۆ ناناسین، دەبێت زوهەیر کوڕی قین یا حەبیب کوڕی موتەهەر یا بەربەرین کوڕی خوزەیر شەڕ لەگەڵ ئێمە بکەن. یەسار لەپێش سالەوە بو. عەبدالله پێی وت: کوڕی ژنی لەشفرۆش! تۆ دەتوانی پشت بکەیتە شەڕ کردن لەگەڵ کەسێك! کەس روبەروی تۆ نابێتەوە مەگەر ئەوەی باشتر لەتۆ بێت. دواتر بەشمشێرەکەی هێرشی کردە سەر و بەشێوەیەك لێیدا کەسست بو. شەڕی دەست پێکرد و بەردەوام لێی دەدا. سالم هێرشی کردە سەر بەڵام عەبدالله گرنگی پێنەدا تا ئەوی گرت و لێیدا. عەبدالله دەستی چەپی کردە قەڵغانی خۆی و پەنجەکانی قرتان. دواتر عەبدالله کەلبی روی تێکرد و لێیدا و کوشتی. ژنەکەی بەناوی دایکی وەهب گورزێکی هەڵگرت و بەرەو لای مێردەکەی رۆشت و بەردەوام

دەیوت: دایك و باوكم بەقوربانت بن. بۆ پارێزگاری كردن لەبنەماڵەی پێغەمبەر شەڕ بكە. مێردەكەی ئەوی بۆ لای ژنان گەڕاندەوە. ژن رازی نەبو و وتی: ناڕۆم تا شان بەشانی تۆ دەكوژرێم. حسین بانگی كرد: ئەی بنەماڵەی بەرێز، خوا باشترین پاداشتتان بداتەوە! بگەڕێرەوە ئەی ژن، خوا لێت خۆش بێت، شەڕ كردن بۆ ژنان پێویست نیە. ژن گەڕایەوە.

عەمرۆ كوڕی حەجاجی زوبەیدی هاورێ لەگەڵ باڵی راستی سوپاكەی عومەر كوڕی سەعد پێشڕەویان دەست پێكرد. كاتێك لەحسین نزیك كەوتنەوە، هاورێكانی كەوتنە سەر ئەژنۆ و رمەكانیان بەروی ئەواندا كردە نیشانە. سوارەكان گەڕانەوە و هاوەڵانی حسین ئەوانیان تیرباران كرد و چەندین كەس لەوانیان كوشت و دەستەیەكیتریان بریندار كرد.

پیاوێك لەوان بەناوی كوڕی حەوەزە هاتە پێش و وتی: ئایا حسین لەناو ئێوەدایە؟ كەس وەڵامی نەدایەوە. سێ جار قسەكەی هێنایە سەر زمان. وتیان: بەڵێ، حسین لەناو ئێمەدایە، چیت دەوێت؟ وتی: ئەی حسین مژدەت لێ بێت بۆ ئاگری دۆزەخ! حسین پێی وت: درۆت كرد، پەنا بۆخواوەندی مێهرەبان دەبەم، تۆ كێیت؟ وتی: كوڕی حەوەزە. حسین وتی: خوایە لەقوڵایی جەهەننەم جێگەی بكەرەوە! كوڕی حەوەزە توڕە بو وئەسپەكەی خۆی غاردا. ئەسپەكە رو لەروبارێك لەنێوان ئەم دوانە پەڕی و سوارەكە كەوتە خوار و قاچی لەزینەكە گیری كرد و بەئەسپەكەوە هەڵواسرا. ئەسپەكە چەند جارێك ئەوی كێشا بەدار و بەردەكاندا و لەئەنجامی ئەمەدا مرد.

مەسروق كوڕی وایلی حەزرەمی لەگەڵ ئەوان هاتبویە دەر و وتبوی كە: ئەگەری هەیە سەری حسین بەدەست بێنم و لەم رێگاوە پێگەكەم لای كوڕی زیاد بەرز ببێتەوە. كاتێك بینی بەهۆی دۆعاكەی حسین كوڕی عەلی چی بەسەر كوڕی حەوەزەدا هات، وتی: شتێكم لەم بنەماڵەیە بینی كە هیچ كات شەڕیان لەگەڵ ناكەم.

شەڕی لەنێوان دو سوپاكە دەستی پێكرد. یەزید كوڕی مەعقەل هاوپەیمانی عەبدقەیس هاتەدەر و هاواری كرد: ئای بەریر كوڕی خوزەیر، دەزانی خوا لەگەڵ تۆ چی كرد؟ بەریر وتی: سوێند بەخوا چاكەی لەگەڵ من كرد و خراپەی لەگەڵ تۆ. یەزید وتی: درۆت كرد و پێشتریش درۆزن بویت و شایەتی دەدەم لەگومڕاكانیت. بەریر وتی: ئایا

لەگەڵ لەسەر ئایینی نفرین کردن بەردەوام بین؟ خواوەند درۆزن نفرین بکات و گومڕا لەناو ببات. وەرە تا شەڕی دەستەویەخە تاقی بکەینەوە. هەردوکیان هاتنەدەر و ئایینی نفرین کردنیان جێبەجێ کرد کە خوا درۆزن نفرین بکات و گومڕا لەناو ببات. دواتر پەلاماری یەکیاندا و یەکی دو زەربەیان لەیەکدا. یەزید کوڕی مەعقەل، لەبەریر کوڕی خوزەیریدا بەلام زیانی پێنەگەیاند. کوڕی خوزەیر لەویدا کە ناوچاوی قڵیشت و شمشێرەکە بەمێشکی گەیشت. کەوتە سەر زەوی و شمشێرەکە لەسەریدا بو. رەزی کوڕی مونقیزی عەبدی هێرشی کردەسەر و پەلاماری کوڕی خوزەیریدا. ماوەیەك لەیەکتریاندا و سەرئەنجام کوڕی خوزەیر ئەوی گرت و لەسەر سینەی دانیشت. کەعب کوڕی جابری ئەزدی بەرم هێرشی کردە سەر و لەپشتەوە نوکی رمەکەی لەپشتی چەقاند. کاتێك هەستی بەئازاری ڕمەکە کرد لەسەر سکی رەزی هەستا و گازی لەلوتی گرت و بەشێك لەجەستەی هەڵدڕی. کەعب کوڕی جابر بەشمشێر لێیدا و کوشتی. رەزی هەستا و تەپ و تۆزی لەخۆی دەتەکاند. کاتێك کەعب کوڕی جابر بۆماڵەوە گەڕایەوە، ژنەکەی پێی وت: لەزیانی کوڕی فاتیمە شەڕت کرد و بەریر سەروەری قورئان خوێنەکانت کوشت. سوێند بەخوا هەرگیز قسەت لەگەڵ ناکەم.

عەمرۆ کوڕی قەرەزەی ئەنساری هاتەدەر و لەبەردەم حسین شەڕی کرد و کوژرا. براکەی لەناو سوپاکەی عومەر کوڕی سەعددابو. هاواری کرد: ئەی حسین، ئای درۆزنی درۆزن زادە، براکەمت فریودا تا کوژرا. حسین وتی: خوا براکەتی گومڕا نەکرد بەڵکو رێنوێیی کرد و تۆی گومڕا کرد. وتی: خوا بمکوژێت ئەگەر نەتکوژم یا لەم رێگادا نەکوژرێم. ئەو هێرشی هێنا و نافیع کوڕی هیلالی موڕادی روبەروی بویەوە و خستیە سەر زەوی. هاورێکانی هێرشیان هێنا و ئەویان رزگار کرد. دواتر چارەسەر کرا و باش بویەوە.

حوڕ کوڕی یەزید بۆ بەرگری کردن لەحسین بوێرانە شاڕی کرد. یەزید کوڕی سوفیان روبەروی بویەوە کە حوڕ ئەوی کوشت. نافیك هیلال لەبەرژەوەندی حسین شەڕی کرد. موزاحیم کوڕی حورمیس روبەروی بویەوە کە نافیع ئەوی کوشت.

عەمرۆ کوڕی حەجاج بانگی خەڵکی کرد: ئایا دەزانن لەگەڵ کێ شەڕ دەکەن؟ سوارە شێرئاساکانی شارەکان. ئەو خەڵکانەی پشت دەکەنە گیان. کەس لەئێوە شەڕی دەستەویەخە لەگەڵ ئەوان نەکات چونکە ژمارەیان کەمە و ماوەیەکی کەم دەتوانن

خۆراگری بکەن. سوێند بەخوا ئەگەر تەنیا بەردبارانیان بکەن، لەناویان دەبەن. ئەی خەڵکانی کوفە گوێرایەڵ و هاورێی خەڵك بن و لەشەڕ کردن لەگەڵ ئەو کەسانەی لەدین هەڵگەڕانەوە و رێگەی ناسازگاریان گرتەبەر، گومانتان نەبێت. عومەر وتی: ئەمە بۆچونێکی راستە. ئەو چیتر نەیهێشت خەڵك شەڕی دەستەویەخە بکەن. حسین دەنگی ئەوی بیست و وتی: ئەی عەمرۆ کوڕی حەجاج، ئایا خەڵك دژی من هان دەدەیت؟ ئێمە لەدین هەڵگەڕاینەوە یا ئێوە؟ سوێند بەخوا ئەگەر گیانمان لێ بستێنرێت و رۆحم بەرەو ئەو دنیا بڕوات، دەزانین لەناو ئێمەدا چ کەسێك لەدین هەڵگەڕاوەتەوە.

عەمرۆ کوڕی حەجاج لەلای فوراتەوە هێرشی کردە سەر سوپاکەی حسین و بۆ ماوەیەك شەڕیان کرد و موسلیم کوڕی عەوسەجەی ئەسەدی کوژرا. عەمرۆ گەڕایەوە و موسلیمی لەناو خاك و خوێندا بینی. هێشتا نیوە گیانێکی مابو. حسین هاتە سەر سەری و وتی: ئەی موسلیم کوڕی عەوسجە، خوا لێت خۆش بێت. دەستەیەك لەوان کوژران و ئەوانیتر چاوەڕوانی مەرگیان دەکرد (ئەحزاب/٢٣/٣٣) حەبیب کوڕی موتەهەر لێی نزیك کەوتەوە و وتی: کوژرانی تۆ لای من دژوارە، مژدەی بەهەشتت لێ بێت. ئەگەر دەمزانی بەدوای تۆدا ناکوژرێم، ئارەزوم دەکرد وەسیەتی خۆت لای من بکەیت تا ئەوەی پێویستە، ئەنجامی بدەم. وتی: پێشنیاری ئەم پیاوەت پێ دەکەم (نیشارەی بۆ حسین کرد). خوا لێت خۆش بێت. موسلیم مرد. کەنیزەکەی ئەو شین و رۆڕۆی دەست پێکرد و وتی: ئەی کوڕی عەوسجە، هاورێیانی عومەر هاواریان کرد: موسلیممان کوشت. شەبس کوڕی رێبعی بەیەکێك لەکەسانی دەوروبەری خۆی وت: دایکتان لەپرسەتانا دانیشێت، خۆتان بەدەستی خۆتان دەکوژن و لای کەسانیتر خۆتان ریسوا دەکەن. ئایا لەکوژرانی کەسێکی وەك موسلیم شادمانی دەکەن؟ سوێند بەو کەسەی بۆ ئەو باوەڕم بەئیسلام هێنا، چەندە کاری درەوشاوە و دەرخشان کە لەشەڕی موسوڵمانان لەوم بینی. ئەوم لەشەڕەکانی (سەلەقی ئازەربایەجان) بینی کە پێش خەوتنی سوارەکانی موسوڵمانان شەش کەس لەدوژمنانی کوشت. ئایا کەسێکی وەك ئەو دەکوژرێت و ئێوە شادمانی دەکەن؟

ئەو کەسانەی ئەویان کوشت دو کەس بون بەناوەکانی موسلیم کوڕی عەبدالله زیابی و عەبدلرەحمان کوڕی ئەبی خوشکارەی بەجلی.

شیمر کوڕی زی ئەلجەوشەن هاورێ لەگەڵ باڵی راستی سوپاکەی عومەر هێرشی دەست

پێکرد و هاوڕێیانی حسین پیاوانە خۆڕاگریان کرد. ئەوان لەهەر لایەکەوە هێرشیان کردە سەر حسین و هاوڕێکانی. کەلبی کوژرا. ئەو پێش کوژران، دو پیاو جیاواز لەدوپیاوەکەی پێشوی کوشت و بەئازایەتی شەڕی کرد. هانی کوڕی سوبیتی حەزرەمی و بەکیر کوڕی حەی تیمی لەتیم الله کوڕی سەعلەبە ئەویان کوشت. هاوڕێیانی حسین تا ئەو شوێنەی دەیانتوانی شەڕیان کرد. سی و دو سوارە بون. هێرشیان دەکردە سەر هەر لەشکرێك لەخەڵکانی کوفە، کەڵێنیان تیا دروست دەکرد و لەبەرابەر ئەوان ڕەمیان دەکرد. کاتێك عەزرە کوڕی قەیس، فەرماندەی سوارەکانی کوفە ئەمەی بینی، کەسێکی بۆ لای عومەر ڕەوانە کرد و پەیامیدا کە: ئایا نابینی سوارەکانی من ئەمڕۆ لەدەست ئەم سوپاکەمە چییان بەسەر دێت؟ پیادە و تیرهاوێژەکان رەوانە بکە. بەشەبس کوڕی ڕیبعی وت: ئایا هێرش ناکەیتە سەر ئەوان! وتی: پەنا بەخوا! پیری موزێر و ڕێبەری هەمو شارەکان! ئەو بۆ تیر هاویشتن دەست نیشان دەکەیت! کەست جگە لەمن بۆ ئەم کارە نەبینی! بەردەوام دەیانبینی شەبس لەم شەڕە ناڕازیە. تەنانەت لەسەردەمی فەرمانڕەوایی مەسعەب بەردەوام دەیوت: خەڵکی ئەم شارە هەرگیز باشی نابینن وهەرگیز ناگەنە سەر ڕێگای ڕاست. ئایا سەیرنیە ئێمە شان بەشانی عەلی کوڕی ئەبی تالب بۆ ماوەی پێنج ساڵ شەڕمان کرد و دواتر هێرشمان کردە سەر کوڕەکەی کە یەکێك لەباشترین پیاوانی سەر زەوی بو. لەبەرژەوەندی کوڕی سومەیە و بنەماڵەی معاویە شەڕی بنەماڵەی پێغەمبەرمان کرد. ئەمە گومڕاییە، چ گومڕاییەکی مەترسیدار!

کاتێك شەبس ڕیبعی ئەمەی وت، عومەر کوڕی سەعد، حوصەین کوڕی نەمیری بانگ کرد و هاوڕێ لەگەڵ ئەو پیاوە زرێپۆشەکانی سوار لەسەر ئەسپەکان هاوڕێ لەگەڵ پێنسەد تیر هاوێژ ڕەوانە کرد. کاتێك لەحسین و هاوڕێکانی نزیك کەوتنەوە، ئەوانیان تیرباران کرد. زۆری نەخایاند هەمو ئەسپەکانی ئەوان کوژران و ناچار دابەزین. حور کوڕی یەزید پیادە بەو پەڕی ئازایەتی شەڕی دەکرد. تا نیمەڕۆ شەڕیان لەگەڵ ئەوان کرد. دژوارترین شەڕێك بو خوا تا ئەو ڕۆژە ئافراندبوی. چونکە خێوەتی حسین و کەسانیتر بەیەکەوە گرێدرابون، سوپاکەی عومەری کوڕی سەعد نەیاندەتوانی لەیەك قۆڵ زیاتر شەڕیان لەگەڵ بکەن. کاتێك عومەر ئەمەی بینی، چەندین کەسی ڕەوانە کرد تا خێوەتەکان لەچەپ و ڕاستەوە لەناو ببەن تا بتوانن گەمارۆیان بخەنەسەر. شەڕەکە

بەرادەیەك دژوار بو کە سێ یا چوار شەڕکەری حسین کوڕی عەلی لەناو ماڵەکاندا دەگەڕان و پیاوێك کە خێوەتەکانی لەیەك دەکردەوە، دەیانگرت و دەیانکوشت و تاڵانیان دەکرد و لەنزیکەوە تیربارانیان دەکرد یا لەنەسپەکەی دەیانهێنایە خوار. عومەری سەعد فەرمانیدا و گڕیان لەخێوەتەکان بەردا. حسین بەهاوڕێکانی خۆی وت: ڕێگە بدەن خێوەتەکان بسوتێنن چونکە کاتێك ئاگریان تێبەردا ناتوانن لەوێوە خۆیان بەئێوە بگەیێنن. بارودۆخ بەو شێوە بو کە حسین پێشبینی کرد.

ژنی کەلابی هاتەدەر و لەسەر سەری مێردەکەی دانیشت و سەری ئەوی خستە سەرداوێن و تەپ و تۆزی لەروخساری تەکاند و وتی: ئەی هاورێ، بەهەشت نۆشی گیانت بێت. شیمر فەرمانی بەکۆیلەکەی خۆی یانی ڕۆستەم دا کە هات و گورزێکی قورسی کێشا بەسەری ئەو ژنەدا کە دەستبەجێ گیانی سپارد.

شیمر کوڕی زی ئەلجەوشەن بەرێکەوت و خۆی گەیاندە خێوەتەکانی حسین و هاواری کرد: ئاگرم بۆ بێنم تا ئەم خێوەتە بەسەر کەسەکانی ناویدا بسوتێنم. ژنان هاواریان کرد و رایان کردە دەر. حسین وتی: تۆ دەتەوێت خێوەتەکان بەسەر ماڵ و منالەکەی مندا بسوتێنیت؟ خوا بەئاگری دۆزخ بتسوتێنێت. حومەید کوڕی موسلیم بەشیمری وت: ئەم کارە راست نیە کە لەسەر شێوەی خوا ئەشکەنجە بکەیت (ئەشکەنجە بەئاگر تایبەتە بەخوا و تۆ ئەو کارە بکەیت) و منالْ و ژنان کوشتار بکەیت. سوێند بەخوا تەنیا کوشتنی پیاوان فەرمانداره‌کەی تۆ رازی دەکات! ئەو رازی نەبو. شەبس کوڕی رێبعی هات و رێگەی ئەم کارەی لێگرت و شیمر رازی بو. شیمر مەبەستی ئەوەی کرد بگەرێتەوە و لەم کاتەدا زوهەیر کوڕی قین هاورێ لەگەڵ دەکەس لەهاورێکانی هێرشیان کردە سەر. ئەوان باوکی عێزەی زابی لەهاوەڵانی شیمریان کوشت و ئەوانیان لەخێوەتەکان دور خستەوە. سوپاکەی عومەر هێرشیان کردنەسەر و زیاتر لەمان بون. کاتێك یەك یا دو کەس لەهاوەڵانی حسین دەکوژران، دواهاتەکانی دەردەکەوت چونکە ژمارەیان کەم بو بەلأم کاتێك لەسوپاکەی عومەر کەسانێك دەکوژران، دواهاتەکانی مەترسیدار نەبون چونکە ژمارەکەیان فراوان بو.

کاتێك، کاتی نوێژ هات، ئەبو سەمامە سایدی بەحسینی وت: گیانم قوربانت بێت، دەبینم کە ئەمانە لەتۆ نزیك بونەتەوە. تۆ ناکوژن مەگەر ئەوەی من لەم رێگادا بکوژرێم.

دەمەوێت ئەو کاتە چاوم بەخوا بکەوێت ئەم نوێژەیشم خوێندبێت. حسین وتی: بیری نوێژ کەوتیتەوە، خوا بەردەوام بیری نوێژکەران دەکاتەوە. بەڵام ئێستا لەسەرەتای ئەو ڕێگەداین. دواتر وتی: داوایان لێبکەن دەست لەئێمە هەڵبگرن تا نوێژ بخوێنین. ئەو کارەیان کرد. حوصەین وتی: نوێژەکەتان قبوڵ ناکرێت (یا ئەوەی ئێمە رازی نابین) حەبیب کوڕی موتەهەر پێی وت: گومان دەکەیت خواوەند بەنوێژی بنەماڵەی پێغەمبەر رازی نابێت و بەنوێژی تۆی کەر رازی دەبێت! حوصەین هێرشی کردەسەر. حەبیب ڕوبەڕوی بویەوە و شمشێری لەروخساری ئەسپەکەیدا و سوارەکەی کەوتە خوار. هاورێیانی حوصیەن هەڵیانگرت و لەدەست حەبیب رزگاریان کرد. حەبیب شەڕی کرد و پیاوێکی لەلەبەنی تەمیم بەناوی بودەیل کوڕی صورەیم کوشت. پیاوێکیتر لەبەنی تەمیم هێرشی کردە سەر و بەرم لێیدا و کەوتە سەر زەوی. حەبیب ویستی هەستێت کەحوصەین شمشێری لەسەریدا و پیاوێکی تەمیمی لەئەسپەکەی دابەزی و سەری بڕی. حوصەین وتی: لەکوشتنی ئەو لەگەڵ تۆدا شەریکم. ئەویتر وتی: سوێند بەخوا شەریك نیت. حوصەین وتی: سەری حەبیب بەمن بدە تا بەکلکی ئەسپەکەمەوە.هەڵیواسم تا خەڵك بزانن لەکوشتنی ئەودا شەریکی تۆم. دواتر دەیگەرێنمەوە و بیبە بۆ لای کوڕی زیاد کە ئەوەی بەتۆی دەدەن، پێویستم پێی نیە...

ئەو ئەم کارەی کرد و سەری حەبیبی لەناو خەڵکدا سوڕاند و دواتر بۆی گەڕاندەوە. کاتێك گەیشتنە کوفە، سەری براوی حەبیبی هەڵگرت و بەملی ئەسپەکەیەوە هەڵیواسی و روی کردە کۆشکی کوڕی زیاد. قاسم کوڕی حەبیب ئەوی بینی و روخساری لەزەمینیدا هەڵگرت. ئەو کوڕە گەیشتۆتە تەمەنی ئەوجەوانی. لای سوارەکە بەرێگادا دەڕۆشت و لێی جیا نەدەبویەوە. پیاوەکە گومانی لا دروست بو و پرسیاری لێکرد. قاسم پێی وت: ئەوە سەری باوکی منە. داوای سەری باوکی کرد تا بەخاکی بسپێرێت. پیاو وتی: فەرماندار رێگە نادات بەخاکی بسپێریت و جیاواز لەوە من دەمەوێت پاداشتی پێ وەربگرم. کوڕەکە وتی: بەڵام خوا خراپترین پاداشت بەتۆ دەدات. کوڕ بەردەوام بەدوای بکوژەکەی باوکیدا دەڕۆشت تا ئەوەی لەدەرفەتێکدا بەسەریدا زاڵ بێت و بیکوژێت. رۆژگاری مەصعەب کوڕی زوبەیر گەیشت و ئەو ڕۆشتە شەڕی جومەیرا و قاسم کوڕی حەبیب کوڕی موتەهەر ڕۆشتە ناو سوپاکەی ئەو. بینی کە بکوژەکەی باوکی لەخێوەتەکەی خۆی

دانیشتوە. لەکاتی نیمەڕۆ ڕۆشتە ناو خێوەتەکەی و دەست بەجێ سەری بڕی.
کاتێك حەبیب کوژرا، حسین بەتەواوی دڵشکاو بو، وەك بڵێی خەم پشتی شکاند. لەم کاتەدا بو کەوتی: لەناوچونی گیانی خۆم و هاوڕێکانم بەخوا دەسپێرم. حوڕ کوڕی یەزید و زوهەیر کوڕی ڤین هێرشیان دەست پێکرد و بەسەختی شەڕیان کرد. یەکێك لەوان هێرشی دەست پێدەکرد و دەڕۆشتە ڤولای سوپاکەی عومەر، ئەوەیتر بەدوایدا دەڕۆشت تا لەو گێژاوە رزگاری بکات. دواتر پیادەکان هێرشیان کردە سەر حوڕ و ئەویان کوشت. ئەبو سەمامە سایدی کوڕە مامەکەی خۆی کوشت کە لەناو سوپاکەی دوژمندا بو. دواتر نوێژی نیمەڕۆیان خوێند و حسین لەگەڵ هاوەڵانی نوێژی (ترسی) خوێند. دوای نیمەڕۆ شەڕیان کرد و شەڕەکە بەرەو دژواری ڕۆشت. ئەوان گەیشتنە حسین. لەکاتی نوێژ پیاوێك بەناوی حەنەفی لەبەرابەر تیربارانی دوژمن خۆی کردە ڤەڵغانی حسین کەتیربارانیان کرد بەڵام بەهەمان شێوە لەبەردەم حسیندا بو تا کەوتە سەر زەوی.
زوهەیر کوڕی ڤین بەسەختی شەڕی کرد و کەسیر کوڕی عەبدالله شەعبی و موهاجیر کوڕی ئەوس هێرشیان کردە سەر و ئەویان کوشت. نافیع کوڕی هیلالی جومەلی لەهاوەڵانی حسین کوڕی عەلی، ناوی خۆی لەسەر تیرەکان نوسیبو. تیرەکانی ژەهراوی بون. دوانزە کەسی کوشت و دەستەیەکی بریندار کرد. ئەویان بەئەسیری گرت. ئەوەندەیان لێدا تا بازویان شکاند. شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن هەڵیگرت و بردی بۆ لای عومەر کوڕی سەعد. خوێن لەروخساری دەباری و بەردەوام دەیوت: دوانزە کەسم لەئێوە کوشت و دەستەیەکیشم بریندار کرد. ئەگەر دەست و بازوتان نەدەشکاندم، نەتاندەتوانی گرفتارم بکەن. شیمر شمشێری دەرکێشا تا بیکوژێت. نافیع کوڕی هیلال پێی وت: سوێند بەخوا ئەگەر موسوڵمان دەبویت، بۆت دژوار دەبو دەستت خوێناوی بەخوێنی ئێمە، بڕۆیتە دیداری خواوەند. سوپاس بۆ خوا کەکوشتنی ئێمەی لەسەر دەستی خراپترین نافرێنراوەکانی ئەنجام دەدا. شیمر ئەوی کوشت و دواتر هێرشی کردە سەر هاوەڵانی حسین.
کاتێك بینیان دوژمنان زۆر و ناتوانن پارێزگاری لەحسین یا بەرگری لەخۆیان بکەن، هەموان هەوڵیان دەدا پێش بکەون و لەبەردەم ئەو بکوژرێن. هەر کەس هەوڵی دەدا پێش ئەویتر گیانی ببەخشێت. عەبدالله کوڕی عەزوەدە و عەبدولرەحمان کوڕی

عەزوەدە، هەردوك لەغەفاریەکان، هاتنە لای حسین و وتیان: خەڵکان ئێمەیان بۆ لای تۆ هێنا. ئەو دوانە لەبەردەم حسین شەڕیان کرد. دو گەنجی جابری: سەیف کوڕی حارس کوڕی سەریع و مالك کوڕی عەبد کوڕی سەریع کە کوڕە مام و لەدایکەوە برای یەکتر بون هاتنە لای حسین و بەکوڵ گریان. حسین وتی: بۆ بەم شێوەیە دەگرین؟ هیوادارم کەمێکیتر چاوەکانتان روناك ببێتەوە. هەردوك وتیان: سوێند بەخوا ترسمان نیە و بۆ خۆمان ناگرین. لەبەر ئەوە دەگرین کە دەبینین ئەوان لەهەمو لایەکەوە گەمارۆیان داویت و ناتوانین پارێزگاریت لێ بکەین. حسین وتی: خوا باشترین پاداشتی هەردوکتان بداتەوە.

حەنزەلە کوڕی ئەسعەدی شەبامی هات و لەبەردەم حسین کوڕی عەلی وەستا و هاواری کرد: ئەی خەڵکانی من، من بۆ ئێوە، لەرۆژێکی ڕەش دەترسم کە هاوشێوەی رۆژگاری ئەو دەستە لەخەڵکان بێت. چارەنوسی هاوشێوەی خەڵکانی عاد و نوح و سەمود و ئەو کەسانەی بەدوای ئەواندا هاتن. چونکە خوا نایەوێت ستەم لەبەندەکانی خۆی بکات. ئەی خەڵکانی من، بۆ ئێوە، لەرۆژی هەستانەوە دەترسم کە خەڵك لەترسی ئاگری دۆزەخ بەردەوام یەکتر بانگ دەکەن. ئەو رۆژەی پشتی تێدەکەن و هەڵدێن و خوا پارێزەر لەئێوە درێغ دەکات، ئەو کەسانەی خوا گومڕایان بکات، هیچ رێنوێنیەکیان بۆ نیە (غافر/٤٠/٣٠—٣٣) ئەی خەڵکینە، حسین مەکوژن تا خوا ئێوە بەئەشکەنجە نەکوژێت. و بەدبەخت و چارەڕەش ئەو کەسەیە درۆ بۆ خوا هەڵبەستێت (طه /٢٠/٦١) حسین پێی وت: خوا لێت خۆش بێت، ئەوان شیاوی ئەشکەنجەن چونکە بەوەی پێشنیارم کرد رازی نەبون و پشتیان کردە راستی و دروستی و مەبەستی ئەومیان کرد تا تۆ و هاوەڵانت لەناو ببەن. برا پاك و پاك نەژادەکانی تۆیان کوشت. ئەو سڵاوی بۆ حسین و بنەماڵەکەی نارد و شەڕی کرد تا کوژرا.

دو گەنجە جابریەکە هاتنە پێش وماڵئاواییان لەحسین کرد و شەڕیان کرد تا کوژران.
عابس کوڕی ئەبی شەبیبی شاکری و شەوەزەب کۆیلەی شاکر هاتنە لای حسین و سڵاویان لێکرد و دواتر پێشڕەویان دەست پێکرد و شەڕیان کرد تا شەوەزەب کوژرا. عابس داوای شەڕکەری کرد و خەڵك لەترسا کشانەوە و کەس بۆ شەڕی ئەو نەهاتەدەر. عومەر کوڕی سەعد وتی: بەردبارانی بکەن. لەهەر لایەکەوە بەردبارانیان کرد. کاتێك ئەمەی بینی

زرێ و خودەکەی خۆی دەرهێنا و هێرشی کردە سەر خەڵکان و پاشەکشێی پێکردن. بەڵام گەڕانەوە و کوشتیان. دەستەیەك دەیانوت ئێمە کوشتومانە و هەر کەسێك دەیوت من کوشتومە.

زوحاك کوڕی عەبدالله مەشرەقی هاتە لای حسین و وتی: ئەی کوڕی پێغەمبەری خوا، دەزانی کە پێم وتی: تا ئەو کاتەی شەڕکەرێك لای تۆ بێت، شان بەشانی تۆ شەڕ دەکەم بەڵام ئەگەر شەڕکەر نەبێنم، ئازادم کە بگەڕێمەوە. حسین وتی: ڕاستیت وت، بەڵام چۆن دەتوانی خۆت ڕزگار بکەیت؟ ئەگەر دەتوانی، ئازادی. دەڵێت: ڕوم کردە ئەسپەکەی خۆم. ئەسپەکەم لە لەوەڕگەیەك بەرەڵا کردبو. پیادە شەڕم کرد و دو پیاوم کوشت و دەستی سێیەم کەسم قرتاند. دەڵێت: سوار ئەسپەکەی خۆم بوم و هێرشم کردە سەر قەراغەکانی دوژمن تا ڕێگەیان بۆ کردمەوە. پانزە کەس شوێنم کەوتن بەڵام ڕامکرد و لەدەستیان ڕزگارم بو.

ئەبو شەعسا کێندی (یەزید کوڕی ئەبی زیاد) لەبەردەم حسین کوڕی عەلی کەوتە سەر چۆك و یەك سەد تیری هاویشت کە تەنیا پێنج تیر کەوتە سەر زەوی و ئەویتر لەسینەی دوژمنان چەقی. هەرجار کە تیرێکی دەهاویشت، حسین دەیوت: خوایە تیرەکەی بەنیشانە بگەیێنە و پاداشتەکەی لەبەهەشت بدەرەوە. کوڕی یەزید لەو کەسانە بو کە لەگەڵ سوپاکەی عومەر کوڕی سەعد هاتبوە دەر بەڵام کاتێك ئەوان بەپێشنیارەکانی حسین کوڕی عەلی ڕازی نەبون، پەیوەستی حسین بو و شەڕی دەست پێکرد و یەکەم کەس بو کوژرا.

بەڵام صەیداوی عەمرۆ کوڕی خالید و جەبار کوڕی حارسی سەلمانی و سەعد کۆیلەی عەمرۆ کوڕی خالید و موجەمەع کوڕی عوبەیداللەی عایزی، لەسەرەتاوە شەڕیان دەست پێکرد. کاتێك ڕۆشتنە ناو سوپای دوژمن، ئەوان گەمارۆیان دان و پەیوەندی ئەوانیان لەگەڵ هاوڕێکانیان پچڕاند. عەباس کوڕی عەلی هێرشی برد و ئەوانی بەبرینداری ڕزگار کرد. کاتێك دوژمن ڕوبەڕویان بویەوە، هێرشیان دەست پێکرد و هەمویان لەسەرەتای شەڕەکە لەیەك جێگەدا کوژران.

دوایین کەس لەهاوەڵانی حسین کەزیندو مایەوە، سوەید کوڕی ئەبی موتاعی خەسعەمی بو. یەکەم کەس لەبنەماڵەی ئەبو تالب کە لەو ڕۆژەدا کوژرا، عەلی کوڕی گەورەی حسین

کوڕی عەلی بو. دایکی لەیلا کچی ئەبو مورە کوڕی عوروە کوڕی مەسعودی سەقەفی بو.
ئەو هێرشی کردە سەر ئەو خەڵکەو وبەردەوام دەیوت:

انا علی بن حسین بن علی نحن و رب و البیت اولی بالنبی

تالله لا یحکم فینا ابن الدعی

یانی: من عەلی کوڕی حسێن کوڕی عەلیم. سوێند بەخوای کەعبە، ئێمە بۆ پێگەی پێغەمبەر شیاوترین. سوێند بەرێزداری خوا، کە کوڕی ژنی لەش فرۆش فەرمانڕەوایەتی ئێمە ناکات.

چەندین جار ئەم کارەی دوبارە کردەوە. مورە کوڕی مونقیزی عەبدی پەلاماریدا و شمشێری لێدا و لەسەر سواریەکەی خستیە خوار. خەڵك ئەویان بەشمشێر لەت لەت کرد. کاتێك حسین ئەمەی بینی، وتی: خوا بیانکوژێت ئەوانەی تۆیان کوشت! کوڕم، ئەوان چۆن بۆ درینی ڕێزی پێغەمبەر بوێر بون! دوای تۆ قوڕ بەسەر ژیانی ئەم جیهانە! حسین لەگەڵ گەنجەکانی بەرەو لای جەستەکەی ڕۆشت و وتی: براکەتان هەڵگرن. ئەویان هەڵگرت و هێنایان و لەبەردەم ئەو خێوەتەی شەڕیان دەکرد، دایاننا.
دواتر عەمرۆ کوڕی صوبەیحی صودایی تیرێکی بۆ عەبداللە کوڕی موسلیم کوڕی عەقیل هاویشت کە گەنجەکە لەترسا دەستی خستە سەر ناوچاوانی بەڵام نەیتوانی دەستی هەڵگرێت چونکە تیرەکەی دەستی ئەوی بەناوچاویەوە دوری. تیرێکی دیکەی بۆ هاویشت و ئەوی کوشت.

خەڵك لەهەر لایەکەوە هێرشیان دەست پێکرد. عەبداللە کوڕی قوتبەی تایی هێرشی کردە سەر عەون کوڕی عەبداللە کوڕی جەعفەر و ئەوی کوشت. عوسمان کوڕی خالید کوڕی ئوسەیری جوهەنی و بیشر کوڕی سوتی هەمەدانی هێرشیان کردەسەر عەبدولرەحمان کوڕی عەقیل و ئەویان کوشت. عەبداللە کوڕی عوروەی خەسعەمی تیری بۆ جەعفەر کوڕی عەقیل هاویشت و ئەوی کوشت. دواتر قاسم کوڕی حەسەن کوڕی عەلی شمشێر بەدەست هێرشی برد کە عەمرۆ کوڕی سەعد کوڕی نوفەیلی ئەزدی بەشمشێر لەسەریدا و قاسم کەوتە سەرزەوی و هاواری کرد: ئای مامە گیان، فریام کەوە! حسین بەرەو لای ڕۆشت و هێرشی کردە سەر عەمرۆ و بەشمشێر لەدەستیدا و قرتاندی. سوارانی کوفە هێرشیان کرد و عەمرۆیان رزگار کرد. بەئەسپەکانی خۆیان رویان کردە

ئەو گەنجە کە لەناو خوێنی خۆیدا دەتلایەوە و بەسمی ئەسپ کوتایان تا ئەوەی گیانی تەسلیم کرد. تۆزی گۆڕەپان دامرکایەوە و حسینیان بینی لەسەر ئەوجەوانێك وەستاوە و ئەو پاژنەکانی خۆی لەزەوی دەسوێت و حسین دەڵێت: لەخۆشەویستی خوا بەدور بن ئەو کەسانەی تۆیان کوشت، ئەو خەڵکانەی لەرۆژی هەستانەوە باوەگەوریی تۆ داوای خوێنی تۆیان لێدەکات. دواتر وتی: سوێند بەخوا بۆ مامی تۆ دژوارە بانگی بکەیت و نەتوانێت فریات بکەوێت یا بگات و گەیشتنەکەی هیچ سودێکی نەبێت. سوێند بەخوا، ئەمڕۆ، ئەو رۆژەیە کە خوێنخۆرانی ئەو فراوانن و هاوڕێیان کەم و ناتەوان! دواتر هەڵگیرت و لەئامێزی گرت و لای جەستەی منداڵەکەی خۆی عەلی گەورە و کوژراوانیتری بنەماڵەکەی داینا.

حسین کاتێکی درێژ لەرۆژ چاوەڕوانی کرد. هەرجار کە پیاوێك لەدوژمن ئاهەنگی گیانی ئەمی دەکرد، ترساو و لەرزان دەگەڕایەوە و دەترسا بیکوژێت و گوناحی خوێنی ئەو بگرێتە ئەستۆ. دواتر پیاوێك لەکێندە بەناوی مالك کوڕی نەسیر روبەروی بویەوە و شمشێری لەسەریدا و خودەکەی کرد بەدوکەرتەوە. خودەکە پڕبو لەخوێن. حسین وتی: هیچ کات بەو دەستەت نەخۆیت و نەخۆیتەوە تا خوا لەگەڵ ستەمکاران حەشرت بکات. کڵاوەکەی هەڵگرت و کردیە سەری. کێندی کڵاوەکەی هەڵگرت و بردیەوە بۆ بنەماڵەکەی و لەخوێن پاکی کردەوە. ژنەکەی وتی:جل و بەرگی کوڕی پێغەمبەری خوات هێناوە بۆ ماڵەکەی من؟ لێرە بڕۆ؟ ئەو پیاوە ئاوارە بو و کەوتە سواڵکردن و ژیانی لەبەدبەختی و رۆژگار ڕەشیدا بەسەر برد و گیانیدا.

حسین کوڕە بچوکەکەی هەڵگرت و لەداوێنی خۆی داینیشاند و دەیلاواندەوە. پیاوێك لەبەنی ئەسەد تیری بۆ هاویشت و قورگی منداڵەکەی دڕی. حسین دەستی خۆی لەخوێنی ئەو پڕ کرد و پرژاندی بەزەویدا و وتی: ئەی خوایە، ئەگەر هاوکاری ئاسمانت لەئێمە درێغ کردوە، با چاکەی ئێمەی بەدواوە بێت. خوایە تۆڵە لەم ستەمکارانە بستێنە.

عەبدالله کوڕی عەقەبەی غەنەوی تیرێکی بۆ ئەبوبەکر کوڕی حسین کوڕی عەلی هاویشت و ئەوی کوشت. عەباس کوڕی عەلی سێ براکەی خۆی لەدایکەوە بانگ کرد: عەبدالله و جەعفەر و عوسمان. بەوانی وت: هەنگاو بنێنە پێش تا میرات هەڵگری خوێنی ئێوە بم چونکە منداڵتان نیە و کەس نیە تۆڵەی ئێوە بستێنێتەوە. ئەوان بۆ پێشەوە

ڕۆیشتن و کوژران. لەم کاتەدا هانی کوڕی سوبەیتی خەزرەمی هێرشی کردە سەر عەبدالله کوڕی عەلی و ئەوی کوشت و دواتر هێرشی کردە سەر جەعفەر و ئەویشی کوشت. خەوەلی کوڕی یەزیدی ئەصبەحی هێرشی کردە سەر عوسمان کوڕی عەلی و لێیدا و دواتر پیاوێك لەبەنی ئوبان کوڕی دارم پەلاماریدا و کوشتی و سەری بڕی و لەگەڵ خۆیدا بردی. دواتر پیاوێك لەبەنی ئوبان هێرشی کردە سەر محەممەد کوڕی عەلی و ئەوی کوشت و سەرەکەی هەڵگرت.

دواتر مێردمنداڵێك لەناو خێوەتەکان هاتەدەر. دارێکی بەدەستەوە بو و ترساو سەیری ئەم لا و لای دەکرد. پیاوێك کەوترا هانی کوڕی سوبەیتی حەزرەمی بوە، هێرشی کردە سەر و کوشتی.

ئێستا حسین تینویەتی. خۆی گەیاندە روباری فورات و ویستی ئاو بخواتەوە. حوصەین کوڕی ئەمیر تیرێکی بۆ هاویشت کەبەردەمی کەوت و لێوانلێوی کرد لەخوێن. ئەو خوێنی دەمی بەدەست دەگرت و بەئاسمانیدا دەپرژاند. دواتر سوپاسی خوای کرد و وتی: ئەی خوایە، گلەیی بۆ دەرگایی تۆ دەهێنم کەچیان بەسەر کوڕی پێغەمبەرەکەت هێنا. خوا یەك یەك ئەوان بژمێرە و هەمویان کوشتار بکە و هیچ کامیان بەزیندویی مەهێڵەرەوە.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو کەسەی تیرەکەی بۆ هاویشت، پیاوێك لەبەنی ئوبان کوڕی دارم بو. ئەو پیاوە دوای ماوەیەك ئەشکەنجەی خوایی بەسەریدا داباری. خوا گرفتاری تینویەتی کرد بەشێوەیەك هیچ کات تێر ئاو نەدەبو. بایان تێدەکرد و ساردیان دەکردەوە, ئاویان بۆ سارد دەکردەوە و تێکەڵ بەشەکریان دەکرد و قاپە گەورەکانیان پڕ دەکرد لەشیر و دەرخواردیان دەدا. دوبارە دەیوت، دەرخواردم بدەن خەریکە لەتینویەتیدا دەمرم. قاپێك یا گۆزەیەکیان پڕدەکرد و دەرخواردیان دەدا. کاتێك دەیخواردەوە، کەمێك ئارامی دەگرت و دواتر هەڵدەستایەوە و دەیوت: ئاوم پێ بدەن تینویەتی منی کوشت. زۆری نەخایاند سکی هاوشێوەی سکی وشتر ئاوسا و تەقا.

دواتر شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن لەگەڵ دەکەس لەپیاوانی خۆی روی کردە حسین و لەنێوان ئەو و خێوەتەکەی جیایی دروست کرد. حسین بەوانی وت: هاوار لەنێوە! ئەگەر دین و ئایینتان نیە و لەرۆژی هەستانەوە ناترسن، جوامێریکی پاك نەژاد بن و کەسان و

بنەماڵەکەی من لەبەرابەر نەزانەکان بپارێزن. وتیان: ئەی کوڕی فاتیمە، بەم پێشنیارەت ڕازی دەبین. شیمر وپیادەکان هێرشیان کردە سەر کە ئەم کەسانە لەناویاندا بون: ئەبو ئەلجنوب عەبدولرەحمانی جوعفی، قەشعەم کوڕی نەزیری جوعفی، ساڵح کوڕی وەهبی یەزنی، سینان کوڕی ئەنسی نەخەعی و خەوەلی کوڕی یەزیدی ئەسبەحی. شیمر ئەوانی بۆ شەڕ لەگەڵ حسین هان دەدا و حسین هێرشی دەکردە سەر ئەوان. کوڕێکی نەوجەوان لەناو بنەماڵەکەی هاتەدەر و لای ئەو وەستا. بەحر کوڕی کەعب کوڕی تیم الله بەشمشێر هێرشی کردە سەر حسین. کوڕ وتی: ئەی زادی ژنی خراپەکار! مامی منت کوشت! پیاوەکە شمشێری هێنایە خوار و کوڕەکە دەستی خۆی کردە قەڵغان و شمشێر دەستی بڕی بەشێوەیەك بەپێستەکەیەوە ئاوێزان بو. مناڵە نەوجەوانەکە وتی: ئای دایە گیان، حسین هەڵگیرت و لەئامێزی گرت و وتی: کوڕی براکەم! بۆ ئەو بەڵای بەسەر تۆدا هاتوە، خۆڕاگر بە چونکە خوا بەم زوانە تۆ بۆ لای باوك و باوکە چاکەکارەکانت ڕەوانە دەکات: پێغەمبەر، عەلی، حەمزە، جەعفەر و حەسەن. دواتر حسین وتی: خوایە دڵۆپەکانی ئاسمان و پیرۆزیەکانی زەوی لەوان بستێنەرەوە. خوایە ئەگەر دەخوازیت تا ڕۆژگارێك دەرفەتیان پێ بدەیت، لەت لەتیان بکە و ئاشی بەربلاوی بەردەوام بەسەر سەری ئەواندا بسوڕێنە و قوڕی داماوی فەرمانڕەواکانیان بکە بەسەردا و بەریسوایی بیانمرێنە. ئەوان بانگیان کردین تا هاوکاریمان بکەن و دواتر هێرشیان کردەسەرمان و کوشتاریان کردین.

دواتر هێرشی کردە سەر پیادەکان و بڵاوەی پێکردن. کاتێك حسین لەگەڵ سێ چوار کەس مایەوە، داوای پانتۆڵێکی کرد و دڕاندی و بڕی و کۆنی کرد و لەپێی کرد تا ڕوتی نەکەنەوە و نەیرفێنن. پێیان وت: باشترە ئەگەر لەژێرەوە ژێر شەرواڵێك لەپێ بکەیت. وتی: جلێکی نەشیاوە و بۆ من شیاو نیە لەپێی بکەم. کاتێك کوژرا، بەحر کوڕی کەعب ئەو پانتۆڵە کۆنەیشی لەپێدا داکەند. دواتر دەستەکانی بەڵایەکی بەسەرداهات کە لەزستاندا ئاوی لێ دەهاتە خوار و لەهاویندا وەك دار وشك دەبو. خەڵك لەچەپ و ڕاستەوە پەلاماریاندا. حسین هێرشی دەکردە سەر شەڕکەرانی لای ڕاست و دواتر هێرشی دەکردە سەر شەڕکەرانی لای چەپ. هەرگیز نەبینراوە کەسێکی داغدار کە کوڕ و مناڵ و هاوڕێکانی کوژرابێت، لەو بەهێزتر و بوێرتر و چالاکتر بێت.

لەم کاتەدا کە لەنێوان مەرگ و ژیان پەلەقاژەی دەکرد، زێنەب لەخێوەتی حسین کوڕی

عەلی هاتەدەر و بەردەوام دەیوت: ئای خۆزگا ئاسمان دەکەوتە سەر زەوی. روی کردە عومەر کوڕی سەعد کە لەو ناوەدا بو و وتی: ئەی عومەر، باوکی عەبداللەیان کوشت و تۆ سەیری ناکەیت؟ فرمێسک لەچاوەکانی عومەر هاتە خوار بەشێوەیەك ڕیشی تەڕ کرد و ناچار بو پشت بکاتە ئەو خاتونە.

حسین عابایەکی لەخەز لەبەردابو. دەستاری لەسەردا بو. ریشی بەوسمە ڕەنگ دەکرد. پیادە وەك سوارەیەکی ئازا پیاوانە شەڕی دەکرد. لەبارانی تیر پشتی نەدەلەرزی و لەهەر شوێنێك کەلێنێکی لەدژومندا دەبینی، هێرشی دەکردە سەر. هێرشی دەکردە سەر سواران و بەردەوام دەیوت: ئایا بۆ کوشتنی من یەکتانگرتوە؟ سوێند بەخوا دوای من هیچ بەندەیەك لەبەندەکانی خوا ناکوژن مەگەر ئەوەی کوشتنی ئەو زیاتر لەکوشتنی من توڕەیی خوای لێبکەوێتەوە! هیوادرام خوا لەرێگەی ریسوا کردنی ئێوە دادی من وەربگرێت و لەشوێنێکدا گرفتارتان بکات کە چاوەڕوانی نەبن. هیوادرام خوا بەبێ ڕێز کردنی ئێوە من بەرێز بکات. سوێند بەخوا ئەگەر بمکوژن، خوا زیان دەخاتە ناو ئێوە و بەردەوام خوێنتان لەسەر زەوی دەبێت و هیچ کات لەئێوە رازی نابێت تا ئەشکەنجەی ئێوە چەندین بەرابەر بکات.

دەڵێت: ماوەیەکی زۆر لەرۆژ چاوەڕوانی کرد. ئەگەر خەڵکان بیانویستایە بیکوژن، دەیانتوانی بەڵام ئەوان لەترسی مەرگی ئەو پەنایان بۆ یەك دەبرد و هەموان کوشتنی ئەویان دەخستە ئەستۆی کەسانیتر. شیمر لەناو خەڵکدا هاواری کرد: لەم پیاوە چاوەڕوانی چین؟ بیکوژن، دایکتان لەپرسەتانا دانیشێت. ئەوان هێرشیان کردە سەر. زورعە کوڕی شەریکی تەمیمی زەربەیەکی لەدەستی چەپی دا و یەکیتر زیانی بەشانی گەیاند. دواتر لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکرد. ئەو هەڵدەستا و دەکەوت. لەم کاتەدا سینان کوڕی ئەنسی ئەخەعی پەلاماریدا و ڕمێکی لێدا. حسین کەوتە سەر زەوی. ئەو بەخەولی کوڕی یەزیدی ئەسبەحی وت: سەری ببڕە. ویستی ئەو کارە بکات بەڵام ترسا و گەڕایەوە. سینان پێی وت: خوا بازوەکانت لاواز بکات، دابەزی و سەری بڕی و تەسلیمی خەولی کرد. جل و بەرگەکانی هەموی تاڵان کرا. بەحر کوڕی کەعب پانتۆڵەکەی هەڵگرت. قەیس کوڕی ئەشعەس عاباکەی دزی. لەوەدا پێیان دەوت قەیسی عابادز. ئەسوەدی ئەودی پێڵاوەکانی لەپێ داکەند. پیاوێك لەدارم شمشێرەکەی هەڵگرت. خەڵك

ڕویان کردە مەڕو ماڵات و خێوەت و کەرەستەکان و هەمویان تالآن کرد. باروبنەی ئەو و زێر و زیوی ژنان و هاوسەران و هاوڕێیان و مناڵەکانی ئەویان ڕفاند. ئەم کارە بەردەوام تا ئەو جێگەی ژنێك بەقاوەقیژ لەخێوەتەکەی دەهاتەدەر وپیاوێك پەلاماریدەدا و جلەکانی لێ دەسەند.

جگە لەبرینی تیرەکان، لەسەر جەستەی حسین کوڕی عەلی شوێن برینی سی و سی ڕم و سی چوار شمشێر بینرا.

بەڵام سوەید کوڕی مەتاع، ئەو بریندار لەناو کوژراوەکان کەوت. بیستی کەدەڵێن: حسین کوژرا. ئەو کەمێك هەستی بەئارامی دەکرد. شمشێرەکەیان لێ سەندبو بەڵام کێردێکی پێ مابو. بەکێردەکەی خۆی ماوەیەك شەڕی لەگەڵ کردن و کوژرا. عوروە کوڕی بەتانی سەعلەبی و زەید کوڕی ڕوقادی جونوبی ئەویان کوشت. دوایین کەس لەهاوەڵانی حسین بو کە کوژرا.

دواتر ئەوان هێرشیان کردە سەر خێوەتەکەی حسین و عەلی کوڕی حسین زەین ئەلعابدینیان بینی. شیمر ویستی بیکوژێت. حومەید کوڕی موسلیم پێی وت: پەنا بەخوا، مناڵەکان دەکوژن. ئەو نەخۆش بو. عومەر کوڕی سەعد هات و وتی: هیچ کەس بەهیچ جۆرێك هەنگاو نەنێتە ناو خێوەتی ژنان و کەس ئازاری ئەم مناڵە نەخۆشە نەدات. هەر کەس شتێکی لە کەڵ و پەلی کەسانیتر هەڵگرتوە، بیگەڕێنێتەوە. بەڵام کەس شتەکانی نەگەڕاندەوە. خەڵك بەسینان کوڕی ئەنسی نەخەعیان وت:حسین کوڕی عەلی کوڕی فاتیمە کچی پێغەمبەرت کوشت. ڕێزدارترین پیاوی عەرەبت سەر بڕی. ئەو مەبەستی ئەوەی کردبو فەرمانڕەوایی ئەم خراپەکارانە لەسەر زەوی نەهێڵێت. بڕۆ لای فەرماندەکان و فەرمانڕەواکان و داوای پاداشتیان لێ بکە چونکە ئەگەر داوای هەمو سامانەکەیان بکەیت، لەبەرابەر ئەم کارەی تۆ کەمە. ئەو سوار ئەسپەکەی خۆی ملی ڕێگەی گرتەبەر. پیاوێکی ئازا بەڵام نەزان وکەر بو. ڕۆشتە بەردەم خێوەتەکەی عومەر کوڕی سەعد و بەبەرزترین دەنگ هاواری کرد:

اوقر ركابى فضة و ذهبا	انى قتلت السيد المحجبا
قتلت خير الناس اما و ابا	وخيرهم اذ ينسبون نسبا

یانی: زێر و زیوی فراوانم پێ ببەخشە، من سەروەرێکی بەرێزکراوم کوشت. باشترین

پیاوێك كە باشترین دایك و باوكی بو، كوشتم و باشترینی ئەوان كاتێك باسی نەژادی خۆیانیان دەكرد.

عومەر كوڕی سەعد وتی: شایەتی دەدەم كە نەزان و شێتیت. بیهێننە لای من. كاتێك هات، قامچیەكی لەسەریدا و وتی: پیاوی شێت، ئەم قسانە دەهێنیتە سەرزمان؟ سوێند بەخوا ئەگەر كوڕی زیاد ئەمەی دەبیست، سەری دەبڕیتی. عومەر كوڕی سەعد، عوقبە كوڕی سێمعان كۆیلەی رەباب كچی ئەمرۆئەلقەیسی كەلبی هاوسەری حسین كوڕی عەلی بینی. پرسی: تۆ كێیت؟ وتی: كۆیلەم لەناو سامانی كەسەكانم. عومەر ئەوی ئازاد كرد. لەهاوەڵانی حسین جگە لەو و مورەقەع كوڕی سومامە ئەسەدی كەس رزگاری نەبو. تیرەكانی ئەو كۆتایی هات وئەو بەدەستی خاڵی شەڕی دەكرد. چەند كەسێك لەخەڵكەكەی هاتن و ئەمانیان بۆ وەرگرت وئەو هاوڕێ لەگەڵ ئەوان لەگۆڕەپانی شەڕ رۆشتەدەر. كاتێك كوڕی زیاد ئەمەی بیست، ئەوی بۆ زارە دورخستەوە.

دواتر عومەر كوڕی سەعد لەناو هاوەڵانی خۆی هاواری كرد: چ كەسێك داواخوازای حسین دەبێت تا جەستەكەی ئەو بەسمی ئەسپەكەی خۆی پێشێل بكات؟ دە كەس بۆ ئەم كارە خۆیان ئامادە كرد كە لەناو ئەوان ئیسحاق كوڕی حیوە حەزرەمی بو، ئەو كەسەی كراسەكەی حسین كوڕی عەلی رفاند. ئەو دواتر گیرۆدەی نەخۆشی گولی بو. ئەوان هاتن و ئەسپەكەی خۆیان بەسەر سك و سینەی جەستەی حسین غار دەدا و لاشەكەیان كوتا و لەت لەتیان كرد.

ژمارەی ئەو كەسانەی لەگەڵ حسین كوژران، حەفتا و دو كەس بون.

خەڵكانی غازریە لەبەنی ئەسەد، رۆژێك دوای كوژرانی حسین و هاوەڵانی ئەوانیان بەخاك سپارد.

لەهاوەڵانی عومەر كوڕی سەعد هەشتا و چوار كەس كوژران و دەستەیەكیش بریندار بون. عومەر لەسەر ئەوان نوێژی خوێند و بەخاكی سپاردن.

بردنی سەری کوژراوەکان بۆ لای کوڕی زیاد

کاتێك حسین کوژرا، سەری ئەو و هاورێکانیان بە خەوەلی کوڕی یەزید و حومەید کوڕی موسلیمی ئەزدی رەوانەی دەرباری کوڕی زیاد کرد. ئەوان دەرگای کۆشکیان بەداخراو بینی. خەوەلی ڕۆشتە ماڵەکەی و سەری حسینی لەژێر تەشتی جل شۆرینەکەدانا و خزیە ناو جێگاکەی و بەنەواری هاوسەری وت: سامانێکی زۆرم بۆ هێناویتەوە، سامانێکی فراوان تا کۆتایی رۆژگاران، ئەوە سەری حسینە لەگەڵ تۆدا لەم ماڵەدایە. ژن وتی: قوڕ بەسەرت! خەڵك زێر و زیو دەهێنن و تۆ سەری کوڕی پێغەمبەری خوا! سوێند بەخوا هیچ کات لەگەڵ تۆدا لەم ماڵەدا ناژیم! لەجێگەکەی هاتەدەر. دەیوت: بەردەوام دەمبینی روناکیەکی سەرسوڕهێنەر وەك ستون لەئاسمانەوە تا تەشتەکە درێژ ببویەوە. باڵندە سپیەکانم دەبینی بەدەوری ئەو تەشتەدا دەسوڕانەوە. کاتێك رۆژ بویەوە، سەری حسینی برد بۆ لای کوڕی زیاد.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبو، بەڵکو ئەو کەسانەی سەرە براوەکانیان برد، شیمر و قەیس کوڕی ئەشعەس و عەمرۆ کوڕی حەجاج و عوروە کوڕی قەیس بون. کوڕی زیاد دەنیشت و فەرمانی بەخەڵکدا بڕۆنە لای. سەرەکانیان لای ئەو کۆکردەوە و خستیانە سەر زەوی. ئەو بەقامچیە دارینەکەی خۆی لێوەکانی حسین کوڕی عەلی هەڵدایەوە و گەمەی بەددیانەکانی دەکرد. کاتێك زەید کوڕی ئەرقەم بینی، داردەستەکەی خۆی هەڵناگرێت، وتی: ئەو داردەستە لەسەر دیانەکانی پێشەوەی هەڵبگرە چونکە سوێند بەو خوایەی جگە لەو خوایەك نیە، لێوی پێغەمبەرم بینی، ماچی ئەو لێوانەی دەکرد. دواتر بەکوڵ گریا. کوڕی زیاد وتی: خوا چاوت هەمیشە گریاناوی بهێڵێتەوە، ئەگەر پیرەپیاوێکی خلەفاو و بێ ئاوز نەدەبویت، دەمکوشتیت. زەید هاتەدەر و بەردەوام دەیوت: ئەی عەرەبەکان، ئێوە لەمەودوا کۆیلەن. کوڕی فاتیمەتان کوشت و کوڕی مەرجانەتان کردە فەرمانڕەوا. ئەو چاکەکانتان دەکوژێت و خراپەکانتان دەکاتە کۆیلە. بەمشێوەیە تەسلیمی ریسوایی بون، مەرگ و نفرین لەو کەسە بێت، بەریسوایی رازی دەبێت.

ڕەوانە کردنی ژنان و منالان

عومەر کوڕی سەعد، دوای کوشتنی حسین دو ڕۆژ لەوێ مایەوە و دواتر لەگەڵ کچەکان و خوشکەکان و منالەکانی حسین ڕوی لەکوفە کرد. عەلی کوڕی حسین کە نەخۆش بو، هاوڕێیەتی ئەوانی دەکرد. ژنان و منالانیان لای جەستەی خوێناوی حسین و هاوەلانیان تێپەڕاند. ژنان هاواریان دەکرد و لەروخساری خۆیان دەدا. زێنەب خوشەکەی هاواری کرد: ئای محەممەد، ئەی کۆتایی پێغەمبەران، سلاو لەتۆ و لەفریشتەکانی ئاسمان، ئێستا حسینی تۆ لەهامونی بێ کۆتایی، لەناو خاك و خوێندایە، جەستەی لەت لەت و برینەکان وەك ئەستێرە بەلاشەیەوە دیارە. کچەکانت وەك بەندەکان، جگەر گۆشەکانت بونەتە نیشانەی تۆفانەکانی بیابان، هەر دۆست و دوژمنێك لەشینی زێنەب دەستی بەگریان کرد.

کاتێك ئەوانیان بردە لای کوڕی زیاد، زێنەب کۆنترین جل و بەرگی خۆی لەبەر کرد و خۆی نەناسراو کرد و کەنیزەکان دەوریان گرت. عوبەیدالله وتی: ئەم ژنە کێیە لەناو ئەو ژنانەدا دانیشتوە؟ زێنەب هیچی نەوت. سێ جار قسەکەی دوبارە کردەوە و وەلامی نەبیست. یەکێك لەکەنیزەکان هەستا و وتی: زێنەب کچی فاتیمە کچی پێغەمبەرە. کوڕی زیاد وتی: سوپاس بۆ خوا کەئێوەی ریسوا کرد و کوشتاری کردن و درۆکەتانی ئاشکرا کرد. زێنەب وتی: سوپاس بۆ ئەو خوایەی بەمحەممەد ئێمەی بەرێز کرد و پاك و خاوێنی کردین و پێگەمانی بەرز کردەوە و ئێمەی کردە ڕێبەری خەلکان. بەو شێوە نیە کە تۆ دەلێیت، خراپەکار ریسوا دەبێت و ستەمکار درۆکەی ئاشکرا دەبێت. کوڕی زیاد وتی: خوات چۆن بینی، چی لەبنەمالەکەت کرد؟ زێنەب وتی: کوژرانی بۆ ئەوان نوسی و ئەوان بەرەو کوشتنگەی خۆیان ڕۆشتن. بەم زوانە خوا تۆ لەگەڵ ئەوان کۆدەکاتەوە و داوەری لەنێوان ئێوەدا دەکات. کوڕی زیاد وتی: خوا سینەی منی لەکینەی برا سەرکێش و بنەمالە سەرکێشەکەت ئارام کردەوە. زێنەب بەکوڵ گریا و وتی: سوێند بەخوا حسینت کوشت و بنەمالەکەمت کردە نیشانەی خراپەکاران و لقەکانت بڕیم و ڕەگ و ڕیشەمت دەرهێنام. ئەگەر ئەمانە دلی تۆ ئارام دەکاتەوە، دلێکی بەردینت هەیە. کوڕی زیاد پێی وت: ئەمە ئازایەتیە، سوێند بەگیانی خۆم باوکیشت ئازا بو. زێنەب وتی: ژن کاری بەئازایەتی چیە؟

کاتێك کوڕی زیاد سەیری عەلی کوڕی حسینی کرد، وتی: ناوت چیە؟ وتی: عەلی کوڕی حسین. کوڕی زیاد وتی: نا، خوا عەلی کوڕی حسینی کوشت؟ عەلی بێدەنگ بو. کوڕی زیاد وتی: بۆ قسە ناکەیت؟ عەلی وتی: من برایەکەم بو ئەویش ناوی عەلی بو و خەڵك کوشتیان. وتی: کەواتە خوا ئەوی کوشت. عەلی بێدەنگ بو. وتی: بۆ قسە ناکەیت؟ وتی: خوا دەست بەجێ گیانی هەموان دەگرێت (زمر/٣٩/٤٢) و هیچ کەس بەبێ فەرمانی خوا نامرێت (ال عمران/٣/ ١٤٥). کوڕی زیاد وتی: سوێند بەخوا تۆیش یەکێکیت لەوان. دواتر بەپیاوێکی وت کە لەوێ بو: هاوار لەتۆ، بزانە کێ هاتوە؟ من گومانم وایە ئەو پیاوێکە. عەلی کوڕی حسین لەم کاتەدا بیست و یەك ساڵی بو. موڕی کوڕی موعازی ئەحمەری داوێنی کراسەکەی ئەوی بەرز کردەوە و وتی: بەڵێ، ئەو پێگەیشتوە. وتی: بیکوژە. عەلی وتی: کێ دەکەیتە سەرپەرەستی ئەم ژنانە؟ زێنەب لەئامێزی گرت و وتی: کوڕی زیاد، ئەوەندەی کە لێت کوشتوین بەسە، لەخوێنی ئێمە تێر نەبویت، کەست لەئێمە هێشتەوە؟ دواتر کوڕەکەی لەئامێز گرت و وتی: سوێندت دەدەم بەخوا، ئەگەر دەتەوێت ئەو بکوژیت، منیش لەگەڵ ئەو سەر ببڕە. عەلی پێی وت: ئەی کوڕی زیاد، ئەگەر لەنێوان تۆ و ئەوان پەیوەندی خزمایەتی هەیە، پیاوێك بکەرە سەرەپەرەستی ئەوان کە لەسەر ئایینی ئیسلام هاورێیەتی ئەوان بکات. کوڕی زیاد چەند ساتێك سەیری زێنەبی کرد و دواتر وتی: هاوار لەخزمایەتی! سوێند بەخوا دەبینم ئامادەیە ئەو لەگەڵ عەلیدا بکوژم، با ئەم کوڕە لەگەڵ ئەم ژنانە بێت.

دواتر هاواری کرد: نوێژی گشتیە. خەڵك لەمزگەوت کۆبونەوە. ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان و دەستی بەوتار خوێندن کرد و وتی: سوپاس بۆ خوا کەراستی و دروستی ئاشکرا کرد و لایەنگرانی بەهێز و هاوکاری سەروەری باوەڕداران یەزید کوڕی معاویەی کرد و درۆزنی درۆزن زادەی لەناو برد.

عەبدالله کوڕی عەفیفی ئەزدی والبی کە پیرەپیاوێکی کوێر بو، هەستا. یەکێك لەچاوەکانی لەشەڕی وشتر لەناو سوپاکەی عەلیدا و چاوەکەیتری لەشەڕی سەفین لەدەستدابو. ئەو بەهیچ شێوەیەك لەمزگەوت نەدەڕۆشتەدەر. لە بەیانیەوە تا ئێواری نوێژی دەخوێند و دواتر دەگەڕایەوە بۆ ماڵەکەی خۆی. کاتێك وتارەکەی کوڕی زیادی بیست، وتی: کوڕی مەرجانەی خراپەکار، دۆزنی درۆزن زادە تۆیت و باوکت و ئەو

کەسەی تۆی کردە فەرمانڕەوای خەڵك. کوڕی مەرجانە، منالی پێغەمبەر دەکوژن و وتاری خۆپاریزان و خواپەرستەکان دەهێنیتە سەرزمان. کوڕی زیاد وتی: بیهێنن بۆ ەی من. گرتیان. بانگی ئەزدیەکانی کرد: ئای چاکەکاران، چەندین گەنج لەئەزد هەستان و رزگاریان کرد. کوڕی زیاد چەند کەسێکی رەوانە کرد و کوشتیان و دواتر لەبەردەرگای مزگەوت هەڵیانواسی. خوا لێی خۆشبێت.

کوڕی زیاد فەرمانیدا سەری حسینیان لەسەراسەری کوفەدا سوڕاند. بەوتەی هەندێ کەس، سەری حسین یەکەم سەر بو لەئیسلامدا بەدارەوە کرا. راستیەکەی ئەوەیە یەکەم سەر، سەری عەمرۆ کوڕی حەمیق بو (لەشوێنکەوتەکانی عەلی کە معاویە سەری کرد بەدارەوە).

کوڕی زیاد سەری حسین و هاوەلآنی لەگەڵ دەستەیەك بەسەرکردایەتی زەحر کوڕی قەیس بۆ لای یەزید لەشام رەوانە کرد. دەستەیەك دەڵێن: لەگەڵ دەستەیەك بەسەرکردایەتی شیمر. ژنان و منالەکانیشیان لەگەڵ ئەواندا رەوانە کرد. کوڕی زیاد زنجیری کردە ملی عەلی و ژنان و منالآنی سوار وشترەکان کرد. عەلی کوڕی حسین لەرێگادا قسەی نەکرد تا گەیشتنە شام. کاتێك زەحر کوڕی قەیس ڕۆشتە لای یەزید، وتی: چیت پێیە؟ وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، مژدەی سەرکەوتن و هاوکاری خوات لێ بێت. حسین کوڕی عەلی هاورێ لەگەڵ هەژدە کەس لەکەسانی بنەماڵەکەی و شەست کەس لەشوێنکەوتەکانی لای ئێمە دابەزی. ئێمە روبەرویان بوینەوە و داوامان لێکردن ملکەچی فەرمانی فەرماندەکەمان عوبەیداللە کوڕی زیاد ببن یا شەڕ دەست پێبکەن. ئەوان شەڕیان هەڵبژارد. ئێمە لەگەڵ هەلآتنی خۆر هێرشمان کردە سەریان و لەهەر چوار لاوە گەمارۆماندان. کاتێك شمشێرەکان بەسەریاندا داباریت، بۆ هەر سوچ و قوژبنێك رایان کرد و رێگەی تەپۆلکە و چالەکانیان گرتەبەر. سوێند بەخوا زەمانێکی زیاتر لەسەر برینی قوربانیەك یاخەوتنی بەناگایەك تێنەپەڕی کە هەمویانمان کوشت. ئێستا جەستەکانیان رووتە و جلەکانیان خوێناویە و پۆزەیان لەخاك دراوە. خۆر دەیانسوتێنێت و با بەسەریاندا هەڵدەکات، لاشخۆر و کەمتیارەکان سەردانیان دەکەن و گۆڕەکانیان دەشتێکی وشك و بێ کۆتاییە.

دەڵێت: چاوەکانی یەزید پڕبو لەفرمێسك. وتی: من لەم گەردن درێژییەی ئێوە بەشتێك

کەمتر لەکوشتنی حسین رازی دەبوم. خوا کوڕی سومەییە نفرین بکات. سوێند بەخوا ئەگەر خۆم روبەروی دەبومەوە، لێی خۆش دەبوم. خوا لەحسین خۆش بێت.

یەزید هیچ بەخششێکی بەو پیاوە نەدا.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك کەسانی بنەماڵەی حسین گەیشتنە کوفە، کوڕی زیاد ئەوانی خستە زیندان و هەواڵەکەی بۆ یەزید رەوانە کرد. ئەو کاتەی لەزیندان بون، بەردێکیان بۆ هاویشتن کەنوسراوێکی پێوە بو. نوسراوەکە دەیوت: نێردراو بەهەواڵی ئێوە ڕۆیشتە لای یەزید، لەفلان رۆژ دەگات و لەفلان رۆژ دەگەرێتەوە. ئەگەر بانگی تەکبیرتان بیست، دڵنیابن لەمەرگی خۆتان، ئەگەر بانگی تەکبیرتان نەبیست، بزانن کەئەمان بەخشراون. کاتێك دو یا سێ رۆژ بۆ گەڕانەوەی نێردراو مابو، بەردێکی دیکەیان بۆ هاویشتن کە دەیوت، دوایین پێشنیارەکانی خۆتان بکەن و ماڵئاوایی لەیەك بکەن چونکە گەڕانەوەی نێردراوەکە نزیك بۆتەوە. دواتر نێردراو گەڕایەوە و فەرمانی یەزیدی بۆ رەوانە کردنی ئەوان هێنا. کوڕی زیاد، شیمر کوڕی زی ئەلجەوشەن و موحەفەر کوڕی سەعلەبەی بانگ کرد و سەری حسین و بار و بنەی ئەسیرەکانی لەگەڵ ئەواندا رەوانە کرد. کاتێك گەیشتنە دیمەشق، موحەفەر کوڕی سەعلەبە لەکۆشکی یەزید هاواری کرد: سەری نەزانترین و ریسواترینی خەڵکانمان هێناوە. یەزید وتی: ئەوەی مامە خراپەکارەکەی تۆ هێنایە دونیا، نەزانترین و ریسواترینی خەڵکان بو. حسین پچڕێنەی پەیوەندی خزمایەتی و هۆکارەکانی ستەمکاری بو..

دواتر ڕۆشتنە لای یەزید و سەری حسینیان لەبەردەمیدا دانا و قسەیان لەگەڵ کرد. هند کچی عەبدالله کوڕی عامر کوڕی کورەیز کە هاوسەری یەزید بو، قسەکەی بیست و جل و بەرگی لەبەر کرد و هاتەدەر و وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئایا سەری حسین کوڕی فاتیمە کچی پێغەمبەری خوایان هێناوە؟ وتی: بەڵێ، بۆ ئەو بگری وبۆ کچی پێغەمبەری خوا پرسە بگێرە و هۆنراوە خەمگینەکان بخوێنە. کوڕی زیاد پەلەی کرد و ئەوی کوشت، خوا بیکوژێت. دواتر فەرمانی بەخەڵکدا ، کۆبونەوە و سەرەکە لەبەردەمی ئەودا بو و ئەو بەداردەست گەمەی بەدیانەکەی حسین دەکرد. دواتر وتی: خواوەند ئەو کارەی لەگەڵ کردین کە حوصەین کوڕی حومام دەڵێت:

ابی قومنا ان ینصفونا فانصفت   قواضب فی ایماننا تقطر الدما

یفلقن هاما من رجال اعزة علینا و کانوا هم اعق و اظلما

یانی: خەڵکانی ئێمە نەیانویست ماف ئێمە بدەن و ئەم کارمیان بەو شمشێرە تیژـە سپارد کە لەدەستی ئێمەدا بون و خوێنیان دەپرژاند. سەری پیاوانێکی بەرێزیان خستە بەردەم ئێمە کە خاوەنەکانیان تیژتر و ستەمکارتر بون.

ئەبو بەرزەی ئەسلەمی پێی وت: ئایا بەداردەستەکەت گەمە بەدیانەکانی حسین دەکەیت؟ زۆرجار بینیم پێغەمبەری خوا لەم دیانانا ئاو دەخواتەوە. ئەی یەزید، رۆژی هەستانەوە تۆ دێیت کە کوڕی مەرجانە پارانەوەت بۆ بکات و ئەمە دێت کەمحەممەد بۆی دەپارێتەوە. ئەمەی وت و هەستا و ڕۆشتەدەر.

یەزید وتی: ئەی حسین، سوێند بەخوا ئەگەر من روبەروی تۆ دەبومەوە، نەمدەکوشتی. دواتر وتی: ئایا دەزانن ئەم گەورە پیاوە لەکوێوە زیانی بەرکەوت؟ دەیوت: باوکم باشتر لەباوکی یەزیدە، دایکم بەرێزتر لەدایکی ئەو، باوەگەورێم بەرێزتر لەباوەگەورێی ئەو و خۆم باشتر و شیاوترم لەو. بەڵام ئەوەی کەدەڵێت، باوکم باشترە لەباوکی یەزید، باوکم باوکی ئەوی بۆ سپاردنی داوەری بەخوا سپارد و خەڵکان دەزانن لەبەرژەوەندی کێ کۆتایی هات، ئەوەی کەدەڵێت، دایکم باشترە لەدایکی ئەو، سوێند بەخوا راست دەکات و دایکی باشترە لەدایکی من. بەڵام ئەوەی کەدەڵێت باوەگەورێم باشترە لەباوەگەورێی ئەو، سوێند بەخوا لەناو ئێمەدا کەسێك نیە باوەڕی بەخوا ورۆژی هەستانەوە هەبێت و گومانی ئەوە بکات کەپێغەمبەر لەنێوان ئێمەدا هاوتایی هەبێت. ئەو لەرێگەی زانستی دینی خۆیەوە زیانی پێگەیشت و ئەگەری هەیە بیری نەبێت کەخوا دەفەرمێت: ئەی خوایە، بەخشندەی پادشایی تۆیت، بەهەر کەسێك بخوازیت، دەیبەخشیت و لەهەر کەسێك بتەوێت، وەریدەگریتەوە (ال عمران/ ٢٦/٣).

دواتر ژنەکانی حسینیان بردە لای ئەو و سەری حسین بەهەمان شێوە لەبەردەمیدا بو. فاتیمە و سەکینە دو کچەکەی حسین بەردەوام هەوڵیان دەدا سەرەکە ببینن و یەزید هەوڵی دەدا نەهێڵێت. کاتێك سەرەکەیان بینی، شین و گریانیان دەست پێکرد. ژنەکانی یەزید قیژاندیان و کچەکانی معاویە دەستیان بەگریان کرد. فاتیمە کچی حسین کە ساڵێك لەسەکینە گەورەتر بو، وتی: ئەی یەزید، ئایا کچەکانی پێغەمبەری خوا هاوشێوەی بەندەکان بن؟ یەزید وتی: کچی براکەم، من زیاتر ڕقم لەم کارە بو. کچ وتی:

سوێند بەخوا هیچ دەستبەند و گەردنبەند و شتێکمان پێوە نەماوەتەوە. یەزید وتی: ئەوەی بەنێوەی دەدەن زیاتر لەوە دەبێت کە لێیان سەندون. پیاوێك لەخەڵکانی شام هەستا و وتی: ئەم کچە بەمن ببەخشە(داوای فاتیمەی دەکرد). ئەو داوێنی زێنەبی گرت کە لەو گەورەتر بو. زێنەب وتی: درۆت کرد و پەستی، نە شیاوە بۆ تۆ ئەو کارە بکەیت نە یەزید. یەزید تورە بو و وتی: درۆت کرد، سوێند بەخوا ئەم کارە شیاوە بۆ من و ئەگەر بمەوێت، دەیکەم. کچ وتی: سوێند بەخوا هەرگیز، خوا توانایی ئەو کارەی پێ نەداویت. ناتوانی ئەو کارە بکەیت مەگەر ئەوەی پشت بکەیتە ئەم ئایینە و دینێکی تازە بۆ خۆت هەڵبژێریت. یەزید تورە بو و ئاوز لەسەریدا نەما. وتی: بەم شێوەیە لەگەڵ من قسە دەکەیت. باوك و براکەی تۆ بون لەدین هەڵگەڕانەوە. زێنەب وتی: سوێند بەخوا هاتیتە سەر ئایینی باوك و برا و باوەگەورێی من و لەگومڕایی هاتیتەدەر. یەزید وتی: درۆت کرد ئەی دوژمنی خوا. زێنەب وتی: تۆ فەرمانڕەوایت، بەستەم بەردەوام جوێن دەدەیت و بەزۆر سەرکوت دەکەیت؟ یەزید شەرم دایگرت و بێدەنگی هەڵبژارد. ئەوانیان بردە ناو ماڵەکانی یەزید. هیچ ژنێك لەبنەماڵەی یەزید نەمایەوە مەگەر ئەوەی هاتە لایان و لەپرسەکەی ئەوان بەشداری کرد. هەمویان پرسەیان گێڕا. لەوانیان پرسی چیان لەدەست داوە و لەبری ئەوە چەندین بەرابەریان دانەوە. سەکینە دەیوت: لەیەزید کوڕی معاویە زیاتر کەسم نەبینیوە بەخوا ناباوەڕتر بێت.

دواتر فەرمانیدا و عەلی کوڕی حسینیان زنجیر لەمل هێنایە ژوور. عەلی وتی: ئەگەر پێغەمبەری خوا ئێمە لەزنجیردا دەبینی، ئازادی دەکردین. یەزید وتی: راست دەکەیت. فەرمانیدا و زنجیرەکەیان کردەوە. عەلی وتی: ئەگەر پێغەمبەر ئێمەی بەنائاشنا دەبینی، لەخۆی نزیکی دەکردینەوە. فەرمانیدا و ئەویان لەنزیك یەزیدەوە دانیشاند. یەزید پێی وت: ئەی کوڕی حسین، باوکی تۆ پەیوەندی خزمایەتی منی پچڕاند و مافەکانی منی بەرەوا نەزانی و لەسەر پاشایەتیەکەم شەڕی لەگەڵ کردم و لەبەر ئەمە خوا ئەو کارەی لەگەڵدا کرد کە بەچاوی خۆت بینیت. عەلی وتی: ئەوەی پێشهاتێکی مەترسیدار و پرسەئافرێن بۆ ئێوە روبدات، لەزەوی یا لەناخی خۆتانا بێت، پێش ئەوەی دەرکەوێت، بەنوسراوێك پشت راست دەکرێتەوە، ئەم کارە بۆ خوا ئاسانە. ئەمە لەبەر ئەوەیە بۆ ئەو شتەی لەدەستی دەدەن، داخ نەخۆن و بۆ ئەوەی بەدەستی دێنن، شادمان نەبن.

خواوەند هیچ مەلێکی مل درێژی خۆش ناوێت (حدید/٥٧/٢٢-٢٣) یەزید وتی: ئەوەی پێشهاتی پرسەئافرێن بۆ ئێوە روبدات، دواهاتی کردارەکانی خۆتانە(شورا/٤٢/٣٠). دواتر بێدەنگ بو و فەرمانیدا ئەو و ژنەکانی هاورێی ئەویان لەماڵێکی جیاوازدا جێگە کردەوە. یەزید نانی نیمەرۆ و ئێوارێی نەدەخوارد مەگەر ئەوەی عەلی بانگ دەکرد. رۆژێك ئەوی بانگ کرد و عەمرۆ کوڕی حەسەن لەگەڵ ئەودا بو. یەزید بەعەمرۆی وت: لەگەڵ کوڕەکەم خالید کوڕی یەزید شەڕ دەکەیت؟ عەمرۆ وتی: کێردێك بدە بەو و کێردێك بدە بەمن، تا شەڕ بکەین. یەزید ئەوی لەئامێز گرت و وتی: ئەمە عادەتێکە تەنیا لەئەخرەمدا دەمبینی. ئایا مار جگە لەمار دەزێت؟

دەڵێن: کاتێك سەری حسین گەیشتە لای یەزید، رۆژگاری کوڕی زیاد لای ئەو بەرزتر بویەوە، دارایی پێبەخشی و خواستەکانی بەدیهێنا و تا ئەو جێگەی توانی شادمانی کرد. زۆری نەخایاند بێزاری گشتی خەڵك بەگوێی گەیشت و بیستی کەخەڵك بەئاشکرا جوێنی پێدەدەن و نفرینی دەکەن. لە کوژرانی حسین پەشیمان بویەوە و داخی خوارد. دەیوت: چی دەبو ئەگەر ئازارەکانم بۆ خۆم هەڵدەگرت و حسینم لەماڵەکەمدا جێگە دەکردەوە و لەوەی دەیویست دەمکردە داوەر و ئەگەرچی دەبوە هۆکاری لاوازی پاشایەتی من، دەبوا ئەم کارەم لەبەر رێز گرتنی بنەماڵەی پێغەمبەر دەکرد. خوا کوڕی مەرجانە نفرین بکات کەحسینی ناچار کرد. ئەو داوای کرد بێت و دەست بخاتە ناو دەستی من یا بڕواتە یەکێك لەشارەکان تا ئەو کاتەی بۆ دیداری خوا دەڕوات. بەڵام رازی نەبو و حسینی کوشت و بەکوشتنی ئەو منی کردە دوژمنی موسوڵمانان و ئەوانی لەمن بێزار کرد و تۆوی کینەی لەدڵی ئەواندا چاند بەشێوەیەك چاکەکار و خراپەکار من بەدوژمنی خۆیان دەزانن چونکە کوژرانی حسینیان لەسەر دەستی من بەکارێکی گەورە و گران دەزانن. من کارم بە کاری کوڕی مەرجانە چیە؟ خوا نفرینی بکات.

کاتێك ویستی ئەوان بۆ مەدینە رەوانە بکات، فەرمانی بەنەعمان کوڕی بەشیردا، کە هەرچیان دەوێت و پێویستیان بەهەر شتێکە، بۆیان ئامادە بکات و ئەوان لەگەڵ پیاوێك لەشامەوە رەوانە بکات و چەندین سواریان بکاتە هاورێ تا دەیانگەیێنە مەدینە. عەلی بانگ کرد تاماڵئاوایی لێ بکات. پێی وت: خوا کوڕی مەرجانە نفرین بکات. سوێند بەخوا ئەگەر من روبەروی دەبومەوە، هیچ پێشنیارێکی نەدەکرد مەگەر ئەوەی رازی

دەبوم و مەرگم بەهەمو هێزی خۆم، ئەگەر بەبەهای مەرگی یەکێك لەمناڵەکانیشم بوایە، لەو دور دەکردەوە. بەڵام خوا ئەو کارەی ویست، کەبینیت. کوڕی خۆم، هەر نیازێکت هەبو، منی لێ ئاگادار بکەرەوە. نێردراوەکەی راسپارد، هیچ چاکەیەکیان لێ دریغ نەکات. ئەوانی بردە دەر و شەوانە رێگەیان دەبڕی بەشێوەیەك لەبەرچاویدابن و لێی دورنەکەونەوە. کاتێك دەوەستان، لەوان دور دەکەوتەوە بەڵام وەك پاسەوان بەدەوریاندا دەسوڕا. لەنیازەکانی ئەوانی دەپرسی و بەمیهرەبانیەوە هەڵس و کەوتی لەگەڵ دەکردن تا گەیشتنە مەدینە. فاتیمە خوشکی عەلی بەزێنەبی خوشکی وت: ئەم پیاوە (نێردراوەکەی یەزید) چاکەی لەگەڵ کردین، شیاوە پاداشتی بدەینەوە؟ وتی: سوێند بەخوا جگە لەخشڵەکانی خۆمان هیچمان نیە پێی بدەین. ئەم دو خاتونە دەسبەندەکانی خۆیان دەرهێنا و بۆ پیاوەکەیان نارد و داوای لێبوردنیان کرد. ئەو وەرینەگرت و وتی: ئەگەر ئەو کارەی کردم، لەبەر ئەم جیهانەم دەبو، دیاریەکانی ئێوە رازی و شادمانی دەکردم، بەڵام سوێند بەخوا ئەم کارەم تەنیا لەبەر خوا و لەبەر نزیکی ئێوە لەگەڵ پێغەمبەر کرد.

رەباب کچی ئەمرۆئەلقەیس هاوسەری حسین، دایکی سەکینە هاورێیەتی حسینی دەکرد کە بۆ شام برا و دواتر گەڕێنرایەوە بۆ مەدینە. گەورەکانی قورەیش خوازبێنیان لێکرد بەڵام وتی: کەسێك نیم دوای پێغەمبەری خوا کەس بکەمە خەزوری خۆم. دوای کوژرانی حسین ساڵێك ژیا و نەڕۆشتە ژێر هیچ سەقفێك تا لاواز و ناتەوان بو و بەخەمەوە سەری نایەوە. دەستەیەك دەڵێن: یەك ساڵ لای گۆڕەکەی ئەو مایەوە و دواتر گەڕایەوە بۆ مەدینە و لەوێ مرد.

عوبەیدالله کوڕی زیاد، مژدە دەرێکی بۆ لای عەمرۆ کوڕی سەعید لەمەدینە رەوانە کرد تا هەواڵی کوژرانی حسین بەو شارە رابگەیەنێت. پیاوێك لەقوڕەیش چاوی پێیکەوت و پرسی: چ هەواڵێکت پێیە؟. وتی: هەواڵەکەت لای فەرماندار دەست دەکەوێت. قورەیشی وتی: هەمومان لەلایەن خواوە هاتوین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە ١٥٦/٢). حسین کوژرا.

مژدەدەر گەیشتە لای عەمرۆ کوڕی سەعید. عەمرۆ پرسی: چ هەواڵێکت پێیە؟ وتی: ئەوەی دەبێتە هۆی شادمانی فەرماندار، حسین کوڕی عەلی کوژرا. کوژرانی ئەو بەدەنگی

بەرز ڕاگەیێنە. ئەو جاڕیدا. ژنانی بەنی هاشم هاواریان کرد و کچی عەقیل کوڕی ئەبی تالب هاورێ لەگەڵ ژنانیتر لەبنەماڵەکەی بەسەری ڕووت هاتەدەر جلەکانی لەدەوری خۆی دەئالآند و دەیوت:

ماذا تقولون ان قال النبی لکم ماذا فعلتم و انتم اخر الامم

بعترتی و باهلی بعد مفتقدی منهم اساری و منهم ضرجوا بدم

ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم ان تخلفونی بسو ء فی ذوی رحمی

یانی: چ دەڵێن ئەگەر پێغەمبەز بەئێوە بڵێت، ئێوە کە دوایین ئۆمەتن، دوای مردنی من، چیتان لەگەڵ بنەماڵەکەی من کرد؟ دەستەیەکیان لەخاك و خوێندا گەوزان و دەستەیەکیان گرفتار بون و ئەسیر کران. ئەمە پاداشتی پێغەمبەرێکی وەك من ئەبو چونکە چاکەخوازی ئێوە بوم، نەدەبوا جێگرانێکی بێ شەرم و بوێر بۆ سەر بنەماڵەکەی من دەبون.

کاتێك عەمرۆ کوڕی سەعید قاوەقیژی ژنانی بیست، پێکەنی و وتی:

عجت نساء بنی زیاد عجة کعجیج نسوتنا غداة الارنب

یانی: ژنانی بەنی زیاد بەشێوەیەك گریان کە ژنانی ئێمە لەشەڕی (ئەرنەب) ئەو کارەیان کرد.

ئەرنەب شەڕێك لەنێوان بەنی زوبەید لەزیانی بەنی زیاد لەبەنی حارس کوڕی کەعب بو وئەمە هۆنراوەی عەمرۆ کوڕی مەعدی کەرب بو.

عەمرۆ وتی: پرسەیەك هاوشێوەی پرسەی عوسمانە. ئەو ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان و خەڵکی لەکوژرانی حسین ئاگادار کردەوە.

کاتێك هەواڵیان بە عەبداللە کوڕی جەعفەردا کە دو کوڕەکەی لەگەڵ حسین کوژراون، چەند کەسێك لەخزمان و کۆیلەکانی ڕۆشتنە لای و دڵیان دایەوە و خەڵکیش لەهەمان کات سەرەخۆشیان لێدەکرد. یەکێك لەکۆیلەکانی وتی: ئەم زیانەمان لەحسینەوە پێبڕا. عەبداللە پێلاوی کێشا بەسەریدا و وتی: ئەی زادەی ژنی بۆگەن، قسە بەحسین دەڵێیت؟ سوێند بەخوا ئەگەر دەمدۆزیەوە، حەزم دەکرد لێی جیا نەبمەوە تا شان بەشانی ئەو بکوژرێم. سوێند بەخوا ئەمە شتێکە گیانم بەئاسانی دەیبەخشێت و پرسەی من لەخەمی ئەوان سوك دەکات. ئەم دوانە هاورێ لەگەڵ برا و کوڕە مامەکەم کوژران و

خۆراگریان کرد و گیانیان کردە قوربانی ئەو. دواتر وتی: ئەگەر خۆم نەبوم، خۆزگەم بەکوڕەکانم کە لەپێناو حسیندا کوژران.

کاتێك خەڵکانی کوفە سەری حسینیان برد بۆ شام و بردیانە ناو مزگەوتی دیمەشق، مەروان کوڕی حەکەم ڕۆشتە لای ئەوان و پرسی: چیتان کرد؟ ئاگاداریان کردەوە. ئەو لای ئەوان هەستا. دواتر براکەی یەحیا کوڕی حەکەم هەستا و هەمان پرسیاری لێکردن و هەمان وەڵامی دەست کەوت. وتی: لەرۆژی هەستانەوە لەمحەممەد و خۆشەویستی ئەو دور دەبن. ئیتر لەهیچ کارێکدا هاورێیەتی ئێوە ناکەم. کاتێك ڕۆشتنە لای یەزید، یەحیا کوڕی ئەکسەم وتی:

لهام بجنب الطف ادنی قرابة	من ابن زیاد العبد ذی الحسب الوغل
سمیة امسی نسلها عدد الحصی	و لیس لال المصطفی الیوم من نسل

یانی: ئەو سوپایەی لەبەرزاییەکانی زەوی شەڕی کرد، خزمایەتی زیاتری لەگەڵ پێغەمبەری خوا هەبو تا زیادی کۆیلەی کۆیلە زادە کە نەژادی خۆی نەخوازراو بۆ ئەبوسوفیان دەگەڕێنێتەوە. سومەییە بەئەندازەی وردە بەردەکان منالی هەیە و بنەماڵەی مستەفا ئەمڕۆ منالەکانی لەناو ئێمەدا نین.

یەزید مشتی لەسینەیدا و وتی: بێدەنگ بە. دەڵێن: کاتێك حسین کوژرا، یەکێك لەخەڵکانی مەدینە لەکەسێکی بیست کە دەیوت:

ایها القاتلون جهلا حسینا	الشروا بالعذاب و التنکیل
کل اهل السماء یدعو علیکم	من نبی و ملاك و قبیل
قد لعنتم علی لسان ابن داو	د و موسی و صاحب الانجیل

یانی: ئەی ئەو کەسانەی بەنەزانی حسینتان کوشت، مژدەتان لێ بێت بەریسوایی و ئەشکەنجەی خوایی، هەمو دانیشتوانی ئاسمان، لەپێغەمبەران و فریشتەکان و کەسانیتر، نفرینی ئێوە دەکەن. ئێوە لەسەر زمانی داوود و موسا کوڕی عیمران و خاوەندی ئینجیل نفرین کراون.

خەڵك دوسێ مانگ چاوەڕێیان کرد و بەردەوام دەیانبینی لەکاتی هەڵاتنی خۆر، تا بەرزبونەوەی هەتاو، دیوارەکانی بەخوێن ڕەنگ کراون. سەرکردەی مەسیحیەکانی ئەو رۆژگارە دەیوت: هیچ جارێك روینەدا لەکەربەلا تێپەڕم مەگەر ئەوەی ئەسپەکەی خۆم

غاردەدا تا بەخێرایی لەو شوێنە دورکەومەوە چونکە نێمە لەناو خۆماندا دەمانزانی زادەی پێغەمبەر لەوێ دەکوژرێت. من بەردەوام دەترسام، کاتێك حسین کوژرا، نارامیم پێبڕا و لەمەودا بەسواری لەوێ تێپەڕم دەکرد بەڵام ئەسپەکەم غار نەدەدا.

دەڵێن: کاتێك حسین کوژرا، پەنجاو پێنج ساڵ تەمەنی بو. دەستەیەك دەڵێن: شەست و یەك ساڵ کە ئەمە راست نیە. پەنجا ساڵی بو وئەمە راسترە.

کوژرانی ئەو لەرۆژی عاشورا (دەیەم رۆژی مانگی موحەرەم) ساڵی شەست و یەك / ١٠ ئۆکتۆبەری ٦٨٠ زایینی رویدا.

تیمی تیم کە لەهەموان دابڕابو وبەردەوام لەگەڵ هاشمیەکان ژیانی بەسەر دەبرد، لەپرسەی حسیندا وتی:

مررت على ابيات ال محمد — فلم ارها امثالها يوم حلت

فلا يبعد الله الديار و اهلها — و ان اصبحت من اهلها قد تخلت

و ان قتيل الطف من ال هاشم — اذل رقاب المسلمين فذلت

و كانوا رجاء ثم اضحوا رزية — لقد عظمت تلك الرزايا و جلت

و عند غنى قطرة من دمائنا — سنجزيهم يوما بها حيث حلت

اذا افتقرت قيس جبرنا فقيرها — تقتلنا قيس اذا النعل زلت

یانی: لای ماڵی بنەماڵەی محەممەد تێپەڕم کرد بەڵام ئەوانم بەشێوەیەك نەبینی کاتێك پیاوەکانیان لەناویاندا بون. خوا ئەوان یا کەسەکانیان دور نەخاتەوە هەرچەندە ئەمڕۆ کەسیان لێ نەماوەتەوە. کوژراوی ئەو دەشتە بەرزە (یا کۆتایی روبار) لەبنەماڵەی هاشم، بەمێهرەبانی و پیرۆزی خۆی گەردنی موسڵمانانی رام و دەستەمۆی خۆی کرد و هەموان بونە فەرمانبەری ئەو. ئەوان هیواکان بون کە ئێستا بونەتە داخەکان. ئەم پرسانە گەورە بون و گران. لەبنەماڵەی (غەنی) دڵۆپێك لە خوێنی ئێمەیە. ئەوان بۆ هەر شوێنێك کۆچ بکەن و لەهەر شوێنێك دابەزن، رۆژێك لەرۆژان سزایان دەدەین. کاتێك قەیس هەژار ببێت، هەژارەکانیان دەلاوێنینەوە بەڵام کاتێك پێلاو خوار ببێت، قەیس کوشتارمان دەکات.

ناوی ئەو کەسانەی لەگەڵ حسین کوڕی عەلیدا کوژران

سلێمان دەڵێت: کاتێك حسین و هاورێکانی کوژران، سەری ئەوان رەوانەی لای کوڕی زیاد کرا. خەڵکی کێندە سیانزە سەریان برد بەسەرکردایەتی قەیس کوڕی ئەشعەس، خەڵکی هوزین بەسەرکردایەتی شیمر کوڕی زی ئەلجەوشنی زەبابی بیست سەر، بەنی تەمیم حەفدە سەر، بەنی ئەسەد شەش سەر، مێزحەج حەوت سەر، شەرکەرانیتر حەوت سەر و هەموویان پێکەوە حەفتا سەر.

کوژراوانی رۆژی عاشورا ئەم کەسانە بون:

١- حسین کوڕی عەلی کە بەدەستی سینان کوڕی ئەنسی ئەخەعی کوژرا.
٢- عەباس کوڕی عەلی، دایکی ام البنین کچی حیزام کە بەدەستی زەید کوڕی روقادی جونوبی و حەکیم توفەیلی سەنبیسی کوژرا.
٣- جەعفەر کوڕی عەلی، دایکی ام البنین
٤- عەبداللە کوڕی عەلی، هەروەها دایکی ام البنین
٥- عوسمان کوڕی عەلی، دایکی ام البنین. خەوەلی کوڕی یەزید تیرێکی بۆ هاویشت و کوشتی.
٦- محەممەد کوڕی عەلی کە دایکی (دایکی مناڵ) بو وپیاوێك لەبەنی دارم کوشتی.
٧- ئەبوبەکر کوڕی عەلی، دایکی دایکی لەیلای دارمی کچی مەسعود کە لەکوژرانی ئەودا گومان هەیە.
٨- عەلی کوڕی حسین کوڕی عەلی (عەلی گەورە) دایکی لەیلا کچی مورە کوڕی عوروەی سەقەفی دایکی ئەمەیان مەیمونە کچی ئەبوسوفیان کوڕی حەرب کە مونقیز کوڕی نەعمانی عەبدی کوشتی.
٩- عەبداللە کوڕی حسین کوڕی عەلی، دایکی رەباب کچی ئەمرۆ ئەلقەیسی کەلبی کە هانی کوڕی سوبەیتی حەزرەمی کوشتی.
١٠- ئەبوبەکر کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کە دایکی دایکی مناڵ بو و حەرملە کوڕی کاهن ئەوی بەتیر کوشت.
١١- قاسم کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کە سەعد کوڕی عەمرۆ کوڕی نوفەیلی ئەزدی ئەوی کوشت.

١٢- عون کوڕی ئەبی جەعفەر کوڕی ئەبی تالب. دایکی جەمانە کچی موسەییب کوڕی نەجەبە فەرازی کوڕی عەبداللە کوڕی قوتەبەی تایی ئەوی کوشت.

١٣- محەممەد کوڕی عەبداللە کوڕی جەعفەر. دایکی خەوصا کچی خەصەفە کوڕی تیم الله سەعلەبە کە عامر کوڕی نەهشەل تیمی ئەوی کوشت.

١٤- جەعفەر کوڕی عەقیل کوڕی ئەبی تالب، دایکی ام البنین کچی شەقر کوڕی هەزاب کە بیشر کوڕی خەوتی هەمەدانی ئەوی کوشت.

١٥- عەبدولرەحمان کوڕی عەقیل، دایکی (دایکی منال) کە عوسمان کوڕی خالیدی جوهەنی ئەوی کوشت.

١٦- عەبداللە کوڕی عەقیل کە لەسەر دەستی عەمرۆ کوڕی صوبەیحی صەیداوی کوژرا.

١٧- موسلیم کوڕی عەقیل، کە لە کوفەدا کوژرا.

١٨- عەبداللە کوڕی موسلیم کوڕی عەقیل، دایکی روقیە کچی عەلی کوڕی ئەبی تالب کە عەمرۆ کوڕی صوبەیحی صەیداوی یا مالك کوڕی نوسیدی حەزرەمی ئەوی کوشت.

١٩- محەممەد کوڕی ئەبی سەعید کوڕی عەقیل، دایکی دایکی منالْ کە لەقیت کوڕی یاسر ئەوی کوشت.

دو کەس بەبچوك زانران: حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی دایکی خەوڵە کچی مەنزور کوڕی زەبانی فەرازی و عەمرۆ کوڕی حسین، دایکی (دایکی منالْ). ئەم دوانەیان نەکوشت.

٢٠- سلێمان، کۆیلەی حسین کەسلێمان کوڕی عەوفی حەزرەمی ئەوی کوشت.

٢١- مونجیح کۆیلەی حسین کوڕی عەلی

٢٢- عەبداللە کوڕی بوقتور، هاوشیری حسین کوڕی عەلی.

عەبداللە کوڕی عەباس دەڵێت: ئەو شەوەی حسین کوڕی عەلی لەرۆژەکەیدا کوژرا، پێغەمبەرم لەخەودا بینی کەمەسینەیەکی لەخوێن پڕ دەکرد. پرسیم: ئەی پێغەمبەری خوا، لەم مەسینەدا چیە؟ فەرموی: خوێنی حسین و هاوڕێکانیەتی. ئەوان کۆدەکەمەوە و بۆ لای خوای دەبەم. کاتێك بەیانی بویەوە، کوڕی عەباس خەڵکی لەکوژرانی حسین

ئاگادار کردەوە و خەوەکەی خۆی گێڕایەوە. زانرا کە حسین لەهەمان ڕۆژدا کوژرا.
هەروەها دەگێڕنەوە کەپێغەمبەری خوا خۆڵی لەگڵی حسین بەدایکی سەلەدا کە جبرائیل بۆی هێنابو. پێغەمبەر بەدایکی سەلەی وت: کاتێك ئەم خاکە دەبێتە خوێن، حسین کوژراوە. دایکی سەلە خاکەکەی لەناو مەسینەیەك هەڵگرت. کاتێك حسین کوژرا، خاکەکە بو بەخوێن. ئەویش هەمان ڕۆژ خەڵکی لەکوژرانی حسین کوڕی عەلی ئاگادار کردەوە. ئەمە لەسەر بنەمای گێڕانەوەی کەسێك ڕاستە کە دەڵێت: دایکی سەلە دوای کوژرانی حسین مرد.
کوڕی زیاد دوای گەڕانەوەی عومەر کوڕی سەعد لەنەینەوا بۆ کوشتنی حسین کوڕی عەلی، پێی وت: ئەی عومەر، ئەو نامەی فەرمانی کوشتنی حسینمان تیا نوسیبو، بیگەڕێنەوە. عومەر وتی: بۆ کارێك ڕۆشتم و لەدەستم کەوتە خوار و لەناوچو. وتی: بیهێنە. وتی: ونبو. وتی: دەبێت بیهێنیت. وتی: بەجێم هێشت کە سوێند بەخوا ئەمرۆ پیرێژنەکانی قورەیش لەمەدینە دەیخوێنن تا بەداوای لێخۆشبونی من ڕازی ببن (خۆم نەمکرد بەڵکو بەفەرمانی تۆ کردم). سوێند بەخوا سەبارەت بەحسین ئامۆژگاری تۆم کرد کەئەگەر بۆ باوکم سەعد کوڕی وەقاصم کردبو، مافی خۆییم پێ بەخشیبو. عوسمان کوڕی زیاد برای عوبەیدالله کوڕی زیاد وتی: سوێند بەخوا، ڕاست دەکات. حەزم دەکرد لەلوتی هەمو پیاوانی بنەماڵەی زیاد، تا ڕۆژی هەستانەوە، لوت بەندێکی چەرمین دەبو و حسین نەدەکوژرا. کوڕی زیاد وەك پشت ڕاست کردنەوە، سەری تەکاندا (بەڵام کوڕی زیاد هیچ کات عومەر کوڕی سەعدی بۆ فەرمانڕەوایی ڕەوانە نەکرد).
کۆتایی داستانی کوژرانی حسین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب.

کوژرانی ئەبو بیلالی مێرداس کوڕی حەدیری حەنزەلی

پێشتر ئاماژەمان پێدا کە هۆکاری شۆڕشەکەی ئەو چی بو و کوڕی زیاد بەچ شێوەیەك دو هەزار شەڕکەری بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کرد. هەر دوو لای شەڕکەر لەئاسك روبەروی یەك بونەوە و سوپاکەی کوڕی زیاد شکستیان خوارد. کاتێك ئەبوبیلال ئەوانی شکستدا و ئەم هەواڵە بەگوێی کوڕی زیاد گەیشت، سێ هەزار پیاوی شەڕکەری بەفەرماندەیی عەباد کوڕی ئەخزەر ڕەوانە کرد. ناوی تەواوی ئەو عەباد کوڕی عەلقەمە کوڕی عەبادی تەمیمی بو. عەباد شوێنی ئەبو بیلال کەوت تا لەتوج پێیگەیشت. عەباد ریزی بەست و ئەبوبیلال هێرشی کردە سەر. ئەوان خۆڕاگریان کرد و شەڕ روی لەدژواری کرد تا ئەوەی کاتی نوێژی نیمەڕۆ گەیشت. ئەبوبیلال وتی: ئەمڕۆ هەینیە و ڕۆژێکی بەرێز و پیرۆزە و ئێستا کاتی نوێژە. دەستمان لێ هەڵبگرە تا نوێژ بخوێنین. کوڕی ئەخزەر رازی بو و دو سوپا لەیەك جیا بونەوە. کوڕی ئەخزەر بەخێرایی نوێژەکەی تەواو کرد و بەوتەی هەندێ کەس نیوەناچڵ وازی لێ هێنا و خەواریج سەرقاڵی نوێژخوێندنی خۆیان بون. کوڕی ئەخزەر و هاورێکانی هێرشیان کردە سەریان و ئەوان راوەستاو یا سوجدە یا رکوعیان دەبرد و هیچ کام دەستیان لەنوێژەکەیان هەڵنەگرت. هەمویان تا دوایین کەس کوژران و سەری ئەبوبیلالیان بڕی.

عەباد کوڕی عەلقەمە بۆ بەسرە گەڕایەوە و لەوێ عوبەیدە کوڕی هیلال لەگەڵ سێ کەسی تر لەسەر رێگەکەی دانیشتن. عەباد هات و روی کردە کۆشکی فەرمانداری و کوڕە بچوکەکەی خۆی لەدواوە سوار کردبو. وتیان: بوەستە و پرسیارێکی دینیمان لەتۆ هەیە. وەستا. وتیان: چوار براین کە یەکێك لەئێمەیان بەستەم کوشتوە، چی لەم کارەدا دەبینیت؟ وتی: دادخوازی بۆ لای فەرماندار ببەن. وتی: ئەو کارەمان کرد بەڵام هیچی بۆ نەکردین. وتی: بیکوژن خوا بیکوژێت، هێرشیان کردە سەر و وتەی خەواریجیان هێنایە سەرزمان (فەرمانڕەوایی تایبەتە بەخوا) عەباد کوڕەکەی دورخستەوە کە رزگاری بو و خۆی کوژرا. خەڵك هێرشیان کردە سەر خەواریج و ئەوانیان کوشت بەڵام عوبەیدە کوڕی هیلال رزگاری بو.

کاتێك کوڕی عەباد کوژرا، کوڕی زیاد لەکوفە بو و جێگرەکەی عوبەیدالله کوڕی ئەبی بەکرە فەرمانڕەوایەتی بەسرەی دەکرد. کوڕی زیاد نامەی بۆ نوسی و فەرمانی پێدا

شوێن خەواریج بکەوێت. ئەو فەرمانەکەی جێبەجێ کرد و دەستی بەگرتنی ئەوان کرد. ئەگەر سەبارەت بەکەسێك نێوەنجیگەریان دەکرد، کەسێکی دەکردە دەستەبەر تا کوڕی زیاد بگەڕێتەوە. هەر کەسێك دەستەبەری نەبوایە، دەکەوتە زیندانەوە. عوروە کوڕی ئودیەیان بردە لای کەنازادی کرد و وتی: خۆم دەبمە دەستەبەری تۆ. کاتێ کوڕی زیاد گەڕایەوە، خەواریجە زیندانیەکانی هێنایەدەر و کوشتی و فەرمانی بەدەستەبەرەکان دا ئەو کەسانە بێنن کە بونەتە دەستەبەریان، هەر کەسێك کەسێکی لەخەواریج هێنا، خۆی ئازاد کرد و کەسی خەواریجی کوشت و ئەو کەسەی کەسی نەهێنا، خۆی سەربڕا. دواتر عوبەیداللە کوڕی ئەبی بەکرەی لەبەرابەر عوروە کوڕی ئودیە گرت. وتی: دەستم بەو ناگات. وتی: خۆت دەکوژم. عوبەیداللە شوێنی کەوت و سەرئەنجام دۆزیەوە و بردیە لای کوڕی زیاد. کوڕی زیاد پێی وت: بێ گومان لەت لەتت دەکەم. دوبارە پێی وت: حەزت لەچ کوشتنێکە، خۆت هەڵیبژێرە. عوروە وەڵامی نەدایەوە و کوڕی زیاد فەرمانیدا هەردودەست و قاچیان بڕیەوە و ئەویان لەداردا. دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٥٨/ ٦٧٧-٦٧٨ زایینی کوژرا.

فەرمانڕەوایی سەلم کوڕی زیاد لەخوراسان و سیستان

دەڵێن: لەم ساڵەدا یەزید، سەلم کوڕی زیادی کردە فەرمانڕەوای خوراسان.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بو کە سەلم هاتە لای یەزید کەپێی وت: ئەی باوکی حەرب، تۆ دەکەمە فەرمانڕەوای ناوچەی فەرمانڕەوایی براکانت عەبدولرەحمان کوڕی زیاد و عەباد کوڕی زیاد. وتی: ئەوەی سەروەری باوەڕداران، بخوازێت، پێی رازیم. یەزید ئەوی کردە فەرمانڕەوای خوراسان و سیستان. سەلم، حارس کوڕی معاویەی حارسی باوەگەورێی عیسا کوڕی شەبیبی رەوانەی خوراسان کرد و خۆی ڕۆشتە بەسرە و لەوێ سامان وپێویستیەکانی هەڵگرت و براکەی یەزید کوڕی زیادی رەوانەی سیستان کرد. عوبەیدالله کوڕی یەزید نامەی بۆ براکەی نوسی و ئاگاداری کردەوە کە سەلم کوڕی زیاد بۆتە فەرمانڕەوای ئەو ناوچەیە. عەباد هەمو سامانی گەنجینەی بەسەر کۆیلەکانی خۆی دابەش کرد و شتێك مایەوە و لەناو خەڵکدا جاڕیدا: هەر کەس دەوێت بەشی خۆی لەپێشەوە وەربگرێت، با بێت. هەر کەسێك هات، بەشی خۆی پێبەخشی. عەباد کوڕی زیاد لەسیستان ڕۆشتەدەر. کاتێك گەیشتە جیرۆفت، ئاگاداریان کردەوە کە سەلم کوڕی زیاد لەکوێیە. لەنێوان ئەم دوانەدا کێوێك بو. عەباد لەوێوە رێگای خۆی گۆڕی. لەو شەوەدا هەزار کۆیلە لەکۆیلەکانی عەباد کوڕی زیاد هاتنەدەر و ڕۆشتن و هەر کام، لانی کەم، دەهەزار درەمیان پێبو. عەباد کوڕی زیاد لە پارس تێپەڕی کرد و ڕۆیشتە لای یەزید کوڕی زیاد. سەبارەت بەسامانەکەی پرسیاری لێکرد. عەباد وتی: فەرمانداری سنور بوم و ئەوەی بەدەستم هێنا، لەناو خەڵکدا دابەشم کرد.

کاتێك سەلم بەرەو خوراسان بەرێکەوت، یەزید کوڕی معاویە هاورێ لەگەڵ ئەو نامەیەکی بۆ براکەی عوبدیالله کوڕی زیاد نوسی کە شەش هەزار یا دو هەزار سوارەی بۆ ئامادە بکات. سەلم بەردەوام گەورەکانی خەڵکی هەڵدەبژارد. ئەم کەسانە لەگەڵ ئەو ڕۆشتن: عیمران کوڕی فوزەیلی بورجومی، موهەلیب کوڕی ئەبی سوفرە، عەبدالله کوڕی خازمی سولەمی، تەڵحە کوڕی عەبدالله کوڕی خەلەف خوزاعی، حەنزەلە کوڕی عەرادە، یەحیا کوڕی یەعمەری عەدەوانی و صەلە کوڕی ئەشیمی عەدەوی و چەند کەسێکیتر.

سەلم کوڕی زیاد بەرەو خوراسان بەرێکەوت و ئازایانە لەروبار پەڕیەوە. فەرماندارانی خوراسان پێش ئەو شەڕیان دەکرد و کاتێك زستان دەهات، بۆ مەروی شاجەهان

دەگەڕانەوە. کاتێك موسوڵمانان دەگەڕانەوە، پاشاکانی خوراسان لەشارێکی نزیك خوارزەم کۆدەبونەوە و پەیمانیان دەبەست شەڕی یەکتر نەکەن و لەکاروبارەکاندا راوێژ بەیەکتر بکەن. موسوڵمانان داوایان لەفەرماندارەکانی خۆیان دەکرد شەڕی ئەو شارە بکەن بەلآم ئەوان بەم کارە رازی نەدەبون. کاتێك سەلم گەیشت، بۆ شەڕ بەرێکەوت و لەیەکێك لەشەڕەکانی خۆی زستانی لەو ناوچەیە بەسەر برد. موهەلیب کوڕی ئەبی سوفرە لەبەرابەر ئەو پێداگری کرد و داوای لێکرد خۆی بۆ شەڕی ئەم شارە ئامادە بکات. سەلم ئەوی لەگەڵ شەش هەزار یا چوار هەزار شەڕکەر رەوانە کرد کەگەمارۆیان خستە سەر خەڵکەکەی. ئەوان لەسەر ئەم بنەمایە پێشنیاری ئاشتیان کرد کە گیانی خۆیان بکڕنەوە. ئەو رازی بو. لەسەر بنەمای بیست و چەند هەزار درەم ئاشتیان لەگەڵ کرد. لەپەیمانی ئاشتیەکەدا نوسرابو کە کالآیان لێ وەربگرن. ئەو چوارپێ و مەر و مالآتی بەنیوە بەها لەوان وەردەگرت. بەهای ئەوەی لەوانی وەرگرت، بەپەنجا هەزار هەزار درەم خەملێنرا. لەم رێگەوە، موهەلیب لای سەلم پێگەیەکی بەرزی دەست کەوت و لەدڵی ئەودا جێگەی بویەوە. سەلم ئەوەندە سامانی تالآنی دەست کەوت کە پێی سەرسوڕماو و شادمان بو. سامانەکەی بۆ لای یەزید کوڕی معاویە رەوانە کرد.

سەلم شەڕی لەسەمەرقەند دەست پێکرد و هاورێ لەگەڵ خۆی ژنەکەی لەروبار تێپەڕی: دایکی محەممەدی سەفەقی کچی عەبداللە کوڕی عوسمان کوڕی ئەبی ئەلعاص. ئەو یەکەم ژنی عەرەب بو لەروبار تێپەڕی. کوڕێکی بۆ هێنایە دونیا کە ناویان نا سوغدی کوڕی سەلم کوڕی زیاد. ژنەکەی خشڵ و زێرەکانی ژنی فەرمانداری سوغدی بەقەرز وەرگرت و بردی و بۆی نەگەڕاندەوە. ئەو سوپایەکی بۆ شەڕی خەجندە رەوانە کرد کە ئەعشی هەمەدان لەناویاندا بو. ئەوان لەخەجندیەکان شکستیان خوارد و ئەعشی وتی:

لیت خیلی یوم الخجندة لم تهـ ـزم و غودرت فی المکر سلیبا

تحضر الطیر مصرعی و تروحـ ـت الی الله بالدماء خضیبا

یانی: خۆزگە سوارەکانی من لەشەڕی خەجندە شکەستیان نەدەخوارد و من لەکاتی هێرش کردن دەکەوتمە سەر رێگەیەکیتر. خۆزگە باڵندەکان هێرشیان دەکردە سەر کوشتنگەکەی من و من خوێناوی دەڕۆشتمە دیداری خواوەند.

فەرمانداری یەزید کوڕی زیاد و تەڵحەی تەڵحات لەسیستان

کاتێك یەزید کوڕی معاویە، سەلم کوڕی زیادی بۆ خوراسان دەست نیشان کرد، براکەی یەزید کوڕی زیادی کردە فەرمانڕەوای سیستان. خەڵکی کابول ئاشتی نامەکەی خۆیان پشت گوێ خست و ڕێگەی پەیمان شکێنیان گرتەبەر و ئەبو عوبەیدە کوڕی زیادیان بەئەسیری گرت. یەزید کوڕی زیاد لەگەڵ سوپایەکی تەیار بۆ شەڕی ئەوان بەرێکەوت کە شەڕیان تاقی کردەوە و موسوڵمانان شکستیان خوارد و بەسەختی کوشتار کران. لەناو کوژراوەکان، یەزید کوڕی عەبدالله کوڕی ئەبی مولەیکە و صیلە کوڕی ئەشیم ئەبو سەهبای عەدەوی هاوسەری موعازە عەدەوی دەبینران. کاتێك ئەم هەواڵە بەسەلم کوڕی زیاد گەیشت، تەڵحە کوڕی عەبدالله کوڕی خەلەفی خوزاعی ناسراوی بەناوی تەڵحەی تەڵحات ڕەوانە کرد. ئەو ئەبو عوبەیدەی بەپێنسەد هەزار درەم کڕیەوە و تەڵحە لەکابولەوە بەرەو سیستان بەرێکەوت وبو بەفەرمانداری ئەو ناوچەیە. سامانی زۆری کۆکردەوە و بەخەڵکانی دەبەخشی. لەسیستان مرد وپێش مردن پیاوێکی لەبەنی یەشکر کردە جێگری خۆی. موزەریەکان ئەویان دەرکرد و دوبەرەکی لەناو عەرەبەکان دروست بو و ڕەتبیل چاوی تەماحی لەو دیارە بڕی.

لەسەر کارلابردنی عەمرۆ کوڕی سەعید

فەرمانڕەوایی وەلید کوڕی عوتبە لەمەدینە

دەڵێن: لەم ساڵەدا یەزید کوڕی معاویە، عەمرۆ کوڕی سەعیدی لەمەدینە لابرد و وەلید کوڕی عوتبەی کردە فەرمانڕەوا.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بو کە عەبدالله کوڕی زوبەیر کوڕی عەوام ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ یەزید کوڕی معاویە گرتەبەر و دوای کوژرانی حسین لەخەڵکی مەککە بەیعەتی بۆ خۆی وەرگرت. چۆنیەتی ئەوەی کە: کاتێك هەواڵی کوژرانی حسینی پێگەیشت، لەناو خەڵکدا وتارێکی پێش کەش کرد و کوژرانی ئەوی بەگەورە و خەڵکانی کوفە بەتایبەت و عێراقیەکانی بەشێوەیەکی گشتی سەرکۆنە کرد. دوای ئامازەدان بەناوی خواوەند و سوپاس کردن و ناردنی سڵاو بۆ محەممەد، وتی: عێراقیەکان پەیمان شکێنانی خراپەکارن و کوفیەکان لەوان خراپتر جگە لەدەستەیەکی کەم لەوان کە ئەم وتانە

نایانگرێتەوە. ئەوان حسینیان بانگ کرد تا هاوکاری بکەن و بیکەنە فەرمانڕەوای خۆیان، بەڵام کاتێك گەیشتە لای ئەوان، دژی ئەو شۆڕشیان کرد و وتیان: یا دەست دەخەیتە ناو دەستی ئێمە تا تۆ ببەینە لای کوڕی زیاد، تا سەبارەت بەچارەنوسی تۆ فەرمان دەردەکات، یا شەڕت لەگەڵ دەکەین. سوێند بەخوا دەیزانی خۆی و هاوەڵانی لەبەرابەر ئەو سوپا گەورەیە کەمن. خوا لەنیهێنیەکان کەس ئاگادار ناکاتەوە کە دەکوژرێت یا نە. بەڵام حسین کوژرانی پیاوانەی پێ باشتر بو لەژیانی ریسوایانە. خوا لەحسین خۆش ببێت و بکوژەکەی ریسوا بکات. سوێند بەگیانی خۆم، هەرچەندە رێگەی ناسازگاری لەگەڵ ئەویان گرتەبەر و سەرپێچی فەرمانەکانی ئەویان کرد، ئەوان کەسێکی ئامۆژگاریکەری وەك ئەویان دەست ناکەوێت. بەڵام ئەوەی دەبێت، روبدات، بەناچاری رودەدات و ئەگەر خوا بیەوێت کارێك بکات، کەس ناتوانێت رێگری لێ بکات. ئایا دوای حسین دەتوانین پشت بەم خەڵکانە ببەستن و وتەکانیان بەراست بزانین و بەپەیمانەکەی ئەوان رازی ببین؟ سوێند بەخوا ئەوان بۆ ئەم کارە بەشیاو نازانین. سوێند بەخوا پیاوێکیان کوشت کە شەوانە درەنگ دەخەوت و نوێژی دەخوێند و زۆربەی رۆژەکان بەرۆژو دەبو. ئەو بۆ ئەوەی ئێستا لەدەستیاندایە، شیاوتر و لەئایین و دینداری لەپێشتر وباشتر بو. سوێند بەخوا ئەو قورئانی بەگۆرانی خوێندن نەدەگۆڕیەوە و گریان لەترسی خوای بەگۆرانی وتن نەدەفرۆشت و بادەخۆری لەجیاتی رۆژو گرتن هەڵنەدەبژارد و دوعا و پاڕانەوەی لەبەر راو کردن پشت گوێ نەدەخست. (بەخێرایی ئەوان گرفتاری ریسوایی و گومڕایی دەبن) مریەم/ ١٩/٥٩.

هاورێکانی هەڵخرێنران و رۆشتنە لای و پێیان وت: بەیعەتی خۆت ئاشکرا بکە چونکە لەبەر ئەوەی حسین کوژراوە، کەس لەم کارەدا کێبڕکێ لەگەڵ تۆ ناکات. ئەو بەنهێنی بەیعەتی وەردەگرت و بەو شێوەی نیشان دەدا کە پەنای بۆماڵی خوا بردوە. بەوانی وت: پەلە مەکەن. فەرمانداری مەککە لەو کاتەدا عەمرۆ کوڕی سەعید بو. ئەو سەختگیرترین کەس بۆ کوڕی زوبەیر بو. لەگەڵ ئەوەیشدا، رێگەی سازگاری و میهرەبانی لەگەڵ دەگرتەبەر. کاتێك یەزید زانی کوڕی زوبەیر دەستەیەکی لەمەککە لەدەوری خۆی کۆکردۆتەوە، سوێندی خوارد زنجیر لەدەست و قاچی بکات. لەبەر ئەمە زنجیرێکی زیوینی بە کوڕی عەتای ئەشعەری و سەعد و هاورێکانی ئەوان رەوانە کرد تا بەوە

بیبەستنەوە و رەوانەی لای یەزیدی بکەن. عابایەکی لەهەوریشم بۆ نارد تا بیپۆشێت بۆ ئەوەی خەڵك نەزانێت ئەو گیراوە.

کوڕی عەتل لەمەدینە تێپەڕی کە مەروان کوڕی حەکەم لەوێ بو. ئاگاداری کردەوە کە بۆ چ مەبەستێك هاتوە. مەروان دو کوڕ لەکوڕەکانی خۆی لەگەڵ رەوانە کرد کەیەکیان عەبدولعەزیز کوڕی مەوران بو. وتی: کاتێك نێردراوەکانی یەزید دەگەنە لای، ئێوە بەشێوەیەك لای ئەو تێپەڕن و یەکێکیتان ئەم هۆنراوەیە بخوێنێتەوە:

فخذها فليست للعزيز بخطة	و فيها فعال لامرى متذلل
اعامر ان القوم ساموك خطة	و ذلك فلا الجيران غزل بمغزل
اراك اذا ما كنت للقوم ناصحا	يقال له بالدلو ادبر و اقبل

یانی: ئەمە بگرە کە بۆ رێزدار کارێکی دژوار نیە و لەوەدا بۆ خەڵکێکی دەستەمۆ و ملکەچ، کارێکی شیاوی باس کردنە. ئەی عامر، ئەم خەڵکە بەڵایەکی گەورەیان بەسەرتۆدا هێنا و ئەم کردارە لەناو دراوسێکان، هاوشێوەی رستنە بەدوکێکی هاوسازی چەرخ. دەبینم کاتێك دەتەوێت چاکە لەگەڵ ئەم خەڵکەدا بکەیت، فەرمانت پێ دەدەن: بەگۆزەوە بۆ پێشەوە برۆ و جارێکیتر بگەڕێرەوە.

کاتێك نێردراو و نامەکە بەدەستی گەیشت، عەبدولعەزیز هۆنراوەکەی خوێندەوە. کوڕی زوبەیر وتی: ئەی بەنی مەروان، ئەوەی وتتان، بیستم. ئێستا ئەم پەیامە بۆ باوکتان ببەن:

انى لمن نبعة مكاسرها	اذا تناوحت القصباء و العشر
فلا الين لغير الحق اساله	حتى يلين لضرس الماضغ الحجر

یانی: من لەرەگی دارێکی رەق و سەختم و ئەمە لەکاتێکدایە قامیشەڵان روبەروی چنارستان دەبێتەوە. من جگە لەبەرابەری خوا نەرمی لەخۆم نیشان نادەم و جگە لەو داوای هیچ لەکەس ناکەم. نەرم نیم بەهەمان شێوە کە بەرد لەژێر دیان، نەرمی نانوێنێت.

کوڕی زوبەیر لەفەرمانی یەزید و نێردراوەکانی خۆی بەدور گرت. وەلید کوڕی عوتەبە و چەند کەسێکیتر لەئومەوییەکان بەیەزیدیان وت: ئەگەر عەمرۆ بیەوێت، دەتوانێت کوڕی زوبەیر دەستیگر بکات و رەوانەی دەرباری تۆی بکات. عەمرۆ لەسەر کار لابرا و

وەلید بو بەفەرمانڕەوای حیجاز. وەلید کۆیلەکان و خزمەکانی عەمرۆ کوڕی سەعیدی گرت و زیندانی کردن. عەمرۆ قسەی لەگەڵ کرد و ئەو ئامادە نەبو ئازادیان بکات. ئەو لەمەدینە ڕۆشتەدەر و دو شەو ڕێگەی بڕی و دواتر بەژمارەی کۆیلەکانی خۆی وشترە سوارەکانی ڕەوانە کرد کە دەرگای زیندانەکەیان تێکشکاند و ئەوانیان ئازاد کرد و لەکاتی گەیشتنی ئەو بۆ شام پەیوەستی بون. ئەو ڕۆشتە لای یەزید و لەفێڵەکەی کوڕی زوبەیر ئاگاداری کردەوە کە یەزید بەداوای لێخۆشبونەکەی رازی و بەراستگۆ لەقەڵەمیدا.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا وەلید لەگەڵ خەڵك حەجی کرد.

فەرمانداری عێراق عوبەیدالله کوڕی زیاد، خوراسان سەلم کوڕی زیاد، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە شورەیح و سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە هشام کوڕی هوبەیرە بو.

لەم ساڵەدا ئەم کەسانە مردن: عەلقەمە کوڕی قەیسی نەخەعی هاوڕێی عەبدالله کوڕی مەسعود کە دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٦٢/ ٦٨١- ٦٨٢ زایینی مرد و نەوەد ساڵ تەمەنی بو. مونزەر کوڕی جارودی عەبدی، جابر کوڕی عەتیکی ئەنساری کە هەندێ کەس بە حوڕ ناوی دەبەن و نەوەد ویەك ساڵ ژیا و لەبەدریەکان بو، حەمزە کوڕی عەمرۆ ئەسلەمی لەنەوەد و یەك یا هەشتا ساڵی کە چاوی بەپێغەمبەر کەوتبو، خالید کوڕی عورفەتەی لەیسی یا عوزری هاوپەیمانی بەنی زوهرە کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٦٠/ ٦٨٠ زایینی مرد. ئەو چاوی بەپێغەمبەری خوا کەوتبو.

روداوەکانی ساڵی شەست و دوی کۆچی(٦٨١ – ٦٨٢)

ڕۆشتنی دەستەی نوێنەرایەتی مەدینە بۆ شام

کاتێك وەلید بو بەفەرمانڕەوایی حیجاز، بەردەوام هەوڵی دەدا لەکاتێکی لەناکاو و لەبێ ئاگایی عەبدالله کوڕی زوبەیر بەسەر ئەودا زاڵ ببێت، بەڵام ئەو بەردەوام بەهێز و پارێزراو بو. کاتێك حسین کوژرا، نەجدە کوڕی عامری نەخەعی لەیەمامە شۆڕشی کرد و کوڕی زوبەر بزوتنەوەکەی لەحیجاز دەست پێکرد. وەلید لەعەرەفات دەهاتە خوار و بەرێدەکەوت و خەڵك لەگەڵ ئەو رێگەیان دەبڕی. کوڕی زوبەیر لەشوێنەکەی خۆی وەستابو. دواتر کوڕی زوبەیر لەگەڵ هاورێیانی خۆی و نەجدە لەگەڵ هاوەڵانی خۆی بەرێدەکەوتن. نەجدە چاوی بەکوری زوبەیر کەوت و گفتوگۆ لەنێوان ئەوان درێژەی کێشا تا ئەو رادەی خەڵك گومانیان دەکرد بەزویی لەگەڵ عەبدالله کوڕی زوبەیر بەیعەت دەکات. دواتر کوڕی زوبەیر فێڵی لەکاروباری وەلید کرد و نامەیەکی بۆ یەزید نوسی: تۆ پیاوێکی نەزان و گێژت روانە کردوە کە نەبۆ رێگەی راست رێنوێنی دەکرێت ونەگوێ لەناموژگاری فرمزانەکان دەگرێت. ئەگەر پیاوێکی روخۆش رەوانە بکەیت، هیوادارین ئەوەی لەکاروبارەکان روی لەدژواری کردوە، ئاسان ببێتەوە و ئەوەی بڵاوبۆتەوە، کۆببێتەوە.

یەزید وەلیدی لەسەر کار لابرد و عوسمان کوڕی محەممەد کوڕی ئەبی سوفیانی وەك فەرماندار دەست نیشان کرد. ئەو گەنجێکی کەم تەمەن و لەخۆبایی بو کە ئەزیانێکی زۆری تێپەڕاندبو تا ئەزمون بەدەست بێنێت نە کارێکی ئەنجامدابو، تا ئەزمونی لێ وەربگرێت. گرنگی بەو کارانە نەدەدا کە لەژێر فەرمانی ئەودابو و روبەروی دژواریەکان نەدەبویەوە. وەلید دەستەیەکی لەخەڵکانی مەدینە بەنوێنەرایەتی خۆی بۆ لای یەزید رەوانە کرد کە لەناویان حەنزەلە (شۆردراو بەدەستی فریشتەکان) و عەبدالله کوڕی ئەبی عەمرۆ کوڕی حەفص و موغەیرەی مەحزومی و مونزەر کوڕی زوبەیر و کەسانێکیتر لەگەورەکانی مەدینە دەبینران. ئەوان ڕۆیشتنە لای یەزید و یەزید رێزی لێگرتن و چاکەی لەگەڵ کردن و بەخششی فراوانی بەوان بەخشی. بەعەبدالله کوڕی حەنزەلە کە پیاوێکی بەرێز و گەورە و زانا و سەروەر و خواپەرەست بو، سەد هەزار

درەمی بەخشی. ئەو هەشت کوڕی بو کە بەهەرکام دەهەزار درەمی بەخشی.

کاتێك گەڕانەوە، هەمویان هاتنەوە بۆ مەدینە جگە لەمونزەر کوڕی زوبەیر کەڕۆشتە عێراق بۆ لای کوڕی زیاد. کاتێك دەستەی نوێنەرایەتی گەیشتە مەدینە، ئەو کەسانەی لەناو دەستەکەدا بون، لەناو مەدینە هەستان و بەشێوەیەکی ئاشکرا سەرکۆنەی یەزیدیان کرد و جوێنیان پێدا و وتیان: لای پیاوێك دەگەڕێینەوە کەهیچ ئایین و دینێکی نیە، شەراب دەخوات، تەپڵ دەژەنێت، کەنیزەکان گۆرانی بۆ دەڵێن. دزەکان و حەسحەسەکان شەوان لای ئەو کۆدەبنەوە و ئەو رۆژگاری بەسەگبازی بەسەردەبات. جێگری پێغەمبەری خوا ئێستا کەسێکە شەرابخۆری مێبازی خراپەکار و رەزا قورس. شایەتی دەدەین کە ئەومان لەفەرمانڕەوایی موسوڵمانان دور خستۆتەوە.

عەبداللە کوڕی حەنزەلە هەستا و وتی: لای پیاوێك دەگەڕێمەوە کە ئەگەر جگە لەم کوڕانەم کەسیتر هاوڕێم نەبێت، شەڕی لەگەڵ دەکەم. ئەو سامانی بەمن بەخشی و رێزی لێگرتم بەڵام من بەسامانەکە رازی نەبوم مەگەر ئەوەی خۆمی پێ بەهێز بکەم. دواتر خەڵك یەزیدیان لەسەر کار لابرد و لەگەڵ عەبداللە کوڕی حەنزەلە لەسەر بنەمای شەڕ لەگەڵ یەزید بەیعەتیان بەست و ئەویان وەك فەرمانڕەوایی خۆیان دەست نیشان کرد.

بەڵام مونزەر کوڕی زوبەیر، ڕۆشتە لای کوڕی زیاد کە چاکەی لەگەڵ کرد و رێزی لێگرت. ئەو لەهاورێکانی زیاد بو. کاتێك هەواڵی کاروباری مەدینە بەیەزید گەیشت، نامەیەکی بۆ کوڕی زیاد نوسی و فەرمانی پێدا مونزەر بخاتە زیندانەوە. کوڕی زیاد پەسەندی نەکرد ئەو کارە بکات چونکە مونزەر میوانی خۆی و هاورێی باوکی بو. ئەوی بانگ کرد و لەنامەکە ئاگاداری کردەوە و پێی وت: کاتێك خەڵك لای من کۆدەبنەوە، هەستە و بڵێ: فەرمانێکم پێ بدە تا بۆ شارەکەی خۆم بگەڕێمەوە. کاتێك دەڵێم: لای ئێمە بمێنەرەوە چونکە لێرە رێزت لێدەگرین و لەپێشیت پێ دەبەخشین، بڵێ: کارێکم هەیە و بەناچار دەبێت بگەڕێمەوە. لەو کاتەدا من فەرمانت پێ دەدەم تا بۆ لای کەس و کار و بنەماڵەکەت بگەڕێیتەوە.

کاتێك خەڵك لای کوڕی زیاد کۆبونەوە، مونزەر ئەو کارەی کرد و کوڕی زیاد فەرمانی گەڕانەوەی پێدا. ئەویش لەمەدینە هاتە ریزی ئەو کەسانەی خەڵکیان دژی یەزید هاندەدا. وتی: یەزید سەد هەزار درەمی بەمن بەخشی بەڵام ئەو بەخشینە، نابێتە رێگر

لەوەی ئێوە لەچۆنیەتی کارەکانی ئەو ئاگادار نەکەمەوە. سوێند بەخوا ئەو شەراب دەخوات، سوێند بەخوا ئەوەندە مەست دەبێت کە نوێژ لەبیر دەکات. سەرکۆنەی یەزیدی کرد بەهەمان شێوە کەهاوەڵانی ئەو کارمیان کردبو. لەوان زیاتری وت و کارەکانی بەقێزەونتر لەقەڵەمدا. یەزید نەعمان کوڕی بەشیری ئەنساری ڕەوانە کرد و پێی وت: دەستەیەك لەخەڵکانی مەدینە خزم و کەس و کاری تۆن. هیچ شتێك نابێتە ڕێگر لەوەی دەیانەوێت و ئەگەر بەم کارە هەڵنەستن، خەڵك بۆ ناسازگاری لەگەڵ من بوێر نابن.

نەعمان بەرێکەوت و ڕۆشتە لای کەسەکانی خۆی وداوای لێکردن فەرمانبەر و ملکەچ بن و لەداوهاتەکانی ئاژاوە ئاگاداری کردنەوە. بەوانی وت: ئێوە توانای خۆڕاگری لەبەردەم خەڵکانی شامتان نیە. عەبداللە کوڕی موتیعی عەدەوی وتی: ئەی نەعمان چ شتێك ناچارت دەکات کە کاروباری رولەباش بونی ئێمە بەفیڕۆ بدەیت و کۆبونەوەکانی ئێمە پەرژ و بلاّو بکەیت. نەعمان پێی وت: لەئێستاوە تۆ دەبینم کاتێك سوپاییەکان هێرش دەکەنە سەر تۆ وبۆ شەڕ لەگەڵ ئێوە سوار ئەسپەکان دەبن و شمشێر بەسەر ناوچاوی ئەم خەڵکەدا دابارێت و ئاشی مەرگ لەناو دوسوپاکەدا دەست بەسوڕان بکات، سوار ئێسترەکەی خۆت دەبیت و بەرەو مەککە بەرێدەکەویت و ئەم داماوانە(ئەنساری مەدینە) بەجێدەهێڵێت تا لەناو گەرك و کۆلاّن و مزگەوت و ماڵەکانیان کوشتار بکرێن. خەڵك گوێیان لەقسەکانی ئەو نەگرت، گەڕایەوە. بارودۆخ بەهەمان شێوە بو کە ئەو پێشبینی کرد.

فەرمانداری دوبارەی عوقبە بە کوڕی نافع لەئەفریقیە

ولاّت گرتنەکانی لەوێ و کوژرانی

پێشتر ئاماژەمان پێدا کە عوقبە لەفەرمانڕەوای ئەفریقیە لەسەر کار لابرا و بۆ شام گەڕایەوە. کاتێك گەڕایەوە بۆ لای معاویە، بەڵێنی پێدا دوبارە بۆ سەر کارەکەی بیگەڕێنێتەوە. معاویە مرد و عوقبە لەشام بو. یەزید لەم ساڵەدا ئەوی وەك فەرمانڕەوای ئەفریقیە دەست نیشان کرد و بۆ ئەو دیارە ڕەوانەی کرد. ئەو ئازایانە هاتە قیروان و فەرماندارەکەی (ئەبو موهاجیری) بازداشت کرد و بەندێکی ئاسنی لەپێ کرد و لەقیروان سوپایەکی هاوڕێ لەگەڵ منالاّن و ژنان و سامانە تالاّنکراوەکان بەجێهێشت و زوهەیر کوڕی قەیسی بەلەوی وەك جێگری خۆی دەست نیشان کرد و

منالەکانی بانگ کرد و پێی وت: من گیانی خۆم بەخوا بەخشیوە و دەمەوێت تا کۆتایی ژیان لەگەڵ ناباوەڕان بەخوا شەڕ بکەم. پێشنیاری کرد دوای خۆی چیبکەن.

دواتر لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرێکەوت و ڕۆشتە شاری باغایە و بینی کە دەستەیەکی زۆر لەرۆمیەکان لەوێ کۆبونەتەوە. ئەوان بەسەختی شەڕیان لەگەڵ کرد و لەبەرابەر ئەو شکەستیان خوارد. عوقبە کوشتارێکی گەورەی لەناو ئەواندا دەست پێکرد و سامانێکی زۆری بەتالآن برد. تێکشاوەکان ڕۆشتنە ناو شارەکە و ئەو گەمارۆی خستنە سەر. دواتر مانەوەی لەوێ پەسەند نەکرد و ڕوی کردە سەرزەمینی زاب. ئەمە ناوچەیەکی زۆر بەربلاو بو کە شار و دێهاتی زۆری دەگرتەوە. ڕۆشتە ناو گەورەترین شاری کە (ئەرمبە)یان پێدەوت. ڕۆمیەکان و مەسیحیەکان لەوێ خۆیان حەشاردا و عوقبە گەمارۆی خستنە سەر. دەستەیەکیان بۆ کوێستانەکان رایان کرد. موسوڵمانان لەگەڵ دانیشتوانی شار لەمەسیحیەکان چەند جارێك شەڕیان کرد و سەرئەنجام مەسیحیەکان شکستیان خوارد و سەرکردەکان و سوارەکانیان کوژران. عوقبە کوڕی نافیع بۆ تاهێرت کۆچی کرد.

کاتێك ئەم هەواڵە بەرۆمیەکان گەیشت، داوای هاوکاریان لەبەربەریەکان کرد و ئەوانیش وەڵامیان دانەوە و هاوکاریان کردن و لەسوپایەکی گەورەدا کۆبونەوە. هەردولا ڕوبەڕوی یەك بونەوە و شەڕێکی قورسیان دەست پێکرد. باروذۆخ بۆ موسوڵمانان دژوار بو چونکە ژمارەی دوژمنەکانیان فراوان. دواتر خوای گەورە هاوکاری کرد و ڕۆمیەکان و بەربەریەکان شکستیان خوارد و هەڵاتن و شمشێری موسوڵمانان بەسەر ئەواندا دەستی بەبارین کرد و زۆریان لەوان کوشتار کرد و ژمارەیەکیان بەئەسیری وەرگرت و هەمو سامان و کەرەستەکانی شەڕیان وەك تالآنی هەڵگرتەوە.

لەسەر پێشڕەوی بەردەوام بو تا گەیشتە تانژە (تەنجە) و بەتریقی ڕۆم بەناوی یلیان چاوی پێی کەوت و دیاریەکی گرانبایی پێشکەش کرد و ملکەچی فەرمانەکانی بو. سەبارەت بەئاندۆلۆس پرسیاری لێکرد کە بەتریقی ڕۆم ئەو کارەی بەدژوار خستە بەرچاو. دوبارە سەبارەت بەبەربەریەکان پرسیاری لێکرد و بەتریق وتی: خەڵکانێکی فراوانن کە ژمارەکەیان تەنیا خواوەند دەیزانێت و ئەوان لەسەرزەمینی (سوسی نزیك)ن و ناباوەڕن و هێشتا بڕوایان بەئایینی مەسیحی نەهێناوە و مەزنی و شکۆ و ئازایەتی

تایبەت بەخۆیانیان هەیە.

عوقبە روی کردە سوسی خوارو لەخۆرئاوای تانژە. پێشەنگەکانی بەربەر روبەروی بونەوە و لەسوپایەکی گەورەدا شەڕیان لەگەڵ کرد. بەسەختی ئەوانی کوشتار کرد و سوارەکانی خۆی بۆ هەمو ئەو شوێنانە رەوانە کرد کە بەربەریەکان لەکاتی هەڵاتن رویان تێدەکرد تا گەیشتە سوسی سەرو و بینی کەبەربەریەکان بەسوپایەکی بێ ئەژمار بۆ شەڕ لەگەڵ ئەو کۆبونەتەوە. روبەروی ئەوان بویەوە و شەڕی کرد و شکستی پێهێنان. موسوڵمانان لەکوشتنی ئەوان هیلاك بون و دەستەیەکی فراوانیان بەئەسیری گرت. بەرێکەوت تا گەیشتە مالیان و پانتاییەکانی ئۆقیانوسی ئەتڵەسی بینی. لێرەدا وتی: ئەی خوایە، ئەگەر ئەم دەریا نەدەبو، لەقولایی شارەکاندا پێشرەویم دەکرد و لەپێناو تۆدا دەجەنگام.

دواتر گەڕایەوە و رۆمیەکان و بەربەریەکان لەسەر رێگەی ئەو ڕەمیان کرد چونکە لێی دەترسان. لەشوێنێك تێپەڕی کە ئەمڕۆ پێی دەڵێن (ئاوی ئەسپ). لەوێ دابەزی. لەو ناوچەیە ئاوی لێ نەبو و خەڵك بەسەختی گرفتاری تینویەتی بون و ئەوەندە نەمابو لەزیانەکەی لەناو بچن. عوقبە دو رەکعەت نوێژی خوێند و لەخوا پاڕایەوە. یەکێك لەئەسپەکانی بە سمکۆڵەکانی خۆی زەوی هەڵکۆڵی کە تاشەبەردێکی گەورە دەرکەوت و ئاو لەهەر چوار لاوە فیچقەی کرد. عوقبە لەناو خەڵك هاواری کرد کە وردە بەردەکانیان لابرد وئاوی زۆریان خواردەوە. لەبەر ئەمە ئەو ناوچەیە بەئاوی ئەسپ ناو دەبەن.

کاتێك گەیشتە شاری تەنجە، کە لەوێوە تا قیروان هەشت رۆژ رێگە بو، فەرمانی بەهاوەڵانی خۆیدا دەستە دەستە بڕۆنە پێش و ئەمە لەبەر ئەوە بو بەهێز و دڵگرم بو و دەیزانی چ بەڵایەکی بەسەر دوژمندا هێناوە و کەس نەماوە تا لێی بترسێت. لەگەڵ دەستەیەکی کەم ڕۆشتە تەهودە تا بیپشکنێت. کاتێك رۆمیەکان ئەویان لەگەڵ ئەو دەستە کەمەدا بینی، چاوی تەماحیان تێبڕی و لەقەڵاکە خۆیان حەشاردا و جوێنبارانیان کرد و شەڕیان دەست پێکرد. ئەو پێشنیاری ئیسلامی پێکردن بەڵام رازی نەبون.

شۆڕشی کوسەیلە کوڕی کەمرمی بەربەری دژی عوقبە

کوسەیلە کوڕی کەمرمی بەربەری باوەڕی بەئیسلام هێنابو و ئەمە لەکاتێکدا بو کە ئەبو موهاجیر وەك فەرمانڕەوای ئەفریقە دەست نیشان کرابو. ئەو لەگەورەکانی بەربەر و لەناودارترینی ئەوان بو. بو بەهاورێی ئەبو موهاجیر. کاتێك عوقبە هاتە سەر کار، ئەبو موهاجیر پێگەی کوسەیلەی پێ ناساند و فەرمانی پێدا رێزی لێ بگرێت. ئەو رازی نەبو و کوسەیلەی ریسوا کرد. دەستەیەك مەڕیان بۆ عوقبە هێنا. ئەو فەرمانی بەکوسەیلەدا سەریان ببڕێت و لەگەڵ ئەوکەسانی پێستیان لەمەڕەکان دادەماڵی، بەپێست داماڵین سەرقاڵ ببێت. کوسەیلە وتی: گەنج و کۆیلەکانی من بۆ ئەو کارە بەسن. عوقبە جوێنی پێدا و فەرمانی پێدا سەریان ببڕێت و پێستیان داماڵێت. ئەو کارەی کرد. ئەبو موهاجیر لای عوقبە سەرکۆنەی ئەم کارەی کرد. عوقبە لەکردارەکەی خۆی پەشیمان نەبویەوە. ئەبو موهاجیر پێی وت: من بازداشت بکە چونکە من لەو دەترسم و دەترسم زیانێك بەتۆ بگەیێنێت. عوقبە لەم کارەدا لاوازی لەخۆی نیشاندا. کوسەیلە ڕقی ئەوی لەدڵ گرت و بڕیاریدا لەناوی ببات. کاتێك رۆمیەکان دەستەیەکی کەمیان لەگەڵ عوقبەدا بینی، پەیك و پەیامیان بۆ لای کوسەیلە رەوانە کرد و لەم بارودۆخە ئاگاداریان کردەوە. ئەو لەناو سوپاکەی عوقبەدا بو و دەیویست تۆڵەی خۆی بکاتەوە. ئەو رۆمیەکانی لەمەبەستەکەی خۆی ئاگادار کردبویەوە. رۆمیەکان چاوی تەماحیان لەم بارودۆخە بڕی. کاتێك بۆ لای ئەو هاتوچۆیان دەست پێکرد، ئەوانی لەنهێنی دڵی خۆی ئاگادار کردەوە وکەسان و کوڕەمام و هاوەڵانی خۆی کۆکردەوە و مەبەستی عوقبەی کرد. ئەبو موهاجیر پێی وت: بەخێرایی گەمارۆی بدە پێش ئەوەی بتوانێت هێزەکانی خۆی کۆبکاتەوە، هێرشی بکەسەر و لەناوی ببە. ئەبو موهاجیر بەندێکی ئاسنینی لەپێدا بو و هاورێیەتی عوقبەی دەکرد. عوقبە شەڕی لەگەڵ کوسەیلە دەست پێکرد. کوسەیلە رێگەی بۆ کردەوە تا سوپاکەی فراوان ببن. کاتێك کوڕی موهاجیر ئەمەی بینی، ئەم هۆنراوەی لەوتەی ئەبو میحجەنی سەقەفی وەك داستانێك هێنایە سەر زمان:

كفي حزنا ان تمرع الخيل بالقنا	و اترك مشدودا على و ثاقيا
اذا قمت عناني الحديد و اغلقت	مصارع من دونى تصم المناديا

یانی: ئەم ئەندازە لەخەم بەس کە ئەسپ و سوارکارەکان بەرمەکان رو لەگۆڕەپان بکەن

و من لەهەڵبەز و دابەز دور کەوتبێتمەوە و بەند کراوبم. هەر جار کەدەمەوێت هەستم، ئاسن لەسەر زەوی دامدەنیشێنێت و دەرگاکانی زیندانێك بەرومدا ببەسترێن کە ئاوازدەر کەڕ دەکەن.

ئەم وتانە بەگوێی عوقەبە گەیشت و فەرمانیدا ئازادی بکەن. پێی وت: پەیوەستی موسوڵمانان ببە و کاروباری ئەوان ڕێکبخە چونکە من چاوەڕوانی گیان بەخشینم. ئەو ئەیکرد و وتی: منیش خوازیاری گیان بەخشینم. عوقەبە هاورێ لەگەڵ موسوڵمانان کالانی شمشێرەکانی خۆیان شکاند و رویان لەبەربەریەکان کرد و شەڕیان دەست پێکرد. موسوڵمانان هەمویان کوشتار کران ویەك کەس لەوان رزگاری نەبو. محەممەد کوڕی ئەوسی ئەنساری لەگەڵ دەستەیەکی کەم رزگاری بو. خواوەندی (قفصە) ئەوانی رزگار کرد و رەوانەی قیروانی کردن. زوهەیر کوڕی قەیسی بەلەوی بڕیاریدا شەڕ دەست پێ بکات. شەڕکەرە سەنعاییەکان سەرپێچی فەرمانەکەیان کرد و ئەو بۆ میسر گەڕایەوە. زۆربەی خەڵکەکەی بەدوای ئەودا بەرێکەوتن و زوهەیر ناچار بو لەگەڵ ئەوان بگەرێتەوە. ئەو ڕۆشتە بەرقە و لەوێ مایەوە.

بەڵام کوسەیلە، دوای ئەوە هەمو خەڵکی ئەفریقیە رەویان لەو کرد و ملکەچی فەرمانەکانی بون. ژنان و منالی موسوڵمانان و سامانە بەدەست هاتوەکان لەگۆڕەپانەکانی شەڕ لەم شارەدا کەڵەکە کرابون. ئەوان داوای ئەمانیان لەکوسەیلە کرد و ئەمانی پێبەخشین و ڕۆشتە قیروان و بەسەر ئەفریقیەدا زاڵبو و لەوێ مایەوە تا عەبدولەلیك کوڕی مەروان بەهێز بو. ئەو زوهەیر کوڕی قەیسی بەلەوی کە لەبەرەقە نیشتەجێ ببو، وەك فەرمانڕەوای ئەفریقیە دەست نیشان کرد.

فەرمانڕەوایی قەیس لەئەفریقیە

کوژرانی ئەو و کوژرانی کوسەیلە

کاتێك عەبدولمەلیك کوڕی مەروان هاتە سەر کار، ئامازەیان بەموسوڵمانەکانی قەیرواندا و هاورێکانی پێشنیاریان پێکرد سوپایەك بۆ ئەفریقیە رەوانە بکات و ژنان و منالآنی موسوڵمان رزگار بکات. ئەو بۆ زوهەیر کوڕی قەیسی بەلەوی نامەی فەرمانداری ئەفریقیەی نوسی و سوپایەکی گەورەی بۆ هاوکاری ئەو رەوانە کرد و لەساڵی ٦٩/ ٦٨٨ زایینی بەرەو ئەفریقیە بەرێکەوت.

هەواڵی ئەم کارە بەکوسەیلە گەیشت. ئەو سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و رازاندیەوە و رۆمیەکان و بەربەریەکانی یەکخست سەران و گەورەکانی لەناو هاوەڵانی خۆی بانگ کرد و پێی وتن: دەمەوێت بڕۆمە (ممش) چونکە لەقیروان دەستەیەکی فراوان لەموسوڵمانان ژیان بەسەر دەبەن و ئەوان لەگەڵ ئێمەدا پەیمانێکیان هەیە و باشترە رێز لەپەیمانەکەی خۆمان بگرین چونکە دەترسم ئەگەر شەڕ دەست پێبکەم و روبەروی زوهەیر ببینەوە، ئەوان لەپشتەوە هێرش بکەنە سەرمان بەڵام ئەگەر بچینە ممش و لەوێ دابەزین، ئاسودەیین و لەئارامیدا شەڕ لەگەڵ زوهەیر ئەزموون دەکەین. ئەگەر بەسەر ئەواندا سەرکەوتین، تا تەرابلۆس بەدوایاندا دەڕۆین و رەگ و ریشەی ئەوان لەئەفریقیە لەناو دەبەین. ئەگەر ئەوان سەرکەوتن، پەنا بۆ کوێستانەکان دەبەین و رزگارمان دەبێت. ئەوان بەپێشنیارەکەری رازی بون. ئەو بۆ ممش کۆچی کرد. هەواڵی ئەم کارەیان بەزوهەیر دا و لەڕۆشتن بۆ قیروان خۆی بەدور گرت و سێ رۆژ لەدەرەوە مایەوە تا خۆی و سوپاکەی حەوانەوە. دواتر شوێن کوسەیلە کەوت. کاتێك لێی نزیك کەوتەوە، دابەزی و هاورێکانی خۆی بۆ شەڕ ئامادە کرد و خۆی سوار بو. دو سوپا روبەروی یەك بونەوە و شەڕیان دەست پێکرد و کوژراوان لەهەر دولا روی لەزیاد بون کرد بەشێوەیەك خەڵکان بەگشتی لەژیان هیوا بڕوا بون. بەشی زۆری رۆژیان بەمشێوەیە بەسەر برد. دواتر خوا هاوکاری موسوڵمانانی کرد و کوسەیلە و هاورێکانی گرفتاری شکەست بون و خۆی لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکانی سوپاکەی کوژران و لەممش لەناوچون. موسوڵمانان شوێن رۆمی و بەربەریەکان کەوتن و هەر کەسێکیان گرت،

دەستبەجێ کوشتیان و لەکوشتندا سنورەکانیان بەزاند. لەم شەڕەدا بو کە ڕۆمیەکان و بەربەریەکان و پاشاکانی ئەوان لەناوچون و زوهەیر بۆ قیروان گەڕایەوە.

زوهەیر لەئەفریقیە سامانی فراوان و ژیانێکی بێ خەم پاشایەتی بەشکۆی پێبڕا بەڵام بڕیاریدا لەوێ نەمێنێتەوە. وتی: بۆ شەڕ لەرێگەی خوا بۆ ئێرە هاتوم و دەترسم باوەش بۆ ئەم جیهانە بکەمەوە و لەناو بچم.

ئەو پیاوێکی خواپەرست و خۆپارێز بو. لەقیروان سوپایەکی ئاسودەی بەجێهێشت چونکە لەو سەرزەمینەدا نە دوژمنێکی دەبینی، نەپیاوێکی بەشکۆ و نە جموجوڵ لەکەسێك.

هەواڵ بەرۆمیەکانی کۆنستانیت نۆپێل گەیشت کە زوهەیر لەبەرقەوە مەبەستی ئەفریقیەی کردوە تا شەڕ لەگەڵ کوسەیلە بکات. ئەوان چۆل بونی ئەوشارەیان بەدەرفەت زانی و بەکەڵ و پەلی شەڕی دەریایی کەشتی زۆر و هێزی بێ ژمار لەدورگەی سیسیلەوە مەبەستی ئەویان کرد و هێرشیان کردە سەر بەرقە و ئەسیری زۆریان لەعەرەبەکان و بەعەرەب بوەکان گرت و کوشتار و تالآنیان کرد. ئەمە هاوکات بو لەگەڵ هاتنی زوهەیر لەئەفریقیەوە و بەرەو بەرقە. ئەم هەواڵیان پێ راگەیاند. فەرمانی بەسوپاکەیدا بەخێرایی غاربدەن و ئازایانەتر شەڕ بکەن. ئەو لەگەڵ هاورێکانی خۆی پێشڕەوی دەست پێکرد. سوپای رۆمیەکان فراوان و کاتێك موسوڵمانان ئەوانیان بینی، داوایان لێکرد پەشیمان ببێتەوە، بەڵام نەیتوانی بگەڕێتەوە و لەبەر ئەمە شەڕی دەست پێکرد و بارودۆخ روی لەدژواری کرد و چارەنوس زیانی بەرکەوت و رۆمیەکان سەرکەوتن و موسوڵمانان شکستیان پێبڕا. رۆمیەکان لەوان زۆرتر بون و زوهەیر و هاورێکانی کوژران و کەس لەوان بەزیندویی نەمایەوە. رۆمیەکان بەدەستی پڕ بۆ کۆنستانتین نۆپێل گەڕانەوە.

کاتێك عەبدولمەلیك لەهەواڵی کوژرانی زوهەیر ئاگادار بویەوە، ئەم کارەی بەدژوار زانی. دواتر حەسان کوڕی نەعمانی غەسانی رەوانەی ئەفریقیە کرد کە بەخواستی خوای گەورە لەروداوەکانی ساڵی ٦٩٣/٧٤ زایینی ئاماژەی پێدەدەین.

شیاو بو داستانی فەرمانڕەوای و کوژرانی زوهەیر کوڕی قەیس لەروداوەکانی ساڵی ٦٨٨/٦٩ زایینی ئاماژە پێ بدەین. لەبەر ئەوە لێرەدا ئاماژەمان پێدا چونکە بەسەرهاتی

کارەکانی ئەو پەیوەستە لەگەڵ کوژرانی کوسەیلە و چونکە روداوەکە یەکێکە، ئەگەر لێك جیا بکرێتەوە، هەست بەناوەرۆکەکەی ناکرێت.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا وەلید کوڕی عوتەبە لەگەڵ خەڵك حەجی کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبداللە کوڕی عەباس، باوکی (خوێنرێژ* (سەفاح) و مەنسور چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەم کەسانە مردن: عەبدولموتەلیب کوڕی رەبیعە کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب کوڕی هاشمی هاشمی (لەئەنسار) مەسلمە کوڕی موخەلیدی ئەنساری کە لەرۆژی مردنی پێغەمبەر تەمەنی دە ساڵان بو، مەسروق کوڕی ئەجدەع لەمیسر کە دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٦٣/ ٦٨٢- ٦٨٣ زایینی مرد.

ڕوداوەکانی ساڵی شەست و سێی کۆچی(٦٨٢ – ٦٨٣ زایینی)

داستانی حوڕە

سەرەتای کاری حوڕە بەمشێوە بو کە یەزیدیان لەسەر کار لابرد و پێشتر ئاماژەمان پێدا. کاتێك ئەم ساڵە گەیشت، خەڵکانی مەدینە، عوسمان کوڕی محەممەد کوڕی ئەبی سوفیان، کارگوزاری یەزیدیان لەشارەکە دەرپەڕاند و گەمارۆیان خستە سەر ئومەوییەکان. ئەوان دەستی بەیعەتیان بۆ عەبداللە کوڕی حەنزەلە درێژ کرد. ئومەوییەکان وهاوڕێیان و کەسانی شوێنکەوتەی ئەوان، نزیکەی هەزار پیاو، هاتنەدەر و لەماڵی مەروان کوڕی حەکەم کۆبونەوە. نامەیان بۆ یەزید نوسی و داوای هاوکاریان لێکرد. نێردراو گەیشتە لای یەزید و ئەو لەسەر کورسی دانیشتبو و هەر دوقاچی خۆی خستبویە ناو تەشتێك ئاو چونکە گیرۆدەی نەخۆشی (نەقرس) لەهەردو قاچیدا بو. کاتێك نامەی ئومەوییەکانی خوێندەوە، ئەم هۆنراوەی وەك داستان هێنایە سەر زمان:

لقد بدلوا الحم الذی فی سجیتی   فبدلت قومی غلظة بلیان

یانی: خۆڕاگری منیان گۆڕی و من لەجیاتی نەرمی، ڕێگەی توندوتیژیم لەگەڵ خەڵك گرتە بەر.

دواتر وتی: ئایا ئومەوییەکان هەزار پیاوی شەڕکەریان نیە؟ نێردراو وتی: سوێند بەخوا زیاتر. وتی: نەیانتوانی ماوەیەك لەرۆژ شەڕ بکەن!کەسی بۆ لای عەمرۆ کوڕی سەعید ڕەوانە کرد و نامەکەی بۆ خوێندەوە و فەرمانی پێدا لەگەڵ خەڵك بەرێکەوێت. عەمرۆ وتی: من کار و سەرزەمینەکانم بۆ تۆ سەقامگیر و بەهێز کردبو، بەڵام ئێستا کە خوێنی قورەیشیەکان لەسەرەوە دەبارێت، نامەوێت جڵەوی کاروبارەکان بگرمە دەست.

کەسی بۆ لای عوبەیدالله کوڕی زیاد ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا بۆ مەدینە بڕوات و گەمارۆ بخاتە سەر عەبداللە کوڕی زوبەیر. کوڕی زیاد وتی: بۆ پیاوێکی خراپەکار دو کار پێکەوە ئەنجام نادەم: کوشتنی کوڕی پێغەمبەری خوا و شەڕ لەشاری خوایی مەککە. دواتر کەسێکی ڕەوانە کرد و داوای لێبوردنی لەیەزید کرد.

یەزید کەسێکی بەدوای موسلیم کوڕی عوقبەی موڕی ڕەوانە کرد. پێیان دەوت (موسریف، ئەو کەسەی لەخوێن ڕشتن زێدەڕۆیی دەکات) و لەم کاتدا پیرە پیاوێکی

بەتەمەن و نەخۆش بو. نێردراو ئاگاداری کردەوە و موسلیم وتی: ئایا ئومەوییەکان هەزار پیاو نین؟ نێردراو وتی: زیاترن؟ وتی: ئەی بۆ نەیانتوانی ماوەیەك لەرۆژ شەڕ بکەن! ئەوان شیاوی هاوکاری نین چونکە خەڵکانێکی پەست و لاوازن. ئەی سەروەری باوەڕداران هاوکاریان مەکە تا خۆیان شەڕ لەگەڵ دوژمنان بکەن تا ئاشکرا ببێت چ کەسێك لەسەر فەرمان بردن لە تۆ شەڕ دەکات و کێ تەسلیمی دوژمنان دەبێت. یەزید وتی: هاوار لەتۆ! دوای ئەوان ژیان فیڕۆیە! لەگەڵ خەڵکان بۆ شەڕ بەرێکەوە.

دەستەیەك دەڵێن: معاویە بەیەزیدی وت: تۆ لەگەڵ خەڵکانی مەدینە رۆژێکی دژوارت لەبەردەمدایە، ئەگەر ئەو کارەیان کرد، موسلیم کوڕی عوقەبە بۆ شەڕی ئەوان رەوانە بکە چونکە کەسێکە لەچاکەخوازی ئەو ئاسودەم و چەندین جارم ئەوم تاقی کردۆتەوە و دەزانم باشترین بەکرێگیراوی ئێمە ئومەوییەکانە. کاتێك خەڵکانی مەدینە تەوقی فەرمانبردنی یەزیدیان فرێدا، یەزید موسلیمی بۆ شەڕی ئەوان رەوانە کرد. ئەو لەناو خەڵکی ئاوازی کۆبونە و رۆشتن بۆ حیجازی بەرز کردەوە و وتی بەخششەکانی خۆیان هەڵگرن و جیاواز لەوە، هەر کام سەد دینار وەك هاوکاری وەربگرن. دوانزە هەزار پیاوی شەرکەر ئامادەییان نیشاندا. یەزید رۆشت و بەناویاندا گەڕا. ئەو پاڵی بەشمشێرێکەوە دا و کەوانێکی خستە سەرشان و وتی:

ابلغ ابا بكر اذا اليل سرى	و هبط القوم على وادى القرى
اجمع سكران من القوم ترى	ام جمع يقظان نفى عنه الكرى
يا عجبا من ملحد يا عجبا	مخادع بالدين يعفو بالعرى

یانی: کاتێك شەو بگات و خەڵك لە (وادی قرا) دابەزن، پەیام بەئەبوبەکر بدە کە: ئایا دەستەیەك لەسەرخۆشەکان دەبینی یا دەستەیەك لەبەئەقزانیەکان کە خەو لەوان دورکەوتۆتەوە؟ سەیرە لەبێ باوەڕێك سەیرە! ئەوەی دینەکەی خۆی دەکاتە گاڵتەجار و لەبیابان لەناو خاك و خۆڵی لەناوچون دەگەوزێت.

سوپاییەکان بەسەرکردایەتی موسلیم کوڕی عوقەبە بەرێکەوتن. یەزید پێی وت: ئەگەر بەڵایەکت بەسەر هات، حوصەین کوڕی نەمیری سەکونی وەك جێگری خۆت دەستنیشان بکە. پێی وت: سێ رۆژ مۆڵەت بەخەڵکانی مەدینە بدە و پێشنیاری فەرمانبەریان پێ بکە، ئەگەر رازی بون چ باشتر و گەرنە شەڕیان لەگەڵ بکە و کاتێك بەسەر ئەواندا

سەرکەوتیت، بۆ ماوەی سێ ڕۆژی بەردەوام تاڵان و کوشتاریان بکە و شەڕکەران هەرچی سامان و مەڕماڵات و کەرەستەی شەڕ بەدەست بێنن، بۆ خۆیان بێت. ئاگات لەعەلی کوڕی حسین بێت و پێشنیاری چاکە کردن لەگەڵ ئەو بکە چونکە بەم کارەی خەڵکان ڕازی نەبو و نامەیەکی بۆ من نوسی.

کاتێك خەڵکانی مەدینە کارگوزاری یەزیدیان لەشارەکە دەرکرد، مەروان کوڕی حەکەم لەگەڵ عەبداللە کوڕی عومەر قسەی کرد و داوای فەرمانێکی لێکرد تا ژن و منداڵەکانی لە ماڵی ئەودا بشارێتەوە. عەبداللە ڕازی نەبو. مەروان لەگەڵ عەلی کوڕی حسین قسەی کرد. وتی: ژن و منداڵ لەناو ماڵەکەی مندا بەسەر دەبەن و شەوانە لای من دەمێننەوە، ئەمانە لەگەڵ کەسانی بنەماڵەکەی تۆ دەبن. ئەو هاوسەرەکەی عایشە کچی عوسمان کوڕی عەففانی لەگەڵ منداڵەکانی خۆی بۆ لای عەلی کوڕی حسین ڕەوانە کرد. عەلی کەسەکانی خۆی و بنەماڵەکەی مەروانی بۆ گوندەکەی خۆی لەیەنبەع برد. دەستەیەك دەڵێن: عەلی بنەماڵەکەی خۆی بەکوڕەکەی عەبداللە کوڕی عەلی بۆ تایف ڕەوانە کرد و بنەماڵەی مەروانی کردە هاوڕێی ئەوان.

کاتێك عەبدولمەلیك کوڕی مەروان بیستی یەزید سوپای بۆ مەدینە ڕەوانە کردوە، وتی:
ئەی هاوار، خۆزگە ئاسمان دەکەوتە سەر زەوی، چ کارێکی گران و مەترسیدارە!

عەبدولمەلیك دواتر خۆی گیرۆدەی ئەزمون بویەوە و ناچاربو حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی ڕەوانەی مەککە بکات. حەجاج بەرێکەوت و گەمارۆی خستە سەر مەککە و کەشکەنجیری بۆ کەعبە دانا و کوڕی زوبەیر کوڕی عەوامی کوشت. بەڵام موسلیم کوڕی عوقبە، لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرەو مەدینە بەرێکەوت. کاتێك ئەم هەواڵە بەخەڵکانی مەدینە گەیشت، زیاتر گوشاریان خستە سەر ئومەوییەکان. ئەوان لەماڵەکەی مەرواندا بون. پێیان وتن: سوێند بەخوا دەستتان لێ هەڵناگرین تا دەتانکوژین، یا پەیمان و سوێندی خوایی بەئێمە دەدەن کە زیانمان پێ ناگەیێنن و کەس لەشوێنە زیان وەرگرەکانی ئێمە ئاگادار ناکەنەوە و دوژمن هان نادەن. ئومەوییەکان سوێندیان خوارد و پەیمانیاندا و خەڵکانی مەدینە ئەوانیان لەناو خۆیان دەرکرد.

خەڵکانی مەدینە لە ڕێگەی شامەوە تا ئەم شارە لەهەمو کانی و ئاوخۆرەکان مەشەکەیەك لەقەتران و خەوش و خۆڵیان دانابو، بەڵام خواوەند بارانێکی ئاسمانی

دابارند و خەڵکانی شام تا گەیشتن بەمەدینە لەهیچ مەشکەیەك ئاویان نەخواردەوە.
کاتێك خەڵکانی مەدینە ئومەوییەکانیان دەرکرد، ئەوان هاوڕێ لەگەڵ باروبنەی خۆیان بەرێکەوتن تا لەوادی قورا چاویان بەموسلیم کوڕی عوقبە کەوت. ئەو پێش کەسانیتر عەمرۆ کوڕی عوسمان کوڕی عەففانی بانگ کرد و پێی وت: لەبارودۆخی مەدینە ئاگادارم بکەرەوە و ڕێگەی ڕاستم نیشان بدە. عەمرۆ وتی: ناتوانم چونکە خەڵکانی مەدینە سوێند وپەیمانیان لەئێمە وەرگرتوە کە کەس لەشوێنە زیان وەرگرەکانی ئەوان ئاگادار نەکەینەوە و هاوکاری دوژمنەکانیان نەکەین. موسلیم کوڕی عوقبە بەتوندی قسەی لەگەڵ کرد و وتی: ئەگەر کوڕی عوسمان نەدەبویت، دەمکوشتی. سوێند بەخواوەندی خوا، لەم بێدەنگیە دوای تۆ لەهیچ قوڕەیشیەك ڕازی نابم. عەمرۆ ڕۆشت و هاوەڵانی خۆی ئاگادار کردەوە. مەوران کوڕی حەکەم بەکوڕەکەی خۆی عەبدولەلیك کوڕی مەورانی وت: پێش من بڕۆی لای ئەگەری هەیە لەمن بەتۆ بەسەندە بکات. عەبدولەلیك ڕۆشت و موسلیم پرسی: چ هەواڵێکت پێیە؟ باسی بکە. عەبدولەلیك وەڵامی دایەوە: ئەو کارە دەکەم. بۆچونی من وایە سوپاکەی خۆت ببەیت و کاتێك گەیشتیتە دارخورماکان، خەڵك لەسێبەری دارخورماکان دابەزێنێت تاشیرەی خورما بخۆن. کاتێك بەیانی دەگات، بەرێکەویت و مەدینە لەلای چەپی خۆتەوە بەجێبێڵیت و دواتر بەدەوریدا بسوڕێیتەوە تا لەرۆژهەلاَت لەحورەوە بڕۆیتەسەر خەڵکانی مەدینە و ڕوبەڕویان ببیتەوە. کاتێك لەگەڵ ئەوان ڕوبەڕو دەبیتەوە کەخۆر لەسەر ئەوان هەڵاتبێت و هەتاو لەپشتەوە لەسوپاکەی تۆ بدات و زیانیان لێ نەدات بەڵکو زیان لەخەڵکانی مەدینە دەدات. ئەوان لەدرەخشانەوە خودەکان، ڕمەکان، تیرەکان، شتێك دەبینن کە ئێوە نایبینن و ئەم کارە تا هەر کاتێك کە ئێوە لەرۆژئاوایی ئەواندا بن، بەردەوام دەبێت. دواتر شەڕیان لەگەڵ بکە و داوای هاوکاری لەخوا بکە.

موسلیم پێی وت: دەست خۆش بۆ باوکت کەچ پیاوێکی نازەنینی گەورە کردوە!
دواتر مەروان ڕۆشتە لای. وتی: ها! مەروان وتی: مەگەر عەبدولەلیك نەهاتە لای تۆ؟ وتی: هات، چەن فرەزانە عەبدولەلیك! هیچ پیاوێکی قوڕەیشیم نەبینی هاوتای ئەو بێت. مەروان وتی: ئەگەر چاوت بەعەبدولەلیك کەوتبێت، چاوت بەمن کەوتوە. دواتر موسلیم بەرێکەوت و گەیشتە هەر شوێنێك، ئەو کارەی ئەنجامدا کە عەبدولەلیك پێی

وتبو. لەرۆژهەڵاتەوە هێرشی کردە سەر ئەوان. دواتر موسلیم ئەوانی بانگ کرد و وتی: سەروەری باوەڕداران گومان دەکات ئێوە بناغەی ئەم کارەن و ئیسلام لەسەر دەستی ئێوە هەڵدەسورێت و من کوشتنی ئێوە بەناخۆش دەزانم و سێ رۆژ مۆڵەتتان پێدەدەم. هەر کەس لەرێگەی چەوتی و خواری بگەرێتەوە سەر رێگەی راست، لێی خۆش دەبم. دواتر من لەشارەکەی ئێوە دەڕۆم و هێرش دەکەمە سەر ئەو پیاوە پەیمان شکێنە کە لەمەککە قوت بۆتەوە. ئەگەر رازی نەبن، ئاگاداری پێویستم بەئێوەداوە.

کاتێك سێ رۆژ تێپەڕی کرد، وتی: ئەی خەڵکانی مەدینە، چی دەکەن؟ ئاشتی یا شەڕ هەڵدەبژێرن؟ وتیان: شەڕ دەکەین. وتی: شەر مەکەن و تەسلیمی فەرمانەکان بن و ئێمە هەوڵی خۆمان بۆ لەناو بردنی ئەو بێ دینە دەخەینەگەڕ کە بێ باوەڕان و خراپەکارانی لەهەر لایەکەوە لەدەوری خۆی کۆکردۆتەوە. مەبەستی کوڕی زوبەیر بو. خەڵکانی مەدینە وتیان: ئەی دوژمنانی خوا! ئەگەر بتانەوێت هێرش بکەنە سەر ئەو، دەست بەرداری ئێوە نابین. رێگەتان پێ بدەین بەرەو بارەگای خوایی بڕۆن و خەڵکەکەی بترسێنن و لەوێ خراپەکاری بکەنە پیشە و رێزی خەڵکەکەی پێشێل بکەن، سوێند بەخوا، رێگەی ئەو کارەتان پێ نادەین.

خەڵکانی مەدینە شوێنێکیان دەست نیشان کردبو و چەندین پیاو پاسەوانیان لێ دەکرد. فەرماندەیی ئەوان لەدەستی عەبدولرەحمان کوڕی زوبەیر کوڕی عەوف کوڕی مامی عەبدولرەحمان کوڕی عەوف بو. فەرماندەکانیتر ئەم کەسانە بون: عەبداللە کوڕی موتیع، لەسەر بەشێك و گەرەکێك لەو قورەیشانەی لەمەدینە ژیانیان بەسەر دەبرد و مەعقەل کوڕی سینانی ئەشجەعی لەهاوەڵانی پێغەمبەر بەسەر بەشەکەیتر کە لەموهاجیرەکان پێك دەهاتن. سەرکردەی هەمویان عەبداللە کوڕی حەنزەلەی ئەنساری فەرماندەی گەورەترین بەش یا دەستە بو کە ئەنساری لەخۆ دەگرت.

موسلیم لەگەڵ هاورێیانی خۆی شەڕی دەست پێکرد. لەلای حوڕەوە هێرشی کردە سەر ئەوان و خێوەتەکەی خۆی لەسەری رێگەی کوفە هەڵدا. ئەو نەخۆش بو. فەرمانیدا و کورسیان بۆ هێنا و لەناو دوریزدا خستیانە سەر زەوی. وتی: ئەی خەڵکانی شام، لەلایەن فەرماندەکەی خۆتانەوە شەڕ بکەن و لەخوا بپارێنەوە. ئەوان روبەروی هیچ کام لە بەش و دەستەکانی مەدینە نەبونەوە مەگەر ئەوەی تێکیان شکاندن. دواتر سوارەکانی بۆ

روبەرو بونەوە لەگەڵ کوڕی حەنزەلە رەوانە کرد. کوڕی حەنزەلە لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی هێرشی کردە سەر ئەوان و پاشەکشێی پێکردن تا گەیشتنە لای موسلیم. ئەو لەگەڵ پیاوەکانی خۆی هەستایە سەرپێ و هاواری کرد و شەڕێکی ئازایانەی دەست پێکرد.

دواتر فەزل کوڕی عەباس کوڕی رەبیعە کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب هاتە لای کوڕی حەنزەلە و هاورێ لەگەڵ بیست سوار ئازایانە شان بەشانی ئەو شەڕی کرد. دواتر کوڕی حەنزەلە پێی وت: هەر سوارەیەك کە لەگەڵ تۆیە، بابێتە لای من و لای من بوەستێت. کاتێك من هێرش دەبەم، ئەوانیش هێرش بەرن. سوێند بەخوا دەست لەشەڕ هەڵناگرم تا دەستم بەموسلیم دەگات و دەیکوژم. ئەم کارەی کرد و سوارەکانی لەدەوری ئەو کۆکردەوە. فەزل بەهاوکاری ئەوان هێرشی کردە سەر شامیەکان و بلاوەیان لێکرد. بەهاوەلانی خۆی وت: گیانم قوربانی ئێوە بێت، هێرشێکی نوێ دەست پێ بکەن چونکە سوێند بەخوا ئەگەر دەستم بەسەرکردەکەیان بگات، دەیکوژم یا گیانم لەم رێگادا دەبەخشم. دواهاتی خۆڕاگری تەنیا سەرکەوتنە. سوارەکان لەدەوری موسلیم کوڕی عوقبە بلاوەیان لێکرد و ئەو لەگەڵ پێنسەد پیادە مانەوە و کەوتنە سەر ئەژنۆ و رمەکانیان روبەروی خەڵکانی مەدینە بەرز کردبویەوە. فەزل بەردەوام پێشڕەوی دەکرد تا گەیشتە ئالاکەی موسلیم و سەری ئالاهەڵگرەکەی ئەوی پەڕاند. پێی وت: بیگرە کە من کوڕی عەبدولموتەلیبم! گومانی دەکرد موسلیمە. وتی: سەرکردەی ئەوانم کوشت. موسلیم وتی: قونت لەسەر کونەکە نەبو.

ئەو کەسەی لەسەر دەستی فەزل کوڕی عەباس کوژرا، کۆیلەیەکی رۆمی زۆر بوێر بو. موسلیم ئالاکەی هەڵگرت و هانی خەڵکانی شامیدا و وتی: هاورێ لەگەڵ ئەم ئالایە هێرش بەرن. لەگەڵ ئالاکەی پێشڕەوی دەست پێکرد و خەڵکان لەپێش ئالاکەوە هێرشیان کرد. فەزل کوڕی عەباس کاتێك کوژرا کە دوری ئەو لەخێوەتەکەی موسلیم کوڕی عوقبە تەنیا دەگەز بو. زەید کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی عەوف هاورێ لەگەڵ ئەو کوژرا.

سوارەکان و پیادەکانی موسلیم رویان لەکوڕی حەنزەلە کرد. ئەو هاورێکانی خۆی هاندەدا و سەرکۆنەی خەڵکانی مەدینەی دەکرد و سوارەکانی بۆ روبەروبونەوەی کوڕی

حەنزەلە رەوانە دەكرد. نەیانتوانی پێشرەوی بكەن لەبەر ئەوەی رم و شمشێرەكان لەبەرابەر ئەوان بەرز كرابونەوە. بەردەوام بلاَو دەبونەوە. موسلیم حوصەین كوڕی نەمیر و عەبدالله كوڕی عزای ئەشعەری بانگ كرد و فەرمانی پێدان لەگەڵ سوپاكەی خۆیان دابەزن. ئەم دوانە هاتن و پێشرەویان دەست پێكرد. كوڕی حەنزەلە بەهاوەلاَنی خۆی وت: دوژمنی ئێوە لەهەمان جێگە و بەو شێوەی كەدەبێت، شەڕیان دەست پێكردوە، گومانم دەكرد كاتژمێرێك زیاتر چاوەڕێ نەكەن تا خوا لەنێوان ئێوە و ئەوان داوەری بكات و شەڕ لەبەرژەوەندی یا زیانی ئێوە كۆتایی پێ بێنێت. ئێوە هاوەلاَنی پێغەمبەر و خەڵكانی مەدینەن، گومانم نیە كە خوا لەخەڵكی هیچ ناوچەیەك بەئەندازەی ئێوە رازی و رەزامەند بێت و لەخەڵكانی هیچ سەرزەمینێك بەئەندازەی خەڵكانی شام تورە بێت. ئەوان لەگەڵ كەسانێكی هاوشێوەی ئێوە شەڕ ئەزمون دەكەن. بەڵێ، چارەنوسی هەر كام لەئێوە مەرگە و بەناچار دەبێت كۆچ بكەن بەلاَم سوێند بەخوا هیچ مەرگێك لەپێشتر لەمەرگی كوژراوان لەرێگەی خوادا نیە. خوا ئەم مەرگەی پێ بەخشیوەن، كەواتە رێزی لێ بگرن.

دواتر ئەمان لەیەك نزیك كەوتنەوە. خەڵكانی شام تیربارانیان كردن. كوڕی حەنزەلە هاواری كرد: بۆ خۆتان دەكەن بەنیشانەی تیری خەڵكانی شام! هەر كەس دەیەوێت بەخێرایی بەرەو بەهەشت بڕوات لەدەوری ئەم ئالاَیە كۆببێتەوە. ئەوانەی بەدوای مەرگدا دەگەڕان لەدەوری ئەو كۆبونەوە و شەڕێكی قورسیان دەست پێكرد. تا ئەو رۆژە شەڕێكی لەو چەشنە نەبینراوە. كوڕی حەنزەلە كوڕەكانی خۆی یەك یەك بۆ پێشەوە رەوانە كرد تا هەمویان كوژران. ئەو بەشمشێرەكەی خۆی شەڕی دەكرد ودەیوت:

بعدا لمن رام الفساد و طغی   و جانب الحق و ایات الهدی

لا یبعد الرحمن الا من عصی

یانی: دور بێت ئەو كەسەی مەبەستی خراپە دەكات و یاخیگەری دەكاتە پیشە. و لەراستی و دروستی خۆی بەدور دەگرێت و نیشانەكانی رزگاری پشت گوێ دەخات. خوای مێهرەبان تەنیا گوناحكاران لەدەرگاكەی خۆی دور دەكاتەوە.

ئەو كوژرا و هاورێ لەگەڵ ئەو براكەی لەدایكەوە یانی محەممەد كوڕی سابت كوڕی قەیس كوڕی شەماس. وتی: حەزم نەدەكرد تەنانەت دەیلەمیەكان لەجیاتی ئەم خەڵكە

منیان دەکوشت. عەبداللە کوڕی زەید کوڕی عاسم و محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی حەزمی ئەنساری لەگەڵ ئەو کوژران. مەروان لای ئەو تێپەڕی کرد و وتی: خوا لێت خۆش بێت، زۆر شەو تۆم بینی کەنوێژت تا بەرەبەیان درێژ دەکردەوە. خەڵك شکەستیان خوارد. یەکێك لەوان محەممەد کوڕی سەعد کوڕی ئەبی وەقاس بو کەئازایانە شەڕی دەکرد.

موسلم کوڕی عوقەبە سێ ڕۆژ مەدینەی بۆ سوپاکەی خۆی ئازاد و ڕەوا کرد کە لەو ماوەدا خەڵکیان کوشت و سامانەکانیان تاڵان کرد و کاڵاکانیان دەدزی. کەسانێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر کە لەم شارەدا بون، ترسان. ئەبوسەعیدی خدری بۆ ئەشکەوتێك پەنای برد. پیاوێك لەخەڵکانی شام شوێنی کەوت و نەگەڕایەوە. ئەو بەدوای ئەبو سەعید ڕۆشتە ناو ئەشکەوتەکە. ئەبوسەعید شمشێرەکەی خۆی بەرز کردەوە تا ئەو پیاوە بترسێنێت. شامی دەستی هەڵنەگرت. ئەبوسەعید شمشێرەکەی کردە کالان و وتی: ئەگەر تۆ دەست درێژی دەکەیتە سەرمن بۆ ئەوەی بمکوژیت، من ئەو کارە ناکەم تا تۆ بکوژم (مایدە/٢٨/٥). پیاوەکە پرسی: کێیت؟ وتی: ئەبوسەعیدی خدری. وتی: هاوەڵی پێغەمبەری خوا؟ وتی: بەڵێ. پیاوەکە دەستی لێهەڵگرت و بەرێگەی خۆیدا ڕۆشت.

دەڵێن: کاتێك موسلیم کوڕی عوقەبە لەنزیك مەدینە دابەزی، خەڵکانی مەدینە لەناو دەستە فراوانەکان و بەرێکخستنێکی بەشکۆ هێرشیان کردنە سەر. خەڵکانی شام ترسیان لێ نیشت و جیاواز لەوە، نەیاندەویست لەگەڵ خەڵکانی شوێنی مانەوەی پێغەمبەر شەڕ بکەن. کاتێك موسلیم ئەوانی بینی، سەرکۆنەی کردن و جوێنی پێدان و بۆ شەڕ هانیدان. دواتر شەڕیان دەست پێکرد.

لەگەرماوگەرمی شەڕەکە، لەناکاو خەڵك دەنگی تەکبیریان لەپشتی سەریانەوە لەناو مەدینە بیست. هۆکارەکەی ئەوە بو کە بەنی حارسە، خەڵکانی شامیان بردە ناو شارەکە و خەڵك شکستیان خوارد و هەڵاتن.

موسلیم کوڕی عوقەبە فەرمانی بەخەڵکدا لەگەڵ یەزید بەیعەت بکەن لەسەر ئەو بنەمای کەکۆیلەی ئەون و بەهەر شێوەیەك کەبیەوێت، دەتوانێت فەرمانڕەوایی بەسەر خوێن و سامان و کەسانی بنەماڵەی ئەوانەوە بکات. هەرکەسێك بەمشێوەیە بەیعەتی نەدەکرد، دەیکوشت. داوای ئەمان بۆ ئەم کەسانە کرا: یەزید کوڕی عەبداللە کوڕی

رەبیعە کوڕی ئەسوەد، محەممەد کوڕی ئەبی جوهم کوڕی حوزەیفە و مەعقەل کوڕی سینانی ئەشجەعی. یەك ڕۆژ دوای کۆتایی هاتنی شەڕ ئەوانیان هێنا. وتی: لەسەر ئەو بنەمایە بەیعەت بکەن.

دو قورەیشی وتیان: لەگەڵ تۆ لەسەر بنەمای نوسراوی خواوەند و شێوەی پێغەمبەر بەیعەت دەکەین. ئەو هەردوکیانی کوشت. مەروان وتی: پەنا بەرخوا، دوپیاو لەقورەیش دەکوژیت کە ئەمانیان پێ بەخشراوە. ئەو داردەستەکەی خۆی کێشا بەرانی مەرواندا و وتی: تۆیش ئەگەر ئەو قسەت دەهێنایە سەرزمان، دەکوژرایت.

مەعقەل کوڕی سینان هات و لەگەڵ خەڵك دانیشت. داوای خواردنەوەیەکی کرد تا بیخواتەوە. موسلیم پێی وت: چ شتێك زیاتر پەسەند دەکەیت بۆ خواردنەوە؟ وتی: هەنگوین یا ئاو. وتی: دەرخواردی بدەن. خواردی تا ئەوەی شادمان بو. پێی وت: ئایا تێراو بویت؟ وتی: بەڵێ. وتی: سوێند بەخوا ئیتر هیچ خواردنەوەیەك ناخۆیت مەگەر لەئاگری دۆزەخ. مەعقەل هاواری کرد: سوێندت دەدەم بەخوایەتی خوا و خزمایەتی تا نەمکوژیت! موسلیم وتی: تۆ ئەو کەسەیت دوای چاوپێکەوتن لەگەڵ یەزید، لەشەودا لەتەبەریە چاوت بەمن کەوت و وتت: یەك مانگ ڕێگەمان بڕی، بەیەك مانگیش دەگەڕێینەوەی لای پیاوێکی خراپەکار، بەدەستی خاڵی بۆ مەدینە دەگەڕێینەوە و ئەم خراپەکاری خراپەکار زادە لەسەر کار لادەبەین و لەگەڵ پیاوێك لەموهاجیرەکان بەیعەت دەبەستین یا کاروبارەکان بەئەنسار دەسپێرین. ئێستا خەڵکانی غەتەفان و ئەشجەع لەکوێن و خەلافەت لەکوێیە؟ من سوێندم خواردوە لەهەر شوێنێك و لەهەر شەڕێك دەستم بەتۆ بگات، بتکوژم. دواتر فەرمانیدا و ئەویان کوشت.

یەزید کوڕی وەهبیان هێنا و موسلیم پێی وت: بەیعەت بکە. وتی: لەسەر بنەمای نوسراوی خوا و شێوازی پێغەمبەر بەیعەت لەگەڵ تۆ دەکەم! وتی: سوێند بەخوا ڕازی نابم. لەم کاتەدا مەروان لەسەر بنەمای پەیوەندی نێوان خۆی و یەزید قسەی کرد. موسلیم فەرمانیدا و مشیتان لەدەمی مەرواندا و دواتر یەزیدیان کوشت.

دواتر عەلی کوڕی حسینیان هێنا. ئەو لەلای مەروان و کوڕەکەی عەبدولمەلیك تێپەڕی و لای موسلیم دانیشت. مەروان کوڕی حەکەم داوای خواردنەوەیەکی کرد تا بەخواردنەوەی لەزیانی موسلیم ڕزگاری بێت و ڕێزی لێ بگیرێت. کەمێکی خواردەوە و دواتر دای

بەعەلی کوڕی حسین. کاتێك خواردنەوەکە بەدەستی گەیشت، موسلیم وت: لەخواردنەوەی ئێمە مەخۆڕەوە! دەستی لەرزی، ئەو لەگیانی خۆی دەترسا و قاپەکەی گرت. بەموسلیمی وت: لەناو ئەم دوکەسەوە هاتیت تا لای من ئەمانت پێ ببەخشرێت؟ سوێند بەخوا ئەگەر کارەکان لەدەست ئەم دوانەدا بوایە، تۆم دەکوشت! بەلأم سەروەری باوەڕداران رایسپاردوم چاکە لەگەڵ تۆ بکەم و وتی کە نامەت بۆ نوسیوە. ئەگەر دەتەوێت خواردنەوەکەت دەخۆمەوە. ئەو خواردیەوە و دواتر موسلیم ئەوی لای تەختەکەی خۆی دانیشاند و وتی: ئەگەری هەیە بنەماڵەکەت ترسابێتن؟ وتی: بەڵێ. فەرمانیدا چوارپێیەکان هێنا و زین و لغاویان کرد وسواریان کرد و بۆ لای بنەماڵەکەی رەوانەیان کرد. ئەوی بۆ بەیعەت هاوشێوەی بەیعەتی خەڵکانی مەدینە، ناچار نەکرد.

عەلی کوڕی عەبداللە کوڕی عەباسیان هێنا تا بەیعەت بکات. حوصەین کوڕی نەمیر وتی: خوشکەزاکەی ئێمە تەنیا هاوشێوەی عەلی کوڕی حسین بەیعەت دەکات. دایکی عەلی کوڕی عەبداللە لەخەڵکی کێندە بو. کێندیەکان پشتیوانیان لەحوصەین کرد. موسلیم کوڕی عوقەبە وازی لێهێنا. عەلی وتی:

ابی العباس قرم بنی قصی	و اخوال الملوك بنو و ليعة
هم منعوا ذماري يوم جائت	كتائب مسرف و بنو اللكيعه
ارادونی التی لا عز فیها	فحالت دونه اید سریعه

یانی: عەباس ئەو گەورە پیاوە شێرە لەبەنی قوسەی و هەروەها خاڵە شەهریارەکانی من لەبەنی وەلیعە، لەرازی بون بەستەم خۆیان بەدور گرت. ئەوان پارێزگاریان لەمن کرد و ئەمە لەکاتێکدا بو دەستە شەڕکەرەکانی پیاوی خوێنخۆڕ و زادەکانی کەنیزی پەست گەیشتن. داوای کارێکیان لێکردم هیچ رێز و شکۆیەکی تیا نەدەبینرا. بەلأم دەستانێکی چوست و چالاك لەم کارە وێگریان کرد.

مەبەستی لەپیاوی خوێنخۆڕ موسلیم کوڕی عوقەبە بو کە دوای روداوی حوڕە بەو ناوە بانگ کرا. بەنی وەلیعە تیرەیەك لەکێندە کە دایکی لەخەڵکانی ئەوێ بو. لکیعە دایکی دایکی ئەو بو.

دەڵێن: عەمرۆ کوڕی عوسمان کوڕی عەفان هاوڕێ لەگەڵ نومەوییەکان لەشارەکە نەڕۆشتەدەر. لەو رۆژەدا ئەویان بردە لای موسلیم. وتی: ئەی خەڵکانی شام، ئایا ئەم

پیاوە دەناسن؟ وتیان: نە. وتی: ئەمە ناپاکی لەپاك بوە. ئەمە عەمرۆ کوڕی عوسمان کوڕی عەففانە. ئێستا ئەی عەمرۆ، مەبەستی ئەوەت کرد ئەگەر خەڵکانی مەدینە سەرکەون، بڵێیت: من یەکێکم لەئێوە و ئەگەر خەڵکانی شام سەرکەون، بڵێی: من کوڕی سەروەری باوەڕداران عوسمانم. فەرمانیدا و موی ریشی ئەویان هەڵکەند. دواتر وتی: ئەی خەڵکانی شام، دایکی ئەم پیاوە، تەپاڵەی دەکردە دەمی خۆی و دواتر دەیوت، ئەی سەروەری باوەڕداران، لەسەر ئەوەی لەناو دەمەدایە، گرێو لەگەڵ تۆ دەکەم. لەدەمیدا شتێك کەدەیویست. ئەو ژنە لەخەڵکانی دوس بو.

دواتر موسلیم وازی لێهێنا.

پاشماوەی روداوەکان

شەڕی حورە دو شەو بۆ کۆتایی زی حەجەی ساڵی شەست و سێ / ٢٨ ئوتی ٦٨٣ رویدا.

محەممەد کوڕی عومارە دەڵێت: بۆ بازرگانی ڕوم کردە شام. رۆژێك پیاوێك لەمنی پرسی: خەڵکی کوێیت؟ وتم: مەدینە. وتی: شارێکی گڵاو و ناپاکە. وتم: پێغەمبەری خوا بەپاکی ناو دەبرد و تۆ دەڵێی ناپاکە. وتی: من لەگەڵ ئەم شارەدا بەسەرهاتێکم هەیە: کاتێك خەڵکان بۆ شەڕی حورە ڕۆیشتن، لەخەودا بینیم پیاوێکم بەناوی محەممەد کوشت. لەخەودا وتیان بەکوشتنی ئەو دەکەویتە جەهەننەم. هەوڵمدا لەگەڵ سوپاکە بۆ مەدینە نەڕۆم بەڵام هەوڵەکەم بێ ئەنجام بو. لەگەڵ ئەوان ڕۆشتم بەڵام شەڕم نەکرد تا شەڕ کۆتایی هات. لەناو کوژراوەکاندا گەڕام وپیاوێکم بینی کەهێشتا نیوە گیان بو. وتی: دور کەوەرەوە ئەی سەگ! من لەجوێنەکەی تورە بوم و کوشتم. دواتر خەوەکەی خۆم بیرکەوتەوە و ڕۆشتم پیاوێکی خەڵکی مەدینەم هێنا تا بەسەر کوژراوەکاندا بگەرێت و کاتێك گەشتە سەر ئەوپیاوەی بەدەستی من کوژرا، وتی: هەموان لەلایەن خواوە هاتوین وبۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە ٢/ ١٥٦) بکوژی ئەم پیاوە ناچێتە بەهەشت. وتم: کێیە؟ وتی: محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی حەزم، لەرۆژگاری پێغەمبەر چاوی بەدنیا هەڵهێنا و پێغەمبەر ناوی نا محەممەد و نازناوی باوکی عەبدوڵەلیکی پێ بەخشی. من ڕۆشتمە لای بنەماڵەی کوژراو تا تۆڵەی خۆیان وەربگرن و بمکوژن بەڵام نەیانکوشتم. پێشنیاری خوێنبایيم پێکردن بەڵام رازی نەبون.

لەناو کوژراوەکانی حورە ئەم کەسانە دەبینران: عەبدالله کوڕی عاسمی ئەنساری،

عەبداللە کوڕی وەهب کوڕی مەوهەب، وەهب کوڕی عەبداللە کوڕی زەمعە کوڕی ئەسوەد، عەبداللە کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حاتب، زوبەیر کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی عەوف و عەبداللە کوڕی نەوفل کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا رەبیع کوڕی خەسیمی کوفی خۆپارێز (ناسراو بەناوی خاجە (خواجە) رەبیع لەتوس) مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبداللە کوڕی زوبەیر حەجی لەگەڵ خەڵ کرد. ئەویان بەپەنادەر ناو دەبرد و کاروبارەکانی خەڵکیان بەراوێژی گشتی رێك دەخست. لەرۆژی یەکی موحەرەم /٣٠ ئوتی ٦٨٣ زایینی، سەعید کۆیلەی میسوەر کوڕی مەخرەمە هەواڵی شەڕی حورەی پێراگەیاند. ئەم هەواڵە لای ئەو گران بو. خۆی و هاوەڵانی بۆ شەڕ خۆیان ئامادە کرد چونکە دەیانزانی موسلیم کوڕی عوقبە هێرش دەکاتە سەریان.

روداوەکانی ساڵی شەست و چواری کۆچی(٦٨٢ – ٦٨٤ زایینی)

ڕەوانە بونی موسلیم کوڕی عوقبە بۆ گەمارۆ خستنە سەر کوڕی زوبەیرمردنی موسلیم

کاتێك موسلیم کوڕی عوقبە لەکوشتار و تاڵان کردنی خەڵکانی مەدینە تەواو بو، لەگەڵ هاوەڵانی خۆی روی لەمەککە کرج تا عەبداللە کوڕی زوبەیر و هاوەڵانی سەرکوت بکات. ئەو رەوەح کوڕی زەنباعی جوزامی یا عەمر کوڕی مەخرەمەی ئەشجەعی وەك جێنشینی خۆی لەمەدینە دەست نیشان کرد. کاتێك گەیشتە (موشەللەل) وادەی مەرگی گەیشت. دەستەیەك دەڵێن: لەتەپۆلکەی هەرشی گیانی سپارد. کاتێك وادەی مردنی گەیشت، حوصەین کوڕی نەمیری بانگ کرد و پێی وت: ئەی کوڕی بەرزوعەی کەر! ئەگەر کاروبارەکان لەدەست من دەبو، تۆم نەدەکردە فەرماندەی ئەم سوپایە بەڵام سەروەری باوەڕداران تۆی دەست نیشان کردوە. ئەم چوار ئامۆژگاریەیی من لەگوێ بگرە: بەخێرایی بەرێکەوە، لەشەڕ کردن پەلە بکە، هەمو هەواڵەکان کۆبکەرەوە و هیچ کام لەقورەیشیەکان مەکەرە رازداری خۆت. دواتر وتی: ئەی خوایە، دوای وتنی (هیچ خوایەك جگە لەخوا نیە) و محەممەد بەندە و نێردراوی ئەوە) هیچ کارێکم نەکرد لای من خۆشەویستر و هیوابەخشتر بۆ ئەو جیهانەم بێت مەگەر کوشتاری خەڵکی مەدینە.

کاتێك موسلیم مرد، حوصەین لەگەڵ خەڵك بەرێکەوت و چوار رۆژ بۆ کۆتایی موحەرەم ساڵی ٦٤/ ٢٤ سێپتامبەری ٦٨٢ زایینی رۆشتە مەککە. خەڵکی ئەم شارە و خەڵکانی حیجاز لەگەڵ عەبداللە کوڕی زوبەیر بەیعەتیان کردبو. هەڵاتوانی بزوتنەوەکەی مەدینەیش پەیوەستی ببون. نەجدە کوڕی عامری حەنەفی لەگەڵ خەواریجی شوێنکەوتەی خۆی پەیوەستی بو. ئەوان پارێزگاریان لەماڵی خوا کرد.

کوڕی زوبەیر بۆ روبەروبونەوە لەگەڵ خەڵکانی شام هاتەدەر و براکەی مونزەر کوڕی زوبەیر هاورێیەتی دەکرد. مونزەر لەگەڵ پیاوێك لەخەڵکانی شام شەڕی دەستەویەخەی کرد. هەرکام زەربەیەکیان لەویتردا بەشێوەیەك کە هەردوکیان کوژران. دواتر خەڵکانی شام بەشێوەیەکی گشتی و لەناکاو هێرشیان کردە سەریان و ریزەکانی سوپاکەی عەبداللەیان تێکشکاند. ئێسترەکەی عەبداللە کەوتە سەر زەوی، تۆپی. دابەزی و هاوەڵانی خۆی بانگ کرد. میسوەر کوڕی مەخرەمە و موصعەب کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی

عەوف هاوکاریان کرد و ئەوەندە شەڕیان کرد تا هەردوکیان کوژران. کوڕی زوبەیر تا کاتی شەو شەڕی لەگەڵ کردن و دواتر دەستیان لەشەڕ کردن هەلگرت.

ئەمە یەکەمجار بو گەمارۆیان دەخستە سەر. ئەوان مانەوە و پاشماوەکانی موحەرەم و سەراسەری مانگی سەفەر/ سێپتامبەر – ئۆکتۆبەری ٦٨٣ زایینی گەمارۆیان لەسەر دانابو و شەڕیان لەگەڵ دەکرد. کاتێك سێ رۆژ لەرەبیع الاولی ساڵی ٦٤/ ٣٠ ئۆکتۆبەری ٦٨٣ زایینی تێپەڕی، ماڵی خوایان بەبەردهاوێژ وێران کرد وگڕیان تێبەردا و سرودی شەڕیان دەخوێند و وتیان:

خطارة مثل الفنيق المزبد نرمى بها اعواد هذالمسجد

یانی: کەشکەنجیرێك هاوشێوەی سەمەندێکی یاخی (یا دەریایەکی خرۆشان)مان هەیە کە دارەکانی ئەم مزگەوتی پێ دەسوتێنین.

دەڵێن: ماڵی کەعبە بەهۆی ئەو ئاگرەوە سوتا کە هاوەڵانی عەبداللە لەنزیکی ئەودا کردبویانەوە. ئەم ئاگرە بڵێسەی سەند و بۆ ئاسمان بەرز بویەوە و دواتر بەسەر ماڵەکەدا داباری و پۆششی کەعبەی سوتاند و دارەکانی کردە خۆڵەمێش. وتاری یەکەم راستترە چونکە بوخاری لە(صحیح)ی خۆیدا ئاماژەی بەوەداوە کە کوڕی زوبەیر رێگەیدا کەعبە بسوتێت و خەڵك ببینن و دژی شامیەکان راپەڕن.

شامیەکان بەهەمان شێوە گەمارۆیان لەسەر کوڕی زوبەیر دانابو تا لەسەرەتایی رەبیع الثانی / ٢٧ نۆڤەمبەری ٦٨٣ زایینی هەواڵی مەرگی یەزیدیان پێگەیشت.

مەرگی یەزید کوڕی معاویە

لەم ساڵەدا لەچواردەی رەبیع الاول/ ١٠ نۆڤەمبەری ٦٨٣ زایینی یەزید کوڕی معاویە لەحەوارین لەسەرزەمینی شام لەتەمەنی سی و هەشت ساڵیدا کۆچی دوایی کرد. ئەمە گێرانەوەی دەستەیەك لەمێژوونوسانە. یەکێتر وتویەتی تەمەنی ٣٩ ساڵان بو. ماوەی فەرمانڕەوایی ئەو سێ ساڵ و شەش مانگ یا هەشت مانگە. دەستەیەك دەڵێن: لەمانگی رەبیع الاولی ٦٣ / نۆڤەمبەر- دێسامبەری ٦٨٢ مرد و ساڵەکانی تەمەنی کەمتر لەسی و پێنج بو و ماوەی فەرمانڕەوایەتیەکەی دو ساڵ و هەشت مانگ. وتاری یەکەم راستترە.

منداڵەکانی ئەمانە بون: ١. ئەبو عەبدولرەحمان یا ئەبو لەیلی معاویە کوڕی یەزید کە دوای ئەو هاتە سەر کار ٢- ئەبوهاشم خالید کە دەڵێن: دەستی بەکیمیا گەیشت بەلاّم

راست نیە چونکە کەس دەستی پێی ناگات. ٣ ئەبو سوفیان. دایکی ئەم سیانە دایکی هاشم کچی ئەبو هاشم کوڕی عوتبە کوڕی رەبیعە بو کە دوای یەزید، مەروان کوڕی حەکەم ئەوی وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد. ٤- عەبدالله کوڕی یەزید کە تیرهاوێژترین پیاوی عەرەبەکان بو، دایکی ام کلسوم کچی عەبدالله کوڕی عامر٥- عەبدالله بچوك٦- عەمرۆ٧- ئەبوبەکر ٨- عوتبە ٩- حەرب ١٠- عەبدرەحمان ١١ محەممەد لەدایکە جیاوازەکان.

دایکی یەزید، مەیسون کچی بەحدل کوڕی ئونیفی کەلبی بو.

شێوەی کردار و گێرانەوەی کارەکانی یەزید

محەممەد کوڕی عوبەیدالله کوڕی عەمرۆ عوتبی دەڵێت: رۆژێك معاویە لەگەڵ هاوسەرەکەی فورمزە دانیشتبو. ئەم دوانە سەیری یەزیدیان دەکرد کە دایکی دەستی گرتبو تا رێگە رۆشتنی فێر بکات. کاتێك دایکی یەزید لەم کارە تەواو بو، ماچی کرد. فورمزە وتی: نفرینی خوا لەپێ رەشی دایکت! معاویە وتی: سوێند بەخوا کاتێك شەرواڵەکەیم داکەند، ئەوەی لەنێوان رانەکانی دەرکەوت، باشتر لەوە بو کە لەنێوان رانەکانی تۆ دەرکەوت! لەهاوسەرەکەیتری فورمزە کوڕێکی بو بەناوی عەبدالله کە گێژ و نەزان دەهاتە بەرچاو. دایکی فورمزە پێی وت: سوێند بەخوا ئەو گێژ نیە بەڵکو یەزید پێش ئەو دەخەیت. معاویە پێی وت: ئەمە بۆ تۆ رون دەکەمەوە. فەرمانیدا کە عەبداللەیان هێنایە لای، کاتێك هات، وتی: کوڕی ویستم، ئەوەی شیاوی بۆی، بۆت بکرم. هەر شتێکت بوێت، بۆت دەکرم. عەبدالله وتی: تکات لێ دەکەم سەگێکی تێژپێ یا کەرێکی تێژپێم بۆ بکرە. معاویە وتی: کوڕم، تۆ کەریت، کەرت بۆ بکرم، هەستە برۆ دەر. دواتر یەزیدی بانگ کرد و وتارێکی هاوشێوەی عەبداللەی پێ وت. یەزید زەوی ماچ کرد و سەری بەرز کردەوە و وتی: سوپاس بۆ خوا کە تەمەنی سەروەری باوەڕدارانی تا ئێستا درێژ کردۆتەوە و منی لەپێش چاوی ئەودا بەرێز کردوە. نیازەکانم ئەمانەن: من لەناگری جەهەننەم بپارێزە، دوای خۆت فەرمانڕەوایی بەمن بسپێرە، ئەمساڵ شەڕی هاوین بەمن بسپێرە، کاتێك گەڕامەوە بۆ حەج کردن لەگەڵ خەڵك دەستنیشانم بکە، بەخششی خەڵکان زیاد بکە، بۆ هەر کەسێك بەئەندازەی دە دینار، بۆ بێ باوکانی بەنی جومەح و بەنی سەهم و بەنی عودەی کە هاوپەیمانی منن، بەخششێکی فراوان دیاری

بکە. معاویە ماچی کرد و وتی: رازیم. دواتر بەقورمزەی وت: ئەوت چۆن بینی؟ قورمزە وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران بیکەرە جێگری خۆت.

عەمرۆ کوڕی سوبەینە دەڵێت: یەزید لەکاتی ژیانی باوکی حەجی کرد. کاتێك گەیشتە مەدینە، لەسەر سفرەی بادەخواردن دانیشت. عەبداللە کوڕی عەباس و حسین کوڕی عەلی ڕۆشتنە بەردەرگای ماڵەکەی و داوایان کرد بچنە ژوور. دەڵێن: کوڕی عەباس بۆنی شەرابی کرد و ناسیەوە. یەزید سفرەکەی کۆکردەوە و فەرمانی بەحسیندا. کاتێك ڕۆشتە ژوور، هەستی بەبۆنی شەراب و گوڵاو کرد و وتی: ئەی خوایە، چەند گوڵاوێکی بۆنخۆشە، ئەم بۆنە لە کوێوە دێت؟.یەزید وتی: بۆنێکە کە لەشام دروستی دەکەن. دواتر پیاڵەیەکی بەرز کردەوە و خواردی. داوای پیاڵەیەکیتری کرد و وتی: دەرخواردی باوکی عەبداللەی بدە. حسین وتی: ئەی پیاو، خواردنەوەکەی کاری تۆیە، دەست لەمن هەڵگرە. یەزید وتی:

الا يا صاح للعجب	دعوتك و لم تجب
الى الفتيات و الشهوا	ت و الصهباءو الطرب
با طية مكلله	عليها سادة العرب
و فيهن التى تبلت	فوادك ثم لم تثب

یانی: هاوڕێی من، سەیرە کە بانگم کردی و وەڵامت نەدامەوە، بۆ کچە گەنجەکان و خۆشی و خواردنەوە و گەمە. گۆزەیەکی سەرداخراو کە گەورەکانی عەرەب لەدەوری دانیشتون. لەناو کچەکان مانگ روخسارێکە کە دڵی تۆی لەشەیداییدا شەیدا کرد و بەرەو لای نەڕۆشتیت.

حسین کوڕی عەلی هەستا و ڕۆشتەدەر و وتی: کوڕی معاویە، دڵت فریوی دایت.

ڕوبەڕوبونەوەی عەبداللە کوڕی عەباس لەگەڵ یەزید

شەقیق کوڕی سەلە دەڵێت: کاتێك حسین کوژرا، عەبداللە کوڕی زوبەیر شۆڕشی کرد و داوای لە کوڕی عەباس کرد بەیعەتی لەگەڵ بکات. کوڕی عەباس رازی نەبو. یەزید گومانی دەکرد بەیعەت نەکردنی کوڕی عەباس لەگەڵ زوبەیر بۆ ڕێزگرتنە لەبەیعەتی کوڕی عەباس لەگەڵ خۆی. نامەی بۆ نوسی: دوای سڵاو، بیستم کە ئەم بێ دینە، کوڕی زوبەیر، داوای بەیعەتی لێ کردویت و تۆ بۆ ڕێز گرتن لەبەیعەتەکەی ئێمە، ئاوڕت لێ

نەداوەتەوە. خوا پاداشتی چاکەت بداتەوە کە خزمێکی چاك باشترین پاداشت دەدات بەو کەسانەی رێز لەپەیمانەکەی خۆیان دەگرن. هەر شتێك لەبیر بکەم، چاکەی تۆ لەبیر ناکەم و بەو ئەندازەی کەشیاوی زانایەکی گەورەی وەك تۆیە، هەر بەخششێکت پێ دەبەخشم، ئەو کەسانەی لەدەوروبەرەوە دێن و کوڕی زوبەیر فریویان دەدات، ئاگایان بکەرەوە چونکە خەڵك زیاتر لەتۆ فەرمان دەبەن تا ئەم پیاوە و گوێ لەوتەکانی تۆ دەگرن.

کوڕی عەباس بۆی نوسی: دوای سلاو، نامەکەی تۆ بەدەستم گەیشت. بەلام رازی نەبونی من بە بەیعەت لەگەڵ کوڕی زوبەیر، لەبەر ئەوە نەبو کە چاوەڕوانی چاکە و وەسفی تۆ بکەم. خوای لەوەی لەدڵی مندایە، ئاگادارترە. گومان دەکەیت چاکەی من لەیاد ناکەیت، داوات لێکردوم خەڵك بۆ چاکە لەگەڵ تۆ هان بدەم و بیانکەمە دوژمنی کوڕی زوبەیر و لەویان دوربخەمەوە. سوێند بەخوا هەرگیز. نە لەتۆ شادمانم، نە لای من کەسێکی بەرێزیت. چۆن دەبێت کە تۆ حسین و گەنجەکانی بنەماڵەی عەبدولموتەلیبت کوشت و چرای روناکی بەخشی خەڵکت کوژاندەوە و ئەستێرە درەوشاوەکانت خستە سەرزەوی. سوارەکانی تۆ ئەوانیان لەدەشتێکی چۆڵدا لەناو خاك و خوێندا بەجێهێشت و لەبیاباندا بەروتی فرێیاندان. ئەوان تینوی گیان بەخشین بون و ئەوسا نەکەس جل و بەرگی مەرگی لەبەر کردن و نە کەس سەرینێکی خستە ژێر سەریان و نە کەس دڵۆپێك ئاوی کردە سەر گۆڕەکەیان. باکان بەسەر ئەواندا هەڵیانکرد و کەمتیارەکانی بیابان چنگ و دیانیان بۆ تیژ دەکردن، سەرئەنجام ئەو کەسانەی ئەوانیان کوشتار نەکردبو، بەخۆشەویستی خوایی هاندران و کفنیان کردن و بەخاکیان سپاردن. لەروناکی من و ئەوان بو کە بەرێز بویت و لەجێگەی ئێستاتا دانیشتویت. هەر شتێك لەبیر بکەم، ئەوە لەبیر ناکەم کە حسینت لەبارەگایی پێغەمبەر دورخستەوە و رەوانەی بارەگایی خواییت کرد. بەسوپایەك هێرشت کردە سەر و ئەوەندە پەلامارتدا تا بۆ رۆشتن بۆ عێراق هانتدا. ئەو ترساو و چاوەڕوان هاتەدەر و روی لەو دیارە کرد. سوپاکەی تۆ هێرشیان کردە سەر و ئەمە لەسەر بنەمای کینەی دوژمنانەی تۆ بو کە لەگەڵ خوا و پێغەمبەر و بنەماڵەی پێغەمبەر هەتە کە خوا پیسی و ناپاکی لەوان سڕیوەتەوە و هەمویانی پاك و پاکیزە کردوە. داوای ئاگربڕی کرد و مەبەستی گەڕانەوەی کرد بەلام ئێوە کەمی

هاوڕێیانی ئەو و لەناوبردنی بنەماڵەکەی ئەوتان لەسەردا پەروەردە دەکرد و بۆ شەڕ لەگەڵ ئەو یەکتانگرت وەك بڵێی بنەماڵەیەك لەبتپەرستەکان یا ناباوەڕان کوشتار دەکەن. ئێستا شتێك لەوە سەیرتر نیە کە خوازیاری هاوڕێیەتی منیت لەگەڵ ئەوەی کوڕانی باوکمت کوشت و شمشێرت بەخوێنی من ئاشنا کرد. تۆیەکێك لەدوژمنانی منی. شادمان مەبە ئەگەر ئەمڕۆ بەسەر ئێمەدا سەرکەوتویت بێ گومان ڕۆژێك دەگات کە ئێمە بەسەر تۆدا سەردەکەوین. سڵاو و ماڵئاوا.

وتارێك سەبارەت بەیەزید

ڕۆژێك لای شەریف ئەبو یەعلی حەمزە کوڕی محەممەد کوڕی جەعفەری عەلەوی ناوی یەزید برا. وتی: من یەزید بە ناباوەڕ نازانم چونکە پێغەمبەری خوا فەرمویەتی: داوام لەخوا کرد هیچ کەسێك لەخەڵکانی من نەکاتە فەرمانڕەوای ئەوان. خوا مەبەستەکەمی هێنایە دی.

بەیعەت لەگەڵ معاویە کوڕی یەزید کوڕی معاویە

بەیعەت لەگەڵ عەبدالله کوڕی زوبەیر کوڕی عەوام

لەم ساڵەدا لەشام بۆ خەلافەت لەگەڵ معاویە کوڕی یەزید بەیعەتیان بەست و لەحیجاز لەگەڵ عەبدالله کوڕی زوبەیر. کاتێك یەزید مرد، هەواڵی ئەم کارە لەم مەککە بە کوڕی زوبەیر گەیشت و ئەمە پێش ئەوە بو کە حوصەین کوڕی ئەمیر و سوپاکەی لەم هەواڵە ئاگادار ببنەوە. بازنەی گەمارۆدانی خەڵکانی شام لەسەر عەبدالله بەهێز ببو. کوڕی زوبەیر و خەڵکانی مەککە هاواریان کرد: سەرکردەی ستەمکاران لەناوچوە، بۆچی شەڕ دەکەن؟ چ هیوایەکتان هەیە؟ خەڵکانی شام باوەڕیان بەوتەکانی ئەوان نەکرد.

کاتێك هەواڵی مەرگی یەزید بەحوصەین گەیشت، کەسی بۆ لای کوڕی زوبەیر ڕەوانە کرد و وتی: شوێنی کۆبونەوەی ئێمە ئەمشەو لەپشتی تەپۆڵکەکانی دەرەوەی شار بێت. ئەو دوانە یەکیان بینی و گفتوگۆیان کرد. ئەسپەکەی حوصەین تەرسەقولی کرد وکۆترەکانی بارەگا هاتن تا لەناو تەرسەقولەکان چینە بکەن. حوصەین جڵەوی ئەسپەکەی خۆی لەبەرابەر ئەوان کێشایەوە و وتی: دەترسم ئەسپەکەم کۆترەکانی بارەگا بکوژێت. کوڕی زوبەیر وتی: لەم کارە خۆتان بەدور دەگرن و موسوڵمانان لەناو بارەگادا

دەکوژن؟ لەو قسانەی حوصەین بە کوڕی زوبەیری وت، ئەمە بو کە: تۆ بۆ ئەم کارە شیاوتریت، با لەگەڵ تۆدا بەیعەت بکەین، دواتر لەگەڵ ئێمە وەرە بۆ شام کە هەموان بێ چەند و چون بەیعەتت لەگەڵ دەبەستین چونکە ئەو سوپای کە لەگەڵ مندایە، شەڕکەران و گەورەکانی خەڵکی شامن. سوێند بەخوا کەسیان پشت ناکاتە هاوکاری کردنی تۆ، ئەمان بەخەڵك دەبەخشیت و لەو خوێنانە خۆش دەبیت کە لەناو سوپاکەی من و خەڵکانی مەککە ڕژاوە. کوڕی زوبەیر وتی: ئەم خوێنانە بەفیرۆ نادەم وتەنانەت بەمەیشڕازی نیم کە بۆ هەر یەك کەس لەوان دەکەس لەنێوە بکوژم. حوصەین ئارام و بەنهێنی قسەی لەگەڵ دەکرد و کوڕی زوبەیر دەنگی خۆی بەرز دەکردەوە و دەیوت: سوێند بەخوا ئەو کارە ناکەم. حوصەین وتی: خوا قێزەون بکات ئەو کەسەی لەمەودوا تۆ بەوشیار و فرەزان بزانێت. گومانم دەکرد ئەندێشەیەکت لەمێشکی خاڵی خۆتدا پەروەردە کردوە. من بەنهێنی قسەت لەگەڵ دەکەم و تۆ هاوار دەکەیت، پێشنیاری فەرمانڕەواییت پێ دەکەم و تۆ ڕێگەی کوشتار و ناسازگاری دەگریتەبەر. دواتر لێی جیابویەوە و هاورێ لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرەو مەدینە بەرێکەوت. کوڕی زوبەیر لەوەی کردی، پەشیمان بویەوە و کەسی بەدوای حوصەیندا ڕەوانە کرد و پەیامیدا کە: ئێمە بەهاتن بۆ شام ڕازی نابین و بەڵام بەیعەت، دەتوانن لێرە بەیعەت لەگەڵ ئێمە بکەن کە ئەمانتان پێ دەبەخشم و بەشێوەیەکی دادپەروەرانە هەڵس و کەوتتان لەگەڵ دەکەم و بەدادپەروەریەوە فەرمانڕەوایی ئێوە دەگرمە ئەستۆ. حوصەین وەڵامی دایەوە: ئەگەر خۆت نەیێت، ئەم کارە سەرناگرێت چونکە لەناو ئومەوییەکان کەسانێك هەن کەخوازیاری ئەم کارەن.

حوصەین بەرەو مەدینە بەرێکەوت و خەڵکانی مەدینە بەسەر شامیەکان بوێربون. هیچ کەس لەوان بەتەنیایی بۆ جێگەیەك نەدەڕۆشت مەگەر ئەوەی ئەسپەکەیان دەگرت و دەیانهێنایە خوار. ئەوان بڵاو نەبونەوە. ئومەوییەکان لەگەڵ ئەوان بەرەو شام بەرێکەوتن. ئەگەر کوڕی زوبەیر لەگەڵ ئەوان دەڕۆشت، بۆ فەرمانبەری لەو هاودەنگ دەبون.

خەڵکانی شام گەیشتنە دیمەشق و بینیان خەڵك لەگەڵ معاویە کوڕی یەزید بەیعەتیان بەستوە. ئەو تەنیا سێ مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد و دواتر مرد. دەستەیەك دەڵێن: چل

ڕۆژ پاشایەتی کرد و مرد. ساڵەکانی تەمەنی بیست ویەك ساڵ و هەژدە ڕۆژ بو.
کاتێك گەیشتە دوایین ڕۆژەکانی ژیانی خۆی، فەرمانیدا و هاواریان کرد: نوێژی گشتیە. خەڵك کۆبونەوە و ئەو قسەی بۆ کردن. سوپاسی خوای کرد و وصفی کرد و وتی: دوای سلاو، من لەکارەکەی ئێوەدا تیاماوم، هاوشێوەی عومەر بەدوای کەسێکدا گەڕام تا وەك ئەبوبەکر بیهێنمە سەر کار، بەلام کەسم دەستنەکەوت. مەبەستی ئەوەم کرد شەش کەس هاوشێوەی عومەر بۆ ڕاوێژ کردن هەڵبژێرم بەلام دەسم نەکەوت. ئێستا خۆتان شارەزاترن، هەرکەسێکتان دەوێت بیکەنە فەرمانڕەوای خۆتان. دواتر گەڕایەوە بۆ ماڵەکەی و خۆی داشارد تا مرد.
دەستەیەك دەڵێن: ئەویان ژەهرخوارد کرد. وەلید کوڕی عوتبە کوڕی ئەبو سوفیان نوێژی لەسەر خوێند. ئەویش هەمان ڕۆژ گیرۆدەی نەخۆشی تاعون بو و مرد. دەستەیەك دەڵێن: ئەو نەمرد. معاویە پێشنیاری کرد زەحاك کوڕی قەیس لەگەڵ خەڵك نوێژ بخوێنێت تا فەرمانڕەوا دەست نیشان بکەن. بەمعاویەیان وت: کەس وەك جێگری خۆت دەستنیشان ناکەیت؟ وتی: کەسێك نیم تاڵیەکەی بچێژم و شیرینیەکەی بۆ بەنی ئومەییە بەجێبێڵم.

ڕۆژگاری عوبەیدالله کوڕی زیاد دوای مەرگی یەزید

یەزید مرد و حومران کۆیلەی عوبەیدالله کەنێردراوی ئەو بۆ دەرباری معاویە کوڕی ئەبی سوفیان بو، هەواڵی مەرگی یەزیدی بۆ کوڕی زیاد هێنا. ئەو وەك نوێنەری کوڕی زیاد لای یەزید هەژمار دەکرا. کاتێك ئەم هەواڵەی هێنا، بەشێوەیەکی نهێنی بەکوڕی زیادی وت و ئاگاداری کردەوە کە خەڵکانی شام گیرۆدەی بەربلاوی و پەرێشانین. فەرمانیدا و هاواریان کرد: نوێژی گشتیە. خەڵك کۆبونەوە و ئەو ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان و هەواڵی مەرگی یەزیدی ڕاگەیاند و بەخراپی ناوی برد و سەرکۆنەی کرد. ئەحنەف کوڕی قەیس هەستا و وتی: بەیعەتی یەزید لەئەستۆی ئێمەدایە. ئاماژەیان بەوەداوە کە: لەوتنی قسە پرژ و بلاوەکان خۆتان بەدور بگرن. عوبەیدالله پشتی تێکرد و وتی: ئەی خەڵکانی بەسرە، کۆچ کردنی ئێمە بۆ لای ئێوە بو و ماڵی ئێمە لەنێوان ئێوە و زادگای من شارەکەی ئێوە. کاتێك بومە فەرمانڕەوای ئێوە، ئێوە شەڕکەرانتان زیاتر لەحەفتا هەزار کەس نەبو کە ئەمڕۆ نزیکەی سەد هەزار کەسە. دیوانی

کارگوزارانی ئێوە تەنیا نەوەد هەزار کەسی لەخۆ دەگرت و ئێستا نزیکەی سەد و چل هەزار کەس لەخۆ دەگرێت. هیچ ئاژاوەگێڕێك کە ببێتە هۆی ئاژاوە بۆتان، بەجێم نەهێشت مەگەر ئەوەی خستمە زیندان. یەزید مردوە و خەڵکانی شام گرفتاری دوبەرەکی بون. ئێوە ئەمڕۆ گەورەترین شار، بەربلاوترین سەرزەمین، بەتواناترین کەسەکانن. بۆ خۆتان کەسێك هەڵبژێرن کە بۆ دین و کۆمەلانی خەڵك پەسندی بکەن. من یەکەم کەسم بەیعەت لەگەڵ کەسێك دەبەستم کە ئێوە بەیعەتی لەگەڵ ببەستن. ئەگەر خەڵکانی شام بەیعەتیان لەگەڵ کەسێك بەست کە بۆ دین و کۆمەلانی خەڵك پەسندتان کرد، ئێوەیش هاورای موسوڵمانان بن و ئەگەر پەسەندتان نەکرد، لەسەر کردارەکانی خۆتان بمێننەوە تا مەبەستەکانتان بێتەدی. ئێوە پێویستیتان بەخەڵکی هیچ کام لەشارەکان نیە بەلام خەڵکانیتر نیازمەندی ئێوەن. وتاردەرانی خەڵکی بەسرە هەستان و وتیان: وتارەکەی تۆمان بیست بەلام کەس شیاوتر و بەهێزتر لەتۆ بۆ ئەم کارە ناناسین. با لەگەڵ تۆ بەیعەت بکەین. وتی: من پێویستم بەوە نیە. سێ جار دوبارەیان کردەوە و ئەو خۆی بەدور گرت. دواتر دەستی درێژ کرد و خەڵك بەیعەتیان لەگەڵ کرد و بەدوای کارەکانی خۆیاندا ڕۆشتن و لەکاتی ڕۆشتن دەستیان بەدیوارەکان دەسو و بەیعەتەکەیان لێ پاك دەکردەوە و وتیان: ئایا کوڕی مەرجانە گومان دەکات لەهەر دوکات، (یەکگرتویی و بەربلاوی) ملکەچی فەرمانەکانی دەبین.

کاتێك خەڵکانی بەسرە بەیعەتیان لەگەڵ کرد، عەمرۆ کوڕی میسمەع و سەعد کوڕی قورحای تەمیمی رەوانەی لای کوفیەکان کرد تا ئەوان لەکاری خەڵکی بەسرە ئاگادار بکەنەوە و پێشنیاری بەیعەتیان پێ بکەن. کاتێك گەیشتنە کوفە، عەمرۆ کوڕی حوریس کەجێگری ئەو لەم شارەدا بو، خەڵکی کۆکردەوە و دو نێردراوەکە هەستان و قسەیان بۆ خەڵك کرد و لەهەواڵەکان ئاگاداریان کردنەوە. یەزید کوڕی حارس کوڕی یەزیدی شەیبانی ناسراو بەناوی (کوڕی رویەم) هەستا و وتی: سوپاس بۆ خوا کەئێمەی لەدەست کوڕی سومەیەیی روسپی ئاسودە کرد! ئێمە بەیعەتی لەگەڵ بکەین؟ بەیعەت ناکەین و بەهیچ شێوەیەك ڕێزی لێ ناگرین. ئەو یەکەم کەس بو وردە بەردی گرتە دو نێردراوەکە و دواتر خەڵکانیتر ئەوانیان بەردباران کرد. ئەم کارە پێگەی یەزید کوڕی رویەمی لەناو خەڵکی کوفە بەرز کردەوە.

دو نێردراوەکە بۆبەسرە گەڕانەوە و هەواڵی ئەم کارەیان پێ ڕاگەیاند. خەڵکانی بەسرە وتیان: ئایا خەڵکانی کوفە ئەو لەسەر کار لاببەن و ئێمە پێگەی بەرز بکەینەوە. شکۆی ئەو لەناو خەڵکان بەرەو لاوازی ڕۆیشت بەشێوەیەك فەرمانی دەدا و جێبەجێیان نەدەکرد و کاتێك بۆچونێکی دەردەبڕی، پشت گوێیان دەخست و ئەگەر فەرمانی زیندانی کردنی گوناحکارێکی دەدا، خەڵك ڕێگریان لەپاسەوانەکان دەکرد.

دواتر سەلە کوڕی زوەیبی حەنزەلی بە ئاڵایەك لەدەست هاتە بەسرە و لەناو بازاردا وەستا و جاڕیدا: ئەی خەڵکینە، کۆببنەوە، پێشنیاری کارێکتان پێ دەکەم کە پێشتر کەس ئەو پێشنیارەی پێنەکردون. داوای فەرمانبەری پەنابەری ماڵی خوا (عەبدالله کوڕی زوبەیرتان) لێدەکەم. ئەو کەسانەی لەدەوری کۆببونەوە، دەستیان خستە ناو دەستی و بەیعەتیان لەگەڵ کوڕی زوبەیر کرد. ئەم هەواڵە بە کوڕی زیاد گەیشت. ئەو خەڵکی کۆکردەوە و قسەی بۆ کردن و کاروباری خۆی لەگەڵ ئەواندا باس کرد و وتی من داوای فەرمانبەری کردنی کەسێکم لێکردن کە پەسەندی بکەن و ئێوە بەیعەتتان لەگەڵ من کرد و تەنیا بەفەرمانڕەوایی من رازی بون. زیادی کرد: بیستومە دەستان بەدیوارەکاندا هێناوە و دەستی خۆتان لەبەیعەتەکەی من پاك کردۆتەوە و ئەمە و ئەوەتان هێناوەتە سەر زمان. فەرمان دەدەم و فەرمانەکانم کاری پێ ناکرێت و بۆچونەکانم بۆ خۆم دەگەڕێتەوە و هاورێکانی من لەئەنجامدانی ئەرکەکانیان بەدور دەگرن. ئێستا سەلە کوڕی زوەیب هاتوە و ئێوە بۆ ناسازگاری لەگەڵ یەك هان دەدات تا کۆمەڵانی خەڵك پرژ و بڵاو بکات و ئاژاوەیەك بنێتەوە کە دواهاتەکەی ئێوە بەشمشێر سەری یەکتر بپەڕێنن.

ئەحنەف و خەڵك وتیان: سەلە دەهێنینە لای تۆ. سەلەیان برد و بینیان شوێنکەوتەکانی فراوان بون. کاتێك ئەمەیان بینی، لەدەوری کوڕی زیاد بڵاوەیان لێکرد وئەو بەتەنیا مایەوە. عەبدالله گەورەکانی ئەیاری ناسازگارانی پاشای کۆکردەوە و داوای هاوکاری لێکردن تا شەڕ لەگەڵ دوژمنان بکەن. وتیان: ئەگەر دڵمان پێمان بڵێت، ئەو کارە دەکەین. براکانیان پێیان وتن: خەلیفەیەك لەئارادا نیە کەئەگەر شکەستت خوارد، پەنای بۆ ببەیت و ئەو بەهێزەکانی خۆی هاوکاریت بکات، ئەگەری هەیە شەڕ لەزیانی تۆ کۆتایی پێ بێت. ئێمە لەناو ئەم خەڵکەدا سامانی زۆرمان دەستکەوتوە و زێڕ و زیوی فراوانمان لەبەردەستایە کەئەگەر بەسەرماندا زاڵبن، لەناومان دەبەن وئەو سامانە بەفیرۆ

دەدەن و هیچ بیانوێك بۆ تۆ نامێنێتەوە و هاورێکانت لەدەورت کۆنابنەوە.

کاتێك ئەمەی بینی، کەسی بۆ لای حارس کوڕی قەیس کوڕی سەهبای جەهزەمی ئەزدی ڕەوانە کرد و پێی وت: ئەی حارس، باوکم پێشنیاری پێکردوم ئەگەر ڕۆژێك پێویستی کرد هەڵبێم، ئێوە هەڵبژێرم. حارس وتی: خەڵکانی من باوکی تۆیان تاقی کردۆتەوە و لای ئەو پێگە و لای تۆ پاداشتێکیان دەست نەکەوتوە، بەڵام ئەگەر ئێمە هەڵبژێریت، پشت گوێت ناخەم. نازانم ئەمان بەخشینی من بەتۆ بەکوێ دەگات. ئەگەر لەڕۆژی ڕوناك بتبەمەدەر، دەترسم بتکوژن و منیش هاورێ لەگەڵ تۆ. بەڵام ئەمرۆ تا شەو لەگەڵت دەمێنمەوە و دواتر لەپشت سەری خۆم سوارت دەکەم تا نەتناسنەوە. عوبەیدالله پەسندی کرد. لەگەڵی مایەوە و کاتێك شەو داهات، لەپشت سەری خۆی سواری کرد.

لەگەنجینە نۆزدە هەزار هەزار (نۆزدە ملیۆن) درەم بەجێ مابو کە کوڕی زیاد بەشێکی بەسەر کۆیلە و خزمەکانی خۆیدا دابەش کردبو و پاشماوەکەی کۆکردەوە تا بۆ بنەماڵەی زیاد بەجێ بمێنێت.

حارس، عوبەیدالله کوڕی زیادی لای خەڵکەوە بردەدەر و ئەوان لەترسی حروریەکان و سەبەئیەکان پاسەوانیان لێدەکرد. عوبەیدالله دەیپرسی: ئێستا لەکوێین؟ حارس ئاگاداری دەکردەوە. کاتێك گەیشتنە ناو بەنی سولەیم، وتی: لەکوێین؟ وتی: لەناو بەنی سولەیم. وتی: بەویستی خوا ڕزگارمان بو. کاتێك گەیشتنە ناو بەنی ناجیە، پرسی: لەکوێین؟. وتی: لەناو بەنی ناجیە. کوڕی زیاد وتی: بەویستی خوا ڕزگارمان بو. بەنی ناجیە پرسیان: کێیت؟ وتی: حارس کوڕی قەیس. پیاوێك لەوان کوڕی زیادی ناسیەوە و وتی: کوڕی مەرجانەی ڕوسپی! تیرێکی هاویشت کە بەردەستارەکەی کوڕی زیاد کەوت.

حارس ئەوی برد و لەماڵەکەی خۆی لەجەهازم دایبەزاند. کوڕی زیاد وتی: ئەی حارس، چاکەت لەگەڵ من کرد، ئێستا ئەوەی دەیڵێم ئەنجامی بدە. تۆ پێگەی مەسعود کوڕی عەمرۆ لەناو خەڵکەکەی دەزانیت و لەگەورەیی و بەتەمەنی ئەو و فەرمانبەری خەڵکەکەی ئاگاداریت. ئایا شیاو نیە من ببەیتە لای ئەو؟ من لەماڵەکەی ئەودابم کە لەناو خەڵکانی ئەزدە. ئەگەر ئەم کارە نەکەیت خەڵکەکەت کاروبارەکانت لێ دژوار دەکەن. حارس ئەوی هەڵگرت و هەردوکیان ڕۆشتنە لای مەسعود وئەو ئاگادار نەبو و دانیشتبو و پێڵاوەکەی خۆی پینە دەکرد. کاتێك ئەم دوانەی بینی، هەردوکیانی

ناسیەوە. بەحارسی وت: لەو زیانەی شەوانە هێناتە سەر سەرم، پەنا بۆ خوا دەبەم. وتی: تەنیا چاکەم بۆ هێناویت. تۆ دەزانی خەڵکەکەت زیادیان رزگار کردو چاکەیان لەگەڵدا کرد و ئەمە بوە هۆی ئەوەی لەناو عەرەبەکاندا شانازی بەخۆیانەوە بکەن. ئێوەیش بەرەزامەندی بەیعەتتان لەگەڵ عوبەیدالله کرد و بەیعەتێکی گشتی دیکەتان لەگەڵ بەست. مەسعود وتی: ئایا دەڵێیت لەسەر عوبەیدالله لەگەڵ خەڵکی شارەکەمان شەڕ بکەین؟ لە باوکی نە پاداشتمان بینی، نەسوپاس. کەواتە چ سود لەوەی کردمان؟ حارس وتی: کەس لەبەر ئەمە سەرکۆنەی تۆ ناکات کە لەسەر بەیعەتەکەی خۆت بمێنیتەوە و بیگەیینیتە شوێنێك کەرزگاری بێت. ئێستا هاتۆتە ماڵەکەی تۆ، ئایا دەری دەکەیت؟

مەسعود فەرمانی پێدا تا برواتە ماڵی براکەی عەبدولغافر کوڕی عەمرۆ. مەسعود هەمان شەو بەرێکەوت و حارس و دەستەیەك لەخەڵکەکەی کردە هاوڕێی خۆی. ئەوان لەناو خەڵکانی ئەزد سوڕانەوە و وتیان: کوڕی زیاد ونبوە و ئێمە ئاسودە نین کە بۆ دۆزینەوەی ئەو چاودێری ئێوە بکەن. کاتێك بەرەبەیانی نزیك بویەوە، هەمو خەڵکانی ئەزد کەرەستەی شەڕیان هەڵگرتبو. خەڵك کوڕی زیادیان ون کرد و وتیان: ئەو تەنیا لەناو خەڵکی ئەزددایە.

دەڵێن: حارس هیچی بەمەسعود نەوت، بەڵکو فەرمانی بەعوبەیداللەدا سەد هەزار درەم لەگەڵ خۆی هەڵبگرێت. ئەو درەمەکانی بردە لای دایکی بەستام هاوسەری مەسعود.. ئەو کچی عەمرۆ کوڕی حارس بو. عوبەیدالله کوڕی زیاد هاوڕێیەتی حارسی دەکرد. داوای فەرمانی لێکرد و ژن فەرمانی پێدا. حارس بەژنەکەی وت:. بۆ کارێك هاتومەتە ماڵەکەی تۆ چونکە سەروەری ژنانی عەرەبیت و بەزویی سامانی زۆرت دەستدەکەوێت. ژنەکەی لەکاروبارەکان ئاگادار کردەوە. فەرمانی پێدا کە کوڕی زیادی بردە ناو ماڵەکەی و جلوبەرگی مەسعودی لەبەر کرد. ژن ئەو کارەی کرد. کاتێك مەسعود گەڕایەوە، سەری ژنەکەی گرت و بەمشت لێی دەدا. حارس و عوبەیدالله هاتنەدەر و عوبەیدالله پێی وت: ژنەکەت ئەمانی پێ بەخشیم و ئەمە جلی تۆیە لەبەرمندایە و خواردنی تۆیە لەسکی مندایە. حارس شایەتی دا و ئەوان بەمیهرەبانیەوە قسەیان لەگەڵ کرد تائارام بویەوە و ڕازی بو. کوڕی زیاد لەماڵەکەی ئەودابو تا مەسعود کوژرا و دواتر بۆ شام کۆچی کرد.

کاتێك کوڕی زیاد ون بو، خەڵکانی بەسرە بێ فەرماندار مانەوە. لەمبارەوە ناسازگاری

لەناویاندا دروست بو کە چ کەسێك بۆ ئەو کارە دەستنیشان بکەن. دواتر بەداوەری قەیس کوڕی هەیسەمی سولەمی و نەعمان کوڕی سوفیانی راسبی رازی بون تا کەسێکیان وەك فەرماندار بۆ هەڵبژێرن. قەیس بەکرێگیراوی ئومەوییەکان و نەعمان شەیدای هاشمیەکان. نەعمان وتی: کەس لەفلان کەس بەشیاوتر نابینم (ئەو پیاوێك لەئومەوییەکان بو). دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبو بەڵکو نەعمان عەبداللە کوڕی ئەسوەدی زوهری ناوبرد کەقەیسیش پەسندی کرد. نەعمان بەفێڵ ئەم قسەی هێنایە سەرزمان. قەیس وتی: دەنگی خۆم دەخەمە پاڵ دەنگی تۆ و هەر کەسێك هەڵبژێریت، پەسندی دەکەم. دواتر ڕۆشتنە لای خەڵك و قەیس وتی: من ئەو کەسە پەسند دەکەم کە نەعمان پەسندی بکات.

فەرمانداری عەبداللە کوڕی حارس

کاتێك قەیس و نەعمان ڕێککەوتن و قەیس رازی بو بەوەی هەر کەسێك نەعمان پەسندی بکات، پەسندی بکات، نەعمان خەڵکی بەشایەت وەرگرت و لەخەڵك و قەیس پەیمانی وەرگرت کە بەهەڵبژاردەکەی ئەو رازی دەبن. دواتر ڕۆشتە لای عەبداللە کوڕی ئەسوەد و دەستی ئەوی گرات و مەرجەکانی خۆی باس کرد بەشێوەیەك خەڵك گومانیان دەکرد لەگەڵ ئەو بەیعەت دەکات. دواتر دەستی ئەوی بەردا و دەستی حارس کوڕی نەوفل کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب ناسراو بە (بەبەی) گرت و مەرجەکانی لەگەڵ باس کرد. دواتر ناوی خوای هێنایە سەرزمان و سوپاسی کرد و سڵاوی بۆ پێغەمبەر نارد وئاماژەی بەماف کەسان و بنەماڵەکەی ئەودا و وتی: ئەی خەڵکینە چ ئیرادێك لەپیاوێك لەکوڕە مامەکانتان دەگرن کە دایکی هند کچی ئەبوسوفیانە و کارەکان لەدەست ئەم بنەماڵەدا بوە. ئەو خوشکەزای ئێوەیە. دواتر دەستی گرت و وتی: ئەوم هەڵبژارد. خەڵك هاواریان کرد: رازین. بەیعەتیان لەگەڵ کرد و ئەویان بۆ کۆشکی فەرمانداری برد. ئەمە لەسەرەتایی جەمادی الثانی ساڵی ٦٤/ ٢٥ ژانویەی ٦٨٤ زایینی بو. فەرزدەق سەبارەت بەم بەیعەت وتی:

و بايعت اقواما و فيت بعهدهم   و ببة قد بايعته غير نادم

یانی: لەگەڵ کەسانێك بەیعەتم بەست و رێزم لەپەیمانەکەیان گرت و لەگەڵ بەبە بەیعەتم کرد و پەشیمان نەبومەوەوە.

هەڵاتنی کوڕی زیاد بۆ شام

دواتر خەڵکانی ئەزد و خەڵکی رەبیعە پەیمانەکەی نێوان خۆیان تازە کردەوە و کوڕی زیاد سامانی زۆری بەخشی تا پەیمانەکە کۆتایی هات و ئەوان لەمبارەوە دو نوسراویان نوسی کە یەکیان لای مەسعود دەپارێزرا. کاتێك ئەحنەف ئەمەی بیست، داوای لەخەڵکی رەبیعە کرد ئەو کارە بکەن. وتی: کاتێك دەڕۆنە لای ئەوان، بەردەوام شوێنکەوتەی ئەوان بن. کاتێك بونە هاوپەیمان، لەسەر ئەوە رێککەوتن کە کوڕی زیاد بۆ کۆشکی فەرمانداری بگەرێننەوە. بەرێکەوتن و سەرکردەی ئەوان مەسعود کوڕی عەمرۆ بو. بەکوڕی زیادیان وت: لەگەڵ ئێمەدا بەرێکەوە. کوڕی زیاد رازی نەبو و لەبەرابەر چەند کەسێك لەکۆیلەکانی خۆی وەك فەرماندەی سوارەکان رەوانە کرد و وتی: هیچ وتارێك لەچاك و خراپ نەهێننە سەرزمان مەگەر ئەوەی منی لێ ئاگادار بکەنەوە. مەسعود لای هەر هۆزێك تێدەپەڕی یا کارێکی دەکرد، یەکێك لەو کۆیلانە هەواڵەکەی بۆ کوڕی زیاد دەهێنا. خەڵکی رەبیعە بەفەرماندەیی مالك کوڕی مسمەع رەوانە بون و کۆڵانی مێربەدیان گرت. مەسعود هات و ڕۆشتە ناو مزگەوت و لەسەر تەختی وتاردان دانیشت و خەڵك بەهەمان شێوە پەرێشان بون و عەبدالله کوڕی حارس لەناو کۆشکی فەرمانداری. پێیان وت: مەسعود و خەڵکی یەمەن و کەسانی رەبیعە رەوانە بون و ئەگەری هەیە زیان و ئاژاوەیەکی سەراسەری لەناو خەڵکدا دروست ببێت. باشترە لەگەڵ ئەوان ئاشتی بکەیت یا رێبەرایەتی بەنی تەمیم لەئەستۆ بگریت و بەهاوکاری ئەوان هێرشیان بکەیتە سەر. وتی: خوا دوریان بخاتەوە، نا، سوێند بەخوا بۆ چاك کردنی ئەوان خۆم بەفیڕۆ نادەم! یەکێك لەپیاوەکانی مەسعود بەردەوام دەیوت:

لا نكحن ببة جارية في قبه

تمشط راس لعبه

یانی: بەم زوانە کچێکی خێوەت نشین دەکەینە هاوسەری ببە کە بەردەوام پرچە درێژەکانی خۆی شانە دەکات.

ئەمە، وتاری خەڵکانی ئەزدە. موزەریەکان دەڵێن: دایکی بو گەمەی لەگەڵ دەکرد و ناچاری دەکرد ئەو هۆنراوەیە بێنێتە سەرزمان.

مەسعود ڕۆشتە سەر مینبەر و مالك کوڕی میسمەع بەرەو ماڵەکانی بەنی تەمیم رەوانە

بو تا گەیشتە گەڕەکی بەنی عەدویە وماڵەکانی ئەوانی ئاگرتێبەردا. ئەم کارەی بۆ تۆڵەسەندنەوە لەکوڕی خازم بو چونکە خەڵکی رەبیعەی لەهەرات لەبەخششەکانی خۆی بەهرەمەند دەکرد. بەنی تەمیم ڕۆشتنە لای ئەحنەف کوڕی قەیس و وتیان: خەڵکی ئەزد و رەبیعە هاوپەیمان بون و رویان کردۆتە گۆڕەپانی ناوەڕاستی شار. ئەحنەف وتی: ئێوە بۆ ڕۆشتنە ناو مزگەوت لەوان شیاوتر نین. وتیان: ڕۆشتنە ناو کۆشکی فەرمانداری. وتی: ئێوە بۆ گرتنی کۆشك لەوان شیاوتر نین. لەم کاتەدا هاوسەرەکەی ئاگردانێکی بۆ هێنا و پێی وت: تۆ کارت بەشەڕ وئەم کارانە چیە، تۆ ژنێکیت تەنیا شیاوی لای ئاگردانیت! ئەحنەف وتی: قونی ژن بۆ ئاگردانی شیاوترە! هیچ وتارێکی تاڵتریان لەمە لەو نەبیستبو. دواتر هاتنە لای و وتیان: پاوانەیان لەپێی یەکێك لەژنەکانی ئێمە داکەند، رەنگرێژەکەی سەر رێگەی تۆیان کوشت، پیاوێکی پەککەوتەیان لەبەردەم دەرگای مزگەوت لەناو برد و مالك کوڕی میسمەع هێرشی کردە سەر بەنی عەدویە و هەمو شوێنێکی سوتاند. ئەحنەف وتی: بۆ ئەم هەواڵانە شایەت و بەڵگە بێنن چونکە بەکاری سوکتر لەمە شەڕ لەگەڵ ئەوان رەوا دەبێت. شایەتیان دا کە ئەوەی باسیان کرد، رویداوە. ئەحنەف وتی: ئایا عوباد کوڕی حوصەین هاتوە؟ وتیان: نە. ئەو عوباد کوڕی حوصەین کوڕی یەزید کوڕی عەمرۆ کوڕی ئەوس لەبەنی عەمرۆ کوڕی تەمیم بو. دواتر وتی: ئایا عوباد هاتوە؟ وتیان: نە. وتی: ئایا عەبەس کوڕی تەڵق کوڕی رەبیعەی سورەیمی لەبەنی سەعد کوڕی زەید مەنات کوڕی تەمیم لێرەیە؟ وتیان: بەڵێ. ئەوی بانگ کرد و دەستارەکەی سەری کردەوە و کردی بەنوکی ڕمێك و پێدا و وتی: بەرێکەوە. کاتێك بەرێکەوت، وتی: ئەی خوایە، ئەم ئاڵایە ریسوا مەکە، بەهەمان شێوە کە لەرابردودا ریسوات نەکردوە. خەڵك هاواریان کرد: زەبرا توڕە بو. زەبرا دایکی ئەحنەف بو کە مەبەستی ئەوان لەدایك، خۆی بو.

عەبەسیەکان ڕۆشتنە ناو مزگەوت. کاتێك عەبەس بەرێکەوت، عوباد هات و وتی: خەڵك چیان کرد؟ وتیان: لەگەڵ عەبەس بەرێکەوتن. وتی: من ناچمە ژێر ئاڵای عەبەس. ئەو هاورێ لەگەڵ شەست سوار بۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە. کاتێك عەبەس گەیشتە مزگەوت، ئەزدیەکان بۆ شەڕ روبەروی بونەوە. مەسعود لەسەر تەختی وتاردان بو و هانی خەڵکی دەدا. غەتەفان کوڕی ئەنیفی تەمیمی شەڕی دەست پێکرد و بەردەوام

دەیوت:

یال تمیم انها مذکوره ان فات مسعود بها مشهوره

فاستمسکوا بجانب المقصوره

یانی: ئەی خەڵکانی تەمیم، ئەمە شەڕێکە بەردەوام بیری دەکەنەوە. مەسعود ئەم کارە ناوداری لەبیر ناچێت، ئەو هەرگیز راناکات تا کاروبارەکان لەدەستی دەربچێت، کەواتە کەنارەکانی هەیوان بگرن.

ئەوان هێرشیان کردە سەر مەسعود و ئەویان لەسەر تەختی وتاردان هێنایە خوار و کوشتیان. ئەمە، رۆژی یەکەمی شوالی ساڵی ٦٤/ ٢٢ مەی ٦٨٤ زایینی بو. هاورێکانی هەلاتن و ئەشیم کوڕی شەفیق کوڕی سەوریش رایکرد. کەسێکی ڕمێکی بۆ هاویشت، بەلام رزگاری بو. فەرزدەق وتی:

لو ان اشیم لم اسنتنا و اخطا الباب اذ نیراننا تقد

اذا لصاحب مسعودا و صاحبه و قد تهافتت الاعفاج و الکبد

یانی: ئەگەر ئەشیم پێش ڕمەکانی ئێمە نەدەکەوت و کاتێك ئاگرەکەمان بلێسەی دەسەند، ئەو دەرگای ون نەدەکرد، ئێستاکە هاورێی مەسعود دەبو و ئەویش دەیتوانی ئەم ببینێت. ئەمە لەکاتێکدا بو کە گەورەکان چابوك و چالاك و خەڵکانی جگەرخۆر هاوشێوەی گەلای دار دەرژانە سەر زەوی.

بەلام مالك کوڕی میسمەع، دەستەیەك لەموزەرییەکان هاتن و ئەویان لەناو ماڵەکەیدا گرت و ماڵەکەیان سوتاند. کاتێك کوڕی زیاد رایکرد، دەستەیەك شوێنی کەوتن بەلام ئەوانی لەگرتنی خۆی ناتەوان کرد و ئەمان نەیانتوانی پێی بگەن. لەبەر ئەمە هەمو سامانەکەی ئەویان تالان کرد. واقید کوڕی خەلیفەی تەمیمی لەمبارەوە وتی:

یا رب جبار شدید کلبه قد صار فینا تاجه و سلبه

منهم عبیدالله یوم نسلبه جیاده و بزه و ننهبه

یوم التقی مقنبنا و مقنبه لو لم ینج ابن زیاد هربه

یانی: چەندە زۆرن ئەو ستەمکارە سەختگیرانەی کە تاج و کەرەستەکانی شەڕ و جل و بەرگەکەی بەئێمە گەیشت، یەکێك لەوان عوبەیداللە کوڕی زیاد بولەو رۆژەی کەتالانمان کرد و ئەسپ و جلەکانیمان رفاند و سامانەکەیمان بەفیڕۆدا. ئەو رۆژەی سوارە هێرش

بەرەکانی ئێمە روبەروی سوارەکانی ئەو بونەوە، خۆزگە هەڵاتن کوڕی زیادی رزگار نەدەکرد.

سەبارەت بەکوژرانی کوڕی مەسعود و هەڵاتنی کوڕی زیاد ئاماژەیان بەگێڕانەوەیەکیتریش داوە کە لەگەڵ ئەوەی باسمان کرد یەك ناگرێتەوە. دەڵێن: کوڕی زیاد پەنای بۆ مەسعود کوڕی عەمرۆ برد، ئەوی پەنادا. دواتر کوڕی زیاد بەرەو شام کەوتە رێ و مەسعود سەد پیاوی شەڕکەری لەخەڵکانی ئەزد کردە هاورێ کە ڕۆشتن و ئەویان گەیاندە شام. شەوێك کە بۆ پێشەوە دەڕۆیشت، وتی: وشتر سواری بۆ من دژوارە و من بەتەواوی هیلاك بوم. ئەویان سواری ئەسپ کرد. دواتر راخەرێکیان خستە سەر کۆپانی کەرێك و سواری کەرەکەیان کرد کە بەرێکەوت و بێدەنگی هەڵبژارد.

موسافیر کوڕی شورەیحی یەشکری دەڵێت: بەخۆم وت، ئەگەر خەوتبێت، خەوەکەی دەشێوێنم. لێی نزیك کەوتمەوە و وتم: خەوتویت؟ وتی: نە، قسەم لەگەڵ خۆم دەکرد. پێم وت: پێت بڵێم لەگەڵ خۆت باسی چیت دەکرد؟ وتی: بیڵێ. وتم: بەردەوام دەڵێی خۆزگە حسینم نەدەکوشت. وتی: چیتر؟ وتم: بەردەوام دەڵێیت، خۆزگە ئەوانەی لەناوم بردن، نەمدەکوشتن. وتی: چیتر. وتم: تۆ دەتوت: خۆزگە کۆشکی سپیم دروست نەدەکرد. وتی: چیتر. وتم: بەردەوام دەڵێیت: خۆزگە دێهاتیەکانم نەدەهێنایەر سەرکار. وتی: چیتر. وتم: دەڵێی: خۆزگە لەوەی کەهەم، بەخشندەتر دەبوم.

وتی: بەڵام کوشتنی حسین، یەزید فەرمانی بەمندا کە بیکوژم و گەرنە خۆم دەکوژرام، لەبەر ئەمە من کوژرانی ئەوم هەڵبژارد. بەڵام کۆشکی سپی، لەعەبدالله کوڕی عوسمانی سەقەفیم کڕی و یەزید هەزار هەزار درەمی بۆ ناردم کە ئەوماڵەم پێ کڕی. ئەگەر بمێنم، بۆ بنەماڵەکەم بێت وئەگەر لەناو بچم، داخی بۆ ناخۆم. بەڵام هێنانە سەر کاری دێهاتیەکان بەمشێوە بو: عەبدولرەحمان ئەبی بەکرە و زادان فەروخ لای معاویە خراپەی منیان باس کرد و تەنانەت ئاماژەیان بەچەڵتوکی برنجەکانیش دەدا. ئەم دوانە، باجی عێراقیان بەسەد هەزار هەزار خەملاند. معاویە بۆ دو کار سەرپشکی کردم: دەست لەکارکێشانەوە یا بەڵێندان بۆ پاراستنی دارایی. من دەست لەکارکێشانەوەم پەسەند نەکرد. هەرجار کە عەرەبێکم بۆ کارێك دەست نیشان دەکرد، باجی کەم دەکردەوە و من تاوانەکەیم دەخستە ئەستۆی کەسانی بنەماڵەکەی کە ئەگەر ئەو کارەم دەکرد یا

پاشماوەکەیم لەخۆی داوا دەکرد و دڵی ئەوانم پڕ دەکرد لەکینەی خۆم، ئەگەر وازم لێ دەهێنا، سامانی خوام، بەئاگادار بون لەشوێنەکەی، بەفیرۆ دەدا. من دێهاتیەکانم بۆ کاری باج کۆکردنەوە بەبێ کێشەتر زانی و بینیم کەزیاتر ڕێزی ئەمانەتی دەگرن و بەئاسانی دەتوانم داوای قەرزەکانیان لێ بکەم. لەگەڵ ئەمەیشدا ئێوەم کردە فەرمانڕەوای ئەوان تا نەتوانن ستەم لەهیچ کەسێك بکەن. بەڵام ئەوەی سەبارەت بەبەخشندەیی ئاماژەت پێدا، سامانێکی ئەوەندەم لەبەردەستا نەبو تا بەخەڵکانی ببەخشم. ئەگەر دەمویست، بەشێك لەدارایی ئێوەم هەڵدەگرت و بەدەستەیەکیترم دەبەخشی و دەستەیەکم بێ بەش دەکرد تا بڵێن: چەندە پیاوێکی بەخشندە و ڕێزدارە. بەڵام ئەوەی کەوتت خۆزگە ئەو کەسانەم نەدەکوشت، بزانە کە دوای باوەڕ هێنان بەتاقانەیی خوا، بەبڕوای خۆم کارێکم نەکردوە کە لەکوشتنی خەواریج، زیاتر من لەخوا نزیك بکاتەوە. ئێستا بەتۆ دەڵێم لەگەڵ خۆمدا باسی چیم دەکرد. بەخۆمم دەوت: خۆزگە شەڕی خەڵکانی بەسرەم دەکرد و ئەوانم کوشتار دەکرد چونکە ئەوان بەخواستی خۆیان و ئازادانە بەیعەتیان لەگەڵ من بەست. ویستم کوشتاریان بکەم بەڵام بەنی زیاد پێیان وتم: ئەگەر شەڕ لەگەڵ ئەوان بکەیت و بەسەر تۆدا زاڵ ببن، یەك کەس لەئێمە بەزیندویی ناهێڵنەوە. ئەگەر دەستبەرداریان ببیت، هەمومان ناچار دەبین لای خاڵ و زاواکانی خۆمان، خۆمان حەشار بدەین و تۆ بەناچاری بەدەستی ئەوان لەناو دەچیت. من دەمەوت: خۆزگە زیندانیەکانم دەهێنایەدەر و دەمکوشتن. ئێستا کە بەهیچ کام لەم دو مەبەستەم نەگەیشتوم، خۆزگە کاتێك بگەمە شام کە لەسەر هیچ کارێك ڕێکنەکەوتبێتن.

دەڵێت: ئەو گەیشتە شام و خەڵکان هێشتا لەسەر هیچ کارێك هاودەنگ نەببون (خەلیفەیەکیان هەڵنەبژاردبو) وەك بڵێی ئەوان لەبەردەم ئەو هاوشێوەی منداڵەکان بون. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبو بەڵکو ئەوان خەلیفەیان هەڵبژاردبو بەڵام کوڕی زیاد گەیشتە شام و کاروبارەکانی شێواند.

کاتێك لەبەسرەوە بەڕێکەوت، مەسعودی کردە فەرمانڕەوای بەسرە. بەنی تەمیم و خەڵکانی قەیس وتیان: مەسعود پەسەند ناکەین و تەنیا کەسێك بۆ ئەو کارە دەست نیشان دەکەین کە خەڵك پەسندی بکەن. مەسعود وتی: کوڕی زیاد منی بۆ ئەم کارە دەست نیشان کرد و من هیچ کات دەستی لێ هەڵناگرم.

ئەو ڕۆشتەدەر تا گەیشتە کۆشك و ڕۆشتە ناوی. بەنی تەمیم لای ئەحنەف کوڕی قەیس کۆبونەوە و پێیان وت: ئەزدیەکان ڕۆشتونەتە ناو مزگەوت. وتی: مزگەوت هەم بۆ ئێوەیە هەم بۆ ئەوان. وتیان: ڕۆشتنە ناو کۆشك و مەسعود چۆتە سەر تەختی وتاردان. کاتێك کوڕی زیاد بەرەو شام بەڕێکەوت، خەواریج هاتنەدەر و لەکەنارەکانی روباری ئەساوەرە خێوەتیان هەڵدابو. خەڵك گومانیان دەکرد کەسی بۆ لای پیاوی ناو کۆشك ڕەوانە کردوە و وتویەتی: ئەو دوژمنی ئێمە و ئێوەیە، چ شتێك لەو دورتان دەخاتەوە! دەستەیەك لەوان هاتن و ڕۆشتنە ناو مزگەوت و مەسعود لەسەر تەختی وتاردان بو و بەیعەتی لەگەڵ خەڵکان دەبەست. پیاوێکی مل ئەستوری زۆردار لەخەڵکی پارس بەناو و نیشانی موسلیمی فارسی تیرێکی بۆ هاویشت. ئەو هاتبوە بەسرە و باوەڕی بەئیسلام هێنابو و دواتر پەیوەستی خەواریج ببو. تیرەکە بەردڵی کەوت و ئەوی کوشت. خەڵك وتیان: خەواریج ئەوی کوشت. ئەزدیەکان هێرشیان کردە سەر خەواریج و ئەوانیان کوشتار کرد و لەبەسرە دوریان خستنەوە.

بەخەڵکانی ئەزدیان وت: تەمیمیەکان مەسعودیان کوشت. ئەوان کەسیان ڕەوانە کرد و پرسیان و بینیان دەستەیەك لەتەمیمیەکان بەو شێوە دەڵێن. لەم کاتەدا ئەزدیەکان کۆبونەوە و زیاد کوڕی عەمرۆ برای مەسعود کوڕی عەمرۆیان کردە سەرکردەی خۆیان و مالك کوڕی میسمەع لەگەڵ خەڵکی ڕەبیعە هاوڕێیەتی ئەوانیان دەکرد. تەمیمیەکان ڕۆشتنە لای ئەحنەف و وتیان: ئەم خەڵکە بەمەبەستی شەڕ هاتون. ئەو پەلەی نەدەکرد و بۆ ئاژاوە و شەڕ خێرایی لەخۆی نیشان نەدەدا. ژنەکەی ئاگردانێکی هێنا و وتی: لەسەر ئەمە دانیشە. مەبەستی ئەوە بو کە تۆژنێك زیاتر نیت.

بەنی تەمیم و هاوڕێکانیان لەخەڵکانی بەسرە و قەیس بەسەرکردایەتی ئەحنەف کوڕی قەیس هاتنەدەر. هەردولای شەڕکەر روبەروی یەك بونەوە و شەڕیان دەست پێکرد و کوژراوەکان لەنێوان ئەواندا روی لەزیاد بون کرد. بەنی تەمیم بەوانیان وت: خوا بیر بێننەوە ئەی خەڵکانی ئەزد و لەڕشتنی خوێنی خۆتان و ئێمە خۆتان بەدور بگرن. قورئان لەنێوان ئێمەدا داوەر بێت یا هەرکەس لەموسوڵمانان کە هەڵیبژێرن. ئەگەر بەڵگە و شایەتتان هەیە. باشترین پیاو لەناو ئێمەدا هەڵبژێرن و بیکوژن. ئەگەر بەڵگەتان نیە، سوێند بەخوا دەخۆین کە نەکوشتومانە، نە فەرمانی کوشتنی ئەومان

داوە و نە بکوژەکەی دەناسین. ئەگەر بەمە رازی نابن، خوێنبایی سەرومرەکەتان تا سەد هەزار درەم دەدەین. ئەحنەف ڕۆشتە لای ئەوان و لەوەی رویدابو، داوای لێخۆشبونی کرد. عومەر کوڕی عوبەیدالله کوڕی مەعمەر و عەبدولرەحمان کوڕی هشام لەنێوان ئەواندا هاتوچۆیان دەکرد. داوای دە خوێنباییان کرد کەپێی رازی بون و کارەکە بەئاشتی کۆتایی پێهات.

بەلام عەبدالله کوڕی حارس بەبە، ئەو کاروبارەکانی ئەوانی گرتە دەست و لەگەڵ خەڵك نوێژی خوێند تا عومەر کوڕی عوبەیدالله کوڕی مەعمەر وەك فەرماندار لەلایەن کوڕی زیادەوە هاتە بەسرە. دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوە نەبو بەڵکو کوڕی زوبەیر نامەی بۆ عومەر نوسی و ئەوی کردە فەرمانڕەوای بەسرە. نامەکە کاتێك بەدەستی گەیشت، کە دەیوست بۆ حەجی عەمرە بڕوات. عومەر فەرمانی بۆ عوبەیداللەی برای نوسی و فەرمانی پێدا لەگەڵ خەڵك نوێژ بخوێنێت. ئەو نوێژی لەگەڵ خەڵك خوێند تا عومەر گەڕایەوە. عومەر بۆ ماوەی یەك مانگ فەرمانڕەوا بو تا حارس کوڕی عەبدالله کوڕی ئەبی رەبیعەی مەخزومی فەرمانی لەسەر کار لابردنی ئەوی هێنا. کاروبارەکان بەحارس سپێردرا کە هەمان قوباعە.

دەستەیەك دەڵێن: عەبدالله کوڕی حارس بەبە دوای کوژرانی مەسعود کوڕی عەمرۆ لەبەر دروست بونی توندوتیژی و فراوان بونی شەڕی خەواریج، دەستی لەکار کێشایەوە. لەبەر ئەمە، خەڵکانی بەسرە نامەیان بۆ کوڕی زوبەیر نوسی. کوڕی زوبەیر نامەی بۆ ئەنس کوڕی مالك نوسی و فەرمانی پێدا پێشنوێژی خەڵك بکات. ئەو بۆ ماوەی چل رۆژ لەگەڵ خەڵك نوێژی خوێند. عەبدالله کوڕی حارس بەبە دەیوت: نامەوێت بەبەهای بەفیڕۆچونی خۆم، چاکسازی لەناو خەڵکدا بکەم. ئەو پیاوێکی دیندار و لەخوا ترس بو. لەرۆژگاری ئەودا بو کە نافع کوڕی ئەزرەق لەبەسرەوە ڕۆشتە ئەهواز.

بەلام خەڵکانی کوفە، بەهەمان شێوە کەپێشتر ئاماژەمان پێدا، کاتێك نێردراوەکانی کوڕی زیادیان گەڕاندەوە، جێگرەکەی ئەو یانی عەمرۆ کوڕی حورەیسیان لەسەر کار لابرد. خەڵك کۆبونەوە و وتیان: پیاوێك دەکەینە فەرمانڕەوای خۆمان تا ئەو کاتەی خەڵك خەلیفەیەك هەڵدەبژێرن. ئەوان لەسەر فەرمانڕەوایی عومەر کوڕی سەعد (بکوژەکەی حسین کوڕی عەلی) ڕێککەوتن. ژنانی هەمەدانیش هاتن و دەستیان بەشین بۆ حسین

کوڕی عەلی کرد و پیاوەکانیان شمشێریان بەست و گەمارۆیان خستە سەر تەختی وتاردان. محەممەد کوڕی ئەشعەس وتی: ئێستا پێشهاتێکی چاوەڕوان نەکراو ڕوویداوە. کێندیەکان پشتیوانیان لەعومەر کوڕی سەعد دەکرد چونکە خاڵیان بو. خەڵك لەسەر عامر کوڕی مەسعود کوڕی ئومەییە کوڕی خەلەف کوڕی وەهب کوڕی حوزافەی جومحی ڕێککەوتن. ئەو لەناو خەڵکی کوفە وتارێکی دا و وتی: هەر خەڵکێك خواردنەوە و خۆشیەکیان هەیە، لەقاپێکدا بەدوایدا بگەڕێین کە گومان دەکەن لەو قاپەدا بێت. بەدوای شتێکدا بگەڕێن کە بۆ ئێوە شیاو و ڕەوایە. شەرابەکانی خۆتان تێکەڵ بەئاو بکەن و لەپشت ئەم دیوارانەوە خۆتان لەمن بشارنەوە. کوڕی هومام وتی:

اشرب شرابك و انعم غير محسود	و اكسره بالماء لا تعص ابن مسعود
ان الامير له فى الخمر ماربة	فاشرب هنيئا مريئا غير مرصود
من ذا يحرم ماء المزن خالطه	فى قعر خابية ماء العناقيد
انى لا كره تشديد الرواة لنا	فيها و يعجبنى قول ابن مسعود

یانی: شەرابی خۆت بخۆرەوە و خۆش بە بێ ئەوەی هیچ کەسێك ڕژدی بەتۆ ببات. تێکەڵ بەئاوی بکە و وتارەکەی کوڕی مەسعود مەخە ژێر پێ. ئەم فەرمانداره لە شەراب خواردن شارەزایە و ئەزمونی هەیە، کەواتە خۆش و بخۆرەوە و نۆشت بێت و بزانە کە هیچ کەس چاودێری تۆ ناکات. کێیە ئەو کەسەی ئاوی شیرینی هەورەکان ناڕەوا بکات بەتایبەت ئەو کاتەی لەقوڵایی گۆزەکان تێکەڵ بەئاوی بۆڵە ترێ دەکرێت. من سەختگیری باوەڕداران سەبارەت بەشەراب پەسەند ناکەم و وتارەکەی کوڕی مەسعود لای من پەسندترە.

کاتێك خەڵکانی کوفە بەیعەتیان لەگەڵ کرد و هەواڵەکەیان بۆ کوڕی زوبەیر نوسی، فەرمانڕەوایی ئەوی لەوێ پشت ڕاست کردەوە. ئەویان بە (گولەی گو خڕکەر) ناوبرد چونکە پیاوێکی کورتە باڵا و چوست و چالاك بو. ئەو تا سێ مانگ دوای مەرگی یەزید کوڕی معاویە مایەوە. دواتر عەبداللە کوڕی یەزیدی خوتەمی ئەنساری کاروباری خەڵکانی کوفەی لەدەست گرت و پێشنوێژی بۆ کردن. ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە، بو بەسەرپەرەستی کاروباری باج. هەر دوکیان لەلایەن کوڕی زوبەیرەوە ڕەوانە کرابون. ئەو محەممەد کوڕی ئەشعەس کوڕی قەیسی وەك فەرمانڕەوای موسڵ

دەستنیشان کرد. لەسەر ئەم بنەمایە، خەڵکانی بەسرە، کوفە، دانیشتوانی قیبلە لەعەرەبەکان، خەڵکی جەزیرە و خەڵکانی شام (جگە لەئەردەن) هاتنە سنوری فەرمانڕەوایەتی کوڕی زوبەیر. ئەمە هاوڕۆژگار بو لەگەڵ فەرمانڕەوایەتی عومەر کوڕی عوبەیدالله کوڕی مەعمەر.

لەم کاتەدا تاعونێکی گشتی هێرشی کردە سەر بەسرە. دایکی مرد و کەسی دەست نەکەوت لاشەکەی هەڵبگرێت و بەخاکی بسپێرێت تا ئەوەی چوار باربەریان هێنا و ئەو کارەیان بۆ ئەنجامدا.

ناسازگاری خەڵکانی رەی

لەم ساڵەدا دوای مەرگی یەزید، خەڵکی رەی شۆڕشیان کرد. سەرکردەی ئەوان فەرخان رازی بو. عامر کوڕی مەسعود (فەرمانداری کوفە) محەممەد کوڕی عومەیر کوڕی عوتارد کوڕی حاجب کوڕی زوراەی عودەسی تەمیمی بۆ لای ئەوان رەوانە کرد. خەڵکی رەی روبەروی بونەوەو شەڕیان دەست پێکرد. محەممەد شکستی خوارد. عامر، عوتاب کوڕی وەرقای ریاحی تەمیمی بۆ شەڕی ئەوان رەوانە کرد. شەڕ رویدا و فەرخان کوژرا و بتپەرستەکان شکستیان خوارد. محەممەد کوڕی عەمیر لەشەڕی سەفین سەرکردەی تەمیمیەکانی کوفە بو و شان بەشانی عەلی شەڕی کرد. دواتر ژیانی درێژ بویەوە تا حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی بو بەفەرمانڕەوای کوفە. ئەو لەم شارە هاتەدەر و ڕۆشتە شام چونکە فەرمانڕەوایی حەجاجی پەسەند نەدەکرد.

بەیعەت لەگەڵ مەروان کوڕی حەکەم

لەم ساڵەدا خەڵك وەك خەلیفە لەگەڵ مەروان کوڕی حەکەم بەیعەتیان کرد.

دوای ئەوەی خەڵك لەگەڵ کوڕی زوبەیر وەك خەلیفە بەیعەتیان کرد، ئەو عوبەیدە کوڕی زوبەیری وەك فەرمانداری مەدینە دەستنیشان کرد و عەبدولرەحمان کوڕی جەحدەمی فیهری لەمیسر. مەروان کوڕی حەکەم و ئومەوییەکانی بۆ شام دورخستەوە. عەبدولمەلیك کوڕی مەروان لەم کاتەدا تەمەنی بیست و هەشت ساڵ بو. کاتێك حوصەین کوڕی نەمیر و هاورێکانی گەیشتنە شام، مەروانی لەگفتوگۆکەی نێوان خۆی و کوڕی زوبەیر ئاگادار کردەوە. بەمەروان و ئومەوییەکانی وت: ئێوە پەرێشان دەبینم،

فەرمانڕەوایەك بۆخۆتان هەڵبژێرن پێش ئەوەی لەسەرزەمینەکەتان هێرشتان بکاتەسەر و ئاژاوەیەکی کەڕ و کوێر بخاتەگەڕ. ئەندێشەی مەروان ئەوە بو بڕواتە لای کوڕی زوبەیر و وەك خەلیفە بەیعەتی لەگەڵ بکات. کوڕی زیاد لەعێراقەوە گەیشت و لەمەبەستەکەی مەروان ئاگادار بویەوە. کوڕی زیاد بەمەروانی وت: من لەم مەبەستەی تۆ شەرم دەکەم. تۆ گەورە و سەروەری قورەیشیت و دەتەوێت بڕۆیتە لای ئەبو خوبەیب و بەیعەتی لەگەڵ بکەیت؟ مەبەستی کوڕی زوبەیر بو چونکە لەروی ناوی کوڕەکەیەوە نازناوی باوکی خوبەیب یان پێ بەخشیبو. مەروان وتی: هێشتا هیچ شتێك نەگۆڕاوە. ئومەوییەکان و کەسەکانیان لەدەوری ئەو کۆبونەوە و خەڵکانی یەمەن پەیوەستیان بون. ئەو بەرەو دیمەشق بەرێکەوت و بەردەوام دەیوت: هێشتا هیچ شتێك نەگۆڕاوە. هاتە دیمەشق و بینی خەڵك لەگەڵ زوحاك کوڕی قەیس بەیعەتیان کردوە لەسەر ئەو بنەمای کە پێشنوێژی ئەوان بێت و کاروبارەکانیان هەڵسوڕێنێت تا خەڵك خەلیفەی داهاتو هەڵبژێرن. ئەو بە نهێنی خەڵکی بۆ فەرمان بردن لەکوڕی زوبەیر هاندەدا.

زەفەر کوڕی حارسی کەلەقێنسرین بۆ کوڕی زوبەیر بەیعەتی وەردەگرت و نەعمان کوڕی بەشیر لەحیمص. حسان کوڕی مالك کوڕی بەجدەلی کەلبی لەفەلەستین، کارگوزاری معاویە کوڕی ئەبی سوفیان و یەزید کوڕی معاویە بو و فەرمانڕەوایی بۆ ئومەوییەکان دەکرد. ئەو بەرەو ئەردەن بەرێکەوت و ڕوەح کوڕی زێنباعی جوزامی وەك جێگری خۆی دەست نیشان کرد. ناتل کوڕی قەیس دژی ڕوەح ڕاپەڕی و ئەوی لەفەلەستین دەرکرد وبۆ کوڕی زوبەیر بەیعەتی وەرگرت.

حسان لەئەردەن خەڵکی بۆ فەرمانبەری ئومەوییەکان هاندەدا. ئەو بەخەڵکانی ئەردەنی وت: سەبارەت بەکوڕی زوبەیر و کوژراوەکانی حورە چۆن دەتانەوێت شایەتی بدەن؟ وتیان: شایەتی دەدەین کە ئەوپیاوێکی دوروو و ریاکارە و کوژراوانی حورە دەرۆنە جەهەننەم. پرسی: سەبارەت بەیەزید و کوژراوەکان لەحورە چۆن شایەتی دەدەن؟ وتیان: شایەتی دەدەین کە ئەو لەسەر ڕاستی و دروستی بو و ئەوان بەرەو بەهەشت دەڕۆن. وتی: منیش شایەتی دەدەم کە ئەگەر یەزید و شوێنکەوتەکانی لەسەر ڕاستی و دروستی بون، ئەمڕۆیش بەهەمان شێوە لەسەر ئەو ڕێگان و ئەگەر کوڕی زوبەیر و شوێنەکەوتەکانی ڕێگەی چەوتی و ناراستیان گرتبوەبەر، ئەمڕۆ بەهەمان شێوە لەسەر

ئەو ڕێگان. وتیان: ڕاستت وت، لەگەڵ تۆ بەیعەت دەکەین تا دژی نەیارەکانی تۆ شەڕ بکەین و ڕوبەڕوی شوێنکەوتەکانی کوڕی زوبەیر ببینەوە لەسەر ئەو بنەمای کەئێمە لەم دوکوڕە (عەبداللە کوڕی یەزید و خالید کوڕی یەزید) بەدور بگریت چونکە دەترسین پیرەپیاوێك بکەنە فەرمانڕەوای ئێمە و ئێمە منداڵێك بەوان پێشنیار بکەین.

حسان دو نامەی نوسی: یەکیان بۆ زوحاك کوڕی قەیس کە تیایدا ئاماژەی بەماف ئومەوییەکان و ئەزمونی ئەوان دەکرد و سەرکۆنەی کوڕی زوبەیری دەکرد وبیری دەخستەوە کە کوڕی زوبەیر دو خەلیفەی لەسەر کار لابردوە. فەرمانی پێدا نامەکەی بۆ خەڵك بخوێنێتەوە. نامەیەکیتری نوسی و بەنێردراوەکەی خۆی (باغیزە)ی سپارد و پێی وت: ئەگەر نامەکەی منی بۆخەڵك خوێندەوە، چ باشتر و گەرنە ئەم نامەیان بۆ بخوێنەرەوە. حسان نامەی بۆ بەنی ئومەییە نوسی و فەرمانی پێدان لەو کاتەدا کۆببنەوە. باغیزە هات و نامەکەی زوحاکی تەسلیم کرد و نامەی ئومەوییەکانی گەیاندە دەستیان. کاتێك ڕۆژی هەینی گەیشت، زوحام ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان و باغیزە پێی وت نامەکەی حسان بۆ خەڵك بخوێنێتەوە. زوحاك پێی وت: دانیشە. ئەو دو یا سێ جار هەستا و زوحاك پێ دەوت: دانیشە. باغیزە نامەکەی دەرهێنا وبۆ خەڵکی خوێندەوە. وەلید کوڕی عوتبە کوڕی ئەبی سوفیان وتی: حسان ڕاستی وتوە و کوڕی زوبەیر درۆ دەکات. ئەو جوێنی بەکوڕی زوبەیردا.

دەستەیەك دەڵێن: وەلید کوڕی عوتبە دوای مەرگی معاویە کوڕی یەزید مرد و یەزید کوڕی ئەبی غەمسی غەسانی و سوفیان کوڕی ئەبرەدی کەلبی هەستان و جوێنیان بە کوڕی زوبەیردا و حسانیان بەڕاستگۆ زانی. عەمرۆ کوڕی یەزیدی حەکەمی هەستا و جوێنی بەحساندا و وەسفی کوڕی زوبەیری کرد. زوحاك فەرمانیدا کە وەلید کوڕی عوتبە و یەزید کوڕی ئەبی غەمس و سوفیان کوڕی ئەبرەدیان خستە زیندانەوە. خەڵکان ڕاپەڕین و کەوتنە جموجۆڵ و خەڵکی کەلب هێرشیان کردە سەر عەمرۆ کوڕی یەزیدی حەکەمی و لێیاندا وجلەکانیان دڕاند. خالید کوڕی یەزید هەستا و ڕۆشتە سەر دوەم پلە لەتەختی وتاردن و خەڵکی ئارام کردەوە. زوحاك هاتەخوار و نوێژی هەینی خوێند و بۆ کۆشك گەڕایەوە. خەڵکی کەلب هاتن و سوفیانیان دورخستەوە و خەڵکی غەسان هاتن و یەزیدیان دور خستەوە. خالید کوڕی یەزید و براکەی عەبداللە کوڕی

یەزید کوڕی معاویە هاوڕێ لەگەڵ خاڵۆکانی خۆیان لەخەڵکی کەلب هاتن و وەلید کوڕی عوتبەیان دورخستەوە. خەڵکانی شام ئەو ڕۆژە بەیەکەم ڕۆژی جەیرون ناودەبەن.

دواتر زوحاك کوڕی قەیس ڕۆشتە مزگەوت و یەزید کوڕی معاویەی بیر هێنایەوە و جوێنی پێدا. گەنجێك لەخەڵکانی کەلب هەستا و لێیدا. خەڵك پەلاماری یەکیاندا و ئاژاوەیان دەست پێکرد. خەڵکانی قەیس خەڵکی بۆ فەرمانبەری لە کوڕی زوبەیر هاندەدا و هاورێکانی زوحاك و خەڵکی کەلب بۆ فەرمانبەری لەئومەوییەکان. ئەوان باسی خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویەیان دەکرد چونکە خوشکەزای ئەوان بو.

زوحاك ڕۆشتە کۆشکی فەرمانداری و لەبەیانی ئەو ڕۆژەوە بۆ نوێژی بەیانی نەهاتەدەر. ئەو کەسی بۆ لای ئومەوییەکان ڕەوانە کرد و داوای بەخشینی کرد و ئاماژەی بەوەدا کە مەبەستی ڕەنجاندنی بەنی ئومەییە نیە. فەرمانی بەواندا نامە بۆ حسان بنوسن و ئەو هاورێ لەگەڵ ئەوان بنوسێت تا لەئەردەنەوە بێتە جابیە و ئەمان لەدیمەشقەوە بڕۆن جابیە ولەوێ کۆببنەوە و بەیعەت لەگەڵ پیاوێك لەئومەوییەکان بکەن. ئەوان بەپێشنیارەکەی ڕازی بون و ڕەزامەندیان نیشاندا و نامەیان بۆ حسان نوسی. زوحاك و ئومەوییەکان بەرەو جابیە بەرێکەوتن. سەوەر کوڕی مەعنی سولەمی ڕۆشتە لای زوحاك و وتی: داوات لێکردین فەرمانبەری لەکوڕی زوبەیر بکەین و ئێمە لەسەر ئەو بنەمایە بەیعەتمان لەگەڵ تۆکرد و ئێستا تۆ پەنا بۆ ئەو بیابان نشینە عەرەبە لەخەڵکی کەلب دەبەیت تا خوشکەزاکەی خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە وەك خەلیفە دەستنیشان بکەیت. زوحاك پرسی: بۆچونی ڕاست چیە؟ وتی: دەبێت ئەوەی بەنهێنی دەمانهێشتەوە، ئاشکرای بکەیت و خەڵك بۆ فەرمانبەری لەکوڕی زوبەیر هان بدەیت.

زوحاك و خەڵکەکەی هاورێی گەڕانەوە و لەمەرج ڕاهیت دابەزین و دیمەشق لەدەستی زوحاکدا بو. ئومەوییەکان و حسان و کەسانیتر لەجابیە کۆبونەوە. حسان بۆ ماوەی چل ڕۆژ نوێژی لەگەڵ خەڵك خوێند و ئەوان ڕاوێژیان دەکرد. مالك کوڕی هوبەیرەی سەکونی خوازیاری خالید کوڕی یەزید و حوصەین کوڕی نەمیر خوازیاری مەروان. مالك بەحوصەینی وت: باشترە لەگەڵ ئەم کوڕە بەیعەت بکەین کە باوکی ئێمە پەروەردەمان کرد و تۆ پێگەی ئێمە لای باوکی دەزانیت. ئەو ئێمە دەکاتە فەرمانڕەوای عەرەبەکان. حوصەین وتی: سوێند بەخوا هیچ کات بەوە ڕازی نابم عەرەبەکان پێشنیاری پیرێکی

فرمزانمان پێ بکەن و ئێمە پێشنیاری منالێك بەوان بدەین. مالك پێی وت: سوێند بەخوا ئەگەر مەروان بێنیتە سەر کار، پیاوێکی بەرچاوتەنگ و ڕەشبین دەبینی کە بۆ قامچی، قەیتانی پێلاو و سێبەری ئەو دارەی لەژێریدا دەحەوێیتەوە، رژدیت پێدەبات. مەروان هەم باوکی بنەماڵەیەکی گەورەیە و هەم برای بنەماڵەیەکی گەورە. ئەگەر بەیعەتی لەگەڵ بکەن، دەبنە کۆیلەی ئەوان. دەبێت خوشکەزاکەی بێننە سەر کار. حوصەین وتی: لەخەودا بینیم چرادانێك (چل چرا) لەئاسمانەوە هەڵواسراوە و هەرکەس بەخەلافەت بگات، هەڵیدەگرێت. تەنیا مەروان بو بەدەستی هێنا. سوێند بەخوا بێ گومان بەیعەتی لەگەڵ دەکەم.

روح کوڕی زێنباعی جوزامی وتی: ئێوە عەبدالله کوڕی عومەر و هاورێیەتی ئەو لەگەڵ پێغەمبەر و پێشینەی ئەو لەئیسلامدا بەباشی دەزانن. ئەو هەمان کەسە کە خۆتان ئاماژەی پێدەدەن بەڵام پیاوێکی لاوازە و پیاوی لاواز ناتوانێت فەرمانڕەوایی ئۆمەتی محەممەد بکات. ئێوە کوڕی زوبەیر دەناسن و بەهەمان شێوەیە کە دەزانن. کوڕی هاوڕێی تایبەتی پێغەمبەر و زادەی ئەسمای (دو پشتێن)ە. بەڵام بەهەمان شێوە کەئاگادارن، پیاوێکی دوروو و ریاکارە کە گەردنبەندی خەلافەتی لەملی دو خەلیفە(یەزید و کوڕەکەی معاویە کوڕی یەزید) داکەند، خوێنەکانی رژاند و کەڵێنی لەناو یەکریزی موسوڵمانان دروست کرد. کەسێکی دورو هیچ کات ناتوانێت فەرمانڕەوای ئۆمەتی محەممەد بێت. بەڵام مەروان کوڕی حەکەم، سوێند بەخوا هیچ کەلێن و درزێك لەئیسلام دروست نەدەبو، مەگەر ئەوەی بەچاککردنەوەی هەڵدەستا. ئەو هەمان کەسە لەشەڕی وشتر لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبی تالب شەڕی ئەزمون کرد. من بەباشی دەزانم خەڵك گەورە بێننە سەرکار و بچوك بکەنە راوێژکاری. مەبەستی لەگەورە مەروان و مەبەستی لەبچوك خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە کوڕی ئەبی سوفیان بو.

بۆچونی ئەوان بۆ بەیعەت کردن لەگەڵ مەروان کوڕی حەکەم و دواتر لەگەڵ خالید کوڕی یەزید و دواتر عەمرۆ کوڕی سەعید کوڕی عاس یەکیگرت لەسەر ئەو بنەمای کە فەرمانڕەوایی دیمەشق بۆ عەمرۆ کوڕی سەعید و فەرمانداری حمص بۆ خالید کوڕی یەزید بێت.

حسان، خالید کوڕی یەزیدی بانگ کرد وپێی وت: کوڕی خوشکەکەم، خەڵك لەبەیعەت

لەگەڵ تۆ (بەهۆی کەم تەمەنی) خۆیان بەدور گرت. سوێند بەخوا من ئەم کارەم تەنیا بۆ تۆ و بنەماڵەکەی تۆ دەوێت و تەنیا لەبەر ئێوە لەگەڵ مەروان بەیعەت دەکەم. خالید وتی: بەوشێوە نیە، بەڵکو لەکارەکەی ئێمەدا ناتەوان بویت. وتی: سوێند بەخوا ناتەوان نەبوم، بەڵکو ئەوە بۆچونی خەڵك بو.

ئەوان سێ رۆژی یەکەمی مانگی زیقەعدەی ساڵی ٦٤/ ٢٢ ژوئەنی ٦٨٤ زایینی لەگەڵ مەروان بەیعەتیان بەست. کاتێك لەگەڵ مەروان بەیعەتیان بەست، بەمشێوەی وت:

لما رايت الامر انرا نهبا	يسرت غسان لهم و كلبا
و السكسكيين رجالا غلبا	و طيئا تاباه الا ضربا
و القين تمشى فى الحديد نكبا	و من تنوخ مشمخرا صعبا
لا ياخذون الملك الا غصبا	فان دنت قيس فقل لاقربا

یانی: کاتێك کاروباری فەرمانڕەوایی کردن بەسەر عەرەبەکانم لەبناغەوە لەسەر بنەمای تاڵان و تاڵانکاری بینی، بۆ ئەوان خەڵکی غەسان و هۆزی کەلبم هاندا. سەکسەکیەکانم بۆ کار ناچار کرد کە پیاوانێکی بەهێز و ئازان. خەڵکانی تەی کە تەنیا بەلێدان تەسلیم دەبن. کۆیلە بەشێوەیەکی ریسوایانە، لەبەندی ئاسنین تەقەلا دەکات و لەتەنوخ پیاوێکی بالآبەرز و توندوتیژد. ئەوان تەنیا بەزۆر پاشایەتی بەدەست دێنن. ئەگەر قەیسیەکان هاتن، پێیان بڵێ، ئاگادار بن، نزیك مەبنەوە.

شەڕی مەرج راهیت

کوژرانی زوحاك و نەعمان کوڕی بەشیر

کاتێك خەڵك لەگەڵ مەروان بەیعەتیان کرد، لەجابیەوە ڕۆشتە مەرج راهیت کە زوحاك کوڕی قەیس هاورێ لەگەڵ هەزار سوار لەوێ بو و هاوکاری لەنەعمان کوڕی بەشیر وەرگرتبو تا گەمارۆ بخاتە سەر حمص. ئەو شورەحبیل کوڕی زی ئەلکەلاعی بۆ هاوکاری ئەو رەوانە کرد. هەروەها لەزوفەر کوڕی حارس فەرمانداری قێنسرین داوای هاوکاری کرد کە خەڵکی ئەم شارەی بۆ هاوکاری کردنی ئەو رەوانە کرد. ناتل خەڵکی فەلەستینی بۆ هاوکاری ئەو ردوانە کرد. ئەوان لای ئەو کۆبونەوە. لای مەروان ئەم خەڵکانە کۆبونەوە: کەلب، غەسان، سەکاسك و سەکون. ئەو عەمرۆ کوڕی سەعیدی کردە

فەرماندەی باڵی راستی خۆی و عوبەیدالله کوڕی زیادی کردە فەرماندەی باڵی چەپ. یەزید کوڕی ئەبی غەمس لەدیمەشق خۆی شاردبویەوە و لەبەر ئەمە لەکۆبونەوەکانی جابیە بەشداری نەکرد. ئەو دەستی بەسەر دیمەشقدا گرت وبۆ مەروان بەیعەتی وەرگرت و خەڵکان و کەل وپەلی شەڕی خستە بەردەست. ئەمە یەکەم سەرکەوتنی ئومەوییەکان بو.

لەنێوان مەروان و زوحاك لەمەرج راهیت شەڕ رویدا و بۆ ماوەی بیست شەو شەڕیان کرد و شەڕیان بەرەو دژواری برد. زوحاك کوڕی قەیس کوژرا. دەحیە کوڕی عەبدالله ئەوی کوشت. هاوڕێ لەگەڵ ئەو هەشتا پیاو لەگەورەکانی شام کوژران. شامیەکان بەشێوەیەکی قورس کوشتار کران و قەیسیەکان بەشێوەیەك کوشتار کران کە هیچ کات کوشتاری لەو شێوەیان نەبینیبو. لەناو کوژراوەکان، یەکیان هانی کوڕی قەبیصەی نەمیری بو کە سەروەری خەڵکەکەی خۆی و هاوڕێی زوحاك بو. وازع کوڕی زوالەی کەلبی ئەوی کوشت. کاتێك بریندار بو و کەوتە سەر زەوی، وتی:

تعست ابن ذات النوف اجهز على فتى   يرى الموت خيرا من فرار و الزما
و لا تتركنى بالحشاشة اننى   صبور اذا ما النكس مثلك احجما

یانی: ئەی کوڕی ژنی داوێن پۆش، وەرە و پیاوێکی بریندار بکوژە کە مەرگ بەشیاوتر و چاکتر لەهەڵاتن دەزانێت. من لەنێوان ژیان و مەرگ مەهێڵەرەوە چونکە خۆڕاگرم و ئەمە لەکاتێکدایە کەسێکی پەستی وەك تۆ لەترسا دەست لەشەڕ هەڵبگرێت.

وازع گەڕایەوە و ئەوی کوشت.

ئەم شەڕە لەموحەرەمی ساڵی ٦٥/ ئوتی ٦٨٤ زایینی یا لەکۆتایی ساڵی ٦٤/ ژوئیەی ٦٨٤ زایینی رویدا.

مەروان سەری زوحاکی بینی و وتی: ئێستا کەژیانی من درێژ بۆتەوە و ئێسکەکانم ناسك بونەتەوە و بەئەندازەی تینویەتی کەرێك رۆژگار لەبەردەممدا مایەوە، بەدەستە شەرکەرەکان هاتم و خەڵکانم خستە گیانی یەك.

کاتێك خەڵك لەمەرج راهیت شکەستیان خوارد، پەیوەستی سوپاکانی خۆیان بون. خەڵکی حمص رویان لەو شارە کرد کە فەرماندارەکەی نەعمان کوڕی بەشیر بو. کاتێك ئەم هەواڵەی بیست، شەوانە هاوڕێ لەگەڵ هاوسەرەکەی نایلە کچی عەمارەی کەلبی و

منداڵەکانی باروبنەی خۆی هەڵگرت و رایکرد و سەراسەری شەوی بەسەرگەردانی بەسەر برد. خەڵکی حمص لەکاتی بەرەبەیان، بەدوایدا گەڕان. ئەو کەسەی شوێنی کەوت عەمرۆ کوڕی جەلی کەلابی بو کە ئەوی گرت و کوشتی و بنەماڵەکەی گەڕاندەوە. کەلبیەکانی حمص هاتن و ژنەکەی نایله و ماڵ و منداڵەکەیان بۆ شوێنێکی ئارام و ئاسودە گواستەوە.

کاتێك هەواڵی شکستی قێنسرین بەزەفەر کوڕی حارسی کەلابی گەیشت، لەوێ رایکرد و روی کردە قرقیسیا کە فەرماندارەکەی عەیازی حەرەشی بو. یەزید ئەوی لەوێ دەستنیشان کردبو. داوای لێکرد رێگەی بدات بڕواتە ناو گەرماو. سوێند بەئازاد کردنی ژنەکەی خۆی و ئازاد کردنی کۆیلەکانی خۆی (تەلاق و عتاق) دەخوارد کە کاتێك لەگەرماو بێتەدەر، لەم شارەدا نەمێنێت. رۆشتە ناوی و بەسەریدا زاڵبو و لەقەلاْکەیدا خۆی حەشاردا و نەرۆشتە ناو گەرماوەکەی. خەڵکانی قەیس لەدەوری کۆبونەوە.

ناتل کوڕی قەیسی جوزامی لەفەلەستین رایکرد و لەمەککە پەیوەستی کوڕی زوبەیر بو. مەروان دوای ئەو روح کوڕی زێبناعی کردە فەرمانڕەوای فەلەستین. شام بۆ مەروان رام و دەستەمۆ بو و ئەو کارگوزارانی خۆی رەوانەی ناوچەکانی شام کرد.

دەڵێن: کوڕی زیاد کاتێك رۆیشتە لای ئومەوییەکان کە ئەوان لەتەدمور بون و مەروان دەیویست بڕواتە لای کوڕی زوبەیر و بەیعەتی لەگەڵ بکات و ئەمان بۆ ئومەوییەکان وەربگرێت. کوڕی زیاد رێگەی ئەم کارەی لێگرت و فەرمانی پێدا هاورێ لەگەڵ خەڵکانی تەدمور هێرش بکاتە سەر زوحاك کوڕی قەیس و شەڕ لەگەڵ ئەو دەست پێبکات. عەمرۆ کوڕی سەعید بۆچونەکەی پشت راست کردەوە و رێنوێنی مەروانی کرد تا دایکی خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە وەك هاوسەر هەڵبژێرێت تا خالید لەبەرچاوی خەڵك ریسوا ببێت. ئەوی کردە هاوسەری خۆی. ئەو فاختە کچی ئەبوهاشم کوڕی عوتبە بو. دواتر ئومەوییەکانی کۆکردەوە کە بەیعەتیان لەگەڵ بەست و دواتر خەڵکانی تەدمور دەستی بەیعەتیان بۆ ئەو درێژ کرد. ئەو بەسوپایەکی گەورە روی لەشەڕی زوحاك کرد. زوحاك روبەروی بویەوە و هەردولا شەڕیان ئەزمون کرد کە دواهاتەکەی، زوحاك و هاورێکانیان شکەستیان خوارد و زوحاك کوڕی قەیس کوژرا.

زەفەر کوڕی حارس بەرەو قرقیسیا بەرێکەوت و قورەیشیەکان دەوریان گرت. لەکاتی

هەڵاتن بەرەو قرقیسیا دو گەنج لەبەنی سولەیەم هاورێیەتیان دەکرد. سوارەکانی مەروان هاتن و بەدوای زەفەردا گەڕان. دو گەنجەکە بەزەفەریان وت: خۆت رزگار بکە چونکە ئێمە دەکوژرێین. زەفەر ئەو دوانەی بەجێهێشت و هەڵات. ئەو دوانە کوژران و زەفەر لەمبارەوە وتی:

ارینی سلاحی لا ابا لك اننی	اری الحرب لا تزداد الا تمادیا
اتانی عن مروان بالغیب انه	مقید دمی او قاطع من لسانیا
ففی العیس منجاة و فی الارض مهرب	اذا نحن رفعنا لهن المثانیا
فلا تحسبونی ان تغیبت غافلا	و لا تفرحوا ان جئتکم بلقائیا
فقد ینبت المرعی علی دمن الثری	له ورق من تحته الشر بادیا
و نمضی و لا یبقی علی دمنة	و تبقی حزازات النفوس کما هیا
لعمری لقد ابقت وقیعة راهط	لحسان صدعا بیننا متنائیا
فلم ترمنی نبوة قبل هذه	فراری و ترکی صاحبی ورائیا
عشیة ادعو فی القران فلا اری	من الناس الا من علی و لا لیا
اینهب یوم واحد ان اسائة	بصالح ایامی و حسن بلائیا
فلا صلح حتی تنحط الخیل بالقنا	و تثار من نسوان کلب نسائیا
الا لیت شعری هل تصیبن غارتی	تنوخا و حیی طیء من شفائیا

یانی: ها ئەی بێ باوك، کەرەستەکانی شەڕی خۆم نیشان بدە کە دەبینم شەڕ تەنیا بە فراوان بون و مانەوە کۆتایی دێت. بەنهێنی هەواڵی مەروانیان بۆ هێنام کە لەتۆڵەدا دەمکوژێت یا زمانم دەبڕێت. بەوشترە سپی خۆڵەمێشی باوەکان، دەتوانرێت رزگارمان بێت و زەوی خوا باشترین شوێنی هەڵاتنە. کاتێك تەنافە مویینەکان بۆ ئەوان بەرز بکەینەوە. ئەگەر خۆم داشارد، بەنائاگام مەزانن و ئەگەر هاتم وچاوم بەئێوە کەوت، شادان مەبن. هەندێ کات رودەدات گیایەك لەسەر پشکلێکی سەر زەوی دەروێت یا لەپاشماوەی خێوەتەکەی یار سەر هەڵدەدات بەڵام گەڵایەکی لێ دەروێت کە زیان لەشۆڕبونەوەی ئاشکرایە. ئێمە دەڕۆین و هیچ نیشانێك لەکۆچکەران لەسەر زەوی نامێنێتەوە بەڵام کینەی دڵەکان خۆڕاگر و بەهێز دەمێننەوە. سوێند بەگیانی خۆم، شەڕی دژواری مەرج راهیت کەلێنێکی ئەوەندە گەورەی دروست کرد کە لێوارەکانی رۆژ

لەدوای رۆژ لەیەك دوردەكەونەوە. پێش من كەسێكی بەرزەفڕی لەو شێوە نەبینراوە. كەس بیری ناكەوێتەوە كە من رامكردبێت و دو هاورێی گیانی بەگیانی خۆم بە جێهێشتبێت. ئەو ئێوارێی كە لەناو شەڕكەران هاوارم دەكرد و هەر كەسێكم دەدی لەگەڵ من بو، نەك دژی من. ئایا ئەگەر تەنیا یەك رۆژ خراپەم كردبێت (یا یەك رۆژم خراپ كردبێت) دەبێت هەمو نیشانەكانی رۆژە باشەكانی من بسڕێتەوە. هیچ ئاشتیەك لەئارادا نیە تا ئەسپەكان لەبەركەوتنی تیر و ڕمەكان هاوار بكەن و ژنانی ئێمە كینەی ژنانی كەلب لەدڵ بگرن. خۆزگە دەمزانی ئایا هێرشەكانی من دەگاتە تەنوخ و دادی دڵ لەدو هۆزی تەی وەردەگرم یا نە.

جەواس كوڕی قەعتەل لەوەلآمدا وتی:

لعمری لقد ابقت وقيعة راهط	على زفر مرا من الداء باقيا
مقيما ثوى بين الضلوع محله	و بين الحشا اعيا الطبيب المداويا
تبكى على قتلى سليم و عامر	و ذبيان معذورا و تبكى البواكيا
دعا بالسلاح ثم احجم اذ راى	اذا شرعوا نحو الطعان العواليا

یانی: سوێند بەگیانی خۆم كە شەڕی مەرج راهیت ئازارێكی تاڵ و گیانبڕی بۆ زەفەر كوڕی حارس بەجێهێشت كە هەمیشە دەمێنێتەوە. ئازارێكی درەنگوەخت كە شوێنەكەی لەناو پەراسوەكانە و بەشێوەیەك لەجەستە جەقیوە كە پزیشكی تیماركەری بێزار كردوە. بۆ كوژراوەكانی عامر و سولەیم بگری و زوبیانیەكان وەك ئەو كەسانەی داوای بەخشین دەكەن، بێنەبەرچاو كە دەبێت ژنانی شین گێر بۆیان بگرین. داوای كەڵ وپەلی شەڕی كرد و پۆشی و دواتر دەستی لەشەڕ هەڵگرت چونكە شمشێرە ئاودارەكانی بینی و گەنجەكانی سوار لەسەر ئەسپە رەسەنەكان. لەسەر ئەوان گەنجانێكی بەهێز هاوشێوەی شێرەكانی دارستان بون كە بە پەلە شەڕیان بەرمە بەرز و دەركێشراوەكان دەست پێكرد.

عەمرۆ كوڕی جەلی كەلبی وتی:

بكى زفر القيسى من هلك قومه	بعبرة عين ما يجف سجومها
يبكى على قتلى اصيبت براهط	تجاوبة هام القفار و بومها

ابحنا حمی للحی قیس براهط	و ولت شلا لا و استبیح حریمها
یبکیهم حران تجری دموعه	یرجی نزارا ان تووب حلومها
فمت کمدا اوعش ذلیلا مهضما	بحسرة نفس لا تنام همومها

یانی: زەفەری قەیسی بۆ لەناوچونی خەڵکەکەی دەستی بەگریان کرد و ئەوەندە فرمێسکی باراند کە مژۆڵەکانی نەیانتوانی وشك ببنەوە و پێڵوەکانی نەیانتوانی بەیەك بگەن. بۆ کوژراوەکانی مەرج راهیت دەگریت کە جەستەیان لەناو خاك و خوێندا کەوتوە و لاشخۆر و کەمتیارەکان هاتوچۆیان دەکەن. لەخەڵکانی قەیس پێگەیەکمان بەفیڕۆدا کە ژیان دیتو هەلاَت چونکە شوێنەکەیان ئارامی تیا نەما و بەفیرۆچو. داغدار بەردەوام بۆ ئەوان دەگریت و هیواداره ئارمانەکانیان دوبارە زیندو ببێتەوە و ببنە راستی. لەخەمی ئەوەدا بمرە یا بەریسوایی ژیان بەسەر ببە، بەداخێکی دەرونی کەهیچ کاتێك بەئارامی و ئاسایش ناگەن.

ئەم قەسیدە چەندین بەیتی دوورودرێژە.

دەست بەسەرداگرتنی میسر لەلایەن مەروانەوە

کاتێك زوحاك و هاوەڵانی کوژران و شام بۆ کوڕی حەکەم دەستەمۆ بو، روی لەمیسر کرد. گەیشتە ئەویَ و فەرماندارەکەی عەبدولرەحمان کوڕی جەحدەمی قورەشی بو کە خەڵکی بۆ فەرمانبەری کوڕی زوبەیر هان دەدا. ئەو و هاورێکانی بۆ شەڕی مەروان هاتنەدەر. مەروان عەمرۆ کوڕی سەعیدی بۆ پشت سەری ئەو رەوانە کرد کە ڕۆشتە ناو میسر. ئەم هەواڵەیان بە کوڕی جەحدەم گەیاند. ئەو گەڕایەوە و خەڵك لەگەڵ مەروان بەیعەتیان کرد و مەروان بۆ دیمەشق گەڕایەوە. کاتێك لەو شارە نزیك کەوتەوە، بیستی کە کوڕی زوبەیر براکەی مەصعەبی هاورێ لەگەڵ سوپایەك بۆ ئەو دیارە رەوانە کردوە. مەروان پێش ئەوەی ئەو بگاتە شام، عەمرۆ کوڕی سەعیدی بۆ روبەروبونەوەی ئەو رەوانە کرد. مەصعەب و هاورێکانی شکەستیان خوارد. مەصعەب پیاوێکی بوێر بو. دواتر مەروان هاتە ناو دیمەشق و تیایدا ئارامی گرت.

حوصەین کوڕی نەمیر و مالك کوڕی هوبەیرە لەبەرژەوەندی خۆیان و خالید کوڕی یەزید چەندین مەرجیان خستبوە ئەستۆی مەروان. کاتێك پاشایەتیەکەی بەهێزبو، رۆژێك کە مالك لای ئەو دانیشتبو، وتی: هەندێ کەس داوای مەرجەکانیان دەکەن.

یەکێك لەوان ئەوەیە بۆنێکی خۆش بەسەروروی خۆیدا بپرژێنێت و کل لەچاوەکانی بکات. مەبەستی مالك بو کەئەو کارەی دەکرد. مالك وەلامی دایەوە: ئەمە دەڵێیت و هێشتا نەگەشتویتە تەهامە. ئەمە کاتێك دەهێنیتە سەرزمان کە پشتێن لەگۆی مەمك توند بوە. مەروان وتی: ئەی باوکی سەلمان، ئارام بە، گاڵتەم لەگەڵ کردیت.

بەیعەتی خوراسانیەکان لەگەڵ سەلم کوڕی زیاد

بەسەرهاتی عەبداللە کوڕی خازم

کاتێك هەواڵی مەرگی یەزید لەخوراسان بەسەلم کوڕی زیاد گەیشت، هەواڵەکەی شاردەوە. لەم کاتەدا کوڕی عەرادە وتی:

یا ایها الملك المغلق بابه	حدثت امور شانهن عظیم
فتلی بحرة و الذین بكابل	و یزید اعلن شانه المكتوم
ابنی امیة ان اخر ملككم	جسد بحخوارین ثم مقیم
طرقت منیته و عند و ساده	كوب و زق راعف مرثوم
و مرنة تبكی علی نشوانه	بالصبح تقعد مرة و تقوم

یانی: ئای ئەو پاشایەی دەرگاکانت بەسەر خۆت و بێگانەدا بەستوە، پێشهاتەکان رویانداوە کە دەبێت بەهایەکی زۆری بۆ بدەیت. کوژراوانێك لەحوڕەن و کەسانێتر لەکابول و یەزید کوڕی معاویە، نهێنیەکەی ئاشکرا بو. مەرگ لەکاتی شەودا هێرشی کردەسەر و لەو کاتەدا لای سەرین وتاوڵە و مەشکەیەکی پڕ بادە بو کە شەرابی لێ دەهاتەدەر و بۆنە خۆشەکەی هەر بۆنکەرێکی مەست دەکرد. زۆرن ئەو ژنە شین گێڕانەی درێغیان بۆ مەستی ئەو دەخوارد و فرمێکسیان دەڕژاند و بەرەبەیانی زو لەخەو هەڵدەستا و دادەنیشت.

کاتێك ئەم هۆنراوەکەی خۆی ئاشکرا کرد، سەلم مردنی یەزید کوڕی معاویە و کوڕەکەی معاویە کوڕی یەزیدی راگەیاند و خەڵکی بۆ بەیعەت و فەرمانبەری هاندا تا ئەو کاتەی خەلیفە دەستنیشان دەکرێت و کاروبارەکان سامان دەگرێت. ئەوان بەیعەتیان لەگەڵ کرد و دوای دو مانگ پەیمانەکەی خۆیان خستە ژێرپێ. ئەو پیاوێکی چاکەکار بو و خەڵکان خۆشیان دەویست. کاتێك لەسەر کار لابرا، موهەلیب کوڕی ئەبی صوفرەی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. کاتێك لەسەرەخس بو، سلێمان کوڕی مورسد (پیاوێك لەبەنی

قەیس کوڕی سەعلەبە) چاوی پێیکەوت کە پێی وت: نەزاریەکان جێگەیان بەتۆ تەنگ کرد تا پیاوێکت لەخەڵکانی یەمەن کردە فەرمانڕەوای ئەوان؟ (مەبەستی موهەلیب بو). ئەو ئەزدی بو و ئەزدیەکان خەڵکانی یەمەن. لای مەروورود و فاریاب و تالەقان و جوزجان تێپەڕی کرد و ئەوس کوڕی سەعلەبە کوڕی زەفەری (خواوەندی کۆشکی ئەوس لەبەسرە) وەك فەرمانداری هەرات دەستنیشان کرد. کاتێك گەیشتە نەیشابور، عەبدالله کوڕی خازمی بینی و پرسی: کاری خوراسانت بەکێ سپارد؟ ئاگاداری کردەوە. وتی: خوراسانت لەنێوان بەکر و وایل دابەش کرد، ئایا لەم شارەدا کەست دەست نەکەوت بیکەیتە فەرمانڕەوا؟ فەرمانی فەرمانداری خوراسان بۆ من بنوسە. فەرمانەکەی بۆ نوسی و سەد هەزار درەمی پێدا.

کوڕی خازم بەرەو مەرو بەرێکەوت. موهەلیبان لەم کارە ئاگادار کردەوە و ئەو پیاوێك لەبەنی جوشەم کوڕی سەعد کوڕی زەید مەنات کوڕی تەمیمی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. کاتێك کوڕی خازم گەیشتە مەرو، پیاوی جوشەمی ڕێگەی چونە ناو شاری لێگرت و لەنێوان ئەوان بگرە و بێنە دروست بو. یەکێك بەردی گرتە ناوچاوی پیاوی جوشەمی و ئەم دوانە لەیەك جیابونەوە و کوڕی خازم ڕۆشتە ناو شارەکە و جوشەمی دو ڕۆژ دوای ئەوە مرد.

دواتر کوڕی خازم بەرەو لای سلێمان کوڕی مورسەد لەمەروورود بەرێکەوت. چەندین ڕۆژ شەڕی لەگەڵ کرد و سلێمان کوژرا. دواتر بەرەو لای عەمرۆ کوڕی مورسەد ڕەوانە بو کە لەتالەقان بو. شەڕێکی درێژیان دەست پێکرد و عەمرۆ کوڕی مورسەد کوژرا و هاورێکانی هەڵاتن و ڕۆشتنە هەرات و پەیوەستی ئەوس کوڕی سەعلەبە بون. کوڕی خازم بۆ مەرو گەڕایەوە و ئەو کەسانەی لەبەکر کوڕی وایل کە لەمەرو بون، بۆ هەرات رایان کرد و پاشماوەکانی شارەکانی خوراسان رویان لەوێ کرد. دەستەی ئەوان فراوان و بەئەوس کوڕی سەعلەبەیان وت: لەسەر ئەو بنەمایە بەیعەتت لەگەڵ دەبەستین کە ڕوبەڕوی کوڕی خازم ببیتەوە و موزەریەکان لەخوراسان دەرپەڕێنیت. ئەو رازی نەبو. بەنی صوهەیب کە خزمەکانی بەنی جەحدەم بون، پێیان وت: ئێمە بەمە رازی نابین کە لەگەڵ موزەریەکان لەیەك شاردابین لەکاتێکدا دەزانین ئەوان سلێمان کوڕی مورسەد و عەمرۆ کوڕی مورسەدیان کوشتوە. دەبێت لەسەر ئەم بنەمایە بەیعەت لەگەڵ ئێمە

بکەیت وەگەرنە لەگەڵ کەسێکیتر بەیعەت دەکەین. رازی بو و بەیعەتیان لەگەڵ کرد. کوڕی خازم بەرەو لای ئەوان بەڕێکەوت و لەدۆڵێك لەنێوان خۆی و هەرات دابەزی. بەکریەکان پێشنیاری ڕۆشتنە دەر لەهەرات و هەڵکەندنی خەندەکیان پێکرد. ئەوس کوڕی سەعلەبە وتی: بەمشێوە نا، بەڵکو لەناو شاردا دەمێنینەوە و خۆڕاگری دەکەین. کارەکان لەسەر کوڕی خازم درێژ دەکەینەوە تا بێزار ببێت و خواستەکانی ئێمە بێنێتەدی. ئەوان بەمە رازی نەبون و ڕۆشتنەدەر و خەندەکیان هەڵکەند. کوڕی خازم بۆ ماوەی یەك ساڵ شەڕی لەگەڵ کردن. هیلالی زەببی پێی وت: لەگەڵ براکان و کوڕانی باوکی تۆ شەڕ دەکەین. ئەگەر ئەو بەڵای دەتەوێت بەسەر ئەوانیدا بهێنیت، ژیان دوای ئەوان هیچ سودێکی نیە. باشترە بەهرەیەکیان پێ ببەخشیت و ڕەزامەندیان بکەیت و کۆتایی بەم کێشە بێنیت. وتی: سوێند بەخوا ئەگەر لەبەر ڕێزی ئەوان خوراسان بەجێبێلین، رازی نابن. هیلال وتی: سوێند بەخوا نە من و نە کەسیتر چیتر شەڕ ناکەین تا فەرمانەکەی من ئەنجام بدەیت و داوای لێخۆش بون لەوان بکەیت. وتی: خۆت ببە بەنێردراوی من و ئەوان رازی بکە.

هیلال بۆ لای ئەوس کوڕی سەعلەبە بەڕێکەوت و ئەوی بەخوا و خزمایەتی لەڕێگەی (نزارەوە) سوێندا ڕێز لەفەرمانڕەوایی ئەوان بگرێت. وتی: ئایا کەست لەبەنی صۆهەیب بینیوە؟ وتی: نا. دەڵێت: ئەو ڕۆشتەدەر و چاوی بەدەستەیەك لەهاوڕێکانی خۆی کەوت و ئاگاداری کردنەوە کە بۆ چ کارێك هاتوە. پێیان وت: ئایا چاوت بەبەنی صۆهەیب کەوتوە؟ وتی: کاری بەنی صۆهەیب لای ئێوە گەورە بوە و پێگەیان بەرز بۆتەوە. ڕۆشت و قسەی لەگەڵ کردن. وتیان: ئەگەر نێردراو نەبویتایە، دەمانکوشتی. پرسی: چ شتێك ئێوە رازی دەکات؟ وتیان: یەکێك لەم دو کارە، یا لەخوراسان بڕۆنە دەر یا هەمو کەرەستەکانی شەڕ و زێر و زیو و کشتوکاڵ باروبنە بۆ ئێمە بەجێبێڵن و تەسلیمی ئێمەی بکەن.

ئەو بۆ لای کوڕی خازم گەڕایەوە. لێی پرسی: چ هەواڵێکت پێیە؟ ئاگاداری کردەوە. وتی: خەڵکی ڕەبیعە تەنانەت ئەو کاتەی پێغەمبەرەکەیان لەناو موزەریەکان هەڵبژێردرابو، لەخوای خۆیان تورە بون. کوڕی خازم لەوێ مایەوە و لەشەڕ دژی ئەوان پێداگری کرد. ڕۆژێك بەهاوەڵانی خۆی وت: ئەی خەڵکانی ڕەبیعە، ئایا لەخوراسان بەم خەندەکەی

خۆتان رازی بون؟ ئەم قسەیە ئەوانی خرۆشان و کەوتنە خۆ. یەکتریان بۆ شەڕ هاندا. ئەوس کوڕی سەعلەبە ئەوانی لەشەڕی گشتی دورخستەوە و فەرمانی پێدان لەسەر شێوازی خۆیان شەڕ بکەن. ئەوان نافەرمانی ئەویان کرد. کوڕی خازم بەهاوەڵانی خۆی وت: ئەمە بکەنە خۆراگرترین رۆژی خۆتان تا سەرکەوتن بەو کەسە ببڕێت کە لەشەڕدا خۆراگری زیاتر دەکات. کاتێك روبەروی ئەسپەکانی ئەوان دەبنەوە، رمەکانی خۆتان لەقورگ و سینەی ئەوان بچەقێنن. کاتژمێرێك شەڕیان کرد و خەڵکی بەکر کوڕی وایل شکستیان خوارد و هەڵاتن تا گەیشتنە خەندەکەکانی خۆیان و بەچەپ وراستدا بڵاوبونەوە. خەڵك کەوتنە ناو خەندەکەکان و بەسەختی کوشتار کران. ئەوس کوڕی سەعلەبە بۆ سیستان رایکرد و لەوێ یا نزیك لەوێ مرد. لەم رۆژەدا هەشت هەزار کەس لەخەڵکانی بەکر کوڕی وایل کوژران. کوڕی خازم دەستی بەسەر هەراتدا گرت و کوڕەکەی محەممەدی کردە فەرمانڕەوا و شەماس کوڕی دوساری عوتاردی پەیوەستی ئەو کرد و بوکەیر کوڕی وەساجی سەقەفی کردە سەرکردەی پاسەوانەکانی. کوڕی خازم بۆ مەرو گەڕایەوە.

لەم زەمانەدا تورکەکان هێرشیان کردە سەر کۆشکی (ئەسفاد) و کوڕی خازم فەرمانداری هەرات بو و کەسانێك لەخەڵکی ئەزد لەوێ ژیانیان بەسەر دەبرد. گەمارۆیان خستە سەر ئەوان. کەسیان بۆ لای کوڕی خازم رەوانە کرد. ئەو زوهەیر کوڕی حەیانی لەگەڵ بەنی تەمیم رەوانە کرد و پێی وت: ئاگاداربە لەشەڕ دژی تورکەکان خۆت بەدور بگرە. کاتێك ئەوانی بینی، هێرشی کردە سەرئەوان. ئەو لەرۆژێکی ساردا هێرشی کردە سەر ئەوان. کاتێك یەکیان بینی، هێرشیان کرد و تورکەکان شکستیان خوارد و هەڵاتن و ئەوان شوێنیان کەوتن و سەراسەری شەویان بەم کارەوە بەسەر برد. زوهەیر گەڕایەوە و دەستی لەتاو سەرما بەڕمەکەیەوە نوسابو. چەورییان بۆ گەرم کرد و خستیە سەر دەستی. رۆنیان تێ سو و ئاگریان بۆ کردەوە و دەستی ئاوسا. دواتر بۆ هەرات گەڕایەوە.

سابت کوڕی قوتنە ئەم هۆنراوەی هۆنیەوە:

فدت نفسی فوراس من تمیم	علی ما کان من ضنك المقام
بقصر الباهلی و قدارانی	احامی حین حل به المحامی
بسیفی بعد کسر الرمح فیهم	اذ ودهم بذی شطب حسام

اكر عليهم اليحموم كرا ككر الشرب انية المدام

فلو لا الله ليس له شريك و ضربى قونس الملك الهمام

اذا فاظت نساء بنى دثار امام الترك بادية الخدام

یانی: گیانم قوربانی سوارەکانی خەڵکی تەمیم بێت کە لەشوێنی مانەوەی خۆیان گرفتاری تەنگانە بون. لەکۆشکی باهلی کاتێك پاسەوانی بارەگای خەڵکەکەی خۆمم دەکرد و لەم کاتەدا پاسەوانەکان کەم ببونەوە. بەشمشێرەکەی خۆم پارێزگاریم لەوان دەکرد و ئەمە دوای شکاندنی سەری ڕم لەجەستەی ئەوان بو کە شمشێری بڕەڕم لەکالان دەرکێشا و وەك شێرێکی دارستان هێرشم کردە سەر ئەوان. ئەسپە ڕەشەکەی خۆم بەردەوام بۆ سەر ئەوان غار پێدەدا و لەسەر لاشەکانی ئەوان دەمگێڕا بەهەمان شێوە کە مەیخۆرەکان قاپی شەراب لەناو خۆیاندا دەگێڕن، ئەگەر خواوەندی بێ هاوتای بێ شەریك نەدەبو، ئەگەر ئەوە نەدەبو کە من تیغی تیژ بۆ سەر ناوچاوی پاشایەکی ڕێزدار و گەورە، هێنایە خوار و لەناوەڕاستەوە کردم بەدولەت، ژنانی بەنی دەسار لەناوچبون و پاوانەکانی ئەوان دەردەکەوت.

(ئەوانەی بۆ لای خوا گەڕانەوە)

دەڵێن: کاتێك حسین کوژرا و کوڕی زیاد لەلەشکرگەکەی خۆی لەنوخەیلە گەڕایەوە و ڕۆشتە ناو کوفە، شوێنکەوتەکانی عەلی چاویان بەیەك کەوت و پەشیمان بونەوە و سەرکۆنەی یەکیان کرد. زانیان گوناحێکی گەورەیان ئەنجامداوە کە حسینیان بۆ کوفە بانگێشت کرد و دواتر هاوکاریان نەکرد و وەڵامی بانگەوازەکەی ئەویان نەدایەوە تا بەو شێوەیە لەگەڵ کەسانی بنەماڵەکەی کوشتار بکرێت. بوچونیان لەسەر ئەوە بەهێز بو کە ئەم پەڵە ڕەشە لەناوچاوی ئەوان پاك نابێتەوە مەگەر ئەوەی شەڕ دژی بکوژەکانی ئەو بکەن و هەمویان بکوژن. ئەوان لای پێنج لەڕێبەرانی شیعە لەکوفە کۆبونەوە: سولەیمان کوڕی سوردی خوزاعی، موسەییب کوڕی نەخەبەی فەزاری، عەبداللە کوڕی سەعد کوڕی نوفەیلی ئەزدی، عەبداللە کوڕی والی تەمیمی و ریفاعە کوڕی شەدادی بەجلی. ئەمانە لەباشترین هاوەڵانی عەلی بون. لەماڵی سولەیمان کوڕی سوردی خوزاعی کۆبونەوە. موسەییب کوڕی نەخەبە دەستی بەقسە کرد و دوای سوپاس کردنی خوا وتی:

دوای سلاو، ئێمە گرفتاری درێژبونەوەی ژیان و هەمو جۆرە ئاژاوەکان بوینەتەوە. داوا

لەخوا دەکەین نەمانخاتە ریزی ئەو کەسانەی بەیانی پێیان دەفەرمێت: ئایا ژیانی ئێوەمان درێژ نەکردوە کە هەر کەس بیەوێت، بکەوێتە خۆ و چارەنوسی خۆی بیربێنێتەوە؟ (فاطر/ ٣٥/ ٣٧) ئەو ئەندازە لەژیان کە خواوەند لەم ئایەدا ئاماژەی پێداوە، شەست ساڵە. هیچ کەسێك لەناو ئێمەدا نیە نەگەشتبێتە ئەم تەمەنە یا تەمەنی زیاتر نەبێت. ئێمە شەیدای پاك کردنەوەی خۆمان بوین بەڵام خواوەند ئێمەی سەبارەت بەکوڕی پێغەمبەرەکەی بەدرۆزن و فشەکەر بینی. پێشتر نێردراو و پەیك و پەیامەکانی ئەو بەئێمە گەیشتبو. ئێمەیش مژدەمان پێدا لە سەرەتاوە تا کۆتایی و بەنهێنی و ئاشکرا هاوکاری دەکەین. ئێمە هاوکاری خۆمان لەو دریغ کرد تا لای ئێمە کوژرا. ئێمە نەبەدەستی خۆمان هاوکاریمان کرد و نە بەزمانی خۆمان زیادمان لەو دورخستەوە و نە بەسامانی خۆمان هێزمان پێبەخشی و نە لەبەرابەر کەسەکانمان خوازیاری هاریکاری کردنی ئەو بوین. ئێستا کوڕی هاورێی خواوەند و کەسان و منالەکان و هاوەڵانی پێغەمبەر لەناو ئێمەدا کوژراون. چ بەڵگەیەکمان بۆ دەرگای خواوەند و بارەگای پێغەمبەرەکەی پێیە؟. سوێند بەخوا هیچ بەڵگەیەکمان نیە مەگەر ئەوەی کوشتاری بکوژەکان و خراپەخوازەکانی ئەوان بکەین یا لەم رێگادا بکوژرێین. هیوادارم خوا بەمە لەئێمە رازی بێت. من دڵنیا نیم لەکاتی بینینی خواوەند، لەسزاکانی ئەو بەدور بم. ئەی خەڵکینە، فەرماندەیەك و فەرماندارێك بۆ خۆتان دەست نیشان بکەن چونکە ناچار دەبێت سەرپەرەستێکتان هەبێت تا پەنای بۆ ببەن و ئاڵایەك کە لەژێریدا کۆببنەوە.

ریفاعە کوڕی شەداد هەستا و وتی: دوای سڵاو، خواوەند تۆی بۆ هێنانە سەرزمانی ئەم قسەیە رێنوێنی کرد و چونکە ئێمەت بۆ شەڕ لەگەڵ ئەم خراپەکارانە و گەڕانەوە بۆ لای خوا هاندا، پێشنیاری باشترین کارت بەئێمە کرد. گوێڕایەڵی تۆین و بەوتارەکەت رازین. وتی: کەسێك هەڵبژێرن تا پەنای بۆ ببەن و ئاڵایەك کە لەژێریدا کۆببنەوە. ئەمە بۆچونی منە. ئەگەر تۆ پیاوی ئەم ناوچەیت، لای ئێمە پەسەندکراو، لەناو گۆڕەکانمان خۆشەویست، لای ئێمە چاکەکار و بۆ ئێمە باشترین هەڵبژاردەیت. ئەگەر رازی بیت و هاورێکانمان رازی بن، ئەم کارە بە پیری شیعەکان و هاوەڵی پێغەمبەر و هەڵگری پێشینەی درەخشان و پێگەی بەرز، بەسولەیمان کوڕی سوردی خوزاعی دەسپێرین کەکەسێکی دیندار و دورئەندێشە.

عەبدالله کوڕی سەعدیش هاوشێوەی ئەوان قسەی کرد. ئەم دوانە (ڕیفاعە کوڕی شەداد و عەبدالله کوڕی سەعد) سولەیمان کوڕی سورد و موسەییب کوڕی نەخەبەیان وەسف کرد. موسەییب وتی: بەخوا گەیشتن، سولەیمان کوڕی سورد وەك ڕێبەری خۆتان دەستنیشان بکەن.

لەم کاتەدا سولەیمان کوڕی سورد دەستی بەقسە کردن کرد و سوپاسی خوای کرد و وتی: دوای سڵاو، ژیانی ئەم ڕۆژگارە بەرەو بەدبەختی دەڕوات و دەرد و ئەزمونەکەی دژوار و ستەمکاری بۆتە گشتگیر و هەمو گەورەکانی شیعەی گرتۆتەوە. لە ئاوا ڕۆژگارێك، دەترسم کۆتایی کارە بەفیڕۆچوەکانی ئێمە بەرەو بەختەوەری و ڕزگاری نەڕوات. ئێمە، لەرابردودا، بەردەوام هاوارمان دەکرد تا منداڵەکان و کەسانی پێغەمبەر بەرەو لای ئێمە بێن. هیوای هاوکاریمان پێدان و پێداگریمان کرد تا لەزوترین کاتدا بێنە لای ئێمە. کاتێك هاتن، سستیمان کرد و ناتەوانیمان لەخۆمان نیشاندا و چاوەڕێ بوین تا کوڕی پێغەمبەر و بنەماڵەکەی لەناو ئێمەدا کوژرا لەکاتێکدا داوای هاوکاری دەکرد و خوازیاری دادپەروەری بو، بەڵام پێیان نەبەخشی. خراپەکاران ئەویان کردە نیشانەی تیرەکان و هەڵدێرێك بۆ ڕمەکانی خۆیان تا کوشتیان و هێرشیان کردە سەر و تاڵانیان کرد و ماڵ و سامانی ئەویان بەفیڕۆدا و جەستەکانیان لەجل وبەرگ روت کردەوە. ئێستاکە، هەستن چونکە خوا لەئێوە توڕەیە. بۆ لای ژن و منداڵەکانتان مەگەڕێنەوە تا خوا ڕازی بێت کە گومان ناکەم ڕازی ببێت مەگەر ئەوەی شەڕ لەگەڵ بکوژەکانی ئەوان بکەن. لەمەرگ مەترسن چونکە هیچ کەس لەمەرگ نەترسا مەگەر ئەوەی ڕیسوا بو. وەك خەڵکی ئیسرائیل مەبن کە پێغەمبەرەکەیان پێی وتن: ئێوە ستەمتان لەخۆتان کرد، بۆ خوا بگەڕێنەوە و کوشتاری یەك بکەن) (بقرە/٢/٥٤). ئەو کارەیان کرد و کەوتنە سەر ئەژنۆ و گەردنیان بەرز کردەوە چونکە دەیانزانی لەو گوناحە گەورانە تەنیا بەکوشتاری یەکتر ڕزگاریان دەبێت. ئێوە چی دەکەن ئەگەر پێشنیاری کارێکی لەم شێوەتان پێ بکرێت! شمشێرەکان تیژ بکەن و ڕمەکان ئامادە بکەن و هەرچەندە دەتوانن بۆ شەڕ لەگەڵ ئەوان کەرەستەی شەڕ و پیاوی شەڕکەر و ئەسپە تیژپێکان کۆبکەنەوە (انفال/٨/٦٠) تا بۆ گۆڕەپانی شەرتان ببەن و ڕێکتان بخەن.

خالید کوڕی سەعد کوڕی نوفەیل وتی: ئێستاکە بزانن ئەگەر گومان بکەم بەکوشتنی

خۆم دەتوانم لەم گوناحە رزگارم بێت و خواوەند رازی دەکەم، بێ درەنگ ئەو کارە دەکەم. من هەموئەو کەسانەی لێرەن، بەشایەت دەگرم کە هەرچی سامانم هەیە (جگە لەشمشێرەکەم) تایبەتە بەموسوڵمانان تا بەمشێوە لەشەڕ دژی خراپەکاران هاوکاری و بەهێزیان بکەم. دواتر ئەبولوعتەمەر کوڕی حەبس کوڕی رەبیعەی کەنانی هاوشێوەی خالد قسەی کرد. سوڵەیمان وتی: بەسە، هەر کەس دەیەوێت ئەو کارە بکات، بڕواتە لای عەبداللە کوڕی والی تەمیمی. کاتێك ئەوەی دەتانەوێت، کۆی بکەنەوە، بیبەنە لای ئەو، شوێنکەوتە راستەقینە و یەك دڵەکانی ئێوە کۆدەکەینەوە.

سوڵەیمان کوڕی سورد بۆ سەعد کوڕی حوزەیفە کوڕی یەمان پەیك و پەیامی نارد و نامەی نوسی و ئەوی (هاورێ لەگەڵ شیعەکانی مەداین) لەمەبەستەکەی خۆیان ئاگادار کردەوە و داوای هاوکاری لێکردن. سەعد کوڕی حوزەیفە نامەکەی بۆ شیعەکانی مەداین خوێندەوە. ئەوان وەڵامی داواکاریەکەی ئەویان دایەوە و بۆ سوڵەیمان کوڕی سوردیان نوسی و ئاگاداریان کردەوە کە مەبەستیانە بەرەو لای ئەوان بەرێکەون و هاوکاریان بکەن.

هەروەها، سوڵەیمان بۆ موسەنا کوڕی موخەریبەی عەبدی لەبەسرە نامەی نوسی و مەبەستەکەی لەگەڵدا باس کرد. موسەنا لەوەڵامدا نوسی: ئێمە شیعەکان سوپاسی خوا دەکەین کەئێوە مەبەستی ئەو کارەتان هەیە. ئێمە لەکاتی دیاریکراو دێینە لای ئێوە. لەکۆتایی نامەکەی خۆی نوسی:

تبصر كاني قد اتيتك معلما	على اتلع الهادى اجش هزيم
طويل القرا نهد الشواة مقلص	ملح على فا،ں '''ج١م ازوم
بكل فتى لا يملا الروع قلبه	محش لنار الحرب غير سووم
اخى ثقة ينوى الاله بسعيه	ضروب بنصل السيف غير اثيم

یانی: هاورێی من، بڕوانە و ئارام بە کە بێزار نەبو وئاشکرا دێمە لای تۆ و لەم رێگادا سوار خرۆشانترین سەمەند دەبەم کە ماییینێکە تیژپێ، بەردەوام دەخرۆشێت و دەنگی هاوشێوەی هەورەبروسکەی ئاسمانە. کەمەری کێشراو و درێژ، پێستی سەری بەرزبۆتەوە و قاچەکانی درێژ هاوشێوەی ستونەکانی تەختی خواوەندە. بەردەوام زەخت لەئاسنی هەوسارەکەی دەکات و هاوشێوەی شێرێکی دڕندەیە. لەگەڵ دەستەیەك لەگەنجەکان دێم

کەترسی شەڕ دڵی ئەوان ناگرێتەوە، ئاگری شەڕ خۆش دەکەن و هەرگیز بێزار نابن. ئەو برایانەی بەهێز و هەر کار و پەیمانێك کەدەیدەن تەنیا بۆ خوایە. خراپەکاران بەشمشێر لەناو دەبەن و خۆیان بەگوناح پیس ناکەن.

یەکەم کار کەدوای کوژرانی حسین کردیان، لەساڵی ٦٨١/٦١ زایینی ئەنجامدرا. ئەوان بەردەوام ساز و بەرگ و کەرەستەی شەڕیان کۆدەکردەوە و خەڵکیان بەنهێنی بۆ تۆڵە سەندنەوەی خوێنی حسین هاندەدا. کەسانێك لەملاولا وەڵامی بانگەوازەکەی ئەوانیان دایەوە. بەردەوام بەمشێوە بون تا یەزید کوڕی معاویە لەساڵی ٦٤/ ٦٨٤ زایینی مرد. کاتێك یەزید مرد، هاتنە لای سولەیمان کوڕی سورد و پێیان وت: پیاوە ستەمکارەکە لەناو چوە و فەرمانڕەوایی خراپەکاران بەرەو لاوازی دەڕوات. ئەگەر بتەوێت، دژی عەمرۆ کوڕی حورەیس شۆڕش دەکەین (ئەو جێگری کوڕی زیاد بو لەکوفە)، دواتر مەبەستی خۆمان یانی تۆڵەسەندنەوەی خوێنی حسین ئاشکرا دەکەین و شوێن بکوژەکانی دەکەوین و خەڵك بۆ فەرمانبەری لەم بنەماڵە هان دەدەین نەك فەرمانبەری لەکەسانێك، کەسانیتر بەنەشیاوی ئەوانیان پێشخست و ئەوانیان لەماڧ خۆیان بێ بەش کرد.

سولەیمان کوڕی سورد وتی: پەلە مەکەن. من بەوردی سەیری بارودۆخم کرد و بینیم بکوژەکانی حسین گەورەکانی کوفەن و پاڵەوانانی عەرەب و دەبێت تۆڵەی خوێنی حسین لەمان داوا بکەین. هەرکاتێك لەمەبەستەکەی ئێوە ئاگادار ببنەوە، دەبنە دوژمنترینی خەڵکان بۆ ئێوە. سەیری شوێنکەوتەکانی خۆم کرد لەناو ئێوەدا و زانیم ئەگەر شەڕ دەست پێبکەن، نابنە خاوەنی خوێنی خۆیان و ناتوانن تۆڵەی خوێنی خۆیان بکەنەوە و دڵەکانیان ئارام بکەن بەڵکو دەبنە خۆراکی شمشێری دوژمنانی خۆیان. لەجیاتی ئەوەی ئاماژەتان پێدا، بانگەوازەکەی خۆتان بۆ هەر سوچ و قوژبنێك ببەن و داوای هاوکاری لەخەڵك بکەن. ئەو کارەیان کرد و دوای مردنی یەزید، خەڵکانێکی فراوان وەڵامی بانگەوازەکەی ئەوانیان دایەوە.

دواترخەڵکانی کوفە، عەمرۆ کوڕی حورەیسیان دەرپەڕاند و لەگەڵ کوڕی زوبەیر بەیعەتیان کرد. سولەیمان کوڕی سورد و هاوڕێکانی خەڵکیان بۆ تۆڵەسەندنەوەی خوێنی حسین هاندەدا.

کاتێك شەش مانگ بەسەرمردنی یەزید تێپەڕی کرد، موختار کوڕی ئەبی عوبەیدە لەنیوەی رەمەزان/ ٦ ژوئەنی ٦٨٤ زایینی وەك فەرماندار لەلایەن کوڕی زوبەیرەوە هاتە ناو کوفە. هاوڕێ لەگەڵ ئەو ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە وەك سەرپەرەستی دامەزراوەی باج گەیشتە کوفە. موختار خەڵکی بۆ شەڕ دژی بکوژەکانی حسین هاندەدا و دەیوت: لەلایەن (سوشیانس) (مەهدی) محەممەد کوڕی حەنیفە هاوشێوەی وەزیرێك هاتومە لای ئێوە. دەستەیەك لەشیعەکان پەیوەستی بون. ئەو بەردەوام دەیوت: سوڵەیمان دەیەوێت شۆڕش بکات و خۆی و هاورێکانی بەکوشتن بدات، ئەو زانیاری لەسەر کاروباری شەڕ نیە. هەواڵی ئەم کارانە بە عەبداللە کوڕی یەزیدی ئەنساری گەیشت کە دەیانەوێت لەشاری کوفە، لەم رۆژانە، دژی ئەو شۆڕش دەست پێبکەن. پێیان وت کە (موختار یا سوڵەیمان!؟) بخاتە زیندان. بەڵام ئەویان لەئەنجامی کارەکەی ترساند کەئەگەر رێگەی لێ نەگیرێت، کارێکی گەورە و دژوار پێشدێت.

عەبداللە وتی: ئەگەر شەڕ لەگەڵ ئێمە بکەن، روبەرویان دەبینەوە و ئەگەر کاریان بەئێمە نەبێت، شوێنیان ناکەوین. ئەوان داوای خوێنی حسین دەکەن. خوا لەم خەڵکە خۆش بێت، ئەوان ئارام و ئاسودەن، رێگەیان بدەن بەئاشکرا بێنەدەر و هێرش بکەنە سەر بکوژەکانی حسین (مەبەستەکەی کوڕی زیاد بو). من پشتیوانی ئەوانم. ئێستا، کوڕی زیاد، بکوژی باشترین کەسی ئێوە بەرەو لاتان دێت. شەوی پێشتر ئەویان لەسەر پردی مینبەج بینیوە. شەڕ کردن لەگەڵ ئەو باشترە لەوەی زیانتان لەناو خۆتانا بڵاو بکەنەوە و کوشتاری یەك بکەن و ئەوسا کاتێك روبەروی دوژمن ببنەوە، کە ناتەوانن و ئەمە باشترین ئاواتی دوژمنەکەتان بێت. دوژمنترین نافرێنراوی خوا بۆ ئێوە، بەرەو لای ئێوە دێت. خۆی و باوکی بۆ ماوەی حەوت ساڵ فەرمانرەوایی ئێوەیان کرد و لەکوشتنی چاکەکاران و خۆپارێزان خۆیان بەدور نەگرت. ئەوە ئێوەی کوشتار کردوە ولەوە زیانتان پێگەیشتوە. ئەو کەسێکی کوشتوە کە داوای خوێنەکەی دەکەن. ئەو بەرەولای ئێوە دێت. بەهەمو هەوڵ و تیژی شمشێرەکانتان پێشوازی لێ بکەن. زیان بەسەر ئەودا ببارێنن نەك خۆتان. من چاکەی ئێوەم دەوێت.

لەم زەمانەدا مەروان کوڕی حەکەم، کوڕی زیادی بۆ سەرکوت کردنی خەڵکی جەزیرە رەوانە کردبو و فەرمانی پێدابو هەرکاتێك لەوێ تەواو بو، روبکاتە عێراق.

کاتێك عەبدالله کوڕی یەزید، کۆتایی بەوتەکەی خۆی هێنا، ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە وتی: ئەی خەڵکینە، وتەکانی ئەم پیاوە ناشتی خوازە ئێوە نەکاتە نیشانەی شمشێر و سەرکوت کردن. سوێند بەخوا ئەگەر شۆڕشگێڕێك روبەرومان ببێتەوە، دەیکوژین و ئەگەر بزانین دەستەیەك دەیانەوێت دژی ئێمە راپەڕن، بێ گومان باوك بەگوناحی کوڕ و هاورێ لەتاوانی هاورێ و سەرپەرەست بەتاوانی ژێردەستەکانی لەناو دەبەین تا سەر بۆ راستی و دروستی دانەوێنن و بەریسواییەوە فەرمانبەری خۆیان دەربڕن.

موسەییب کوڕی نەخەبە هەستا و قسەکەی بڕی و وتی: ئەی کوڕی پەیمان شکێنەکان، ئایا ئێمە لەشمشێر و سەرکوتی خۆت دەترسێنیت! سوێند بەخوا تۆ لاوازتر و ریسواتر لەوەیت! ئێمە سەرکۆنەی تۆ ناکەین کەبۆچی کینەی ئێمەت لەدڵدایە چونکە باوك و باوەگەورێی تۆمان کوشت. بەڵام تۆ ئەی فەرماندار، بۆچونێکی راستت نیشانداین.

ئیبراهیم وتی: سوێند بەخوا تۆ دەکوژرێیت و ئەم پیاوە (عەبدالله کوڕی یەزید) رێگەی سازان وناشتی دەگرێتەبەر. عەبدالله کوڕی وال وتی: تۆ سەرپەرەستی دامەزراوەی باجیت، باجی خۆت وەربگرە. ئەگەر کاروباری ئەم ئۆمەتە بەفیرۆ بدەیت، جێی سەرسورمان نیە چونکە باوك و باوەگەورێی تۆیش ئەو کارەیان ئەنجام داوە و تالآوەکەیان چێشت. کەسانێك لەهاوەڵانی ئیبراهیم جوێنیان بەواندا و هەردولا قسەی ناشیرینیان هێنایە سەرزمان. فەرماندار لەسەر تەختی وتاردان هاتەخوار. ئیبراهیم هەڕەشەی لێکرد کە سکالآکەی دەباتە لای کوڕی زوبەیر. عەبدالله ڕۆشتەماڵەکەی ئیبراهیم و داوای لێخۆشبون و بەخشینی کرد کە رازی بو. دواتر هاورێیانی سولەیمان هاتنەدەر و بەشێوەیەکی ئاشکرا دەستیان بەکڕینی چەك و کەرەستەکانی شەڕ و خۆئامادە کردن و کۆکردنەوەی شەڕکەران کرد.

جیابونەوەی خەواریج لەکوڕی زوبەیر

لەم ساڵەدا ئەو دەستە لەخەواریج کە هاتبونە مەککە، لەکوڕی زوبەیر جیابونەوە. ئەوان بەهاوکاری ئەو شەڕیان لەگەڵ خەڵکانی شام کردبو.

هۆکاری هاتنی ئەوان ئەوە بو کە دوای کوژرانی ئەبو بیلالی مەرداس، کوڕی زیاد ناوچەکەی لەوان تەنگ کرد. لەناو خۆیاندا کۆبونەوە و سەبارەت بەپێشهاتەکان

گفتوگۆیان کرد. نافع کوڕی ئەزرەق بەوانی وت: خوا قورئانی رەوانە کردوە و شەڕی لەرێگای خوا کردۆتە ئەرکێکی پێویست و بەروناك کردنەوەی رێگا و نیشاندانی چەوتی و خواریەکان، بەڵگەی بۆ ئێوە هێناوەتەوە. ستەمکاران شمشێرەکانی خۆیان بۆ ئێوە لەکالآن دەرکێشاوە. هاورێ لەگەڵ من وەرنە لای ئەو پیاوە کە لەمەککە ئاڵای شۆڕشی هەڵکردوە. ئەگەر بۆچونەکانی لەگەڵ ئێمە یەك بێت، بەهاوکاری ئەو شەڕ دەکەین و ئەگەر بەپێچەوانەی بۆچونەکانی ئێمە بێت، لەماڵی خوا دوری دەخەینەوە. لەم کاتەدا سوپای شام بەرەو لای کوڕی زوبەیر رەوانە ببو.

خەواریج بەرێکەوتن تا لای کوڕی زوبەیر دابەزین. ئەو لەهاتنی ئەوان شادمان و پێی وتن کە بێ پرسیار کردن هاوڕای ئەوان و بۆچونەکانیان یەکێکە. ئەوان بەهاوکاری ئەو شەڕیان لەگەڵ خەڵکانی شام کرد تا یەزید کوڕی معاویە مرد و خەڵکانی شام گەڕانەوە. دواترکۆبونەوە و وتیان: ئەوەی دوێنێ ئەنجامتاندا، بیرکردنەوە و فرەزانی تیا نەدەبینرا. لەگەڵ پیاوێك شەڕ دەکەن کە ئەگەری هەیە هاوڕای ئێوە نەبێت. دوێنێ خۆی وباوکی شەڕی ئێومیان دەکرد و هاواریان دەکرد: ئەی ئەو کەسانەی داوای تۆڵەی عوسمان دەکەن! بڕۆنە لای ئەو و لەبیروبۆچونی سەبارەت بەعوسمان پرسیار بکەن. ئەگەر بێزاری لەعوسمان دەربڕی، سەروەری ئێوەبێت. ئەگەر لەم کارە خۆی بەدور گرت، بێ گومان دوژمنی ئێوەیە. ڕۆشتنە لای و پرسیاریان لێکرد. ئەو سەیری کرد و بینی هاوەڵانی کەمن. وتی: کاتێك هاتونەتە لای من کەدەمویست هەستم (بۆ نوێژ یا شەڕ). بڕۆن و ئێوارێ بگەرێنەوە تا لەوەی پێویستە، ئاگادارتان بکەمەوە.

ئەوان گەڕانەوە و کوڕی زوبەیر کەسی بەدوای هاوەڵانی خۆی رەوانە کرد و ئەوانی تەیار بەکەرەستەکانی شەڕ لەدەوری خۆی کۆکردەوە. خەواریج هاتن و بینیان هاورێکانی لەدەوری ئەو کۆبونەتەوە و گورزیان لەدەستایە. کوڕی ئەزرەق بە هاوەڵانی خۆی وت: ئەم پیاوە مەبەستی ناسازگاری لەگەڵ ئێوەی هەیە. نافع کوڕی ئەزرەق و عوبەیدە کوڕی هیلال هەنگاویان بردە پێش و دواتر عوبەیدە دوای سوپاس کردنی خوا وتی:

دوای سڵاو، خواوەند محەممەدی رەوانە کرد تا خەڵکەکەی بۆ پەرستینی خوا هان بدات و ئاینەکەی خۆی تایبەت کرد بەو. ئەو بانگەوازەکەی راگەیاند و موسوڵمانان وەڵامیان

دایەوە. پێغەمبەر لەنێوان ئەوان لەسەر بنەمای نوسراوی خوایی کردارەکانی ئەنجام دەدا تا خوا ئەوی بۆ لای خۆی بردە و دواتر خەڵك ئەبوبەکریان هێنایە سەرکار و ئەبوبەکر عومەری کردە جێگری خۆی. هەردوکیان لەسەر بنەمای نوسراوی خواوەند و شێوەی پێغەمبەر کاروبارەکانیان ئەنجام دەدا. دواتر خەڵك عوسمانیان بۆ خەلافەت هەڵبژارد. ئەو ڕێزی لەخزمەکانی خۆی گرت و لەپێشی بەنزیکەکانی بەخشی و گەنجێکی خراپەکاری کردە فەرمانڕەوا و قامچی هەڵگرت و داردەستەکەی لەناو خەڵکدا دەسوڕاند، کەسێکی هێنایە سەرتەخت کەپێغەمبەر لەخۆی دوریدەکردەوە و هەڵگرانی لەپێشی لەدین و ڕێزداری پشت گوێ خست. بەخششە خواییەکان کەتایبەتە بەموسوڵمانان، لەناو خراپەکارانی قوڕەیش و هەرزەکارانی عەرەب بڵاوی کردەوە. لەبەر ئەمە دەستەیەك هێرشیان کردە سەری و خوێنیان ڕشت. لەسەر ئەم بنەمایە، ئێمە لەکوڕی عەفان و شوێنکەوتەکانی ئەو بێزارین. ئەی کوڕی زوبەیر، تۆ دەڵێی چی؟ کوڕی زوبەیر وتی: ئەوەی سەبارەت بەپێغەمبەر ئاماژەت پێدا، تێگەیشتم. ئەو گەورەتر لەوەیە کە باست کرد. ئەوەی سەبارەت بەئەبوبەکر و عومەر هێناتە سەرزمان، تێگەیشتم، لێرەیشدا کەسێکی بەختەوەریت و لەڕاستی و دروستی نزیك بویتەوە. ئەوەی سەبارەت بەعوسمان باست کرد، زانیم. ئەمڕۆ من کەس لەبەندەکانی خوا سەبارەت بەچارەنوسی عوسمان و ئەنجامی کارەکانی ئەو بەشارەزاتر نازانم. کاتێك ئەم خەڵکە گەمارۆیان خستەسەر، لەگەڵی بوم. هیچ کارێکی پشت گوێ نەخست مەگەر ئەوەی داوای لێخۆشبونی لەوان کرد و مەبەستەکانی ئەوانی هێنایە دی. دواتر بەنامەیەك گەڕانەوە کە گومانیان دەکرد، ئەو نامەکەی نوسیوە و فەرمانی کوشتنی ئەوانی دەرکردوە. بەوانی وت: من ئەم نامەم نەنوسیوە، ئەگەر دەتانەوێت شایەتەکانی خۆتان بێنن و بەڵگەی خۆتان نیشان بدەن و ئەگەر ناتانەوێت، سوێند دەخۆم. سوێند بەخوا ئەشایەتێان هێنا ئەبەڵگە و ئەویان ناچار بەسوێند خواردن کرد. هێرشیان کردە سەر و خوێنیان ڕشت. بیستم ج رەخنەیەکت لێدەگرت. بەو شێوە نەبو کە تۆ ئاماژەت پێدا. بەڵکو شیاو بۆ هەر چاکەیەك بو. من ئێوە و کەسانی ئامادەبو لێرە بەشایەت دەگرم کە شوێنکەوتەی کوڕی عەفان و دوژمنی خراپەخوازەکانی ئەوم. خوا لەئێوە بێزارە.

دواتر بڵاوەیان لێکرد و ئەم کەسانە ڕویان لەبەسرە کرد: نافع کوڕی ئەزرەقی حەنزەلی،

عەبدالله کوڕی صەفاری سەعدی، عەبدالله کوڕی ئەباز، حەنزەلە کوڕی بەیهەس، عەبدالله کوڕی ماحوز، عوبەیدالله کوڕی ماحوز و زوبەیر کوڕی ماحوز (ئەم سیانە لەبەنی سەلیت کوڕی یەربوع) و هەمویان لەخەڵکانی تەمیم. ئەم کەسانە رویان لەیەمامە کرد: ئەبو تالوت (تالب) لەبەنی بەکر کوڕی وایل، ئەبو فودەیك عەبدالله کوڕی سومر کوڕی سەعلەبە و عەتیە کوڕی ئەسوەدی یەشکری. ئەوان لەوێ بەسەرکردایەتی کوڕی تالوت شۆڕشیان دەست پێکرد. دواتر لەدەوری کوڕی تالوت بڵاوەیان لێکرد و لەدەوری نەجدە کوڕی عامری حەنەفی کۆبونەوە.

بەڵام نافع و هاورێکانی رویان لەبەسرە کرد و ڕۆشتنە ئەوشارە. ئەوان شوێن بۆچونەکانی کوڕی مەرداس کەوتبون. جارێك راوێژیان کرد و سەبارەت بەشەڕ کردن لەرێگەی خوا، گفتوگۆیان لەگەڵ یەك کرد. نافع هێرشی کردە سەر سێسەد پیاوی شەڕکەر و ئەمە لەکاتی خرۆشانی خەڵك دژی کوڕی زیاد ئەنجامدرا و هاوکات بو لەگەڵ ئەوەی خەواریج دەرگای زیندانەکانیان کردەوە و هاتنەدەر و خەڵك ئەوانی لەبیرکرد و بەشەڕ لەنێوان هێزەکانی ئەزد و تەمیم و رەبیعە سەرقاڵ بون. کاتێك نافع هاتەدەر، شوێنی کەوتن (یا بەدوای ئەودا بەرێکەوتن). خەڵکانی بەسرە بۆ فەرمانبەری کردن لەعەبدالله کوڕی حارس رێککەوتن و خەڵك ئاسودە بون و شوێن خەواریج کەوتن و ئەوانیان تۆقاند. نافع لەشوالی ساڵی ٦٤/ ژوئەنی ٦٨٤ زایینی ڕۆشتە ئەهواز و ئەو کەسانە لەوان کە لەبەسرە مانەوە، ڕۆشتنە لای کوڕی ئەزرەق و ئەمە جیاواز لەو کەسانە بو کە ئەیاندەویست، هەمان ڕۆژ بەرێکەون وەك: عەبدالله کوڕی صەفار و عەبدالله کوڕی ئەباز و چەند کەسێکیتر کە ئەندێشەی ئەوانیان لەسەردابو. نافع لەکاروبارەکانی خۆی وردبویەوە و لەسەر بنەمای گومانەکانی خۆی گەیشتە ئەو دەرئەنجامەی کەسەرکردایەتی ئەو کەسانەی دەستیان لەشەڕ کردن لەرێگەی خوا هەڵگرتوە، بۆ ئەو رەوا نیە و ئەو کەسەی واز لەشەڕ کردن بێنێت، رێگەیەکی بۆ رزگاربون نیە. ئەو ئەم ئەندێشەی لەگەڵ هاورێکانی باس کرد و ئەوانی بۆ دەربڕینی بێزاری لەو خەڵکە هاندا و رایگەیاند کچ بەشودان و هاوسەر گرتن لەوان و خواردنی گۆشتی سەربڕاوی ئەوان رەوا نیە و شایەتی ئەوان وەرناگیرێت و ناتوانرێت زانستە دینیەکان لەوانەوە فێر ببین و میراتی ئەوان بۆ ئێمە حەرامە. ئەو رایگەیاند خەواریج

بڕۆنە هەر شوێنێك و دەستی بەسەردا بگرن، پێویستە هەمو خەڵکان بەپیر و منداڵیشەوە لەبەردەم خۆیان تێپەڕێنن و هەر کەسێکیان لەگەڵ خۆیان بەناسازگار بینی، دەستبەجێ بیکوژن. هەمو موسوڵمانان، کافرانێك هاوشێوەی کافرە عەرەبەکانن کەتەنیا بەباوەڕ هێنان یا کوژران دەتوانین دەستبەرداریان ببین.

دەستەیەك وەڵامی ئەم بانگەوازەیان دایەوە و دەستەیەك پاشەکشێیان کرد و لێی جیابونەوە. لەوکەسانەی لێی جیابونەوە: یەکیان نەجدە کوڕی عامر بو کە بەرەو یەمامە بەرێکەوت و ئەو خەواریجەی لەوێ بەسەریان دەبرد، ئەوێان وەك رێبەری خۆیان هەڵبژارد و لەدەوری کوڕی تالوت بڵاوەیان لێکرد. نافع بۆ کوڕی ئەباز و کوڕی سەفار و هاورێکانی ئەم دوانە نامەی نوسی و داوای لێکردن شوێن بۆچونەکانی ئەمان بکەون. کوڕی سەفار نامەکەی خوێندەوە بەڵام بۆ هاورێکانی خۆی نەخوێندەوە لەبەر ئەوەی نەوەك بڵاوەی لێبکەن و رێگەی ناسازگاری بگرنەبەر. کوڕی ئەباز نامەکەی خوێندەوە و وتی: خوا بیکوژێت، ئاماژەی بە چ ئەندێشە و بۆچونێك داوە! نافع راست دەکات. ئەگەر ئەم خەڵکە بتپەرەست دەبون، ئەو راستگۆترینی خەڵکان دەبو و شێوازەکەی لەشێوازی پێغەمبەرەوە نزیکتر. ئەو درۆی کردوە، ئەم خەڵکە لەبتپەرەستیەوە دورن بەڵام بەبەخشینە خواییەکان و فەرمانە دینیەکان ناباوەڕن و جگە لەخوێنی ئەوان هیچ شتێك بۆ ئێمە رەوا نیە، جگە لەمە هەرچی بێت، بۆ ئێمە ناڕەوایە.

کوڕی صەفار وتی: خوا لەتۆ بێزار بێت کە کەمتەرخەمیت لەدینەکەیدا کرد و خوا لەکوڕی ئەزرەق بێزار بێت کە سنورەکانی بەزاند، یەکێتر وتی: خوا لەویش و لەتۆ، لەهەردوکتان، بێزار بێت.!

ئەوان بڵاوەیان لێکرد وگلەیی کوڕی ئەزرەق فراوان و گەشەی کرد و شوێنکەوتەکانی زۆر بون. ئەو لەئەهواز مایەوە و باجی وەردەگرت و خۆی پێ بەهێز دەکرد. دواتر روی کردە بەسرە تا لەپردەکە نزیك بویەوە. عەبدالله کوڕی حارس، موسلیم کوڕی عوبەیس کوڕی کورەیز کوڕی رەبیعەی لەخەڵکی بەسرە بۆ روبەرو بونەوەی ئەو رەوانە کرد.

هاتنی موختار بۆ کوفە

شیعەکان بەردەوام جوێنیان بەموختار کوڕی ئەبی عوبەیدە دەدا و سەرکۆنەیان دەکرد، هۆکاری ئەم کارە، ئەو روبەروبونەوە کە ئەو لەداستانی حسین کوڕی عەلی لەگەڵ ئەودا هەیبو و ئەمە لەکاتێکدا بو زەربەتی کێردیان لەحەسەندا و دواتر هاوڕێکانی ئەویان بە (ابیض مداین) ناو دەبرد (و موختار بەباوکی خۆی وت: با حەسەن بەند بکەین و تەسلیمی معاویەی بکەین). کاتێك رۆژگاری حسین کوڕی عەلی گەیشت و ئەو موسلیم کوڕی عەقیلی رەوانەی کوفە کرد، موختار لەگوندێك بەناوی لەقخا بو. هەواڵی کوڕی عەقیلی پێگەیشت کە لەکاتی نیمەڕۆ بزوتنەوەکەی خۆی دەست پێکردوە. هاتنەدەرەوەی موسلیم بەهەمان شێوە کەئاماژەی پێدرا، لەسەر بنەمای وادەیەکی دیاریکراو نەبو. موختار لەگەڵ هاوڕێکانی خۆ بەرێکەوت و ماوەیەك دوای ئاوا بونی خۆر، لەشەودا، گەیشتە دەروازەی پیل. عوبەیدالله کوڕی زیاد، عەمرۆ کوڕی حورەیسی بەئالایەك لەدەست لەبەردەرگای مزگەوت دانابو. موختار سەرگەردان لەشوێنەکەی خۆی مایەوە و نەیدەزانی دەبێت چی بکات. ئەم هەواڵە بەعەمرۆ کوڕی حورەیس گەیشت کە بانگی کرد و ئەمانی پێبەخشی و موختار لای ئەو مایەوە.

کاتێك بەیانی گەیشت، عومارە کوڕی وەلید کوڕی عوقبە، هەواڵی کاری ئەوی بەعوبەیدالله کوڕی زیاد گەیاند. کوڕی زیاد ئەوی هاوڕێ لەگەڵ ئەو کەسانەی ڕۆشتنە لای، بانگ کرد. لێی پرسی: تۆ ئەو کەسەیت هاوڕێ لەگەڵ دەستەیەك لەهاوڕێکانت بۆ هاوکاری کردنی موسلیم کوڕی عەقیل هاتویتە ئەم شارە؟ موختار وتی: هاوکاریم نەکردوە بەڵکو هاتوم و ڕۆشتمە ژێر ئالاکەی عەمرۆ کوڕی حورەیس. ئەو بەقامچیەکەی خۆی لەروخساری موختاریدا و پێڵوی چاوی ئەوی دڕاند و وتی: ئەگەر شایەتی عەمرۆ نەدەبو، دەمکوشتی. دواتر ئەوی خستە زیندان و لەزینداندا هێشتیەوە تا حسین کوڕی عەلی کوژرا.

دواتر موختار کەسی بۆ لای عەبدالله کوڕی عومەر کوڕی خەتاب رەوانە کرد و داوای لێکرد لەبەرژەندی ئەو نێوەنجیگەری بکات. عەبدالله، خوشکی موختار، سەفیە کچی عوبەیدەی وەك هاوسەری هەڵبژاردبو. کوڕی عومەر نامەی بۆ یەزید نوسی و نێوەنجیگەری کرد. یەزید بۆ کوڕی زیاد نامەی نوسی و فەرمانیدا ئازادی بکات.

عوبەیدالله کوڕی زیاد ئازادی کرد و فەرمانی پێدا زیاتر لەسێ رۆژ لەکوفەدا نەمێنێتەوە.

موختار بەرو حیجاز بەرێکەوت. کوڕی عێرق لەپشت واقیصە ئەوی بینی. سلاوی بۆ نارد و پرسی چ بەلایەك بەسەر چاوی هاتوە. موختار وتی: کوڕی ئەو روسپیە، بەقامچی چاوی هەلدڕیم و ئەو بەلام بەسەرهات کە دەیبینی. دواتر وتی: خوا بمکوژێت ئەگەر پەنجەکان و جەستەی ئەو لەت لەت نەکەم. موختار سەبارەت بەکوڕی زوبەیر پرسیاری لێکرد. کوڕی عێرق وتی: ئەو پەنای بۆ مالی خوا بردوە و بەنهێنی لەگەل خەلکان بەیعەت دەبەستێت و ئەگەر شکۆ و مەزنی ئەو بەهێز ببێت وپیاوە شەڕکەرەکانی فراوان ببن، شۆڕش دەست پێدەکات.

موختار وتی: ئەو ئەمڕۆ پیاوی پیاوەکانی عەرەبە وئەگەر گوێ لەوتەکانی من بگرێت، کاری فەرمانبەری خەلکی بۆ بەهێز دەکەم. ئاژاوە هەورتریشقەی لێداوە و تۆفان دەستی پێکردوە وەك بلێی هەمو شوێنێکی گرتۆتەوە. ئەگەر بیستت من لەشوێنێك بزوتنەوەکەی خۆم دەستپێکرد، بلێ: موختار هاورێ لەگەل دەستەیەك لەموسولمانان بۆ تۆلە کردنەوەی خوێنی بەستەم کوژراو، لەقەراغ روبار، شۆڕشی دەسپێکردوە کە سەروەری باوەڕداران و کوڕی کچی پێغەمبەر و کوڕی خەلیفەکەی ئەوان عەلی کوڕی ئەبی تالبە. سوێند بەخوا بۆ تۆلەسەندنەوەی ئەو ئەوەندە کوشتار دەکەم و خوێن دەرێژم کە لەلەبەرابەر خوێنی یەحیا کوڕی زەکەریا خوێن رژایە سەر زەوی.

دواتر بەرێکەوت کە کوڕی عێرق لەوتەکەی ئەو سەریسوڕما. کوڕی عێرق دەلێت: سوێند بەخوا بینیم ئەوەی هێنایە سەرزمان، بێ کەم و کوری ئەنجامیدا. بەسەرهاتەکەم بۆ حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی گێڕایەوە کە پێکەنی و وتی: چەند بەشکۆ و پیاوێکی چاك بوا دیندار وخۆشکەری ئاگری شەڕ بو، ئەنگی دەسڕیەوە و دوژمنانی بەشمشێرێکی پۆلایین لەناو دەبرد.

دواتر موختار رۆشتە لای کوڕی زوبەیر. کوڕی زوبەیر کاروبارەکانی خۆی لەو شاردەوە. موختار لێی جیابویەوە و بۆ ماوەی یەك سال بەدور لەچاوی ئەو ژیانی بەسەر برد. دواتر کوڕی زوبەیر پرسیاری ئەوی کرد. وتیان: لەتاییفە و گومان دەکات هەلگری تورەیی خواوەند و لەناوبەری ستەمکاران و یاخیانە. کوڕی زوبەیر وتی: چی بەسەر

دێت؟ خوا بیکوژێت! خۆی لەسەرەتاوە وەك پیاوێکی درۆزن دەرکەوت. لەگەڵ ئەمەیشدا، ئەگەر خوا یاخیەکان لەناو ببات، موختار یەکەم کەسی ئەوان نابێت.

ئەو سەرقاڵی ئەم گفتوگۆیە بو کەموختار هاتە ناو مزگەوت و بەدەوری کەعبەدا سوڕایەوە و دو رەکعەت نوێژی خوێند و دانیشت. ئاشناکان لەدەوری کۆبونەوە و گفتوگۆیان لەگەڵ کرد. کوڕی زوبەیر عەباس کوڕی سەهل کوڕی مسعەری بۆ لای ئەو نارد. عەباس ڕۆشتە لای و ئەحواڵی پرسی و دواتر وتی: کەسێکی وەك تۆ دەست لەو پیاوە هەڵناگرێت کە گەورەکانی قورەیش و ئەنسار و سەقیف لەدەوری ئەو کۆبونەتەوە. هیچ هۆزێك نەماوەتەوە مەگەر ئەوەی سەروەرەکەی هاتە لای و بەیعەتی لەگەڵ کرد. موختار وتی: ساڵی پێش ڕۆشتمە لای و ئەو کارەکانی لەمن شاردەوە. کاتێك بێ نیازی خۆی بەمن نیشاندا، منیش ویستم بێ نیازی خۆم بەو نیشان بدەم. عەباس پێی وت: ئەمشەو بڕۆ لای و منیش هاورێیەتیت دەکەم. موختار ڕازی بو و لەکاتی تاریك بونی هەوا ڕۆشتە لای. بەکوڕی زوبەیری وت: بەیعەت لەگەڵ تۆ دەکەم لەسەر ئەو بنەمای هەمو کارەکان بەراوێژ کردن لەگەڵ من ئەنجام بدەیت و من یەکەم کەس بم دێمە لای تۆ و کاتێك سەرکەوتیت، لەمن بۆ ئەنجامدانی باشترین کار هاوکاری وەربگریت. کوڕی زوبەیر وتی: لەسەر بنەمای قورئان و شێوازی پێغەمبەر بەیعەت لەگەڵ تۆ دەبەستم. موختار وتی: خراپترین کۆیلەکانی منیش لەسەر ئەو بنەمایە بەیعەت لەگەڵ تۆ دەبەستن. سوێند بەخوا تەنیا بەو شێوەیە بەیعەت لەگەڵ تۆ دەبەستم.

موختار بەیعەتی لەگەڵ کرد و لەگەڵی مایەوە و لەشەڕی حوصەین کوڕی ئەمیر بەشداری کرد و ئەزمونێکی چاکەی لەخۆی نیشاندا و بەباشترین شێوە شەڕی کرد. ئەو دوژمنترینی خەڵکان بۆ سەر خەڵکانی شام بو.

کاتێك یەزید کوڕی معاویە مرد و عێراقیەکان بونە فەرمانبەری کوڕی زوبەیر، موختار بۆ ماوەی پێنج مانگ لای ئەو مایەوە و کاتێك بینی کوڕی زوبەیر ئەو وەك فەرمانداری هیچ ناوچەیەك دەستنیشان ناکات، دەستی بەپرسیار کردن لەعێراقیەکان کرد. هیچ کەس لەخەڵکانی کوفە نەدەهاتە لای مەگەر ئەوەی سەبارەت بەباروودۆخی خەڵك پرسیاری دەکرد. هانی کوڕی جەبەی وەداعی ئاگاداری کردەوە کە خەڵکی کوفە بۆ فەرمانبەری لەکوڕی زیاد یەکیان گرتوە. جگە لەدەستەیەك لەخەڵکان کە زۆرترینی

ئەوان و ئەگەر سەرۆکێك بدۆزنەوە، تا لەدەوری کۆببنەوە سەراسەری زەوی دەخەنە ژێر کۆنترۆڵی خۆیانەوە.

موختار وتی: من ئەبو ئیسحاقم. سوێند بەخوا ئەو پیاوە شیاوە منم کە ئەوان لەسەر راستی و دروستی کۆدەکەمەوە و بەهاوکاری ئەوان شەڕ دژی لایەنگرانی چەوتی دەکەم و هەر ستەمکارێك لەناو دەبەم. دواتر سوار چوارپێکەی خۆی بو و بەرەو کوفە بەرێکەوت و رۆژی هەینی گەیشتە روباری حیرە. سەروروخساری شۆرد و جل و بەرگێکی گرانبایی لەبەر کرد ولای مزگەوتی سەکون و گۆڕستانی کێندە تێپەڕی. لەناو هەر کۆڕێك دادەنیشت، سڵاوی بۆ دەناردن و دەیوت: مژدەتان لێ بێت بەسەرکەوتن و رزگاری، ئەوەی دەتانویست، بۆ لای ئێوە هات.

لای بەنی بەدا تێپەڕی کرد و چاوی بەعوبەیدە کوڕی عەمرۆ بەدی لەخەڵکی کێندە کەوت و سڵاوی بۆ نارد و وتی: بۆ رزگاری و سەرکەوتن مژدەت لێ بێت، ئەی باوکی عەمرۆ تۆ هەڵگری ئەندێشەیەکی چاکیت و خوا هیچ گوناحێك بۆ تۆ دیاری ناکات مەگەر ئەوەی بیسڕێتەوە و هیچ هەڵەیەك مەگەر ئەوەی دایبپۆشێت. عوبەیدە لەئازاترینی خەڵکان و بەهێزترینیان لەراستی و دورستی و یەکێك بو لەشوێنکەوتەکانی عەلی. بەڵام لەخواردنەوەی زۆر نەیدەتوانی خۆی بەدور بگرێت. پێی وت: خوا مژدەی چاکەت پێ بدات، ئایا بەراشکاوی قسەمان لەگەڵ دەکەیت؟ وتی: بەڵێ: ئەمشەو وەرە سەردانم.

دواتر لەناو بەنی هند دەستی بەگەڕان کرد و چاوی بەئیسماعیل کوڕی کەسیر کەوت و پێی وت: ئەمشەو هاورێ لەگەڵ براکەت وەرنە لای من چونکە ئەوەی دەتانویست بۆم هێناون. لای خەڵکانی هەمەدان تێپەڕی کرد و وتی: شتێکم بۆهێناون کە شادمانتان دەکات. دواتر رۆشتە ناو مزگەوت و خەڵك لەهەر لایەکەوە لێ کۆبونەوە و دەستیان کردە پاسەوانی چاویان تا سەیری بکەن. لای یەکێك لەستونەکانی مزگەوت وەستا و ئەوەندە نوێژی خوێند تا کاتی نوێژی نیمەڕۆ گەیشت و ئەو نوێژی لەگەڵ خەڵك خوێند و دواتر نوێژی هەینی تا نوێژی ئێوارێی بەجێهێنا و گەڕایەوە بۆماڵەکەی خۆی و شیعەکان هاتوچۆیان بۆ لای ئەو دەست پێکرد. ئیسماعیل کوڕی کەسیر وبراکەی و عوبەیدە کوڕی عەمرۆ ڕۆشتنە لای. پرسیاری لەوان کرد و لەکارەکانی سولەیمان کوڕی

سورد ئاگاداریان کردەوە و وتیان لەسەر تەختی وتاردانە. سوپاسی خوای کرد و وتی: مەهدی کوڕی جێگری پێغەمبەر منی وەك وەزیر و ئەمین و هەڵبژێردراوی خۆی و هاوشێوەی فەرمانڕەوایەك بۆ لای ئێوە ڕەوانەی کردوە و فەرمانی پێداوم بێ دینەکان کوشتار بکەم و خوازیاری خوێنی بنەماڵەکەی بم و بەرگری لەهەژاران و ناتەوانەکان بکەم. ئێوە یەکەم پیاوان دەبەن کە وەڵامی بانگەوازەکەی من دەدەنەوە.

دواتر دەستیان خستە سەردەستی یەك و بەیعەتیان لەگەڵ کرد. ئەو کەسی بۆ لای شیعەکان ڕەوانە کرد کە لای سولەیمان کوڕی سورد کۆببونەوە. بەوانی وت: سولەیمان شارەزای کاروباری جەنگ و کەسێکی بەئەزمون نیە بەڵکو دەیەوێت ئێوە بباتەدەر و کوشتارتان بکات. من لەسەر بنەمای ئەو ڕێنوێنییەی بەمنیان بەخشیوە و کاروبارێك کەرێبەر و سەرپەرەستەکەی ئێوە بۆی ڕونکردومەتەوە، هەڵس وکەوت دەکەم و دوژمنەکانتان دەکوژم و دڵی ئێوە ئاسودە دەکەم. گوێ لەوتارەکانی من بگرن، فەرمانەکانم جێبەجێ بکەن و دواتر بڵاو ببنەوە.

ئەو بەردەوام ئەم کارەی دەکرد و بەم شێوەیە قسەی دەهێنایە سەر زمان تا دەستەیەك لەشیعەکانی پەیوەستی خۆی کرد و ئەوان هاتوچۆیان بۆ لای ئەو دەست پێکرد و بەگەورەیان زانی. گەورەکانی شیعە لەگەڵ سولەیمان کوڕی سورد بون و کەسیان بەگەورەتر لەو نەدەزانی. ئەو دوژمنترین کەسەکان بۆ موختاربو و موختار چاوەڕوانی ئەنجامی کارەکانی سولەیمانی دەکرد.

کاتێك سولەیمان بەرەو جەزیرە بەڕێکەوت، عومەر کوڕی سەعد و شەبس کوڕی ڕێبعی و زەید کوڕی حارس کوڕی رویەم بەعەبدالله کوڕی یەزیدی حەتەمی و ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحەیان وت: موختار زیاتر لەسولەیمان دوژمن ئێوەیە. ئەو بەڕێکەوتوە تا شەڕ لەگەڵ ئێوە دەستپێبکات و موختار دەیەوێت لەناو شارەکەدا هێرش بکاتە سەر ئێوە. بیگرن و بیخەنە زیندان تا کاروبارەکانی خەڵك سامان بدرێت.

ئەوان هاتن و بەشێوەیەکی لەناکاو گەمارۆیاندا. کاتێك ئەوانی بینی، وتی: مەبەستی چیتان هەیە؟ سوێند بەخوا سەرکەوتن بەردەستتان نەکەوتوە! ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە وتی: بەتوندی شانی ببەستەوە و بەپیادە بابڕوات. عەبدالله وتی: من ئەم کارە لەگەڵ پیاوێك ناکەم کە هێشتا زیانی خۆی بۆ ئێمە ئاشکرا نەکردوە. ئێمە لەسەر

بنەمای گومان دەستگیری دەکەین. ئیبراهیم وتی: ئەمە هێلانەی تۆ نیە، ڕێگەی خۆت بگرە بەر. ئەی کوڕی ئەبو عوبەید، ئەم چ کارێکە مەبەستی ئەنجامدانیت کردوە و ئێمەیان لێ ئاگادار کردۆتەوە؟ موختار وتی: تەنیا گومان و قسەی قۆڕ بەرگوێی ئێوە کەوتوە و من لەخیانەت پەنا بۆ خوا دەبەم، لەخیانەتێك هاوشێوەی ئەوەی باوك و باوکانی تۆ کردیان.

دواتر ئەویان بێ زنجیر خستە زیندانەوە. بەمشێوە نەبو بەڵکو بەستیانەوە. ئەو لەزیندان بەردەوام ئەم قسانەی دەهێنایە سەرزمان: سوێند بەپەروەردگاری دەریایی خرۆشان، دارخورماکان و دارەکان، دەشتە بێ کۆتاییەکان و قوڵاییەکانی بیابان وفریشتەکان و هەمو چاکەکاران و هەڵبژێردراوان، بێ چەند و چون هەمو یاخیەکان دەکوژم، بەڕم، شمشێری هندی تیژ، بەهاوکاری یاران کە گێژ نین و دورەپەرێز نەوەستاون. کاتێك کۆڵەکەکانی دینم بەهێز کرد و خراپی کاروبارەکانی موسوڵمانانم نەهێشت و دڵی خواپەرستەکان لەتۆڵە فێنك بکەمەوە و داوای خوێنی پێغەمبەرەکان لەدوژمنە کۆنەکان بکەم، ترسم ئەوەم نیە ئەم جیهانە کۆتایی بێت یا ڕێگە بدات مەرگ هێرش بکاتە سەرم.

سەبارەت بەبزوتنەوەکەی موختار وهاتنی بۆ کوفە ئاماژەیان بەگێڕانەوەیەکیتریش داوە. دەڵێن: کاتێك موختار لای کوڕی زوبەیر بو، پێی وت: خەڵکانێك دەناسم کەنەگەر پێشەوایەکی شارەزا لەکاروباری دین و زانستەکانی ئەم دنیا کە بەسەرهاتی رۆژگارە دورەکان و روداوەکانی داهاتو بزانێت، لەوان سوپایەك بۆ تۆ ئامادە دەکات کە بەهاوکاری ئەوان دەتوانی شەڕی خەڵکانی شام بکەیت. کوڕی زوبەیر پرسی: کێن؟ موختار وتی: شیعەکانی عەلی لەکوفە. کوڕی زوبەیر وتی: تۆ ئەو پیاوە بە. ئەوی بۆ کوفە رەوانە کرد. ئەو هاتە ئەم شارە و لەسوچێکدا ماڵێکی دەستنیشان کرد و بەردەوام بۆ حسین دەگریا و چۆنیەتی کوشتنی ئەوی بیردەهێنایەوە و شینی دەگێڕا. شیعەکان سەردانیان کرد و ئەویان وەك هاوڕێی خۆیان دەستنیشان کرد و دواتر ئەویان هێنایە ناو کوفە و دەستەیەکی زۆر لەخەڵکان هاتوچۆیان دەکرد. کاتێك کاروبارەکانی سەقامگیر و بەهێز بو، بەرەو لای کوڕی موتیع رەوانە بو.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر لەگەڵ خەڵك حەجی کرد. کارگوزارەکانی ئەو ئەم کەسانە بون: براکەی عوبەیدە کوڕی زوبەیر لەمەدینە، عەبدالله کوڕی یەزیدی حەتەمی لەکوفە، هشام کوڕی هوبەیرە سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی ئەم شارە، عومەر کوڕی عوبەیدالله کوڕی عومەری تەمیمی لەبەسرە و عەبدالله کوڕی خازم لەخوراسان.

لەم ساڵەدا ئەم کەسانە مردن: دەستەیەکیان لەناو ئەم ساڵەدا و دەستەیەکیان لەرۆژگاری فەرمانڕەوایی کوڕی زوبەیر یا یەزید کوڕی معاویە لەساڵە جۆراوجۆرەکان بەو شێوەی ئێستا ئاماژەی پێدەدەین: شەداد کوڕی ئەوس کوڕی سابت برازای حسان کوڕی سابت، میسوەر کوڕی مەخریمە لەمەککە لەو رۆژەی هەواڵی مەرگی یەزید گەیشتە ئەم شارە، هۆکاری مردنەکەی ئەوە بو کە لەکاتی شەڕدا، لەتە بەردێك لەبەردهاوێژێکەوە بەر سەری کەوت کە لەزیانەکەی نەخۆش کەوت و دوای چەند رۆژێك مرد. ئەبو بورزەی ئەسلەمی لەخوراسان، وەلید کوڕی عوتبە کوڕی ئەبی سوفیان، ئەبو سەعلەبەی خوشەنی لەرۆژگاری فەرمانڕەوایەتی یەزید یا لەساڵی ٦٩٤/٧٥ زایینی، ئەو لەهاوەڵانی پێغەمبەر بو، عایز کوڕی عەمرۆ کوڕی موزنی لەبەسرە، لەو کەسانە بو بەشداری بەیعەتی رضوانی کرد، قەیس کوڕی خەرەشە لەهاوەڵانی پێغەمبەر لەرۆژگاری فەرمانڕەوایی کوڕی زوبەیر، هەواڵی مەرگی ئەو لەگەڵ کوڕی زیاد سەرسورهێنەربو چونکە پیاوێك بو بەردەوام لەراستی و دروستی قسەی دەکرد، نەوفل کوڕی معاویە کوڕی عەمرۆ دوئەلی، ئەبو خەیسەمەی ئەنساری کە لەرۆژگاری یەزید مرد، لەشەرکەرانی ئۆحوّد و لەشەڕی تەبوك داستانێکی ناودار سەبارەت بەو هاتەئاراوە، عیتبان کوڕی مالك لەبەدریەکان، لەرۆژگاری یەزید، شەقیق کوڕی سەوری سەدوسی کە لەم ساڵەدا مرد.

روداوەكانی ساڵی شەست و پێنجی كۆچی (٦٨٤ – ٦٨٥ زایینی)

بزوتنەوەی ئەو كەسانەی بۆ لای خوا گەڕانەوە، كوشت و بڕی ئەوان

كاتێك سولەیمان كوڕی سورد لەساڵی ٦٥/ ٦٨٤- ٦٨٥ زایینی بڕیاریدا بزوتنەوەكەی خۆی ئاشكرا بكات و شەڕ لەرێگەی خوادا دەست پێبكات، كەسی بۆ لای سەركردەی هاورێیانی خۆی رەوانە كرد و بەرەو لای ئەو بەرێكەوتن. كاتێك رۆژی یەكەمی رەبیع الثانی ١٥ نۆڤەمبەری ٦٨٤ زایینی نزیك بویەوە، لەگەڵ سەركردەكانی سوپاكەی خۆی هاتەدەر چونكە ئەو شەوەیان كردبو بەشەوی كۆبونەوە. كاتێك گەیشتە نوخەیلە، بەناو خەڵكدا سوڕایەوە بەڵام ژمارەكەیان بەكەم زانی. حەكیم كوڕی مێنقەزی كێندی و وەلید كوڕی عەصیری كەنانی رەوانە كرد و ئەم دوانە لەكوفەدا جاڕیاندا: ئەی تۆڵەستێنەكانی حسین! ئەوان یەكەم كەسیان بون هاواریان كرد: ئەی تۆڵەستێنەكانی خوێنی حسین كوڕی عەلی!

كاتێك بەرەبەیانی بەیانی گەیشت، ژمارەیەك لەخەڵكان بەئەندازەی سوپاكەی لەدەوری ئەو كۆبونەوە. سەیری دەفتەرەكەی خۆی كرد و ئەوانی بەشانزە هەزار كەس لە بەیعەت كەران خەملاند. وتی: پەنا بەرخوا! لەناو شانزە هەزار كەس كەبەیعەتی لەگەڵ ئێمەدا كردوە، تەنیا چوار هەزار كەس لەدەوری ئێمە كۆبۆتەوە. پێی وترا: موختار خەڵك لەشوێنكەوتنی تۆ دوردەخاتەوە. دو هەزار كەس لەگەڵ ئەو بەیعەتیان كردوە. وتی: لەگەڵ ئەوەیشدا دوانزە هەزار كەس دەمێنێتەوە، ئایا ئەوان خواپەرەست نین؟ ئایا خواوەند و وتەكانی خۆیان و پەیمانەكانیان بیر ناكەوێتەوە؟ سێ رۆژ لەنوخەیلە مایەوە و پەیك و پەیامی بۆ لای خەڵكان رەوانە كرد. نزیكەی هەزار پیاوی شەڕكەر لەدەوری كۆبونەوە. موسەییب كوڕی نەخەبە هەستا و وتی: خوا لێت خۆش بێت! ئەو كەسەی بەنەخوازراو بێت، هیچ سودێك بەتۆ ناگەیەنێت و جگە لەو كەسانەی بەدڵ و گیانەوە هاتون، كەس لەدڵەوە شەڕ ناكات. بۆ هاتنی كەس چاوەڕوان مەبە و لەكارەكەی خۆت بەپەلە بە. وتی: راستت وت.

دواتر سولەیمان لەناو هاوەڵانی خۆی هەستا و وتی: ئەی خەڵكینە، هەر كەس لەم

هاتنەدەرە، خوازیاری رەزامەندی خواوەند و پاداشتی ئەو دنیایە، لەئێمەیە و ئێمە لەوین. خوا بیبەخشێت چ زیندوبێت چ مردو. هەرکەس خوازیاری ئەم جیهانەیە، سوێند بەخوا ئێمە بۆ بەدەست هێنانی تالآنی نەهاتوین و تەنیا مەبەستمان رەزامەندی پەروەردگارە و هیچ زێر و زیو و کالآیەکمان پێ نیە. ئەوەی هەمانە، شمشێرەکانی سەر شانمانە و خواردنێکی کەم کە بۆ بژێوی رۆژەکانمان بەسەندە بکات. هەر کەس بۆچون یا مەبەستێکی جیاواز لەمەی هەیە، هاورێیەتی ئێمە نەکات. هاورێکانی هاواریان کرد: ئێمە خوازیاری ئەم جیهانە نین و بۆ ئەو مەبەستە نەهاتوین. هاتوین بۆ لای خوا بگەرێینەوە و داوای خوێنی کوڕی پێغەمبەر بکەین.

کاتێك سولەیمان مەبەستی رەوانە بونی کرد، عەبداللە کوڕی سەعد کوڕی نوفەیل پێی وت: بۆچونێکم هەیە، ئەگەر راست بێت، خوا سەرکەوتنی پێ دەبەخشێت و ئەگەر ناڕاست بێت، لەلایەن منەوە بێت. ئێمە بۆ تۆڵەی خوێنی حسین هاتوین بەلآم بکوژەکانی ئەو لەکوفەن کە کەسانی وەك عومەر کوڕی سەعد و سەرکردەی هۆزەکان لەناو ئەواندان. ئەوان بەجێبێڵین وبۆ کوێ بچین؟ هاورێکانی وتیان: بۆچونی راست ئەمەیە.

سولەیمان وتی: من ئەو بۆچونەم نیە. ئەو کەسەی حسینی کوشت و سوپاکەی بۆ شەڕی ئەو ئامادە کرد و وتی کە حسین لەلایەن منەوە ئەمان نابەخشرێت مەگەر ئەوەی ملکەچی فەرمانەکانی من بێت تافەرمانی خۆم سەبارەت بەو جێبەجێ بکەم، ئەم پیاوە خراپەکارە عوبەیداللە کوڕی زیادە. لەسەر بنەمای پیرۆزی ناوی خواوەند بەرێکەون. ئەگەر خوا ئێوەی بەسەر ئەودا سەرکەوتو کرد، هیوادارم شوێنکەوتن و لەناوبردنی لایەنگرانی بۆ ئێمە ئاسانتر بێت. هیوادار بین خەڵکی شارەکانیتر بەئاشتی و ئارامی و تەندروستی رام و دەستەمۆی ئێوە ببن تا هەمو بەشداران لەکوشتنی حسین بدۆزنەوە و ئەوان کوشتار بکەن و کوێرکوێرانە هیچ کارێك ئەنجام نەدەن. ئەگەر لەم رێگادا گیان ببەخشن، نابەجێ نیە چونکە لەگەڵ ستەمکاران و پێشێلکەرانی مافی خوایی شەڕتان کردوە و ئەوەی لای خوایە، بۆ چاکان باشترە. من نامەوێت ئێوە کار و شەڕی خۆتان لە بەرابەر کەسانیتر جگە لەو کەسانەی رێزی پارێزراوە خواییەکانیان پێشێل کرد، دەست پێبکەن. ئەگەر شەڕ لەگەڵ خەڵکی شارەکەتان بکەن، ئەگەری هەیە پیاوێك ناچار بێت

شمشێر بەروی براکەیدا بەرز بکاتەوە یا خزمێکی خۆی لەناو ببات یا پیاوێك ببینێت کە مەبەستی گیانی ئەمی کردوە. چاکە لەخوا داوا بکەن و بەرێکەون.
عەبداللە کوڕی یەزید پێشنیاری بەسولەیمان کرد کە ئەگەر خۆی و هاورێکانی لەکوفە بمێننەوە، باجی شارۆچکەی (جوخی) پێ دەدەن. ئیبراهیم کوڕی محەممەدیش وتارێکی هاوشێوەی هێنایەر سەرزمان. سولەیمان کوڕی سورد بەم دوانەی وت: چاکەخوازیتان کرد و هەولتان بۆ دەبرینی باشترین بۆچونەکاندا. ئێمە لەخواپین وبۆ خوا دەگەرێینەوە. لەخوا دەخوازین ئەندێشەیەکی بەهێزمان پێ ببەخشێت. ئێستا جگە لەهاتنی ئێوە هیچ مەبەستێکمان نیە. عەبداللە وتی: ئێستا کە بەمشێوەیە، ماوەیەك چاوەڕوان بن تا دەستەیەك لەشەرکەرە ئازاکان بکەمە هاورێی ئێوە تا بەپشت بەستن بەسوپایەکی گەورە شەڕی دوژمنەکەی خۆتان بکەن. ئەوان ئاگادار ببونەوە کە عوبەیداللە کوڕی زیاد هاورێ لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەشامەوە مەبەستی عێراقی کردوە. بەڵام سولەیمان نەمایەوە. ئێوارێی هەینی پێنج رۆژی یەکەمی ربیع الثانی سالی ٦٥/ ١٠ نۆڤەمبەری ٦٨٤ زایینی بەرێکەوت و گەیشتە دار الاهواز. خەڵکێکی زۆر لەهاورێیەتی ئەو پاشەکشێان کرد. سولەیمان وتی: حەزم نەدەکرد ئەو کەسانە لەگەڵ ئێوەدا بن، چونکە ئەگەر لەگەڵ ئێوەدا دەهاتن تەنها دەبونە هۆی زیادبونی رەنجەکانی ئێوە و لەبەر ئەمە بو خوا هاتنی ئەوان پەسەند نەکرد و زەوی گیری کردن و بەخشش و لەپێشی خۆی تایبەت کرد بەئێوە.
دواتر بەرێکەوتن تا گەیشتنە سەر گۆڕی حسین کوڕی عەلی. کاتێك گەیشتنە سەر گۆڕەکە، هەمویان پێکەوە هاواریان کرد و کەوتنە سەر زەوی. لەهیچ رۆژێکدا ئەوەندە کەسیان چاو بەگریان نەبینیوە. سلاویان بۆ نارد و داوای لێخۆشبونیان لێکرد کە هاوکاریان نەکردوە و شەریان شان بەشانی ئەو پشت گوێ خستوە. شەو رۆژێك لەوێ مانەوە و گریان و شینیان کرد و سلاوی خۆشەویستی خۆیان بۆ خۆی و هاورێکانی نارد. لە وتەکانی ئەوان لەسەر گۆڕی حسین ئەمە بو: خوایە خۆشەویستی خۆت پێشکەش بەحسین بکە، بۆ ئەم گیان بەخشەی زادەی گیان بەخش، سوشیانس کوڕی سوشیانس، راستگۆی راستگۆزادە، خوایە تۆ بەشایەت دەگرین کە شوێنکەوتەی ئایینەکەی ئەوان و دوژمنی نەیارەکانی ئەوانین. ئەی خوایە، ئێمە هاوکاری کوڕی پێغەمبەرەکەی تۆمان

نەکرد. بمانبەخشە و لەگوناحەکەمان خۆش ببە و بەتۆبەی ئێمە رازی بە. سلاوی خۆشەویستی بۆ حسین و هاوەلانی بنێرە چونکە ئەوان گیان بەخشەکان و راستگۆکانن. تۆ بەشایەت دەگرین کە شوێنکەوتەی ئایین و مەبەستەکەی ئەوانین. ئەگەر ئێمە نەبەخشیت و لێمان خۆش نەبیت، لەزیانکارانین. سەیر کردنی گۆڕی حسین کوڕی عەلی رق و کینەی ئەوانی زیاد کرد.

دواتر بەرێکەوتن. پێش ئەمە، هەمو پیاوەکان سەرپیان لەگۆڕەکەی دەسو وەك بلێی مالئاواییان لێدەکرد. خەلك زیاتر لە حجر الاسود(بەردی رەش) لەسەر گۆری حسین کۆبونەوە. رویان لەئەنبار کرد. عەبدالله کوڕی یەزید نێردراوێکی بۆ لای ئەوان رەوانە کرد و چەندین وتاری بیرخستنەوە وەك: ئەی خەلکی ئێمە، شوێن دوژمنەکانتان مەکەون. ئێوە لەناو شارەکەی خۆتان باشترینی خەلکانن. هەر کاتێك دوژمنەکانتان دەستیان بەئێوە بگات، بزانن کە ئێوە ئالای رێنیشاندەری شارەکەی خۆتانن. ئەم کارە ئەوان تەماحکار دەکات تا چاو ببڕنە سەرکوت کردنی ئێوە. ئەی خەلکەکەی ئێمە، ئەگەر ئەوان بەسەر ئێوەدا زال بن، بەردبارانتان دەکەن یا دەتانبەنە سەر ئایینەکەی خۆیان کە ئەگەر ئەم کارە بکەن، هیچ کات رزگارتان نابێت (کهف/١٨/٢٠). ئەی خەلکەکەی ئێمە، دەستەکانی ئێمە لەگەل ئێوەیە و دوژمنەکانی ئێمە دوژمنی ئێوە. هەر کات وتار و کردارمان لەبەرابەر دوژمن یەك بێت، بەسەریاندا سەردەکەوین و هەر کات لەگەل یەك ناتەبا و ناسازگار بین، گەورەییمان لەبەرابەر خراپەکاران بەرەو لاوازی دەڕوات. ئەی خەلکەکەی من، ئامۆژگاریەکانی من لەگوێ بگرن و رێگەی ناسازگاری لەگەل من مەگرنەبەر. کاتێك نامەکەی منتان خوێندەوە، بەرەو لای ئێمە بەرێکەون. سلاو و مالئاوا.

سولەیمان و هاورێکانی وتیان: کاتێك لەناو شارەکەمان بوین، لەم ئەندێشەیە خۆمان بەدور گرت، ئێستا کە بۆ شەڕ لەرێگەی خوا، بڕیارمانداوە، ئەم ئەندێشەیە بەهیچ شێوەیەك راست نیە. سولەیمان کوڕی سورد نامەیەکی بۆ عەبدالله کوڕی یەزید نوسی و وتی: خەلکەکەی هاورێی من شادمانن کە گیانی خۆیان بۆ رێگەی خوا تەرخان کردوە. ئەوان لەگوناحە گەورەکەی خۆیان تۆبەیان کردوە و بۆ لای خوا گەڕاونەتەوە و کارەکانی خۆیان بەو سپاردوە وبەوەی خوا کردویەتی بەچارەنوسی ئەوان، رەزامەندن.

کاتێك نامەکە بە دەستی عەبدالله گەیشت، وتی: ئەم کەسانە بۆ مەرگ ئامادەن. یەکەم هەواڵ کە سەبارەت بەوان دەگات، هەواڵی کوژرانی ئەوانە. سوێند بەخوا هاوشێوەی موسوڵمان و ڕێزداران دەکوژرێن.

دواتر بەئامادەیی بۆ شەڕ کردن بەرێکەوتن و گەیشتنە قرقیسیا. زەفەر کوڕی حارسی کەلابی لەوێ بو و لەترسی ئەوان خۆی لەقەڵایەکدا داشارد و ڕوبەڕوی ئەوان نەبویەوە. موسەییب کوڕی نەخەبە کەسی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد و داوای لێکرد بازاڕێك دروست بکات تا نیازەکانی خۆیان بکڕن. موسەییب هاتە دەروازەی قرقیسیا و خۆی بەوان ناساند و داوای فەرمانی کرد تا بڕواتە لای زەفەر. هوزەیل کوڕی زەفەر ڕۆشتە لای باوکی و وتی: پیاوێکی خۆش کردار و گەش ڕوخسار بەناو و نیشانی موسەییب کوڕی نەخەبە دەیەوێت بێتە لای تۆ. باوك وتی: کوڕم دەزانی ئەوە کێیە؟ ئەمە سوارەی (خەڵکە سورباوەکەی موزێرە) وسەراسەری ئەوان لەژێر فەرمانی ئەمدان. ئەگەر لەگەورەکانی ئەم خەڵکە دەکەسیان دیاری بکرێت، یەکیان ئەوە. جیاواز لەوە ئەو پیاوێکی دیندار و خواپەرستە. ڕێگەی نیشان بدە. کوڕ ڕێگەی نیشاندا. موسەییب بەسەرهاتی خۆی بۆ گێڕایەوە و پێی وت مەبەستی چ کارێکی هەیە. زەفەر وتی: ئێمە دەروازەی شارەکەمان تەنیا لەبەر ئەوە بەست تا بزانین مەبەستی ئێمەتان هەیە یا کەسانیتر. ئێمە بۆ ڕوبەڕوبونەوەی خەڵکان ناتەوان نین، بەڵام نامانەوێت لەگەڵ ئێوەدا بجەنگین. جیاواز لەوە، باسی چاکەکاری و خواپەرستی ئێوە بەگوێی ئێمە گەیشتوە.

دواتر فەرمانی بەکوڕەکەی دا و ئاردی هێنا. فەرمانیدا کە هەزار درەم و ئەسپێکیان بەموسەییبدا. موسەییب درەمەکەی گەڕاندەوە و ئەسپەکەی هەڵگرت و وتی: ئەگەری هەیە ئەسپەکەم شەل ببێت وپێویستم بەئەسپ بێت. زەفەر بڕێکی زۆر ئارد و نان و ئالفی بۆ چوارپێکانی ئەوان نارد بەشێوەیەك خەڵك لەبازار بێ نیاز بون، جیاواز لەو کەسانەی کە قامچی یا جل وبەرگیان دەکڕی.

بۆ بەیانی ئەو ڕۆژە بەرێکەوتن. زەفەر بۆ ڕەوانە کردنی ئەوان ڕۆشتەدەر و بەسولەیمانی وت: لەخەڵکانی شام پێنج سەردار لەگەڵ سوپاکەی خۆیان هاتونەتەدەر: حوصەین کوڕی نەمیر، شورەحبیل کوڕی زی ئەلکەلاع، ئەدهەم کوڕی موحریز، جەبەلە کوڕی عەبدالله خەسعەمی و عوبەیدالله کوڕی زیاد. ژمارەی ئەوان فراوان و زیاتر لەدار

و درەختە. ئەگەر دەتانەوێت ومرنە شارەکەی ئێمە، تا دەستەکانمان ببن بەیەك. کاتێك دوژمن بگات، پێکەوە شەڕیان لەگەڵ دەکەین. سولەیمان وتی: خەڵکەی شارەکەی خۆمان ئەم داوایان لەئێمە کرد، بەڵام ئێمە رازی نەبوین.

زەفەر وتی: ئێستا کە بەمشێوەیە، پێش ئەوان خۆتان بە (عین الوردە) بگەیێنن. ئەمە هەمان سەرچاوەیە. بەشێوەیەك کە دێ و ئاو و هۆکارەکانی ژیان لەبەردەستی ئێوەدا بێت. لەوەی لەنێوان ئێمە و ئێوەدایە، ئاسودە بن. بەناو ماڵەکاندا برۆن. سوێند بەخوا هیچ دەستەیەکم لەئێوە رێزدارتر نەبینیوە. هیوادارم پێش ئەوان بکەون. ئەگەر لەگەڵ ئەوان شەڕتان کرد، لەگۆڕەپانێکی کراوە شەڕیان لەگەڵ مەکەن بەشێوەیەك تیر بۆ یەك بهاوێژن و بەشمشێر ورم لەیەك بدەن. ئەوان بەژمارە لەئێوە زیاترن و دەترسم لەهەر چوار لاوە گەمارۆتان بخەنەسەر. لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری مەکەن، چونکە کوشتارتان دەکەن. لەبەرابەر ئەوان ریز مەبەستن چونکە من پیادەکان لەگەڵ ئێوەدا نابینم بەڵام ئەوان پیادە و سوارەیان لەگەڵدایە کە یەکتر دەپارێزن. بەشێوەی دەستە شەڕکەرەکان و بەئەسپە تێژپێکان هێرشیان بکەنەسەر و لەنێوان باڵەکانی راست و چەپی خۆیان بڵاویان بکەنەوە. روبەروی هەر دەستەیەکی شەڕکەر، دەستەیەك شەڕکەر جێگیر بکەن. ئەگەر هێرش بکرێتە سەر دودەستە، ئەویتر هاوکاری دەکات و قورسایی شەڕ لەسەر شانی هەڵدەگرێت. هەر دەستەیەك بیەوێت، دەتوانێت پێشڕەوی بکات و هەر دەستەیەك بیەوێت، دەتوانێت پاشەکشێ بکات. ئەگەر هەموتان یەك ریز بن و پیادەکان هێرش بکەنە سەر ئێوە و ئێوە بەرگری لەریزەکانی خۆتان بکەن، رێزەکانتان تێکدەشکێت و شکست یەختان دەگرێت. دواتر ماڵئاوایی لێکرد و لەخوا بۆیان پاڕایەوە و ئەوانیش بەهەمان شێوە بەشێوەیەکی چاکە وەسفیان کرد.

تێکۆشەرانە بەرەو عین الوردە بەرێکەوتن و لەرۆژئاوای ئەو ناوچەیە جێگیر بون و پێنج رۆژ مانەوە و پیاوە شەڕکەرەکان و ئەسپەکانی خۆیان حەواندەوە.

خەڵکانی شام هاورێ لەگەڵ سوپاکەی خۆیان گەیشتنە شوێنێك کە تا عین الوردە شەو و رۆژێك رێگا بو. سولەیمان لەناو هاوەڵانی خۆی هەستا و ئاماژەی بەجیهانێکیتردا و هاورێکانی بۆ رۆشتن بۆ ئەوێ هاندا و وتی: بەڵێ، دوژمنەکانتان، ئەو کەسانەی شەو ورۆژ و بەرەنج و دژواری بەدوایاندا دەگەڕان، بۆ لای ئێوە هاتون. کاتێك روبەرویان

دەبنەوە، راست و دروست شەڕ لەگەڵ ئەوان بکەن و خۆڕاگری لەخۆتان نیشان بدەن چونکە خوا هاوڕێی خۆڕاگرانە. نابێت هیچ کام لەئێوە پشت بکاتە دوژمن مەگەر بەو مەبەستەی کە خۆی بۆ شەڕێکی بوێرانەتر ئامادە بکات یا بۆلای یەکێك لەدەستە شەڕکەرەکان بڕوات. هیچ هەلاتوێك مەکوژن، ئازاری برینداەرەکان مەدەن و گرفتارەکان مەکەنە قوربانی تیغی شمشێر، ئاگادار بن ئەسیرەکان نەکوژن مەگەر ئەو کەسانەی لەکاتی ئەسیریدا بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئێوە پێداگری دەکات. ئەمە، شێوەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب بو سەبارەت بەو کەسانەی پێشنیاری گەڕانەوە بۆ ڕێگەی راستی پێدەکردن.

دواتر وتی: ئەگەر من کوژرام، هاوڕێکەم موسەییب کوڕی نەخەبە فەرماندەی ئێوە بێت و ئەگەر ئەو کوژرا، عەبدالله کوڕی سەعد کوڕی نوفەیل و ئەگەر ئەویش کوژرا، عەبدالله کوڕی وال جێگەی بگرێتەوە و ئەگەر ئەویش کوژرا، ریفاعە کوڕی شەداد. خوا ببەخشێت ئەو کەسەی رێز لەپەیمانەکەی خۆی دەگرێت.

بەدوای ئەوە موسەییبی لەگەڵ چوارسەد کەس رەوانە کرد و پێی وت: بەخێرایی بەرێکەوە تا روبەروی پێشەنگەکانی ئەوان ببیتەوە. بەوپەڕی هێزەوە هێرش بکەرە سەریان. ئەگەر بەمەبەستەکەی خۆت گەیشتیت، چ باشتر وەگەرنە بگەرێرەوە. ئاگاداربە خۆت دانەبەزیت یا فەرمان بەیەکێك لەهاوڕێکانت بدەیت دابەزێت یا زیاتر لەمەبەست پێشڕەوی بکات مەگەر ئەوەی بۆ ئەم کارە ناچار بن. ئەو شەو و رۆژێك رێگەی بڕی و لەکاتی بەرەبەیان دابەزی. هاوڕێیانی خۆی بەم لاولادا رەوانە کرد تا هەر کەسێك دەبینین، بیبەنە لای ئەو. پیاوێکی بیابان نشینیان بردە لای. لێی پرسی: نزیکترین سوپا بەئێمە کامەیە؟ وتی: سوپاکەی شورەحبیل کوڕی زی ئەلکەلاع کە تەنیا یەك میل لەتۆ دورە. لەنێوان شورەحبیل و حوصەین کوڕی ئەمیر کێشەیەك دروست بو، حوصەین وتی: من سەرکردەی هەموانم و شورەحبیل وتی رازی نیم. ئەم دوانە چاوەڕوانی هاتنی کوڕی زیادیان دەکرد.

موسەییب و هاوڕێکانی بەخێرایی بەرێکەوتن تا لەسەروی ئەوان دابەزین و بینیان تێکۆشەرانە مەبەستی هێرش کردنیان هەیە. یارانی موسەییب هێرشیان کردە سەر کەنارەکانی سوپاکەی شام بەشێوەیەك سوپاکەیان تێکشاند و هاوڕێیانی موسەییب چەندین کەسیان لەوان کوشت و دەستەیەکیان بریندار کرد و چوارپێی فراوانیان

کەوتەدەست. شامیەکان پشیتان کردە سوپاکەی خۆیان و هەلاتن. یارانی موسەییب تا ئەو جێگەی دەیانتوانی، تالانیان کۆکردەوە و بەدەستی پڕ بۆ لای سولەیمان گەڕانەوە.

ئەم هەواڵە بە کوڕی زیاد گەیشت. ئەو حوصەین کوڕی ئەمیری ڕەوانە کرد کە بەخێرایی بەرێکەوت و هاورێ لەگەڵ دوانزە هەزار شەڕکەر لەروبەروی هاورێیانی سولەیمان دابەزی. هاورێیانی سولەیمان چوار ڕۆژ بۆ کۆتایی جەمادی الاول /٨ ژانویەی ٦٨٥ زایینی روبەروی بونەوە. فەرماندەی باڵی چەپی ئەوان موسەییب کوڕی ئەخەبە بو و فەرماندەی باڵی راست عەبداللە کوڕی سەعد و لەناو دڵی سوپا سولەیمان کوڕی سورد. حوصەین فەرماندەی باڵی راستی خۆی بە جوملە کوڕی عەبداللە سپارد و فەرماندەی باڵی چەپ لەئەستۆی رەبیعە کوڕی موخاریقی غەنەوی بو. کاتێك لەیەك نزیك کەوتنەوە، شامیەکان پێشنیاری بەیعەت کردن لەمەروان کوڕی حەکەمیان پێدان و هاورێیانی سولەیمان داوایان لەوان کرد عەبدولەلیك لەسەر کار لاببەن و عوبەیداللە کوڕی زیاد تەسلیمی ئەوان بکەن. دواتر ئەوان کوڕی زوبەیر لەعێراق دەردەپەڕێنن و فەرمانڕەوایی بەیەکێك لەبنەماڵەی پێغەمبەر دەسپێرن. هەردولای شەڕکەر، پێشنیارەکانی یەکیان پشت گوێ خست. لەم کاتەدا باڵی راستی سوپای سولەیمان هێرشی کردە سەر باڵی چەپی حوصەین و باڵی چەپ هێرشی کردە سەر باڵی راست. سولەیمان لەناوەڕاستی سوپاکەیەوە هێرشێکی سەراسەری دەست پێکرد. شامیەکان ناچار بەپاشەکشێ کران. سەرکەوتن هاورێی یارانی سولەیمان بو تا شەو داهات.

کاتێك بەیانی بویەوە، سوپایەکی پێکهاتو لەهەشت هەزار پیاوی شەڕکەر بەسەرکردایەتی کوڕی زی ئەلکەلاع، پەیوەستی سوپاکەی حوصەین بون. کوڕی زیاد ئەوانی بۆ هاوکاری حوصەین رەوانە کردبو. هاورێیانی سولەیمان روبەرویان بونەوە و بەدژواری شەڕیان کرد بەشێوەیەك شەڕێکی لەوە دژوارتر نەبینراوە. کاتێك شەو داهات، لەیەك جیابونەوە. بریندارەکان لەناو ئەوان زیادی کرد. وتاردەران لەناو سوپاکەی سولەیماندا دەگەڕان و ئەوانیان بۆ شەڕ هاندەدا.

کاتێك خەڵکانی شام شەویان کردە بەیانی، ئەدهەم کوڕی موحرزی باهلی لەگەڵ دە هەزار شەڕکەر لەلایەن کوڕی زیاد بۆ هاوکاری ئەوان هات. رۆژی هەینی تا کاتی بەرزبونەوەی خۆر بۆ بەرزترین ئاست، شەڕیان کرد. ژمارەی خەڵکانی شام لەوان زیاتر

بو و لەهەر لایەکەوە هێرشیان دەستپێکرد. سولەیمان بینی هاورێکانی کەوتونەتە چ تەنگانەیێکەوە. لەئەسپەکەی دابەزی و هاواری کرد: ئەی بەندەکانی خوا، هەرکەس دەیەوێت بەیانی بەدیداری خواوەند شاد بێت، لای من کۆببێتەوە. دواتر کالآنی شمشێرەکەی خۆی شکاند. دەستەیەکی فراوان لەدەوری کۆبونەوە و کالآنی شمشێرەکانی خۆیانیان شکاند و شان بەشانی ئەو شەڕیان دەست پێکرد. کوشتارێکی بێ وێنەیان لەناو خەڵکانی شام خستەگەر و دەستەیەکی فراوانیان لەوان بریندار کرد و بەردەوام هێرشیان دەکردە سەریان. کاتێك حوصەین پێداگری و خۆڕاگری ئەوانی بینی، پیادەکانی رەوانە کرد تا تیربارانیان بکەن. سوارەکان و پیاوە شەڕکەرەکان ئەوانیان گەمارۆدا. سولەیمان کوژرا. یەزید کوڕی حوصەین تیری بۆ هاویشت و لەزیانەکەی سولەیمان کەوتە سەرزەوی و هەستایەوە و دوبارە کەوتە سەر زەوی.

کاتێك سولەیمان کوژرا، موسەییب کوڕی نەخەبە ئالآکەی هەڵگرت و داوای بەخششی بۆ سولەیمان کرد و ئەم ئایەی خوێندەوە: دەستەیەك لەوان بەرێگای خۆیاندا رۆیشتن و دەستەیەك چاوەڕوانی هاتنی فەرمانی خواییان دەکرد بەلآم هەرگیز فەرمودەکانی خوایان نەگۆڕی(احزاب/٢٣/٢٣) ئەو دەستە لەخەڵکانی ئەزد کە لەگەڵ ئەودابون، دەوریان گرت. لەم کاتەدا سێ سوارە لەسەعد کوڕی حوزەیفە گەیشتنە لای ئەوان و ئاگاداریان کردنەوە کە سەد و حەفتا پیاوی شەڕکەر بۆ هاوکاری ئەوان هاتون. هەروەها ئاگاداریان کردنەوە کە سێسەد کەس لەخەڵکانی بەسرە بەفەرماندەی موسەنا کوڕی موخەریبە بەمەبەستی هاوکاری کردنی ئەوان بەرێکەوتون. خەڵك لەم هەوالآنە شادمان بون. عەبدالله کوڕی سەعد وتی: ئەمە کاتێك سودی دەبێت کە بەزیندویی ئێمە ببینن.

کاتێك نێردراوەکان بینیان براکانیان لەخاك و خوێندا گەوزاون، خەمبار بون و یەك زمان وتیان: هەموان لەلایەن خواوە هاتوین وبۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/ ٢/ ١٥٦). ئەوان شەڕیان دەست پێکرد. عەبدالله کوڕی سەعد کوڕی نوفەیل کوژرا. برازاکەی رەبیعە کوڕی موخاریق ئەوی کوشت. خالید کوڕی سەعد هێرشی کردە سەر بکوژی براکەی و بەشمشێر لێیدا. هاورێکانی هاتن و لەبەر زۆری لەدەستی خالید رزگاریان کرد و خالیدیان کوشت. ئالآکە بێ خاوەن مایەوە و کەس نەبو لەژێر ئالآکە شەڕ دەست پێبکات. عەبدالله کوڕی والیان بانگ کرد و بینیان ئەو هاورێ لەگەڵ دەستەیەك، ئاگری

شەڕ خۆش دەكات. ریفاعە كوڕی شەداد هێرشی كردە سەر شامیەكان و ئەوانی تێكشكاند و دەستەیەكی زۆری لەوان كوشت و جیهانی لەوان پاك كردەوە. ئەو هات و ئاڵاكەی هەڵگرت و ماوەیەك شەڕی كرد و دواتربەهاوەڵانی خۆی وت: هەر كەس خوازیاری شێوەیەك لەژیانە كەدوای ئەوە مەرگێك لەئارادا نەبێت و ئارامشێك كە رەنجی بەدواوە نەبێت و روخسارێكی شادمان كە خەم برینداری نەكات، دەبێت لەرێگەی شەڕ كردن لەگەڵ پێشێلكەرانی فەرمانی خواوەند، خۆی لەخوا نزیك بكاتەوە و بەرەو بەهەشت بەرێكەوێت. ئەم لەكاتی نوێژی ئێوارێ بو. خۆی و هاورێكانی هێرشیان بردو دەستەیەكیان كوشت وپاشەكشێیان پێكردن.

دواتر خەڵكانی شام لەهەر لایەكەوە هێرشیان كرد تا ئەوەی بۆ شوێنی یەكەمی خۆیان پاشەكشێیان بەمان كرد. تەنیا لەیەك شوێنەوە خەڵكانی شام دەیانتوانی دەست بەسەر شوێنەكەی ئەواندا بگرن. كاتێك شەو نزیك كەوتەوە، ئەدهەم كوڕی موحریزی باهلی سەرپەرەستی كاروباری شەڕی گرتە ئەستۆ. ئەو هاورێ لەگەڵ سوار و پیادەكانی خۆی هێرشی كردە سەر ئەوان. كوڕی موحریز گەیشتە كوڕی وال كە ئەم ئایەی دەخوێند: هەرگیز گومان مەكە ئەوانەی لەرێگای خوادا دەكوژرێن، مردوان بن، بەڵكو ئەوان زیندوانن و لای خواوەند رۆژی دەخۆن (ال عمران/ ٢/١٩٦). ئەم وتەیە، ئەدهەم كوڕی موحریزی تورە كرد و بەشمشێر هێرشی كردە سەر عەبداللە كوڕی وال و دەستی ئەوی فڕتاند و دواتر لێی دوركەوتەوە و وتی: گومان دەكەم ئارەزوت دەكرد ئێستا لای كەسەكانت بیت. كوڕی وال وتی: قێزەونە گومانەكەی تۆ. سوێند بەخوا حەزم نەدەكرد دەستی تۆ بەجەستەتەوە بێت مەگەر ئەوەی بەئەندازەی دەستم پاداشتم هەبێت تا جەزای من فراوان و سزای تۆ سەنگین ببێت. ئەو لەم وتەیە زیاتر تورە بو و هێرشی كردە سەر كوڕی وال و كوشتی. كوڕی وال وەك كێو لەشوێنەكەی خۆیدا وەستابو و هەوڵیدەدا بەبێ دەست دوژمنەكەی لەناو ببات. كوڕی وال یەكێك بو لەخۆپارێزەكان.

كاتێك كوژرا، رۆشتنە لای ریفاعە كوڕی شەدادی بەجلی و وتیان: دەبێت ئاڵاكە هەڵگریت. وتی: ئێمە دوا بخەن ئەگەری هەیە خوا ئێمە بۆ زیان گەیاندن بەوان بپارێزێت. عەبداللە كوڕی عەوف كوڕی ئەحمەر وتی: ئەگەر پاشەكشێ بكەیت، ئەوان زیاتر بوێر دەبن و یەك فەرسەخ ناڕۆین كە تا دوایین كەس دەكوژرێین. ئەگەر كەسێك

لەئێمە رزگاری بێت، عەرەبەکان دەیگرن و بەئەشکەنجە دەیکوژن و لەم رێگەوە خۆیان لەخەڵکانی شام نزیك دەکەنەوە. خۆر بەرەو ئاوابون دەڕوات، ئێمە سوارە شەریان لەگەڵ دەکەین و کاتێك تاریکی باڵ بەسەر هەمو شوێنێکدا بکێشێت، سوار ئەسپەکانی خۆمان دەبین و تا بەرەبەیان بەنەرمی رێگە دەبڕین، هەر کەس هاورێ و بریندارەکانی خۆی هەڵبگرێت و سەرئەنجام ئەو رێگە دەدۆزینەوە کەدەبێت بیگرینەبەر. ریفاعە وتی: راست دەکەیت، ئالآکەی هەڵگرت و بەهەمو هێزیەوە شەڕی دژی شامیەکان دەست پێکرد. شامیەکان هەوڵیاندا پێش تاریك بون ئەوان لەناو ببەن بەڵام سەرکەوتو نەبون چونکە ئەوان خۆڕاگرانە درێژەیان بەشەڕ کردن دەدا. عەبداللە کوڕی عەزیزی کەنانی پێشڕەوی کرد و شەڕی لەگەڵ شامیەکان دەست پێکرد و لەم کاتەدا کوڕە منداڵەکەی محەممەد لەگەڵیدابو. هاواری لەبەنی کەنانە لەشامیەکان کرد و کوڕەکەی بەوان سپارد تا بیبەنە کوفە. دواتر پێشنیاری ئەمانیان پێدا کە رازی نەبو و شەڕی کرد تا کوژرا.

کەرب کوڕی یەزیدی حەمیری لەکاتی ئێوارێ لەگەڵ سەد شەڕکەر لەهاورێکانی پێشڕەوی کرد و سەرسەرختانە شەڕی کرد. کوڕی زی ئەلکەلاعی حەمیر پێشنیاری ئەمانی بەخۆی و هاورێکانی کرد. وتی: ئێمە لەجیهان ئەمان بەخشراو و ئاسودە بوین و تەنیا لەبەر ئەوە هاتوین تا ئەمانی ئەو دنیا بەدەست بێنین. شەڕیان کرد تا کوژران. دواتر صەخر کوڕی هیلالی موزنی لەگەڵ سی کەس لەبەنی موزینە هێرشی برد و شەڕی کرد تا کوژرا و هاورێکانی لەگەڵ ئەو کوژران.

کاتێك رۆژیان گەیاندە شەو، خەڵکانی شام بۆ لەشکرگەکەی خۆیان گەڕانەوە. ریفاعە بەناو بریندارەکاندا گەڕا تا بزانێت چ کەسانێك ئەسپەکانی خۆیان لەدەست داوە. هەمویانی بەخەڵکەکەیان سپارد تا پارێزگاریان لێ بکەن. دواتر شەوانە خەڵکی رەوانە کرد و خوی لەگەڵیان بەرێکەوت. حوصەین کوڕی نەمیر لەکاتی بەرەبەیان هەستا تا شەڕیان لەگەڵ بکات بەڵام ئەوانی نەبینی. ئەو شوێن ئەوان نەکەوت. ئەوان رۆشتن تا گەیشتنە قرقیسیا. زەفەر کوڕی حارسی کەلابی پێشنیاری پێکردن لەوێ بمێننەوە. ئەوان بۆ ماوەی سێ رۆژ مانەوە. زەفەر میوانداری ئەوانی کرد و دواتر خواردن و توێشوی پێدان. ئەوان بۆ کوفە گەڕانەوە.

دواتر سەعد کوڕی حوزەیفە کوڕی یەمان لەگەڵ خەڵکانی مەداین بەرێکەوت تاگەیشتە

هیت. ئاگاداریان کردەوە. ئەو گەڕایەوە و موسەنا کوڕی موخریبەی عەبدی لەگەڵ خەڵکانی بەسرە لە (صندودا) بینی و ئەوانی ئاگادار کردەوە. ئەوان چاوەڕوانیان کرد تا ریفاعە گەیشت. پێشوازیان لێکرد. هەمویان پێکەوە دەستیان بەگریان و شین کرد. شەو رۆژێك مانەوە و دواتر بلاوەیان لێکرد و هەرکەس بەرەو شارەکەی خۆی بەرێکەوت.

کاتێك ریفاعە گەیشتە کوفە، موختار لەزینداندا بو. پەیامی بۆ نارد: دوای سلاو، ئافەرین بۆ ئەو دەستەی کە خوا پاداشتی گەورەی خۆی بەوان بەخشی تا گەڕانەوە و کاری ئەوانەی پەسەند کرد تا کوژران. سوێند بەخوای کەعبە، هیچ کام لەئێوە هەنگاوێکی هەڵنەگرتوە و نەڕۆشتوّتە سەر تەپۆڵکەیەك مەگەر ئەوەی پاداشتی خوایی، گەورەتر لەهەمو ئەم جیهانە، بەو بەخشرابێت. سولەیمان ئەرکی سەرشانی خۆی پیاوانە جێبەجێ کرد تا خوا ئەوی بۆ لای خۆی بردەوە. خوا رۆحی ئەو لەگەڵ رۆحی پێغەمبەرکان شاد بکات. ئەو کەسێك نەبو بتوانێت رێبەرایەتی و فەرماندەیی ئێوە لەدەست بگرێت. من فەرماندە و فەرمانبەر، بەهێز و ئەمان پێ بەخشراو و بکوژی ستەمکارەکان و تۆڵەستێن لەدوژمنانی دین لەم رۆژە و لەرۆژی کۆتایی و خوازیاری خوێنە پاکەکان لەرۆژی شەڕ و شوێنکەوتەی پێغەمبەر لەهەر کردار و ئاکارێك و خوازیاری تۆڵەسەندنەوە لەشەیتانە خراپەکارەکان و بەرگریکاری هەژاران و گرفتارانی رۆژگار و شەڕکەر لەگەڵ پێشێلکەرانی ئاینی راستیم. سلاو و ماڵئاوا.

کوژرانی سولەیمان و هاورێکانی لەمانگی رەبیع الثانی/ نۆڤەمبەری ٦٨٥ زاینی بو.

کاتێك عەبدولەلیك لەکوژرانی سولەیمان و هاورێکانی ئاگادار بویەوە، رۆشتە سەر تەختی وتاردان و سوپاسی خوای کرد و دواتر وتی: دوای سلاو، خواوەند لەناو عێراقیەکان، سەرکردەی ئاژاوەچیەکان و رێبەری گومڕاکان سولەیمان کوڕی سوردی لەناوبرد و شمشێرەکان سەر و جەستەی موسەییب کوڕی نەخەبەیان بەلەت وپەتی لەسەر زەوی بەجێهێشت. خوا دو سەرکردەی گەورەی ئەوانی لەناو برد، دو گومڕای گومڕاکەر: عەبداللە کوڕی سەعدی ئەزدی و عەبداللە کوڕی والی بەکری. دوای ئەوان کەس نەماوەتەوە بتوانێت پارێزگاری لەخۆی بکات یا لەپەنای کەسانیتر جێگە بگرێت. ئەمە راست نیە چونکە باوکی ئەو زیندو بو.

ئەعشی هەمەدان سەبارەت بەم روداوە ئەم شێعرەی هۆنیوەتەوە: ئەمە لەو قەسیدانەیە بەردەوام ئەو رۆژانە بیر دەخاتەوە:

و ما زلت فی شجو و ما زلت مقصدا — لهم عرانی من فراقك ناصب
فما انس لا انس انفتالك فی الضحی — الینا مع البیض الحسان الخراعب
تراءت لنا هیفاء مهضومة الحشا — لطیفة طی الكشح ریا الحقائب
مبتلة غراء رود شبابها — كشمس الضحی تنكل بین السحائب
فلما تغشاها السحاب و حوله — بدا حاجب منها و ضنت بحاجب
فتلك الهوی و هی الجوی لی والمنی — فاحبب بها من خلة لم تصاقب
و لا یبعد الله الشباب و ذكرة — و حب تصافی المعصرات الكواعب
و یزداد ما احببته من عتابنا — لعابا و سقیا للخدین المقارب
فانی و ان لم انسهن لذاكر — رزیئة مخبات كریم المناصب
توسل بالتقوی الی الله صادقا — و تقوی الاله الله الرفیع المراتب
تخلی عن الدنیا و قال اطرحتها — فلست الیها ما حییت بایب
و ما انا فیما یكره الناس فقده — و یسعی له الساعون فیها براغب

المناصب

فوجهة نحو الثویی سائرا — الی ابن زیاد فی الجموع الكتائب
بقوم هم اهل التقیة و النهی — مصالیت انجاد سراة مناجب
مضوا تاركی رای ابن طلحة حسبة — و لم یستحیبوا للامیر المخاطب
فساروا و هم ما بین ملتمس التقی — و اخر مما جر بالامس تائب
فلا قوا بعین الوردة الجیش فاصلا — الیهم فحسوهم ببیض قواضب
یمانیة تذری الا كف و تارة — بخیل عتاق مقربات سلاهب
فجاءهم جمع من الشام بعده — جموع كموج البحر من كل جانب
فما برحوا حتی ابیدت سراتهم — فلم ینج منهم ثم غیر عصائب
و غودر اهل الصبر صرعی فاصبحوا — تعاورهم ریح الصبا و الجنائب
فاضحی الخزاعی الرئیس مجدلا — كان لم یقاتل مرة و یحارب

و راس بنی شمخ و فارس قومه	شنوءة و التميمی هادی الكتائب
و عمرو بن بشر والوليد و خالد	و زيد بن بكر و الحليس بن غالب
و ضارب من همدان كل مشيع	اذا شد لم ينكل كريم المكاسب
و من كل قوم قد اصيب زعيمهم	وذو حسب فی روة المجد ثاقب
ابو اغير ضرب يفلق الهام وقعه	و طعن ثاطراف الا سنة صائب
و ان سعيدا يوم يدمر عامرا	لا شجع من ليث بدرب مواثب
فيا خير جيش بالعراق و اهله	سقيتم روايا كل اسحم ساكب
فلا يبعدن فرساننا و سراتنا	اذ البيض ابدت عن خدام الكواعب
وما قتلوا حتی اثاروا عصابة	محلين نورا كالشموس الضوارب

یانی: لەئێمەوە سڵاو لەتۆ بێت، هەرچەندە دڵدارێکی دورەپەرێزیت. من بەردەوام گیرۆدەی خەمێکی سوتێنەر و نیشانەی داغێکی ئاشکرا بوم کە لەدوری تۆ، ئاگری بەردایە گیانم. هەر شتێك لەبیر بکەم، ئەمە لەبیر ناکەم کە لەکاتی نیمەڕۆ مەبەستی ئێمەت کرد و هاورێ لەگەڵ کیژە سپیەکان و سیمین جەستەکان و جوان و روخۆشەکان، خۆت فرێدایە ئامێزی ئێمە. ئەو بۆ ئێمە هاوشێوەی ئەندام بارێکیك بەخاڵێگەی ئاسکەوە دەرکەوت کە ئەم لاولای کەلەکەی تەخت بو و سمتێکی تەڕ و شادان. لەکەسانیتر دابڕا بو و پەیوەستی دۆست ببو. گەنجیەکەی تەڕوتازە بو. وەك خۆری نیمەڕۆ کە لەپشت هەورەکانەوە دەرکەوێت، لەناو جوان روخسارەکان دەدرەخشایەوە. کاتێك هەورەکان ئەو و دەوروبەریان داپۆشی، بروێەکی کەمێك نیشاندا و برۆکەیتری لێ شاردینەوە. ئەوە دڵدانە، شەیداییە، داخ و سوتانە، ئارمانە. هاورێیەتیەکەی هەمیشە ئەمر بێت کە پاك و بێ گەردە و جگە لەپاکی و خۆشەویستی، تێکەڵاو بەهیچ شتێکیتر نیە. خوا گەنجی و بیری ئەو دور نەخاتەوە، نزیك بێت هاوپیاڵە بون لەگەڵ ئەو گوڵ روخسارانەی گەشتونە رۆژگاری گەنجی و مەمکی رەق و نەرم و سەختیان قوت کردۆتەوە. هەرچەندە زیاتر خۆشم بوێت، گلەیی زیاتر لەیەك دەکەین، ئاوی دەمی دەبارێت هاوشێوەی ساردەمەنیەك و یاران تێراو دەکات. هەرچەند من ئەو مانگ روخسارانە لەبیر ناکەم، پرسەی چاو بەفرمێسکێك بۆ دەرگای خواوەند بەردەوام بیردێنمەوە کەپێگە بەرزەکانی هەیە. راستگۆیانە خواپەرستی و خۆپارێزی هەڵبژارد،

خۆپارێزی باشترین خەڵاتی هەر مامڵەیەکە. چاوی لەم جیهانە پۆشی و خۆی تێکەڵاو نەکرد و وتی: فرێمدا، تا ئەو کاتەی زیندوم، بۆ لای ناگەڕێمەوە. بۆ ئەوەی خەڵك لەدەست دانی بەدژوار و ناخۆش دەزانن و هەوڵدەران هەوڵی بۆ دەدەن، خوازیار نیم. ئەوی بۆ لەشکرگە ڕەوانە کرد و ئەو بەرێکەوت و ڕوبەڕوی دەستە شەڕکەرەکانی کوڕی زیادی ڕوسپی بویەوە. لەگەڵ خەڵکانێك کە هەمویان خواوەندەکانی خۆپارێزی، بوێرەکان، تێکۆشەران بۆ نیازەکانی خەڵك، کۆچکەران بۆ ئەو ڕێگەی کەسانیتر بێزار دەکات، سەروەران و فەرزانە ناودار و شیاوەکان. بەرێکەوتن و بۆچونی کوڕی تەڵحەیان پشت گوێ خست و گوێیان لەفەرمانداری بێگانە نەگرت. بەرێکەوتن، دەستەیەکیان بەدوای خۆپارێزیدا دەگەڕان و دەستەیەك لەوەی دوێنی ئەنجامیاندابو، بەدەم گریانەوە پەنایان بۆ خوا دەبرد. (لەسەرچاوەی گوڵ) ڕوبەڕوی سوپایەکی گەورە بونەوە کە هێرشی دەکردە سەر ئەوان، شمشێرە بڕەڕەکانیان بەدەستەوە گرت و ڕوبەڕویان بونەوە. تیغی تیژی یەمانیان پێبو کە دەستی پاڵەوانانی وەك گەڵای دارەکان دەرژاندە سەر زەوی، هەندێ کاتیش سوار لەسەر باشترین ئەسپەکان، نزیك لە زان بەکەمەر و پشتی درێژ و خەرامان سوار دەبون و شەڕیان دەکرد. دەستەیەکی فراوان لەخەڵکانی شام هێرشیان کردە سەر ئەوان و دوای ئەوان دەستەکانیتر هاتن و هاوشێوەی شەپۆڵەکانی دەریایی خرۆشاو، لەهەر لایەکەوە گەمارۆیان دان. خۆر هەڵنەهاتبو کە خەڵکانی شامیان کوشتار کرد وگەورەکانیان کەوتە سەر زەوی و لەدار و دەستەی خراپەکاران تەنیا دەستەیەکی کەمیان ڕزگاری بو. پیاوە خۆڕاگرەکانیان لەسەر زەوی و لەناو خوێندا بەجێهێشت و ئەوان بەشێوەیەك لەگەڵ خاکدا تەخت بون کە باکانی سەرو و باکانی خوارەوە بەسەر ئەواندا هەڵیانکرد. خوزاعی سەرکردە لەت لەت بو، وەك بڵێی هەرگیز شەڕ و جەنگێك روینەداوە. سەرکردەی بەنی شەمخ و سوارەی خەڵکەکەی خۆی شنوئە، تەمیمی، سەرداری دەستە شەڕکەرەکان، عەمرۆ کوڕی بشر، وەلید، خالد، زەید کوڕی بەکر و حولەیس کوڕی غالب. لەهەمەدان، بکوژی هەر شەڕکەرێك کەهێرش بێنێت، ناگەڕێتەوە و کاتێك ببەخشێت، شەڕکەران بێزار دەکات. لەهەر خەڵکێك، سەرۆکەکانیان گیانیدا. نەژادێك لەسەر لوتکەی سەروەری وەك ئەستێرەیەکی سەردەرهێناو لەکەنارەکانی ئاسمان. جگە لەوەیان پەسەند نەکرد کە شمشێر لەسەرەکان بدەن و بیانکەن بەدو کەرت

و به ڕمه گیان ستێنه‌كان، بكه‌ونه گیانی پاڵه‌وانه‌كان. سه‌عید له‌و ڕۆژه‌ی دوژمنی له‌ناو ده‌برد، له‌هه‌ر بوێرێك له‌ده‌روازه‌كانی چاكه‌كاری، پیاوه‌تی و جوامێری پێش كه‌وت. ئه‌ی باشترین شه‌ڕكه‌رانی عێراق، ئه‌ی باشترینی خه‌ڵكان، خۆزگه هه‌مو هه‌وره خڕۆشاو و بارانزاكان، گۆڕه‌كانتان ته‌ڕ و تێراو بكات. سواره‌كان و پاسه‌وانه‌كانی ئێمه دور نه‌بن. كاتێك ده‌نگی به‌ریه‌ك كه‌وتنی شمشێره‌كان، پاوانه‌ی كیژه مه‌مك هه‌ناره‌كان ده‌رده‌خات. نه‌كوژران تا ئه‌وه‌ی ده‌سته‌یه‌كی زۆر له‌خه‌ڵكانیان هاندا كه‌وه‌ك تیشكی هه‌تاو ده‌ڕۆشتنه ناو هه‌ر ده‌لاقه‌یه‌كه‌وه.

ده‌سته‌یه‌ك ده‌ڵێن: سوله‌یمان و هاوڕێكانی له‌مانگی ره‌بیع الاول/ ئۆكتۆبه‌ری ٦٨٥ زایینی كوژران.

ناوه‌كانی ناو قه‌سیده‌كه:

خوزاعی: مه‌به‌ست لێی سوله‌یمان كوڕی سوردی خوزاعیه.

سه‌ركرده‌ی به‌نی شه‌مخ: مه‌به‌ست لێی موسه‌ییب كوڕی نه‌خه‌به‌ی فه‌زاریه.

سه‌ركرده‌ی شنونه: عه‌بدالله كوڕی سه‌عد كوڕی نوفه‌یلی ئه‌زدی.

ته‌میمی: عه‌بدالله كوڕی والی ته‌میمی له‌تیم الات كوڕی سه‌عله‌به كوڕی عوكابه كوڕی صه‌عب كوڕی عه‌لی كوڕی به‌كر كوڕی وایله.

وه‌لید: كوڕی عه‌صیری كه‌نانیه.

خالد: خالد كوڕی سه‌عد كوڕی نوفه‌یل برای عه‌بدالله كوڕی سه‌عد.

بەیعەت لەگەڵ عەبدولەلیك كوڕی مەروان و عەبدولعەزیز كوڕی مەروان وەك جێگری خەلیفە

لەم ساڵەدا مەروان كوڕی حەكەم فەرمانیدا كە بۆ دو كوڕەكەی عەبدولەلیك و عەبدولعەزیز وەك جێگری خەلیفە لەخەڵك بەیعەت وەربگرن.
هۆكاری ئەم كارە ئەوە بو كە كاتێك عەمرۆ كوڕی سەعید كوڕی عاص بەسەر مەصعەب كوڕی زوبەیر سەركەوت (لەو كاتەی عەبداللەی برای ئەوی بۆ فەلەستین ڕەوانە كرد)، هاتە دیمەشق و مەروانی بینی كە دەستی بەسەر میسر و شامدا گرتوە. مەروانیان ئاگادار كردەوە كە عەمرۆ بەردەوام دەڵێت: دوای مەروان من فەرمانڕەوایی دەگرمە دەست. مەروان، حسان كوڕی مالك كوڕی بەجدەلی بانگ كرد وئاگاداری كردەوە كە دەیەوێت بۆ دوكوڕەكەی عەبدولەلیك و عەبدولعەزیز بەیعەت وەربگرێت و ئەمە لەدوای ئەو وتارانەیە كە لەعەمرۆ بەگوێی گەیشتوە. حسان وتی: من عەمرۆ كوڕی سەعید بۆ تۆ بێدەنگ دەكەم. كاتێك خەڵك شەوانە لای مەروان كۆبونەوە، حەسان هەستا و وتی: ئاگاداریان كردوین كەدەستەیەك لەخەڵكان ئارەزوی سەیر لەسەردا پەروەردە دەكەن. هەستن و بۆ فەرمانبەری لە عەبدولەلیك و دوای ئەو لە عەبدولعەزیز بەیعەت بدەن. هەمویان هەستان و بەیعەتیان كرد.

ڕەوانە كردنی كوڕی زیاد و حوبەیش

لەم ساڵەدا مەروان دو لەشكركێشی ڕێكخست: یەكیان بەعوبەیداللە كوڕی زیاد بۆ جەزیرە بۆ شەڕ لەگەڵ زەفەر كوڕی حارس لەقرقیسیا. عوبەیداللەی كردە فەرمانڕەوای تەواوی ئەو ناوچانەی كەدەستی بەسەردادەگرێت. فەرمانی پێدا كاتێك لەجەیزرە تەواو بو، ڕو لەعێراق بكات وئەو ناوچەیە لەكوڕی زوبەیر بستێنێتەوە. ئەو كاتەی لەجەزیرە بو، هەواڵیان پێدا كە مەروان مردوە. نامەی عەبدولەلیكی پێگەیشت كە ئەوی بۆ سەر ئەوەی باوكی فەرمانی پێدابو، دەستینشانەدەكردو داوای دەكرد لەڕۆشتن بۆ عێراق پەلە بكات.
لەشكركێشیەكیتر بەسەركردایەتی حوبەیش كوڕی دەلجەی قینی بۆ مەدینە بو. ئەو سوپاكەی خۆی بۆ مەدینە برد. فەرمانداركەی لەلایەن كوڕی زوبەیر: جابر كوڕی

ئەسوەد کوڕی عەوف برای عەبدولرەحمان کوڕی عەوف بو. جابر هەڵات.
دواتر حارس کوڕی ئەبی رەبیعە، برای عەمرۆ کوڕی ئەبی رەبیعە، لەشکرێکی لەبەسرەوە رەوانە کرد. ئەو فەرمانداری بەسرە لەلایەن کوڕی زوبەیر بو. فەرماندەیی ئەم سوپایەی بە حونەیف کوڕی ئەحفی تیمی سپارد و فەرمانی پێدا روبەروی حوبەیش ببێتەوە و شەڕی لەگەڵ بکات. کاتێك حوبەش ناوبانگی ئەم سوپای بیست، لەمەدینەوە مەبەستی شەڕی ئەوانی کرد. عەبدالله کوڕی زوبەیر، عەباس کوڕی سەهل کوڕی سەعدی ساعدی وەك فەرمانداری مەدینە رەوانە کرد و فەرمانی پێدا بەدوای حوبەیشدا بڕوات تا بەسوپای خەڵکانی بەسرە بگات کە فەرماندەکەیان حونەیفە. عەباس بەدوای ئەواندا بەرێکەوت و لەرەبزە پێیان گەیشتەوە. حوبەیش بۆ شەڕی ئەوان ریزی بەست. یەزید کوڕی سەنان تیرێکی بۆ هاویشت و کوشتی. لەم رۆژەدا یوسف کوڕی حەکەم و کوڕەکەی حەجاج کوڕی یوسف لەگەڵیدابون. ئەم دوانە سوار لەسەر یەك وشتر بون. هاورێکانی هەڵاتن وپێنسەد کەس لەوان پەنایان بۆ مەدینە برد. عەباس کوڕی سەهل وتی: ملکەچی فەرمانەکانی من بن. ئەوان ملکەچ بون. ئەو هەمویانی کوشت. پاشماوەکانی سوپا هەڵاتوەکەی شام رویان لەسەرزەمینەکەی خۆیان کرد. کاتێك یەزید کوڕی سەنان ڕۆشتە ناو مەدینە، جل وبەرگی سپی لەبەر کرد، ئەوەندە خەڵك دەستیان لێدا و بۆنی خۆشیان بەسەردا پرژاند، جلەکانی ڕەش بو.

مەرگی مەروان کوڕی حەکەم فەرمانڕەوایی کوڕەکەی عەبدولمەلیك

لەمانگی رەمەزانی ئەم ساڵە/ ئاوریلی ٦٨٥ زایینی مەروان کوڕی حەکەم مرد.
هۆکاری مردنەکەی ئەوەبو کە، کاتێك وادەی مردنی معاویە کوڕی یەزید گەیشت، کەسی وەك جێگری خۆی دەستنیشان نەکرد. حەسان کوڕی بەجدەل دەیویست کاری فەرمانڕەوایی دوای ئەو بەبراکەی خالید کوڕی یەزید بسپێرێت. ئەو منداڵێکی کەم تەمەن و حەسان خاڵی باوکی یەزید. حەسان لەگەڵ مەروان کوڕی حەکەم بەیعەتی بەست بەڵام دەیویست دوای ئەو فەرمانڕەوایی بکەوێتە دەست خالید کوڕی یەزید. کاتێك ئەو و خەڵکانی شام لەگەڵ مەروان بەیعەتیان کرد، ئەمیان لەگەڵ دایکی خالید پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. ئەو کچی ئەبوهشام کوڕی عوتبە بو. مەروان ئەوی کردە هاوسەری خۆی. ڕۆژێك خالید ڕۆشتە لای مەروان و دەستەیەك لەخەڵکان لای ئەو

دانیشتبون. کوڕەکە لەنێوان دوریزەوە تێپەڕی. مەروان وتی: تۆ کوڕێکی نەزانیت! وەرە کوڕی نەزان وگێژ کە بەردەوام پشتی دایکی تەڕە! بەمشێوە قسەی لەگەڵ دەکرد تا لەبەر چاوی خەڵکانی شام سوك و کەم بەهای بکات.

خالید بۆ لای دایکی گەڕایەوە و لەم وتەیە ئاگاداری کردەوە. ژن وتی: جگە لەمن و تۆ کەس ئەمە نازانێت (با کەس نەزانێت) من لەو رزگارت دەکەم. مەروان رۆشتە لای ژنەکە و پرسی: ئایا خالید سەبارەت بەمن هیچی بەتۆ وت. ژن وەڵامی دایەوە: نە، ئەو زیاتر لەوە رێزت لێدەگرێت کە شتێك سەبارەت بەتۆ بێنێتە سەر زمان. خالید ئەو ژنەی بەراستگۆ زانی و چەندین رۆژ چاوەڕێی کرد. رۆژێك مەروان لەماڵی ئەو ژنە خەوت. ژن ئەوی بەپشتیەك داپۆشی و کوشتی (پشتیەکەی خستە سەردەمی و لەسەری دانیشت تا خنکا)ئەو لەدیمەشق مرد و لەم کاتەدا تەمەنی شەست و یەك ساڵ بو.

عەبدولەلیك بڕیاریدا دایکی خالید بکوژێت بەڵام پێیان وت: ئەگەر ئەم کارە بکەیت، خەڵك دەزانن کە ژنێك باوکی تۆی کوشتوە. عەبدولەلیك دەستبەرداری بو.

کاتێك مەروان مرد، کوڕەکەی عەبدولەلیك کاروباری شامی گرتە دەست. کوڕەکەیتری یانی عەبدولعەزیز فەرمانڕوایی میسری دەکرد و ملکەچی فەرمانەکانی براکەی بو.

عەبدولەلیك بەحەوت مانگ لەدایك ببو و خەڵك لەبەر ئەمە سەرکۆنەیان دەکرد. دەڵێن: دەستەیەك لەگەورەکان لای ئەو کۆبونەوە و راوێژیان کرد. ئەو بەعوبەیداللە کوڕی زیاد کوڕی زەبیانی بەکری وت: منیان ئاگادار کردۆتەوە کە تۆ هاوشێوەی باوکت نیت. وتی: لەناو بەناو و قەلەڕەش بە قەلەڕەش هاوشێوەی ئەوم. بەڵام ئەگەر بتەوێت تۆ ئاگادار دەکەمەوە لەو کەسەی مناڵدان تا کاتی خۆی هەڵینەگرت و پێش کاتی خۆی فڕیاندایەدەر و خاڵەکان و مامەکان ئەویان بەهاوشێوەی خۆیان نەزانی. وتی: ئەم کەسە کێیە؟ وتی: سوەید کوڕی مەنجوف. کاتێك عوبەیداللە و سوەید هاتنەدەر، سوەید بەعوبەیداللەی وت: بەرادەیەك لەوتارەکەی تۆ شادمان بون کە ئەگەر گایەلێك وشتری سورمویان بەمن دەدا، ئەوەندە شادمان نەدەبوم. عوبەیداللە وتی: بەرادەیەك لەخۆڕاگری تۆ بۆ وتەکانی خۆم شادمان بوم کە ئەگەر گایەلێك وشتری سورمویان پێدەبەخشیم، ئەوەندە شادمان نەدەبوم.

(روی دەمم لەتۆ بو بەڵام تانەم لەخەلیفەی روسپی زادە دەدا).

ئەژادی ئەو کارەکان و یاساکانی

ئەو مەروان کوڕی حەکەم کوڕی ئەبی ئەلحەکەم کوڕی ئەبی ئەلعاص کوڕی ئومەییە کوڕی عەبد شەمس بو. دایکی ئامینە کچی عەلقەمە کوڕی صەفوان کوڕی ئومەییە لەکەنانە بو. مەروان لەساڵی دوەمی کۆچی /٦٢٣ زایینی لەدایك بو. باوکی لەرۆژی گرتنی مەککە باوەڕی هێنا. پێغەمبەر ئەوی بۆ تایف دورخستەوە چونکە لەزیانی ئەو قسە و دوزمانی دەکرد. رۆژێك پێغەمبەر ئەوی بینی کە لەپشت سەریەوە بەرێگادا دەڕوات و خۆی لار و خوار دەکات. وەك بڵێی دەیوست کارێك بکات خەڵك بەپێغەمبەر پێبکەنن. پێغەمبەر پێی وت: بەهەمان شێوە بە. ئەو تا کۆتای تەمەنی بەوشێوە خوا و گێر بەرێگادا دەڕۆشت.

کاتێك پێغەمبەر مرد، عوسمان سەبارەت بەو لەگەڵ ئەبوبەکر قسەی کرد تا فەرمان بدات ئەو بۆ مەدینە بگەڕێتەوە، بەڵام ئەبوبەکر رازی نەبو. چونکە مامی عوسمان بو. کاتێك عومەر هاتە سەر کار، عوسمان ئەو داوای لەعومەر کرد بەڵام عومەریش رازی نەبو. کاتێك عوسمان هاتە سەرکار، ئەوی گەڕاندەوە و پاساوی ئەم کارەی بۆ ئەوە گەڕاندەوە کە پێغەمبەر مژدەی گەڕانەوەی پێداوە. ئەمە یەکێك بو لەو کارانەی خەڵك بەهۆیەوە رەخنەیان لەعوسمان گرت و بەم شێوەیە سەرکۆنەیان دەکرد.

باوکی مەروان لەسەردەمی خەلافەتی عوسمان مرد و عوسمان نوێژی لەسەر خوێند. گێڕانەوەی زۆر سەبارەت بەنفرین کردنی ئەو و بنەماڵەکەی بەدەستمان گەیشتوە کە حافز ئاماژەی بەهەمویان داوە. لێکۆڵەرەوان سەبارەت بەم گێڕانەوانە بۆچون و رای جیاوازیان هەیە.

مەروان پیاوێکی کورتە باڵا و سورپێست و مل کورت بو. نازناوەکەی ئەبو حەکەم و باوکی عەبدولمەلیك بو. سامانێکی ئەوەندە لەبەردەستا بو کەدەیتوانی رۆژی سەد کۆیلە ئازاد بکات. چەندین جار لەلایەن معاویەوە کرایە فەرمانداری مەدینە. کاتێك دەهاتە سەرکار، لەجوێندان و سەرکۆنەکردنی عەلی زێدەڕۆیی دەکرد. کاتێك لەسەر کار لادەبرا و سەعید کوڕی عاص دەهاتەسەرکار، دەستی لەو کارانە هەڵدەگرت. لەمحەممەد کوڕی عەلی باقر (ئیمامی پێنجەمی شیعەکان) سەبارەت بەو پرسیاریان کرد. وتی: مەروان لەپشتەوە بۆ ئێمە باشتر بو و سەعید بەئاشکرا.

حەدیسەکانی مەروان لەکتێبی (صحیح) دا هاتوە. حەسەن و حسین لەپشت سەری ئەو نوێژیان دەخوێند و نوێژەکەی خۆیان دوبارە نەدەکردەوە. ئەو یەکەم کەس بو وتاردانی لەرۆژی جەژن پێش خست و لەنوێژی رۆژەکانیتر کاتەکەی هێنایە پێش.

کاتێك مەروان مرد، خەڵك لەهەمان رۆژ لەگەڵ کوڕەکەی عەبدولەلیك بەیعەتیان بەست. بەو و منداڵەکانیان دەوت (بەنی زەرقا)کوڕەکانی ژنی چاوەڕەش و ئەمە لەسەر زمانی ئەو کەسانەی دەیانویست سەرکۆنە و ئیهانەیان بکەن. زەرقا کچی مەوهیب باوەگەورێی (لەدایکەوە) مەروان بو. ژنێکی خراپ بو و ئاڵایەکی لەسەرماڵەکەی خۆیدا هەڵکردبو و هەر کەسێك دەیویست بڕواتە ماڵی ژنە لەشفرۆشەکان، لەوێوە نیشانەی وەردەگرت. لەبەر ئەمە سەرکۆنەی ئەو ژنەیان دەکرد. ئەگەری هەیە ئەمە پێش ئەوە بوبێت کە ئەبونەلعاص کوڕی ئومەییە، باوکی مەروان ئەو ژنە بکاتە هاوسەری خۆی چونکە ئەو یەکێك لەگەرەوەکانی قوڕەیش بو و شیاو نەبو هاوسەرەکانی ئەو کارە بکەن. و خوا زاناترە.

کوژرانی نافیع کوڕی ئەزرەق

لەم ساڵەدا شکۆ و گەورەیی نافیع کوڕی ئەزەرق بەرزبویەوە. ئەو کەسێکە کە ئەزرەقان یا ئەزاریقە لەخەواریج بۆ ئەو دەگێڕنەوە.

هۆکاری ناسازگاری نافیع، سەرقاڵی و گرفتاری و چەندبەرەکی و بڵاوی خەڵکانی بەسرە و رێکنەکەوتنیان لەسەر مەسعود کوڕی عەمرۆ و کوژرانی ئەو بو. دەستەکانی ئەو فراوان بون و بەرەو پرد بەرێکەوت. عەبداللە کوڕی حارس، موسلیم کوڕی عوبەیس کوڕی کورەیز کوڕی رەبیعەی بۆ شەڕی ئەو رەوانە کرد. موسلیم کوڕی عوبەیس ئەوی لەپانتاییەکانی بەسرە دورخستەوە و گەیاندیە دولاب لەسەرزەمینی ئەهواز. لەوێ شەڕیان کرد. موسلیم کوڕی عوبەیس، حەجاج کوڕی بابی حەمیری کردە فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی و حارس کوڕی بەدری غەدانی کردە فەرماندەی باڵی چەپ. کوڕی ئەزرەق عوبەیدە کوڕی هیلالی کردە فەرماندەی باڵی راست و زوبەیر کوڕی ماحوزی تەمیمی کردە فەرماندەی باڵی چەپ. شەڕەکەیان روی لەدژواری کرد. موسلیم فەرماندەی خەڵکانی بەسرە کوژرا و نافیع کوڕی ئەزرەق سەرەپەرەستی خەواریج لەجەمادی الثانی / ژانویەی ٦٨٥ زایینی. خەڵکانی بەسرە حەجاج کوڕی بابی حەمیریان

وه‌ك فه‌رمانده‌ی خۆیان هه‌ڵبژارد و خه‌واریج عه‌بدالله كوڕی ماحوزی ته‌میمی. شه‌ڕیان ده‌ست پێكرد. حه‌جاج و عه‌بدالله كوژران. خه‌ڵكانی به‌سره ره‌بیعه كوڕی ئه‌جره‌می ته‌میمیان كرده فه‌رمانده‌ی خۆیان و خه‌واریج عوبه‌یدالله كوڕی ماحوزی ته‌میمی. دواتر رویان له‌گۆڕه‌پان كرد و شه‌ڕیان كرد تا شه‌و داهات. ئه‌وان له‌یه‌ك بێزاربون و شه‌ڕیان به‌ناخۆش زانی.

هه‌ردولا ئارام بون و ده‌ستیان له‌شه‌ڕ كێشابویه‌وه تا كه‌مێك بحه‌سێنه‌وه. شه‌ڕكه‌ری تازه په‌یوه‌ستی خه‌واریج بون و له‌لایه‌ن عه‌بدقه‌یسه‌وه هێرشیان كرده سه‌ر خه‌ڵك. خه‌ڵكان شكستیان خوارد و فه‌رمانده‌ی خه‌ڵكانی به‌سره ره‌بیعه كوڕی ئه‌جره‌م كوژرا كه پێش ئه‌و ده‌غفه‌ل كوڕی حه‌نزه‌له‌ی شه‌یبانی كوژرابو. حارس كوڕی به‌در ئالأكه‌ی هه‌ڵگرت و ماوه‌یه‌ك شه‌ڕی ئه‌زمون كرد به‌ڵام خه‌ڵك له‌ده‌وری ئه‌و بڵاوه‌یان لێكردبو و ته‌نیا ده‌سته‌یه‌ك له‌خه‌ڵكانی به‌سره هاوڕێیه‌تیان ده‌كرد. دواتر به‌رێكه‌وت و له‌نه‌هواز دابه‌زی. هه‌واڵی ئه‌م شه‌ڕه به‌خه‌ڵكانی به‌سره گه‌یشت و په‌رێشانی كردن. عه‌بدالله كوڕی زوبه‌یر، حارس كوڕی ئه‌بی ره‌بیعه‌ی ره‌وانه كرد و عوبه‌یدالله كوڕی حارسی له‌سه‌ر كار لابرد. خه‌واریج رویان له‌به‌سره كرد.

شه‌ڕی موهه‌لیب له‌گه‌ڵ خه‌واریج

كاتێك خه‌واریج له‌به‌سره نزیك كه‌وتنه‌وه، خه‌ڵك ڕۆشتنه لای ئه‌حنه‌ف كوڕی قه‌یس و داوایان لێكرد فه‌رمانده‌یی كاروباری شه‌ڕ بگرێته ئه‌ستۆ. ئه‌و پێشنیاری به‌وان كرد كه موهه‌لیب كوڕی ئه‌بی صوفره بكه‌نه فه‌رمانده‌ی خۆیان چونكه ده‌یزانی پیاوێكی بوێر، زانا و شاره‌زا له‌كاروباری جه‌نگه. موهه‌لیب لای كوڕی زوبه‌یر ده‌گه‌ڕایه‌وه كه‌ئه‌وی وه‌ك فه‌رمانڕه‌وای خوراسان ده‌ستنیشان كردبو. ئه‌حنه‌ف وتی: ئه‌م كاره ته‌نیا له‌موهه‌لیب ده‌وه‌شێته‌وه.

گه‌وره‌كانی به‌سره ڕۆشتنه لای و قسه‌یان له‌گه‌ڵ كرد. ئه‌و رازی نه‌بو. حارس كوڕی ئه‌بی ره‌بیعه قسه‌ی له‌گه‌ڵ كرد و موهه‌لیب داوای لێبوردنی له‌وان كرد له‌به‌ر ئه‌وه‌ی فه‌رمانداری خوراسانیان به‌و سپاردوه. حارس و خه‌ڵكانی به‌سره له‌زمانی كوڕی زوبه‌یره‌وه نامه‌یه‌كیان دروست كرد و بۆیان هێنا كه تیایدا فه‌رمانی شه‌ڕ له‌گه‌ڵ خه‌واریجی پێده‌دا. كاتێك خوێندیه‌وه، وتی: سوێند به‌خوا شه‌ڕی ئه‌وان ناكه‌م مه‌گه‌ر

ئەوەی دەمەوێت بیخەنە بەردەستم ولەگەنجینە ئەومندە زێر وزێوم پێببەخشن تا بتوانم هاورێکانمی پێ بەهێز و بەتوانا بکەم.

ئەوان رازی بون و لەمبارەوە نامەیەکیان بۆ نوسی. نامەکەیان بۆ کوڕی زوبەیر رەوانە کرد و پشت راستی کردەوە. موهەلیب لەناو خەڵکانی بەسرە پیاوە ئازا و بەهێزەکانی هەڵبژارد. دوانزە هەزار پیاوی شەڕکەر بون: ئەم کەسانە لەناویاندا بون: محەممەد کوڕی واسع، عەبدالله کوڕی ریاحی ئەنساری، معاویە کوڕی قورەی موزنی و ئەبو عیمرانی جەویی. موهەلیب بەرەو لای خەواریج بەرێکەوت کە لەشوێنی پردی بچوك بون. هاورێ لەگەڵ گەورەکانی خەڵك شەڕی ئەوانی کرد و ئەوانی لەدەوری پردەکە دورخستەوە. ئەومندە نەمابو بڕۆنە ئەوێ. ئەوان بەرەو پردی گەورە ڕۆیشتن. موهەلیب بەسوارە و پیادەکانی خۆی هێرشی کردە سەریان. کاتێك خەواریج بینیان لێیان نزیك بۆتەوە، ئەوێشیان بەجێهێشت.

کاتێك بەحارسە کوڕی بەدریان وت کە موهەلیبان کردۆتە سەرکردەی شەڕ لەگەڵ ئەزرەقیەکان، بەخەڵکی دەوروبەری خۆی وت:

کرنبوا و دولبوا   حیث شئتم فاذهبوا

یانی: بسوڕێن و پێچ بکەنەوە، بۆ هەر شوێنێك دەتانەوێت بڕۆن.

ئەو لەگەڵ هاورێکانی خۆی روی لەبەسرە کرد و حارس کوڕی ئەبی رەبیعەی بۆ لای موهەلیب گەڕاندەوە. حارسە کوڕی بەدر سوار کەشتی بو و لەروباری دوجەیل بۆ پێشەوە ڕۆشت و مەبەستی بەسرەی کرد. خەڵکێك لەهۆزی تەمیم لێی نزیك کەوتەوە. پیاوەکە بەکەل وپەلی شەڕ تەیار و خەواریج لەپشت سەریەوە بون. تەمیمی هاواری کرد و داوای هاوکاری لەحارس کرد تا لەگەڵ خۆی بیبات. ئەو کەشتیەکەی لەکەنارەکان نزیك کردەوە. تەمیمی پەڕیە ناو کەشتیەکە و کەشتی بەهەمو نەفەرەکانیەوە کەوتەژێر ئاو و خنکان.

بەڵام موهەلیب، ئەو بەرێکەوت تاگەیشتە خەواریج و ئەوان لەکەنارەکانی روباری تیری بون. لەو دورکەوتنەوە و رێگەی ئەهوازیان گرتەبەر. موهەلیب هەواڵنێرانی بۆ لەشکرگەکەی ئەوان رەوانە کرد تا لەبارودۆخ ئاگاداری بکەنەوە. کاتێك لەمەبەستەکەی ئەوان ئاگادار بویەوە، بەرەو لای ئەوان بەرێکەوت و براکەی مەعارك کوڕی ئەبی

سوفرەی لەروباری تیری بەجێهێشت. کاتێك گەیشتە ئەهواز، خەواریج شەڕیان لەگەڵ پێشەنگەکانی سوپاکەی ئەو کرد. فەرماندەی پێشەنگەکان موغەیرە کوڕی موهەلیب کوڕی ئەبی صوفرە بو. هاوەڵانی چەند هێرشێکیان کرد و گەڕانەوە.

کاتێك خەواریج بینیان ئەوان بەردەوام شوێنیان دەکەون، لە (سوق الاهواز) رۆشتنە (منازر). ئەو شوێن ئەوان کەوت. کاتێك لێیان نزیك کەوتەوە، خەواریج دەستەیەکیان بەسەرکردایەتی واقد کۆیلەی ئەبوصوفرە بۆ روباری تیری رەوانە کرد کە معارك کوڕی ئەبی صوفرە لەوێ بو. موهەلیب کوڕەکەی موغەیرە کوڕی موهەلیبی بۆ روباری تیری رەوانە کرد. ئەو مامەکەی دۆزیەوە و بەخاکی سپارد و خەڵکی ئارام کردەوە و دەستەیەکی وەك جێگری خۆی لەوێ دانان و بۆ لای باوکی گەڕایەوە کە لە سولاف بەسەری دەبرد.

موهەلیب دورئەندێش و وشیار بو. هەرجار کەدەڕۆشت، دەڕۆشتە ناو سەنگەرەکان و خۆی کاری پاسەوانی کردنی دەگرتە ئەستۆ. کاتێك لەسولاف روبەروی خەواریج بویەوە، سوار بون و لەبەرابەر ئەو خۆڕاگریان کرد و بەسەختی شەڕیان کرد. هەردولا خۆڕاگریان لەخۆیان نیشاندا. دواتر خەواریج بەشێوەیەکی قورس هێرشیان کردە سەر موهەلیب و هاورێکانی کە شکەستیان خوارد و کوشتار کران. موهەلیب سەرسەختانە خۆڕاگری کرد وکورەکەی لەو رۆژە ئەزمونێکی باشی لەخۆی نیشاندا کە دواهاتەکانی دەرکەوت. موهەلیب بانگی هاورێکانی خۆی کرد کە لەناو دەستەیەکی فراوانی چوار هەزار کەسی بۆ لای ئەو گەڕانەوە. کاتێك بەیانی بویەوە، مەبەستی شەڕ لەگەڵ ئەوانی کرد بەڵام دەستەیەك لەهاوەڵانی رێگەی ئەم کارەیان لێگرت چونکە ناتەوان و بریندارەکانیان فراوان بون. ئەو شەڕی پشت گوێ خست و بەرێکەوت و دوجەیلی بڕی و لەعاقول دابەزی بەشێوەیەك تەنیا لەیەك رێگەوە دەیانتوانی دەستیان بەو بگات. کوڕی قەیسی روقیات سەبارەت بەشەڕی سولاف دەڵێت:

الا طرقت من ال مية طارق	علة انها معشوقة الدل عاشقه
تميس و ارض السوس بيني و بينها	و سولاف رستاق حمته الاوارقه
اذا نحن شتى صادفتنا عصابة	حرورة اضحت من الدين مارقه
اجازت الينا العسكرين كليهما	فباتت لنادون اللحاف معانقه

یانی: بزانن لەبنەماڵەی (مەیە) کەسێك شەوانە هات و لەدەرگای دا، وای نیشاندا کە هەمان دڵدایە کە شەیدای بوە. ناز دەکات و لەنێوان من وئەو سەرزەمینی شووشە و سولاف کە گوندێ پارێزراوی ئەزاریقەیە. لەو کاتەی بلاّوەمان لێکردبوە، دەستەیەك لەخەڵکان هێرشیان کردە سەرمان، ئەو حروریانە بون کە لەدین هەڵگەڕابونەوە. ئەم دەستەیە لای هەر دو سوپاکە تێپەڕین و خۆیان بەئێمە گەیاند، پێش ئەوەی بڕۆینە ناو جێگە، خۆشەویستیان نیشاندا و ئێمەیان لەئامێز گرت.

هەروەها یەکێك لەخەواریج لەمبارەوە وتی:

و کائن ترکنا یوم سولاف منهم   اساری و قتلی فی الجحیم مصیرها

یانی: چەندە کەسانی گەردنکێش و یاخی بون ئەوانمان لەشەڕی سولاف خستە سەرخاك، یا گرفتارمان کردن، ئەسیرمان کردن و لەخاك و خوێندا ئەوانمان گەوزاند و رەوانەی دۆزەخمان کردن.

شاعیران سەبارەت بەم شەڕە هۆنراوەی زۆریان هۆنیوەتەوە.

کاتێك موهەلیب گەیشت عاقول، لەوێ دابەزی وبۆ ماوەی سێ رۆژ مایەوە و دواتر رویکردە خەواریج کە لەسیلی و سیلبەری بون. لەنزیکی ئەوان دابەزی. ئەو کاری زۆری دەکرد کە خەڵك گفتوگۆیان لەبارەوە دەکرد و خۆیان بۆ شەڕ ئامادە دەکرد بەلاّم هیچ نیشانەیەکیان نەدەبینی. تەنانەت یەکێك لەشاعیرەکان وتی:

انت الفتی کل الفتی   لو کنت تصدق ما تقول

یانی: تۆ جوامێریت، جوامێریکی زۆر گەورەیت، خۆزگە ئەوەی دەیڵێیت بەکاری ببەیت.

دەستەیەك ئەویان بە درۆزنەکە ناو دەبرد و دەستەیەك گومانیان دەکرد ئەو بەردەوام و لەهەر کاتێکدا درۆ دەکات. بەم شێوە نەبو کە گومانیان دەکرد بەڵکو ئەو فێڵی لەدوژمنەکانی دەکرد.

کاتێك موهەلیب لەنزیك خەواریج دابەزی، سەنگەرەکانی هەڵکەند و پێگەکانی دروست کرد و هەواڵنێران و پاسەوانانی دانا. خەڵك بە ئامادەیی تەواو بۆ شەڕ کردن لەژێر ئالاّکانی خۆیاندا بون و درگای سەنگرەکان پارێزگاریان لێدەکرا. هەرجار کەدەیانویست شەوانە و لەناکاو هێرش بکەنە سەری، خۆیان روبەروی کارێکی دژوار دەبینەوە و دەگەڕانەوە. کەس بەسەرسەختی موهەلیب دژی خەواریج شەڕی نەدەکرد.

دواتر خەواریج شەوانە سوپایەکیان بەسەرکردایەتی عوبەیدە کوڕی هیلال و زوبەیر کوڕی ماحوز رەوانە کرد تا لەناکاو هێرش بکەنە سەر موهەلیب. لەچەپ و راستەوە هێرشیان برد و هاواریان کرد بەلأم ئەوانیان بەئامادەیی تەواو بۆ شەڕ کردن بینی کە وشیارن و ترسیان نیە. لەبەر ئەمە، نەیانتوانی هیچ کارێك بکەن. موهەلیب شەوی کردە بەیانی و بەئامادەیی تەواو هێرشی کردە سەریان. ئەزدیەکان و تەمیمیەکانی لەباڵی راست دانا، بەکر کوڕی وایل و عەبدقەیسی لەباڵی چەپ و خەڵکی عالیەی لەناوەڕاستی سوپاکەی جێگیر کرد. خەواریج هاتنەدەر و فەرماندەی باڵی راستیان عوبەیدە کوڕی هیلالی یەشکری و فەرماندەی باڵی چەپ زوبەیر کوڕی ماحوز. ئەوان زۆرترین ساز و بەرگ و کەرەستەی شەڕیان لەبەردەستا بو لەگەڵ باشترین ئەسپەکان. سوپاییەکان و سامانەکەی خۆیان لەبەسرە هەڵگرتبو چونکە ئەوان هەمو سەرزەمینەکان لەنێوان کرمان تا ئەهوازیان بڕیبو و لەهەمو شتێك دەستیان شۆردبو. خەڵك بەقورسترین شێوە شەڕیان کرد. هەردولای شەڕکەر سەراسەری رۆژ خۆڕاگریان کرد. دواتر خەواریج هێرشیان کردە سەر خەڵکان و ئەوانیان تێکشکاند بەشێوەیەك هەمویان رێگەی هەلأتنیان گرتەبەر و کەس ئاوڕی بۆ دواوە نەدایەوە. شکەستی ئەوان تا دەروازەکانی بەسرەی گرتەوە بەشێوەیەك خەڵك لەدیل کران دەترسان.

موهەلیب بەپەلە راکردنی دەست پێکرد وپێش هەلأتوان کەوتەوە و ڕۆشتە شوێنێکی بەرز و هاواری کرد: ئەی بەندەکانی خوا! لای من کۆببنەوە. سێ هەزار پیاوی شەڕکەر لەدەوری کۆبونەوە کە زۆربەیان لەخەڵکانی ئەزد بون. کاتێك ئەوانی بینی، ژمارەکەیانی بەپەسەند زانی، قسەی بۆکردن وبۆ شەڕ هانیدان و مژدەی سەرکەوتنی پێدان و فەرمانی کرد کەهەر پیاوێك دەبەردی گەورە هەڵبگرێت. وتی: لەگەڵ ئێمە هێرش بکەنە سەر لەشکرگەکەی ئەوان کە ئێستا ئاسودەن و سوارەکانیان شوێن براکانتان کەوتون. سوێند بەخوا هیوادارم سوارەکانیان بۆ لای ئەوان نەگەڕێنەوە مەگەر ئەو کاتەی ئێوە ئەوانتان کوشتار کردبێت. هاورێ لەگەڵ ئەوان گەڕایەوە. خەواریج نەکەوتبونە خۆ کە بینیان موهەلیب لەکەنارەکانی سوپاکەیان جێگیرە و هێرش دەکات سەر ئەوان. عەبدالله کوڕی ماحوز و خەواریج روبەرویان بونەوە. هاورێکانی موهەلیب ئەوانیان بەردباران کرد و شەکەتیان کردن. دواتر بەرم و شمشێر کەوتنە گیانیان.

ماوەیەك شەڕیان كرد و عەبدالله كوڕی ماحوز كوژرا و ژمارەیەكی زۆریان كەوتنە سەرزەوی. موهەلیب و سوپاكەی لەشكرگەكەی ئەوانیان تالآن كرد. ئەوانەی شوێن خەڵكانی بەسرە كەوتبون، گەڕانەوە. موهەلیب سوار وپیادەكانی بۆ كوشتاری ئەوان جێگیر كردبو كەئەوانیان دەڕفاند و دەیانكوشتن. دواتر تێكشكاو گەڕانەوە. دوای ئەوە بەرەو كرمان و سنورەكانی ئیسفەهان رەوانە بون.

كاتێك یەكێك لەخەواریج بینی، هاوەڵانی موهەلیب ئەوان بەردباران و كوشتار دەكەن، وتی:

بسلی و سلبری مصارع فتیة كرام و قتلی لم توسد خدودها

یانی: لەسەلی و سەلبری كوشتارگای گەنجە ڕێزدارەكانە و كوژراوەكان لەسەر زەوی كەوتون كەروخساریان لەسەر سەرینەكان دانەنراوە.

كاتێك عەبدالله كوڕی ماحوز كوژرا، خەواریج زوبەیر كوڕی ماحوزیان وەك سەركردەی خۆیان هەڵبژارد.

موهەلیب بۆ حارس كوڕی رەبیعە نامەی نوسی و ئەوی لەسەركەوتنەكەی خۆی ئاگادار كردەوە. حارس نامەیەكی بۆ كوڕی زوبەیر لەمەككە نوسی تا بۆ خەڵك بخوێندرێتەوە.

حارس بۆ موهەلیبی نوسی: دوای سلآو، نامەكەی تۆ گەیشت كە هەواڵی هاوكاری خواوەند و سەركەوتنی موسوڵمانان بو. پیرۆزت بێت ئەی برای ئەزدی كەسەرومری ئەم دنیا و پاداشتی ئەو دنیات بەدەست هێنا. كاتێك موهەلیب نامەكەی خوێندەوە، پێكەنی و وتی: من تەنیا بەنیشانی برای ئەزدی دەناسێت! پیاوێكی بیابان نشینی سەرسەریە.

دەڵێن: عوسمان كوڕی عوبەیدالله كوڕی مەعمەر پێش موسلیم كوڕی عوبەیس كوڕی كورەیز كوڕی رەبیعە شەڕی لەگەڵ خەواریج و نافیع كوڕی ئەزرەق كرد. عوسمان كوژرا و هاورێكانی شكستیان خوارد و پێش ئەوە، دەستەیەكی فراوان لەخەواریج كوشتار كران.

دوای ئەوە، لەبەسرە حارسە كوڕی بەدری غەدانی بەرەو لای ئەوان رەوانە بو. كاتێك ئەوانی بینی، زانی كەناتوانێت لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری بكات. لەبەر ئەمە بەهاوەڵانی خۆی وت:

كرینبوا و دولبوا كیف شئتم فاذهبوا

یانی: بسوڕێن و پێچ بكەنەوە، بۆ هەر شوێنێك دەتانەوێت بڕۆن.

دوای ئەو موسلیم کوڕی عوبەیس ڕەوانە بو.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك موهەلیب خەواریجی لەبەسرەوە بۆ پانتاییەکانی ئەهواز دورخستەوە، پاشماوەی ئەو ساڵەی لەو دیارە بەسەر برد و لەشارەکانی دیجلە باجی وەردەگرت و ڕۆژی هاورێکانی خۆی دەدا. هێزە پشتیوانەکان لەبەسرەوە پەیوەستی بون و هاورێکانی بۆ نزیکەی سێ هەزار شەڕکەر زیادیان کرد.

لەسەر ئەم بنەمایە، شکستی خەواریج لەساڵی ٦٦/٦٨٥- ٦٨٦ زایینی رویدا.

بەسەرهاتی نەجدە کوڕی عامری حەنەفی

ئەو نەجدە کوڕی عامر کوڕی عەبداللە کوڕی ساد کوڕی موفرەجی حەنەفیە. ئەو لەگەڵ نافیع کوڕی ئەزرەق بو بەڵام بەهۆی ناسازگاری لەکاروبارە دینیەکان لێی جیابویەوە بەهەمانشێوە کەپێشتر ئاماژەمان پێدا، بەرەو یەمامە بەرێکەوت و داوای لەئەبو تالوت کرد شوێن باوەڕەکانی ئەم بکەوێت. دواتر ڕۆشتە حەزارم (تایبەت بەبەنی حەنیفە) و تاڵانی کرد. معاویە کوڕی ئەبی سوفیان حەزارمی لەبەنی حەنیفە وەرگرتبو و کۆیلەکانی لەوێ نیشتەجێ کرد. ژمارەی ئەوان و ژمارەی کوڕەکان و ژنەکانیان دەگەیشتە چوار هەزار کەس. نەجدە سامانە تاڵانکراوەکانی حەزارمی لەناو هاوەڵانی خۆی دابەش کرد. ئەم روداوە لەساڵی ٦٥/ ٦٨٤-٦٨٥ زایینی رویدا. هاورێکانی ئەو زیادیان کرد.

دواتر کاروانێك لەبەحرەین یا بەسرەوە بەرێکەوت کە سامان و کاڵاکانی بۆ کوڕی زوبەیر دەبرد. نەجدە کوڕی عامر دەستی بەسەرداگرت و لەگەڵ خۆی بردی بۆ لای ئەبو تالوت لەحەزارم کە لەناو شوێنکەوتەکانی خۆی دابەشی کرد. وتی: ئەم سامانە لەناو خۆتانا دابەش بکە و ئەم کۆیلانە بگەرێیننەوە و ڕێگە بدەن لەسەرزەمینەکانی ئێوە کشتوکاڵ بکەن چونکە ئەمە سودی بۆ ئێوە زیاترە. ئەوان سامانەکەیان لەناو خۆیاندا دابەش کرد و وتیان: نەجدە بۆ ئێمە باشترە لەئەبو تالوت. ئەبو تالوتیان لەسەر کار لابرد و لەگەڵ نەجدە بەیعەتیان بەست و تالوتیش بەیعەتی بەست. ئەمە لەساڵی ٦٦/ ٦٨٥-٦٨٦ زایینی رویدا.

دواتر لەگەڵ دەستەیەك هێرشی کردە سەر بەنی کەعب کوڕی ڕەبیعە کوڕی عامر کوڕی صەعصەعە و لە (زوالمجاز) ڕوبەڕویان بویەوە و ئەوانی تێك شکاند و کوشتاری کردن.

کەلاب کوڕی قورە کوڕی هوبەیرەی قوشیری و عوتیف کوڕی قورە کوڕی هوبەیرەی قوشیری خۆڕاگریان کرد و شەڕیان کرد تا کوژران. قەیس کوڕی روقادی جوعدی شکستی خوارد و براکەی لەباوکەوە معاویە کوڕی روقاد خۆی پێگەیاند و داوای لێکرد لەپشت سەری خۆیەوە سواری بکات بەڵام نەیکرد.

نەجدە کوڕی عامر بۆ یەمامە گەڕایەوە و شوێنکەوتەکانی فراوان بون و ژمارەیان گەیشتە سێ هەزار کەس. ئەو لەساڵی ٦٧/ ٦٨٦ – ٦٨٧ ڕۆشتە بەحرەین. ئەزدیەکان وتیان: نەجدە بۆ ئێمە لەفەرمانداره‌کەمان باشترە چونکە ستەم بەناڕەوا دەزانێت بەڵام فەرمانداره‌کانی ئێمە بەڕەوای دەزانن. بڕیاریاندا ڕێگەی ئاشتی لەگەڵ ئەو بگرنەبەر. خەڵکی عەبدقەیس و دانیشتوانی بەحرەین (جگە لەئەزدیەکان) بۆ شەڕ لەگەڵ ئەو یەکیانگرت. یەکێك لەئەزدیەکان وتی: نەجدە بەئێوە لەئێمە نزیکترە چونکە هەموتان خەڵکی رەبیعەن. کەواتە شەڕی لەگەڵ مەکەن! کەسانیتر وتیان: ڕێگە نادەین نەجدەی حروری لەدین هەڵگەڕاو، فەرمانەکانی خۆی بەسەر ئێمەدا بسەپێنێت. لەقەتیف روبەروی یەك بونەوە و خەڵکی عەبدقەیس شکەستیان خوارد و دەستەیەکی فراوان لەوان کوشتار کران. نەجدە هەر کەسێکی لەقەتیفیەکان دەبینی، ئەسیری دەکرد. وتاردەر وتی:

نصحت لعبد القيس يوم قطفها	و ما نفع نصح قيل لا يتقبل

یانی: لەرۆژی شەڕی خەڵکی عەبدقەیس، ئامۆژگاریم کردن بەڵام لەکۆنەوە وتویانە: چ سود لەو ئامۆژگاریەی کە بەگوێ رایەڵی وەرنەگیرێت و نەبیسترێت؟

نەجدە لەقەتیف مایەوە و کوڕەکەی مەترەح کوڕی نەجدەی بۆ سەر تێکشکاوەکانی خەڵکی عەبدقەیس رەوانە کرد کە لە (ثوير) شەڕیان لەگەڵ کرد. مەترەح و دەستەیەك لەهاوڕێکانی کوژران.

نەجدە دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی بۆ سەرزەمینی خەت رەوانە کرد. ئەوان بەسەر خەڵکەکەیدا سەرکەوتن و ئەو لەبەحرەین مایەوە. کاتێك لەساڵی ٦٨/ ٦٨٨- ٦٨٩ مەصعەب کوڕی زوبەیر هاتە بەسرە، عەبداللە کوڕی عومەیری لەیسی ئەعوەری لەگەڵ چوار هەزار پیاوی شەڕکەر رەوانە کرد. ئەو بەردەوام دەیوت: ئەی نەجدە، خۆڕاگر لەشوێنەکەی خۆت بمێنەرەوە چونکە ئێمە راناکەین. ئەو هات و نەجدە لەقەتیف بو.

نەجدە هێرشی کردە سەر کوڕی عومەیر وئەو ئائاگا بو. بۆ ماوەیەکی درێژ شەڕی لەگەڵ کردن و ئەوان بڵاوەیان لێکرد. کوڕی عومەیر شەوی گەیاندە بەیانی و لەزۆری کوژراو برینداره‌کانی خۆی ترسی لێ نیشت. نەجدە هێرشی کردە سەر ئەوان و زۆری نەخایاند شکستیان خوارد. نەجدە لەخوێن و سامانی ئەوان خۆش نەبو و ئەوەی لەناو لەشکرگەکەدا بو، تالانی کرد. لەناو دیلەکان (دایکی منال) یەکێك لەهاوسەرەکانی کوڕی عومەیر بو. ئەو پێشنیاری کرد بۆ لای گەورەکەی رەوانەی بکات. ژن وتی: پێویستم بەکەسێکی وا نیە کە منی بەجێهێشت و ڕۆشت.

نەجدە دوای شکەستدانی کوڕی عومەیر، سوپایەکی بۆ عەممان رەوانە کرد و عەتیە کوڕی ئەسوەدی حەنەفی کردە سەرکردەی سوپاکەی. عەباد کوڕی عەبدالله کەپیرەپیاوێکی بەتەمەن بو، دەستی بەسەر ئەو ناوچەدا گرتبو و کوڕەکانی سەعید کوڕی عەباد و سلێمان کوڕی عەباد باجیان لەکەشتیەکان وەردەگرت هەروەها لەشارەکان. کاتێك عەتیە کوڕی ئەسوەد لێیان نزیك کەوتەوە، روبەروی بونەوە و عەباد کوژرا و عەتیە بەسەر ئەو سەرزەمینەدا زاڵ بو. مانگێك لەوێ مایەوە و دواتر بەجێیهێشت و کەسێکی بەناوی باوکی قاسم کردە جێگری خۆی. سەعید و سلێمان (هەردو کوڕەکەی عەباد) و خەڵکی عەمان باوکی قاسمیان کوشت.

دواتر ناسازگاری لەنێوان عەتیە و نەجدە دروست بو کە لەروداوی ساڵەکانی دواتر بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین. ئەو بۆ عەممان گەڕایەوە بەڵام نەیتوانی سەرکەوتن بەدەست بێنێت. لەبەر ئەمە لەرێگەی دەریاوە بەرەو کرمان ڕۆیشت و درەمی بەناوی (عەتەوی) لێدا و لەکرمان مایەوە. موهەلیب سوپایەکی بۆ شەڕی ئەو رەوانە کرد. عەتیە بۆ سیستان و لەوێوە بۆ سند هەڵات. سوارەکانی موهەلیب ئەویان لەقەندابیل گرت و کوشتیان. دەستەیەك دەڵێن: خەواریج ئەویان کوشت.

بەدوای شکستهێنانی عەبدالله کوڕی عومەیر، نەجدە کوڕی عامر کەسی بەرەو دەشت و بیابان رەوانە کرد تا زەکات لەخەڵکانی نیشتەجێی ئەو ناوچانە وەربگرێت. یارانی ئەو لە کازمە شەڕیان لەگەڵ بەنی تەمیم کرد. خەڵکانی تومیلع هاوکاری بەنی تەمیمیان کرد و ئەوان پیاوێك لەخەواریجیان کوشت. نەجدە کوڕی عامر شەڕکەرانی بۆ سەر خەڵکی تومیلع رەوانە کرد کە سی و چەند کەسیان لەوان کوشت و کەسانێکیان

بەئەسیری گرت. دواتر پێشنیاری شوێنکەوتنی خۆی پێدان کە رازی بون و زەکاتی لەوان وەرگرت. دواتر هاورێ لەگەڵ سوپایەك لەنەجدەوە بەرەو صەنعا غاریدا. خەڵکەکەی گومانیان دەکرد سوپایەکی گەورە لەپشت سەریەتی. لەبەر ئەمە بەیعەتیان لەگەڵ کرد. بەڵام کاتێك بینیان هێزی پشتیوانی ئەو لەئارادا نیە، لەبەیعەتەکەیان پەشیمان بونەوە. ئەم هەواڵەی بیست و بەوانی وت: ئەگەر بتانەوێت بەیعەتەکەم هەڵدەوەشێنمەوە و ئازادتان دەکەم و هێرش دەکەمە سەرتان. وتیان: بەیعەتەکەی خۆمان ناشکێنین. ئەو کەسەکانی بۆ شارەکانی ئەو سەرزەمینە رەوانە کرد و زەکاتیان کۆکردەوە. نەجدە، ئەبو فەدیکی بۆ حەزەرمەوت رەوانە کرد و زەکاتەکانی ئەو سەرزەمینەی کۆکردەوە.

نەجدە لەساڵی ٦٨ یا ٦٩ / ٦٨٧- ٦٨٨ یا ٦٨٨ – ٦٨٩ لەگەڵ هەشتسەد پیاو حەجی کرد. دەستەیەك دەڵێن: دو هەزار و شەشسەد پیاو لەگەڵ ئەو حەجیان کرد. لەگەڵ کوڕی زوبەیر لەسەر ئەو بنەمایە رێککەوتن کە هەرکام لەگەڵ هاوەڵانی خوێ نوێژ بخوێنێت و کاریان بەیەك نەبێت.

کاتێك نەجدە لەحەج گەڕایەوە، بەرەو مەدینە بەرێکەوت. خەڵکەکەی بۆ شەڕ خۆیان ئامادە کرد. عەبدالله کوڕی عومەریش شمشێری بەست. کاتێك نەجدە لەناو دارخورماکان بو، ئاگاداریان کردەوە کە کوڕی عومەر خۆی بۆ شەڕ ئامادە کردوە. ئەو بۆ تاییف گەڕایەوە و کچێکی لەکچەکانی عەمرۆ کوڕی عوسمان کە لای دایەنەکەی خۆی بو، وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد. یەکێك لەهاورێکانی وتی: نەجدە بۆ ئەم کچە دەمارگیرە، تاقی بکەنەوە. کەسێك وتی: ئەو کچە بەمن بفرۆشە. نەجدە وتی: بەشی خۆم لەو ئازاد کرد، ئەو ئازادە. وتی: بیکە بەهاوسەری من. وتی: ئەم ژنە پێگەیشتوە و خۆی باشتر دەزانێت چی بکات چونکە دەسەڵاتی لەدەستی خۆیدایە. من ئازادی دەکەم. ئەو لەشوێنەکەی خۆی هەستا و رۆشتەدەر و گەڕایەوە و وتی: من ئازادم کرد بەڵام پەسندی نەکرد هاوسەر هەڵبژێرێت.

دەستەیەك دەڵێن: عەبدولەلیك یا عەبدالله کوڕی زوبەیر نامەی بۆ نوسی: سوێند بەخوا ئەگەر کارێکی ناشایست لەوێ ئەنجام بدەیت، سەرزەمینەکانی تۆ بەسمی ئەسپەکانی خۆم دەشێلم بەشێوەیەك یەك بەکری زیندو نەمێنێتەوە.

نەجدە بۆ عەبدالله کوڕی عومەری نوسی و چەندین پرسیاری لێکرد. وتی: لەعەبدالله

کوڕی عەباس بپرسن. ئاماژەمان بەپرسیارەکانی ئەو لەکوڕی عەباس داوە.
کاتێك نەجدە لەتاییفەوە بەرێکەوت، عاصم کوڕی عوروە کوڕی مەسعودی سەقەفی هاتە لای و بەنوێنەرایەتی خەڵکەکەی بەیعەتی لەگەڵ کرد. نەجدە نەڕۆشتە ناو تاییف. کاتێك حەجاج کوڕی یوسف بۆ شەڕ لەگەڵ کوڕی زوبەیر ڕۆشتە تاییف، بەعاصمی وت: ئەی دوروو! بەیعەتت لەگەڵ نەجدە کرد؟ وتی: بەڵێ، دە روو و دە رەنگم، نەجدەم رازی کرد و زیانی ئەوم لەشارەکەم و خەڵکەکەم دور کردەوە.
ئەو حاروقی وەك فەرمانڕەوای تاییف و تەبالە و سورات دەستنیشان کرد و سەعد تەلایعی بەسەر ناوچەکانی دەوروبەری نەجران. نەجدە بەرەو بەرحرەین رۆیشت و خۆراکی لەخەڵکی (دو بارەگا) و یەمامە گرتەوە. عەبداللە کوڕی عەباس نامەی بۆ نوسی: سەمامە کوڕی ئەسال لەکاتی باوەڕهێنان خۆراکی لەخەڵکانی مەککە گرتەوە و ئەوان بتپەرەست بون. پێغەمبەر بۆی نوسی: خەڵکانی مەککە کەسەکانی خوان، رۆژی لەوان مەگرە. ئەو رۆژەکانی رەوانە کرد. ئێمە موسوڵمانین و تۆ رێگەی خۆراکمان لێ دریغ دەکەیت. نەجدە خۆراکی ئەوانی رەوانە کرد.
کارگوزارانی نەجدە بەهەمان شێوە فەرمانڕەوایەتی سەرزەمینەکانیان دەکرد تا رێگەی ناسازگاری لەگەڵ ئەویان گرتەبەر و خەڵك چاوی تەماحیان تێبڕی. لەتاییف شوێن حاروق کەوتن کە هەڵات. کاتێك لەعەقەبە لەرێگەی گەڕانەوەدا بو، ئەو کەسانەی بەدوایدا دەگەڕان، بینیان و بەردبارانیان کرد و کوشتیان.

ناسازگاری لەسەر نەجدە کوڕی عامروکوژرانی ئەو، فەرماندارى کوڕی فەدیك

دواتر هاوەڵانی چەند کارێکیان لێ بینی کەپەسەندیان نەکرد و رێگەی ناسازگاریان گرتەبەر. یەکێك لەکارەکان ئەوە بو: ئەبو سەنان حەی کوڕی وایل پێشنیاری پێکرد کەئەو کەسانەی لەروی (خۆپارێزی) (تەقیە) شوێنی کەوتون و پەیوەستی بون، کوشتار بکات. نەجدە جوێنی پێدا. ویستی بیکوژێت. نەجدە وتی: ئایا خوا فەرمانی داوە کە لەنهێنی کارە داپۆشراوەکان بکۆڵینەوە؟ وتی: نە. وتی: کەواتە لەسەر ئێمە پێویستە تەنیا بەروکەکشی کارەکان بەسەندە بکەین.

لەناو ئەوان: عەتیە کوڕی ئەسوەد سەرپێچی فەرمانەکانی نەجدەی کرد. هۆکارەکەی ئەو بو کە نەجدە سوپاکەی بۆ شەڕ لەوشکانی و دەریا رەوانە کرد و بەشەڕکەرانی دەریا زیاتری بەخشی تا شەڕکەرانی وشکانی. عەتیە ناسازگاری خۆی نیشاندا و ئەوی توڕە کرد. نەجدە جوێنی پێدا. ئەو کینەی نەجدەی لەدڵ گرت و بەردەوام خەڵکی دژی ئەو هاندەدا. هەروەها لەگەڵ نەجدە سەبارەت بەپیاوێك قسەیان کرد کە شەراب دەخواتەوە و لەناو سوپاکەی ئەودا شەڕدەکات. نەجدە وتی: پیاوێکی ئازا و بۆ دوژمنان سەختگیرە. پێغەمبەر تەنانەت لەبتپەرستەکان هاوکاری وەردەگرت. عەبدولمەلیك نامەی بۆ نەجدە نوسی و داوای لێکرد ملکەچی فەرمانەکانی بێت و مژدەی پێدا بیکاتە فەرمانڕەوای یەمامە و ئەوەی لەسامان و تالآنی و ئەو خوێنانەی رژاندویانە، بەو ببەخشێت. عەتیە ئەمەی کردە رەخنە وتی: عەبدولمەلیك نامەی بۆ ئەنوسی مەگەر ئەوەی سستی و لاوازی لەکار و دینەکەی ئەودا بینی. لێی جیابویەوە و بەرەو عەممان ڕۆیشت.

لەناو ئەوان: دەستەیەك داوایان لەنەجدە کرد تۆبە لەگوناحەکانی خۆی بکات و پەشیمان ببێتەوە. ئەو سوێندی خوارد کە چیتر ئەو کارانە دوبارە نەکاتەوە. دواتر لەمەبەستەکەی خۆی پەشیمان بویەوە و چەند کارێکیتریان لەو بینی کە بەنەشیاویان لەقەڵەمدا. ئەو پشتی کردە هەمو هاوەڵآنی. خۆیان لەو دورخستەوە و فەرماندەییان بەکوڕی فەدیك عەبدالله کوڕی سور (یەکێك لەخەڵکانی بەنی قەیس) سپارد. نەجدە هەڵآت و خۆی داشارد. ئەبو فەدیك دەستەیەك لەهاوەڵآنی خۆی بەدوای ئەودا رەوانە کرد و وتی: ئەگەر گرتتان، بیهێننە لای من. بەئەبو فەدیکیان وت: ئەگەر نەجدە نەکوژیت، خەڵك لەدەوری تۆ بڵاوەی لێدەکەن. لەبەر ئەمە بەجیدی بەدوای نەجدەدا گەڕا. نەجدە لەیەکێك لەدێهاتەکانی حجر خۆی داشاردبو. ئەو خەڵکەی لای ئەوان خۆی دایشاردبو، کەنیزێکیان هەبو کەشەوانە بۆ لای ئەو هاتوچۆی دەکرد. ڕۆژێك ئەو کەنیزە کەمێك لە(بۆن)ی نەجدە هەڵگرت. شوان پرسی: ئەم بۆنە خۆشەت لەکوێ بو. کەنیز ئاگاداری کردەوە. شەوان هاورێکانی ئەبوفەدیکی ئاگادار کردەوە. ئەوان بەدوایدا گەڕان و نەجدە ترسا و وشیار بویەوە. ڕۆشتە لای خاڵەکانی خۆی لەبەنی تەمیم و لەناو ئەوان خۆی حەشاردا. دواتر مەبەستی ڕۆشتن بۆ لای عەبدولمەلیکی کرد. هاتەماڵەکەی تا پێشنیارە پێویستەکان بۆ هاوسەرەکەی بکات و ماڵئاوایی لێ بکات. فەدەکیەکان ئاگادار

بونەوە و مەبەستی ئەویان کرد. پیاوێك پێش گەیشتنی ئەوان بەهەڵاتن نەجدەی ئاگادار کردەوە. شمشێرێکی لەدەستا بو. فەدیکی لەئەسپەکەی دابەزی و بەنەجدەی وت: کەس ناتوانێت ئەم ئەسپەی من بگرێت. سواری بە ئەگەری هەیە رزگارت بێت. نەجدە وتی: خوازیاری ژیان نیم. چەندین جار بومەتە نیشانەی کوژران و گیان بەخشین کە ئەمەیان خراپترینیان نیە. هاورێکانی ئەبوفەدیك دەوریان گرت و کوشتیان. پیاوێکی رێزدار و ئازا بو. دەیوت:

و ان جر مولانا علينا جريرة صبرنا لها ان الكرام الدعايم

یانی: ئەگەر سەروەرەکەمان پێشهاتێکی بەئازارمان بەسەردا بێنێت، خۆڕاگری دەکەین و گەورەزادە رێزدارە بەهێزەکان دەبین.

کاتێك نەجدە کوژرا، مەرگی ئەو دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەبو فەدیکی رەنجاند و لەدەوری ئەو بڵاو بونەوە. موسلیم کوڕی جوبەیر دژی ئەو شۆڕشی کرد و دوانزە جار بەکێرد لێیدا. موسلیمیان کوشت و ئەبو فەدیکیان بۆ ماڵەوە برد و باش بویەوە.

دانانی مەصعەب کوڕی زوبەیر وەك فەرمانداری مەدینە

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر، براکەی عوبەیدە کوڕی زوبەیری لەمەدینە لابرد و براکەیتری مەصعەب کوڕی زوبەیر وەك فەرماندار دەست نیشان کرد.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە کە عوبەیدە قسەی بۆخەڵك کرد و وتی: ئێوە بیستوتانە کە خوا خەڵکێکی لەبری وشترێك کەزیاتر لەپێنج درەم بەهاکەی ئەبو، چون ئەشکەنجە کرد (مەبەستی خەڵکەکەی صالحی پێغەمبەر بو). ئەویان بە (هەڵسەنگێنەری وشتر) ناوبرد. ئەم وتە بەگوێی عەبدالله‌ی برای گەیشت و لەبەر ئەمە لەسەر کار لایبرد و مەصعەبی لەجیاتی ئەو دانا.

چاککردنەوەی کەعبە لەسەر دەستی کوڕی زوبەیر

کاتێك ماڵی کەعبە لەکاتی هێرشی خەڵکانی شام بۆ سەر عەبدالله کوڕی زوبەیر لەسەردەمی یەزید، ئاگری گرت و سوتا، کوڕی زوبەیر بەهەمانشێوە هێشتیەوە تا ببێتە هۆکاری سەرکۆنە کردنی دوژمنان و خەڵکانی شام. کاتێك یەزید مرد و کاروبارەکان بۆ کوڕی زوبەیر ئارامیان گرت، دەستی بەدروست کردنەوەی کرد. فەرمانیدا کە لەگەڵ خاك تەختیان کرد. دیوارەکانی بەهۆی هاویشتنی بەرد لەلایەن کەشکەنجیرەکانەوە خوار

بون. ئەو بەردی ڕەشی لەشوێنەکەی خۆیدا دانایەوە. خەڵك لەپشتەوە بەدەوری کەعبەدا دەسورانەوە. ئەو بۆ کەعبە دیوارێکی دروست کرد و بەردەکەی بردە ناوی. بەڵگەیەکی بەم شێوەی هێنایەوە کە پێغەمبەری خوا بەعایشەی وتبو: ئەگەر خەڵکەکەی تۆ تازە لەناباوەڕیەوە باوەڕیان بەئیسلام نەدەهێنا، کەعبەم بۆ شێوازی کەعبەکەی ئیبراهیم دەگەڕاندەوە و بەردی ڕەشم دەبردە ناوەوە.

کوڕی زوبەیر زەوی هەڵکەند و ڕەگە بەهێزەکانی (هاوشێوەی وشترە خەوتوەکان)بینی. تاشەبەردێکی هەڵکەند و بروسکەیەك هاتەدەر. وتی: بەهەمان شێوە بیهێڵنەوە. دودەرگای بۆ دروست کرد کە لەیەکیانەوە دەڕۆشتنە ناو و لەیەکیانەوە دەڕۆشتنەدەر.

دەستەیەك دەڵێن: دروست کردنەکەی لەساڵی ٦٤/ ٦٨٣- ٦٨٤ زایینی رویدا.

شەڕ لەنێوان کوڕی خازم و تەمیمیەکان

لەم ساڵەدا لەنێوان کوڕی خازمی سولەمی و بەنی تەمیم لەخوراسان شەڕ دەستی پێکرد. هۆکارەکەی ئەوەبو کە تەمیمیەکانی نیشتەجێی خوراسان، هاوکاری کوڕی خازمیەکان کرد بۆ شەڕدژی بەنی ڕەبیعە. پێشتر ئاماژەمان بەم روداوەدا. کاتێك دەستی بەسەر هەمو خوراساندا گرت، لەگەڵ بەنی تەمیم ڕێگەی نامیهرەبانی و ستەمکاری گرتەبەر. ئەو کوڕەکەی محەممەدی لەهەرات وەك فەرماندار دەست نیشان کردبو و بوکەیر کوڕی وەساجی کردبوە سەرکردەی پاسەوانەکانی و شەمسا کوڕی دساری عوتاردی پەیوەستی ئەو کردبو. دایکی محەممەد تەمیمی بو. کاتێك بەنی تەمیمی لەخۆی دورخستەوە، ڕۆشتنە لای کوڕەکەی محەممەد لەهەرات. کوڕی خازم بۆ محەممەدی کوڕی و بوکەیر و شەماس نامەی نوسی و فەرمانی پێدان ئەوان لەهەرات دوربخەنەوە. شەماس لەگەڵ بەنی تەمیم بەرێکەوت بەڵام بوکەیر لەوێ دورخرایەوە. ئەوان لەسەرزەمینەکانی هەرات مانەوە. بوکەیر پەیامی بۆ شەماس ناردە کە: من سی هەزار (دەرەم یا دینار) م بەتۆدا. بەهەر پیاوێك لەبەنی تەمیم هەزار درەم یا دینار، ببەخشە لەسەر ئەو بنەمای کەبگەڕێنەوە.

ئەوان رازی نەبون و مانەوە و چاودێری محەممەدیان دەکرد. ڕۆژێك بۆ راو ڕۆشتەدەر. ئەویان گرت و بەتوندی بەستیانەوە و سەراسەری شەو خواردیانەوە و میزیان بەودا دەکرد. شەماس وتی: ئێستا کە بەم شێوە ئەشکەنجەتان کرد، بیکوژن تا ئەم کارە تۆڵەی

دو هاورێکەتان بێت کە ئەو بەقامچی ئەوانی کوشت. ئەو بەقامچی ئەوەندەی لەدوپیاو لەبەنی تەمیمدا بو کە گیانیاندابو. ئەوان مەبەستی ئەوەیان کرد بیکوژن. جەهیان کوڕی مەشجەعەی زەببی ڕێگەی ئەم کارەی لێگرتن و خۆی خستە سەر ئەو. ئەوان ڕازی نەبون و محەممەدیان کوشت. کوڕی خازم ڕێزی لەم کارەی جەهیان گرت و ئەوی (لەرۆژی شەڕی فرتنا کە خەڵکانی کوشتار کرد،) نەکوشت.

ئەو کەسانەی محەممەدیان کوشت، دوپیاو بون کە ناوی یەکیان عەجەلە (خێرایی) وناوی ئەویتریان (کەسیب) (بەدەست هێنەر) بو. کوڕی خازم وتی: قێزەونە ئەوەی کەسیب بۆ خەڵکەکەی خۆی بەدەستی هێنا و عەجەلە لەزیان گەیاندن بەخەڵکەکەی خۆی پەلەی کرد.

تەمیمیەکان رویان لەمەرو کرد و حەریش کوڕی هیلالی قوریعیان وەك فەرماندەی خۆیان دەست نیشان کرد و زۆربەی ئەوان بڕیاریاندا لەگەڵ کوڕی خازم شەڕ بکەن. حەریش کوڕی هیلال بۆ ماوەی دو ساڵ لەگەڵ عەبداللە کوڕی خازم شەڕی کرد. کاتێك شەڕ درێژ بویەوە، حەریش هات و کوڕی خازم شەڕی کرد. کاتێك شەڕ درێژەی کێشا، حەریش هاتەدەر و بەکوڕی خازمی وت: شەڕ لەنێوان ئێمەدا درێژ بۆتەوە، بۆخەڵکەکەی خۆت و خەڵکەکەی من کوشتار دەکەیت؟ شەڕ لەگەڵ من بکە تا هەرکام لەئێمە کە ئەویتری کوشت، ئەم سەرزەمینە بۆ ئەو بێت.

کوڕی خازم پێی وت: دادپەروەریە. روبەروی بویەوە. ئەم دوانە لەیەکیاندا و هێرشیان کردە سەریەك و هاوشێوەی دو شێری نێر پەلاماری یەکیان دەدا. هیچ کامیان نەیتوانی ئەویتر لەناو ببات. دواتر کوڕی خازم بۆ ساتێك ئاناگا بو و حەریش بەشمشێر لەناوچاویدا بەشێوەیەك پێستەکەی بەروخساریەوە هەڵواسرا. کوڕی خازم دەستی کردە ملی ئەسپەکەی خۆی و روی کردە هاوڵانی. دواتر لەکاتی بەرەبەیان هێرشی کردە سەرئەوان. هەردولای شەڕکەر دوای چەند رۆژێك شەڕ کردن سەرئەنجام بێزار بون. ئەولایان بو بەسێ دەستە: دەستەیەك لەوان هاورێ لەگەڵ بەحیر کوڕی وەرقا بەرەو نەیشابور رەوانە بو، دەستەیەکیتریان بۆ ناوچەیەکیتر و دەستەیەك کە حەریش لەناویاندابو، بەرەو مەرورود رۆیشتن. کوڕی خازم شوێنی کەوت و ئەوی لەگەڵ دوانزە پیاو لەگوندێك بەناوی مەلحەمە دۆزیەوە. هاورێکانی لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکردبو.

ئەوان لەوێرانەیەکدا بون. یەکێك لەکۆیلەکانی کوڕی خازم هێرشی کردە سەر حەریش و حەریش پەلاماریدا بەڵام نەیتوانی هیچ کارێك بکات. حەریش بەیەکێك لەپیاوەکانی خۆی وت: شمشێرەکەی من کاریگەری لەسەر کەرستەی شەڕی ئەو دانانێت، دارێکم پێ بدە. پیاو تێلایەکی لەداری سنجو پێدا و بەوە داترە لەکۆیلەکەیدا و ئەوی نیوە گیان خستە سەرزەوی. دواتر بە کوڕی خازمی وت: شارەکانم بۆ تۆ بەجێهێشت، لەگیانی من چیت دەوێت؟ وتی: دەگەڕێیتەوە. وتی: ناگەڕێمەوە. لەسەر ئەم بنەمایە ڕێککەوتن کە لەخوراسان کۆچ بکات و دژی ئەو شەڕ نەکات. کوڕی خازم چل هەزار درەمی پێ بەخشی. حەریش درگای کۆشکی بەروی ئەودا کردەوە و کوڕی خازم ڕۆشتبە ناوی و بەڵێنیدا قەرزەکەی بدات. ئەو دوانە بۆ ماوەیەکی درێژ گفتوگۆیان کرد.

لەزیانی ئەو زەربەی بەر کوڕی خازم کەوت، لەتە گۆشتێك بەروخساریەوە ناوێزان بو. حەریش هەڵیگرت و خستیەوە شوێنەکەی خۆی. کوڕی خازم وتی: دەست پیاهێنانی ئەمرۆت لەدەست پیاهێنانی دوێنێ نەرمترە. حەریش وتی: داوای بەخشین لەخوا و لەتۆ دەکەم، سوێند بەخوا ئەگەر شوێن پێکەم لەزینی ئەسپەکە نەپچڕابو، شمشێرەکەم سەرتی دەقڵیشاند. حەریش سەبارەت بەم ڕوداوە وتی:

ازال عظم ذراعی عن مرکبه	حمل الردینی فی الادلاج بالسحر
حولین ما اغتمضت عیینی بمنزلة	الا و کفی و ساد لی علی حجر
بزی الحدید و سر بالی اذا هجعت	عنی العیون محال القارح الذكر

یانی: هەڵگرتنی ئەو ڕمە بڵندەی ڕەدینی (ژنێك کەلە سەردەمی جاهلی ڕمەکانی هەڵدەسەنگاند) لەکاتی شەوڕەوی لەدڵی بەرەبەیان، ئێسقیانی منی لەبەندی جلەوەکەم و شوێن پێکەم خزاند. دو ساڵی تەواو کە تیایدا پێڵوەکانم نەخرانە سەر یەك مەگەر ئەوەی کە سەرینەکەم بەردێك بو. جلەکانم ئاسن و کاتێك چاوەکانم چیتر پاسەوانی منیان نەدەکرد، پانتۆڵەکەم، کەرستەی فێڵبازی و یاخیگەری ئەو تیژپێ نێرە وەسف کراوە بو.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا تاعونێکی گشتی و مەرگهێنەر بەسرەی گرتەوە. فەرمانداره‌کەی عوبەیداللە کوڕی مەعمەر بو. دەستەیەکی فراوان لەخەڵکان لەناوچون. دایکی عوبەیداللە مرد و کەسیان دەست نەکەوت لاشەکەی هەڵگرێت و بەخاکی بسپێرن. هەرچەندە فەرماندار بو، کەسانێکی بەکرێ گرت تا لاشەی دایکیان هەڵگرت و بەخاکیان سپارد.

لەم ساڵەدا عەبداللە کوڕی زوبەیر لەگەڵ خەڵك حەجی کرد. فەرمانداری مەدینە مەصعەب کوڕی زوبەیر، کوفە کوڕی موتیع، لەبەسرە حارس کوڕی رەبیعەی مەخزومی و لەخوراسان عەبداللە کوڕی خازم فەرمانڕەوا بون.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبداللە کوڕی عەمرۆ کوڕی عاصی سەهمی مرد. ئەو لەکۆتایی ژیانی کوێر ببو. مەرگی ئەو لەمیسر بو. دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٦٨/ ٦٨٧- ٦٨٨ زایینی مرد.

روداوەکانی ساڵی شەست و شەشی کۆچی (٦٨٥ – ٦٨٦ زایینی)

شۆڕشی موختار لەکوفە

لەم ساڵەدا لەچواردەی رەبیع الاول / ١٩ ئۆکتۆبەری ٦٨٥ زایینی موختار لەکوفە شۆڕشی کرد و عەبدالله کوڕی موتیع کارگوزاری عەبدالله کوڕی زوبەیری لەوێ دەرپەڕاند.

هۆکاری ئەم کارەی ئەوەبو کەکاتێك سولەیمان کوڕی سوردی خوزاعی و دەستەیەك لەهاوڕێکانی کوژران، پاشماوەی هاوڕێکانی گەڕانەوە بۆ ناو کوفە. کاتێك گەیشتن، بینیان موختار لەزینداندایە. عەبدالله کوڕی یەزیدی حەتەمی و ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە ئەویان خستبوە زیندان. پێشتر ئاماژەمان بەم روداوەدا. ئەو لەزیندانەوە نامەی نوسی و سوپاسی ئەوانی کرد و مژدەی سەرکەوتنی پێبەخشین و خۆی بەوان ناساند کە ئەو کەسەیە محەممەد کوڕی عەلی (ناسراو بەناو و نیشانی کوڕی حەنیفە) فەرمانی پێداوە بۆ تۆڵەی خوێنی حسین شۆڕش بکات. ئەم کەسانە نامەکەیان خوێندەوە: ریفاعە کوڕی شەداد، موسەنا کوڕی موخەریبەی عەبدی، سەعد کوڕی حوزەیفە کوڕی یەمان، یەزید کوڕی ئەنس، ئەحمەر کوڕی شەمیتی ئەحمەسی، عەبدالله کوڕی شەدادی بەجلی و عەبدالله کوڕی کامل. کاتێك نامەکەی ئەویان خوێندەوە، کوڕی کاملیان بۆ لای ئەو رەوانە کرد و پێیان وت: ئێمە لەبارودۆخێکداین کە تۆ شادمان دەکات، ئەگەر بخوازیت دێینە لای تۆ و لەزیندان دەتهێنینەدەر. نێردراو رۆیشت و پێی راگەیاند و ئەو شادمان بو و پەیامی بۆ ئەوان نارد کە: من لەم رۆژانەدا بزوتنەوەکەی خۆم دەست پێدەکەم.

موختار کەسی بۆ لای عەبدالله کوڕی عومەر رەوانە کردبو و پێی وتبو کە: من، بەستەم خراومەتە زیندان. داوای لێکرد تا لای عەبدالله کوڕی یەزید وئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە نێوەنجیگەری بکات. کوڕی عومەر سەبارەت بەو نامەیەکی بۆ ئەو دوانە نوسی کە رازی بون و ئەویان ئازاد کرد و بەڵێن و سوێندیان لێ وەرگرت کە مەبەستی زیان گەیاندن بەوان نەکات و تا ئەو کاتەی ئەمان لەم شارەدا فەرمانڕەوایی دەکەن، شەڕ دژی ئەوان دەست پێ نەکات. ئەگەر ئەم کارە بکات، سوێندی لەسەر بێت کە هەزار سەر مەڕی قوربانی لەکەعبەدا سەربرێت و هەمو کۆیلەکانی لەنێر و مێ ئازاد بن.

کاتێك هاتەدەر، لەماڵەکەی خۆیدا مایەوە و بەوکەسانەی بۆچونەکانیان یەك بو، وتی:

خوا کوشتاریان بکات، چەن گێژ و نەزانن خەڵکان کە گومان دەکەن من ڕێز لەبەڵێن و سوێندەکەی خۆم دەگرم! بەڵام سوێندی من بەخوا، کاتێك کە سوێند دەخۆم، بەباشی دەروانم و ئەگەر کارێکی باشتر ببینم، تاوانی سوێندەکەم دەدەم. ئێستا شەڕ کردن لەگەڵ ئەوان باشترە لەوەی دەستیان لێ هەڵبگرم. بەڵام سەربڕینی قوربانیەکان و ئازاد کردنی کۆیلەکان، ئاسانترە لەتف کردنە سەر زەوی. حەز دەکەم ئارەزوەکەم بێتەدی و هیچ کۆیلەیەکم نەبێت.

دواتر شیعەکان هاتوچۆیان بۆ لای ئەو دەست پێکرد و بڕیاریاندا و بەفەرمانڕەوایی ئەو رازی بون. هاورێکانی بەردەوام زیادیان دەکرد و بەهێز دەبون تا کوڕی زوبەیر عەبدالله کوڕی یەزید وئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحەی لەسەر کار لابرد و لەجیاتی ئەو دوانە، عەبدالله کوڕی موتیعی وەك فەرمانداری کوفە رەوانە کرد. بەحیر کوڕی رەستان، چاوی پێی کەوت و ئەمە لەکاتێکدابو بەرەو کوفە دەڕۆیشت. پێی وت: ئەمشەو مەڕۆ چونکە (مانگ لەچنگارە، مانگ لەسەر دو شاخی مەڕەکانە). موختار وتی: مەگەر ئەوە نیە کە مەبەستی شەڕکردنمان هەیە؟ ئەو سەرکەوتنی بەهەمان شێوە کەدەمیویست، بەدەستی هێنا. لەوەبەدوا ئەزمونی (سەرکەوتن) بو بەبەشێك لەوتارەکەی ئەو چونکە پیاوێکی بێ ئەندازە بوێر بو.

ئیبراهیم بۆ مەدینە گەڕایەوە و باجەکەی تەسلیم نەکرد. لەبەر ئەمە ئاژاوەیەك دروست بو بەڵام کوڕی زوبەیر چاوپۆشی کرد.

هاتنی کوڕی موتیع لەمانگی رەمەزان، پێنج رۆژ بۆ کۆتایی/ ٢٥ ئاوریلی ٦٨٦ زایینی بو. ئەو ئەیاس کوڕی مەزاربی وەك سەرکردەی پاسەوانەکانی خۆی دەست نیشان کرد و فەرمانی پێدا کردارێکی باشە بکاتە پیشە و سەختگیری لەسەر گومان لێکراوان بکات. کاتێك گەیشت، ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان و قسەی بۆئەوان کرد و دواتر وتی: دوای سڵاو، سەروەری باوەڕداران، کوڕی زوبەیر، منی کردۆتە فەرماندەی شار و سنورەکانی ئێوە و فەرمانی پێداوم باجتان لێ وەربگرم و زیادەی بەخشش لای ئێوە نەبەمەدەر مەگەر بەرەزامەندی خۆتان. دەبێت پێشنیارەکانی عومەر کوڕی خەتاب لەکاتی مەرگ سەبارەت بەئێوە بەکار ببەم و درێژە بەشێوازەکەی کوڕی عەفان بدەم. لەخوا بترسن وبۆ رێگەی راست بگەرێنەوە و ناسازگاری مەکەنە پیشە و نەزانەکانتان دەمکوت بکەن

چونکە ئەگەر نەیکەن دەبێت تەنیا خۆتان سەرکۆنە بکەن و لەسەرکۆنە کردنی من خۆتان بەدور بگرن. سوێند بەخواوەندی خوا، نەخۆش و کردارخراپ پێشێل دەکەم و یاخیە کردار خوارەکان راست دەکەمەوە.

سایب کوڕی مالکی ئەشعەری هەستا و وتی: بردنی بەخشە زیادەکانی ئێمە، شایەتی دەدەین کە رازی نین لێرەوە بۆ شوێنێکی دیکەی ببەن و تەنیا دەمانەوێت بەسەر خۆماندا دابەش بکرێت. هەروەها دەمانەوێت فەرمانڕەوایەتی کردنی ئێمە لەسەر شێوەی عەلی کوڕی ئەبی تالب بێت کە تا دوایین ساتەکان لەسەرزەمینەکانی ئێمە ئەو شێوازەی بەکار برد. ئێمە پێویستمان بەشێوازی عوسمان سەبارەت بەبەخشش و گیان و سامانی خۆمان نیە. هەروەها بەشێوەی عومەر کوڕی خەتاب رازی نابین هەرچەند لەنێوان ئەو دو شێوازە، ئاسانترینیان بو. بەڵێ، ئەو بەشێوەیەکی چاك هەڵس وکەوتی لەگەڵ خەڵکان دەکرد.

یەزید کوڕی ئەنس وتی: سایب راست و چاکە دەکاتە پیشە. کوڕی موتیع وتی: لەناو ئێوەدا لەسەر بنەمای ئەو شێوازەی دەتانەوێت، هەڵس و کەوت دەکەین.

دواتر ئەیاس کوڕی مەزارب ڕۆشتە لای کوڕی موتیع وپێی وت: سایب کوڕی مالك لەگەورەکانی دەستەکەی موختارە. کەسێك بۆ لای موختار رەوانە بکە تا بێتە لای تۆ. کاتێك هات، بیخە زیندان تا کاروبارەکانی خەڵك سامان بدرێت. دەڵێی کاروبارەکان بۆ ئەو ئارامیان گرتوە و هەمو ئەم شارە لەژێر فەرمانڕەوایەتی ئەودایە.

کوڕی موتیع، زایدە کوڕی قودامە و حسین کوڕی عەبداللە بورسمی لەهەمەدان بەدوای موختار رەوانە کرد کە وتیان: وەرە بۆ لای فەرمانداد. ئەو مەبەستی ڕۆشتنی کرد و (فالی بەقورئان گرتەوە) و ئەم ئایەی خوێند: کاتێك دەستەی ناباوەڕان فێڵ بەکار دەبەن، تا بتگرن یا بتکوژن یا دورت بخەنەوە، فێڵیان بەکار دەبرد و خوا بەتالی دەکردەوە و خوا باشترینی چارەسەرکەرانە (انفال/ ٨/ ٣٠). موختار جل و بەرگی خۆی فرێدا و وتی: پێستەیەکم پیا بدەن چونکە (تا)م لێهاتوە، سەرمام دەبێت. بڕۆنە لای فەرماندار و لەنەخۆشیەکەی من ئاگاداری بکەنەوە. ئەو دوانە گەڕانەوە بۆ لای کوڕی موتیع و ئاگاداریان کردەوە. کوڕی موتیع دەستی لێ هەڵگرت.

موختار کەسی بەدوای هاورێکان و شوێنکەوتەکانی خۆی رەوانە کرد و ئەوانی

لەماڵەکانی دەوروبەری خۆی جێگە کردەوە. پیاوێك لەیارانی شبام (هۆزێك لەهەمەدان) هات. پیاوێکی ڕێزدار بەناوی عەبدولرەحمان کوڕی شورەیح بو. ئەو چاوی بەم کەسانە کەوت: سەعید کوڕی مەنقەزی سوری، سیعر کوڕی ئەبی سیعری حەنەفی، ئەسوەد کوڕی جەرادی کیندی و قودامە کوڕی مالکی جوشەمی. بەوانی وت: موختار دەیەوێت بەهاوکاری ئێمە بزوتنەوەکەی خۆی دەست پێ بکات. نازانین ئایا کوڕی حەنیفە ئەوی ڕەوانە کردوە یا نە. ئێمە بۆ لای کوڕی حەنیفە ببەن تا پێی بڵێین موختاری لەسەر چ کردار و یاسایەك بۆ لای ئێمە ڕەوانە کردوە. ئەگەر فەرمانمان پێدات، شوێنی بکەوین، ئەو کارە دەکەین و ئەگەر ڕێگەمان لێ بگرێت، لەو خۆمان بەدور دەگرین. سوێند بەخوا نابێت لەم جیهانە هیچ شتێك ڕێزدارتر لەمانەوەمان بەڕاستی لەسەر دینەکەمان بێت. پێیان وت: ڕاستت وت.

ئەوان بۆ لای کوڕی حەنیفە بەڕێکەوتن و کاتێك ڕۆشتنە لای، لەحاڵی خەڵکان پرسیاری کرد و ئەوان بارودۆخی خۆیان بۆ باس کرد و مەبەستەکەی خۆیان شاردەوە. ڕێگە و شێوازی موختار کوڕی ئەبی عوبەیدەیان بۆ باس کرد کە چی بەوان وتوە. داوایان لە کوڕی حەنیفە کرد فەرمان بدات تا شوێنی بکەون. کاتێك لەوتارەکەیان تەواو بون، کوڕی حەنیفە سوپاسی خوای بەجێهێنا و لەپێشی بنەماڵەی پێغەمبەری بیرخستنەوە و پرسەی کوژرانی حسینی ئاشکرا کرد. دواتر بەوانی وت: بەڵام ئەوەی سەبارەت بەتۆڵە سەندنەوەی خوێنی ئێمە ئاماژەتان پێدا، سوێند بەخوا ئارەزو دەکەم کە خواوەند بەهێزی هەر بەندەیەك لەبەندەکان کەبیەوێت، تۆڵەی ئێمە لەم ستەمکارانە وەربگرێت. ئەگەر نەیدەویست، دەیوت: شوێنی مەکەون.

ئەوان گەڕانەوە و بینیان خەڵکانێك لەشیعەکان (کەپێشتر ئاگاداریان کردبونەوە) چاوەڕوانی گەڕانەوەی ئەوانن. ئەم کارە لای موختار ناپەسەند و دەترسا ئەوان پەیامێك بێنن کەشیعەکان لەدەوری ئەو دوربخاتەوە. کاتێك گەیشتنە کوفە، پێش ڕۆشتن بۆ ماڵەکانی خۆیان، ڕۆشتنە لای موختار. بەوانی وت: ها، چ هەواڵ و پەیامێکتان پێیە؟ گومانتان دروست کرد و ئاژاوەتان نایەوە! وتیان: فەرمانمان وەرگرت تا پشتیوانی تۆ بکەین. وتی: خوا گەورەیە! شیعەکان لەدەوری من کۆبکەنەوە. ئەوانەی نزیك بون، هاتن. بەوانی وت: چەند کەسێك ویستیان ڕاستی ئەوەی من باسی دەکەم، لەڕێبەری

رزگار بو (سوشیانس) بپرسن. بۆ ئەم کارە ڕۆشتنە لای. سەبارەت بەوەی من باسی دەکەم، پرسیاریان کرد و ئەوانی ئاگادار کردەوە کە وەزیر و پشتیوان و نێردراوی ئەوم. فەرمانی بەنێوەدا فەرمانەکانی من جێبەجێ بکەن و لەوەی داوای دەکەم، گوێڕایەڵ بن. مەبەستی من ئەوەیە کە: دەبێت لەگەڵ پێشێل کەرانی دین و راستی شەڕ بکەین و تۆڵەی خوێنی بنەماڵەی پێغەمبەر وەربگرین.

عەبدولرەحمان کوڕی شوەریح هەستا و باسی ڕۆشتنی خۆی بۆ لای کوڕی حەنیفەی گێڕایەوە و زیادی کرد کە کوڕی حەنیفە فەرمانی پشتیوانی و شوێنکەوتنی موختاری پێداون. بەوانی وت: ئەوانەی لێرەن، ئەم پەیامە بۆ ئەو کەسانەی لێرە ئامادە نین، بگێڕنەوە. ئامادە بن و هێزەکانی خۆتان کۆبکەنەوە.

شیعەکان لەدەوری کۆبونەوە. شەعبی و باوکی شورەحبیل لەناو ئەواندا بون، کاتێك بۆ دەسپێکی بزوتنەوەکەی ئامادە بو، یەکێك لەهاورێکانی پێی وت: سەرانی کوفە، بۆ شەڕ لەگەڵ ئێوە لەگەڵ کوڕی موتیع یەکیان گرتوە. ئەگەر ئیبراهیم کوڕی (مالك) ئەشتەر لەگەڵ ئێمە یەك بگرێت و وەڵامی بانگەوازەکەی ئێمە بداتەوە، هیوادارەدەبین بتوانین بەسەر دوژمنەکەی خۆمان سەرکەوین چونکە ئەو جوامێرێکی گەورە و رێزدارە وخزم و کەس و کاری بەهێز و ئامادە بۆ شەڕی هەیە.

موختار بەوانی وت: بڕۆنە لای و بانگەوازەکەی ئێمەی پێ رابگەیێنن. ئەوان هاورێ لەگەڵ شەعبی ڕۆشتنەدەر وبەسەرهاتەکەی خۆیان بۆ باس کرد و داوایان لێکرد لەم کارەدا هاوکاریان بکات. بیریان خستەوە کە باوکی چەند لەخۆشەویستی عەلی و بنەماڵەکەی بەهێز و خۆڕاگر بوە. بەوانی وت: وەڵامی بانگەوازەکەی ئێوە بۆ تۆڵەسەندنەوەی خوێنی حسین و بنەماڵەکەی دەدەمەوە بەو مەرجەی من بکەنە فەرمانڕەوا و رێبەری خۆتان. پێیان وت: بۆ ئەم کارە شیاویت بەڵام هیچ رێگەیەك بۆ گەیشتن بەمەبەستەکەت نیە. چونکە موختار بەنوێنەرایەتی سۆشیانس هاتۆتە لای ئێمە. ئەو بۆ شەڕ دیاری کراوە و فەرمانیان بەئێمەداوە ملکەچ و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بین. ئیبراهیم بێدەنگ بو و وەڵامی بانگەوازەکەی ئەوانی نەدایەوە. گەڕانەوە و موختاریان لەم بەسەرهاتە ئاگادار کردەوە. ئەو سێ رۆژ چاوەڕێی کرد ودواتر لەگەڵ دە کەس و چەند کەس لەهاورێیانی خۆی، لەناویان (شەعبی و باوکی)

ڕۆشتە لای ئیبراهیم. ڕۆشتنە لای و ئیبراهیم فەرشی بۆ ڕاخستن. دانیشتن و موختار لەگەڵ ئەو لەسەر یەك فەرش دانیشت. موختار پێی وت: ئەمە نامەی محەممەد کوڕی عەلی سەروەری باوەڕدارانە کە باشترینی خەڵکانی ئەمڕۆی سەر زەوی و کوڕی باشترین خەڵکانی دوێنێی سەرزەویە و ئەمە دوای پێغەمبەر و نێردراوەکانی خوایە. داوا لەتۆدەکات هاوکاری و پشتیوانی ئێمە بکەیت.

شەعبی دەڵێت: نامەکە بەمن بو، کاتێك موختار لەوتارەکەی تەواو بو، بەمنی وت: نامەکەی پێ بدە. شەعبی نامەکەی پێدا کەخوێندیەوە و بینی بەم شێوەیە نوسراوە: لەمحەممەد (سۆشیانس) بۆ ئیبراهیم کوڕی مالکی ئەشتەر. سڵاو لەتۆ. من سوپاسی خوا دەکەم کە جگە لەو خوایەك نیە. دوای سڵاو، من وەزیر و نێردراوی خۆم هەڵبژارد و بۆ لای ئێوەم ڕەوانە کرد و فەرمانم پێدا لەگەڵ دوژمنەکانم شەڕ بکات و تۆڵەی خوێنی کەسانی بنەماڵەکەم بکاتەوە. ئێستا تۆ خۆت و خەڵکەکەت و فەرمانبەرانت هەستە کە ئەگەر وەڵامی داواکاریەکەم بدەیتەوە، بۆ ئەم کارەت لای من پێگەیەکی بەرزت پێدەبڕێت و هەوساری ئەسپەکان و هەمو سوپا هێرش بەرەکان و کەران تا کەرانی هەر شارێك و تەختی وتاردان و سنورێك دورتر لەکوفە تا دورترین شوێنی شام، کەبەسەریدا زاڵ ببێت، بۆ تۆبێت.

کاتێك لەخوێندنی نامەکە تەواو بو، وتی: پێش ئەمڕۆیش نامەی کوڕی حەنیفە بۆ ئێمە هاتوە و من نامەم بۆ نوسی و ئەو تەنیا بەناوی خۆی و ناوی باوکیەوە نامەکانی بۆ من دەنارد. موختار وتی: ئەوە ڕۆژگارێك بوە وئەمڕۆ ڕۆژگارێکیتر. وتی: کەواتە کێ دەزانێت ئەم نامە بۆ منە؟ دەستەیەك لەهاوڕێکانی شایەتیاندا کە ئەم کەسانە لەناویاندا بون: زەید کوڕی ئەنس، ئەحمەر کوڕی شەمیت، عەبداللە کوڕی کامل و دەستەیەك لەوان جگە لەشەعبی.

کاتێك شایەتیاندا، ئیبراهیم لەسەروی فەرشەکە هاتەخوار و موختاری لەسەرەوە دانیشاند و بەیعەتی لەگەڵ کرد. دواتر لای ئەو ڕۆشتن. ئیبراهیم بەشەعبی وت: بینیم لەگەڵ خەڵك شایەتیت نەدا، نە تۆ نە باوکت. ئایا گومان دەکەیت ئەوان لەسەر بنەمای ڕاستی و دروستی شایەتیاندا؟ پێی وت: ئەوان قورئان خوێنە گەورەکان و پیرانی شارەکان و سوارکارانی عەرەبن وکەسانێکی وەك ئەوان تەنیا ڕاستی دەهێننە سەرزمان.

ئەو ناوەکانی ئەوانی نوسی و لای ئەو بەجێی هێشت. ئیبراهیم کەسان و خزمەکان و فەرمانبەرانی خۆی بانگ کرد و هاتوچۆی بۆ لای موختار دەست پێکرد، ئەوان کارەکانی خۆیانیان سامان دەدا. بڕیاریاندا شەوی پێنج شەممە چواردەی رەبیع الاولی ساڵی شەست و شەش / ١٩ ئۆکتۆبەری ٦٨٥ زایینی بزوتنەوکەی خۆیان دەست پێبکەن.

کاتێك ئەو شەوە گەیشت، ئیبراهیم نوێژی شەوی لەگەڵ هاوەڵانی خۆی خوێند و دواتر مەبەستی ڕۆشتن بۆ لای موختاری کرد. خۆی و هاورێکانی جل و بەرگی شەڕیان لەبەر کردبو. ئەیاس کوڕی مەزارب ڕۆشتە لای کوڕی موتیع و پێی وت: موختار ئەمشەو یا سبەی شەو بەناچاری بزوتنەوەکەی دەست پێدەکات، من کوڕەکەم بۆ کوناسە رەوانە کرد. ئەگەر بۆ هەر گەڕەکێك گەورە پیاوێك لەهاورێکانت هاورێ لەگەڵ دەستەیەك شەڕکەر رەوانە بکەیت، موختار و هاورێکانی ترسیان لێ دەنیشێت.

کوڕی موتیع ئەم کەسانەی رەوانە کرد و فەرمانی بەهەرکامیاندا: خەڵکەکەی خۆتان لەم کارە دور بخەنەوە و سەبارەت بەم پەیامە هیچ شتێك بەکەس مەڵێن: عەبدولرەحمان کوڕی سەعید کوڕی قەیسی هەمەدانی بۆ گەڕەکی سەبیع، کەعب کوڕی ئەبی کەعبی خەصعەمی بۆ گەڕەکی بشر، زەحر کوڕی قەیسی جوعەفی بۆ گەڕەکی کێندە، عەبدولرەحمان کوڕی میخنەف بۆ گەڕەکی سایدیان، شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن بۆ گەڕەکی سالم، یەزید کوڕی رویەم بۆ گەڕەکی موراد. رایسپاردن تا وشیار بن تا لەشوێنەکانیانەوە زیانیان بەرنەکەوێت. کەسی بۆ لای شەبس کوڕی ریبعی بۆ شەبخە (زەوی سوێرەڵان) رەوانە کرد و وتی: کاتێك دەنگی منت بیست، رەوانە ببە.

ڕۆشتنەدەرەوەی ئەوان بەرەو (جەبابین) لەرۆژی دوشەممەدا بو. ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر لەشەوی سێ شەممە هاتەدەر و بەرەو لای موختار بەرێکەوت. ئاگاداریان کردەوە کەجەبابین لێوانلێوە لەپیاوە شەڕکەرەکان و ئەیاس کوڕی مەزارب هاورێ لەگەڵ پاسەوانەکان، بازار و کۆشکیان (بۆ هێرش بردن یا پارێزگاری کردن) بەپیاوە شەڕکەرەکان تەنیوە. لەپیاوەکانی نزیکەی سەد زرێ پۆشی هەڵگرت کەهەمویان زرێیان پۆشیبو. هاورێکانی پێیان وت: لەم رێگا خۆت بەدور بگرە. وتی: سوێند بەخوا بێ چەند و چون لەناو بازار و لای کۆشکەوە تێدەپەڕم و دوژمنان دەترسێنم و ریسوایی و ناتەوانی ئەوان لەبەرابەر خۆمان ئاشکرا دەکەم.

ئەو لەدەروازەی پیل لای ماڵی عەمرۆ کوڕی حورمیس تێپەڕی کرد. ئەیاس کوڕی مەزارب هاوڕێ لەگەڵ پاسەوانەکان روبەروی ئەوان بونەوە. وتیان : کێن؟ ئیبراهیم وتی: ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر. ئەیاس وتی: ئەم خەڵکەی لەگەڵ تۆن، کێن؟ ئێوە چیتان دەوێت؟ رێگە نادەم بڕۆیت تا دەتبەمە لای فەرماندار. ئیبراهیم وتی: رێگە بکەرەوە. ئەیاس وتی: نایکەمەوە. پیاوێك بەناوی ئەبو قەتن لەهەمەدان لەگەڵ ئەیاس کوڕی مەزارب بو کە رێزی لێدەگرت و هاوڕێی کوڕی ئەشتەر بو. کوڕی ئەشتەر پێی وت: ئەی ئەبو قەتن، وەرە لای من. ئەبو قەتن لێی نزیك کەوتەوە. ئەبو قەتن گومانی دەکرد ئیبراهیم داوای لێدەکات تا لەنێوان خۆی و ئەیاس نێوەنجیگەری بکات. کاتێك لێی نزیك کەوتەوە، رمەکەی خۆی هەڵگرت و لەقوڕگی ئەیاسی چەقاند و ئەوی خستە سەرزەوی و فەرمانی بەیەکێك لەپیاوەکانی خۆیدا کە سەری لەجەستەی جیا کردەوە. هاوەڵانی ئەیاس بڵاوەیان لێکرد و بۆ لای کوڕی موتیع گەڕانەوە.

کوڕی موتیع لەجێگەی ئەو کوڕە گەورەکەی راشد کوڕی ئەیاسی کردە سەرکردە پاسەوانەکانی خۆی و رەوانەی کرد. لەجیاتی راشد، سوەید کوڕی عەبدولرەحمانی مینقەری و ئەبو قەعقاع کوڕی سوەیدی رەوانە کرد.

ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر رۆشتە لای موختار وپێی وت: ئێمە بڕیارماندابو سبەی شەو بزوتنەوەکەمان دەست پێبکەین بەلام پێشهاتێك رویداوە کە ناچارمان دەکات ئەمشەو بزوتنەوەکە دەست پێبکەین. ئیبراهیم موختاری لەروداوەکان ئاگادار کردەوە. موختار لەکوژرانی ئەیاس کوڕی مەزارب شادمان بو و وتی: ئەمە خۆی یەکەم سەرکەوتنە. دواتر بەسەعید کوڕی مینقەزی وت: هەستە و لەسەر رمەکان و قامیشەکان ئاگر دابگیرسێنە و هەڵیانکە. تۆیش ئەی عەبدالله کوڕی شەداد، هاوار بکە: ئەی سەرکەوتو، بمرێنە (هاوشێوەی دروشمی تۆڵەستێنەکان و شەڕکەران)، تۆی ئەی سوفیان کوڕی لەیلا و تۆئەی قودامە کوڕی مالك، هەستن و هاوار بکەن: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی حسین دەکەن!

ئیبراهیم پێی وت: ئەوانەی لەگەڕەکەکاندان، رێگە نادەن هاورێکانمان بەرەو لای ئێمە بێن. ئەگەر بڕۆمە لای خەڵکەکەی خۆم و وەلامدەرەوەکان و شوێنکەوتەکان بانگ بکەم و ئەوان بەگەڕەکەکانی کوفەدا بسورێنمەوە و دروشمەکان بەرز بکەینەوە، ئەوانەی

خوازیاری هاتنەدەرەومن، دێنەدەر. هەرکەسێك هات، لای هاوڕێکانت جێگیری بکە. ئەگەر ناچار بەپەلە کردن بویت، ئەو کەسانەی لای تۆن، پارێزگاریت لێ دەکەن تا من دەگەڕێمەوە. موختار پێی وت: ئەو کارە بکە و خێراکە. ئاگادار بە، نەڕۆیتە لای فەرماندارەکەی ئەوان و شەڕی لەگەڵ نەکەیت، تا ئەو شوێنەی دەتوانی خۆت لەشەڕ کردن بەدور بگرە مەگەر ئەوەی بۆ ئەو کارە ناچار ببێت.

ئیبراهیم و هاوڕێکانی بۆ لای خەڵکەکەی خۆیان گەڕانەوە. هەمو یا زۆرینەی ئەو کەسانەی وەڵامی بانگەوازەکەی ئەویان دابویەوە، لای ئەو کۆبونەوە. ئەو لەو شوێنانەی فەرماندە دەست نیشان کراوەکانی کوڕی موتیع لەوێ بون، خۆی بەدور دەگرت. کاتێك گەیشتە مزگەوتی سەکون، دەستەیەك لەسوارەکانی زەحر کوڕی قەیسی جوعەفی، بێ سەرپەرەست، روبەروی بونەوە. ئیبراهیم هێرشی کردە سەریان و زەوی لەوان پاك کردەوە. ئەوەندەی لەوان کوشت تا بەرەو گەڕەکی کێندە دوری خستنەوە. بەردەوام دەیوت: ئەی خوایە، تۆ دەزانی ئێمە بۆ بنەماڵەی پێغەمبەرەکەت، توڕە بوین، دژی ئەوان شۆڕشمان کرد و خوازیاری خوێنی بەستەم کوژراوەکانین، خوایە، بەسەر ئەواندا زاڵمان بکە.

ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر ئەوانی شکستدا و گەڕایەوە و روی لەگەڕەکی ئوسیر کرد. دروشمەکەی خۆیان دەوتەوە و لەوێ چاوەڕوان بون. سوەید کوڕی عەبدولرەحمانی مینقەری هێرشی کردە سەریان و هەوڵیدا لەناویان ببات و لەم رێگەوە لای کوڕی موتیع پێگەیەك بەدەست بێنێت. ئیبراهیم هاوەڵانی خۆی بانگ کرد: ئای پاسەوانە خواییەکان، دابەزن کە ئێوە بۆ سەرکەوتن شیاوترن لەم خراپەکارانە کە مەلەیان لەخوێنی بنەماڵەی پێغەمبەرەکەتان کرد. ئەوان هاتن. ئیبراهیم هێرشی کردە سەریان و بۆ بیابان دوری خستنەوە. ئیبراهیم شوێنیان کەوت تا ئەوەی بۆ کوناسە هەڵاتن. هاوڕێیانی ئیبراهیم پێیان وت: شوێنیان بکەوە و ئەو ترسەی بەسەر ئەواندا زاڵبوە، بۆ لەناوبردنیان بقۆزەرەوە. ئیبراهیم وتی: ئەو کارە ناکەم. دەڕۆینە لای رێبەرەکەمان کە پیاوێکی خواپەرەستە تا خوا ترسی ئەو بەبینیی ئێمە بڕەوێنێتەوە و بزانێت کەچ سەرکەوتنێکمان بەدەست هێناوە. و لەم رێگاوە خۆی و هاوڕێکانی بەهێزتر ببن هەرچەندە هێشتا ئاسودە نیم کە لەشوێنێکەوە زیانی بەرنەکەوتبێت.

دواتر ئیبراهیم بەرێکەوت تاگەیشتە ماڵەکەی موختار. دەنگەدەنگی بیست و خەڵکانی بینی کەیەکتر کوشتار دەکەن. شەبس کوڕی ربیعی لەسەبخەوە هێرشی کردبوە سەر. موختار یەزید کوڕی ئەنسی بۆ شەڕی ئەو ئامادە کرد. دواتر حەجار کوڕی ئەبجەر هات و موختار ئەحمەر کوڕی شەمیتی بۆ روبەروبونەوەی ئەو رەوانە کرد. لەو کاتەی خەڵك سەرقاڵی کوشتاری یەکتر بون، لەناکاو ئیبراهیم لەرێگەی کۆشکەوە هات. حەجار و هاورێکانیان ئاگادار کردەوە کە ئیبراهیم لەپشتەوە هێرشی کردۆتە سەریان، پێش ئەوەی ئەوان بێن، ئەمان بۆ ناو کۆڵانەکان رایان کرد و ئیبراهیم و هاورێکانی ئەوانیان نەبینی. قەیس کوڕی تەهفەی نەهدی هاورێ لەگەڵ سەد شەڕکەر گەیشت. ئەو لەیارانی موختار بو. هێرشی کردە سەر شەبس کوڕی رێبعی کە لەگەڵ یەزید کوڕی ئەنس شەڕی دەکرد. رێگەی بۆ ئەوان کردەوە تا کۆبونەوە. شەبس رۆشتە لای کوڕی موتیع و پێی وت: فەرماندەکانی ئامادە بۆ شەڕ لەکۆڵانەکان بانگ بکە و خەڵکانیتریش بۆ ئێرە رەوانە بکە و شەڕیان لەگەڵ دەست پێبکە چونکە بەهێز بون و موختار هاتۆتەدەر و خۆی ئاشکرا کردوە و کاروبارەکان بۆ ئەو ساماندراون.

کاتێك وتەکەی بەگوێی موختارگەیشت، لەگەڵ دەستەیەك لەهاورێکانی هاتەدەر تا لەپشتی دێری هند لەسەبخە دابەزی. ئەبو عوسمانی نەهدی هاتەدەر و لەناو خەڵکانی شاکر هاواری کرد. ئەوان لەماڵەکانیان کۆبونەوە و دەترسان بێنەدەر چونکە کەعبی خەسعەمی لەوان نزیك بو. ئەو دەرگای کۆڵانەکانی بەروی ئەواندا داخستبو. کاتێك ئەبو عوسمان و هاورێکانی رۆشتنە لای ئەوان، هاواریان کرد: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی حسین دەکەن، ئەوەندە شەڕیان لەگەڵ کەعب کرد کە رێگەی بۆ ئەوان کردەوە. ئەوان بەرەو لای موختار بەرێکەوتن و لای ئەو دابەزین. عەبدالله کوڕی قەتادە لەگەڵ دوسەد شەڕکەر هاتەدەر و پەیوەستی موختار بو.

هەروەها شەبامیەکان هاتنەدەر کەدەستەیەك لەهەمەدان بون. ئەوان لەکۆتاییەکانی شەو گەیشتن. ئەم هەواڵە بەعەبدولرەحمان کوڕی سەعیدی هەمەدانی گەیشت. پەیامی بۆ ناردن کە: ئەگەر دەتانەوێت برۆنە لای موختار، لەگەرەکی سەبیعەوە نەرۆن. ئەوان پەیوەستی موختار بون. لەناو ئەو دوانزە هەزار کەسەی بەیعەتیان لەگەڵ موختار بەستبوە، سێ هەزار و هەشسەد پیاوی شەڕکەر لەدەوری کۆبونەوە. ئەوان پێش

بەرەبەیان گەیشتنە لای ئەو. بەیانی بویەوە و موختار لەم کاتەدا لەرێکخستن و ئامادە کردنی شەرکەرەکانی تەواو ببو. هێشتا تاریك بو کە نوێژی بەیانی لەگەڵ خەڵك خوێند.

کوڕی موتیع پەیك و پەیامی بۆ گەڕەکەکان رەوانە کرد و فەرمانی پێدان لەمزگەوت کۆببنەوە. فەرمانی بەراشد کوڕی ئەیاسدا هاوار بکات: ئەمان لەسەر هەمو ئەو کەسانە هەڵگیراوە کە ئەمشەو نایێن بۆ مزگەوت. خەڵك کۆبونەوە و کوڕی موتیع، شەبس کوڕی ریبعی لەگەڵ سێ هەزار شەرکەر بۆ شەڕی موختار رەوانەکرد. دواتر راشد کوڕی ئەیاسی لەگەڵ چوار هەزار کەس لەپاسەوانەکانی رەوانە کرد.

شەبس مەبەستی موختاری کرد. ئەم هەواڵە کاتێك بەموختار گەیشت کە نوێژی بەیانی خوێندبو. لەم کاتەدا سیعر کوڕی ئەبی سیعری حەنەفی لێی نزیك کەوتەوە. ئەو تا ئەو کاتە نەیتوانیبو پەیوەستی موختار ببێت. راشد کوڕی ئەیاسی لەسەر رێگەی خۆی بینی و ئەم هەواڵەی بەموختار راگەیاند. موختار، ئیبراهیم کوڕی ئەشتەری بەحەوتسەد یا شەشسەد پیاوی شەرکەر و بەوتەی دەستەیەك بەشەشسەد سوار و شەشسەد پیادە بۆ روبەروبونەوەی راشد رەوانە کرد و نوعەیم کوڕی هوبەیرە، برای مەسقەل کوڕی هوبەیرەی بەسێسەد سوار و شەشسەد پیادە رەوانە کرد و فەرمانی روبەروبونەوەی لەگەڵ شەبس کوڕی ربیعی پێدا. فەرمانی بەم دوانەدا لەکاری جەنگ پەلە بکەن و خۆیان نەکەنە نیشانەی دوژمن کەژمارەیان لەمان زیاترە. ئیبراهیم مەبەستی راشدی کرد. موختار یەزید کوڕی ئەنسی بەنۆسەد پیاوی شەرکەر لەشوێنی مزگەوتی شەبس کوڕی ربعی بۆ پێشەوەی خۆی رەوانە کرد. نوعەیم کوڕی هوبەیرە روی لەشەبس کرد و بەقورسی شەڕی لەگەڵ کرد. نوعەیم، سیعر کوڕی ئەبی سیعری کردە فەرماندەی سوارەکان و خۆی هاورێ لەگەڵ پیادەکان بەرێکەوت و شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد تا هەتاو گەیشتە ناوەراستی ئاسمان. سوپاکەی شەبس شکەستیان خوارد و بۆ ناو ماڵەکان رایان کرد.. شەبس ئەوانی بانگ کرد و بۆ شەڕی هانیدان. دەستەیەك لەوان گەڕانەوە و هێرشیان کردە سەر سوپاکەی نوعەیم کە بڵاو ببونەوە. ئەوانی تێکشکاند. نوعەیم کوڕی هوبەیرە خۆڕاگری کرد و کوژرا. سیعر کوڕی ئەبی سیعر و دەستەیەك لەهاورێکانی گرفتار بون. شەبس دەستبەرداری عەرەبەکان بو و کۆیلەکانی سەربڕی.

شەبس هات و گەمارۆی خستە سەر موختار. لەم کاتەدا بەدوای کوژرانی نوعمیم کوڕی هوبەیرە، موختار تا ئەندازەیەك سست و ناتەوان ببو.

کوڕی موتیع، یەزید کوڕی حارس کوڕی رویەمی هاورێ لەگەڵ دو هەزار شەڕکەر رەوانە کرد کە لەسەر دەروازەی کۆڵانەکان خۆڕاگریان کرد. موختار، یەزید کوڕی ئەنسی کردە فەرماندەی سوارەکان و خۆی لەگەڵ پیادەکان بەرێکەوت. سوارەکانی سوپاکەی شەبس هێرشیان کردە سەریان بەڵام ئەوان لەشوێنی خۆیان نەجولان. یەزید کوڕی ئەنس بەوانی وت: ئەی شیعەکان، ئێوە بەشێوەیەك گرفتار بون کە دەست و پێی ئێوەیان دەبڕیەوە و ئێوەیان لەسەر دارخورماکان لەدار دەدا و ئەمە تەنیا لەبەر خۆشویستنی بنەماڵەی پێغەمبەر بو. ئێستا دەزانن ئەگەر ئەم خراپەکارانە بەسەرتانا زاڵ ببن، چ بەڵایەکتان بەسەردێنن؟ سوێند بەخوا یەك کەس لەئێوە بەزیندویی ناهێڵنەوە، بەئەشکەنجە دەتانکوژن. بەڵایەك بەسەر ژن و مناڵ و سامانەکەتان دەهێنن کە مەرگ زۆر شیرینترە. سوێند بەخوا جگە لەراستی و خۆڕاگری و شمشێر وەشاندنی بەردەوام، هیچ شتێك ئێوە لەدەست ئەوان رزگار ناکات. بۆ هێرش بردن خۆتان ئامادە بکەن. ئەوان ئامادە بون و چاوەڕوانی فەرمانی ئەویان دەکرد. هەمویان کەوتنە سەر ئەژنۆ و دوژمنیان کردە نیشانە.

بەڵام ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر، ئەو روبەروی راشد کوڕی ئەیاس بویەوە و بینی کە چوار هەزار شەڕکەری لەگەڵدایە. ئیبراهیم بەیارانی خۆی وت: ئاگاداربن ژمارەی ئەوان نەتانترسێنێت. سوێند بەخوا پیاوێکی ئازا لەدە پیاوی شەڕکەر باشترە و خوا لەگەڵ خۆڕاگرانە. حوزەیمە کوڕی نەسر هاورێ لەگەڵ سوارەکانی خۆی پەیوەستیان بو. ئەو خۆی پیادە بو و لەناو پیادەکان شەڕی کرد. ئیبراهیم بەئاڵادارەکەی خۆی دەوت: ئاڵاکەی خۆت بۆ پێشەوە ببە، ئەمانیش لەگەڵ ئاڵاکە بۆ پێشەوە ببە.

خەڵك بەسەختی شەڕیان کرد. خوزەیمە کوڕی نەسری عەبسی هێرشی کردە سەر راشد کوڕی ئەیاس و ئەوی کوشت و جیهانی لەو پاك کردەوە. دواتر هاواری کرد: سوێند بەخوای کەعبە راشدم کوشت. سوپاکەی راشد شکستیان خوارد و هەڵاتن. ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر وخوزەیمە کوڕی نەسر دوای کوژرانی راشد کوڕی ئەیاس هاتنە لای موختار. ئەو مژدەدەرێکی بۆ لای موختار رەوانە کرد و هەواڵی کوژرانی راشدی پێدا. ئەو و

هاوڕێکانی تەکبیریان وت و ورەیان بەرز بویەوە و دڵشکان و نەمانی وڕە لای سوپاکەی کوڕی موتیع زیادی کرد.

کوڕی موتیع، حەسان کوڕی فاید کوڕی بەکری عەبسی لەگەڵ سوپایەکی گەورە (نزیکەی دو هەزار پیاوی شەڕکەر) ڕەوانە کرد. ئەو ڕێگەی لەئیبراهیم گرت تا زیانی ئەو لەسوپاکەی کوڕی موتیع کە لەسەبخە بون، دور بخاتەوە. ئیبراهیم هێرشی کردە سەریان کە بێ جەنگ و ڕەنج تێکشکان. حەسان کوڕی فاید نەیتوانی پارێزگاری لەسوپاکەی خۆی بکات. خوزەیمە کوڕی نەسر هێرشی کردەسەر بەڵام ئەوی ناسیەوە. پێی وت: ئەی حەسان، ئەگەر خزم نەدەبویت، دەمکوشتی، خۆت رزگار بکە. ئەسپەکەی لەپێکەوت و کەوتە خوار و خەڵك هێرشیان کردەسەر. ماوەیەك شەڕی کرد. خوزەیمە پێی وت: تۆ ئەمان دەدرێیت، خۆت مەکوژە. خەڵك دەستیان لێ هەڵگرت. خوزەیمە بەئیبراهیمی وت: کارێکی باشت کرد. ئەسپێکی بۆ هێنا، سواری کرد و وتی: پەیوەستی کەسەکانی خۆت بە. ئیبراهیم بۆ هاوکاری کردنی موختار ڕۆیشت کەشەبس کوڕی ڕێبعی گەمارۆیدابو. یەزید کوڕی حارس ڕوبەڕوی بویەوە. ئەو لەسەر دەروازەی کۆڵانەکان پاسەوانی دانابو. ئیبراهیم هات تا موختار لەبەرابەر سوپاکەی شەبس بپارێزێت. ئیبراهیم دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی بەسەرکردایەتی خوزەیمە کوڕی نەسر ڕەوانە کرد و خۆی بۆ لای موختار غاریدا کە لەگەڵ شەبس کوڕی ڕێبعی و سوپاکەی ئەو شەڕی دەکرد. کاتێك ئیبراهیم نزیك کەوتەوە، هێرشی کردە سەر شەبس. یەزید کوڕی ئەنسیش هێرشی کرد. شەبس و سوپاکەی بۆ ناو ماڵەکانی کوفە خزان. خوزەیمە کوڕی نەسر هێرشی کردە سەر یەزید کوڕی حارس و هێزەکانی ئەوی تێکشکاند. ئەوان لەسەر دەروازەی کۆڵانەکان زۆربون و کۆبونەوە ودەستەیەك ڕۆشتنە سەر بانەکان. موختار هات. کاتێك گەیشتە دەروازەی کۆڵانەکان، تیرهاوێژەکان تیربارانیان کرد و ڕێگەیان نەدا لەوێوە بڕواتە ناو کوفە.

خەڵك تێکشاو، لەشوێنی سەبخەوە بۆ لای کوڕی موتیع گەڕانەوە. لەم ناوەدا هەواڵی کوژرانی ڕاشد کوڕی ئەیاسی پێگەیشت و ئەو زیاتر تێکشکا و خەمبار بو. عەمرۆ کوڕی حەجاجی زوبەیدی پێی وت: ئەی پیاو، خەمبار مەبە، بڕۆ لای خەڵك وبۆ شەڕ لەگەڵ دژومن هانیان بدە چونکە خەڵك فراوانن و هەموان لەگەڵ تۆن جگە لەو دەستە کەمەی

کەمێستا دژی تۆ راپەڕیون و خوا ریسواکەری ئەوانە. من یەکەم خۆبەخشم. لەگەڵ من و کەسانی وەك دەستەیەك رەوانە بکە.

کوڕی موتیع هاتەدەر و لەناو خەڵکدا وەستا و سەرکۆنەی ئەوانی کرد کە شکەستیان خواردوە. داوای لێکردن بۆ شەڕی موختار و هاوڕێکانی بەرێکەون.

کاتێك موختار بینی یەزید کوڕی حارس رێگە نادات بڕواتە ناو کوفە، بەرەو ماڵەکانی ئەحمەس و بارق و موزینە غاریدا. ماڵەکانی ئەوان یەك یەك و دور لەیەك بو. ئاویان بەسوپاکەیدا بەڵام موختار نەیخوارد چونکە بەرۆژو بو. ئەحمەر کوڕی شەمیت بە کوڕی کاملی وت: ئایا گومان دەکەیت ئەو بەرۆژوە؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئەگەر رۆژوەکەی دەشکاند، هێزی وەردەگرت و باشتر دەبو. وتی: ئەو پارێزراوە (مەعصوم) و باشتر دەزانێت چی بکات. ئەحمەر وتی: راست دەکەیت، هیوادرام خوا بمبەخشێت.

موختار وتی: باشترین شوێن بۆ شەڕ کردن ئێرەیە! ئیبراهیم وتی: خوا ئەم خەڵکەی تێکشاندوە و ترس کەوتۆتە دڵیان. لەگەڵ ئێمە بەرێکەوە و بەخواستی خوا تا دابەزین لەکۆشك هیچ بەربەستێکمان نابێت. موختار هەمو بەتەمەن و نەخۆش و پەککەوتەکانی لەوێ بەجێهێشت و ئەبو عوسمانی ئەهدی بۆ پارێزگاری کردن لەوان راسپارد. ئیبراهیم لەپێش موختارەوە بەرێکەوت. کوڕی موتیع، عەمرۆ کوڕی حەجاجی لەگەڵ دو هەزار پیاوی شەڕکەر بۆ روبەروبونەوەی ئەوان رەوانە کرد. موختار پەیامی بۆ ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر رەوانە کرد کە: بۆ پێشەوە برۆ و مەوەستە. ئیبراهیم بۆ پێشەوە رۆیشت و مایەوە. موختار فەرمانی بەیەزید کوڕی ئەنسدا کە روبەروی عەمرۆ کوڕی حەجاج ببێتەوە. ئەو بەرێکەوت. موختار بەدوای ئیبراهیم بەرێکەوت. دواتر لەنوێژگەی خالید کوڕی عەبدالله چاوەڕوانی کرد و ئیبراهیم بەرێکەوت تا لەکوناسەوە بڕواتە ناو کوفە. شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن لەگەڵ دو هەزار پیاوی شەڕکەر روبەروی بویەوە. موختار، سەعید کوڕی مونقیزی هەمەدانی بۆ روبەروبونەوەی شیمر رەوانە کرد کە شەڕی دەست پێکرد. کەسی بۆ لای ئیبراهیم رەوانە کرد و فەرمانی پێدا بەرێکەوێت. ئەو بەرێکەوت تا گەیشتە کۆڵانی شەبس، بینی کە نەوفل کوڕی موساحیق هاوڕێ لەگەڵ دو هەزار یا پێنج هەزار پیاوی شەڕکەر ئامادە بۆ شەڕ وەستاوە. کوڕی موتیع فەرمانیدا لەناو خەڵکدا هاوار بکەن: پەیوەستی کوڕی موساحیق ببن.

کوڕی موتیع هات و لەکوناسە چاوەڕێ بو و شەبس کوڕی ڕێبعی وەك جێگری خۆی لەکۆشك دەستنیشان کرد. ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر لە کوڕی موتیع نزیك کەوتەوە و بەهاوڕێیانی خۆی وت پیادە ببن. بەوانی وت: ترس نەکەوێتە دڵتانەوە کەدەڵێن: شەبس هات، بنەماڵەی عوتەیبە کوڕی نەهاس هات، بنەماڵەی ئەشعەس هات، بنەماڵەی یەزید کوڕی حارس هات وبنەماڵەی فلان هات (ناوی بنەماڵەکانی کوفەی برد). دواتر وتی: ئەگەر ئەمان گەرمای شمشێر ببینن، شکەست دەخۆن و هەڵدێن و کوڕی موتیع بەجێدێڵن، بەشێوەیەك ڕەم دەکەم کە بزن لەبەرابەر گورگ. ئەو کارەیان کرد.

ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر، داوێنی عاباکەی خۆی تا کەمەر بەرز کردەوە. عابایان بەسەر زرێ وە لەبەر دەکرد. کاتێك هێرشی کردە سەر ئەوان، زۆری نەخایاند کە شکەستیان خوارد و بەسەر یەکدا هەڵدەگەڕان و ڕویان لەدەروازەکانی کوفە کرد و لەوێ کۆبونەوە. ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر خۆی بەنەوفل کوڕی موساحیق گەیاند. جڵەوی ئەسپەکەی گرت و شمشێری دەرکێشا تا بیکوژێت. کوڕی موساحیق وتی: ئەی کوڕی ئەشتەر، سوێندت دەدەم بەخوا، ئایا دوژمنایەتی لەنێوان من و تۆدا هەیە، یا خوێنێك کە لەمنی داوا بکەیت؟ ئیبراهیم ئازادی کرد. پیاو وتی: بەردەوام ئەم کارەی تۆم لەبیر دەبێت. ئەو بەردەوام ئەو کارەی ئیبراهیمی بیردەهێنایەوە.

ئەمان بەدوای ئەوان بۆ کوناسە ڕۆیشتن و ڕۆشتنە ناو بازار ومزگەوت و گەمارۆیان خستە سەر کوڕی موتیع و سەرکردەکانی خەڵك، جگە لەعەمرۆ کوڕی حورەیس لەگەڵ ئەودا بون. عەمرۆ کوڕی حورەیس ڕۆشتە ماڵەکەی و دواتر ڕێگەی بیابانی گرتەبەر. موختار هات و لای بازار چاوەڕوانی کرد. ئیبراهیم گەمارۆی خستە سەر کۆشك و یەزید کوڕی ئەنس و ئەحمەر کوڕی شەمیت لەگەڵ ئەودا بون. بۆ ماوەی سێ ڕۆژ گەمارۆیان لەسەر دانان. ئەو ئاڵقەی گەمارۆکەی بەردەوام تەنگتر و تەنگتر دەکرد. شەبس بە کوڕی موتیعی وت: جوان لەکاروباری خۆت و هاوڕێکانت بڕوانە چونکە سوێند بەخوا ئەوان لەخۆیان و لەتۆ بێ نیاز نین. وتی: بۆچونی ڕاستم نیشان بدەن. شەبس وتی: بۆچونی ڕاست ئەوەیە بۆ خۆت و ئێمە ئەمان وەربگریت و بڕۆیت و خۆت و بنەماڵەکەت لەناو نەبەیت. کوڕی موتیع وتی: من ئەم کارە بەپەسەند نازانم چونکە کاروبارەکان لەحیجاز و بەسرە بۆ سەروەری باوەڕداران ئارام و سەقامگیر بون. وتی: کەواتە بڕۆ بێ ئەوەی

کەس بەم نهێنیە بزانێت. لەکوفە لای هەر کەسێك کە دەتەوێت، بمێنەرەوە و دواتر پەیوەستی سەروەری باوەڕداران بە.

هەروەها عەبدولرەحمان کوڕی سەعید و ئەسما کوڕی خارجە وکوڕی میخنەف و سەرکردەکانی کوفە ئەم بۆچونەیان پشت ڕاست کردەوە. ئەو مایەوە تا شەو داهات. بەوانی وت: زانیم ئەوانەی ئەم کارەیان لەگەڵ ئێوە کرد، ریسواکان و پەستەکان بون چونکە گەورەکان و سەروەرانی ئێوە گوێرایەڵ و فەرمانبەرن. من هەواڵی کارەکانی ئێوە بەسەروەری باوەڕداران رادەگەیێنم و گوێرایەڵی و شەری ئێوەی بیردەخەمەوە تا خوا فەرمانەکانی خۆی جێبەجێ بکات. ئەوان وەسفیان کرد.

ئەو لای ئەوان ڕۆشتە ماڵی ئەبوموسا. ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر هات و لەبەردەگای کۆشك وەستا. دەرگاوانەکان دەرگای کۆشکیان کردەوە و وتیان: ئەی کوڕی ئەشتەر، ئایا ئەمانمان هەیە؟ وتی: ئەمانتان پێ بەخشرا. هاتنەدەر و لەگەڵ موختار بەیعەتیان کرد. موختار ڕۆشتە ناو کۆشك و لەوێ مایەوە و شەوی کردە بەیانی. گەورەکان لەمزگەوت و دەوروبەری کۆشك بون. موختار هاتەدەر و ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان و سوپاسی خوای کرد و دواتر وتی:

سوپاس بۆ خوایەك کەمژدەی سەرکەوتنی بەهاورێکەی خۆیدا و زیانی بەدوژمنەکانی بەخشی. ئەو ئەمەی لەکۆتایی ڕۆژگار، کردە مژدەیەك و فەرمانێك و کارێکی بێ چەند و چون. هەرکەس درۆی هەڵبەست، هێوابڕاو بو. ئەی خەڵکینە، ئاڵایەکیان بۆ هەڵکردین و نیشانەیەك لەبەردەممان. سەبارەت بەئاڵاکە وتویانە بەردەوام با شەکاوە بێت و سەبارەت بەنیشانەکە وتویانە بەرەو لای برۆن و هیچ کات پشت گوێی مەخەن. ئێمە گوێمان لەبانگەوازەکە گرت و بۆ جێبەجێ کردنی فەرمانی رێبەرەکەمان هەوڵماندا. زۆرن ئەو ژن و پیاوانەی هەواڵی مەرگ دەدەن و شین و گریان دەست پێدەکەن. دور بێت ئەو کەسەی پاخیگەری دەکاتە پیشە یا لەشەڕ بترسێت یا گوناح بکات یا درۆ بۆ پێشەوا هەڵبەستێت یا لەگۆڕەپانی شەڕ رابکات. ئەی خەڵکینە کۆببنەوە و لەسەر بنەمای رزگار بون بەیعەت بکەن چونکە سوێند بەو کەسەی لەسەر زەوی ئاسمانی جێگیر کرد و خاکی بەدۆڵەکان کردە ڕێ ڕێ، دوای بەیعەت لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبی تالب دەستی بەیعەتتان بۆ کەسێکی شیاوتر لەمن درێژ نەکردوە.

دواتر هاتە خوار و ڕۆشتە ناو کۆشك و گەورەکانی کوفە ڕۆشتنە لای و لەسەر بنەمای نوسراوی خواوەند و شێوەی پێغەمبەر و داوا کردنی خوێنی بنەماڵەی پێغەمبەر و شەڕ لەگەڵ دوژمنانی دین و بەرگری کردن لەهەژاران و خۆشەویستی لەگەڵ ئاشتی خوازەکان، بەیعەتیان لەگەڵ کرد.

لەناو ئەو کەسانەی بەیعەتیان لەگەڵ کرد، یەکیان مونزەر کوڕی حەسان بو و یەکیتر حەسان کوڕی مونزەر. کاتێك ئەم دوانە لای موختار گەڕانەوە، سەعید کوڕی مێنقەزی سوری لەگەڵ دەستەیەك لەشیعەکان ڕۆشتنە سەردانی. کاتێك ئەم دوانەیان بینی، وتیان: سوێند بەخوا ئەمانە لەسەرکردەی یاخیەکانن. مونزەر و حەسانی کوڕیان کوشت. سەعید ڕێگەی ئەم کارەی لێگرتن تا فەرمان لەموختار وەربگرن. بەڵام ئەوان ڕازی نەبون. کاتێك موختار ئەو هەواڵەی بیست، پەسەندی نەکرد. موختار ڕوی لەخەڵك کرد و مژدەی پێدان و خۆشەویستی گەورەکانی بۆ لای خۆی ڕاکێشا و هەوڵیدا هەڵس و کەوتێکی گونجاو و شیاو بگرێتەبەر.

پێیان وت: کوڕی موتیع لەماڵی ئەبو موسایە. ئەو بێدەنگ بو. کاتێك شەو داهات، سەد هەزار درەمی بۆ ڕەوانە کرد و وتی: کاروبارەکانی خۆت سامان بدە و خۆت بەم زێرانە بەهێز بکە چونکە من شوێنەکەی تۆ دەزانم و دەزانم تەنیا لەبەر نەبونی پارە نەڕۆشتویت. ئەم دوانە لەکۆنەوە هاوڕێی یەك بون.

موختار لەگەنجینە نۆ هەزار هەزار (نۆملیۆن) درەمی دەستکەوت. بەهاوڕێکانی خۆی کە لەبەرژەوەندی ئەو شەڕیان کردبو و نزیکەی سێ هەزار وپێنسەد پیاوی شەڕکەربون، پێنسەد درەمی بەخشی. و بەکەسانیتر کەژمارەیان شەش هەزار کەس و دوای ئەوە هاتنە لای و کۆشکەکەیان گەمارۆدابو و لە ماوەی ئەو سێ شەو ڕۆژەدا هاوڕێیەتیان دەکرد، دوسەد درەمی بەخشی. بەچاکە هەڵس و کەوتی لەگەڵ خەڵك کرد. گەورەکانی کردە هاونشینی خۆی و عەبدالله کوڕی کاملی یەشاکری کردە فەرماندە پاسەوانەکانی خۆی و فەرماندەیی پارێزەرانی بە کیسان کوڕی ئەبوعەمرە سپارد.

ڕۆژێك ئەم ئەبو عەمرەیە لەسەر سەری وەستا بو و موختار تەنیا ڕوی لەگەورەکان دەکرد و قسەی لەگەڵ ئەوان دەکرد. یەکێك لەخزمەکانی ئەبو عەمرە (لەموالیەکان) پێی وت: ئەی باوکی ئیسحاق، نابینیت تەنیا لەگەڵ عەرەبەکان قسە دەکات وئاوڕ لەئێمە

ناداتەوە؟ موختار پرسیاری کرد کە باسی چیتان دەکرد. ئاگاداریان کردەوە. موختار پێی وت: پێیان بڵێ ئەم کارەیان بەلاوە ناخۆش نەبێت چونکە ئێوە لەمن و من لەئێوەم. دواتر بۆ چەند ساتێك بێدەنگ بون، وتی: ئێمە لەگوناحاکاران، تۆڵەمان سەندەوە (سجدە/ ٢٢/٣٢) کاتێك ئەم قسەیان لێ بیست، وتیان: مژدەتان لێ بێت، وەك بڵێی کوشتارتان کرد یانی گەورەکان.

یەکەم ئاڵا کەموختار بەستی، بۆ عەبدالله کوڕی حارس برای مالکی ئەشتەر بو کە ئەوی بۆ ئەرمەنستان رەوانە کرد. دواتر ئاڵای بۆ ئەم کەسانە بەست و رەوانەی کردن: محەممەد کوڕی عومەیر کوڕی عوتارد بۆ ئازەربایەجان، عەبدولرەحمان کوڕی سەعید کوڕی قەیس بۆ موسڵ، ئیسحاق کوڕی مەسعود بۆ مەداین و سەرزەمینی جوخی، قودامە ئەبی عیسا کوڕی زەمعەی نەسری هاوپەیمانی سەقەفیەکان بۆ بێهقوبادی سەرو، محەممەد کوڕی کەعب کوڕی قورەزە بۆ بێهقوبادی ناوەڕاست، سەعد کوڕی حوزەیفە کوڕی یەمان بۆ حیلوان کە فەرمانی پێدا شەڕ لەگەڵ کوردەکان بکات و ڕێگاکان ئەمن بکات.

کوڕی زوبەیر، محەممەد کوڕی ئەشعەس کوڕی قەیسی وەك فەرمانداری موسڵ دەستنیشان کردبو. کاتێك موختار هاتە سەرکارو عەبدولرەحمانی وەك فەرمانداری موسڵ دەستنیشان کرد، محەممەد لەوێوە بۆ تکریت کۆچی کرد و چاوەڕوانی کۆتایی کارەکانی دەکرد. دواتر ڕۆشتە لای موختار و بەیعەتی لەگەڵ کرد.

کاتێك موختار لەم کارە سەرەتاییانە تەواو بو، بەکاری داوەری کردن هەستا وبۆ داوەری کردن لەنێوان خەڵك دانیشت. دواتر وتی: بەم هەمو گرفتاریەوە لەکاری داوەری کردن بێ ئاگا نابم. دواتر شورەیحی کردە سەرپەرەستی دامەزراوەی داد. شورەیح لەخەڵك ترسا و نەخۆشی کردە بیانو. خەڵکان دەیانوت: ئەم کەمتیارە پیرە خڵەفاوە، شیاو نیە بۆ ئەم کارە گەورە. ئەو شوێنکەوتەی عوسمان بو. ئەو بو لەزیانی حوجر کوڕی عودەی شایەتی دا، ئەو لەداستانی کوژرانی موسلیم کوڕی عەقیل لەگەیاندنی پەیامی هانی کوڕی عوروە بەخەڵکەکەی خۆی دورەپەرێز گرت، ئەو بو عەلی کوڕی ئەبی تالبی لەکارەکەی دورخستەوە. کاتێك ئەم وتانە بەگوێی شورەیح گەیشت، نەخۆشی کردە بیانو. موختار لەجیاتی ئەو عەبدالله کوڕی عوتەبە کوڕی مەسعودی بۆ ئەم کارە دەستنیشان کرد. عەبدالله نەخۆش کەوت و موختار لەجێگەی ئەو عەبدالله کوڕی مالکی تەمیمی دانا.

کوژرانی بکوژەکانی حسین کوڕی عەلی

لەسەردەستی موختار کوڕی ئەبی عویەیدە

لەم ساڵەدا موختار بەتۆڵە سەندنەوە لەبکوژەکانی حسین کوڕی عەلی (ئەوانەی لەکوفە بون)هەستا.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بو کاتێك کاروباری شام بۆ مەروان کوڕی حەکەم ساماندرا، دوسوپای رەوانە کرد، یەکیان بۆ حیجاز بەسەرکردایەتی حوبەیش کوڕی دەلجەی قینی (کە ئاماژەمان بەداستانی کوژرانی ئەودا) و یەکیتریان بۆ عێراق بەسەرکردایەتی کوڕی زیاد کە بەسەرهاتەکەیمان گێڕایەوە و ئاماژەمان پێدا کەدەستەیەك لەخەڵکانی کوفە لەکارەکەی خۆیان پەشیمان بونەوە و تۆبەیان کرد و لەگەڵ کوڕی زیاد شەڕیان دەست پێکرد و دەستەیەکی فراوان لەبکوژەکانی حسین کوڕی عەلیان کوشت. مەروان پەیمانی لەگەڵ کوڕی زیاد بەستبو، دەست بەسەر هەر ناوچە و سەرزەمینێك بگرێت، بۆ خۆی بێت: فەرمانیدا بۆ ماوەی سێ رۆژ هێرش و تاڵانی لەکوفە بخەنەگەڕ. قاچی کوڕی زیاد لەجەزیرە لەقوڕ چەقی. خەڵکی قەیسی عەیلان هاورێ لەگەڵ زەفەر کوڕی حارس لەوێ بون و ملکەچی فەرمانەکانی کوڕی زوبەیر بون. عوبەیدالله کوڕی زیاد بۆ ماوەی یەك ساڵ سەرقاڵی شەرکردن لەگەڵ ئەوان بو.

مەروان مرد و کوڕەکەی عەبدولمەلیك هاتەسەر کار. کوڕی زیادی لەپەیمانەکەی باوکی دڵنیا کردەوە و فەرمانی پێدا لەکارە پێراسپێردراوەکانی هەوڵی زیاتر بدات.

کاتێك رۆژگار تێپەڕی و کوڕی زیاد نەیتوانی چارەسەری قەیسیەکان بکات، روی کردە موسڵ و عەبدولرەحمان کوڕی سەعید کارگوزاری موختار لەوێ بو. ئەو نامەی بۆ موختار نوسی و ئاگاداری کردەوە کە کوڕی زیاد هاتۆتە موسڵ و ئەو لەبەرژەوەندی کوڕی زیاد موسڵی بەجێهێشتوە و ڕۆشتۆتە تکریت. موختار، یەزید کوڕی ئەنسی بانگ کرد و فەرمانی پێدا بەرەو موسڵ بڕوات و لەخوارەوەی ئەو سەرزەمینە دابەزێت تا ئەو سوپای پشتیوانی بۆ رەوانە بکات. یەزید وتی: رێگە بدە سێ هەزار سوار هەڵبژێرم، هەروەها لەکارەکەمدا سەربەستم بکە، ئەگەر پێویستم بو نامە بۆ تۆ دەنوسم و داوای هاوکاریت لێ دەکەم. موختار رێگەی پێدا. ئەو سێ هەزار پیاوی شەڕکەری بۆ خۆی

هەڵبژارد و لەکوفەوە بەرێکەوت. موختار و خەڵك بۆ بەرێکردنی هاتنەدەر. کاتێك ویستی ماڵئاوایی لێ بکات، پێی وت: ئەگەر روبەروی دوژمنان بویتەوە، دەرفەتیان پێمەدە و ئەگەر بەسەر ئەوان سەرکەوتیت، کارەکانی خۆت پشت گوێ مەخە. دەبێت رۆژانە هەواڵی تۆ بەمن بگات. ئەگەر پێویستت بەهاوکاری بو، بۆم بنوسە هەرچەند من هێزی پشتیوان بۆ تۆ رەوانە دەکەم ئەگەر بۆیشم نەنوسیت تا ئەم کارە بازوەکانی تۆ بەهێز بکات و دوژمنانی تۆ پەرێشان. لەخوا بۆیان پاڕایەوە تا ئەوان بەتەندروستی بهێڵێتەوە. ئەوانیش لەخوا بۆ موختار پاڕانەوە. بەوانی وت: لەخوا داوای گیان بەخشینم بۆ بکەن کەئەگەر سەرکەوتنم بەدەست نەهێنا، گیان بەخشینم بەدەست هێنا بێت.

موختار بۆ عەبدولرەحمان کوڕی سەعید نامەی نوسی تا ئەو سەرزەمینانە بەیەزید کوڕی ئەنس بسپێرێت. یەزید بەرەو مەداین بەرێکەوت و لەسەرزەمینی جوخی تێپەڕی کرد و بەرەو (رازانات) ڕۆشت و سەرئەنجام گەیشتە موسڵ و لەباتلی دابەزی. ئەم هەواڵە بەکوڕی زیاد گەیشت کەوتی: سوێند دەخۆم بێ گومان بۆ هەر هەزار کەس دو هەزار کەس رەوانە دەکەم. ئەو رەبیعە کوڕی موخاریقی غەنەوی لەگەڵ سێ هەزار پیاوی شەڕکەر رەوانە کرد و عەبداللە کوڕی جوملەی خەسعەمی لەگەڵ سێ هەزار شەڕکەریتر. رەبیعە رۆژێك پێش عەبداللە کوڕی جوملە بەرێکەوت و لەبەرابەر یەزید کوڕی ئەنس لەباتلی دابەزی. ئەو نەخۆش بو و سوار کەرێك دەبو کە هاورێکانی هەوسارەکەیان دەگرت و بەم لاولایان دەبرد. لەبەرابەر سوپاکەی خۆی وەستا و ئەوانی بۆ شەڕ کردن رێکخست و بۆ شەڕ هانیدان و وتی: ئەگەر کوژرام، فەرماندەکەتان وەرقا کوڕی عازەبی ئەسەدی بێت وئەگەر ئەویش کوژرا، فەرماندە عەبداللە کوڕی زەمورەی عوزری و ئەگەر ئەویش کوژرا، سیعر کوڕی ئەبی سیعر فەرماندەیی بگرێتە دەست. فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی خۆی بەعەبداللە کوڕی زەمورە و فەرماندەی باڵی چەپی بە سیعر کوڕی ئەبی سیعر و فەرماندەی سوارەکانی بەوەرقا کوڕی عازەب سپارد. خۆی دابەزی. ئەویان لەناو شەڕکەران لەسەر تەختێك دانیشاند. بەردەوام دەیوت: ئەگەر دەتانەوێت، بەرگری لەفەرماندەکەی خۆتان بکەن و ئەگەر ناتانەوێت، رابکەن. فەرمانی بەخەڵکدەدا چی بکەن، دواتر بێ هۆش دەکەوت و دەهاتە هۆش و دوبارە دەکەوتە سەر تەختەکە.

خەڵك لەكاتی بەرەبەیانی زو، لەرۆژی (عەرەفە) نۆی زی ئەلحەجە / ٧ ژوئیەی ٦٨٦ زایینی روبەروی یەك بونەوە و شەڕێكی گەرم و بەشكۆیان دەست پێكرد كە تا نیمەڕۆ درێژەی كێشا. خەڵكانی شام شكەستیان خوارد و سوپاكەیان هەڵات و لەشكرگەكەیان دەستی بەسەرداگیرا. سوپاكەی یەزید كوڕی ئەنس بەرەبیعە كوڕی موخاریق گەیشتن كە سوپاكەی لەدەوری ئەو بلاوەیان لێكردبو. ئەو لەئەسپەكەی دابەزیبو و هاواری دەكرد: ئەی پشتیوانانانی راستی و دروستی! من موخاریقم، ئێوە شەڕ لەگەڵ كۆیلە هەڵاتوەكان دەكەن و لەگەڵ هەڵگەڕاوەكان لەدینی ئیسلام دەجەنگن. كەسانێك لەدەوری كۆبونەوە و ئازایانە شەریان كرد. دواتر شەڕ روی لەدژواری كرد و خەڵكانی شام شكەستیان خوارد و رەبیعە كوڕی موخاریق كوژرا. ئەوبەدەستی عەبداللە كوڕی وەرقای ئەسەدی و عەبداللە كوڕی زەمورەی عەبدی كوژرا. هەڵاتوان رێگەیەكی زۆریان نەبڕی كە عەبداللە كوڕی جوملە بەسێ هەزار شەڕكەر روبەرویان بویەوە. ئەو بۆ هاوكاری ئەوان هاتبو.

یەزید كوڕی ئەنس لەباتلی دابەزی. سوپاكەی شەویان كردە رۆژ و پارێزگاریان لەیەك دەكرد. كاتێك بەرەبەیانی دەی زەی ئەلحەجە/ ٨ ژوئیەی ٦٨٦ زایینی، گەیشت، رویان لەگۆڕەپانی شەڕكرد و ئازایانە شەڕیان تاقی كردەوە. دواتر نوێژی نیمەڕۆیان خوێند و بۆ گۆڕەپانی شەڕ گەڕانەوە. شامیەكان هەڵاتن. كوڕی جوملە لەگەڵ دەستەیەك مایەوە و ئازایانە شەڕی كرد. عەبداللە كوڕی قەرادی خەسعەمی هێرشی كردەسەر و كوشتی. خەڵكانی كوفە سوپاكەی ئەویان گەمارۆدا و تا توانیان كوشتاریان كردن و سێسەد كەسیان لەوان بەئەسیری گرت. یەزید كوڕی ئەنس لەدوایین ساتەكانی ژیانی فەرمانی كوشتنی ئەوانی دەركرد. دواتر لەكۆتایی رۆژ گیانی سپارد. هاورێكانی بەخاكیان سپارد بەڵام لەكوژرانی ئەو شلەژان و پەرێشان بون.

ئەو، وەرقا كوڕی عازبی ئەسەدی وەك جێگری خۆی دەستنیشان كردبو. وەرقا نوێژی لەسەر خوێند و دواتر بەهاورێیانی خۆی وت: چی دەبینن؟ ئاگاداریان كردومەتەوە كە كوڕی زیاد بەسوپایەكی هەشتا هەزار كەسی مەبەستی ئێمەی كردوە. من پیاوێكم لەئێوە، بۆچونی راستم پێ بڵێن چونكە گومان دەكەم نەتوانین لەبەرابەر شامیەكان خۆڕاگری بكەین بەتایبەت ئێستا كەیەزید كوڕی ئەنس لەناو ئێمەدا نیە و دەستەیەك لەهاورێكانمان بلاوەیان لێكردوە. ئەگەر ئەمڕۆ خۆمان بگەرێنینەوە، دەڵێن:

فەرماندەکەیان مردو گەڕانەوە. بەمشێوەیە بەردەوام لەئێمە دەترسن. ئەگەر ئەمڕۆ شەڕیان لەگەڵ بکەین، زیانمان بەردەکەوێت. ئەگەر ئەمڕۆ شکستمان بدەن، ئەو شکستەی دوێنێکە بەسەر ئەواندا سەپاندمان، هیچ سودێکی نیە. وتیان: بۆچونەکەت راستە. گەڕانەوە.

هەواڵی ئەم کارە بەخەڵکانی کوفە گەیشت. ئەوان سەبارەت بەموختار زۆریان وت و پەرێشان بون. باوەڕیان نەدەکرد کەیەزید کوڕی ئەنس مردبێت. دەیانوت: ئەو نەکوژراوە. موختار ئیبراهیم کوڕی ئەشتەری نەخەعی بانگ کرد و کردیە فەرماندەی حەوت هەزار پیاوی شەڕکەر. پێی وت: بەرێکەوە، کاتێك سوپاکەی یەزید کوڕی ئەنست بینی، فەرماندەیی ئەوان بگرە دەست. ئەوان لەگەڵ خۆت بگەڕێنەرەوە و رەوانە بە و کاتێك روبەروی کوڕی زیاد بویتەوە، شەڕ دەست پێبکە. ئیبراهیم ڕۆشت و لە(حمام العین) (گەرماوی سەرچاوەکان) خێوەتی هەڵدا. کاتێك بەرێکەوت، گەورەکان وناودارانی کوفە لای شەبس کوڕی ڕێبعی کۆبونەوە و وتیان: سوێند بەخوا موختار بێ ڕەزامەندی ئێمە فەرمانڕەوایی ئێمە گرتۆتەدەست و بەزۆرداری فەرمانەکانی دەسەپێنێت. کۆیلەکانی خۆی لەئێمە نزیك کردۆتەوە و ئەوانی سوار ئەسپەکان کردوە و بەشی ئێمەی بەوان بەخشیوە. شەبس پیری ئەوان بو. ئەو پیاوێکی جاهلی – ئیسلامی بو. وتی: رێگە بدەن چاوم پێی بکەوێت.

ئەو ڕۆشتە لای موختار. هەر شتێك ببوە هۆی نارەزامەندی گەورەکان، لەگەڵ موختاردا باسی کرد. سەبارەت بەهەر شتێك قسەی دەکرد، موختار دەیوت: ئەوان لەو کارەدا رەزامەند دەکەم و ئەو کارە دەکەم کە جێگەی رەزامەندی ئەوان بێت. سەبارەت بەکۆیلەکان (یاموالی) قسەی کرد کە بونەتە شەریکی ئەوان لەتالآنیە جەنگیەکان. موختار وتی: ئەگەر کۆیلەکان پشت گوێ بخەم و بەهرەی ئێوە بەخۆتان بدەم، لەبەرژەوەندی من لەگەڵ بەنی ئومەییە و کوڕی زوبەیر دەجەنگن؟ لەمبارەوە پەیمان و سوێندی خوا بەمن بدەن کە لەسەر بنەمای وتارەکانی خۆتان دەجولێنەوە و بەڵێنێك بدەن بەشێوەیەك باوەڕەکان پێی ئارام بگرێت؟ شەبس وتی: دەڕۆمە لای هاورێکانی خۆم و ئەم بابەتەیان لەگەڵ باس دەکەم. ڕۆشتە لای ئەوان و ئیتر بۆ لای موختار نەگەڕایەوە. ئەوان بۆ دژایەتی کردنی ئەو یەکیان گرت.

شەبس کوڕی ڕیبعی و محەممەد کوڕی ئەشعەس و عەبدولرەحمان کوڕی سەعید کوڕی قەیس و شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن کۆبونەوە و ڕۆشتنە لای کەعب کوڕی ئەبی کەعبی خەسعەمی و لەمبارەوە گفتوگۆیان لەگەڵ کرد و ئەویش وەڵامی داواکاریەکەی ئەوانی دایەوە و بەپێشنیارەکەیان رازی بو. لای ئەو هاتنەدەر و ڕۆشتنە ماڵی عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەفی ئەزدی و پێشنیاری ئەم کارەیان پێدا. وتی: ئەگەر فەرمان لەمن دەبەن، دژایەتی ئەو مەکەن. وتیان: بۆ؟ وتی: دەترسم گیرۆدەی ناسازگاری و چەند بەرەکی ببن چونکە پیاوە ئازا و سوارچاکەکانتان لەگەڵ ئەم پیاوەن. فلآن کەس و فیسارە کەس لەگەڵ ئەون. کۆیلەکان و موالی لەگەڵ ئەون و هەمویان یەك زمان و یەك قسەن. موالیەکانی ئێوە زیاتر لەدوژمنەکانتان لەئێوە بێزارن. ئەو بەهێزی ئازایەتی عەرەبەکان و دوژمنایەتی ئێرانیەکان شەڕ لەگەڵ ئێوە دەکات. ئەگەر چاوەڕوان بن، بەهاتنی خەڵکانی شام، ئەو لەسەر کار لادەبەین، یاخەڵکانی بەسرە هاوکاریتان دەکەن. کاتێك ئەم پێشهاتە روبدات، ئێوە ئەوانتان بەهێزی کەسانیتر لەسەر کار لابردوە و زیان لەنێوان خۆتاندا دروست نابێت. وتیان: سوێندت دەدەین بەخوا ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ ئێمە نەگریتەبەر و کەلێن لەناو ریزەکانماندا دروست نەکەیت چونکە بۆ کارێکی گەورە کۆبوینەتەوە. وتی: من پیاوێکم لەئێوە. ئەگەر دەخوزان دەست پێ بکەن.

دوای ئەوەی ئیبراهیم کوڕی ئەشتەری نەخەعی بەرێکەوت، ئەوان لەناکاو شۆڕشیان دەست پێکرد و هێرشیان کردە سەر موختار. ئەم کەسانە لەگەڕەکەکان شۆڕشیان دەست پێکرد، لەهەر گەڕەکێك سەرکردەیەك. کاتێك هەواڵی شۆڕشی ئەوانیان بەموختار گەیاند، پەیکێکی خێرایی بۆ لای ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر رەوانە کرد کە لەسابات پێی گەیشت، پەیامی داکە: بگەڕێرەوە و بەپەلە خۆت بەکوفە بگەیێنە. موختار کەسی بۆ لای شۆڕشگێرەکان رەوانە کرد و پرسی: پێم بڵێن چیتان دەوێت؟ هەر شتێکتان بوێت، ئەنجامی دەدەم. وتیان: دەمانەوێت دەست لەفەرمانڕەوایی ئێمە هەڵبگریت چونکە تۆ وای نیشان دەدەیت کەکوڕی حەنیفە تۆی رەوانە کردوە کەنەیکردوە. وتی: دەستەیەك بەنوێنەرایەتی بۆ لای ئەو رەوانە بکەن و منیش دەستەیەك رەوانە دەکەم تا ئەنجامی کارەکان بۆ ئێوە رون و ئاشکرا ببێت. دەیویست بەم وتانە ئارامیان بکاتەوە ورۆژگار بەسەر ببات تائیبراهیم کوڕی ئەشتەر بگات. فەرمانی بەهاورێکانیدا بو شەڕ نەکەن.

خەڵکانی کوفە دەروازەکانی کوفەیان لەسەر داخستبون بەشێوەیەك شتێکی کەم بەوان دەگەیشت. عەبدالله کوڕی سەبیع هاتەدەر و بەنی شاکر بەسەختی شەڕیان لەگەڵ کرد. عوقبە کوڕی تارقی جوشەمی ڕۆشتە لای و لەگەڵ ئەو شەڕی کرد تا پاشەکشێی پێکردن. دواتر عوقبە هێرشی برد و لەگەڵ شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن لەگەڕەکی سەلول دابەزی و قەیسی عەیلان هاوڕێیەتیان دەکرد. عەبدالله کوڕی سەبیع لەگەڵ خەڵکانی یەمان لەگەڕەکی سەبیع دابەزی.

کاتێك نێردراوی موختار بۆ لای ئیبراهیم رەوانە بو، ئێوارێی ئەو ڕۆژە گەیشتە لای. ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر پاشماوەی شەو بۆ پێشەوە ڕۆیشت. کاتێك شەو خێوەتی رەشی خۆی بەسەر زەویدا بلاّو کردەوە، دابەزی وسوپاکەی نانی ئێوارێیان خوارد و چوارپێکانیان حەواندەوە. دواتر ئەو شەوە تا بەرەبەیانی و بەیانیەکەی تا نوێژی نیمەڕۆ ئەسپەکانیان غاردا و هێشتا شەو نەهاتبو گەیشتنە شوێنی مەبەست. ئەو شەوی لەمزگەوت بەسەر برد و بەهێزەکانی سوپاکەی هاوڕێیەتی ئەویان دەکرد. کاتێك یەمانیەکان لەگەڕەکی سەبیع کۆبونەوە، کاتی نوێژی ئێوارێ گەیشت بەلاّم هەر سەرکردەیەك لەیەمانیەکان بەناخۆشی دەزانی کەسێکیتر پێشکەوێت و لەگەڵ خەڵك نوێژ بخوێنێت. عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەف بەوانی وت: ئەمە یەکەم کەلێن و ناسازگاری! ئەو کەسەی بەسەرکردەی خۆتانی دەزانن، بۆ پێشەوە بنێرن؛ سەروەری قورئان خوێنەکان ریفاعە کوڕی شەدادی بەجلی. ئەم کارەیان کرد و ئەو بەردەوام پێشنوێژی بۆ دەکردن تا شەڕ هەڵگیرسا.

دواتر موختار سوپاکەی خۆی لەناو بازاردا بۆ شەڕ تەیار و ئامادە کرد. فەرمانی بەئیبراهیم کوڕی ئەشتەردا روبەروی موزەریەکان ببێتەوە کە شەبس کوڕی ڕێبعی و محەممەد کوڕی عومەیری عوتاردی فەرماندەیی ورێبەری ئەوانیان لەئەستۆ گرتبو. ئەوان لەکوناسە بون. ترسا ئەو بۆ روبەروبونەوەی یەمانیەکان رەوانە بکات لەبەر ئەوەی ئەکا لەدڵ و گیانەوە شەڕ لەگەڵ خەڵکەکەی خۆی ئەکات. موختار خۆی بەرەو گەڕەکی سەبیع بەرێکەوت و لەبەرابەر ماڵی عەمرۆ کوڕی سەعید وەستا. ئەحمەر کوڕی شەمیتی بەجەلی و عەبدالله کوڕی کاملی شاکری لەپێش خۆیەوە رەوانە کرد و فەرمانی پێدان رێگایەك بگرنەبەر کە بەگەڕەکەکە کۆتایی دێت. بەنهێنی ئەوانی ئاگادار کردەوە

کەخەڵکی شێبام کەسیان ڕەوانە کردوە و ئاگاداریان کردۆتەوە کە لەپشتەوە هێرش دەکەنە سەر خراپەکاران. ئەو دوانە، بەهەمان شێوە کەموختاری فەرمانی پێدابون، بەرێکەوتن.

هەواڵ بەیەمانیەکان گەیشت کەئەم دوانە پێشڕەویان کردوە. بڵاوبونەوە و دژوارترین و قورسترین شەڕیان بەرێخست کەخەڵکان تا ئەو ڕۆژە بەچاوی خۆیان نەیاندیبو. سوپاکەی ئەحمەر کوڕی شەمیت و عەبداللە کوڕی کامل شکستیان خوارد و بۆ لای موختار پاشەکشێیان کرد. پرسی: چ هەواڵێکتان پێیە؟ وتیان: شکستمان خوارد، ئەحمەر کوڕی شەمیت لەگەڵ دەستەیەك لەهاورێکانی دابەزین و نازانین چیان بەسەر هات. هاورێیانی کوڕی کامل وتیان: نازانین چ بەڵایەك بەسەر کوڕی کامل هات.

موختار ئەوانی بۆ پێشەوە برد تا گەیشتنە ماڵی ئەبو عەبداللە جەدەلی و لەوێ وەستا. دواتر عەبداللە کوڕی قەرادی خەسعەمی لەگەڵ چوارسەد شەڕکەر بۆ هاوکاری عەبداللە کوڕی کامل ڕەوانە کرد و پێی وت: ئەگەر ئەو کوژرابو، تۆ فەرماندەیی بگرەدەست و لەگەڵ دوژمن شەڕ بکە. ئەگەر زیندو بو، سێسەد کەس لەشەڕکەران بەو بسپێرە و هاورێ لەگەڵ سەد کەسەکەیتر بەرەو گەڕەکی سەبیع بەرێکەوە تا لەشوێنی گەرماوی قەتن هێرش بکەیتە سەر ئەوان.

ئەو بەرێکەوت و بینی کوڕی کامل هاورێ لەگەڵ دەستەیەك لەهاورێکانی کە لای ماونەتەوە، شەڕ دەکات. سێسەد پیاوی شەڕکەری بۆ بەجێهێشت و لەگەڵ سەد شەڕکەر بەرێکەوت تا گەیشتە مزگەوتی عەبد قەیس. بەهاورێکانی خۆی وت: من حەز دەکەم موختار سەرکەوێت بەڵام نامەوێت گەورە و سەروەری خەڵکەکەم ئەمڕۆ لەناو بچن. سوێند بەخوا بمرم باشترە لەوەی ئەوان لەسەر دەستی من لەناو بچن. ماوەیەك چاوەڕوانی کرد چونکە بیستبوی کە شێبامیەکان لەپشتەوە هێرش دەکەنە سەر ئەوان. ئەگەری هەیە ئەو کارە بکەن و ئێمە لەکوشتنی ئەوان دوربخەنەوە. بەم وتەی ڕازی بون و ئەو لای مزگەوتی عەبدقەیس مایەوە.

موختار، مالك کوڕی عەمرۆ ئەهدی کەپیاوێکی ئازا و بەهێز بو، لەگەڵ عەبداللە کوڕی شەریکی ئەهدی بەچوارسەد شەڕکەر بۆ هاوکاری ئەحمەر کوڕی شەمیت ڕەوانە کرد. گەیشتنە لای ئەو و لەم کاتەدا ئەو خەڵکانە بەسەریدا زاڵبون و ژمارەیان زیاتر لەمان

بو.

بەڵام ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر روبەروی موزەریەکان بویەوە و لەگەڵ شەبس رێبعی و هاورێکانی شەڕی کرد. ئیبراهیم بەوانی وت: هاوار لەئێوە، پەشیمان ببنەوە چونکە نامەوێت موزەریەکان لەسەردەستی من کوشتار بکرێن. ئەوان رازی نەبون و شەڕیان دەست پێکرد و ئیبراهیم ئەوانی تێکشکاند. حەسان کوڕی فایدی عەبسی برینداربو. ئەویان بردە لای کەسەکانی کە مرد. ئیبراهیم لەگەڵ شەبس دەرگیر بو. مژدەیان بەموختاردا کەموزەریەکان شکستیان خواردوە. ئەو کەسی بۆ لای ئەحمەر کوڕی شەمیت و عەبداللە کوڕی کامل رەوانە کرد و مژدەی سەرکەوتنی پێدان. شەڕ زیاتر خۆش بو. شامیەکان هاتن و ئەبونەلقلوصیان کردە فەرماندەی خۆیان تا لەپشتەوە هێرش بکەنە سەر یەمانیەکان. بەیەکیان وت: ئەگەر کار و شەڕی خۆتان دژی موزەریەکان و خەڵکی رەبیعە، چڕ بکەنەوە، پەسەندترە. ئەبونەلقلوص بێدەنگ بو. پێیان وت: چی دەڵێیت؟ وتی: خوای گەورە فەرمویەتی: لەناو ناباوەڕان شەڕ لەگەڵ ئەو کەسانە بکەن کە لەئێوە نزیکن (توبە/١٢٣/٩) ئەوان هاورێ لەگەڵ ئەو رویان لەشەڕی یەمانیەکان کرد. کاتێك بەرەو گەڕەکی سەبیع رەوانە بون، لەسەر کۆڵانەکە ئەعسەری شاکری روبەرویان بویەوە کە ئەویان کوشت و ڕۆشتنە ناو گەڕەکەکە و هاواریان کرد: ئای ئەو کەسانەی داوای خوێنی حسین دەکەن! یەزید کوڕی عومەیر کوڕی زی موڕانی هەمەدانی ئەمەی بیست و هاواری کرد: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی عوسمان دەکەن! ریفاعە کوڕی شەداد بەوانی وت: ئێمە کارمان بەخوێنی عوسمان چیە؟ من لەگەڵ ئەو کەسانەی خوازیاری خوێنی عوسمان بن، شەڕ ناکەم. کەسانێك لەخەڵکەکەی پێیان وت: ئێمەت هێنایە ئێرە و فەرمانەکانی تۆمان ئەنجامدا. ئێستا کەشمشێرەکان بەسەر ئەوان دادەبارن، دەڵێی: بەجێیان بێڵن و بڕۆن! روی کردە ئەوان و وتی:

انا ابن شداد علی دین علی	لست بعثمان بن اروی بولی
لاصلین الیوم فیمن یصطلی	بحر نار الحرب غیر موتل

یانی: من کوڕی شەدادم و لەسەر ئایینی عەلی دەژیم، ئەعوسمان کوڕی ئەروی (دایکی عوسمان)م دەوێت ئەوەسفی دەکەم. ئەمڕۆ لەگەڵ ئەو کەسانەی لەئاگری شەڕدا دەسوتێن، دەسوتێم و کەمتەرخەمی ناکەم.

پیاوانە شەڕی کرد تا کوژرا.

ڕیفاعە هاوڕێی موختار بو. کاتێك ڕۆژگانی موختاری بینی، هەوڵیدا بەشێوەیەکی نائاگا لەناوی ببات. دەڵێت: ئەم وتەی پێغەمبەر ڕێگەی نەدا بیکوژم: هەر کەس پیاوێك بکاتە ئەمینی خوێنی خۆی و ئەم کەسە بیکوژێت، من لێی بێزارم.

کاتێك ئەم پێشهاتە رویدا، هاورێ لەگەڵ خەڵکانی کوفە شەڕی کرد. کاتێك بیستی یەزید کوڕی عومەیر دەڵێت: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی عوسمان دەکەن! پشتی کردە ئەوان و گەڕایەوە بۆ لای موختار و لەبەرژەوەندی ئەو شەڕی کرد تا کوژرا. ئەم کەسانەیش کوژران: یەزید کوڕی عومەیر کوڕی زی موڕان، نەعمان کوڕی صەهبانی جەرمی کەپیاوێکی خۆپارێز و خوا پەرەست بو، فورات کوڕی زەحر کوڕی قەیس، عەبدالله کوڕی سەعید کوڕی قەیس و عومەر کوڕی مێخنەف. زەحر کوڕی قەیس بریندار بو. عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەف شەڕی کردتا بریندار بو و چەند کەسێك لەسەر دەست هەڵیانگرت و ئەو ئاگای لەخۆی نەبو. خەڵکانێك لەنەزد لەدەوری ئەو شەڕیان کرد. یەمانیەکان بەقێزەونترین شێوە شکستیان خوارد. لەماڵی وادعیەکان پێنسەد کەسیان بەئەسیری گرت و دەست بەستراو بردیانە لای موختار. موختار فەرمانیدا و ئەوانیان بەبەردەم ئەو تێپەڕاند. وتی: هەر کەسێك لەکوشتنی حسین کوڕی عەلی بەشدار بوە، بیکوژن. هەمو ئەو کەسانەی لەشەڕی نەینەوا شەڕیان کردبو، کوژران. لەسەر یەك دوسەد و چل و هەشت کەسیان لەوان کوشت. سوپاکەی موختار هەمو ئەو کەسانەیان کوشت کە زیانیان پێگەیاندبون.

کاتێك موختار ئەمەی بینی، فەرمانیدا پاشماوەی ئەسیرەکان ئازاد بکەن. سوێند و پەیمانی لێوەگرتن هیچ کەسێك دژی ئەو هان نەدەن و زیان بەخۆی وهاوڕێکانی نەگەیێنن. جارچی موختار جاڕیدا: هەر کەس دەرگای ماڵەکەی لەسەر خۆی دابخات، ئەمانی هەیە جگە لەو کەسانەی دەستیان بەخوێنی بنەماڵەی محەممەد پیس کردوە.

عەمرۆ کوڕی حەجاجی زەبیدی لەو کەسانە بو کە لەرۆژی کوشتنی حسین کوڕی عەلی لەناو سوپاکەی عومەر کوڕی سەعددابو. ئەو سوار وشترەکەی خۆی بو و روی لەدەشتی واقصە کرد وتا ئێستا کەس نەیزانی چی بەسەرهات. دەستەیەك دەڵێن: ئەو لەبیابان لەتینویەتیدا کەوتبو، سوپاکەی موختار گەشتە سەری و سەریان بڕی.

کاتێك فورات کوڕی زەحر کوڕی قەیس کوژرا، عایشە کچی خەلیفە کوڕی عەبداللە جوعفی (کە ژنی حسین کوڕی عەلی بو) کەسی بۆ لای موختار رەوانە کرد و داوای فەرمانی کرد تا لاشەکەی بەخاك بسپێرێت. موختار فەرمانیدا و ئەو ژنە بەخاکی سپارد.

کوژرانی شیمر کوڕی زی ئەلجەوشن

موختار یەکێك لەکۆیلەکانی خۆی بەناوی رەزبی بەدوای شیمر کوڕی زیئەلجەوشن رەوانە کرد کە لەناو هاورێکانی خۆی بو. کاتێك لێی نزیك کەوتنەوە، شیمر بەکەسەکانی خۆی وت: لەمن دوربکەونەوە چونکە چاوی تەماح دەبڕنە من. ئەوان لەو دورکەوتنەوە و زەربی لەهاورێکانی خۆی دورکەوتەوە و چاوی لەشیمر بڕی. شیمر هێرشی کردە سەر و خستیە سەرزەوی و کوشتی. ئەو بەرێکەوت و شەوانە لەگوندی (ساییدەما) دابەزی. دواتر بەرێکەوت و لەهەمان شەو لەگوندێك بەناوی کلتانیە باری خست. ئەم گوندە لەقەراغ روبارێك لەسەر تەپۆلکەیەك بو. ئەو پەیامی بۆ خەڵکی گوندەکە نارد و پیاوێکی مل ئەستوری بەهێزی گرت و لێیدا وپێی وت: نامەکەی من بۆ مەصعەب کوڕی زوبەیر ببە. پیاوە بەهێزەکە بەرێکەوت و گەیشتە دێهاتێك کە ئەبو عەمرە هاورێی موختار لەوێ ژیانی بەسەر دەبرد. موختار ئەوی رەوانە کردبو تا لەو گوندە پایەگایەك لەنێوان ئەو و بەسرە دروست بکات. پیاوی بەهێز چاوی بە کەسێکی بەهێز لەو گوندە کەوت و لەوەی شیمر لەگەڵی کردبو، سکاڵای کرد. لەم گفتوگۆدا بون کە پیاوێك لەیارانی ئەبو عەمرە لایانەوە تێپەڕی و نامەکەی بینی کەسەرەتاکەی بەمشێوەیە دەستی پێکردبو: بۆ مەصعەب کوڕی زوبەیر، لەشیمرەوە. بەپیاوە بەهێزەکەیان وت: ئەو لەکوێیە؟ ئاگاداری کردنەوە و بینیان لەنێوان ئەوان تا شیمر تەنیا سێ فەرسەخ رێگایە. دەڵێت: بەرێکەوتن ورێگــەیان بڕی. یارانی شیمر پێیان وتبو: باشترە لەم گوندە بڕۆیت چونکە لەزیان دەترسین. شیمر وتی: ئایا ئەو هەمو ترسە لەدەست ئەم درۆزنەیە! سوێند بەخوا تا سێ رۆژیتر لەم گوندە ناڕۆم. خوا دڵتان لێوانلێو بکات لەترس. ئەوان خەوتبون کە لەناکاو دەنگی سمی ئەسپەکانیان بیست. لەدڵی خۆیاندا وتیان: ئەمە دەنگی فڕینی کولەکانە. دواتر دەنگەکە زیادی کرد. هاورێکانی هەستان و رایان کرد وبینیان ئەسپەکان لەتەپۆلکەکەوە سەرەوخوار بون. سوارەکان

تەکبیریان دەوت و ماڵەکانیان گەمارۆدەدا. هاورێکانی رایان کرد و ئەسپەکانیان بەجێهێشت. شیمر هەستا. قوماشێکی رێ رێی لەخۆیەوە ئاڵاندبو. پیاوێکی گول بو. سپیەتی گولیەکەی لەژێر قوماشەکەوە دەرکەوت. بەرم شەری لەگەڵ ئەوان کرد چونکە دەرفەتی ئەوەی نەبو کەرەستە و جل وبەرگی شەڕ بپۆشێت. هاورێکانی بەتەنیا جێیان هێشتبو. کاتێك لێی دورکەوتنەوە، دەنگی تەکبیریان بیست و کەسێك کە بەردەوام دەیوت: پیاوی ناپاکی ناپاك زادە کوژرا، کوڕی ئەبی ئەلکنود ئەوی کوشت.

ئەمە ئەو کەسە بو نامەکەی بەپیاوە بەهێزەکەوە بینیبو. لاشەی ئەویان خستە بەردەم سەگەکان. دەڵێت: سەرەتا ڕمی هەڵگرت و شەڕی لەگەڵ ئێمە کرد و دواتر بەشمشێر و بەردەوام دەیوت:

نبهتم ليث عرين باسلا جهما محياة يدق الكاهلا

لم يريوما عن عدونا كلا الا كذا مقاتلا او قاتلا

يبرحهم ضربا و يروى العاملا

یانی: شێرێکی ئازای نیشتەجێی دارستانتان بەخەبەر هێنایەوە، روگرژێك کە پشتی خراپەکاران دەلەرزێنێت. هیچ رۆژێك نەبینراوە لەبەرابەر دوژمن رابکات مەگەر ئەوەی شەڕکەر یا کوشتارکەر بوبێت. ئازایانە پەلاماریان دەدات و تینوەکان بەخوێناو تێراو دەکات.

موختار لەگەڕەکی سەبیع بۆ کۆشك گەڕایەوە وسوراقە کوڕی مێرداسی بارەقی کە ئەسیر کرابو، هاورێی ئەو بو. سوراقە وتی:

امنن على اليوم يا خير معد و خير من حل بشحر و الجند

و خير من لبى و حيى و سجد

یانی: لەمن خۆش ببە ئەی باشترین پیاوی مەعد، باشترین پیاوێك کە لەسەرزەمینەکانی شەحر و جند مایەوە، باشترین کەسێك کە وەڵامی داواکاری خوای دایەوە و سڵاوی بۆ خوا نارد و نوێژی خوێند.

موختاری ئەوی خستە زیندان و بەیانی بانگی کرد. ئەوی روی کرد موختار و وتی:

الا ابلغ ابا اسحاق انا نزونا نزوة كانت علينا

خرجنا لا نرى الضعفاء شيئا و كان خروجنا بطرا و حينا

لقينا منهم ضربا طلحفا — و طعنا صائبا حتى انثنينا

نصرت على عدوك كل يوم — بكل كتيبة تنعى حسينا

كنصر محمد فى يوم بدر — و يوم الشعب اذ لاقى حنينا

فاسجح اذ ملكت فلو ملكنا — لجر نا فى الحكومة و اعتدينا

تقبل توبة منى فانى — ساشكر ان جعلت النقد دينا

یانی، پەیامێك لەمنەوە بە باوكی ئیسحاق بگەیێنە كەئێمە بزوتنەوەیەكی زیان بەخشمان دەست پێكرد و زیانمان پێبڕا. هاتین و هەژارەكانمان بەهیچ نەزانی و شۆرش كردنی ئێمە بەهۆی سەرخۆشیەوە بو و بو بەهۆكاری لەناوچونی ئێمە. لەوان زەرەبەیەكی وردكەرمان بەركەوت و لێدانێك بەرم كە ئێمەی ناچار بەهەلاتن كرد. سەركەوتو بیت بەسەر دوژمنەكانی خۆت لەهەر شەرێك بەهاوكاری ئەو شەركەرانەی گیانی بەخشینی حسین دەگێڕنەوە. وەك سەركەوتنی محەممەد لەشەڕی بەدر و لەشەڕی دۆڵی تەنگانە كەروبەروی خەڵكی حونەین بویەوە. كاتێك فەرمان دەدەیت، كە ئەگەر فەرمانبردار دەبوین، لەفەرمان بردن ستەممان كرد و سنورەكانمان بەزاند. بەتۆبەی من بۆ گەڕانەوە بۆ لای خوا رازی ببە كەئەگەر قەرزی ئەمرۆم بۆ بەیانی دوا بخەیت، بەردەوام سوپاسی تۆ دەكەم.

دەڵێت: كاتێك گەیشتە لای موختار، وتی: خوا فەرماندار باش بكاتەوە. سوێند بەو خوایەی جگە لەو خوایەك نیە، من فریشتەكانم سوار لەسەر ئەسپە سپیەكان بینی كەنێوان زەوی و ئاسمانیان پڕكردبو وبەهاوكاری تۆ شەڕیان دەكرد.

موختار پێی وت: برۆ سەر تەختی وتاردان و خەڵك لەمە ئاگادار بكەرەوە. ئەو رۆشتە سەرتەختی وتاردان و ئەم وتارەی هێنایە سەرزمان و هاتە خوار. موختار بەتەنیا لەگەڵی دانیشت و پێی وت: باش دەزانم كەهیچ كەسێكت نەبینوە و ئەم درۆت تەنیا لەبەر ئەوە وت بۆ ئەوەی نەتكوژم. لای من رابكە و هاورێكانم دژی من مەبزوێنە. ئەوبەرەو بەسرە بەرێكەوت و لای مەصعەب كوڕی زوبەیر دابەزی و وتی:

الا ابلغ ابا اسحاق انى — رايت البلق دهمما مصمتات

كفرت بوحيكم و جعلت نذرا — على قتالكم حتى الممات

ارى عينى ما لم تبصراه — كلانا عالم بالترهات

یانی: پەیامێك لەمنەوە بەباوكی ئیسحاق بگەیێنن كەمن ئەسپە سپی رەنگەكانم بینی كەبەهیچ شێوەیەك نەیاندەحیلاند. من بە وەحی نهێنی ئێوە ناباوەڕ بوم و لەگەڵ خوا پەیمانم بەست تا رۆژی مەرگ شەڕ لەگەڵ ئێوە بكەم. ئەو شتانەم بەچاوەكانم نیشاندا كە نەیاندیبو، ئێمە هەردوك لەگومانە بێ بنەماكان ئاگادارین.

لەم رۆژەدا عەبدولرەحمان كوڕی قەیسی هەمەدانی كوژرا و سیعر كوڕی ئەبی سیعر كوشتنی ئەوی بۆ خۆی گەڕاندەوە. هەروەها ئەبو زەبیری شیبامی وتی من كوشتومە. شیبام تیرەیەك لەهەمەدانە. كوڕی عەبدولرەحمان بە ئەبوزەبیری وت: ئایا باوكم كەسەروەری خەڵكەكەی بو، كوشتت؟ ئەو ئەم ئایەی خوێندەوە: پیاوە خواپەرستەكان نابینیت كە لەگەڵ دوژمنانی خواوەند وپێغەمبەرەكەی هاورێیەتی دەكەن ئەگەر چی باوكەكان یا كوڕەكان یا براكانیان لەتیرەی ئەوان بێت. ئەوان باوەڕ بەسەردڵیاندا زاڵبوە و خوا باوەڕی لەخۆی بەوان گەیاندوە و دەیانبات بۆ ناو ئەو باخانەی كە روبارەكانی تیا رەوان بێت و ئەوان بۆ هەمیشە لەوێ دەمێننەوە. خوا لەوان رازی دەبێت وئەمان بەرەزامەندی ئەو ژیان بەسەر دەبەن. ئەوان دەستەكانی خوان، بزانن كەدەستەكانی خوا رزگاربوانن (مجادلە/٥٨/٢٢).

كاتێك بای گۆڕەپان دامركایەوە، بینیان كە حەوتسەد و هەشتا پیاوی شەڕكەر كوژراون. زۆربەی كوژراوەكانی ئەو رۆژە لەخەڵكی یەمان بون. شەڕ شەش رۆژ بۆ كۆتایی زی حەجەی ساڵی شەست و شەش / ٢٢ ژونیەی ٦٨٦ زایینی رویدا.

گەورەكانی خەڵك بەرەو بەسرە بەرێكەوتن. موختار شوێن بكوژەكانی حسین كوڕی عەلی كەوت و دەستی بەكوشتاری ئەوان كرد. وتی: ئەمە لەئێمە دورە رێگە بدەین بكوژەكانی حسین زیندو بن. هاورێیەكی خراپ بۆ بنەماڵەی پێغەمبەر بم ئەگەر رێگە بدەم ئەوان زیندو بن. ئەگەر ئەم كارە بكەم، پەرستاری ئەم جیهانەم، درۆزن بم بەهەمان شێوەكە من بەدرۆزن ناو دەبەن. من لەبەرابەر ئەوان داوای هاوكاری لەخوا دەكەم. ناویان ببەن و دواتر شوێنیان بكەون تا هەمویان كوشتار دەكەن چونكە خواردن و خواردنەوە لەمن حەرامە تا زەوی لەوان پاك دەكەمەوە. سێ كەسیان پێ ناساند: عەبداللە كوڕی ئەسیدی جوهەنی، مالك كوڕی بەشیری بەدی و حەمل كوڕی مالكی موحاربی. موختار كەسی بەدوای ئەواندا رەوانە كرد و لەقادسیەوە ئەوانیان هێنا.

کاتێك ئەوانی بینی، پێی وتن: ئەی دوژمنانی خوا و پێغەمبەر! حسین کوڕی عەلی لەکوێیە؟ حسین بۆ من بگەڕێننەوە! کەسێکتان کوشت کە فەرمانتان پێدرابو سڵاوی بۆ بنێرن. وتیان: خوا لێت خۆش بێت، ئێمەیان بەزۆر برد، لەئێمەخۆش ببە و مەمانکوژە. وتی: بۆ لەحسین خۆش نەبون؟ بۆ نەتان هێشت زیندو بێت؟ بۆ ئاوتان پێ نەدا؟ مالك کوڕی بەشیری بەدی ئەو کەسە بو لەرۆژی عاشورا کڵاوەکەی حسین کوڕی عەلی رفاند. فەرمانیدا کەدەست و قاچی ئەویان بڕیەوە و فڕیاندایە سەر زەوی کەدەلەرزی و پەلەقاژەی دەکرد تا گیانی سپارد. ئەو دو کەسیتریشی کوشت. فەرمانیدا و ئەم کەسانەیان هێنایە لای: ڤیاد کوڕی مالکی زوبعی، عیمران کوڕی خالیدی قوشیری، عەبدولرەحمان کوڕی ئەبی خوشکارەی بەجلی و عەبدالله کوڕی قەیسی خەولانی. کاتێك ئەوانیان هێنا و چاوی بەوان کەوت، وتی: ئەی بکوژەکانی سەروەری گەنجەکانی بەهەشت، ئەمڕۆ خوا منی کردۆتە فەرمانڕەوا تا تۆڵە لەئێوە بستێنم. ئێسپرەکەی(جۆرە روەکێکە لەرەنگ کردن و نیگارکێشان بەکاری دەبەن) ئێوە ئەمڕۆکە پێگەیشتوە، ئێسپرەکەی ئێوە لەرۆژێکی شووم بۆ ئێوە دەگەڕێتەوە. ئەوان بەشێك لەو ئێسپرکەی حسین لەگەڵ خۆی هێنابوی، رفاندبویان. دواتر فەرمانیدا هەمویان بکوژن. دواتر فەرمانیدا کە عەبدالله کوڕی صەلخت و عەبدولرەحمان کوڕی صەلخت و عەبدالله کوڕی وەهب و عەمرۆ هەمەدانیان هێنا و بێ درەنگ سەریان بڕین. هەروەها عوسمان کوڕی خالید کوڕی ئەسیدی دوهمانی جوهەنی و ئەبو ئەسما بیشر کوڕی شومیتی قانصیان بردە لای. ئەم دوانە لەکوشتار و تاڵان کردنی عەبدولرەحمان کوڕی عەقیل ببونە شەریك. هەردوکیانی سەربڕی و لاشەکەیانی سوتاند.

دواتر کەسی بەدوای خەولی کوڕی یەزیدی ئەصبەحی (ئەوکەسەی سەری حسین کوڕی عەلی هێنا) رەوانە کرد. ئەو لەناوەڕۆی ماڵەکەی خۆی شاردەوە. هاوڕێیانی موختار رۆشتنە ناو ماڵەکەی و بەدوایدا گەڕان. ژنەکەی عیوف کچی مالك هاتەدەر. لەو رۆژەوەی سەری حسین کوڕی عەلی هێنابویە ناو ماڵەکەی ئەوی بەدوژمن دەزانی. بەوانی وت: چیتان دەوێت؟ وتیان: هاوسەرەکەت لەکوێیە؟ وتی: نازانم (و بەپەنجە ئاوەڕۆکەی نیشان دەدا) رۆشتن و لەشوێنی خۆشاردنەوەکەی دەریانهێنا و بینیان زەمیلێیەك یا سەوەتەیەکی بچوکی خستۆتەسەر سەر. ئەویان هێنایەدەر و لەبەرچاوی کەسەکانی سەریان بڕی و لاشەکەیان سوتاند.

کوژرانی عومەر کوڕی سەعد و بکوژەکانیتری حسین کوڕی عەلی

رۆژێك موختار بەهاورێکانی خۆی وت: بەیانی پیاوێك دەکوژم کە قاچەکانی ئەستور و چاوەکانی بەقوڵاچو بەئەندازەی جمگەی پەنجەیەك، برۆکانی پڕ وەك مشت، کوژرانی ئەو دەبێتە هۆکاری شادمانی باوەڕداران و نزیکترین فریشتەکان. هەیسەم کوڕی ئەسوەدی نەخەعی کە لای ئەو بو، زانی مەبەستی عومەر کوڕی سەعدە. بۆ ماڵەوە گەڕایەوە و کوڕەکەی خۆی عوریان کوڕی هەیسەمی بۆ لای عومەر رەوانە کرد و ئاگاداری کردەوە. کاتێك ئەم قسەی بیست، وتی: خوا پاداشتی چاکەی باوکت بداتەوە، چۆن بەو هەمو سوێند و پەیمانە دەتوانێت من بکوژێت؟ عەبدالله کوڕی جەعدە کوڕی هوبەیرە رێزدارترینی خەڵکان لای موختار بو چونکە پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبی تالیبدا هەبو. عومەر کوڕی سەعد لەگەڵ عەبدالله کوڕی جەعدە قسەی کرد تا لەموختار ئەمانی بۆ وەربگرێت. موختار ئەمانی بۆ نوسی بەو مەرجەی عومەر کوڕی سەعد کارێکی ناپەسەندی تازە نەکات. مەبەستەکەی ئەوە بو کەعومەر کوڕی سەعد نەڕواتە شوێنی دەست بەئاوگەیاندن. دوای ڕۆشتنی عوریان کوڕی هەیسەم، عومەر سەعد لەماڵەکەی ڕۆشتەدەر و رۆشتە ناو گەرماو و بەیەکێك لەکۆیلەکانی خۆی وت لەنێوان ئەو و موختار چی رویداوە و چۆن ئەمانی وەرگرتوە. کۆیلەکەی پێی وت: کام کارە ناپەسندترە لەو کارەی ئێستا تۆ کردت؟ کەسان و بنەماڵەکەی خۆت پشت گوێ خست و بۆ ئێرە هاتیت! بگەرێرەوە و بیانوی مەخەرە بەردەست. ئەو گەڕایەوە و بەموختاریان راگەیاند کە عومەر کوڕی سەعد بەرێکەوتوە. موختار وتی: هەرگیز، ئەو زنجیرێکی لەپێدایە کە دەیگەڕێنێتەوە. موختار شەوی گەیاندە بەیانی و ئەبو عەمرەی بۆ لای عومەر کوڕی سەعد رەوانە کرد کە پێی وت: برۆ لای فەرماندار. عومەر هەستا و رەتەڵی برد و کەوتە سەر زەوی. ئەبو عەمرە بەشمشێرەکەی خۆی لێیدا و کوشتی و سەری بری و بۆ موختاری نارد. کوڕەکەی حەفص کوڕی عومەر کوڕی سەعد لای موختار دانیشتبو. موختار پێی وت: ئەمە دەناسیت؟ وتی: بەڵێ، دوای ئەو قوڕ بەسەر ژیان! موختار فەرمانیدا و ئەویشیان سەربڕی. دوبارە موختار وتی: عومەر لەبەرابەر حسین و ئەمەیان لەبەرابەر عەلی کوڕی حسین! سوێند بەخوایەتی خوا ئەگەر سێ لەسەر چواری قورەیشیەکان کوشتار بکەم، بەئەندازەی جمگەی پەنجەی حسین کوڕی

عەلی بەهای نیە.

پاڵنەری موختار بۆ کوشتنی ئەو ئەمە بو کە یەزید کوڕی شەراحبیلی ئەنساری ڕۆشتە لای محەممەد کوڕی حەنیفە و سلاوی لێکرد و قسەی کرد و ئاماژەی بەموختاردا. کوڕی حەنیفە وتی: گومان دەکات لەئێمە شیعەکانە و بکوژەکانی حسین لەدەوری تەختەکەی ئەو دانیشتون و گفتوگۆی لەگەڵ دەکەن.

کاتێك یەزید کوڕی شەراحبیل هاتە لای موختار، لەوتارەکەی محەممەد کوڕی حەنیفە ئاگاداری کردەوە. موختار عومەر کوڕی سەعد و کوڕەکەی کوشت و سەری هەردوکیانی بۆ محەممەد کوڕی حەنیفە ڕەوانە کرد وئاگاداری کردەوە کە هەرکام لەبکوژەکانی حسینی بەردەست کەوتبێت، کوشتویەتی و ئێستا بەشوێن کەسانیترەوەیە تا کوشتاریان بکات.

عەبدالله کوڕی شەریك دەڵێت: من پۆشەرەکانی عابا نیشاندارەکان وکلاوە ڕەشەکانم بینی کەکاتێك عومەر کوڕی سەعد لای ئەوانەوە تێدەپەڕی، دەیانوت: ئەم پیاوە بکوژی حسین کوڕی عەلیە. ئەمە پێش ئەوە بو کە بکوژرێت. ئیبن سیرین دەڵێت: ڕۆژێك عەلی کوڕی ئەبی تالیب بەعومەر کوڕی سەعدی وت: ڕۆژێك دەگات کە لەنێوان هەڵبژاردنی دۆزەخ و بەهەشت ئازاد بیت و دۆزەخ هەڵدەبژێریت، ئەو ڕۆژە حاڵت چۆن دەبێت؟

دواتر موختار کەسی بەدوای حەکیم کوڕی توفەیلی تایی ڕەوانە کرد. ئەو جلەکانی لەجەستەی عەباس کوڕی عەلی ڕفاندبو و تیرێکی لەحسەن دابو. دەیوت: تیرەکەی من بەر پانتۆڵەکەی کەوت و زیانی پێ نەگەیاند. یارانی موختار هاتن و گرتیان. کەسەکانی ڕۆشتنە لای عودەی کوڕی حاتەم و ئەویان کردە نێوەنجیگەر. عودەی قسەی لەگەڵ ئەو کەسانە کرد کە ڕاسپێردرابون بۆ گرتنی. ئەوان وتیان فەرمان بەموختارە. موختار بەنێوەنجیگەری ئەو سەبارەت بەچەند کەسێك لەخەڵکەکەی کە لەڕۆژی شەڕی سەبیع، گرفتار ببون، ڕازی ببو. شیعەکان وتیان: دەترسین موختار بەنێوەنجیگەری ئەو ڕازی ببێت. حەکیمیان تیربارانکرد بەشێوەیەك جەستەی وەك جەستەی ژیشکی لێهات. عودەی کوڕی حاتەم ڕۆشتە لای موختار. موختار لای خۆی دایینیشاند. عودەی سەبارەت بەو نێوەنجیگەری کرد. موختار وتی: ئایا تۆ بەرەوای دەزانیت داوای بەخشینی بکوژەکانی حسینت لێ بکەن؟ عودەی وتی: درۆیان بۆ هەڵبەستوە. موختار وتی: کەواتە

ئەو بەتۆ دەسپێرین.

لەم کاتەدا عەبدالله کوڕی کاملی شاکری هاتە لای موختار و ئەوی لەکوژرانی حەکیم کوڕی توفەیلی تایی ئاگادار کردەوە. موختار وتی: بۆ پەلەتان کرد؟ بۆنەتانهێنایە لای من؟ ئەو لەدڵەوە بەکوژرانەکەی شادمان بو. عەبدالله کوڕی کامل وتی: نەمتوانی ڕێگە لەشیعەکان بگرم. عودەی بەکوڕی کاملی وت: درۆت کرد، لەوە ترسایت کە پیاوێك باشتر لەتۆ لەم کارەدا نێوەنجیگەری بکات و کەسێك باشتر لەتۆ بەم کارە رازی ببێت. کوڕی کامل جوێنی پێدا. موختار ڕێگەی ئەم کارەی لێگرت.

دواتر موختار کەسی بەدوای بکوژەکەی عەلی کوڕی حسین ڕەوانە کرد کەمونقیز موڕەی عەبدی لەخەڵکی عەبدقەیس بو. پیاوێکی مل ئەستور بو. ماڵەکەیان دەورەدا. سوار ئەسپەکەی خۆی بو و ڕمێکی بەدەستەوە گرت وبۆ شەڕی ئەوان هاتەدەر. زەربەیەکیان لەدەستی دا و ئەو لەدەست ئەوان هەڵات و رزگاری بو . دواتر پەیوەستی مەصعەب کوڕی زوبەیربو. لەکۆتاییدا دەستی ئیفلیج بو.

دواتر موختار چەند کەسێکی ڕەوانە کرد کە زەید کوڕی روقادی جونوبیان هێنایە لای. دەیوت: مێردمنداڵێکم لەبنەماڵەی حسین بینی و ویستم تیرێکی بۆ بهاوێژم کە دەستی کردە قەڵغانی خۆی. من دەستیم بەناوچاویەوە دوری بەشێوەیەك نەیتوانی دەستی هەڵبگرێت. ئەو گەنجە عەبدالله کوڕی موسلیم کوڕی عەقیل بو. کاتێك لێمدا، وتی: ئەی خوایە، ئەوان ئێمەیان بەکەم زانی و ریسوایان کردین، بەشێوەیەك بیانکوژە کە ئێمەیان کوشت. تیرێکیتری بۆ ئەو گەنجە هاویشت. دەیوت: هاتمە سەری و بینیم کوژراوە و تیرەکەم لەکەلەکەی دەرهێنا. دەستم بۆ تیرەکەیتر برد کە بەناوچاویەوە بو. راموشاند تا تیرەکە لەجەستەی هاتەدەر و نوکی تیرەکە لەناوچاوانیدا مایەوە. کاتێك یارانی موختار دەوریان گرت، بەشمشێر شەڕی لەگەڵ کردن. عەبدالله کوڕی کامل وتی: شمشێر ورم لەو درێغ بکەن و بەردباران و تیرەبارانی بکەن. ئەو کارەیان کرد و کەوتە سەر زەوی و ئەوان بەزیندویی ئاگریان تێبەردا.

موختار بەدوای سەنان کوڕی ئەنس گەڕا کە گومانی دەکرد حسینی کوشتوە. ئەو بۆ بەسرە رایکرد و لەبەر ئەمە ماڵەکەی وێران کرد.

بەدوای عەبدالله کوڕی عوقبەی غەنەویدا گەڕا و زانی کەبۆ جەزیرە رایکردوە. ماڵەکەی

وێران کرد. ئەو گەنجێکی لەبنەماڵەی حسین کوشتبو. بەدوای کەسێکیتر لە بەنی ئەسەددا گەڕا کە پێیان دەوت حەرملە کوڕی کاهن. ئەویش پیاوێکی لەبنەماڵەی حسین کوشتبو. ئەو لەدەستی موختار هەڵات.

هەروەها پیاوێك لەخەسعەم بەناوی عەبداللە کوڕی عوروەی خەسعەمی کە وتبوی؛ دوانزە تیرم بۆ ئەوان هاویشت. ئەو لەدەست موختار رایکرد و پەیوەستی مەصعەب کوڕی زوبەیر بو. موختار ماڵەکەی وێران کرد.

بەدوای عەمرۆ کوڕی صوبەحی صودایی گەڕا. ئەو دەیوت: بەشمشێرو ڕم لەوانمدا و بریندارم کرد بەڵام کەسم نەکوشت. شەوانە رژانە سەر ماڵەکەی و ئەویان بردە لای موختار. فەرمانیدا بەرم ئەوەندەیان لێدا تا گیانی سپارد.

دوبارە موختار کەسی بەدوای محەممەد کوڕی ئەشعەس رەوانە کرد کە لەگوندێکی نزیك قادسیە بو. ئەویان نەدۆزیەوە. ئەو بۆ لای مەصعەب هەڵاتبو. موختار ماڵەکەی وێران کرد و بەخشت و گڵەکەی ماڵێکی بۆ حوجر کوڕی عودەی دروست کرد کە زیاد کوڕی سومەیە وێرانی کردبو.

بەیعەت وەرگرتنی موسەنا کوڕی عەبدی بۆ موختار لەبەسرە

لەم ساڵەدا موسەنا کوڕی موخەریبەی عەبدی پێشنیاری بەیعەت لەگەڵ موختاری بەخەڵکی بەسرە کرد. ئەو لەو کەسانە بو لە شەڕی عەین ئەلوەردە هاورێیەتی سولەیمان کوڕی سوردی خوزاعی کردبو. دواتر گەڕایەوە و لەگەڵ موختار بەیعەتی کرد. موختار ئەوی بۆ بەسرە رەوانە کرد تا خەڵکان بۆ بەیعەت لەگەڵ موختار هان بدات. ئەو ڕۆشتە بەسرە و بانگەوازەکەی خۆی دەستپێکرد. پیاوانێك لەخەڵکان وەڵامی بانگەوازەکەیان دایەوە. ئەو ڕۆشتە (شاری رۆزی) و لەشکرگەکەی لەوێ دروست کرد. لەوێ خۆراك و توێشویان کۆکردەوە. قوباع فەرمانداری بەسرە دەستەیەکی بۆ شەڕ لەگەڵ ئەوان رەوانە کرد. لەوێ عوباد کوڕی حوصەین سەرکردەی پاسەوانەکان و قەیس کوڕی هەیسەم فەرماندەی شەڕکەرانی بانگ کرد. ئەوان بەرەو سەبخە بەرێکەوتن. خەڵك لەماڵەکانی خۆیان مانەوە و کەس نەهاتەدەر. عوباد لەگەڵ سوپاکەی خۆی هێرشی برد. ئەو و موسەنا روبەروی یەك بونەوە. عوباد بەرەو شاری رۆزی ئەسپی غاردا و قەیسی کردە جێگری خۆی.

کاتێك عوباد ڕۆشتە شاری ڕۆزێ، سێ پیاوی بۆ سەر دیوارەکەی ڕەوانە کرد و پێی وتن: کاتێك دەنگی تەکبیرتان بیست، تەکبیر بڵێن. عوباد بۆ لای قەیس گەڕایەوە. ئەوان سەرقاڵی شەڕ لەگەڵ موسەنا بون. ئەو پیاوانەی لەشاری ڕۆزێ بون، دەنگی تەکبیریان بیست و تەکبیریان وت. ئەو کەسانەی لەشاری ڕۆزێدا بون، ڕایان کرد. موسەنا و هاوڕێکانی لەپشت سەری خۆیانەوە دەنگی تەکبیریان بیست و هەڵاتن. عوباد و قەیس دەستیان لێهەڵگرتن و شوێنیان نەکەوتن.

موسەنا ڕۆشتە لای خەڵکەکەی خۆی لەعەبدقەیس. قوباع سوپایەکی بۆ سەر خەڵکی عەبدقەیس ڕەوانە کرد کە موسەنا و هاوڕێکانیان بڕدە لای ئەو. کاتێك زیاد کوڕی عەمرۆ عەتەکی ئەمەی بینی، ڕۆشتە لای قوباع و وتی: دەبێت سوارەکانی خۆت لەبەرابەر براکانی ئێمە بکشێنیتەوە و گەرنە شەڕیان لەگەڵ دەکەین. قوباع، ئەحنەف کوڕی قەیس و عومەر کوڕی عەبدولرەحمانی ڕەوانە کرد تا ئاشتی لەناو خەڵکدا سەقامگیر بکەن. ئەحنەف بەمشێوەیە ئاشتی سەقامگیر کرد کە موسەنا و هاوڕێکانی لەناو ئەوان نەمێنن. ئەوان ڕازی بون و موسەنا و هاوڕێکانیان دەرکرد. موسەنا لەگەڵ دەستەیەك لەهاوڕێکانی بۆ کوفە گەڕایەوە.

فێڵی موختار لەگەڵ کوڕی زوبەیر

کاتێك موختار نوێنەری کوڕی زوبەیری لەکوفە دەرپەڕاند (کوڕی موتیع)، ئەو بەرەو بەسرە بەڕێکەوت چونکە حەزی نەدەکرد تێکشکاو بڕواتە لای عەبدالله کوڕی زوبەیر. کاتێك موختار کاروباری کوفەی ساماندا، فێڵ و فریوی لەگەڵ کوڕی زوبەیر بەکار بەست. بۆی نوسی: زانیم کە چاکەی منت دەوێت و من لەگەڵ دوژمنانی تۆ شەڕ دەکەم و ڕێگە بۆ تۆ تەخت دەکەم. تۆ خۆت بەڵێنت پێدام ئەگەر ئەم کارە بکەم، ئەوەم پێدەبڕێت. من مەبەستەکەی تۆم هێنایەدی و ئەوەی ویستت، ئەنجامدا بەڵام تۆ ڕێزت لەپەیمانەکەی خۆت نەگرت. ئەگەر نەتەوێت یەکڕەنگ لەگەڵ من بمێنیتەوە و ڕێگەی چاکەخوازی من نەگریتەبەر، کارێك دەکەم، کەخۆم دەیزانم. ماڵئاوا.

مەبەستی موختار ئەوەبو کوڕی زوبەیر دەستی لێ هەڵگرێت تا کاروبارەکان سامان دەدات. شیعەکان لە کارەکانی ئەو تێنەدەگەیشتن. کوڕی زوبەیر دەیوست بزانێت موختار ڕێگەی ئاشتی لەگەڵ ئەو دەگرێتەبەر یا جەنگ. لەسەر ئەم بنەمایە، عومەر کوڕی

عەبدولرەحمان کوڕی حارس کوڕی هشامی مەخزومی بانگ کرد و فەرمانداری کوفەی پێ سپارد. پێی وت: موختار فەرمانبەر و گوێڕایەڵە. ئەو سی تا چل هەزار درەمی هەڵگرت و روی لەکوفە کرد. هەواڵی ئەم کارە بەموختار گەیشت. ئەو زایدە کوڕی قودامەی بانگ کرد وحەفتا هەزار درەمی پێدا و پێی وت: ئەمە دوبەرابەری ئەوە پارەیە کەعومەر کوڕی عەبدولرەحمان هەڵیگرتوە. فەرمانی پێدا پێنسەد سوار هەڵگرێت و بەرێکەوێت تا لەرێگە پێی بگات، پارەکەی بداتێ و بیگەڕێنێتەوە. ئەگەر گەڕایەوە، چ باشتر و گەرنە شەڕی سوارکارە شەڕکەرەکانی نیشان بدات.

زاید کوڕی قودامە درەمەکانی هەڵگرت و رەوانە بو تا چاوی بەعومەر کەوت. سامانەکەی پێدا و فەرمانی پێدا لەو رێگەی هاتوە، بگەڕێتەوە. عومەر کوڕی عەبدولرەحمان پێی وت: سەروەری باوەڕداران منی وەك فەرمانداری کوفە دەست نیشان کردوە، بەناچار دەبێت بۆ ئەو شارە بڕۆم. زاید سوارەکانی بانگ کرد. ئەوانی لەسەر رێگەکەدانابو. کاتێك سوارەکانی بینی، درەمەکانی وەگرت و بۆ بەسرە گەڕایەوە. ئەو و کوڕی موتیع لەژێر فەرمانڕەوایەتی حارس کوڕی ئەبی رەبیعە کۆبونەوە. ئەمە پێش دەسپێکردنی بزوتنەوەی موسەنا کوڕی موخەریبەی عەبدی لەبەسرە بو.

دەستەیەك دەڵێن: موختار بۆ کوڕی زوبەیری نوسی: من کوفەم وەك ماڵی خۆم هەڵبژاردوە. ئەگەر ئەم شارە بەمن ببەخشیت و فەرمان بدەیت کە هەزار هەزار (یەك ملیۆن) درەم بەمن ببەخشن، دەڕۆمە شام و زیانی کوڕی مەروان (عەبدولمەلیك کوڕی مەروان) لەتۆ دور دەخەمەوە. کوڕی زوبەیر وتی: تا کەی دەبێت بەفریوەکانی پیاوی درۆزنی سەقیف رازی ببم؟ تا کەی دەبێت رێگە بدەم فێڵ لەمن بکات؟ دواتر ئەم هۆنراوەی خوێندەوە: .

عاري الجواعر من ثمود اصله   عبد و يزعم ا نه من يقدم

یانی: لەگەڵ ئەو کەسانەی جنگ و دیانیان هەیە، بەردەوام روبەرو دەبێتەوە، نەژادی لەخەڵکی سەمودە، کۆیلەیە و گومان دەکات لەپێشەنگەکانە..

نامەی بۆنوسی: سوێند بەخوا یەك درەم بەتۆ نادەم.

و لا امترى عبد الهوان ببدريى   و انى لاتى الحتف مادمت اسمع

یانی: کۆیلەیەکی ریسوا بەرەو لای خۆم راناکێشم، بەڵکو تا ئەو کاتەی زیندوم، بەرەو

مەرگ پێشڕەوی دەكەم.

دواتر عەبدولەلیك كوڕی مەوران، عەبدولەلیك كوڕی حارس كوڕی ئەبی ئەلحەكەم كوڕی ئەبی ئەلعاصی بۆ وادی ئەلقورا رەوانە كرد. موختار رێگەی ئاشتی و سازانی لەگەڵ كوڕی زوبەیر گرتبوەبەر و پەیمانێكی نەنوسراوی لەگەڵ بەستبو تا كاری پێی نەبێت بۆ ئەوەی بەئاسودەی سەرقاڵی شەڕ لەگەڵ خەڵكانی شام بێت. موختار بۆ كوڕی زوبەیری نوسی: بیستومە كوڕی مەروان سوپایەكی كردۆتەسەر تۆ، ئەگەر بتەوێت هاوكاریت دەكەم.

كوڕی زوبەیر بۆی نوسی: ئەگەر ملكەچی فەرمانەكانی من دەبێت، لەخەڵكەكەی دەوروبەرت بەیعەت وەربگرە و لەرەوانە كردنی سوپا پەلە بكە. فەرمانیان پێدە بڕۆنە لای خەڵكی وادی ئەلقورا و لەگەڵ هێزەكانی عەبدولەلیك كوڕی مەروان روبەرو ببنەوە. ماڵئاوا.

موختار، شورەحبیل كوڕی وەرسی هەمەدانی بانگ كرد و ئەوی لەگەڵ سێ هەزار شەركەر لەمەوالی رەوانە كرد. تەنیا حەوتسەد عەرەب لەناو سوپاكەی ئەواندا بون. پێی وت: بەرێكەوە تا بگەیتە مەدینە و كاتێك گەشتیتە ئەو شارە، نامەم بۆ بنوسە و ئاگادارم بكەرەوە تا فەرمان بدەم چ كارێك بكەیت. مەبەستەكەی ئەوە بو كاتێك ئەوان بڕۆنە مەدینە، فەرماندارێك بۆ ئەوان دەست نیشان بكات و دواتر بەكوڕی وەرس فەرمان بدات بڕواتە مەككە و گەمارۆ بخاتە سەر كوڕی زوبەیر. كوڕی زوبەیر ترسا موختار فێڵ بەكار ببات. لەبەر ئەمە، عەباس كوڕی سەهل كوڕی سەعدی هاورێ لەگەڵ دو هەزار شەركەر لەمەككەوە رەوانە كرد و پێی وت: ئەگەر زانیت ئەوان فەرمانبەرن، چ باشتر و گەرنە فریویان بدە تا لەناویان دەبەیت.

عەباس كوڕی سەهل بەرێكەوت تا لەرەقیم چاوی بەشورەحبیل كوڕی وەرسی هەمەدانی كەوت و بینی كوڕی وەرس هاورێكانی بۆ شەڕ رێكخستوە. عەباس كاتێك گەیشت كە هاورێكانی كەرت كەرت و بلاوببونەوە. كوڕی وەرسی لەسەر كانیەكە بینی كەهاورێكانی بۆ شەڕ ئامادە و تەیارن. لێی نزیك كەوتەوە و سلاوی بۆنارد و دواتر بەتەنهێنی بەشورەحبیل كوڕی وەرسی وت: مەگەر ئێوە فەرمان لە كوڕی زوبەیر نابەن؟ وتی: با. وتی: كەواتە لەگەڵمان بەرێكەوە بۆ ئەوەی هێرش بكەینە سەر دوژمنەكانی لەوادی

ئەلقورا. شورەحبیل کوڕی وەرس وتی: فەرمانیان بەمن نەداوە فەرمانەکانی تۆ جێبەجێ بکەم، فەرمانیان پێداوم بڕۆمە مەدینە. کاتێك گەشتمە ئەوێ چاوەڕوان دەبم بۆ ئەوەی بزانم دەبێت چ کارێك بکەم. عەباس کوڕی سەهل پێی وت: ئەگەر فەرمان لەکوڕی زوبەیر دەبەن، فەرمانی بەمن داوە کە ئێوە بۆ وادی ئەلقورا ببەم. وتی: فەرمانەکەی تۆ پشت گوێ دەخەم و دەڕۆمە مەدینە و هەواڵی کارەکانی خۆم بۆ سەروەری خۆم دەنوسم تا فەرمانی پێویست رەوانە بکات. عەباس کوڕی سەهل وتی: بۆچونی تۆ باشترە. لەدڵی خۆیدا زانی مەبەستەکەی چیە. وتی: بەڵام من بۆ وادی ئەلقورا غار دەدەم.

عەباس کوڕی سەهل دابەزی وەمەڕ و ماڵاتی بۆ شورەحبیل کوڕی وەرس رەوانە کرد کە لەبرساندا خەریك بو دەمردن. ئەوان مەڕوماڵاتیان سەربڕی و سەرقاڵ بون و لەسەر ئاو کردیانە شەڕ. عەباس کوڕی سەهل نزیکەی هەزار شەڕکەری ئازای لەسوپاکەی خۆی کۆکردەوە و مەبەستی خێوەتەکەی شورەحبیل کوڕی وەرسی کرد. کاتێك ئەوانی بینی، بانگی هاورێکانی خۆی کرد. لەوان جگە لەسەد کەس، کەس لەدەوری کۆنەبویەوە. عەباس کوڕی سەهل پێی گەیشت و هەردولای شەڕکەر شەڕیان دەست پێکرد. شورەحبیل کوڕی وەرس و حەفتا کەس لەهاورێ نزیکەکانی کوژران. عەباس کوڕی سەهل ئاڵای ئەمانی هەڵکرد کە هەمویان جگە لەسێسەد کەس لەدەوری ئاڵاکە کۆبونەوە. سلێمان کوڕی حەمیری هەمەدانی و عەباس کوڕی جەعدەی جەدەلی هاورێی ئەوان بون. عەباس کوڕی سەهل نزیکەی دوسەد کەس لەوانی گرت و کوشتاری کردن وکەسانیتر هەڵاتن و گەڕانەوە و زۆربەیان لەرێگادا تیاچون.

موختار هەواڵی ئەم کارەی بۆ کوڕی حەنیفە نوسی و وتی: من سوپایەکم بۆ تۆ رەوانە کرد تا دوژمنەکانت ریسوا بکات و شارەکان بۆ تۆ ئارام و دەستەمۆ. کاتێك گەیشتنە تیبە، ئەم بەڵایان بەسەر هات. ئەگەر دەتەوێت، سوپایەکی گەورە بۆ هاوکاری تۆ رەوانە دەکەم و تۆیش لەلایەن خۆتەوە پیاوێك دەکەیتە سەرکردەی ئەوان تا خەڵك بزانن من ملکەچی فەرمانەکانی تۆم. ئەگەر ئەم کارە بکەیت، دەبینی زیاتر لەوان ماف دەناسن و لەگەڵ بنەماڵەی کوڕی زوبەیر لەگەڵ ئێوە مێهرەبانترن. ماڵئاوا.

کوڕی حەنیفە بۆی نوسی: دوای سڵاو، نامەکەی تۆم خوێندەوە و ئاگادار بوم

کەمافەکانی من بەرەوا دەزانیت و لەدڵەو دەتەوێت من شادمان بکەیت. خۆشەویست ترین کار لای من ئەوەیە کەفەرمان لەخوا ببەم. تۆیش تا ئەو جێگەی دەتوانی فەرمانەکانی خوا ئەنجام بدە. ئەگەر من مەبەستی شەڕکردنم دەبو، هاوڕێی زۆرم دەبینی و خەڵکانم لەدەوری خۆم کۆدەکردەوە. بەڵام من خۆم لەئێوە بەدور دەگرم و خۆڕاگری دەکەمە پیشە، تا خوا فەرمانەکانی خۆی ڕەوانە بکات کە بەهێزترین فەرمانەکانن.

فەرمانی پێدا ڕێگە لەخوێن ڕشتن و کوشتار بگرێت.

هەڵس و کەوتی کوڕی حەنیفە لەگەڵ کوڕی زوبەیر ڕەوانە بونی سوپا لەکوفەوە

دواتر کوڕی زوبەیر، محەممەد کوڕی حەنیفە و بنەماڵەکەی و حەفدە کەس لەگەورەکانی کوفەی بانگ کرد. یەکێك لەوان ئەبوئەلتەفیل عامر کوڕی واسلە بو کە لەهاوەڵانی پێغەمبەر هەژمار دەکرا. داوای لەوان کرد بەیعەتی لەگەڵ بکەن بەڵام ئەوان ڕازی نەبون و وتیان: بەیعەت ناکەین تا خەڵکان لەسەر یەك کەس ڕێکبکەون. ئەو بە توندی قسەی لەگەڵ کوڕی حەنیفە کرد و سەرکۆنەی کرد. عەبدالله کوڕی هانی کێندی وتی: ئەگەر تەنیا زیانی تۆ لەرێگەی بەیعەت نەکردن لەگەڵ ئێمە بێت، هیچ زیانێکت پێ ناگات. گەورەی ئێمە دەفەرمێت: ئەگەر هەمو خەڵکان بەیعەت لەگەڵ من بکەن و سەعدّ (کۆیلەی معاویە) نەیکات، ڕازی نابم. لەبەر ئەوە ئاماژەی بەسەعد دا چونکە کوڕی زوبەیری کەسی ناردبو و کوشتبوی. عەبدالله کوڕی حەنیفە و هاوڕێکانی سەرکۆنە کرد و لای خۆی دەریکردن. ئەوان کوڕی حەنیفەیان ئاگادار کردەوە. داوای لێکردن خۆڕاگربن. کوڕی زوبەیر زیاتر پێداگری دەکرد.

کاتێك موختار بەسەر کوفەدا زاڵبو و شیعەکان بانگەواز بۆ ڕێبەرایەتی کوڕی حەنیفەیان دەست پێکرد، کوڕی زوبەیر ترسا خەڵك یەکتر بۆ فەرمان بردن لەو هان بدەن. زەختی لە کوڕی حەنیفە و هاوڕێکانی کرد بۆ ئەوەی بەیعەت بکەن. ئەوانی لەزەمزەم زیندانی و هەڕەشەی کوشتن و سوتاندنی لێکردن و سوێندی خوارد ئەگەر بەیعەت نەکەن، وتەکانی خۆی دەهێنێتەدی. کاتێکی بۆ دیاری کردن کە تیایدا

بەڵێنەکانی خۆی دەهێنێتەدی.

دەستەیەك لەو کەسانەی لەگەڵ کوڕی حەنیفە بون، پێشنیاریان پێکرد کەسێك بۆ لای موختار رەوانە بکات و ئاگاداری بکاتەوە. ئەو نامەی بۆ موختار نوسی و داوای هاوکاری لێکرد. موختار نامەکەی بۆ خەڵك خوێندەوە و وتی: ئەمە سۆشیانەکەتان و ئەژادی پاکی پێغەمبەرەکەتان. ئەوانیان لەناو چواردیوارییەك زیندانی کردوە بەهەمان شێوە کە مەڕومالأت زیندانی دەکەن. ئێستا بەدرێژایی شەو و رۆژ چاوەڕوانی کوشتن و سوتاندنن. باوکی ئیسحاق نەبم ئەگەر هاوکارییەکی گەورە و گران بۆ ئەوان رەوانە نەکەم. ئەگەر سوپاییەکان هاوشێوە شەپۆلە خرۆشاوەکان بەدوای یەکدا نەنێرم بۆ ئەوەی رۆژگار لەکوڕی کاهلییە پاك بکەمەوە.

مەبەستی لەکوڕی کاهلییە کوڕی زوبەیر بو. چونکە دایکی خوەیلد ئەبو عەوام، زوهرە کچی عومەر لەبەنی کاهل کوڕی ئەسەد کوڕی خوزەیمە بو.

خەڵك گریان و وتیان: ئێمە رەوانە بکە و پەلە بکە. ئەو ئەبو عەبدالله جەدەلی هاوڕێ لەگەڵ حەفتا سوارەی بەهێز رەوانە کرد و زەبیان کوڕی عومارەی هاوڕێ لەگەڵ چوارسەد شەڕکەر و بەودا چوارسەد هەزار درەمی بۆ کوڕی حەنیفە رەوانە کرد. ئەبو مەعمەر لەگەڵ سەد پیاوی شەڕکەر، هانی کوڕی قەیس لەگەڵ سەد شەڕکەر، عومەیر کوڕی تارق لەگەڵ چل شەڕکەر و یونس کوڕی عیمرانی بەچل شەڕکەر رەوانە کرد(هەمویان نزیکەی ٧٥٠ شەڕکەر). ئەبو عەبدالله جەدەلی گەیشتە زات عێرەق و لەوێ چاوەڕوانی کرد تا عومەیر و یونس لەگەڵ هەشتا سوارەکەی خۆیان پەیوەستی بون. هەمویان بونە سەد و پەنجا پیاوی شەڕکەر. ئەوان بەرێکەوتن تا گەیشتنە ناو (المسجد الحرام) و ئاڵاکان لەدەستیاندا دەشەکایەوە. هاواریان دەکرد: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی حسین دەکەن! سەرئەنجام گەیشتنە زەمزەم و بینیان کوڕی زوبەیر هەمویانی کۆکردۆتەوە تا بیانسوتێنێت. تا کاتە دیاریکراوەکەی کوڕی زوبەیر بۆ کوشتنی ئەوان دو رۆژی مابو. دەرگایان شکاند و ڕۆشتنە لای کوڕی حەنیفە. پێیان وت: ئێمە لەگەڵ دوژمنی خوا کوڕی زوبەیر روبەرو بکەرەوە! بەوانی وت: من شەڕ و خوێنڕێژی لەبارەگایی خوایی پەسەند ناکەم. کوڕی زوبەیر وتی: هاوار لەداربەدەستەکان! بەجۆرێك باسی مەرگی حسین دەکەن وەك بڵێی من ئەوم کوشتوە.

سوێند بەخوا ئەگەر بکوژەکانیم دەست کەوێت، کوشتاریان دەکەم.

لەبەر ئەمە پێیان وتن داربەدەستەکان چونکە دوای ئەوەی هاتنە مەککە، گورزی دارینیان هەڵگرت چونکە حەزیان نەدەکرد لەبارەگایی خوا شمشێر لەکالآن دەربکێشن. دەستەیەك دەڵێن: لەبەر ئەوەبو چونکە ئەو چیلکە و دارانەی کوڕی زوبەیر کۆی کردبویەوە، دەستیان بەسەرداگرت.

کوڕی زوبەیر وتی: ئایا گومان دەکەن، دەست بەرداری ئەوان ببم بێ ئەوەی بەیعەت بکەن؟ جەدەلی وتی: بەڵێ، سوێند بەخوای گەورە، بێ گومان دەبێت دەستبەرداری بیت وەگەرنە بەجۆرێك بەشمشێر هێرشت دەکەینە سەر، کە هەڵیت و پلیت بێژەکان لەزیانەکەی بکەونە سواڵ کردن! کوڕی حەنیفە هاورێکانی خۆی دورخستەوە و ئەوانی لەئاژاوە نانەوە ترساند.

دواتر سوپاییەکانیتر باسامانەکەوە هاتن و ڕۆشتنە ناو المسجد الحرام و تەکبیریان وت و هاواریان کرد: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی حسین دەکەن! کوڕی زوبەیر لەوان ترسا. محەمەد کوڕی حەنیفە لەگەڵ هاورێیانی خۆی ڕۆشتە دۆڵی عەلی. ئەوان بەردەوام جوێنیان بەکوڕی زوبەیر دەدا و داوای فەرمانیان لە کوڕی حەنیفە دەکرد تا لەناوی ببەن. ئەو بەم کارە رازی نەبو. هاورێ لەگەڵ محەممەد کوڕی حەنیفە، چوار هەزار پیاوی شەڕکەر لەدۆڵی عەلی کۆبویەوە. ئەو درەمەکانی لەناو ئەواندا دابەش کرد و بەمشێوەیە ڕێزی لێگرتن.

کاتێك موختار مرد، ئەوان لەشوێنەکەیان هەڵتەکێنران و نیازمەند بون. دواتر بەدوای کوژرانی موختار، شارەکان بۆ کوڕی زوبەیر ئارام بون. ئەو کەسی بەدوای محەممەد کوڕی حەنیفە رەوانە کرد و وتی: وەرە ژێر فەرمانی من وەگەرنە شەڕ لەگەڵ تۆ دەکەم. نێردراوەکەی عوروە کوڕی زوبەیر بو. کوڕی حەنیفە وتی: ڤێزمون بێت، براکەت، چەندە پیاوێکی پەلەیە بۆ تورە بونی خواوەند. بەهاورێیانی خۆی وت: کوڕی زوبەیر دەیەوێت شەڕ لەگەڵ ئێوە دەست پێ بکات، هەر کەس دەیەوێت بڕوات و جیا ببێتەوە، من فەرمانی پێدەدەم. هیچ پەیمانێك لەئێمەوە لەگەردنی ئێوەدا نیە و ئێمە سەرکۆنەی ئێوە ناکەین. من دەمێنمەوە تا خوا لەنێوان من و کوڕی زوبەیر داوەری بکات چونکە ئەو باشترینی داوەرەکانە.

ئەبو عەلی جەدەلی و کەسانیتر هەستان و ئاگاداریان کردەوە کەلێی جیا نابنەوە. هەواڵی ئەم کارە بە عەبدولەلیك کوڕی مەروان گەیشت. نامەیەکی بۆ نوسی و ئاگاداری کردەوە ئەگەر بڕواتە لای ئەو، چاکەی لەگەڵ دەکات ورێزی دەگرێت. ئەگەر دەیەوێت، بێت و لەشام ماڵێك بۆ خۆی هەڵبژێرێت تا کاروباری خەڵك سامان دەدرێت. کوڕی حەنیفە لەگەڵ هاورێکانی بەرەو شام بەرێکەوتن. کەسیری عیزەت لەگەڵ ئەوان ڕۆشتەدەر و بەردەوام دەیوت:

هديت يا مهدينا ابن المهتدى   انت الذى نرضى به و نهتدى

انت ابن خير الناس بعد النبى   انت امام الحق لسنا نمترى

يابن على سر و من مثل على

یانی: خۆزگە بەردەوام رزگار بیت ئەی سۆشیانسی رزگار بوی ئێمە، تۆ ئەو کەسەی بەفەرمانەکانی رازی دەبین و رەزامەندین. تۆ باشترینی خەڵکان دوای پێغەمبەریت، تۆ رێبەری راستی و دروستیت کە ئێمە لەمەدا هیچ گومانێکمان نیە. ئەی کوڕی عەلی بۆ پێشەوە بڕۆ بەلام کێ دەتوانێت وەك عەلی بێت.

کاتێك گەشتە مەدینە، ئاگاداریان کردەوە کە عەبدولەلیك کوڕی مەروان پەیمان و سوێندەکەی خۆی سەبارەت بەعەمرۆ کوڕی سەعید خستۆتە ژێرپێ. لەڕۆشتن بۆ لای ئەو پەشیمان بویەوە و ترسا. لەئوبلە دابەزی. خەڵك سەبارەت بەلەپێشی و رێزداری و خۆپارێزی و خواپەرەستی محەممەد کوڕی حەنیفە قسەیان کرد. کاتێك ئەم وتانە بەگوێ عەبدولەلیك گەیشت، پەشیمان بویەوە کەفەرمانی مانەوەی لەولاتەکەی خۆی بۆ نوسیوە. بۆی نوسی: ئەو کەسەی بەیعەت لەگەڵ من نەکات، ناتوانێت لەولاتەکەی من بمێنێتەوە. محەممەد بۆ مەککە ڕۆشت و لەدۆڵی ئەبوتالیب مایەوە. کوڕی زوبەیر کەسی بۆ لای ئەو رەوانە کرد و فەرمانی پێدا لای ئەو بڕوات. نامەی بۆ براکەی مەصعەب کوڕی زوبەیر نوسی و فەرمانی پێدا ژنانی هاورێی محەممەد کوڕی حەنیفە رەوانە بکات. ئەو ژنەکانی دەرکرد کە ژنی ئەبوئەلتفیل عامر کوڕی واسیلە یەکێك بو لەوان. ژن بەرێکەوت تا گەیشتە لای. تەفیل هۆنراوەیەکی هۆنیەوە:

ان تك سيرها مصعب   فانى الى مصعب متعب

اقود الكتيبة مستلئما   كا نى اخو غزة احرب

یانی: ئەگەر مەصعەب ئەم ژنانەی دەرکردوە، منیش بەرەنج و ئازارەوە بەرەو مەصعەب دەرۆم، دەستەیەکی شەڕکەری زرێپۆش فەرماندەیی دەکەم وەك بڵێی هێزی زۆرم لەبەردەستایە و بەهاوکاری ئەوان دەجەنگم.

ئەم هۆنراوەیە چەندین بەیتی دوورودرێژە.

کوڕی زوبەیر زەختی لەکوڕی حەنیفە کرد وپێداگری گرت تا بڕواتە ناو مەککە. هاورێکانی داوای فەرمانیان لێکرد تا لەگەڵ کوڕی زوبەیر شەڕ بکەن. ئەو فەرمانی نەدا و وتی: ئەی خوایە، جل و بەرگی ترس و ریسوایی لەبەر کوڕی زوبەیر بکە و کەسێك بکەرە فەرمانڕەوای خۆی و هاورێکانی کە ئەو بەلایان بەسەر بێنن کەئەمڕۆ بەسەر ئەم خەڵکەی دەهێنن.

دواتر بەرەو تایف بەرێکەوت. کوڕی عەباس ڕۆشتە لای کوڕی زوبەیر و بەتوندی قسەی لەگەڵ کرد. لەنێوان ئەوان شەڕە قسەیەك دروست بو کەئێمە پەسەندمان نەکرد لێرەدا ئاماژەی پێبدەین. عەبدالله کوڕی عەباس ڕۆشتەدەر و لەتاییف نیشتەجێ بو. دواتر مرد. محەممەد کوڕی حەنیفە نوێژی لەسەر خوێند و چوار جار تەکبیری وت. کوڕی حەنیفە مایەوە تا ئەو کاتەی حەجاج گەمارۆی خستە سەر کوڕی زوبەیر. لەم کاتەدا لەتاییف هاتەدەر و لە(دۆڵ) نیشتەجێ بو. حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی بەدوایدا گەڕا تابیبات و لەگەڵ عەبدولەلیك بەیعەت بکات. کوڕی حەنیفە رازی نەبو و وتی ئەو کارە ناکات تا خەڵك لەسەر یەك ڕێبەر رێککەون.

کاتێك کوڕی زوبەیر کوژرا، کوڕی حەنیفە نامەیەکی بۆ عەبدولەلیك نوسی و داوای ئەمانی بۆ خۆی و هاورێکانی کرد. حەجاج کەسی رەوانە کرد و داوای لێکرد بەیعەت لەگەڵ عەبدولەلیك بکات. محەممەد کوڕی حەنیفە رازی نەبو و وتی: نامەم بۆ عەبدولەلیك نوسیوە، هەر کاتێك وەلامەکەم گەیشت، بەیعەت دەکەم.

عەبدولەلیك نامەی بۆ حەجاج کوڕی یوسف نوسیبو وپێشنیاری چاکەکردن لەگەڵ کوڕی حەنیفەی پێدابو. حەجاج دەستی لێ هەڵگرت. کاتێك نێردراوەکەی کوڕی حەنیفە گەڕایەوە و نامەی عەبدولەلیکی هێنا کە ئەمانی بەمحەممەد دەبەخشی و مافەکانی بەرەوا و رێزی لەبنەماڵەکەی دەگرت، کوڕی حەنیفە ڕۆشتە لای حەجاج و لەگەڵ عەبدولەلیك بەیعەت بەست. دواتر ڕۆشتە شام بۆ لای عەبدولەلیك و داوای لێکرد

دەستی حەجاج لەسەر ئەو کورت بکاتەوە. عەبدولمەلیك ئەو کارەی کرد.

دەستەیەك دەڵێن: کوڕی زوبەیر کەسی بۆ لای عەبدالله کوڕی عەباس و محەممەد کوڕی حەنیفە رەوانە کرد و داوای لێکردن بەیعەت بکەن. وتیان: هەرکات خەڵك لەسەر یەك رێبەر رێککەوتن، بەیعەت دەکەین. ئێستا تۆ گیرۆدەی ئاژاوەیەکی سەراسەریت. کێشە لەناو ئەواندا دروست بو و کوڕی زوبەیر کینەی ئەو دوانەی لەدڵ گرت و کوڕی حەنیفەی لەزمزم و کوڕی عەباسی لەماڵەکەیدا دەستبەسەر کرد و بڕیاریدا هەردوکیان بسوتێنێت. موختار بەهەمان شێوە کەئاماژەی پێدرا، سوپایەکی رەوانە کرد و زیانی کوڕی زوبەیر لەو دوانە دورخستەوە.

کاتێك موختار کوژرا, کوڕی زوبەیر هێزی وەرگرت و وتی: لەنزیك من مەمێننەوە. ئەو دوانە هاتنەدەر و رویان لەتایف کرد. عەبدالله کوڕی عەباس کوڕەکەی عەلی بۆ لای عەبدولمەلیك لەشام رەوانە کرد و پەیامیدا کە: ئەگەر کوڕە مامی من چاودێریم بکات و پەروەردەم بکات باشترە لەوەی پیاوێك لەبەنی ئەسەد رێزم لێ بگرێت. مەبەستی لەکوڕە مام (ئومەوییەکان) بو چونکە لەگەڵ هاشمیەکان لەیەك باوەگەورێ (عەبد مەناف) بون. مەبەستی لەپیاوی ئەسەدی کوڕی زوبەیر بو چونکە ئەو نەژادی دەگەڕایەوە بۆ بەنی ئەسەد کوڕی عەبدولعوزەی کوڕی قوصەی. کاتێك عەلی کوڕی عەبدالله گەیشتە لای عەبدولمەلیك، پرسیاری ناو و نەژادی کرد. وتی: باوکی حەسەن، عەلیم، کوڕی مەروان وتی: کەسێك بەناوی (باوکی حەسەن، عەلی) بۆ سوپاکەی من شیاو نیە، تۆ باوکی محەممەدیت.

کاتێك کوڕی عەباس گەیشتە تاییف، لەوێ مرد و کوڕی حەنیفە نوێژی لەسەر خوێند.

ئاژاوە لەخوراسان

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی خازم، گەمارۆی خستە سەر ئەو کەسانەی نیشتەجێی خوراسان بون و ئەمە لەبەر ئەوە بو چونکە ئەوان کوڕەکەی ئەو یانی محەممەد.کوڕی عەبدالله یان کوشتبو. ئاماژەمان بەم روداوەدا. کاتێك بەنی تەمیم لەخوراسان بڵاوبونەوە، دەستەیەك لەهێزە سوارەکارەکانی ئەوان نزیکەی حەفتا تا هەشتا پیاوی شەڕکەر رویان لەکۆشکی فرتنا کرد. ئەوان عوسمان کوڕی بشر کوڕی موحتەفیزی مازنیان کردە سەرکردەی خۆیان. ئەم کەسانە هاورێیەتیان دەکرد: شوعبە کوڕی

زوهەیری نەهشەلی، وەرد کوڕی فەلەقی عەنبەری، زوهەیر کوڕی زوەیبی عەدەوی، جیهان کوڕی مەشجیعەی زەببی، حەجاج کوڕی ناشبی عەدەوی، رەقبە کوڕی حوڕ ودەستەیەك لەسوارکاران و نازاکانی ئەوان. کوڕی خازم گەمارۆی خستە سەریان. ئەوان روبەروی دەبونەوە و شەڕیان لەگەڵ دەکرد و دواتر بۆ کۆشکەکە دەگەڕانەوە.

رۆژێك کوڕی خازم لەگەڵ شەش هەزار پیاوی شەڕکەر هاتەدەر و کەسانی ناو کۆشك هاتنەدەر. عوسمان کوڕی بشر بەوانی وت: بگەڕێنەوە چونکە ناتوانن لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری بکەن. زوهەیر کوڕی زوەیب تەلاقی خوارد کە نەگەڕێتەوە تا ریزەکانی ئەوان بشکێنێت. ئەو لەناو روبارێکی وشك خۆی داشارد. سوپاکەی عەبدالله لەبونی ئەو ئاگادار نەبون کە لەناکاو هێرشی کردە سەریان و دواتر گەڕایەوە و جارێکیتر خۆی ئامادە کردەوە. ئەوان شوێنی کەوتن و بەردەوام بانگیان دەکرد بەڵام کەسیان نەیوێرا بەدوایدا بڕواتە خوار. بۆ شوێنەکەی خۆی گەڕایەوە. دوبارە هێرشی کردە سەریان کە رێگەیان بۆ کردەوە تا خۆی پاشەکشێی کرد.

کوڕی خازم بەهاوەڵانی خۆی وت: کاتێك دەتانەوێت بەرم لەزوهەیر کوڕی زوەیب بدەن، قولاب لەنوکی رمەکانتان بدەن و دواتر لەکەڕەستەی شەڕی ئەوی بچەقێنن. ئەو هات و بەرم هێرشی کردە سەریان. ئەوان چوار رمیان بەقولابەوە پێ هەڵواسی. گەڕایەوە تا هێرش بکاتە سەریان، دەستیان لەرزی و رمەکانی خۆیان فرێدا. ئەو گەڕایەوە و چوار رمی لەگەڵ خۆیدا هێنا و گەڕایەوە بۆ ناو کۆشکەکە.

عەبدالله کوڕی خازم کەسی بۆ لای زوهەیر کوڕی زوەیب رەوانە کرد و پەیامیدا کە سەد هەزار درەمی پێدەدات لەگەڵ فەرمانڕەوایەتی میسان تا بۆ خۆی بێت بەو مەرجەی دەست لەشەڕ کردن هەڵبگرێت و چاکەخوازی ئەم بێت. زوهەیر رازی نەبو. کاتێك ئاڵقەی گەمارۆدان لەسەر ئەوان درێژ بویەوە، کەسیان بۆ لای کوڕی خازم رەوانە کرد و داوایان لێکرد دەستبەرداریان ببێت تا بێنەدەر و بڵاوەی لێبکەن. وتی: ئەو کارە ناکەم مەگەر ئەوەی ملکەچی فەرمانەکانی من بن. ئەوان رازی بون: زوهەیر کوڕی زوەیب وتی: دایکتان لەپرسەتانا دانیشێت، سوێند بەخوا تا دوایین کەس کوشتارتان دەکات. ئەگەر دەتانەوێت، بمرن، بوێرانە و پیاوانە بمرن. هەمومان پێکەوە دەڕۆینەدەر کە یا رێزدارانە دەمرین یا دەستەیەك دەمرێت و دەستەیەك رزگاری دەبێت. سوێند بەخوا

ئەگەر پیاوانە هێرش بکەنەسەر ئەوان، ڕێگەتان بۆ دەکەنەوە. ئەگەر دەتانەوێت من لەپێشەوە هێرش دەکەم و ئەگەر نا بەدوای ئێوەدا. ئەوان ڕازی نەبون. وتی: ئێستا نیشانتان دەدەم، داستانی جەنگ و پیاوەتی چیە. ئەو و ڕەقبە کوڕی حوڕ و کۆیلەیەکی تورك نەژاد هێرشێکی قورسیان کردە سەر ئەوان کەخۆیان لادا و ڕێگەیان بۆ کردنەوە. ئەم سیانە شەڕیان کرد و ئازایەتیان لەخۆیان نیشاندا. زوهەیر گەڕایەوە و هاوڕێکانی ڕزگاریان بو.

کاتێك زوهەیر بۆ لای کەسانی ناو کۆشك گەڕایەوە، وتی: چۆنیەتی شەڕکردنتان بینی، فەرمانەکانی من ئەنجام بدەن. وتیان: ئێمە بۆ ئەم کارە ناتەوانین و هیوامان بەژیان هەیە. وتی: منیش لەمەرگ دەترسم. ئەوان لەسەر فەرمانی عەبدالله کوڕی خازم هاتنەدەر. ئەو چەندین کەسی ڕەوانە کرد ویەك یەك ئەوانی بەند کرد. ویستی بیانبەخشێت بەڵام کوڕەکەی موسا کوڕی عەبدالله ڕازی نەبو و وتی: ئەگەر لەوان خۆش ببیت، خۆم دەکوژم. جگە لەسێ کەس هەمویانی کوشت: حەجاج کوڕی ناشب کەیەکێك لەهاوڕێکانی سەبارەت بەو نێوەنجیگەری کرد و کوڕی خازم لەخوێنی خۆش بو، جیهان کوڕی مەشجەعەی زەبیی کەخۆی خستە سەر قاچی محەممەد کوڕی عەبدالله و پێشتر ئاماژەمان پێدا، پیاوێکیتر لەبەنی سەعد لەخەڵکی تەمیم. ئەو هەمان کەس بو لەکاتی هێرشی کردنی جەڵك بۆ سەر کوڕی خازم، ئەوی لەدەست ئەوان ڕزگار کردبو. کوڕی خازم وتی: بوێری سوارکاری موزەریەکان ئازاد بکەن.

دەڵێن: کاتێك ویستیان زوهەیر کوڕی زوەیب کە بەزنجیر بەسترابویەوە، لەسەر زەوی هەڵبگرن، خۆی بەدور گرت و پشتی بەڕمەکەی خۆی بەست. دواتر بەشەلەشەل و زنجیر لەپێ بەرەو لای عەبدالله کوڕی خازم ڕۆشت و لەبەرابەر ئەو دانیشت. کوڕی خازم پرسی: ئەگەر ئازادت بکەم و شاری میسان بەتۆ ببەخشم، چۆن سوپاسی من دەکەیت؟ زوهەیر وتی: ئەگەر تەنیا لەخوێنی من خۆش ببیت، سوپاست دەکەم. بەڵام کوڕەکەی موسا ڕێگەی نەدا ئازادی بکات. باوکی وتی: هاوار لەتۆ، کەسێکی وەك زوهەیر کوڕی زوەیب بکوژین! کێ لەگەڵ دوژمنانی ئیسلام شەڕ دەکات؟ کێ پارێزگاری لەژنانی عەرەب دەکات؟ وتی: سوێند بەخوا ئەگەر لەخوێنی براکەمدا ببیتە شەریك، دەتکوژم. کوڕی خازم فەرمانیدا و ئەویان کوشت. زوهەیر کوڕی زوەیب وتی: هیچ نیازێکم نیە، فەرمان

بدەن بەشێوەیەك بمكوژن تا خوێنم لەگەڵ خوێنی ئەم پەستانە تێكەڵ نەبێت، چونكە من ڕێگەی ئەم كارەم لێگرتن و داوام لێكرد بوێرانە و ئازایانە بمرن و وتم بەشمشێر هێرش بكەنە سەرتان و لەناوتان ببەن. سوێند بەخوا ئەگەر ئەو كارەیان دەكرد، ئێوەیان دەتۆقاند و ئەم كوڕەی تۆیان بەخۆیەوە سەرقاڵ دەكرد تا ئەوەی لەبیری تۆڵە سەندنەوەی خوێنی براكەیدا بێت. ئەوان ڕازی نەبون. ئەگەر ئامۆژگاری منیان لەگوێ دەگرت، هیچ پیاوێك لەوان نەدەكوژرا مەگەر ئەوەی چەند كەسێكیان بكوشتایە. كوڕی خازم فەرمانیدا ئەویان بردە سوچێك وسەریان بڕی.

كاتێك هەواڵی كوژرانەكەی بەحەریش گەیشت، وتی:

اعاذل انی لم الم فتالهم و قد عض سیفی كبشهم ثم صمما

اعاذل ما ولیت حتی تبددت رجال و حتی لم اجد متقدما

اعاذل افنانی السلاح و من یطل مقارعة الابطال یرجع مكلما

اعینی ان انزفتما الدمع فاسكبا دما لازما لی دون ان تسكبادما

ابعد زهیر و ابن بشر تتابعا و ورد ارجی فی خراسان مغنما

اعاذل كم من یوم حرب شهدته اكر اذا ما فارس السوء احجما

یانی: ها، ئەی سەركۆنەكەر، من لەشەڕ لەگەڵ ئەوان كەمتەرخەمیم نەكرد تا شمشێرەكەم ناوچاوی ئەوانی بڕی و لەمێشكیان چەقی. ئەی سەركۆنەكەر، من پشتم نەكردە جەنگ تا پیاوانێك لەخاك و خوێندا گەوزان و بۆمن هیچ پێشڕەوێك نەمایەوە. ئەی سەركۆنەكەر، كەرەستەی شەڕ، منی لەناو برد و هەركەس ڕوبەڕوی شەڕكەران ببێتەوە و لەوان بدات و لێی بدەن، بریندار دەگەڕێتەوە. ئەی دو چاوی من، ئەگەر دەتانەوێت فرمێسك ببارێنن، پێش ئەم كارە خوێنن ببارێنن و مەوەستن. ئایا دوای بشر و زوهەیر كە هەردوكیان لەدوای یەك لەناوچون و دوای وەرد، هیوامان بەمباش بونی خوراسان هەبێت؟ ئەی سەركۆنەكەر، زۆرن ئەو شەڕانەی تیایاندا بەشداربوم و بەردەوام پێشڕەویم دەكرد و ئەمە لەكاتێكدا بو سوارە ترسنۆكەكان هەڵدەهاتن.

مەبەستی زوهەیر كوڕی زەویب و عوسمان كوڕی بشر و وەرد كوڕی فەلەق بو.

ڕەوانە بونی کوڕی ئەشتەر بۆ شەڕی کوڕی زیاد

لەم ساڵەدا، هەشت ڕۆژ بۆ کۆتایی مانگی زی حەججە/، ١٩ ژوئیەی ٦٨٦ زایینی، ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر بۆ شەڕ لەگەڵ کوڕی زیاد بەڕێکەوت. بەڕێکەوتنی ئەو دو ڕۆژ دوای تەواو بونی موختار لەشەڕی سەبیع بو. موختار سوارەکان و گەورەکان و ڕۆشنبیرەکان و خاوەن ئەزمونەکانی سوپاکەی خۆی لەگەڵ ئەودا ڕەوانە کرد. موختار خۆی بەڕێیکرد. کاتێك گەیشتنە نشینگەی عەبدولرەحمان کوڕی دایکی حەکەم، یارانی موختار ئەویان بینی و ئەوان تەختێکیان پێبو کە ئێسترێکی خۆڵەمێشی هەڵیدەگرت. ئەوان لەخوا دەپاڕانەوە و هیوای سەرکەوتنیان بۆ دەخواست. پاسەوانی تەختەکە، حەوشبی ئەلبەرسمی بو. کاتێك موختار ئەوانی بینی، وتی:

اما ورب المرسلات عرفا لنقتلن بعد صف صفا

و بعد الف قاسطين الفا

یانی: سوێند بەنێردراوە یەك لەدوای یەکەکان، کوشتارتان دەکەین ریز بەریز، دوای هەردەستەیەك لەستەمکاران، هەزاران ستەمکاریتر.

دواتر موختار ماڵئاوایی لێکرد و فەرمانی پێدا: سێ ئامۆژگاری من لەگوێ بگرە: لەخوای گەورە خۆت بەدور بگرە چ بەنهێنی وچ بەئاشکرا، لەهێرش کردنە سەر دوژمن پەلە بکە و کاتێك چاوت بەدوژمنەکانت کەوت، هەمان کات شەڕیان لەگەڵ دەست پێبکە تا پەرێشان ببن.

موختار گەڕایەوە و ئیبراهیم بەڕێکەوت و گەشتەی لای ئەو کەسانەی تەختەکەیان هەلگرتبو. ئەوان دەوریان گرتبو. دەستەکانی خۆیان بۆ ئاسمان بەرز دەکردەوە و بەردەوام لەخوا دەپاڕانەوە. ئیبراهیم وتی: ئەی خوایە، بۆ ئەو کارەی نەزانەکانمان دەیکەن، لەئێمە خۆش ببە. ئەمە شێوازی کرداری ئیسرائیلیەکانە. سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەو دایە، ئەمە هەمان گوێرەکەیە کە ئەوان بەدەوریدا دەسوڕانەوە. ئەوان بەدوای کاری خۆیاندا ڕۆشتن و ئەم بەدوای کاری خۆی.

داستانی ئەو تەختەی موختار داوای هاوکاری لێدەکرد

توفەیل کوڕی جوعدە کوڕی هوبەیرە دەڵێت: جارێك گیرۆدەی گرفتاریەکی دژوار بوین. رۆژێك لەرۆژەکان رۆشتینەدەر و بینیمان دراوسێ رۆن فرۆشەکەمان تەختێکی هەیە کە بەچڵك وپیسی داپۆشراوە. بەخۆم وت: خۆزگە سەبارەت بەم تەختە قسەم لەگەڵ موختار دەکرد. لەرۆن فرۆشەکەم وەرگرت و شۆردم و داری تەڕوتازە دەرکەوت کەدەدرەوشایەوە و رۆنی لێ دەباری. بەموختارم وت: شتێکم ئامادە کردوە و دەمەوێت لەگەڵ تۆ باسی بکەم: ئەبوجەعدە لەناو ئێمە لەسەر تەختێك دادەنیشت و دەیوت نیشانەیەکی عەلی تیایە. موختار وتی: پەنا بەرخوا، تا ئێستا منت لەمە ئاگادار نەکردۆتەوە! بیهێنە بۆ من. بردم. سەرتەختەکەیان بەپارچەیەکی زۆر جوان داپۆشیبو. فەرمانیدا کە دوانزە هەزار درەمیان بەمن بەخشی. دواتر هاواری کرد: نوێژی گشتیە. خەڵك کۆبونەوە و موختار وتی:
هەمو ئەو شتانەی لەناو ئۆمەتەکانی پێشوبوە، لەناو ئەم ئۆمەتەیشدا بەشێوەیەك دەردەکەوێت. لەناو ئیسرائیلیەکان تابوت بوە و ئەم تەختە بۆ ئێمە هاوشێوەی ئەو تابوتەیە. خەڵك لەدەوری ئەو بڵاوبونەوە. سەبەئیەکان هەستان وتەکبیریان وت.
زۆری نەخایاند موختار سوپاکەی خۆی بۆ شەڕی کوڕی زیاد رەوانە کرد. تەختەکەیان بەپارچەی زۆر گرانبایی و جوان داپۆشیبو و خستیانە سەر ئێسترێك. خەڵکانی شام بەسەختی کوشتار کران. ئەم کارە بوە هۆی سەرسوڕمان و پەرێشانی زیاتری ئەوان. ئەوەندە بەرزیان کردەوە وەك بڵێی بتپەرەست بون. من لەوەی کردبوم، پەشیمان بوم و خەڵك سەبارەت بەم کارە قسەیان دەکرد و رەخنەیان لەموختار دەگرت.
دەستەیەك دەڵێن: موختار بەبنەماڵەی جەعدە کوڕی هوبەیرەی وت (و دایکی جەعدە دایکی هانی خوشکی دایك و باوکی عەلی کوڕی ئەبی تالیب بو): بێ گومان ئێوە نەزانن. برۆن و تەختەکە بۆ من بێنن. ئەوان گومانیان کرد هەر تەختێك بەرن، دەڵێت خۆیەتی و لێیان وەردەگرێت. تەختێکیان بۆ هێنا و لێی وەرگرتن. شێبامیەکان وشاکریەکان و سەرانی سوپاکەی موختار بەپەڕ دایانپۆشی. یەکەم کەس پاسەوانی کردنی گرتەئەستۆ، موسا کوڕی ئەبو موسا ئەشعەری بو. ئەو بەدەوی تەختەکە دەسوڕایەوە چونکە دایکی، دایکی کولسوم کچی فەزل کوڕی عەباس بو. خەڵك رەخنەیان لەئەبوموسا گرت و

سەرکۆنەیان کرد. ئەو وازی هێنا و حەوەشب ئەلبەرسمی پاسەوانی دەکرد تا موختار لەناوچو. ئەعشی هەمەدانی لەمبارەوە دەڵێت:

شهدت عليكم انكم سبئية	و اني بكم يا شرطة الشر عارف
فاقسم ما كرسيكم بسكينة	و ان كان قد لفت عليه اللفائف
و ان ليس كالتابوت فينا و ان سعت	شبام حواليه و نهد و خارف
و انى امرؤ احببت ال محمد	و تابعت و حيا ضمنته المصاحف
و بايعت عقبدالله لما تتابعت	عليه قريش شمطها و الغطارف

یانی: شایەتی دەدەم هەموتان لەسەبەئیەکانن و من لەگەڵ ئێوە ناشنام. سوێند دەخۆم تەختەکەی ئێوە تەخت نیە هەرچەندە بەپارچە داتانپۆشیبێت. ئەم تەختە بۆ ئێمە هاوشێوەی تابوتی ئیسرائیلیەکان نیە هەرچەند خەڵکی شێبام و نەهد و خارف بەدەوریدا بسورێنەوە. من ئەو پیاوەم کە بنەماڵەی محەممەدم خۆش دەوێت، شوێنکەوتەی وەحی خواییم، ئەو وەحیەی گەلاَکان دایانپۆشی. لەگەڵ عەبدالله ئەو کاتە بەیعەتم کرد کە لەقورەیشیەکان، هەمو ریش سپیەکان و گەنجەکانیان پەیوەستی ببون.

متوەکلی لەیسی وتی:

ابلغ ابا اسحاق ان جئته	انى بكَرسيكم كافر
تروا شباما حول اعواده	و تحمل الوحى له شاكر
محمرة اعينهم حوله	كانهن الحمص الحادر

یانی: ئەگەر ڕۆشتیتە لای باوکی ئیسحاق، لەمنەوە ئاگاداری بکەرەوە کە بەتەختەکەی ئێوە ناباوەڕم. شێبامیەکان دەبینی کە بەدەوریدا دەسورێنەوە و وەحیە خواییەکەی شاکریەکان هەڵیدەگرنەوە. چاویان سورە و لەدەوری ئەون وەك بڵێی ڕشتەکان لەدانەی گیا سورباوەکان و زەموردِ رەنگەکانن.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر لەگەڵ خەڵك حەجی کرد.

فەرمانداری شارەکان ئەمانە بون: مەصعەب کوڕی زوبەیر لەلایەن براکەی عەبدالله ، فەرمانداری بەسرە، عەبدالله کوڕی ئەبی رەبیعەی مەخزومی کارگوزاری کوڕی زوبەیر، موختار کوڕی ئەبی عوبەیدەی سەقەفی فەرمانڕەوای کوفە، عەبدالله کوڕی خازم لەخوراسان.

لەم ساڵەدا ئەم کەسانە مردن: ئەسما کوڕی حارسەی ئەسلەمی لەهاوەڵانی پێغەمبەر کە لەدانیشتوانی (صفە) بو و دەستەیەك دەڵێن: لەرۆژگاری فەرمانڕەوایەتی کوڕی زیاد لەبەسرە لەم شارە مرد. جابر کوڕی سەمورە خوشکەزای سەعد کوڕی وەقاص کەدەستەیەك دەڵێن: لەرۆژگاری فەرمانداری بشر کوڕی هارون مرد. ئەسما کوڕی خارجە کوڕی حصن کوڕی حوزەیفە کوڕی بەدری فەزاری سەروەری خەڵکەکەی خۆی.

رووداوەکانی ساڵی شەست و حەوتی کۆچی (٦٨٦-٦٨٧ زایینی)

کوژرانی کوڕی زیاد

کاتێك ئیبراهیم کوڕی ئەشتەری نەخەعی لەکوفەوە بەڕێکەوت، لەگەڵ سوپاکەی لەڕۆشتن پەلەیان کرد تا پێش گەیشتنی کوڕی زیاد بەعێراق روبەروی ببنەوە. کوڕی زیاد بەسوپایەکی گەورەوە لەشام بەڕێکەوتبو. سەرەتا وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا، گەیشتە موسڵ و دەستی بەسەرداگرت. ئیبراهیم بەڕێکەوت و سەرزەمینی عێراقی بڕی و بەجێیهێشت و لەسەراسەری موسڵ تۆوی ترس و تۆقاندنی چاند. فەرماندەیی پێشەنگەکانی خۆی بە توفەیل کوڕی لەقیتی نەخەعیدا کەپیاوێکی ئازا و بوێر بو. کاتێك کوڕی زیاد لێی نزیك کەوتەوە، هاوڕێکانی خۆی بۆ شەر ئامادە کرد و بەیەکپارچەیی و دور لەبەربلاوی هەنگاوی بۆ پێشەوە دەبرد جگە لەوەی توفەیل کوڕی لەقیتی وەك فەرماندەی پێشەنگەکان رەوانە کرد تا گەشتنە روباری خارز لەسەرزەمینی موسڵ و لەگوندی بارشیا دابەزی. کوڕی زیاد روی تێکرد تا لەنزیك ئەو لەکەنارەکانی خارز ئوردوی لێدا.

عومەیر کوڕی حەبابی سولەمی، لەیارانی زیاد، کەسی بۆ لای کوڕی ئەشتەر رەوانە کرد کە چاوت بەمن بکەوێت. قەیسیەکان هەموویان لەشەڕی مەرج راهیت بەم لاوە، لەعەبدولەلیك کوڕی مەروان تورە بون و سوپاکەی ئەو لەخەڵکانی کەلب بو. عومەیر و کوڕی ئەشتەر کۆبونەوە و عومەیر ئاگاداری کردەوە کە خۆی فەرماندەی باڵی چەپی سوپاکەی کوڕی زیادە. مژدەی پێدا کاتێك ئاگری شەڕ بڵێسە بسەنێت، لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی هەڵدێت و بەمشێوەیە شکانی سوپاکەی کوڕی زیاد ئاشکرا دەکات. کوڕی ئەشتەر لێی پرسی: گومان دەکەیت دەبێت چی بکەین؟ سەنگەر بۆ خۆم دروست بکەم و دو سێ رۆژ چاوەڕێ بکەم؟ عومەیر وتی: ئەم کارە مەکە. مەگەر ئەوان جگە لەمەیان دەوێت؟ درێژبونەوەی کات بۆ ئەوان باشترە. ئەوان لەژمارەدا فراوان و چەندین بەرابەری ئێوەن. سوپاکەمەکەی ئێوە لەبەرابەر ئەو سوپا گەورەیە ناتوانێت خۆڕاگری بکات. لەجیاتی ئەم کارە لەناکاو هێرش بکەرەسەریان و شەڕ دەست پێبکە. ئەوان لێوانلێون لەترسی ئێوە. ئەگەر ئەوان یارانی تۆ هەڵسەنگێنن و بۆچەندین رۆژی بەردەوام شەڕیان لەگەڵ بکەن،

عادەت بەم کارە دەگرن و دەتوانن بەسەر ئێوەدا سەرکەون. ئیبراهیم وتی: ئێستاکە زانیم کەتۆ چاکەخوازی منیت چونکە سەروەرم ئەم فەرمانەی پێدام. عومەیر وتی: فەرمانەکەی بەکار ببە چونکە جەنگ، ئەم پیرە بیرمەندەی بەئەزمون کردوە. ئەو، ئەوەندەی رەنج لەکاروباری جەنگ بردوە کە هیچ کەسێکیتر ئەو ئەزمونەی نیە. کاتێك بەیانی داهات، شەڕی ئەوان دەسپێبکە.

عومەیر بۆ لای هاورێکانی خۆی گەڕایەوە و ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر کەسانی خۆی بۆ پاسەوانی کردنی وشیارانە راسپارد. ئەو خۆی نەخەوت تا بەرەبەیان گەیشت، سوپاکەی خۆی بۆ شەڕ رێکخست و دەستە شەرکەرەکانی لەشوێنەکانی خۆیان جێگیر کرد و فەرماندەکانی دەست نیشان کرد. سوفیان کوڕی یەزیدی ئەزدی کردە فەرماندەی باڵی راست، عەلی کوڕی مالکی جوشەمی کردە فەرماندەی باڵی چەپ، عەبدولرەحمان کوڕی عەبدالله (برای ئیبراهیمی ئەشتەر لەدایکەوە) کردە فەرماندەی سوارەکان کە کەم بون و توفەیل کوڕی لەقیتی کردە فەرماندەی پیادەکان.

کاتێك بەرەبەیان گەیشت، نوێژی بەیانیان لەتاریکیدا خوێند. دواتر هاتەدەر و سوپاکەی خۆی ریزبەندی کرد و هەر فەرماندەیەکی لەشوێنەکەیدا جێگیر کرد. ئیبراهیم دابەزی لەناو سوپاکەی خۆی دەستی بەگەڕان کرد و ئەوانی بۆ شەڕ هان دەدا و هیوای سەرکەوتنی لەدڵی ئەواندا دەچاند و ئارام ئارام بۆ روبەروبونەوەی دوژمن پاڵی پێوەنان. دواتر رۆشتە سەر تەپۆڵکەیەکی گەورە کە لەخوارەوە دوژمنەکانی خۆی لەبەرچاو بو. بینی لەو خەڵکە کەس لەشوێنەکەی خۆی نەجوڵاوە. عەبدالله کوڕی زوهەیری سەلولی رەوانە کرد تا لەبارودۆخی دوژمن ئاگاداری بکاتەوە. ئەو گەڕایەوە و وتی: ئەوان لەگەڵ ترس و پەرێشانیدا بەسەر دەبەن. پیاوێك لەوان منی بینی و بەردەوام دەیوت: ئەی شیعەکانی ئەبو توراب! ئەی شیعەکانی موختاری درۆزن! پێم وت: ئەوەی لەنێوان ئێمەدایە، زۆر لەجوێن گەورەترە.

ئیبراهیم سوار بو و بەناو ئاڵادارەکاندا گەڕا و ئەوانی بۆ شەڕ ئامادە و تەیار کرد و بنەماڵەی حسین کوڕی عەلی بیرخستنەوە کە کوڕی زیاد ئەوانی لەئاگری جەنگ و کوشتار و ئەسیری و تینویەتی گرفتار کرد. خەڵکی بۆ شەڕ دژی سوپای شامیەکان هەڵخراند.

خەڵك پێشڕەویان کرد. کوڕی زیاد حوصەین کوڕی نەمیری کردە فەرماندەی باڵی ڕاستی سوپاکەی خۆی و عومەیر کوڕی حوبابی سولەمی کردە فەرماندەی باڵی چەپ، شورەحبیل کوڕی زی ئەلکەلاعی حەمیری کردە فەرماندەی سوارەکان. کاتێك دو ریزەکە بەیەك گەیشتن، حوصەین کوڕی نەمیر لەگەڵ شەڕکەرانی باڵی ڕاستی سوپاکەی کوڕی زیاد هێرشیان دەست پێکرد. عەلی کوڕی مالکی جوشەمی خۆڕاگری کرد و کوژرا. دواتر قورە کوڕی عەلی ئاڵاکەی هەڵگرت و هاوڕێ لەگەڵ شەڕکەرە ئازاکان کوژرا و باڵی چەپ شکستی خوارد. عەبدالله کوڕی وەرقا جونادەی سەلولی، برازای حوبشی کوڕی جونادە هاوڕێی پێغەمبەر، ئاڵاکەی هەڵگرت و هەڵاتوان رویان لەگۆڕەپانی شەڕ کردەوە. هاواری کرد: ئەی پارێزەرانی خوا، لەدەوری من کۆببنەوە. ئەوان گەڕانەوە و ئیبراهیم سەری روت کردبو و هاواری دەکرد: ئەی پارێزەرانی خوا، لەدەوری من کۆببنەوە، من کوڕی ئەشتەرم، باشترین هەڵاتوانی ئێوە هێرشبەرانن، ئەو کەسەی سەرکۆنە لەخۆی بسرێتەوە، خراپەکار نیە. هاورێکانی گەڕانەوە و شەڕکەرانی باڵی ڕاستی سوپاکەی ئیبراهیم هێرشیان کردە سەر باڵی چەپ و هیوادار بون عومەیر کوڕی حوباب(لەسەر بنەمای بەڵێنەکەی خۆی) رابکات. عومەیر هەڵاتنی بەشەرم ونەنگ زانی و لەبەر ئەمە بەسەختی درێژەی بەشەڕدا. کاتێك ئیبراهیمی ئەمەی بینی، بەهاورێیانی خۆی وت: روبکەنە ئەو کۆمەڵە ڕەشە گەورەیە چونکە سوێند بەخوا ئەگەر ئەوان شکەست بدەین، ئەوانەی دەیانبینن، وەك باڵندەکان، ترساو بەم لاولادا رادەکەن. هاورێکانی رویان کردە ئەو شوێنە و بەڕم کەوتنە گیانی یەك. دواتر دەستیان بۆ شمشێر و گورزەکان برد وماوەیەك جەنگان. دەنگی بەریەك کەوتنی شمشێرەکان هاوشێوەی دەنگی دارخەیزەران بۆ ئاسمان بەرزبویەوە. ئیبراهیم بە ئاڵادارەکەی خۆی وت: ئاڵاکە خۆت لەناو ئەوان بۆ پێشەوە بەرە. ئاڵادار وەڵامی دایەوە: هیچ رێگەیەك بۆ پێشڕەوی نیە. ئیبراهیم بەردەوام دەیوت: هەیە، هەیە. کاتێك بۆ پێشەوە دەڕۆیشت، ئیبراهیم بەشمشێرەکەی خۆی هێرشی دەکردە سەریان و لەهەر کەسی دەدا، دەیخستە سەرزەوی. ئیبراهیم پیادەکانی لەبەردەم خۆی پاك دەکردەوە وەك بڵێی رانەمەرێکن کەگورگ کەوتبێتە ناویان. هاورێکانی هاوشێوەی یەك کەس هێرشیان برد. شەڕ روی لەدژواری کرد و سوپاکەی کوڕی زیاد شکەستی خوارد و لەهەردولا کەسانێکی فراوان کوژران و لەخاك و خوێندا گەوزان.

دەستەیەك دەڵێن: عومەیر کوڕی حەباب یەکەم کەس بو هەڵات و شەرکردنی ئەو لەسەرەتاوە تەنیا بەڵگەیەك بو.

کاتێك شکستیان خوارد، ئیبراهیم وتی: من پیاوێکم لەژێر ئاڵایەك بەتاقی تەنیا لەکەنارەکانی خارز کوشت. بیدۆزنەوە چونکە بۆنێکی خۆشی لێدەهات. دەستی روی لەرۆژهەڵات و قاچەکانی رویان لەرۆژئاوا. بەدوایدا گەڕان و بینیان کوڕی زیادە کە لەزەربەکەی ئیبراهیم کوژراوە. کەوتبوە سەرزەوی. ئیبراهیم ئەوی کردبوە بەدوکەرت. بەهەمان شێوە بو کە ئیبراهیم ئاماژەی پێدا. سەریان بڕی و جەستەکەیان سوتاند.

شەریك کوڕی جەدیری تەغلەبی هێرشی کردە سەر حوصەین کوڕی نەمیر چونکە ئەوی بەعوبەیداللە دەزانی. ئەم دوانە پەلاماری یەکیاندا و شەریك کوڕی جەدیر هاواری کرد: من لەگەڵ ئەم روسپی زادە بکوژن! ئەوان حوصەینیان کوشت.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو کەسەی کوڕی زیادی کوشت، شەریك کوڕی جەدیر بو. شەریك لەشەڕی صەفین شان بەشانی عەلی شەڕی کرد و یەکێك لەدوچاوەکەی خۆی لەدەستدابو. کاتێك رۆژگاری عەلی بەسەرچو، شەریك ڕۆشتە شاری بیت المقدس و لەوێ نیشتەجێ بو. کاتێك حسین کوژرا، لەگەڵ خوا پەیمانی بەست ئەگەر کەسێك داوای تۆڵەی خوێنی حسین بکات، پەیوەستی ببێت و کوڕی زیاد بکوژێت یا لەم رێگادا بکوژرێت. کاتێك موختار بۆتۆڵە سەندنەوەی خوێنی حسین بزوتنەوەکەی خۆی دەست پێکرد، پەیوەستی بو و لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی ئەشتەری نەخەعی بەرێکەوت. کاتێك دو سوپا روبەروی یەك بونەوە، هێرشی کردە سەر سوارەکانی شام و هاورێ لەگەڵ خەڵکەکەی لەرەبیعە ریزەکانی ئەوان تێکشکاند. ئەوان گەیشتنە کوڕی زیاد. تەپ و تۆز بۆ ئاسمان بەرزبویەوە و جگە لەدەنگی بەریەك کەوتنی شمشێرەکان هیچ دەنگێك نەدەبیسترا. بای گۆڕەپان دامرکایەوە و بینیان هەردوکیان کوژراون: شەریك و کوڕی زیاد. گێڕانەوەی یەکەم راسترە.

ئەوە کە وتبوی:

كل عيش قد اراه باطلا   غير ركز الرمح فى ظل الفرس

یانی: هەمو شێوەکانی ژیان بەهیچ دەزانم جگە لەدەنگی لێدانی ڕم لەسێبەری سەمەندە تیژپێکان.

دەڵێت: شورەحبیل کوڕی زی ئەلکەلاعی حەمیریش کوژرا و سوفیان کوڕی یەزیدی ئەزدی و وەرقا کوڕی عازبی ئەسەدی و عوبەیداللە کوڕی زوهەیری سولەمی هەرکام وتیان من بکوژی ئەوم. عویەیینە کوڕی ئەسما لەگەڵ کوڕی زیاد بو. کاتێك کوڕی زیاد کوژرا، ئەو خوشکەکەی خۆی هند کچی ئەسما ژنی عوبەیداللەی هەڵگرت و بەردەوام ئەم هۆنراوە جەنگیەی دەخوێند:

ان تصرمی حبالنا فربما   اردیت فی الهیجا الکلمی المعلما

یانی: ئەگەر پەیوەندیەکان بپچڕێنیت، زۆر ئازای ناودارم لەخاك و خوێندا گەوزاند.

کاتێك سوپاکەی کوڕی زیاد شکستی خوارد و هەڵاتن، ئەو کەسانەی لەئاودا خنکان، زیاتر لەو کەسانە بون کە لەگۆڕەپانی شەڕ کوژران.

ئیبراهیم ئەو کاتەی لەمەداین بو، مژدەی سەرکەوتنی بۆ موختار رەوانە کرد. ئەو کارگوزارانی خۆی بۆشارەکان رەوانە کرد. براکەی خۆی لەدایکەوە، عەبدولرەحمان کوڕی عەبداللەی وەك فەرمانداری نەصیبین دەستنیشان کرد. دەستی بەسەر دارا، سەنجار و سەرزەمینەکانی دەوروبەریدا گرت. ئەم کەسانەی کردە فەرمانداری شارەکان: زەفەر کوڕی حارس وەك فەرمانداری قرقیسیا، حاتەم کوڕی نەعمانی باهلی کردە فەرمانداری حەڕان و رەها و سومەیسات و ناوچەکانی پەیوەست بەم سەرزەمینانە، عومەیر کوڕی حوبابی سولەمی کردە فەرمانداری توری عەبدین و کەفەرتوسا.

ئیبراهیم لەموسڵ مایەوە. سەری عوبەیداللە کوڕی زیادی هاوڕێ لەگەڵ سەری فەرماندەکانیتر بۆ موختار رەوانە کرد کە لەسوچێکی کۆشکەکەی فرێیدان. تولە مارێك هات و رۆشتە ناو دەمی کوڕی زیاد ودواتر لەقوڕگی بڕاوی ئەو هاتەدەر. چەندین جار ئەم کارەی دوبارە کردەوە. تەرموزی ئەم گێڕانەوەی لەکتێبی (جامع) باس کردوە.

موغەیرە وتی: کوڕی زیاد یەکەم کەس لەئیسلام بو درەمی تایبەتی لێدا. یەکێك لەدەرگاوانەکانی کوڕی زیاد وتی: کاتێك حسین کوژرا، لەگەڵ ئەو رۆشتمە ناو کۆشکەکەی. ئاگرێك داباری و روخساری داگرت. ئەو روخساری بەدەستی داپۆشی و وتی: ئەم نهێنیە بەکەس مەڵێ.

موغەیرە دەڵێت: دوای کوژرانی حسین، مەرجانە بە عوبەیداللەی کوڕی وت: ئەی گڵاوی خراپەکار، کوڕی کچی پێغەمبەرت کوشت، هیچ کات بەهەشت نابینیت.

کاتێك کوڕی زیاد کوژرا، کوڕی مەفرەغ وتی:

ان المنايا اذ مازرن طاغية هتكن استار حجاب و ابواب

اقول بعدا و سحقا عند مصرعه لابن الخبيثة و ابن الكودن الكابى

لا انت زوحمت عن ملك فتمنعه و لا متت الى قوم باسباب

لا من نزار و لا من جذم ذى يمن جلمود ذا القيت من بين الهاب

لا تقبل الارض موتاهم اذا قبروا و كيف تقبل رجسا بين اثواب

یانی: کاتێك مەرگ هێرش دەکاتە سەر یاخیەك، پەردەکان دەدڕێنێت و دەرگاوانەکان دور دەخاتەوە. لەکاتی کوژرانی ئەو وتم: دور بێت کوڕی ئەو ژنە خراپەکارە، زادەی ئەو و ئەو هەلآتوە لە بانگەوازە چاکەکان! ئەوڵاتێکی دژی تۆ هاندابو کە بتەوێت پارێزگاری لێ بکەیت ونەپەیوەندیت لەگەڵ کەسە خاوەن نەژادەکان هەبو. نە لەنزار بویت، نە لەجەزم نە لەیەمەن، ئەم بەردە لەشوێنی راستیدا فرێنەدرایە ناو بڵێسەکانی ئاگر. کاتێك بمرن، گۆڕەکان بەمردوەکانیان رازی نابن، چۆن بەلاشەیەکی کفن کراو رازی ببن!

هەروەها سوراقەی بارقی بۆ وەسف کردنی ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر وتی:

اتاكم غلام من عرانين مذحج جرى على الاعداء غير نكول

فيا ابن زياد بو باعظم مالك و ذق حد ماضى الشفرتين صقيل

جزى الله خيرا شرطة الله انهم شفوا من عبيدالله امس غليلى

یانی: گەنجێك لەگەورەزاکانی مەزحەج هێرشی کردە سەر ئێوە کە هێرش دەکاتە سەر دوژمن و پشت ناکاتە هیچ دوژمنێك و لەکاروباری جەنگ کەمتەرخەمی ناکات. ئەی کوڕی زیاد، بەقورسترین باری گوناح برۆ جەهەننەم و لەدو لێواری شمشێر شەرابی مەرگ بچێژە. خوا پاسەوانانی یەزدان باشترن پاداشت ببەخشێت چونکە ئەوان بون داغی دڵی منیان ئارام کردەوە و دادیان لەدوژمن وەرگرت و گیانی گرگرتوی منیان هێور کردەوە.

عومەیر کوڕی حوبابی سولەمی سەبارەت بەسەرکۆنە کردنی کوڕی زیاد وتی:

و ما كان جيش يجمع الخمر و الزنا محلا اذ لاقى العدو لينصرا

یانی: هەرگیز ڕەوا نەبو سوپایەك بەفەرماندە و شەڕکەرە شەراب خۆرەکان و پیاوانی مێباز، لەکاتی روبەروبونەوەی دوژمن بەسەر ئەودا زاڵببن.

فەرمانداری مەصعەب کوڕی زوبەیر لەبەسرە

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر، حارس کوڕی ئەبی رەبیعە ناسراو بە قوباعی لەبەسرە لەسەر کار لابرد و براکەی خۆی مەصعەبی وەك فەرماندار دەستنیشان کرد. مەصعەب بە دەمامك لەروخسار ڕۆشتە ناو بەسرە و دواتر مزگەوت و ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان. خەڵك وتیان: فەرماندار، فەرماندار! حارس کوڕی ئەبی رەبیعەی فەرماندار هات. مەصعەب دەمامکی لەروخسار هەڵگرت و خەڵك ئەویان ناسیەوە. مەصعەب فەرمانی بەحارسدا لەگەڵ ئەو لەسەر تەختی وتاردان دانیشێت و یەك پلە خوارتر لەمەصعەب دانیشت. مەصعەب هەستا و سوپاسی خوای کرد و دواتر وتی:

بەناوی خواوەندی بەخشندە و میهرەبان. ط. س. م. ئەمانە نیشانە ئاشکراکانی نوسراوێکی ئاشکراکەرە. ئێمە بەسەرهاتی فیرعەون و موسا بەراستی و دروستی بۆ تۆ دەخوێنینەوە تا بۆ خەڵکانی خواپەرستی باس بکەیت. فیرعەون لەسەر زەوی یاخی گەری کردە پیشە و خەڵکی کردە کۆیلەی خۆی، کوڕەکانی ئەوانی بەسەختی و بەشێوازی جۆراجۆر سەردەبڕی و ژنەکانیان زیندو دەمانەوە و ئەو خراپترینی ستەمکاران بو (لێرەدا بەدەست ئاماژەی بەخەڵکی شام کرد) (دەمانەوێت بەخشینەکانی خۆمان بە هەژارەکانی سەر زەوی بدەین و ئەوان بکەینە ڕێبەران و میرات هەڵگرانی میراتیەکانی جیهان (لێرەدا بەدەست ئاماژەی بەحیجازدا) و زەوی بۆ ئەوان دەستەمۆ بکەین و بەفیرعەون و هامان و سوپاکەیان ئەوە نیشان بدەین کە دەیانترسێنێت (لێرەدا بەدەست ئاماژەی بۆ کوفە کرد) (قصص/ ٢٨/ ١-٦) دواتر وتی: ئەی خەڵکانی بەسرە، بیستومە ئێوە ناوو ناتۆرە لەفەرماندارەکانی خۆتان دەنێن. من خۆم ناو ناوە (روگرژی خوێنخۆر).

بەرێکەوتنی مەصعەب کوڕی زوبەیرو بۆ شەڕ لەگەڵ موختارو کوژرانی موختار

کاتێك گەورەکان وسەروەرانی کوفە بەدوای شەڕی سەبیع هەلاتن، دەستەیەك لەوان ڕۆشتنە لای مەصعەب. شەبس کوڕی ڕیبعی سوار وشترێك بو، کلکی بڕی و گوێچکەی کون کرد و یەخەی جلەکانی خۆی دڕاند و ڕوی کردە دەرگای مەصعەب و بەردەوام هاواری دەکرد: جەنگ! ئەم هەواڵەیان بەمەصعەب گەیاند. وتی: ئەوە شەبس ڕیبعی! ئەویان بردە لای. گەورەکانی کوفە ڕۆشتنە لای و ئاگاداریان کردەوە بۆچی لەکۆشکەکەی ئەو کۆبونەتەوە. داوای هاوکاریان لێکرد و وتیان دەبێت ئێمە بۆ شەڕی موختار رەوانە بکەیت.

محەممەد کوڕی ئەشعەسیش هات و بۆ ئەم کارە هانیدا. مەصعەب ئەوی لەخۆی نزیك کردەوە و ڕێزی لێگرت و کاتێك گەورەکانی کوفە لەسەر مەبەستەکەی خۆی پێداگریان کرد، وتی: رەوانە نابم تا موهەلیب کوڕی ئەبی صوفرە بێتە لای من. بۆ موهەلیب کە فەرمانداری پارس بو، نامەیەکی نوسی و بانگی کرد تا لەشەڕی موختار هاورێیەتی بکات. موهەلیب سستی و کەمتەرخەمی کرد و باجی کردە بیانو چونکە نەیدەویست بۆ شەڕی موختار بڕوات. مەصعەب بەمحەممەد کوڕی ئەشعەسی وت بڕواتە لای موهەلیب وبۆ شەڕ دژی موختار هانی بدات. محەممەد ڕۆشت و نامەکەی مەصعەبی لەگەڵ خۆی برد. کاتێك نامەکەی خوێندەوە وتی: ئایا مەصعەب جگە لەتۆ کەسی دەست نەکەوت رەوانەی بکات؟ محەممەد وتی: پەیك نیم، بەلام کۆیلەکانی ئێمە دەستیان بەسەر سامان وژن و بارەگا و منالەکانی ئێمەدا گرتوە.

موهەلیب لەگەڵ سامانێکی فراوان و سوپایەکی گەورە روی لەبەسرە کرد. مەصعەب فەرمانیدا سوپاکە لەشوێنی (میهن پل) (پردی نیشتمان) ئوردویان لێدا. عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەف رەوانەی کوفە کرد و فەرمانی پێدا تا دەتوانێت خەلك بکاتە هاورێی خۆی ولەهاوکاری کردنی موختار دوریان بخاتەوە وپێشنیاری فەرمانبەری کوڕی زوبەیریان پێ بکات. ئەم کارەی کرد و بەشێوەیەکی نهێنی ڕۆشتە مالەکەی خۆی. مەصعەب بەرێکەوت و لەپێش خۆیەوە عەباس کوڕی حوصەینی حەتەمی رەوانە کرد.

ئەم کەسانەی کردە فەرماندەی بەشە جۆراوجۆرەکانی سوپاکەی: عومەر کوڕی عوبەیدالله کوڕی مەعمەری کردە فەرماندەی باڵی ڕاست، موهەلیبی کردە فەرماندەی باڵی چەپ، مالك کوڕی مێسمەعی کردە فەرماندەی خەڵکانی بەکر، مالك کوڕی مونزەری کردە فەرماندەی خەڵکانی قەیس، ئەحنەف کوڕی قەیسی کردە فەرماندەی تەمیمیەکان، زیاد کوڕی عومەری عەتکی کردە فەرماندەی ئەزدیەکان و قەیس کوڕی هەیسەمی کردە فەرماندەی خەڵکانی عالیە.

هەواڵی ئەم کارەیان بەموختاردا. ئەو لەناو یارانی خۆی هەستا و لەم ڕوداوە ئاگاداری کردنەوە و فەرمانی پێدان لەگەڵ ئەحمەر کوڕی شەمیت بەرێکەون. ئەو هاتەدەرو لەگەرماوی سەرچاوەکان ئوردوی لێدا. موختار سەرپەرەستی گەرمەکەکانی بانگ کرد. ئەوان پێشتر لەگەڵ ئیبراهیمی ئەشتەر بون. ئەوانی لەگەڵ ئەحمەر کوڕی شەمیت ڕەوانە کرد. بەرێکەوتن و فەرماندەی پێشەنگەکان کوڕی کاملی شاکری بو. گەیشتنە مەزار. مەصعەب دابەزی و لەنزیك ئەوانەوە ئوردوی لێدا. هەر کام سوپاکەی خۆیان بۆ شەڕ ئامادە کرد و دواتر پێشڕەویان دەسپێکرد. کوڕی شەمیت ئەم کەسانەی کردە فەرماندە: کوڕی کاملی کردە فەرماندەی باڵی ڕاست، عەبدالله کوڕی وەهەیبی جوشەمی کردە فەرماندەی باڵی چەپ و ئەبو عەمری خەڵکی عورەینەی کردە فەرماندەی موالیەکان.

عەبدالله کوڕی وەهەیبی جوشەمی ڕۆشتە لای کوڕی شەمیت و پێی وت: موالیەکان و کۆیلەکان لەکارە دژوارەکان خەڵکانێکی لاوازن، هاوڕێ لەگەڵ ئەوان پیاوانێکی زۆر سوارکارانن. تۆ بەرێدەکەویت، فەرمانیان پێبدە لەگەڵ تۆ بەرێکەون چونکە دەترسم بەتەنیا جێت بهێڵن و تەسلیمی دوژمنت بکەن. ئەمە فێڵێك بو ئەو بەکاری بەست. و بەشێوەیەکی ناجوامێرانە هەڵس وکەوتی لەگەڵ موالیەکان کرد چونکە لەکارەکانی ئەوان لەکوفە ڕەنجابو. حەزی دەکرد موالیەکان تێکبشکێن و هیچ کام لەوان ڕزگاری نەبێت. کوڕی شەمیت گومانی فێڵ و فریوی لەو نەکرد. ئەوەی پێشنیاری کرد، جێبەجێی کرد. موالیەکان لەگەڵ ئەو دابەزین.

مەصعەب هات و لەم کاتەدا عەباد کوڕی حوصەینی کردبوە فەرماندەی سوارەکان. عەباد لەئەحمەر کوڕی شەمیت و سوپاکەی نزیك کەوتەوە. ئەحمەر بەعەبادی وت: ئێمە

پێشنیاری گەڕانەوە بۆ نوسراوی خوا و شێوەی پێغەمبەر و بەیعەت لەگەڵ موختارتان پێدەکەین و داواتان لێدەکەین لەگەڵ ئێمە یەك بگرین تا بەراوێژ کاری فەرمانڕەوایی بەیەکێك لەبنەماڵەی پێغەمبەر بسپێرین. عەباد گەڕایەوە و مەصعەبی ناگادار کردەوە. مەصعەب وتی: بگەڕێرەوە و هێرش بکەرە سەریان. ئەوگەڕایەوە و هێرشی کردە سەر کوڕی شەمیت و سوپاکەی بەلام کەس لەوان لەشوێنەکەی نەجولا و لەئەسپەکەی نەهاتەخوار. موهەلیب هێرشی کردە سەر کوڕی کامل و هەردولای شەڕ پەلاماری یەکیاندا. کوڕی کامل دابەزی بەلام موهەلیب پشتی تێکرد. دواتر موهەلیب بەهاوەڵانی خۆی وت: هێرشێکی پیاوانە بکەنە سەریان. ئەوان هێرشێکی گرانیان دەست پێکرد و سوپاکەی موختار پاشەکشێی کرد. کوڕی کامل و دەستەیەك بۆ کاتژمێرێك خۆڕاگریان کرد و دواتر هەلاتن. خەڵکانی بەگشتی هێرشیان کردە سەر کوڕی شەمیت و ئەو تا کوژران خۆڕاگری کرد. سوپاکەی موختار هاواریان کرد: ئەی خەڵکی خەسعەم و بەجیلە، خۆڕاگری بکەن! موهەلیب پێی وتن: ئەمڕۆ هەلاتن باشتر رزگارتان دەکات، بۆ خۆتان لەگەڵ ئەم کۆیلانە بەکوشت دەدەن؟ دواتر وتی: سوێند بەخوا من کوژرانی فراوان تەنیا لەناو خەڵکەکەی خۆم دەبینم.

دواتر سوارەکان هێرشیان کردە سەر پیادەکانی کوڕی شەمیت و ئەوانیان تێکشکاند. مەصعەب عەبادی کردە فەرماندەی سوارەکانی خۆی و وتی: هەرکەست بەئەسیری گرت، بیکوژە. محەممەد کوڕی ئەشعەس روبەروی سوپایەکی گەورە لەخەڵکانی کوفە بویەوە و وتی: بۆ تۆڵەی کوژراوەکانی خۆتان داوای خوێن بکەن. ئەوان لەسەر هەلاتوان سەختگیرتر لەخەڵکانی بەسرە بون چونکە کەسیان بەئەسیری نەدەگرت مەگەر ئەوەی دەیانکوشت. هیچ ئەسیرێکیان نەدەبەخشی. لەو سوپایە جگە لەدەستەیەکی کەم لەسوارکارە نازاکان کەس رزگاری نەبو. پیادەکان هەمویان لەناوچون و دەستەیەکی کەم لەوان رزگاری بو.

معاویە کوڕی قورەی موزنی دەڵێت: روم کردە پیاوێك لەوان و ڕمەکەم لەچاوی چەقاند و بەردەوام تەکانم دەدا (تا بەئەشکەنجەوە بیکوژم). پێیان وت: بەراستی ئەو کارەت کرد؟ وتی: بەڵێ. خوێنی ئەوان لەو رۆژەدا بۆ ئێمە ڕەواتر بون لەخوێنی دەیلەمیەکان و تورکەکان. معاویە دادیاری بەسرە بو.

کاتێك مەصعەب لەکاری ئەوان تەواو بو، رەوانە بو و رێگەی لەلای شوێنی (واست)ەوە بڕی. ئە م شارە هێشتا بناغەی دانەرێژرابو. لەبەر ئەمە روی لەکەشکەر کرد. دواتر پیاوان و نەخۆشەکان و کەرەستەکانی شەڕ و باروبنەی سوار کەشتیەکان کرد وروی لەروباری خرۆشان کرد. هاتنەدەر و ڕۆشتنە روباری قوسان و لەفورات سەریان دەرهێنا.

هەواڵیان بەموختاردا کە سوپاکەی چ شکستێکی بەرکەوتوە و لەوشکی ولەدەریا لەناوچون. خۆی بەرێکەوت تا گەیشتە (سیلحین) و سەیری شوێنی بەریەك کەوتنی روبارەکانی کرد: روباری حیرە، سیلحین، یوسف و قادسیە، لێواری فوراتی بەست بەشێوەیەك ئاوەکەی رژایە ناو روبارەکانیتر وکەشتی خەڵکانی بەسرە لەقوڕ چەقی. کاتێك ئەمەیان بینی، لەکەشتیەکان دابەزین و ئاوەکەیان کردەوە و کەشتیەکان کەوتنە سەر ئاو، دوبارە سەرکەوتنەوە و رویان لەکوفە کرد. موختار بەرەو لای ئەوان غاریدا و لەحەرورا رێگەی پێشرەوی ئەوانی بۆ کوفە گرت. ئەو کۆشك و مزگەوتی بەبەهێزی بەجێهێشتبو، بورج و دیوار و شوێنەکانی بەرگری کردنی بۆ ناو دیوار بەستی شارەکە گوێزابویەوە.

مەصعەب هات. فەرماندەی باڵی راست موهەلیب، باڵی چەپ عومەر کوڕی عوبەیداللە و سوارەکان عەباد کوڕی حوصەین. موختار فەرماندەکانی خۆی بەمشێوەیە دەست نیشان کردبو: سەلیم کوڕی یەزیدی کەندی فەرماندەی باڵی راست، سەعید کوڕی مینقەزی هەمەدانی فەرماندەی باڵی چەپ، عەمرۆ کوڕی عەبداللە نەهدی فەرماندەی سوارەکان و مالك کوڕی عەبداللە نەهدی فەرماندەی پیادەکان. محەممەد کوڕی ئەشعەس لەگەڵ هەڵاتوان بۆ کوفە گەڕایەوە و لەنێوان مەصعەب و موختار خۆی بۆ شەڕ ئامادە کرد. کاتێك موختار ئەمەی بینی، بۆ هەرکام لە سوپای خەڵکانی بەسرە پیاوێکی خۆی دەستنیشان کرد. خەڵك لەیەك نزیك کەوتنەوە. سەعید کوڕی مینقەز هێرشی کردە سەر خەڵکانی بەکر و عەبدقەیس کە لەباڵی راستی سوپاکەی مەصعەب کوڕی زوبەیر جێگیر بون. هەردولا بەسەختی شەڕیان کرد. مەصعەب نێردراوێکی بۆ لای موهەلیب رەوانە کرد و فەرمانی پێدا هێرش بکاتە سەر سوپاکەی بەرامبەری خۆی. وتی: من لەترسی خەڵکانی کوفە توانای کوشتار کردنی خەڵکانی ئەزدم نەبو تا دەرفەتی خۆم دەستکەوت.

موختار کەسی بۆ لای عەبدالله کوڕی جەعدە کوڕی هوبەیرەی مەخزومی رەوانە کرد و فەرمانی پێدا هێرش بکاتە سەر سوپاکەی بەرابەری خۆی. ئەوان لەخەڵکی عالیە بون. ئەو ریزەکانی ئەوانی تێك شکاند و خۆیان گەیاندە مەصعەب. مەصعەب کەوتە سەر ئەژنۆ و خەڵك بەدوایدا. ماوەیەك شەڕیان کرد و دواتر لەیەك دورکەوتنەوە.

دواتر موهەلیب و سوپاکەی هێرشیان کرد و بەسەختی سوپاکەی موختاریان کوشتار کرد و تێکیان شکاند. لەم کاتەدا عەبدالله کوڕی عومەری نەهدی وتی:خوایە، من لەکاری ئەوان لەبارەگای تۆ بێزاری خۆم دەردەبڕم. ئەمەی سەبارەت بەهاورێکانی خۆی وت کە هەڵاتبون. هەروەها وتی: ئەی خوایە، لەگیانە فیرۆکانی ئەوان پەنا بۆ بارەگای تۆ دەبەم. ئەمەی سەبارەت بەسوپاکەی مەصعەب وت. دواتر شمشێری دەرکێشا و پیاوانە شەڕی کرد تا کوژرا.

سوپاکەی مەصعەب پەرێشان و شڵەژان وەك بڵێی قامیشەلانێکن کە ئاگریان فرێدابێتە ناویان. لەکاتی نێوارێ، مالك کوڕی عەمرۆ نەهدی کە فەرماندەی پیادەکان بو، هاورێ لەگەڵ پەنجا پیاوی شەرکەر هێرشی برد. ئەو هێرشی کردە سەر سوپاکەی کوڕی ئەشعەس. کوڕی ئەشعەس و هەمو هاورێکانی کوژران.

موختار لەسەر کۆڵانی شەبس بەرگری کرد و سەراسەری شەوی بەشەڕ بەسەر برد. پیاوانێك لەئازاکان و شەرکەران بوێرانە شان بەشانی ئەو شەڕیان کرد بەڵام سەرئەنجام هاورێکانی لەدەوری بڵاوەیان لێکرد. یەکێك لەهاورێکانی پێی وت: ئەی سەروەر، مەگەر مژدەی سەرکەوتنت بەئێمە نەدا؟ نەتوت ئەوان تێکدەشکێنین؟ وتی: مەگەر لەنوسراوی خوای گەورە نەتخوێندۆتەوە: خوا ئەوەی بیەوێت، دەیسرێتەوە و ئەوەی بیەوێت بەهێزی دەکات و هۆکاری هەمو نوسراوە خواییەکان لای ئەوە (رعد/١٣/٣٩). لەبەر ئەمە ئاماژەمان بەمەدا چونکە موختار یەکەم کەسە ئەندێشەی (بدا) هێنایە ئاراوە (بدا، ئەوەیە کە سەرەتا خوا فەرمانی کارێك دەدات و بەهێزی دەکات بەڵام دواتر دەگەڕێتەوە و فەرمانێکیتر دەدات. ئەوانەی باوەڕیان پێیەتی، ئەم ئایە دەکەنە بەڵگە).

کاتێك بەرەبەیان روناکی خۆی نیشاندا، مەصعەب و سوپاکەی رویان لەسەبخە کرد. ئەو لای موهەلیب- تێپەڕی کەپێی وت: چ سەرکەوتنێکی بەرچاو! چەندە شیرین بو ئەگەر محەممەد کوڕی ئەشعەس نەدەکوژرا. مەصعەب وتی: راست دەکەیت. دواتر زیادی کرد:

عوبەیداللە کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالبیش کوژرا. موهەلیب وتی: هەموان لەلایەن خواوە هاتوین وبۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقره/٢/١٥٦) مەصعەب وتی: حەزم دەکرد زیندو دەمایەوە و ئەم سەرکەوتنەی دەبینی. دەزانی کێ ئەوی کوشت؟ کەسێك ئەوی کوشت کە گومان دەکات لەشوێنکەوتەکانی باوکی ئەوە.

دواتر لە سەبخە دابەزی و خۆراك و خواردنەوە و هۆکارەکانی ژیانی لەوان درێغ کرد. خەڵك بوێربون بەشێوەیەك کە هاتنەدەر و لەسەر بانی ماڵەکانەوە ئەوانیان تیرباران کرد و ئاوی پیسیان بەسەردا دەکردن. زۆربەی نیازەکانی ئەوان ژنان دەیانهێنایەدی: ژنێك لەناو بنەماڵەکەی خۆی دەهاتەدەر و کەمێك خواردنی لەژێر چارشێوەکەی خۆی هەڵدەگرت و بەرەو لای ئەوان بەڕێدەکەوت. مەصعەب لەم کارە ئاگادار بویەوە و ڕێگەی لەژنان گرت. تینویەتی تەنگی بەهاوڕێیانی موختار هەڵچنی. ئەوانیان ئاویان لەچاڵە ئاوەکان دەردەکێشا و تێکەڵ بەهەنگوینیان دەکرد و دەیانخوارد بەڵام دەستەیەکی کەم لەوان تێراودەبون.

دواتر مەصعەب فەرمانی بەسوپاکەی خۆیدا و بەرەو کۆشك پێشڕەویان کردو گەمارۆیان خستەسەر. موختار بەیارانی خۆی وت: هاوارلەئێوە! گەمارۆدان تەنیا دەبێتە هۆی لاوازی ئێوە. با دابەزین و شەڕ بکەین و ئەگەر چارەنوسمان کوژران بێت، هاوشێوەی جوامێرەکان بمرین. سوێند بەخوا هیوابڕاو نیم و دڵنیام ئەگەر بەراستی و دروستی شەڕ لەگەڵ ئەوان بکەن، بەسەریاندا سەردەکەون. ئەوان لاوازیان لەخۆیان نیشاندا و فەرمانەکەیان بەکار نەبرد. موختار بەوانی وت: بەڵام من، بەریسوایی و سوکی ڕازی نابم و ئێوە ناکەمە فەرمانڕەوای چارەنوسی خۆم. ئەگەر بڕۆم و بکوژرێم، جگە لەریسوایی و لاوازی هیچ خەڵاتێك بۆ ئێوە ناهێنێت. ئەگەر ملکەچی فەرمانەکانی ئەوان ببن و دوژمنەکانتان خۆڕاگری بکەن و ئێوە لەبەرچاوی یەکتر کوشتار بکەن، دەڵێن: خۆزگە فەرمانەکەی موختارمان بەکار دەبەست. ئەگەر لەگەڵ من بێنەدەر، ئەگەری هەیە سەرکەوتن بەدەست نەهێنن بەڵام مەرگی ئازادنە لەدەست نادەن.

کاتێك عەبدالله کوڕی جەعدە کوڕی هوبەیرە بینی موختار چ مەبەستێکی هەیە، خۆی بەتەناف لەدیواری کۆشکەوە شۆڕ کردەوە و پەیوەستی خەڵکان بو و لای ئەوان خۆی داشارد. دواتر موختار بۆنی خۆشی لەخۆیدا لەگەڵ نۆزدە کەس لەیارانی خۆی لەکۆشك

هاتەدەر.

کاتێك موختار هاتەدەر، بەسایبی وت، چی دەبینی؟ وتی: ئەوەی تۆ دەیبینیت. موختار وتی: هاوار لەتۆ ئەی نەزان! من پیاوێك لەعەرەبەکانم. بینیم کوری زوبەیر لەحیجاز فەرمانڕەوایی گرتۆتەدەست، مەروان لەشام و کوڕی نەجدە لەیەمامە. من هاوتای هەر کام لەوان بوم، جگە لەوەی من بەبیانوی تۆڵە سەندنەوەی بنەماڵەی پێغەمبەر بزوتنەوەکەم دەست پێکرد و ئەم کارەم کاتێك کرد کەعەرەبەکان پشت گوێیان خستبو. ئەگەر لەناو مێشکی پوچی خۆت و دڵی رزاوت هیچ بیرۆکەیەکت نیە، بۆ ناو و نەژادی خۆت بجەنگە. سایب وتی: هەموان لەلایەن خواوە هاتوین و بۆ لای ئەو دەگەرێینەوە (بقرە /٢/١٥٦) بۆ ناو و نەنگ خۆم بەکوشت بەم کەچی؟ دواتر موختار هێرشی برد و شەڕی کرد تا کوژرا. دوبرا لە بەنی حەنیفە ئەویان کوشت: تەرەفە کوڕی عەبداللە کوڕی دەجاجە و تەراف کوری عەبداللە کوڕی دەجاجە.

کاتێك بەیانی رۆژی دوای کوژرانی موختار گەیشت، بەحیر کوڕی عەبداللە مەسکی دانیشتوانی کۆشکی بۆ خۆڕاگری پیاوانە هاندا بەهەمان شێوە کەموختار ئەو کارەی کرد. ئەوان رازی نەبون و دەستی سوپاکەی مەصعەبیان بۆ سەر خۆیان ئاوەلا کرد و لەسەر فەرمانی ئەو لەکۆشك رۆشتنەدەر. ئەو بازوی ئەوانی بەستەوە ولەکۆشك بردیاننە دەر. ویستی عەرەبەکان ئازاد بکات و موالیەکان بکوژێت. ئەم کەسانەیان بەبەردەمی ئەودا تێپەڕاند و فەرمانی کوشتنی ئەوانی دەرکرد. بەحیر کوڕی عەبداللە مەسکیان بەبەردەم ئەودا برد. بەمەصعەبی وت: سوپاس بۆ خوا کە ئێمەی بەگرفتاری ئەزمون کرد و تۆی بەبەخشینی ئێمە. ئەمانە دو پێگەن: یەکیان دەبێتە هۆی رەزامەندی خوا و ئەویتریان دەبێتە هۆی تورە بونی خوا. هەر کەس ببەخشێت، خوا دەیبەخشێت و رێزداری دەکات. ئەو کەسەی سزا بدات، لەخوێن و تۆڵە لەئەماندا نیە. ئەی کوڕی زوبەیر، ئێمە شوێنکەوتەکانی قیبلەی ئێوەین و لەسەر ئایینەکەی ئێوە دەژین. نە تورکین نەدەیلەم. ئەگەر لەگەڵ براکانمان لەشارەکەی خۆمان رێگەی ناسازگاریمان گرتەبەر، یا باشمان کردوە یا خراپ. ئەگەری هەیە ئەوان بەرێگەی راستا رۆشتبێتن و ئێمە بەپێچەوانەوە. لەناو خۆماندا شەڕی یەکترمان کرد بەهەمان شێوە کەخەڵکانی شام و دواتر لەگەڵ یەك رێککەوتن بەهەمان شێوە کە خەڵکانی بەسرە یەکیان کوشتار کرد و دواتر ئاشتیان کرد

و کۆبونەوە. بەسەر خەڵکا زاڵبون، کەواتە لێخۆشبون بکەنە پیشە. بەتوانا بون، لێمان خۆشبن. ئەوەندەی لەم قسانە کرد تا ئەوەی دڵی مەصعەب نەرم بو و خەڵك دڵی بۆیان سوتا و مەصعەب مەبەستی ئەوەی کرد ئازادیان بکات.

عەبدولرەحمان کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس لەشوێنەکەی هەستا و وتی: ئەوان ئازاد دەکەیت؟ یا ئێمە هەڵبژێرە یا ئەوان! محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی سەعیدی هەمەدانی هەستا و قسەی هاوشێوەی هێنا سەرزمان. گەورەکانی کوفە هەستان و ئەم قسانەیان هێنایە سەرزمان. مەصعەب فەرمانیدا تا کوشتاریان بکەن. وتیان: ئەی کوڕی زوبەیر ئێمە مەکوژە، ئێمە بۆ بەیانی خۆت رابگرە و وەك پێشەنگ بۆ شەڕی خەڵکانی شام رەوانەمان بکە. ئێوە نیازتان بەئێمە دەبێت. ئەگەر کاروبارەکان لەسەر ئەم بنەمایە بسورێت کە ئێمە بکوژرێین، بەوە رازی نابین تا چەندین بەرابەری خۆمان کوشتار بکەین. ئەگەر بەسەر ئەواندا سەرکەوین، لەبەرژەوەندی ئێمەدایە. مەصعەب رازی نەبو. بەحیری مەسکی وتی: خوێنی من لەگەڵ خوێنی ئەم ریسوایانە تێکەڵ مەکە چونکە فەرمانی منیان ئەنجام نەدا. مەصعەب هەموویانی سەربڕی.

موسافیر کوڕی سەعید کوڕی نەعمانی ناعتی وتی: ئەی کوڕی زوبەیر، بەیانی چی وەڵامی خواوەند دەدەیتەوە؟ خەڵکانێك لەموسوڵمانانت بەئەشکەنجە کوشت کە تۆیان کردە فەرمانڕەوای خوێنی خۆتان ودەستی تۆیان بۆ سەر گیانی خۆیان ئاوەڵا کرد. بەهەمان ئەندازە لەئێمە بکوژن کە لەئێوەمان کوشت. لەناو ئێمەدا کەسانێك هەن تا ئێستا بەشداری هیچ شەڕێکیان نەکردوە. ئەوان لەسواد بون و کاری کۆکردنەوەی و پاراستنی باجیان لەئەستۆدابوە. مەصعەب رازی نەبو و فەرمانیدا بیانکوژن.

کاتێك ویستی ئەوان سەر ببڕێت، لەگەڵ ئەحنەف کوڕی قەیس راوێژی کرد. ئەحنەف وتی: بۆچونی من ئەوەیە لەوان خۆش ببیت چونکە بەخشین لەخواپەرستیەوە نزیکترە (بقرە/ ٢/ ٢٣٧) گەورەکانی کوفە وتیان: ئەوان بکوژە. ئەوان پاڕانەوە بەڵام مەصعەب هەموویانی سەربڕی. کاتێك کوژران، ئەحنەف وتی: ئێوە بەکوشتنی ئەوان تۆڵەی خوێنێکی پێشێلکراوتان نەکردەوە. خۆزگە لەرۆژی هەستانەوە بارێکی قورس لەسەر شانتان نەبێت.

عایشە کچی تەڵحە هاوسەری مەصعەب نێردراوێکی رەوانە کرد تا ئەوان نەکوژێت.

کاتێك پەیك گەیشت، ئەوانی بەکوژراو بینی.

مەصعەب فەرمانیدا دەستی موختار کوڕی ئەبی عوبەیدە ببڕنەوە. بزمارێکیان پیا داکوتی و بەدرگای مزگەوتەوە هەڵیانواسی. دەستی ئەو تا هاتنی حەجاج بەدیوارەکەوە مایەوە. حەجاج بینی و پرسی ئەوە چیە. وتیان: دەستی موختارە. فەرمانیدا تا لەدیوارەکەی بکەنەوە.

مەصعەب کارگوزارەکانی خۆی بۆ سواد و کوێستانەکان رەوانە کرد. بۆ ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر نامەیەکی رەوانە کرد و فەرمانی فەرمانبەری کردنی خۆی پێدا و وتی: ئەگەر ملکەچی فەرمانی من بیت، شام و ئەو سەرزەمینانەی لەشارەکانی رۆژئاوا کەوتونەتە دەست تۆ، تا هەر کاتێك فەرمانڕەوایی بنەماڵەی زوبەیر بەردەوام بێت، بۆ تۆ بێت. پەیمانیدا و سوێندی خوارد کە وتەکانی خۆی دەهێنێتەدی. ئیبراهیم لەگەڵ یارانی خۆی راوێژی کرد و ئەوان بەشێوەی جۆراوجۆر قسەیان کرد. ئیبراهیم وتی: ئەگەر کوڕی زیاد و گەورەکانی شامم نەکوشتبو، هەرچەندە لەپێشی بەهیچ کەسێك بەسەر بنەماڵە و شارەکەی خۆم نابەخشم، عەبدولەلیکم هەڵدەبژارد. نامەی بۆ مەصعەب نوسی و ئاگاداری کردەوە کە فەرمانەکانی جێبەجێ دەکات. مەصعەب نوسی: لەزوترین کاتدا وەرە. ئەو هات و ملکەچی فەرمانەکانی مەصعەب بو. کاتێك مەصعەب بیستی ئەو بەرێکەوتوە، موهەلیبی بۆ سەر کارەکانی لەموسڵ، جەزیرە، ئەرمەنستان وئازەر ئابادگان رەوانە کرد.

دواتر مەصعەب، سابت کچی سەمورە کوڕی جوندەب و عومرە کچی نەعمان کوڕی بەشیرەی ئەنساری (هەردو ژنەکەی موختار)بانگ کرد و لەم دوانە سەبارەت بەموختار پرسیاری کرد. دایکی سابت وتی: سەبارەت بەو هەمان شت دەڵێین کە تۆ دەیڵێیت. مەصعەب ئەوی ئازاد کرد. عەمرە وتی: خوا لێی خۆش بێت، پیاوێکی شیاو بو. ئەوی زیندانی کرد و بۆ براکەی عەبداللە کوڕی زوبەیری نوسی: ئەم ژنە گومان دەکات موختار پێغەمبەرە. فەرمانیدا تا بیکوژن. ژن شەوانە لەنێوان کوفە تا حیرە کوژرا. یەکێك لەپاسەوانەکان ئەوی کوشت. پیاوەکە سێ جار بەشمشێر لێیدا و ژن هاواری دەکرد: ئای باوکە گیان، ئەی خزم و کەس و کارەکەم! پیاوێك دەستی بەرز کردەوە و شەقەزللەیەکی لێدا و وتی: ئەی پیاوی پەست، ئەشکەنجەی دەدەیت. لەخوێنی خۆیدا

پەلەقاژەی دەکرد تا مرد. پاسەوان ڕێبوارەکەی گرت و ئەوی بردە لای مەصعەب کوڕی زوبەیر. مەصعەب وتی: ئازادی بکەن، کارێکی جەرگ هەژێنی بینی و نەیتوانی خۆی بگرێت. عومەر کوڕی ئەبی ڕەبیعەی مەخزومی لەمبارەوە وتی:

ان من اعجب العجائب عندی   قتل بیضاء حرة عطبول
قتلت هکذا علی غیر جرم   ان لله درها من قتیل
کتب القتل و القتال علینا   و علی المحصنات جر النیول

یانی: یەکێك لەسەیرترین سەرسورهێنەرەکان لای من، کوژرانی ژنێکی ئازادەی گەردن بەرزی مانگ ڕوخسارە. ئەو بەشێوەیەکی هەژێنەر کوژرا بێ ئەوەی دەستی بەخوێنی کەسێك پیس کردبێت، خوا بیپارێزێت چونکە کوژراوێکی ڕێزدار بوا کوژران و کوژران بۆ ئێمە نوسراوە، ژنانی کردە هاوسەر و باشترە خەرامان خەرمان بەسەر زەویدا بڕۆن.

هەروەها سەعید کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حەسان کوڕی سابت لەمبارەوە وتی:

اتی راکب بالامر ذی النبا العجب   بقتل ابنة النعمان ذی الذین و الحسب
بقتل فتاة ذات دل ستیرة   مهذبة الاخلاق و الخیم و النسب
مطهرة من نسل قوم اکارم   من الموثرین الخیر فی سالف الحقب
خلیل النبی المصطفی و نصیره   و صاحبه فی الحرب و الضرب و الکرب
اتانی بان الملحدین توافقوا   علی قتلها لا جنبوا القتل و السلب
فلا هنات ال الزبیر معیشة   و ذاقوا لباس الذل و الخوق و الحرب
کانهم اذ برزوها و قطعت   باسیافهم فازوا بمملکة العرب
ا لم تعجب الاقوام من قتل حرة   من المحصنات الدین محمودة الادب
من الغافلات المومنات بریئة   من الذم و البهتان و الشك و الکذب
علینا کتاب القتل و الباس واجب   و هن العفاف فی الحجال و فی الحجب
علی دین اجداد لها و ابوة   کرام مضتلم تخز اهلا و لم ترب
من الخفرات لا خروج بذیة   ملائمة تبغة علی جارها الجنب
و لا الجار ذی القربی و لم تدرما الخنا   و لم تزدلف یوما بسوء و لم تجب
عجبت لها اذ کتفت و هی حیة   الا ان هذا الخطب من اعجب العجب

یانی: سوارەیەك هات و هەواڵێکی سەیر و بناغە ڕوخێنی هێنا، وتی کچی نەعمان، ئەو

پیاوە دیندارە بەناپیاوی کوژرا. هەواڵی کوژرانی کیژێکی هێنا گەنج و روخۆش و سەنگین و داپۆشراو، هەڵگری کردارێکی پاك، خاوەن نەژاد و بنەماڵەیەکی گەورە. ژنێکی پاك لەنەژادی خەڵکێکی رێزدار کە چاکە دەکەنە پیشەی خۆیان و لەرۆژگاری کۆنەوە بەم شێوە بون. هاورێ و هاوەڵی تایبەتی پێغەمبەر، هاورێی ئەو لەشەرەکان و لەگرفتاری و شادیەکان، بەمنیان راگەیاند کە بێ دینەکان بۆ کوشتنی ئەو یەکیان گرتوە، خۆزگە هیچ کات لەکوشتنی و تالآن کران دور نەبن. خۆزگە دوای ئەمە هیچ کات ژیان بۆ بنەماڵەی زوبەیر بەخۆشی نەڕوات، خۆزگە جل وبەرگی ریسوای و ترس و شەڕیان لەبەر بکرێت. وەك بڵێی کاتێك ئەو ژنەیان هێنا و بەشمشێرەکانی خۆیان لەت لەتیان کرد، دەستیان بەسەر ولآتی عەرەبەکاندا گرتوە. ئایا خەڵکان لەکوژرانی ئەو ژنە سەریان سوڕنەما. ژنێکی داوێن پاکی سەنگین، وەسف کراو، خاوەن فەرهەنگ. خواپەرەست، دور لەهەر شتێك جگە لەخوا، بێ گوناح، دور لەسەرکۆنە و درۆ و گومان و فشە. نوسراوی خواوەند، جەنگ و کوشتن و کوژران و شەری بۆ ئێمە پیاوان کردۆتە ئەرکێکی پێویست، ئەوان داوێن پاکەکانن کە شوێنیان ماڵە داپۆشراوەکان بەپەردە لەژێرچنراوەکانی شەرم و هەلآتنە. ئەو ژنە لەسەر ئایینی باب و باپیرە رێزدارەکانی خۆیەتی، نە نەنگی خستە سەر شانی کەسەکانی، نە هاوسەرەکەی گومانی لێی کرد. ژنێکی شەرمێون کە نە لەماڵ دێتەدەر، نەستەم لەدراوسێکەی دەکات، هەمیشە سازگارە و بەدرەوام رام و دەستەمۆ. ستەم لەدراوسێی نزیکیش ناکات، زمان بۆ جوێن ناکاتەوە وبۆ کارێکی ناپێویست و نەشیاو لەماڵ ناچێتەدەر. سەرمسوڕما کە بازوی ژنێکی زیندویان بەست، بەڵێ ئەمە لەسەیرترین سەرسورهێنەرەکانی جیهانە.

دەستەیەك دەڵێن: موختار دوای هاتنی مەصعەب کوڕی زوبەیر بۆ بەسرە، ناسازگاری خۆی لەگەڵ عەبداللە کوڕی زوبەیر ئاشکرا کرد. مەصعەب روی لەشەڕی ئەو کرد و بیستی کەموختار مەبەستی ئەوی کردوە، لەبەر ئەمە موختار، ئەحمەر کوڕی شەمیتی بۆ شەڕی ئەو رەوانە کرد چونکە بیستبوی (پێشگۆکان وتویانە کە) پیاوێکی سەقەفی لەمەزار سەرکەوتنێکی گەورە بەدەست دێنێت. گومانی کرد سەرکەوتن بەسەر مەصعەب لەمەزار دەبێت. گومانی کرد پیاوە سەقەفیەکە خۆیەتی. نەیزانی کەئەو پیاوە حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی لەشەڕ دژی عەبدولرەحمان کوڕی ئەشعەسە.

مەصعەب، عەبادی حەتەمی هاندا بۆ رەوانە بون بۆ شەڕی موختار. ئەو پێشڕەوی کرد و عوبەیدالله کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب لەگەڵ ئەو. مەصعەب لەروباری (بصرین) مایەوە و موختار بەبیست هەزار پیاوی شەرکەر پێشڕەوی کرد. مەصعەب و سوپاکەی پێشڕەویان کرد و شەوانە گەشتنە سەر سەریان. موختار بەیارانی خۆی وت: هیچ کەس لەشوێنەکەی خۆی نەجوڵێت تا دەنگی کەسێك دەبیستن کە دەڵێت: ئەی محەممەد، کاتێك ئەم دەنگەتان بیست، هێرش بکەن.

کاتێك مانگ دەرکەوت، بەکەسێکی وت و هاواری کرد: ئای موحەممەد! ئەوان هێرشیان کردە سەر سوپاکەی مەصعەب بەلاّم سوپاکەی مەصعەب ئەمانیان بۆ شوێنەکەی خۆیان گەڕاندەوە و تێکیانشکاندن. سەراسەری شەو شەڕیان کرد. موختار گەیشتە بەرەبەیان و بینی کەسی لەگەڵدا نەماوەتەوە و سوپاکەی تیکەڵ بەسوپاکەی مەصعەب بون و بلاّومیان لێکردوە. موختار تێکشکاو گەڕایەوە و ڕۆشتە ناو کۆشك. هاورێکانی هاتن و ماوەیەك چاوەڕوانیان کرد بەلاّم ئەویان نەبینی و وتیان کوژراوە. هەر کەس توانی هەلاّت و لەماڵەکانی کوفە خۆی شاردەوە. هەشت هەزار کەس لەوان رویان لەکۆشك کرد و موختاریان لەوێ بینی. هێرشیان کردە سەریان. ئەوان لەو شەوەدا دەستەیەك لەسوپاکەی مەصعەبیان کوشتار کردبو کە یەکێك لەکوژراوەکان محەممەد کوڕی ئەشعەس بو. مەصعەب هات و گەمارۆی خستە سەر کۆشکەکە بۆ ماوەی چوار مانگ. موختار رۆژانەدەهاتەر و لەبازاری کوفە شەڕی لەگەڵ دەکردن.

کاتێك موختار کوژرا، دانیشتوانی کۆشك، کەوتنە سەر زەوی و کەسیان رەوانە کرد و داوای ئەمانیان کرد. مەصعەب رازی نەبو و ئەوان لەسەر فەرمانی ئەو لەکۆشك هاتنەدەر. ئەو لەعەرەبەکان نزیکەی حەوتسەد کەسی کوشت و لەعەجەمەکان ژمارەیەکی زیاتر. ژمارەی کوژراوەکان شەش هەزار کەس بو. ئەو رۆژەی موختار کوژرا، تەمەنی شەست و حەوت ساڵ بو. کوژرانی ئەو چواردە رۆژی یەکەمی رەمەزانی ساڵی شەست و حەوت / ٣ ئاوریلی ٦٨٧ زایینی بو.

دەڵێن، مەصعەب چاوی بە عەبدالله کوڕی عومەر کەوت. پێی وت: من برازاکەت مەصعەبم. کوڕی عومەر وتی: تۆ ئەو کەسەیت لەیەك بەرەبەیان حەوت هەزار کەست کوشت و حەوت هەزار موسوڵمانت سەربڕی و ئەمە جگە لەو کەسانەی لەگۆڕەپانی شەڕ

کوژران. مەصعەب وتی: دەستەیەك ناباوەڕ و خراپەکار بون. کوڕی عومەر وتی: ئەگەر بەژمارەی ئەوان لەمەڕەکانی باوکتت سەردەبڕی، ئەم کارەت دەبوە زێدەڕۆیی.

دوای کوژرانی موختار، کوڕی زوبەیر بە عەبدالله کوڕی عەباسی وت: ئایا هەواڵی کوژرانی ئەو پیاوە درۆزنە بەتۆ نەگەیشتوە؟ وتی: ئەو درۆزنە کێیە؟ وتی: کوڕی ئەبو عوبەید. کوڕی عەباس وتی: بەمنیان وتوە کەموختار کوژراوە. کوڕی زوبەیر وتی: دەڵێی پێت خۆش نیە کە بەدرۆزن ناوی دەبەم، دەڵێی بۆ مەرگی ئەو بەنازاریت. کوڕی عەباس وتی: ئەو بکوژەکانی ئێمەی کوشت و تۆڵەی خوێنی ئێمەی کردوە و داخی دڵی ئارام کردین و لەبەر ئەمە پاداشتی ئەو لای ئێمە سەرکۆنە کردن و جوێندان بەو نیە و ئێمە ناتوانین بەدرۆزن ناوی ببەین.

دوبارە عوروە کوڕی زوبەیر بە عەبدالله کوڕی عەباسی وت: پیاوە درۆزنەکە کوژرا و ئەمە سەری ئەوە. کوڕی عەباس وتی: لەبەرابەر ئێوە گەردەنەیەکی دژوار و بڵند بەجێ ماوە کە ئەگەر بتوانن بەسەریدا سەرکەون، ئێوە ئێوەن وەگەرنە هیچ نین. مەبەستی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان بو.

دەڵێن: دیاریەکانی موختار بە عەبدالله کوڕی عومەر و محەممەد کوڕی حەنیفە دەگەیشت و ئەم دوانە لێیان وەردەگرت. دەستەیەك دەڵێن: کوڕی عومەر دیاریەکانی دەگەڕاندەوە.

لەسەر کار لابردنی مەصعەب کوڕی زوبەیرو دانانی حەمزە کوڕی عەبدالله کوڕی زوبەیر

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر، براکەی خۆی مەصعەب کوڕی زوبەیری لەفەرمانداری بەسرە دورخستەوە و لە جیاتی ئەو کوڕەکەی حەمزە کوڕی عەبداللەی بۆ ئەو کارە دەستنیشان کرد. ئەمە دوای کوژرانی موختار بو. حەمزە پیاوێکی بەخشندە بەڵام هەڵس وکەوتەکانی تێکەڵ بو: هەندێ کات بەفراوانی دەیبەخشی و هیچی لەدەستی خۆی نەدەهێشتەوە و هەندێك کات ڕێچکەی سواڵکەرانی دەگرتەبەر کە هاوشێوەی نەبینراوە. لەبەسرە کاری لاواز و نەشیاوی لێ بینرا. ڕۆژێك سوار بو وبەرزبونەوەی ئاوی روبارەکانی بەسرەی بینی. وتی: ئەگەر خەڵکانی بەسرە لەگەڵ ئە م ئاوە بەنەرمی هەڵس و کەوت بکەن، بێ گومان بەشی هاوینیان دەکات. چەند ڕۆژێکیتر بینی ئاو دامرکاوەتەوە. وتی: من وتم: ئەگەر کەم کەم لێی هەڵبگرن، بەشیان دەکات. کاری نەزانانەی زۆری لێ بینرا. ئەحنەف کوڕی قەیس نامەی بۆ عەبداللەی باوکی نوسی کە حەمزە لەسەر کار لاببات و مەصعەب لەجێگەی دابنێت. ئەو حەمزەی لەسەر کار لابرد. حەمزە سامانێکی زۆری لەبەسرە هەڵگرت تا لەگەڵ خۆی بیبات. مالك کوڕی میسمەع ڕێگەی لێگرت و وتی: ڕێگە نادەین سامانی ئێمە ببەیتەدەر. عوبەیدالله کوڕی عەبدالله بەڵێنیدا لەکاتی خۆیدا بەخششەکان بدەن و مالك دەستی لێ هەڵگرت. حەمزە سامانەکانی هەڵگرت و بەرەو مەدینە ڕەوانە بو و تەسلیم بەچەند کەسێکی کرد. هەموویان وتیان هیچ شتێکی بەئێمە نەسپاردوە جگە لەیەك کەس کە ئەمانەتیەکەی گەڕاندەوە. هەواڵی ئەم کارە بەباوکی گەیشت. وتی: خوا بیکوژێت. دەمویست بەبونی ئەو شانازی بەسەر مەروانیەکان بکەم بەڵام ئابروی منی برد.

دەستەیەك دەڵێن: مەصعەب تا یەك ساڵ دوای کوژرانی موختار لەکوفە مایەوە و لەماوەی ئەو ساڵەدا لەفەرمانداری کوفە دورخرایەوە. براکەی عەبدالله ئەوی لەسەر کارلابرد و حەمزەی کوڕی لەجێگەکەی دانا. دواتر مەصعەب ڕۆشتە سەردانی براکەی تا فەرمانداری بەسرە بۆ ئەو بگەڕێنێتەوە. دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوە نەبو، بەڵکو مەصعەب بەدوای کوشتنی موختار ڕۆشتە بەسرە و حارس کوڕی ئەبی ڕەبیعەی وەك

جێگری خۆی لەکوفە دەستنیشان کرد. هەردوك کارگوزاری کوڕی زوبەیر بون. براکەی ئەوی لەبەسرە هەڵگرت و جێگەکەی بەکوڕەکەی پڕکردەوە. دواتر بەنامەی ئەحنەف کوڕی قەیس حەمزی لەسەر کار لابرد و مەصعەبی بۆ شوێنەکەی گەڕاندەوە.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر ئاییىی حەجی لەگەڵ خەڵك ئەنجامدا. کارگوزارەکانی لەکوفە و بەسرە ئەو کەسانە بون کەئاماژەمان پێدان. سەرپەرەستی کاروباری دادی کوفە لەئەستۆی عەبدالله کوڕی عوتبە کوڕی مەسعود و لەبەسرە لەئەستۆی هشام کوڕی هوبەیرە بو. فەرمانڕەوای شام عەبدولمەلیك کوڕی مەروان و لەخوراسان کوڕی خازم.

لەم ساڵەدا ئەم کەسانە مردن: ئەحنەف کوڕی قەیس لەبەسرە لەگەڵ مەصعەب کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٧١/ ٦٩٠ زایینی لەکاتی رەوانە بونی مەصعەب بۆ شەڕی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان چاوی لەجیهان پۆشی. هوبەیرە کوڕی مریەم کۆیلەی حسین کوڕی عەلی کە لەیارانی موختار بو و لەخارز کوژرا. یەکێکە لەو کەسانەی حەدیسی گێڕاوەتەوە. جونادە کوڕی ئومەییە کە رۆژگاری جاهلییشی بینی. ئەو چاوی بەپێغەمبەر نەکەوتبو، عەبدولرەحمان کوڕی حوجر کوڕی عودەی و عەبد رەب کوڕی حوجر کوڕی عودەی و عیمران کوڕی حوزەیفە کوڕی یەمان کەمەصعەب هەرسێکیانی بەئەشکەنجە کوشت و ئەمە دوای کوشتنی موختار و هاورێکانی بو.

روداوەکانی ساڵی شەست و هەشتی کۆچی (٦٨٧ – ٦٨٨ زایینی)

لەسەر کار لابردنی حەمزە لەفەرمانداری بەسرەو دەستنیشان کردنی مەصعەب

لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر براکەی مەصعەبی بۆ فەرمانڕەوایی عێراق گەڕاندەوە.

هۆکاری ئەم کارە ئەوەبو کەئەحنەف کوڕی قەیس نەزانی لەحەمزە کوڕی عەبدالله بینی و نامەی بۆ باوکی نوسی و لەکارەکانی حەمزە ئاگاداری کردەوە. ئەو مەصعەبی بۆ سەر کارەکەی گەڕاندەوە و حارس کوڕی ئەبی رەبیعەی کردە فەرمانداری کوفە.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری لەسەر کار لابردنی حەمزە لەفەرمانداری بەسرە ئەوە بو کەئەو رێزی گەورەکان و سەروەرانی نەدەگرت و دەستی خۆی بەسەر ئەواندا ئاوەڵا کرد و ئەوان گلەییان بردە لای مالك کوڕی میسمەع. مالك لەسەر پرد خێوەتی هەڵدا و کەسی بەدوای حەمزەدا رەوانە کرد و پەیامیدا: برۆ لای باوکت. ئەوی لەبەسرە دور خستەوە. عەدیلی عەجلی لەمبارەوە وتی:

اذا ما خشينا من امير ظلامة   دعونا اباسفيان يوما فعسكرا

یانی: ئەگەر لەفەرماندارەکەی خۆمان بترسین کەستەم لەسەر ئێمە رەوا بکات، ئەبوسوفیان بانگ دەکەین وئەو لەسەر پرد خێوەت هەڵدەدات و ئەو فەرماندارە ستەمگەرە لەئێمە دوردەخاتەوە.

بزوتنەوەی خەواریج لە پارس و عێراق

مەصعەب لەم ساڵەدا عومەر کوڕی عوبەیداللەی کردە فەرمانڕەوای پارس و فەرمانی پێدا لەگەڵ ئەزرەقیەکان شەڕ بکات. لەیەکەم رۆژەکانی فەرمانڕەوایی مەصعەب و لەسەردەمی حەمزە کوڕی عەبدالله کوڕی زوبەیر، موهەلیب بۆ ئەم کارە دەستنیشان کرابو. کاتێك مەصعەب بۆ سەر کارەکەی خۆی گەڕایەوە، مەبەستی ئەوەی کرد موهەلیب بکاتە فەرمانڕەوای موسڵ و ئەرمەنستان و جەزیرە تا لەنێوان ئەو و عەبدولەلیك کوڕی مەروان جێگیر ببێت. کاتێك لەپارس بو، نامەی بۆنوسی و فەرمانی

پێدا بۆ لای خۆی بگەڕێتەوە. ئەو هات و کوڕەکەی موغەیرە کوڕی موهەلیبی کردە فەرمانڕەوای ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی و فەرمانی پێدا دوورئەندێشی و ئار لەکاروبارەکان بکاتە پیشە. ئەو لەبەسرە ڕۆشتە لای مەصعەب کەئەوی لەفەرماندەیی شەڕ لەگەڵ خەواریج دورخستەوە و سەرزەمینی پارسی لێسەندەوە و بۆ هەردو کارەکە عومەر کوڕی عوبەیدالله کوڕی مەعمەری دەست نیشان کرد. کاتێك خەواریج هەواڵی هاتنی ئەویان بیست، قەتەری کوڕی فەجائە وتی: پیاوێکی ئازا بۆ شەڕی ئێوە دێت، ئەو هەم ئازایە هەم پاڵەوان، هات تا بۆ پاسەوانی کردن لەدینەکەی خۆی و فەرمانڕەوای کردن بەسەر ئێوە شەڕ دەست پێبکات. بەسرشتێکەوە هات کە لەکەسدا نەمبینوە. لەهیچ شەڕێك ئامادە نەبو مەگەر ئەوەی یەکەم شەڕکەر بو کە بەرابەرەکەی خۆی دەکوشت.

خەواریج دوای کوژرانی عەبدالله کوڕی ماحوز، براکەی ئەو زوبەیر کوڕی ماحوزیان کردبوە سەرکردەی خۆیان و ئەمە بەهەمان شێوە بو کە لەرووداوەکانی ساڵی شەست وپێنجی کۆچی / ٦٨٥ زایینی ئاماژەمان پێدا. خەواریج ڕۆشتنە شاری ئیستەخر. عومەر کوڕەکەی عوبەیداللەی هاوڕێ لەگەڵ سوارەکان ڕەوانە کرد کە هاوشێوەی پێشەنگەکان شەڕ بکات تا خۆی بگات. شەڕ ڕویدا و عوبەیدالله کوڕی عومەر کوژرا. زوبەیر کوڕی ماحوز بڕیاریدا شەڕ لەگەڵ عومەر کوڕی عوبەیدالله بکات. قەتەری وتی: عومەر بژاردەی بژاردەکانە، شەڕ لەگەڵ ئەو مەکە. ئەو رازی نەبو و شەڕی لەگەڵ عومەر دەست پێکرد. لەناو سوارەکانی خەواریج نەوەد شەڕکەر کوژران. عومەر بەڕم لەصالح کوڕی موخاریقدا و چاوی ئەوی تا قوڵای کاسەی سەری هەڵتەکاند. هەروەها کەلەکەی قەتەری هەڵدری. خەواریج شکستیان خوارد و بەرەو شاپوور بەرێکەوتن. عومەر گەڕایەوە و لەوێ ڕووبەڕوویان بویەوە و شەڕی کرد و موجاعە کوڕی سیعر هاوڕێیەتی دەکرد. موجاعە بەگورزە ئاسنینەکەی خۆی چواردە کەسی لەخەواریج کوشت. ئەوەندەی نەمابو عومەر لەم شەڕەدا بکوژرێت کەموجاعە بەرگری لێکرد. عومەر لەبەرابەر ئەم کارەی، نۆسەد هەزار درەمی پێ بەخشی. پیاوێك لەمبارەوە وتی:

قد ذنت عادية الكتيبة عن فتى   قدكان يترك لحمه اقطاعا

یانی: من زیانی شەڕکەرەکانم لەجوامێرێك دورخستەوە کە ئەوەندەی نەمابو

گۆشتەکانی جەستەی لەت لەت ببن.
بەسەر ئەواندا سەرکەوت. خەواریج بەرێکەوتن و ئەو پردەی لەنێوان خۆیان و ئەواندا بو، روخاندیان تا نەتوانێت شوێنیان بکەوێت. دواتر رویان لەئیسفەهان کرد. لەوێ مانەوە تا هێزیان وەرگرت و بۆ شەڕ ئامادە بون. دواتر بەرەو پارس بەرێکەوتن کەعومەر لەوێ بو. بەرەو شاپوور بەرێکەوتن و دواتر ئەرجان و لەوێوە ڕۆشتنە ناو ئەهواز.
لەم کاتەدا مەصعەب وتی: ئەم عومەرە پیاوێکی سەیرە! ئەو دوژمنەی شەڕیان لەگەڵ دەکات، بەسەرزەمینەکەی ئەو تێپەڕین و ئەو شەرکردن لەگەڵ ئەوانی پشت گوێ خست. ئەگەر شەڕی دەکرد و رایدەکرد، بەڵگەیەکی بەهێزی دەبو. نامەی بۆ نوسی: ئەی کوڕی مەعمەر، جوامێریت لەگەڵ من نەکرد، باج وەردەگریت و لەبەرابەر دوژمن رادەکەیت. ئەوان لەناو ببە و ئاسودەمان بکە.
عومەر تێکۆشەرانە لەپارسەوە بەدوای ئەواندا بەرێکەوت و هیوای دەبرد دوای ڕۆشتنی ئەوان بۆ وڵاتی عێراق، ئەوان بدۆزێتەوە. مەصعەب هاتە دەر و لەشوێنی (پردی نیشتمان) ئوردوی لێدا و خەڵك لەگەڵ ئەودا بون. خەواریج کە لەئەهواز بون، بیستیان کەعومەر شوێنیان کەوتوە و مەصعەبیش بەمەبەستی شەڕ لەگەڵ ئەوان لەبەسرە هاتۆتەدەر. زوبەیر کوڕی ماحوز وتی: بۆچونێکی قێزەونە ئێوە لەناو ئەم دو دەستەیە ریسوا ببن. با هێرش بکەینە سەر دوژمن بۆ ئەوەی تەنیا لەیەك بەرەوە روبەرویان ببینەوە. ئەوانی هەڵگرت وبەرێکەوت و پانتاییەکانی جوخی و ئەرەواناتی بڕی و هاتە مەداین و بینی لەوێ کەردەم کوڕی مورسدی فوزادی بەسەردەبات. هێرشیان کردە سەر خەڵکانی مەداین. ژنان و پیاوان و منداڵانیان کوشت و سکی دوگیانەکانیان هەڵدری. کەردم هەڵات و ئەوان رویان لەسابات کرد و شمشێریان خستە ناو خەڵك و تا توانیان سەریان بڕی و خوێنیان ڕشت و سوتاندیان و کاولکاریان لەدوای خۆیان بەجێهێشت. خراپەکاران ئەم کارانەیان لەژێر ناوی خوادا دەکرد. دەستەیەکیان بۆ کەرخ رەوانە کرد کەچاویان بەئەبوبەکر کوڕی مێخنەف کەوت. ئەو شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد. ئەبوبەکر کوژرا و هاورێکانی هەڵاتن وخەواریج خراپەکاریان لەو سەرزەمینەدا بڵاو کردەوە.
کوفیەکان ڕۆشتنە لای فەرماندارەکەی خۆیان کە حارس کوڕی ئەبی رەبیعە ناسراو

بەناوی قوباع بو، هاواریان کرد و وتیان: وەرەدەر چونکە دوژمن هێرشی کردوینەتەسەر بەڵام هێزێکی زۆریان نیە. ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر هەستا و بۆ ڕۆشتن هانیدا. ئەو بەرێکەوت تا لەدێری عەبدولرەحمان دابەزی و لەوێ مایەوە تا شەبس کوڕی ڕێبعی گەیشتە لای. دواتر ئیبراهیم پێی وت بۆ پێشەوە بڕوات. کاتێك خەڵك بینیان ئەو لەم کارەدا لاوازی لەخۆی نیشان دەدات، وتیان:

ساربنا القباع سيرا نكرا   يسير يوما و يقيم شهرا

یانی: قوباع شێوەی پێشڕەوی زۆر ناسازگاری لەگەڵ ئێمە گرتۆتەبەر. ڕۆژێك پێشڕەوی دەکات و یەك مانگ چاوەڕێ دەبێت.

لەوێیش ڕەوانە بو. لەهەر شوێنێك دادەبەزی، خەڵك هاواریان دەکرد دوبارە پێشڕەوی بکات. ئەو لەماوەی حەفدە ڕۆژ گەیشتە فورات. گەیشتە ئەو سامانە و بینی خەواریجیش گەیشتون. خەواریج پردەکەی نێوان خۆیان و ئەوانیان کاولکرد و پیاوێك بەناوی سیماکیان لەگەڵ کچەکەی دەستگیر کرد, کچەکەیان برد تا سەری ببڕن. بەوانی وت: ئەی برا موسوڵمانەکان، باوکم نەخۆشە، مەیکوژن، من کچێکی بێ تاوان زیاتر نیم، سوێند بەخوا هەرگیز کارێکی نەشیاوم لەگەڵ داوێنی پاکی خۆم نەکردوە، دراوسێم نەرەنجاندوە، نەڕۆشتومەتە سەربان و لەکونی دەرگاوە نەمڕوانیوە. کاتێك ویستیان بیکوژن، کەوتە سەرزەوی و لەترسا مرد. دواتر بەشمشێر لەت لەتیان کرد. سیماك لەگەڵیان مایەوە تا گەیشتنە سەرەوەی (صراط). ئەو ڕوی کردە خەڵکی کوفە و وتی: ڕوبەڕویان ببنەوە چونکە دەستەیەکی کەم و ڕیسوان. ئەویان سەربڕی و لەداریاندا.

ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر بەحارسی وت: بەخەڵکان بڵێ لەگەڵ من بەرێکەون تا بۆ لای ئەم خراپەکارانە پێشڕەوی بکەم و سەرە بڕاوەکانی ئەوان بێنمە لای تۆ. شەبس و ئەسمط و یەزید کوڕی حارس و محەممەد کوڕی عومەیر و کەسانیتر وتیان: خوا فەرمانڕەوا بپارێزێت، با تێپەڕن. وەك بڵێی ڕژدیان بەئیبراهیم دەبرد.

کاتێك خەواریج زۆری خەڵکانیان بینی، پردەکەیان پچڕاند. حارس ئەمەی بەدەرفەت زانی و لەبەرابەر خەڵك دانیشت و وتی: دوای سلاّو، سەرەتا شەڕ بەتیرباران کردنە، دوای ئەوە بەرز کردنەوەی ڕمەکان، دواتر چەقاندنی لە جەستەی دوژمنان، بەدوای ئەوە وەشاندنی گورزی سەخت و سەرئەنجام دەرکێشانی شمشێرەکان. پیاوێك وتی: ئەی

فەرماندار، جوان وەسفت کرد بەڵام کەی دەبێت ئەم ئامۆژگاریانە بەکار ببەین؟ لەنێوان ئێمە دەریایەکە، چۆن روبەرویان ببینەوە؟ فەرمان بدە تا ئەم پردە هەڵببەستنەوە تا لێی تێپەڕین و هێرشیان بکەینەسەر و ئەوسا تۆ ئەوە دەبینی کە ئارەزوی دەکەیت.

پردەکەیان هەڵبەستوە و خەڵك تێپەڕین و خەواریجیان تامەداین دورخستەوە. چەند کەسێك لەسوارکارە ئازاکان لەسەر پردەکە، بۆ ماوەیەکی کەم شەڕیان تاقی کردەوە و دواتر گەڕانەوە. حارس، عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەفی لەگەڵ شەش هەزار پیاوی شەرکەر بەدوای ئەواندا رەوانە کرد تا لەدەوروبەری کوفە دوریان بخاتەوە. پێی وت: کاتێك هەنگاویان نایە سەرزەمینی بەسرە، وازیان لێ بێنە. عەبدولرەحمان پاشەکشێی پێکردن تا گەیشتنە سەرزەمینی ئیسفەهان. گەڕایەوە و شەڕی لەگەڵ ئەوان نەکرد. ئەوان مەبەستی شاری رەی یان کرد کە فەرماندارەکەی یەزید کوڕی حارس کوڕی رویەمی شەیبانی بو. شەڕی لەگەڵ کرد، بەڵام خەڵکانی رەی پشتی خەواریجیان گرت. یەزید کوژرا و کوڕەکەی حەوشب کوڕی یەزید هەڵات. باوکی بانگی کرد تا بەرگری لێ بکات بەڵام کوڕ رازی نەبو. یەکێك لەوان وتی:

فلو كان حرا حوشب ذا حفيظة رای ما رای فی الموت عیسی من مصعب

یانی: ئەگەر حەوشب جوامێر و دەماری پیاوەتی دەبو، ئەوەی لەمەرگ دەبینی کە عیسا کوڕی مەصعەب بینی.

مەبەستی ئەوە بو عیسا کوڕی مەصعەب لای باوکی راینەکرد بەڵکو ئەوەندە شەڕی کرد تا کوژرا.

رۆژێك حەوشب کوڕی یەزید و عێکرەمە کوڕی رێبعی لای بشر کوڕی مەروان بون. بشر وتی: چ کەسێك سەمەندێکی تیژ پێ نیشانی من دەدات؟ عێکرەمە وتی: ئەوەی تۆ دەتەوێت ئەسپەکەی حەوشبە کەئەوی لەشەڕی رەی دەرباز کرد. رۆژێکیتر بشر وتی: چ کەسێك ئێسترێکی بەهێز و گەورە نیشانی من دەدات؟ حەوشب وتی: ئەوەی تۆ دەتەوێت ئێسترەکەی واسل کوڕی موسافیرە. لەو رۆژەدا واکەوتبوە سەرزاران کە عێکرەمە دڵداری لەگەڵ ژنەکەی واسل دەکات. بشر پێکەنی و وتی: دادی خۆتت وەرگرت.

کاتێك خەواریج لەرەی تەواو بون، بەرەو ئیسفەهان شۆڕبونەوە و گەمارۆیان خستەسەر. فەرماندارەکەی عەتاب کوڕی وەرقا بو. ئەو لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری کرد. خەواریج

لەدەروازەی شار لە گەڵ ئیسفەهانیەکان شەڕیان دەکرد و ئیسفەهانیەکان لەسەر دیوارەکانەوە تیرباران و بەردبارانیان دەکردن. عەتاب پیاوێکی لەحەزرەمەوت لەگەڵدابو کە پێی دەوترا ئەبو هورەیرە. ئەو هێرشی دەکردە سەر ئەوان و دەیوت:

کیف ترون یا کلاب النار شد ابی هریرة الهرار

یهرکم باللیل و النهار یا ابن ابی الماحوز و الاشرار

کیف تری حربی علی المضمار

یانی: ئەی سەگەکانی جەهەننەم، گورزەکانی ئەبو هورەیرەی هاوارکەر چۆن دەبینن؟ شەو و رۆژ ئێوە دروێنە دەکات، ئەی کوڕی ئەبو ماحوز، ئەی خراپەکاران، شەڕی من لەسەر چوارپێ تیژپێکەم چۆن دەبینن؟

کاتێك بارودۆخ بۆ خەواریج درێژەی کێشا، پیاوێك لەوان لەسەر رێگەی ئەبو هورەیرە دانیشت و بەشمشێر رەگی ملی بڕی و خستیە سەر زەوی. هاورێکانی هەڵیانگرت و دەرمانیان کرد تا چاکبویەوە و بەشێوەی رۆژی یەکەم دەهاتەدەر و شەڕی لەگەڵ ئەوان دەکرد.

دواتر خەواریج بۆ ماوەی یەك مانگ چاوەڕوانی ئەوانیان کرد تا خۆراکی خەڵکانی ئیسفەهان کۆتایی هات و بازنە گەمارۆ گوشاری زیاتری خستە سەر ئەوان و کەوتنە دژواریەوە. عەتاب بەوانی وت: ئەی خەڵکینە، ئەو رەنجە و ئازاری پێتان براوە، بۆ ئێوە داباریوە. ئەوەندەی نەماوە یەك یەکی ئێوە لەسەر جێگا بمرن و براکانتان بێن و ئێوە بەخاك بسپێرن. دواتر ئەوان بمرن و کەسیان دەست نەکەوێت بەراستی نوێژیان لەسەر بخوێنێت و بەخاکیان بسپێرێت. سوێند بەخوا ئێوە نەکەمن و نە سوارە تیژپێکان کەم لەناو ئێوەدا دەژین. هێشتا کەزیان و توێشو و هێزتان هەیە، لەگەڵ ئێمە بۆ شەڕی ئەم خەڵکە رەوانە ببن پێش ئەوەی توانای جوڵەتان نەمێنێت. سوێند بەخوا هیوادارم ئەگەر بەراستی و دروستی شەڕیان لەگەڵ بکەن، بەسەر ئەواندا سەرکەون. ئیسفەهانیەکان ئامۆژگاری ئەویان لەگوێ گرت.

کوژرانی کوڕی ماحوزو فه‌رمانڕه‌وایی قه‌ته‌ری کوڕی فه‌جائه

کاتێك عه‌تاب یارانی بۆ شه‌ڕ دژی خه‌واریج هاندا و ئه‌وان رازی بون، خه‌ڵکی کۆکردەوه و فه‌رمانیدا خواردنی زۆری ئاماده کرد و ده‌رخواردیدان. ئه‌وسا له‌کاتی به‌ره‌به‌یان که خه‌واریج ئارام خه‌وتبون، له‌گه‌ڵ هاوڕێکانی خۆی هێرشی کرده سه‌ریان. ئه‌وه‌نده شه‌ڕیان کرد تا له‌له‌شکرگه‌که‌ی خۆیان دوریان خستنه‌وه و گه‌یشته زوبه‌یر کوڕی ماحوز. زوبه‌یر له‌گه‌ڵ هاوڕێکانی شه‌ڕیان کرد تا خۆی له‌گه‌ڵ ده‌سته‌یه‌ك له‌هاوڕێکانی کوژران. ئه‌زه‌رقیه‌کان په‌یوه‌ستی قه‌ته‌ری کوڕی فه‌جائه بون و به‌یعه‌تیان له‌گه‌ڵ کرد. نازناوه‌که‌ی ئه‌بو نه‌عامه‌بو. عه‌تاب و سوپاکه‌ی تالآنی زۆریان له‌له‌شکرگه‌که‌ی ئه‌وان ده‌ستکه‌وت. قه‌ته‌ری هات و له‌له‌شکرگه‌که‌ی کوڕی ماحوز جێگه‌ی گرت. دواتر ئیسفه‌هانی به‌جێهێشت و روی له‌کرمان کرد و له‌و سه‌رزه‌مینه مایه‌وه تا ده‌سته‌یه‌کی فراوان له‌خه‌ڵکان له‌ده‌وری کۆبونه‌وه و سامانی زۆریان به‌ده‌ست هێنا و به‌هێز بون. دواتر روی کرده ئیسفه‌هان و له‌وێوه بۆ سه‌رزه‌مینی ئه‌هواز. له‌وێ مایه‌وه و له‌م کاته‌دا حارس کوڕی ئه‌بی ره‌بیعه کارگوزاری مه‌صعه‌ب کوڕی زوبه‌یر له‌به‌سره بو. ئه‌و بۆ مه‌صعه‌ب نامه‌ی نوسی و له‌چاره‌نوسی خه‌واریج ئاگاداری کرده‌وه و بیری خسته‌وه که جگه له‌موهه‌لیب که‌س پیاوی ئه‌م گۆڕه‌پانه نیه. موهه‌لیب فه‌رمانداری موسڵ و جه‌زیره بو. مه‌صعه‌ب فه‌رمانی شه‌ڕ له‌گه‌ڵ خه‌واریجی پێدا و ئیبراهیم کوڕی ئه‌شته‌ری ئه‌خه‌عی ره‌وانه‌ی موسڵ کرد. موهه‌لیب ڕۆشته به‌سره وپیاوه شه‌ڕکه‌ره‌کانی هه‌ڵبژارد و روی له‌خه‌واریج کرد. خه‌واریج روبه‌روی بونه‌وه و له‌سولاف چاویان به‌یه‌ك که‌وت. هه‌شت مانگ له‌وێ شه‌ڕیان کرد، به‌شێوه‌یه‌کی سه‌رسه‌ختانه که‌هیچ که‌س هاوشێوه‌ی نه‌بینیوه.

گه‌مارۆ خستنه سه‌ر ره‌ی

له‌م ساڵه‌دا مه‌صعه‌ب کوڕی زوبه‌یر فه‌رمانی به‌عه‌تاب کوڕی وه‌رقا ی ریاحی فه‌رمانداری ئیسفه‌هاندا به‌ره‌و ره‌ی به‌رێکه‌وێت و له‌گه‌ڵ خه‌ڵکه‌که‌ی (چونکه هاوکاری خه‌واریجیان کردبو) شه‌ڕ بکات. ئه‌وان له‌به‌رابه‌ر یه‌زید کوڕی حارس کوڕی رویه‌م هاوکاری خه‌واریجیان و پارێزگاریان له‌شاره‌که‌یان کردبو. عه‌تاب به‌رێکه‌ویت و له‌گه‌ڵ ئه‌وان جه‌نگی ده‌ست پێکرد. فه‌رمانداره‌که‌یان فه‌رخان بو. عه‌تاب ئه‌وانی خسته ته‌نگانه‌وه و

شارەکەیانی بەزۆری شمشێر گرت و ئەوەی لەناو شارەکەدا بو، تالآنی کرد و دەستی بەسەر قەلآکانی ئەو ناوچەیەدا گرت.

هەروەها لەم ساڵەدا وشکەساڵی و قاتوقڕی لەناو شام بلآوبویەوە و خەڵکەکەی بەرادەیەك کەوتنە تەنگانەوە کە نەیانتوانی شەڕ بکەن.

کوژرانی عوبەیدالله کوڕی حوڕ

هەروەها لەم ساڵەدا عوبەیدالله کوڕی حوڕی جوعفی کوژرا. ئەو لەروانگەی لەپێشی و شیاوی یەکێك لە هەڵبژێردراوەکانی خەڵکەکەی خۆی بو. کاتێك عوسمان کوژرا و لەنێوان عەلی و معاویە شەڕ دەستی پێکرد، بەرەو دەرباری معاویە بەرێکەوت چونکە عوسمانی خۆش دەویست. ئەو و مالك کوڕی میسمەع شان بەشانی معاویە شەڕیان کرد. عوبەیدالله لای معاویە مایەوە. ئەو هاوسەرێکی لەکوفە بو. کاتێك بۆ ماوەیەکی زۆر لەشام مایەوە، برای ئەم ژنە ئەوی کردە هاوسەری پیاوێك بەناوی عێکرەمە کوڕی خەبیص. ئەم هەواڵە بەعوبەیدالله گەیشت. لەشامەوە بەرێکەوت و سکاڵآی لەسەر عێکرەمە تۆمار کرد و داوەریان بردە لای عەلی. عەلی وتی: پشتیوانی دژومنەکەی ئێمەت کرد و سنورەکانت بەزاند. عوبەیدالله وتی: ئایا ئەم کارەی من رێگر دەبێت لەداوەری کردنی تۆ؟ عەلی وتی: نا. ئەو بەسەرهاتەکەی گێڕایەوە و عەلی ژنەکەی بۆ گەڕاندەوە. ژنەکە دوگیان بو. عەلی ژنەکەی بەکەسێکی بڕواپێکراو سپارد تا منالّی بو و منالّەکەی دا بەعێکرەمە و ژنەکە بۆ عوبەیدالله. ئەو گەڕایەوە بۆ شام و لەوێ مایەوە تا عەلی کوژرا. کاتێك کوژرا، روی کردە کوفە بۆ لای براکانی و وتی: کەسم نەبینیوە گۆشەگیری سودی پێبەخشیبێت. ئێمە لەشام بوین و ئەمە بارودۆخی معاویە بو. ئەوان وتیان: ئێمەیش لەکوفە بوین و لەعەلی ئەمە و ئەوەمان پێبڕا.

لەسەر ئەم بنەمایە چاویان بەیەك کەوت.

کاتێك معاویە مرد و حسین کوڕی عەلی کوژرا، عوبەیدالله کوڕی حوڕ یەکێك لەسوپای کوشتارکەری حسین و بنەماڵەکەی نەبو (نە لەناو سوپاکەی یەزیددابو نە لەسوپاکەی حسین). ئەو وشیارانە مەبەستی ئەوەی کرد لایەنگری هیچ کام نەبێت. کاتێك حسین کوژرا، کوڕی زیاد بەدوای گەورەکانی کوفەدا گەڕا و عوبەیداللەی لەناو ئەواندا نەبینی. دوای چەند ڕۆژ رۆشتە لای کوڕی زیاد. کوڕی زیاد پرسی: کوڕی حوڕ لەکوێ بویت؟

وتی: نەخۆش بوم. وتی: نەخۆشی دڵ، یا نەخۆشی جەستە. وتی: دڵم، هیچ کات نەخۆش نەبوە و جەستەم، خوا منی بەخشی و چاکی کردمەوە. کوڕی زیاد وتی: درۆت کرد، تۆ لەگەڵ دوژمنەکانی ئێمەدا بویت. وتی: ئەگەر لەگەڵ ئەو دەبوم، شوێن و پێگەم ئاشکرا دەبو.

کوڕی زیاد ئەوی پشت گوێ خست. ئەو ڕۆشتەدەر و سوار ئەسپەکەی بو. دواتر کوڕی زیاد بەدوایدا گەڕا. وتیان: ئێستاکە سوار بو. کوڕی زیاد وتی: بیهێننە لای من. پاسەوانەکان بەدوایدا ڕۆشتن و وتیان: بگەڕێرەوە بۆ لای فەرماندار. وتی: لەمنەوە پێی بڵێن هیچ کات بەدڵخواز سەردانی ناکەم. دواتر غاریدا و روی کردە ماڵی ئەحمەد کوڕی زیادی تایی. هاوڕێکانی لەدەوری ئەو کۆبونەوە. دواتر هاتەدەر و بەرەو کەربەلا بەرێکەوت و ڕۆشتە شوێنی کوژرانی حسین و بنەماڵەکەی و داوای لێخۆشبونی بۆ هەموان کرد. لەوێوە بەرەو مەداین رەوانە بون و لەمبارەوە وتی:

یقول امیر غادر و ابن غادر	الا کنت قاتلت الحسین بن فاطمه
و نفسی علی خذلانه و اعتزاله	و بیعة هذا الناکث العهد لائمه
فیاندمی ان لا اکون نصرته	الا کل نفس لا تشدد نادمه
و انی لانی لم اکن من حماته	لذو حسرة ان لا تفارق لازمه
سقی الله ارواح الذین تبادروا	الی نسره سحا من الغیث دائمه
وقفت علی اجداثهم و محالهم	فکاد الحشا ینقض و العین ساجمه
لعمری لقد کانوا مصالیت فی الوغی	سراعا الی الهیجا حماة خضارمه
تاسوا علی نصر ابن بنت نبیهم	باسیافهم اسادغیل ضراغمة
فان یقتلوا فی کل نفس بقیة	علی الارض قد اضحت لذلم و احجمه
و ما ان رای الراؤون افضل منهم	لدی الموت سادات و زهر قماقمه
یقتلهم ظلما و یرجو ودادنا	فدع خطة لیست لنا بملائمه
لعمری لقد راغمتمونا بقتلهم	فکم ناقم منا علیکم و ناقمه
اهم مرارا ان اسیر بجحفل	الی فئة زاغت عن الحق ظالمه
فکفوا و الا زرتکم فی کتائب	اشد علیکم من زحوف الدیالمه

یانی: فەرماندارێکی دەغەڵی دەغەڵ زادە بە من دەڵێت: بۆ شەڕت لەگەڵ حسین کوڕی

فاتیمه نەکرد؟ بەڵام کاری من پێچەوانەیە. من بۆیە رەنج دەبەم کە بۆ هاوکاری حسینم نەکرد و لەهاورێیەتی ئەو خۆم بەدور گرت. ئەی هاوار! چ پەشیمان بونەوەیەکی گیانبڕە! بۆ هاوکاری حسینم نەکرد؟ بۆ دەستی بەیعەتم بەم پیاوە پەیمان شکێنە درێژ کرد؟ بەڵێ، هەر کەسێك سەختیەکان بەسەر خۆی نەسەپێنێت، ئەنجامی کارەکەی سەرکۆنە کردنی خۆی دەبێت. من لەبەرە ئەوەی لەپاسەوانەکانی ئەو نەبوم، سەراسەری ژیان بەداخێکی گەورەوە بەسەر دەبەم. خواوەند ببەخشێت گیانی ئەو جوامێرانەی هاوکاری ئەویان کرد، بارانێکی بەردەوام لەسەر گۆڕەکەیان ببارێت. من لەسەر گۆڕەکانی ئەوان مامەوە، ئەوەندەی نەمابو ناخم بتەقێت و لەت لەت بێت بەڵام فرمێسك لەچاوەکانم وەك باران دادەباری. بەگیانی خۆم، ئەوان پیاوانێکی بوێر و تێکۆشەر بۆ بەدیهێنانی نیازی کەسانیتر بون. بەشمشێرە دەرکێشراوەکان هاوکاری کوڕی پێغەمبەرەکەیان کرد، شێرانی دارستان بون، پیاوانێکی چاونەترس. ئەگەر ئەوانی کوشتار کرد و بنەماڵەکەیان خستە بەردەم تیژی شمشێر، لەهەر جەستەیەك، گیانێك هەیە، کە لەتاو تورەیی، لەناخاوتن بەیەکجاری ناتەوان بوە. بینەران، کەسانێکی باشتر لەوانیان نەبینیوە: لەکاتی مەرگ سەروەران بون، ئەستێرە درەوشاوەکان بون، گەورەزادە بەخشەرەکان بون. ئەوان کوشتار دەکات و دواتر بەدوای هاورێیەتی ئێمە دەگەرێت. ئەم ئەندێشەیە لەخۆت دور بخەرەوە چونکە لەگەڵ سرشتی ئێمە سازگار نیە. سوێند بەگیانی خۆم کە خەڵکانی ئێمەتان بەزۆر بۆ شەڕ لەگەڵ ئەو ناچار کرد، ئێستا زۆرن ئەو ژن و پیاوانەی کینەی نەشیاو بۆ سڕینەوەی ئێوەیان لەدڵ گرتوە. بەردەوام هەوڵ دەدەم بەسوپایەکی گەورە هێرش بکەمە سەریان و ئەو کەسانە لەناو ببەم کە پشتیان کردۆتە راستی و دروستی. دەست لەئێمە هەڵبگرن و گەرنە بەدەستە شەڕکەرەکان هێرش دەکەمە سەر ئێوە کە لەدەیلەمیەکان بۆ سەر ئێوە سەختگیرتر بن.

کوڕی حوڕ لەکەنارەکانی فوڕات نیشتەجێ بو تا یەزید مرد و شۆڕش لەهەمو شوێنەکان دەستی پێکرد و ئاگرەکەی هەمو ناوچەکانی گرتەوە. وتی: قوڕەیشیەکان دادپەروەریان نەکرد. منالە ئازادەکان لەکوێن؟ هەمو ئەو کەسانەی لەخەڵکەکەی خۆیان دورخرابونەوە، لەدەوری ئەو کۆبونەوە.

ئەو بەرەو مەداین بەرێکەوت و هەر سامانێك بۆ پاشا رەوانە دەکرا، بەشی خۆی و

هاوڕێکانی هەڵدەگرت و بۆ ڕاسپێردراوانی ئەم کارە کاغەزێکی وەك بەڵگە دەنوسی. دواتر بەشارەکاندا گەڕا بەڵام زیانی بەماڵ و مناڵ و ئەمان بەخشراوەکان نەگەیاند. بەم شێوەبو تا موختار دەرکەوت و لەکارەکانی عوبەیدالله ئاگادار بویەوە. هاوسەرەکەی گرت و خستیە زیندان. عوبەیدالله لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی هێرشی کردە سەر زیندانی کوفە و درگای زیندانەکەی شکاند و هەمو ژنەکانی ئازاد کرد و وتی:

الم تعلمی یا ام توبة اننی	انا الفارس الحامی حقائق مذحج
و انی صبحت السجن فی سورة الضحی	بکل فتی حامی الذمار مدجج
فما ان برحنا السجن حتی بدالنا	جبین کقرن الشمس غیر مشنج
و خد اسیل عن فتاة حبیبة	الینا سقاها کل دان مشجج
فما العیش الا ان ازورك امنا	کعادتنا من قبل حربی و مخرجی
و مازلت محبوسا لحبسك و اجما	و انی بما تلقین من بعده شجی

یانی: ئەی دایکی تۆبە، ئایا نەتزانیوە کە من ئەو سوارکارەم کە لەناو ونیشان و بنەماڵە و سامانی خەڵکانی مەزحەج پارێزگاری دەکەم؟ من لەگەرمترین کاتی رۆژ هێرشم کردە سەر زیندان و گەنجە ئامادەکان بۆ بەرگری و داپۆشراو بەکەرەستەی شەڕ، هاوڕێیەتیان دەکردم. هێشتا زۆر لەزیندانی شار دورنەکەوتبومەوە کە ناوچاوێکی درەخشان وەك خۆرێك تیشکی بەسەر ئێمەدا پرژاند و روخساری نەرم و تەخت لەکچێکی خۆشەویست لەنزیك ئێمە کە هەورە نزیکەکان ئەویان تازە و شادان کرد. ژیان جگە لەمە شتێك نیە کە بەدڵێکی ئارام و ئاسودە بێمە لای تۆ و بتبینم و ئەمە هەمان شێوەیە کە پێش گرفتاربونی من بەجەنگ و دەرچونم لەشارەکان، عادەتم پێگرتبو. من بەدوای زیندانی بونی تۆ، زیندانی کرام و بەردەوام داخم دەخوارد و لەوەی دواتر بەسەرتۆدا بێت، نیگەران و خەمبارم.

ئەمە قەسیدەیەکی دورودرێژە.

ئەو بەردەوام ئاژاوە و تەگەرەی لەکاروباری کارگوزارەکانی موختار دروست دەکرد. لەبەر ئەمە، ماڵەکەیان لەهەمەدان سوتاند وسامانەکەیان تاڵان کرد. عوبەیدالله روی کردە سەرزەمینەکانی هەمەدان و ئەو ناوچانەی تاڵان کرد. ئەو دەڕۆشتە ناو شارەکان و هێرشی دەکردە سەر کارگوزارەکان و سامانەکانی لێ دەسەندن و دواتر ڕێگەی کێوی

دەگرتەبەر. بەم شێوەبو تا موختار کوژرا.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو بۆ ماوەیەك خۆراگری لەبەرابەر موختار کرد و دواتر بەیعەتی لەگەڵ کرد. موختار مەبەستی ئەوەی کرد زیانی لێ بدات بەڵام لەبەر ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر لەم کارە چاوی پۆشی. دواتر لەگەڵ کوڕی ئەشتەر رۆشتە موسڵ بەڵام لەگەڵ ئەو بەشداری لەشەڕ دژی کوڕی زیاد نەکرد بەڵکو خۆی نەخۆش خست. لەگەڵ کوڕی ئەشتەریش نەسازا و لێی جیابویەوە و هاورێ لەگەڵ سێسەد پیاوی شەڕکەر روی کردە ئەنبار و تالآنی کرد و سامانەکانی گەنجینەی هەڵگرت. کاتێك ئەم کارەی کرد موختار فەرمانیدا و ماڵەکەیان وێران کرد و ژنەکەیان خستە زیندانەوە. دواتر ئەوە رویدا کەئاماژەمان پێدا. هاورێیەتی مەصعەبی کرد و دژی موختار شەڕی کرد و بو بەشایەتی کوژرانی ئەو. کاتێك موختار کوژرا، خەڵك لەدوەم دەوری فەرمانڕەوایەتی مەصعەب ئاگاداریان کردەوە کە لەزیانی کوڕی حوڕ بۆ سەر سواد ئاسودە نین چونکە ئەم کارەیشی لەگەڵ موختار کرد.

مەصعەب ئەوی خستە زیندان و لەزیندانەدا وتی:

فمن مبلغ الفتیان ان اخاهم	اتی دونه باب شدید و حاجبه
بمنزلة ما کان یرضی بمثلها	اذا قام عنته کبول تجاذبه
علی الساق فوق الکعب اسود صامت	شدید یدانی خطوه و یقاربه
و ما کان ذا من عظمجرم جرمته	و لکن سعی الساعی بما هو کاذبه
و قد کان فی الارض العریضة مسلك	و ای امری ضاقت علیه مذاهبه

یانی: کێیە لەمنەوە پەیامێك بۆ گەنجەکانی هۆزەکەم ببات؟ دەبێت بەوان بڵێت کەبراکەیان گرفتاری دیوارێکی ئەستورە و گەورەیە کەپاسەوانەکان بەردەوام پارێزگاری لێدەکەن. لەشوێنێك کەهەرگیز هاوشێوەی ئەوەی پەسەند نەکردوە. کاتێك هەستێت، زنجیر وبەندەکان زەختی لێدەکەن و بەزەویدا دایدەکوتن. لەسەرەوەی قولاپەی پێ، زنجیرێکی رەق و رەش و بێ جوڵە، بەشێوەیەك هەنگاوەکانی لەیەك نزیك دەکاتەوە. ئەمە نە بەتاوانی گوناحێك دەچێژم کەئەنجامم دابێت، هەرچی هەیە، هەواڵی درۆی دوژمانەکانە کەهەڵیان بەستوە. لەزەوی پان و بەرینی خواوەند زۆر رێگا بەروی مندا کراوە بو. کام پیاوە خاوەن بڕیارەیە رێگە بۆ ئەو تەنگ بێت و جیهان زەختی لێ بکات.

هەروەها وتی:

بای بلاء ام بائة نعمة   تقدم قبلی مسلم و المهلب؟

یانی: پێش من موسلیم یا موهەلیب لەترسی کام ئەزمون یا هیوا بەکام بەخشش، هەنگاویان بردە پێش؟

مەبەستی موسلیم کوڕی عومەر باوکی قوتەیبە کوڕی موسلیم و موهەلیب کوڕی ئەبی صوفرە بو.

عوبەیدالله لەناو زیندانەوە لەگەڵ چەند کەسێك لەگەورەکانی میزحەج گفتوگۆی کرد تا لای مەصعەب نێوەنجیگەری بۆ بکەن. کەسی بۆ لای گەنجەکانی مێزحەج رەوانە کرد و وتی: کەرەستەی شەڕ ئامادە بکەن و لەژێر جل و بەرگەوە بیشارنەوە. ئەگەر مەصعەب بەنێوەنجیگەری رازی بو، زیان لەهیچ کەسێك مەدەن و ئەگەر هاتنەدەر و وایان نیشاندا بەو کارە رازی نەبوە، بەرەو زیندان وەرن و من لەناوەوە هاوکاریتان دەکەم.

کاتێك ئەو چەند کەسە نێوەنجیگەریان کرد، مەصعەب بەداواکەیان رازی بو و عوبەیدالڵەی ئازاد کرد. ئەو ڕۆشتەماڵەکەی خۆی و خەڵك بەردەوام دەهاتن و پیرۆزباییان لێدەکرد. عوبەیدالله وتی: ئەنجامی ئەم کارە بەرەو باش بون ناڕوات مەگەر بەوەی سەرەتاکەی بەرەو باش بون برد. دەبێت کەسانێکی وەك چوار خەلیفەکەی پێشو بێنە سەر کار. ئێمە لەناو فەرمانڕەواکانی ئێستای خۆمان کەسی هاوشێوەی ئەوانمان نەبینیوە تا کاروبارەکانی خۆمان بەوان بسپێرین. ئەگەر کاروبار لەسەر ئەم بنەمایە هەڵسورێت کەهەر کەس زۆردار بێت، فەرمانڕەوایەتی بکات، بۆ بەیعەتی کەسێك بخەینە ئەستۆی خۆمان. نە ئازاترن لەئێمە و نە کەسانی زیاتریان بۆ پارێزگاری کردن لەخۆیان هەیە. پێغەمبەری خوا وتویەتی: فەرمان بردن لەئافرێنراوەکان بەبەهای نافەرمانی کردنی خواوەند، رەوا نیە. هەمویان گوناحکار و نافەرمانی خواوەند و بەهێزی ئەم دنیا و بەدبەختی ئەو دنیان. ئەی بۆ رێزی ئێمە دەدرن و ئابروی ئێمە پێشێل دەکەن؟ مەگەر ئێمە سەرکەوتوانی قادسیە و نەهاوەند و جەلەولا و نوخەیلە نین؟ ناوچاوی خۆمان کردە قەڵغانی رمەکان و روخساری خۆمان بۆ نیشانەی شمشێرەکان. ئێستا نەمافەکانی ئێمە دەناسن نە لەپێشی ئێمە، بۆ؟ لەبارەگای خۆتان پارێزگاری بکەن

چونکە من لەبەرابەر ئەوان رێگەی ناسازگاری دەگرمەبەر و دوژمنایەتی خۆم ئاشکرا دەکەم و هیچ هێز و توانایەك جگە لەهێزی خوا نیە. ئەو لەکوفە رۆشتەدەر و جەنگی دژی ئەوان دەست پێکرد و بەردەوام هێرشی دەبرد و تالآنی دەکرد.

مەصعەب، سەیف کوڕی هانی موڕادی بۆ روبەروبونەوەی ئەو رەوانە کرد. هانی باجی (بادوریای) و شوێنەکانیتری پێ پێشنیاری کرد بەو مەرجەی بێت و فەرمان وەربگرێت. بەم پێشنیارە رازی نەبو. مەصعەب، ئەبرەد کوڕی قورەی ریاجی بۆ شەڕی ئەو رەوانە کرد کە شەڕی لەگەڵ دەست پێکرد. عوبەیداللە هێزەکەی ئەوی تێکشکاند و روخساری قەڵشاند. دوبارە حورەیس کوڕی یەزیدی رەوانە کرد کە عوبەیداللە ئەوی کوشت. دوای ئەو حەجاج کوڕی جاریەی خەسعەمی و موسلیم کوڕی عەمرۆی رەوانە کرد کە لەکەنارەکانی روباری صەرصەر روبەروی بونەوە. عوبەیداللە لەگەڵ هەردوکیشان شەڕی کرد و هەردوکیانی تێکشکاند. مەصعەب بەناچاری کەسی بۆ لای ئەو رەوانە کرد و پێشنیاری ئەمان و پاداشتی پێکرد و وتی: لەسەر هەرسەرزەمین یا ناوچەیەك کە بتەوێت، دەتکەمە فەرمانڕەوا. عوبەیداللە رازی نەبو. ئەو رۆشتە نێرسی کە دێدارەکە هەلآت و سامانەکەی فەلوجەی لەگەڵ خۆی برد. عوبەیداللە شوێنی کەوت تا گەیشتە عەین تمر (سەرچاوەی خورما) کە فەرماندارەکەی بەستام کوڕی مەسقەلە کوڕی هوبەیرەی شەیبانی بو. دێدارەکەی پەنای بۆ برد و ئەوان هاتنەدەر و شەڕیان لەگەڵ عوبەیداللە ئەزمون کرد. لەم کاتەدا حەجاج کوڕی جاریەی خەسعەمی گەیشت و هێرشی کردەسەر عوبەیداللە. عوبەیداللە ئەو و بەستام و دەستەیەکی زۆری لەخەڵکان بەئەسیری گرت. کەسانێك لەیارانی خۆی بۆ لای دێدارەکە رەوانە کرد و سامانەکەی لێ سەندەوە و ئەسیرەکانی ئازاد کرد.

دواتر عوبەیداللە هاتە تکریت و دەستی بە کۆکردنەوەی باج کرد. مەصعەب، ئەبرەد کوڕی قورەی ریاحی و جەون کوڕی کەعبی هاورێ لەگەڵ هەزار پیاوی شەڕکەر رەوانە کرد. موهەلیب پێنسەد پیاوی شەڕکەری بەسەرکردایەتی یەزید کوڕی موغفەل بۆ هاوکاری ئەو دوانە نارد. یەکێك لەپیاوەکانی عوبەیداللە پێی وت: سوپایەکی گەورە هاتۆتە سەر تۆ، شەڕ لەگەڵ ئەوان مەکە. عوبەیداللە وتی:

یخوفنی بالقتل قومی و انما   اموت اڑا جاو الکتاب الموجل

لعل القنا یدنی باگرافها الغنی فنحیا کراما او نکر فنقتل

الم تر ان الفقر یزری باهله و ان الغنی فیه العلی و التجمل

و انك ان لا ترکب الهول لا تنل من المال ما یرجی الصدیق و یفچل

یانی: خەڵکەکەی من، من لەکوژران دەترسێنن بەڵام تەنیا کاتێك دەمرم کە نوسراوێکی بەرواردار بگات. دەبێت ڕمەکان بەنوکەکانی خۆیان، مەبەستەکان بەدی بێنن و دواتر هاوشێوەی گەورەکان ژیان بەسەر ببەین یا هێرش بکەین و بکوژرێین. نازانیت کەنەداری دەبێتە هۆکاری ریسوایی نەدار؟ نازانیت کە بەتوانایی، بۆ بەتوانا سەروەری رازاوە بەخەڵات بەرهەم دێنێت؟ وتۆ ئەگەر روبەروی زیانەکان نەبیتەوە، ئەو ئەندازە لەدارایی بەدەست ناهێنیت کە بۆ هاورێکان بەس بێت و لێیان زیاد بێت.

عوبەیداللە لەگەڵ سێسەد پیاوی شەڕکەر بۆ ماوەی دو رۆژ شەڕی لەگەڵ کردن. کاتێك شەو داهات، هەردولا لەیەك جیابونەوە. عوبەیداللە لەتکریتەوە هات و بەهاورێکانی خۆی وت: دەمەوێت ئێوە بۆ لای عەبدولەلیك کوڕی مەروان ببەم، ئامادە بن. دوبارە وتی: دەترسم بمرم پێش ئەوەی دڵی مەصعەب و هاورێکانیم لێوانلێو لەخوێن کردبێت. ئەو ڕۆشتە کوفە و لەسەر رێگەی خۆی گەیشتە کەسکەر و سامانی گەنجینەی هەڵگرت. دواتر درێژەی بەرێگەکەی دا و لەحەمام جەریر دابەزی. مەصعەب، عومەر کوڕی عوبەیداللە کوڕی مەعمەری بۆ شەڕی ئەو رەوانە کرد. عوبەیداللە شەڕی لەگەڵ کرد و ژمارەیەکی زۆر لەهاورێیانی ئەوی کوشت. دوبارە مەصعەب، حەجار کوڕی ئەعومری بۆ روبەروبونەوەی ئەو رەوانە کرد. حەجار شکستی خوارد و مەصعەب جوێنی پێدا. دواتر مەصعەب، جەون کوڕی کەعبی هەمەدانی و عومەر کوڕی عوبەیداللە کوڕی مەعمەری پەیوەستی سوپاکەی ئەو کرد. ئەوان هەمویان هێرشیان کردە سەری. بریندارەکان لەناو سوپاکەی عوبەیداللە رو لەزیاد بون بو و ئەسپەکانیان لەناوچون. حەجار شکستی خوارد و دواتر گەڕایەوە و شەرێکی زۆر قورسی دەست پێکرد. شەڕ تا شەو درێژەی کێشا. کوڕی حوڕ لەکوفە ڕۆشتەدەر.

مەصعەب بۆ یەزید کوڕی حارس کوڕی رویەمی شەیبانی کە لەمەداین بو، نامەی نوسی و فەرمانی پێدا شەڕ لەگەڵ عوبەیداللە کوڕی حوڕ بکات. ئەو کورەکەی حەوشب کوڕی یەزیدی وەك پێشەنگ رەوانە کرد. عوبەیداللە لەباجسەری روبەروی بویەوە و شکستیدا

و هاوڕێکانی کوشتار کرد. کوڕی حوڕ ڕێگەی مەداینی گرتەبەر کەخەڵکەکەی لەترسا خۆیان داشارد. عوبەیدالله هاتەدەر. مەصعەب، جەون کوڕی کەعبی هەمەدانی و بشر کوڕی عەبدالله ئەسەدی بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کرد. جەون لە حەولایا دابەزی و بشر بەرەو تامەڕا پێشڕەوی کرد. عوبەیدالله ئەوی کوشت و سوپاکەی کوشتار کرد. دواتر لەحەولایا ڕوبەڕوی جەون کوڕی کەعب بویەوە. عەبدولرەحمان کوڕی عەبدالله ڕوبەڕوی بویەوە کە عوبەیدالله ئەویشی کوشت و هێزەکانی شکست پێهێنا. دوبارە بەشیر کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی بەشیری عیجلی ڕوبەڕوی بویەوە کە عوبەیدالله لە سوراء شەڕی لەگەڵ ئەو ئەزمون کرد و بەشیر پاشەکشێی کرد. کوڕی حوڕ لەسواد مایەوە و دەستی بەکۆکردنەوەی باج کرد.

دواتر پەیوەستی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان بو. کاتێك ڕۆشتە لای، ڕێزی لێگرت و لای خۆی لەسەر تەخت داینیشاند و سەد هەزار درەمی پێ بەخشی و سامانەکەی لەنێوان خۆی و هاوڕێکانی دابەش کرد. کوڕی حوڕ پێشنیاری پێکرد سوپایەکی لەگەڵ ڕەوانە بکات تا بەهاوکاری ئەو سوپایە شەڕ لەگەڵ مەصعەب بکات. عەبدولمەلیك پێی وت: لەگەڵ هاوڕێکانی خۆت بەرێکەوە و هەر کەسێك بینی، کۆیبکەرەوە و منیش شەڕکەران بۆ هاوکاری تۆ ڕەوانە دەکەم.

عوبەیدالله لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی بەرەو کوفە بەرێکەوت و لەگوندێك لەنزیك ئەنبار دابەزی. هاوڕێکانی داوای فەرمانیان لێکرد تا بڕۆنە ناو کوفە. ئەو فەرمانی پێدان و پێی وتن هاوڕێکانی ئاگادار بکەنەوە کە گەیشتوە تا هەمویان لەدەوری کۆببنەوە. هەواڵی ئەم کارە بەخەڵکانی قەیس گەیشت. ئەوان لای حارس کوڕی ئەبی ڕەبیعە (کارگوزاری کوڕی زوبەیر لەکوفە) کۆبونەوە و داوایان لێکرد سوپایەکیان لەگەڵ ڕەوانە بکات تا شەڕی عوبەیدالله بکەن و ئەم کاتە کە هاوڕێکانی لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکردوە، بقۆزنەوە. ئەو سوپایەکی گەورەی لەگەڵ ئەوان ڕەوانە کرد کە شەڕکەران بەرێکەوتن و ڕوبەڕوی عوبەیدالله بونەوە. کوڕی حوڕ بەیارانی وت: ئێمە دەستەیەکی کەمین و توانای خۆڕاگریمان لەبەرابەر ئەو سوپا گەورەیە نیە. دوبارە وتی: من ئەو کەسە نیم دەستبەرداری ئەوان ببم. هێرشی کرد و وتی:

یا لك یوما فات فیه نهبی و غاب عنی ثقتی و صحبی

یانی: هاوار چەند رۆژێکی بەئازارە کە تاڵان کردنی منی تیا کۆتایی دێت و هاوەڵ و هاورێیانم لەدەوری من بڵاوەیان کردوە.

دواتر هێرشیان کردەسەری و ریزی هاورێکانی ئەویان تێکشکاند و هەوڵیان دا بەئەسیری بیگرن بەلاّم نەیانتوانی. ئەو فەرمانی بەهاورێکانیدا شوێن کاری خۆیان بکەون. ئەوان رۆشتن و کەس رێگەی لێ نەگرتن. عوبەیداللە بەتاقی تەنیا هێرشی کردە سەر ئەو سوپا گەورەیە و شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد. لەم کاتەدا پیاوێك بەناوی ئەبو کەدیە پەلاماریدا و رمێکی لێدا. ئەویان تیرباران کرد و دەستە دەستە هێرشیان دەکردەسەر بەلاّم لەنزیك بونەوە لەو خۆیان بەدور دەگرت. دەیوت: ئەمانە تیر و زوبینە یا تەشی؟ کاتێك برینەکانی سەر جەستەی فراوان بون، رۆشتە سەر رێگایەك بەلاّم ئەسپەکەی هاورێیەتی نەکرد. سوار کەشتی بو و کەشتیوان ئەوی بردە ناوەراستی روباری فورات. سوارەکان شوێنی کەوتن و بەوونبتیەکانی ناو کەشتیەکەیان وت: ئەو کەسەی سەروەری باوەڕداران داوای دەکات، لەناو کەشتیەکەدایە، ئەگەر لەدەستی ئێوە رابکات، کوشتارتان دەکەین. کوڕی حوڕ هەستا و خۆی فرێدایە ناو ئاوەکە. پیاوێکی گەورەی زەبەلاّح هەستا و دەستی ئەوی بەبەهێزی گرت. خوێن لەبرینەکانی فیچقەی دەکرد. کاتێك بینی بۆ لای خەڵکانی قەیسی دەبەن، دەستی ئەو کەسەی گرت کە دەستی گرتبو و خۆی هەڵدایە ناو ئاوەکە و هەردوکیان خنکان.

سەبارەت بەکوژرانی ناماژەیان بەگێڕانەوەیەکیتریش داوە بەمشێوەیە: ئەو رۆژگارێك هاتوچۆی مەصعەب کوڕی زوبەیری دەکرد. بینی کەزیاتر رێز لەکەسانیتر دەگرێت. بۆ عەبداللە کوڕی زوبەیر نامەی نوسی و سەرکۆنەی مەصعەبی کرد و هەڕەشەی ئەوی کرد کەپەیوەستی کوڕی مەروان دەبێت. قەسیدەیەکی هۆنیەوە و رەوانەی کرد. لەقەسیدەکەدا وتی:

ابلغي امير المومنين رسالة — فلست على راى قبيح اواربه

افي الحق ان اجفى و يجعل مصعب — وزيرا له من كنت فيه احاربه

فكيف و قد اتيتكم حق بيعتي — و حقي يلوى عندكم و اطالبه

و ابليتكم ما لا يضيع مثله — و اسيتكم و الامر صعب مراتبه

فلما استتار الملك و انقادت العدى — و ادرك من ملك العراق رغائبه

جفا مصعب عنی و لو كان غيرة　　لا صبح فيما بيننا لا اعايبه
لقد رابنی من مصعب ان مصعبا　　اری كل ذی غش لناهو صاحبه
و ما انا ان حلا تمونی بوارد　　علی كدر قد غص بالماء شاربه
و ما لامری الا لذی الله سائق　　اليه و ما قد خط فی الزبر كاتبه
اذا قمت عند الباب ادخل مسلما　　و يمنعی ان ادخل الباب حاجبه

یانی: پەیمانێك لەمنەوە بەسەرومری باوەڕداران بگەیێنە چونکە من لەدڵدا ئەندێشەیەکی ناڕاستم بەرابەر بەو نیە تا بیشارمەوە. ئایا ڕاستە من دوربخەنەوە و مەصعەب کەسێك بکاتە وەزیری خۆی کە من لەرێگەی ئەو شەرم لەگەڵ کردوە؟ چۆن دەبێت من مافی بەیعەت کردن لەگەڵ ئێوە بەجێ بێنم و ئێوە مافەکانم لەمن درێغ بکەن و من بەردەوام خوازیاری بم. ئەوەندە لەرێگەی ئێوە ڕەنجم برد کە هاوشێوەی ڕەنجەکەی من پشت گوێ ناخەن، کاتێك دژواری و گرفتاریەکان لەئارادابون، من لەرێگەی ئێوە گیانم دەبەخشی. کاتێك فەرمانڕەوایی ئاشکرابو و روی لەئارامی کرد و مەبەستەکانی وڵاتی عێراق کەوتنە بەردەستی من، مەصعەب گومانی لا دروست کردم چونکە دەبینم هەر کەس لەرابردو دوژمن و نەیاری ئەو بوە، ئێستاکە هاورێیەتی. ئێوە هەرچەندە من لەمە دوربکەنەوە، لەسەر کانیە لێڵەکان دانابەزم کە ئاوەکەی قوڕگم بگرێت. هەر پیاوێك تەنیا ئەوەی بەسەر دێت کە خوا بۆی دیاری دەکات و بەو ئاراستەی دەبات، هەمان کەنوسەر لەنوسراوەکەی خۆی تۆماری کردوە. کاتێك لەبەردەرگای کۆشك بێستم و ئاشتی خواز یا موسوڵمان بم، دەرگاوان من دەردەکات و رێگەی چونە ژورەوەم پێ نادات.

مەصعەب ئەوی خستە زیندان. ئەوچەندین سکاڵای لەو کردوە کە لەناو زیندانەوە رەوانەی کردوە. بەڵێ ئەو قەسیدەیەکی هۆنیەوە و خەڵکی قەیسی عەیلانی سەرکۆنەکرد. یەکێك لەبەیتەکانی ئەمەبو:

الم تر قيساقيس عيلان برقعت　　لحاها و باعث نبلها بالمغازل

یانی: ئایا خەڵکی قەیسی عەیلانت نەبینی کە لەچکەکانیان لەسەر ریشی خۆیانەوە پۆشیوە و تیر و زوبینیان لەگەڵ تەشیەکان مامڵە پێکرد؟

زەفەر کوڕی حارسی کەلابی پەیامی بۆ مەصعەب رەوانە کرد کە: من قورسایی گرانی

شەڕ لەگەڵ کوڕی زنی چاوەڕەش (عەبدولمەلیك)م لەسەر شانی تۆ هەلگرت و ئێستا ئەوە کوڕی حورە بەمشێوە خراپە سەرکۆنەی قەیسیەکان دەکات. دواتر چەند کەسێك لەبەنی سەلیم، عوبەیدالله‌یان دەستگیر کرد. ئەو وتی، من وتومە:

الم تر قيسا قيس عيلان اقبلت   و سارت الينا بالقنا و القنابل

یانی: ئایا نەتبینی خەڵکی قەیسی عەیلان هاتنەدەر و رویان لەئێمە کرد و تۆپی ئاگرین و کۆمەڵێکی زۆر زوبینیان پێبو؟

پیاوێك لەناو ئەوان بەناوی عەیاش ئەوی کوشت.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

دەڵێن: لەم ساڵەدا چوار ئاڵا گەیشتە عەرەفات: یەکێك ئاڵای کوڕی حەنیفە و هاورێکانی، یەکێك ئاڵای کوڕی زوبەیر و شوێنکەوتەکانی، ئاڵایەکی ئومەوییەکان و چوارەم ئاڵای نەجدە حروری. لەناو ئەوان نە شەڕ رویدا نەئاژاوە. هاورێکانی محەممەد کوڕی حەنیفە لەهەموان ئارامتر بون.

کارگوزاری کوڕی زوبەیر لەمەککە لەم ساڵەدا جابر کوڕی ئەسوەد کوڕی عەوف زوهری بو، لەبەسرە و کوفە مەصعەب کوڕی زوبەیر، لەسەر دامەزراوەی دادی کوفە عەبدالله کوڕی عوتبە کوڕی مەسعود، لەسەر دامەزراوەی دادی بەسرە هشام کوڕی هوبەیرە، فەرمانداری خوراسان عەبدالله کوڕی خازم و فەرمانڕەوای شام عەبدولمەلیك کوڕی مەروان کە رێگەی ناسازگاری لەگەڵ کوڕی زوبەیری گرتەبەر.

ئەم کەسانە مردن: عەبدالله کوڕی عەباس لەساڵی ٦٨/ ٦٨٨ زایینی لەتەمەنی ٧٤ ساڵی، عودەی کوڕی حاتەم کە دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٦٦/ ٦٨٦ زایینی مرد و لەم کاتەدا ١٢٠ ساڵ تەمەنی بو، ئەبو واقد حارس کوڕی مالکی لەیسی، ئەبو شورەیح خومیلد کوڕی عەمرۆ کەعبی خوزاعی، عەبدولرەحمان کوڕی حاتب کوڕی ئەبی بەلتەعە کەدەستەیەك دەڵێن: لەرۆژگاری پێغەمبەر لەدایك بو.

رووداوەکانی ساڵی شەست و نۆی کۆچی (٦٨٨- ٦٨٩ زایینی)

کوژرانی عەمرۆ کوڕی سەعیدی ئەشدەق

لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی سەعیدی ئەشدەق ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ عەبدولمەلیك کوڕی مەروان گرتەبەر و دەستی بەسەر دیمەشقدا گرت و کوژرا. دەستەیەك دەڵێن: ئەم رووداوە لەساڵی ٧٠/ ٦٨٩ زایینی روویدا.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بو کە عەبدولمەلیك کوڕی مەروان دوای گەڕانەوە لە قێنسرین بۆ رۆژگارێکی درێژ لەدیمەشق مایەوە. دواتر بەرێکەوت و مەبەستی قرقیسیای کرد کە زەفەر کوڕی حارسی کەلابی فەرمانرەوایەتی دەکرد. عەمرۆ کوڕی سەعید هاورێی عەبدولمەلیك بو. کاتێك گەیشتنە شوێنێك بەناوی بوتنان حەبیب، عەمرۆ شەوانە لەگەڵ حەمید کوڕی حورەیسی کەلبی و زوهەیر کوڕی ئەبرەدی کەلبی بۆ دیمەشق گەڕایەوە کە فەرماندارەکەی عەبدولرەحمان کوڕی دایکی حەکەمی سەقەفی وەك جێگری عەبدولمەلیك بو. کاتێك بیستی، عەمرۆ هاتوە، هەڵات. عەمرۆ ڕۆشتە ناو شارەکە و دەستی بەسەردا گرت و گەنجینەی تالأن کرد و ماڵی کوڕی دایکی حەکەمی خاپور کرد. خەڵك لەدەوری ئەو کۆبونەوە. ئەو قسەی بۆخەڵك کرد و هیوای و مزگێنی زۆری پێ بەخشین.

عەبدولمەلیك شەوی کردە بەیانی و جێگەی عەمرۆ کوڕی سەعیدی بەچۆڵ بینی. هەواڵی کاری عەمرۆیان پێدا. ئەو بۆ دیمەشق گەڕایەوە و بۆ چەندین رۆژ شەڕی لەگەڵ کرد. هەرجار کەعەمرۆ حەمید کوڕی حورەیسی وەك فەرماندەی سوارەکان رەوانە دەکرد، عەبدولمەلیك بۆ رووبەروبونەوە سوفیان کوڕی ئەبرەدی کەلبی رەوانە دەکرد. هەرجار کە زوهەیر کوڕی ئەبرەدی رەوانە دەکرد، ئەو حەسان کوڕی مالك کوڕی بەحدەلی بۆ رووبەروبونەوە رەوانە دەکرد.

دواتر عەبدولمەلیك و عەمرۆ ئاشتیان کرد و لەنێوان خۆیان پەیمان نامەیەکی ئاشتیان نوسی. عەبدولمەلیك ئەمانی پێدا. عەمرۆ لەگەڵ سوارەکانی خۆی بۆ لای عەبدولمەلیك ڕۆیشت. ئەوەندە ڕۆشتە پێش کە بەسمی ئەسپەکانی خۆیان تەناقی خێوەتەکەی عەبدولمەلیکیان پێشێل کرد و خێوەتەکە کەوت و ئەو ڕۆشتە لای عەبدولمەلیك .

عەبدولمەلیك لەرۆژی پێنج شەممە ڕۆشتە ناو دیمەشق. کاتێك چوار رۆژ بەسەر هاتنی عەبدولمەلیك تێپەڕی کرد، کەسی بۆ لای عەمرۆ رەوانە کرد و پەیامیداکە وەرە بۆ لای من. عەبدولمەلیك سەبارەت بەکوشتنی عەمرۆ لەگەڵ کەریب کوڕی ئەبرەههەی حەمیری راوێژی کرد. وتی: من لەم کارەدا هیچ وشترێکی نێر یا مێچکەم پێ نابڕێت، کارێکی لەم شێوە دەتوانێت بەلەناوچونی گشتی هۆزی گەورەی حەمیر کۆتایی بێت.

کاتێك نێردراو گەیشتە لای عەمرۆ و پەیامی گەیاند، عەبدالله کوڕی یەزید کوڕی معاویەی لای ئەو بینی. ئەو بەعەمرۆی وت: ئەی باوکی ئومەییە، تۆ لای من لەچاو و گوێم ڕێزدارتریت، بەباشی دەزانم نەڕۆیتە لای عەبدولمەلیك. عەمرۆ پرسی: بۆ؟ عەبدالله وتی: چونکە تەبیع کوڕی کەعب الاخبار وتویەتی: گەورەیەك لەمناڵەکانی ئیسماعیل دەگەڕێتەوە و دەروازەکانی دیمەشق دەبەستێت و دواتر دەرواتەدەر و زۆری پێ ناچێت لەناو دەچێت و دەکوژرێت. عەمرۆ وتی: سوێند بەخوا ئەگەر خەوتبێتم، عەبدولمەلیك بوێری ئەوەی نیە لەخەو هەڵمسێنێت، بوێری ئەوەی نیە دەستدرێژی بکاتە سەر من. من دوێ شەو عوسمانم لەخەودا بینی کە کراسکەی خۆی دەکردە بەرمن. عەبدالله کوڕی یەزید زاوای عەمرۆ بو. دواتر عەمرۆ بەنێردراوی وت: ئەمشەو دێم.

کاتێك ئێوارێ داهات، عەمرۆ زرێی لەبەر کرد و شمشێری بەست. حەمید کوڕی حورەیسی کەلبی لای ئەو بو. کاتێك هەستا، قاچی لەفەرشە گیری کرد و ئەوەندەی نەمابو بکەوێت. حەمید پێی وت: سوێند بەخوا ئەگەر بەقسەی من بکەیت، ناڕۆیت. هاوسەرەکەی لەخەڵکی کەلب، ئەم قسەی دوبارە کردەوە. عەمرۆ گوێی پێنەدان و لەگەڵ سەد کەس لەکۆیلەکانی خۆی بەرێکەوت.

عەبدولمەلیك بەنی مەروانی لەدەروی خۆی کۆکردەوە. کاتێك گەیشتە بەردەم دەرگای کۆشك، فەرمانی چونە ژورەوەیان پێدا. ڕۆشتە ژوور. لەهەر دەرگایەك کەدەڕۆشتە ژوور، رێگەیان لەدەستەیەك لەهاورێکانی دەگرت و لەویان جیا دەکردەوە. کاتێك گەیشتە لای عەبدولمەلیك ، تەنیا نۆکەرەکەی لەگەڵی مایەوە. عەمرۆ سەیری عەبدولمەلیکی کرد و بینی بەنی مەروان و حەسان کوڕی بەحدەلی کەلبی و قەبیسە کوڕی زوەیبی خوزاعی لای ئەو دانیشتون. کاتێك کۆبونەوکەی ئەوانی بینی، هەستی بەزیان کرد. روی کردە نۆکەرەکەی خۆی و وتی: برۆ لای براکەم یەحیا و بڵێ بێت بۆ لای من. نۆکەر لەوتەکەی

تێنەگەیشت و وتی: بەڵێ! عەمرۆ وتی: ون بە! بۆ جەهەننەم بۆ ئاگری خوا!
عەبدولمەلیك فەرمانی بە حەسان و قەبیسەدا کە هەستان و پێشوازیان لەعەمرۆ کرد و لەگەڵ ئەو ڕۆشتنە ژوور. عەمرۆ بەنۆکەرەکەی وت بڕۆ لای یەحیا و بڵێ بگاتە لای من. نۆکەر وتی: بەڵێ! عەمرۆ وتی: ون بە.
کاتێك حەسان و قەبیسە ڕۆشتن، دەرگاکان داخران و عەمرۆ ڕۆشتە ژوور. عەبدولمەلیك بەخێرهاتنی کرد و وتی: ئێرە ئێرە ئەی باوکی ئومەییە! ئەوی لای خۆی لەسەر تەختەکە دانیشاند وبۆ ماوەیەکی درێژ گفتوگۆی لەگەڵ کرد. دواتر وتی: شمشێرەکەی لێ بگرن. عەمرۆ وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، هەموان لەلایەن خواوە هاتوین وبۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/٢/١٥٦) عەبدولمەلیك پێی وت: دەتەوێت بەشمشێرەوە لای تەختەکەی من دانیشیت؟ شمشێرەکەیان لێ سەند. دواتر گفتوگۆیان کرد. عەبدولمەلیك پێی وت: ئەی باوکی ئومەییە، کاتێك منت لەسەر کار لابرد، سوێندم خوارد ئەگەر بتبینم و دەستم بەتۆ بگات، بەندت بکەم. بەنی مەروان وتیان: ئەی سەروەری باوەڕداران، دواتر ئازادی دەکەیت؟ وتی: بەڵێ، مەگەر دەتوانم چی لەباوکی ئومەییە بکەم! بەنی مەروان وتیان: سوێندەکەی خۆت بێنەرەدی ئەی سەروەری باوەڕداران. عەمرۆ وتی: خوا سوێندی سەروەری باوەڕداران بێنێتەدی.
ئەو لەژێر فەرشەکەی زنجیرێکی دەرهێنا و وتی: هەستن و دەست و پێ و گەردنی بەتوندی ببەستنەوە. کۆیلەکەی ئەو کارەی کرد. عەمرۆ وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، سوێندت دەدەم بەخوا بەمشێوەیە من بەریتە لای خەڵکان. عەبدولمەلیك وەڵامی دایەوە: ئەی باوکی ئومەییە، فێڵ لەکاتی مەرگ! نا، سوێند بەخوا بەزنجیرەوە تۆ نیشان خەڵکان نادەین. دواتر بەتوندی رایکێشا کە کەوت و دیانەکانی پێشەوەی بەر تەختەکە کەوت و شکا. عەمرۆ وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، سوێندت دەدەم بەخوا کاتێك ئێسقانەکانی منت تێکشکاند، بەلاێتر بەسەردا نەهێنیت. عەبدولمەلیك پێی وت: سوێند بەخوا ئەگەر دەمزانی کاتێك ئازادت بکەم، لەمن خۆش دەبیت و نامکوژیت وکاروباری قوڕەیش سامان دەدەیت، ئازادم دەکردیت بەلام بێ گومان دەزانم هەر کات دو پیاو هاوشێوەی من و تۆ لەشارێکدا کۆببنەوە، یەکێك لەو دوانە، ئەویتر دەردەپەڕێنێت. جگە لەمە هیچ کات نەبینراوە. کاتێك عەمرۆ بینی دەیەوێت بیکوژێت، وتی: ئەی کوڕی ژنی چاوشین،

پەیمانەکەی خۆت لەگەڵ من دەخەیتە ژێرپێ!

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك دیانەکانی پێشەوەی عەمرۆ کەوت، ئەو بەردەوام دەستی لێ دەسو. عەبدولمەلیك پێی وت: ئەی عەمرۆ، دەبینم دیانەکانی پێشەوەت لەشوێنێکدا کەوتوە کە دوای ئەوە هەرگیز ئارامی بەگیانت نابڕێت و خۆشی لەژیان نابینیت.

لەم کاتەدا بانگبێژ بۆ نوێژی ئێواری بانگیدا. عەبدولمەلیك بۆ نوێژ لەگەڵ خەڵك ڕۆشتەدەر و فەرمانی بە عەبدولعەزیزی برایدا تا بیکوژێت. عەبدولعەزیز بەشمشێرەوە هاتە سەر سەری. عەمرۆ وتی: بەگەورەیی خوا و خزمایەتی خۆمان سوێندت دەدەم دەست بۆ کوشتنی من بەرز نەکەیتەوە. دەمەوێت کەسێك من بکوژێت کە لەتۆ دووربێت. ئەو شمشێرەکەی فڕێدا و دانیشت. عەبدولمەلیك نوێژی بەکورتی و خێرایی خوێند وگەڕایەوە. دەرگاکان لەپشت سەری ئەو داخران. خەڵك بینیان کە عەبدولمەلیك هاتەدەر و عەمرۆ کوڕی سەعیدی لەگەڵ خۆی نەهێنا، ئەمەیان بەیەحیا کوڕی سەعید براکەی عەمرۆ ڕاگەیاند. ئەو لەگەڵ خەڵك هات و هەزار کۆیلە لەکۆیلەکانی عەمرۆ و دەستەیەکی فراوان لەخەڵکان هاورێیەتیان دەکرد. ئەوان لەبەردەرگای کۆشك هاواریان دەکرد: ئەی باوکی ئومەییە، دەنگت بەئێمە بگەیێنە! حەمید کوڕی حورەیس و زوهەیر کوڕی ئەبرەد لەگەڵ یەحیا هاتن و دەرگای سایەوانەکەیان شکاند و بەشمشێر لەخەڵکیاندا. بەشمشێر لەوەلید کوڕی عەبدولمەلیکیاندا. ئیبراهیم کوڕی عەرەبی (سەرپەرەستی دەبیرخانە) ئەوی هەڵگرت وبردیە ژوور.

کاتێك عەبدولمەلیك نوێژی لەگەڵ خەڵك خوێند و گەڕایەوە، بینی کەعەمرۆ هێشتا نەکوژراوە. بە عەبدولعەزیزی وت: بۆ نەتکوشت؟ وتی: بەخوایەتی خوا و خزمایەتی سوێندی دام و دڵم بۆی سوتا. وتی: ڕیسوا بێت دایکە شڵ و بڵەکەت کە میزی بەپاژنەی خۆیدا دەکرد، تۆ هاوشێوەی ئەویت. دواتر عەبدولمەلیك کێردی هەڵگرت و لێیدا. کێردەکە کاریگەری لەسەر دانەنا. جارێکیتر لێیدا و بێ ئەنجام بو. دەستی بۆ بازوی برد و بینی زرێی لەبەردایە. وتی: زرێی یش؟ تۆ بۆ شەڕ ئامادە بویت! کێرد یا شمشێرێکی زۆر تیژی هەڵگرت و فەرمانیدا و لەسەر زەوی خەواندیان. لەسەر سینەی عەمرۆ دانیشت و سەری بڕی و بەردەوام دەیوت:

یا عمرۆ ان لا تدع شتمی و منقصتی   اضربك حیث تقول الهمة اسقونی

یانی: ئەی عەمرۆ، ئەگەر دەست لەجوێندان و ریسوا کردنی من هەڵنەگریت، بەشێوەیەك لێت دەدەم کە کەلەسەرت بڵێت: دڵۆپێك ئاوم دەرخوارد بدەن.

لەرز عەبدولەلیکی داگرت. ئەویان لەسەر سینەی عەمرۆ هەڵگرت و لەسەر تەختەکەی دایاننیشاند. وتی: هەرگیز کارێکی لەم شێوەم نەبینیو. نەکەسێك ئەوی کوشت کە بەدوای ئەم دنیادا دەگەڕا نەکەسێك کە بەدوای ئەو دنیادا.

یەحیا لەگەڵ هاورێکانی هاتنە لای بەنی مەروان و ئەوان موالی و کۆیلەکانیان کردە دەر. شەڕیان لەگەڵ یەحیا و هاورێکانی کرد. عەبدولرەحمان کوڕی دایکی حەکەمی سەقەفی هات و سەری براوی براکەی تەسلیم کردەوە. یەحیا سەری بۆ ناو خەڵکەکە هاویشت. عەبدولعەزیز کوڕی مەروان هەستا و زێر و زیوی لەقوماشەوە دەئاڵاند و فرێدەدایە ناو خەڵك. کاتێك خەڵك زێروزیویان بینی، دەستیان بەفڕاندن کرد وبڵاوەیان لێکرد. دواتر عەبدولەلیك فەرمانیدا زێروزیویان لەخەڵك وەرگرتەوە و تەسلیمی گەنجینەی کرد.

دەستەیەك دەڵێن: عەبدولەلیك کاتێك عەمرۆ کوڕی سەعیدی کوشت کەکۆیلەکەی (کوڕی زەعیریە)ی بۆ نوێژ کردن لەگەڵ خەڵك رەوانە کرد. ئەوی کوشت و سەری فرێدایە ناو خەڵك. هەروەها تاشەبەردێکیان کێشا بەسەری یەحیادا. عەبدولەلیك تەختی خۆی بردە مزگەوت و هاتەدەر و لەسەری دانیشت. کوڕی مەروان سەیری کرد وبینی جێگەی کوڕەکەی وەلید چۆڵە. وتی: سوێند بەخوا ئەگەر ئەویان کوشتبێت، تۆڵەی خۆیان کردۆتەوە. ئیبراهیم کوڕی عەرەبی کەنانی هات و وتی: وەلید لای منە، بریندار بوە، بەڵام ترسی نیە.

دواتر یەحیا کوڕی سەعیدیان هێنایە لای عەبدولەلیك؟ فەرمانیدا تا بیکوژن. عەبدولعەزیز کوڕی مەروان وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، گیانم قوربانی تۆ بێت! ئایا لەیەك رۆژدا دەتەوێت ئومەوییەکان کوشتار بکەیت! فەرمانیدا و یەحیایان خستە زیندانەوە. هەروەها مەبەستی ئەوەی کرد عەنبەسە کوڕی سەعید بکوژێت بەڵام عەبدولعەزیز نێوەنجیگەری کرد. دوبارە ویستی عامر کوڕی ئەسوەدی کەلبی بکوژێت کە جارێکیتر عەبدولعەزیز نێوەنجیگەری کرد. فەرمانیدا مناڵەکانی عەمرۆ کوڕی سەعیدیان خستە زیندان. دواتر عەبدولعەزیز ئەوانی لەگەڵ مامەکەیان یەحیا کوڕی سەعید هێنایەدەر و رەوانەی لای مەصعەب کوڕی زوبەیری کردن.

عەبدولمەلیك كوڕی مەروان كەسی بۆ لای هاوسەرە كەلبیەكەی عەمرۆ ڕەوانە كرد و وتی: ئەو پەیمان نامەی ئاشتی كە لەگەڵ عەمرۆ نوسیبوم، ڕەوانەی بكە. ژن بەنێردراوەكەی وت: بگەڕێرەوە و پێی بڵێ پەیماننامەی ئاشتیم لەگەڵ كفنی ئەودا دفن كرد تا لەڕۆژی هەستانەوە خوا لەنێوان ئێوەدا داوەری بكات. نەژادی عەبدولمەلیك و عەمرۆ كوڕی سەعید لەئومەییە بەیەك دەگەیشت. ئەم عەبدولمەلیك كوڕی مەروان كوڕی حەكەم كوڕی ئەبی ئەلعاص كوڕی ئومەییە بو و ئەو عەمر كوڕی سەعید كوڕی عاص كوڕی ئومەییە. دایكی عەمرۆ كچی حەكەم پوری عەبدولمەلیك بو.

كاتێك عەبدولمەلیك مەصعەبی كوشت و خەڵك لای ئەو كۆبونەوە، منداڵەكانی عەمرۆ كوڕی سەعید لەگەڵ خەڵكان ڕۆشتنە لای. چوار كەس بون: ئومەییە، سەعید، ئیسماعیل و محەممەد. كاتێك سەیری كردن، پێی وتن: ئێوە ئەو بنەماڵەن بەردەوام خۆتان بەگەورەتر لەكەسانیتر دەزانن بەلآم خوا ئەم لەپێشیەی بەئێوە نەبەخشیوە. ئەوەی لەنێوان من و باوكی ئێوە رویدا، ڕوداوێكی تازە نەبو، بەڵكو كینەیەكی كۆن بو كە لەڕۆژگاری جاهلیەوە لەگیانی پێشینانی ئێمە لەزیانی پێشینیانی ئێوە چێنرابو.

سەرەتا لەئومەییەی پرسی كەگەورەترینیان بو. ئەو نەیتوانی قسە بكات. سەعید كوڕی عەمرۆ كوڕی سەعید كە كوڕە نێوەنج بو، هەستا و وتی: ئەی سەرورەری باوەڕداران، بۆ شتێك دەدەیتەوە بەروی ئێمەدا كە لەڕۆژگاری جاهلی رویداوە؟ ئێستا خواوەند ئیسلامی ڕەوانە كردوە، ئەو كینانەی لەناو بردوە، مژدەی بەهەشتی پێ بەخشیوین و لەدۆزەخ ئاگاداری كردوینەتەوە. بەلآم ئەوەی لەنێوان تۆ و عەمرۆ رویداوە، ئەو كوڕە مامی تۆبو و تۆ خۆت لەوەی كردت، ئاگادارتری. عەمرۆ كوڕی سەعید پەیوەستی خوا بوە و خوا وەك داوەر بۆ ئەم كارە بەسە. سوێند بەگیانی خۆم ئەگەر بتەوێت، ئێمە بەوەی لەنێوان ئێمەدا بوە، لەناو ببەیت، ژێر خاك بۆ ئێمە باشترە. عەبدولمەلیك دڵی بۆ ئەوان سوتا و وتی: باوكتان سەرپشكی كردم لەوەی یا بیكوژم یا بمكوژێت و من كوشتنی ئەوم هەڵبژارد. بەلآم لەگەڵ ئێوە خوازیاری پەرەپێدانی پەیوەندی خزمایەتیم. ئەو دیاری فراوانی پێ بەخشین و لەخۆی نزیكی كردنەوە.

دەستەیەك دەڵێن: ڕۆژێك خالید كوڕی یەزید بە عەبدولمەلیك كوڕی مەروانی وت: سەرم سوڕماوە چۆن توانیت بەشێوەیەكی لەناكاو بەسەر عەمرۆ كوڕی سەعید ئەشدەق

زاڵ ببێت. عەبدولمەلیك وەڵامی دایەوە:

ادنیته منی لیسکن روعه	فاصول صوله حازم مستمکن
غضبا و محمیة لدینی انه	لیس المسمی سبیله کالمحسن

یانی: ئەوم لەخۆم نزیك کردەوە تا ترسی بڕەوێتەوە و دواتر هاوشێوەی دورئەندێشێك لەکاری خۆم، هێرشم برد. بۆ توڕەیی و پاسەوانی کردن لەدینەکەم ئەو کارەم کرد چونکە خراپەکار لەگەڵ چاکەکار بەرابەر نیە.

دەستەیەك دەڵێن: لەسەر کار لابردنی عەمرۆ و کوشتنی ئەو کاتێك رویدا کە عەبدولمەلیك بۆ شەڕی کوڕی زوبەیر مەبەستی عێراقی کردبو. عەمرۆ پێی وت: تۆ بەرەو عێراق دەڕۆیت، باوکت دوای تۆ منی بۆ ئەم کارە راسپاردوە و لەسەر ئەم بنەمایە بوبەردەوام لەبەرژەوەندی ئەو شەڕم کردوە. دوای خۆت فەرمانڕەوایی بەمن بسپێرە. عەبدولمەلیك وەڵامی نەدایەوە. ئەو بۆ دیمەشق گەڕایەوە بەهەمان شێوە کەئاماژەمان پێدا.

دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوەنیە، بەڵکو عەبدولمەلیك عەمرۆ کوڕی سەعیدی کردە فەرمانداری دیمەشق کەرێگەی ناسازگاری گرتەبەر و لەوێ مایەوە. و خوا زاناترە.

کاتێك عەبداللە کوڕی زوبەیر لەکوژرانی عەمرۆ ئاگادار بویەوە، وتی: کوڕی ژنی چاوشین، رکەبەرە دێوەکەی کوشت. بەمشێوەیە خراپەکاران بۆ شەڕی یەك هاندەدەین و ئەمە سزای کارەکانی خۆیانە (انعام/٦/١٢٩.) ئەم روداو و وتارە بەگوێی محەممەد کوڕی حەنیفە گەیشت. وتی: هەر کەس پەیمان بشکێنێت، خۆی تێکشکاندوە (فتح/٤٨/١٠) رۆژی هەستانەوە بەئەندازەی گوناحەکانی ئاڵای بۆ هەڵدەکەن.

شۆڕشی جۆرجۆمیەکان لەشام

کاتێك عەمرۆ دژی عەبدولمەلیك راپەڕی، سەردارێك لەفەرماندەکانی سوپا لەدەوروبەری دیمەشق لەکوێستانی لوکام شۆڕشی دەست پێکرد و دەستەیەکی زۆر لەجۆرجۆمیەکان و نبتیەکان و کۆیلە هەڵاتوەکان و کەسانیتر شوێنی کەوتن. ئەوی لەلوبنان کرد. کاتێك عەبدولمەلیك لەکاری عەمرۆ تەواو بو، بەنهێنی کەسێکی بۆ لای ئەو شۆڕشگێرە رەوانە کرد و هەمو هەینیەك هەزار دیناری پێ دەبەخشی. پیاوەکە ئارام بویەوە و دەستی لەخراپەکاری لەناو شارەکان هەڵگرت. دواتر عەبدولمەلیك سوحەیم کوڕی موهاجیری بۆ

ئەو دانا کە ڕۆشت و لەگەڵ پیاوە شۆڕشگێڕەکە مێهرەبانی کرد و بەشێوەیەکی نەناسراو گەیشتەلای و هاورێیەتی نیشاندا و سەرکۆنەی عەبدولەلیکی کرد و جوێنی پێدا و بەڵێنی پێدا لەو شوێنانە ئاگاداری بکاتەوە کە عەبدولەلیك زیانی بەردەکەوێت و شتی ئەوتۆی پێشنیار کرد کەلە ئاشتی باشتر بێت. دواتر سوحەیم خۆی بۆ هێرش کردنە سەر ئەوان ئامادە کرد و ئەوان بێ ئاگا و فریودراو بون. بۆ ئەم کارە سوپایەك لەکۆیلەکان و موالیەکان و ئازاکانی سوپای دەستنیشان کرد. ئەوانی لەشوێنێکی نزیك شاردەوە. دواتر لەناکاو هاواری کرد: هەرکەس لەکۆیلەکان (سوپای پیاوی شۆڕشگێڕ) بێتە لای ئێمە، ئازادە و ناوی لەدەفتەری ئازادکراوەکان دەنوسرێت. دەستەیەکی زۆر لەخەڵکان لەدەوری کۆبونەوە و لەبەرژەوەندی ئەو شەڕیان کرد. شۆڕشگێڕ و هاورێ ڕۆمیەکانی کوشتار کران و ژمارەیەکی زۆر لەنبتیەکان و جۆرجۆمیەکان لەناو چون. کەسێك لەناو پاشماوەکانی ئەوان جاڕیدا و ئەمانی بەهەمویان بەخشی. ئەوان لەشارەکانی خۆیان بڵاو بونەوە و ئاژاوە نەما و عەبدولەلیك گەڕایەوە و وتەکەی خۆی سەبارەت بە ئازاد کردنی کۆیلەکان بردە سەر.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا زوهەیر کوڕی قەیس فەرمانداری ئەفریقیە کوژرا. داستانی ئەومان لە روداوەکانی ساڵی ٦٢/ ٦٨٢ زایینی گێڕایەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا پیاوێك لەخەواریج لەمەنی دروشمی خەواریجی بەرز کردەوە (فەرمانڕەوایی تایبەتە بەخوا). ئەو شمشێری لەکاڵان دەرکێشا و دەستەیەك هاورێیەتیان کرد. خوا دەستی ئەوی کورت کردەوە وئەو پیاوە لە(جمرە) کوژرا.

عەبدالله کوڕی زوبەیر ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵك ئەنجامدا. فەرمانداری بەسرە و کوفە مەصعەب کوڕی زوبەیر بو. سەرەپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە شورەیح، و دامەزراوەی دادی بەسرە هشام کوڕی هوبەیرە. فەرمانداری خوراسان عەبدالله کوڕی خازم بو.

لەم ساڵەدا ئەبو الاسوەد دوئەلی لە ٨٥ ساڵیدا مرد.

روداوەکانی ساڵی حەفتای کۆچی (٦٨٩- ٦٩٠ زایینی)

لەم ساڵەدا رۆمیەکان کۆبونەوە و مەبەستی شامیان کرد. عەبدولمەلیك رێگەی ئاشتی لەگەڵ ئەوان گرتەبەر لەسەر ئەو بنەمای کە هەر هەینیەك هەزار دینار بەوان بدات. ئەم کارەی لەبەر ئەوە کرد چونکە لەزیان گەیاندنی ئەوان بۆ سەر موسوڵمانان دەترسا.
هەروەها لەم ساڵەدا بەوتەی دەستەیەك، مەصعەب روی لەمەککە کرد وسامان و مەڕومالاَتی زۆری لەگەڵ خۆی برد و لەناو خزمەکانی خۆی دابەشی کرد. ئایینە دینیەکانی بەجێهێنا و مەڕومالاَتی زۆری سەربڕی.
لەم ساڵەدا عەبدالله کوڕی زوبەیر ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵك ئەنجامدا. کارگوزارەکانی لەسەر شارەکان هەمان کەسانی ساڵی رابردو بون.

شەڕی جوفرە

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك بۆ شەڕی مەصعەب بەڕێکەوت. خالید کوڕی عەبدالله کوڕی خالید کوڕی ئەسید پێی وت: ئەگەر من بۆ بەسرە رەوانە بکەیت و بەدوای من سوارە تیژپێکان بنێریت، هیوادارم دەست بەسەر ئەو شارەدا بگرم. عەبدولمەلیك ئەوی رەوانە کرد. ئەو بەنهێنی لەگەڵ کەسە تایبەتەکانی خۆی ڕۆشتە ناو ئەوشارە و لای عەمرۆ کوڕی ئەصمەع دابەزی. دەستەیەك دەڵێن: لای عەلی کوڕی ئەصمەعی باهلی دابەزی. عەمرۆ کەسی بۆ لای عەباد کوڕی حوصەین رەوانە کرد کەسەرکردەی پاسەوانەکانی کوڕی مەعمەر بو. مەصعەب ئەوی وەك جێگری خۆی لەبەسرە دەستنیشان کردبو. عەمرۆ کوڕی ئەصمەع چاوەڕوانی دەکرد عەباد کوڕی حوصەین بەیعەتی لەگەڵ بکات. پێی وت: من پەنام بەخالید کوڕی عەبداللەدا و ویستم تۆ ئەمە بزانیت تا پشتیوانی بیت. نێردراو کاتێك گەیشتە لای کە لەئەسپەکەی دابەزی. عەباد پێی وت: پێی بڵێ سوێند بەخوا زینی ئەسپەکەم ناخەمە سەرزەوی تا هاورێ لەگەڵ سوارەکان بگەمە سەرتۆ. عەمرۆ کوڕی ئەصمەع بەخالید کوڕی عەبداللەی وت: ئێستاکە عباد کوڕی حوصەین دەگات و من توانای ئەوەم نیە تۆ لەبەرابەر ئەو بپارێزم، برۆ بۆ لای مالك کوڕی میسمەع.

خالید کوڕی عەبدالله بەراکردن هات بەشێوەیەك قاچی لەسەر زینەکەی جێگیر نەکردبو. ڕۆشتە لای مالك کوڕی مسمەع و وتی: پەنام بدە و بمپارێزە. ئەوی پەنادا. کەسی بۆ لای خەڵکی بەکر کوڕی وایل و ئەزدیەکان رەوانە کرد و داوای هاوکاری لێکردن. یەکەم ئالاّ کە بۆ ئەو هەڵکرا، ئالاّی بەنی یەشکر بو. عەباد کوڕی حوصەین هاورێ لەگەڵ سوارەکان گەیشت. دو سوپا لەبەرابەر یەك ریزان بەست بەلاّم شەڕ روینەدا.

کاتێك بەیانی داهات، بەرەو جوفرەی ناف کوڕی حارس رۆیشتن. پیاوانێك لەبەنی تەمیم هاورێی خالید بون و لەناو ئەوان: صەعصەعە کوڕی معاویە، عەبدولعەزیز کوڕی بشر، موڕە کوڕی موحکان و کەسانیتر. یارانی خالید (جەفرەییەکان) بون کە بەجوفرە پەیوەست دەکران. هاورێیانی کوڕی مەعمەری زەبیری بون. ئەم کەسانە لەناو هاورێیانی خالید بون: عوبەیدالله کوڕی ئەبی بەکرە، حومران کوڕی ئەبان و موغەیرە کوڕی موهەلیب. یەکێك لەخەڵکی زەبیری، قەیس کوڕی هەیسەمی سولەمی بو.

مەصعەب، زەحر کوڕی قەیسی جوعفی لەگەڵ هەزار پیاوی شەڕکەر بۆ هاوکاری کوڕی مەعمەر رەوانە کرد. عەبدولمەلیك ، عوبەیدالله کوڕی زیاد کوڕی زەبییانی بۆ هاوکاری خالید کوڕی عەبدالله رەوانە کرد. عوبەیدالله کەسی بۆ بەسرە رەوانە کرد و هەواڵی ئەو شارەیان بۆ هێنا. ئەو هەواڵی هێنا کەخەڵك بلاّوەیان لێکردوە. بۆ لای عەبدولمەلیك گەڕایەوە. هەردولای شەڕکەر بۆ ماوەی بیست و چوار رۆژ شەڕی یەکیان کرد. چاوەکانی مالك کوڕی میسمەع زیانی بەرکەوت و ئەو لەشەڕ بێزار بو. نێردراوەکان لەنێوان ئەواندا هاتوچۆیان دەکرد و لەسەر ئەو بنەمایە ئاشتیان کرد کە خالید لەبەسرە بڕواتەدەر. مالك ئەوی دەرکرد.

دواتر مالك پەیوەستی (ساج) بو. عەبدولمەلیك بۆ دیمەیشق گەڕابویەوە. مەصعەب هەمو ئەندێشەی خۆی لەسەر ئەوە تەرکیز کردبو کەبەسرە بگەڕێت چونکە هیوای دەبرد خالید لەوێ بدۆزێتەوە بەلاّم زانی کە هەلاّتوە. مەصعەب لەکوڕی مەعمەر توڕەبو و یارانی خالیدی بانگ و جوێنبارانی کردن: بەعوبەیدالله کوڕی ئەبی بەکرەی وت: کوڕی مەسروح، تۆ زادەی دەڵە سەگێکیت کە سەگان دەپەڕنە سەری و لەهەر رەنگێگ (سور و زەرد و رەش و رەنگەکانیتر) تولە دەزێت، باوکی تۆ کۆیلەیەك بو کە لەقەلاّی

تایيفەوە هاتە لای پێغەمبەر. دواتر ئێوە بڵاوتان کردەوە کە ئەبوسوفيان لەگەڵ دايکتانا خەوتوە. سوێند بەخوا ئەگەر زيندو بمێنم ئێوە پەيوەستی نەژادەکەتان دەکەمەوە. دواتر حيمرانی بانگ کرد وپێی وت: تۆ زادەی ژنێکی جولەکەيت و پياوێکی زەبەلاح لەنبتيەکان. دايکتيان لەعەين التمر بەئەسيری گرت. جوێنی بەحەکەم کوڕی مونزەر، عەبدالله کوڕی فوزالەی ئەهرانی، عەلی کوڕی ئەصمەع، عەبدولعەزيز کوڕی بشر وکەسانيتردا و سەرکۆنە و سەرزەنشتی کردن و يەکی سەد قامچی لێدان. دواتر سەروريشی ئەوانی تاشی و ماڵەکانی وێران کردن و سێ رۆژ لەبەردەم هەتاودا رايگرتن و بەزۆر ناچاری کردن واز لەژنەکانيان بهێنن و ئەوانی بەهەمو ماڵەکانی بەسەردا گەڕاند و سوێندی دان ژنی ئازادە نەکەنە هاوسەری خۆيان. ماڵی مالك کوڕی ميسمەعی خاپور کرد و ئەوەی لەناو ماڵەکەدابو تاڵانی کرد. لەناو ئەوان کەنيزێك کە عەمرۆ کوڕی مەصعەبی هێنايە دنيا.

سەرەتا لەبەسرە مايەوە و دواتر بەرەو کوفە بەرێکەوت و لەوێ بو تا بۆ شەڕی عەبدولمەليك کوڕی مەروان هاتەدەر.

هەروەها لەم ساڵەدا عاصم کوڕی عومەر کوڕی خەتاب باوەگەورێی دايکی عومەر کوڕی عەبدولعەزيز کۆچی دوايی کرد. ئەو دو ساڵ پێش مردنی پێغەمبەر لەدايك بو.

کوژرانی عومەير کوڕی حوباب کوڕی جەعدەی سولەمی

لەم ساڵەدا عومەير کوڕی حوباب کوڕی جوعدەی سولەمی کوژرا. ئێمە سەرەتا ئاماژە بەهۆکارەکانی شەڕ لەنێوان قەيس و تەغلەب دەدەين و دواتر چۆنيەتی کوژرانی عومەير کوڕی حوباب دەگێڕينەوە.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بو کاتێك شەڕی مەرج راهيت، بەسەرچو و زەفەر کوڕی حارسی کەلابی رۆشتە قرقيسيا و عومەير لەگەڵ مەروان کوڕی حەکەم بەيعەتی کرد و لەهەمان کات لەسەر بنەمای کوژرانی قەيس لەمەرج کينەی لەدڵدابو و مەروان کوڕی حەکەم، عوبەيدالله کوڕی زيادی بۆ عێراق و جەزيرە رەوانە کرد، ئەوان لە سەرچاوەی گوڵ چاويان بەسوڵەيمان کوڕی سوردی خوازعی کەوت و عەبدالله بۆ شەڕ لەگەڵ زەفەر رۆشتە قرقيسيا. عومەير رێگەی پێشرەوی لێگرت وپێشنياری کرد پێش گەيشتنی سوپاکەی موختار بەموسڵ، بەرەو ئەم شارە بڕوات. ئەو رۆشت و لەخارز چاوی

بەئیبراهیم کوڕی ئەشتەر کەوت. عومەیر پەیوەستی بو. سوپاکەی عوبەیداللە شکستی خوارد و ئەو کوژرا. عومەیر هاتە قرقیسیا و هاوڕێ لەگەڵ زەفەر کوڕی حارس بەرێکەوت. ئەم دوانە شوێن کەلبیەکان و یەمانیەکان کەوتن چونکە ئەوان قەیسیان کوشتبو. لەگەڵ ئەم دوانە کەسانێك لەتەغلەب بون کە شان بەشانی ئەم دوانە شەڕیان دەکرد و ڕێنوێنیان دەکردن.

عەبدولەلیك لەم دوانەوە سەرقاڵی مەصعەب بو و عومەیر دەستی بەسەر نەصیبیندا گرت. دواتر لەمانەوە لەقرقیسیا بێزار و داوای ئەمانی لە عەبدولەلیك کرد کە ئەمانی پێ بەخشی. دوبارە دەغەڵکاری کرد کەئەوی لای کۆیلەکەی رەیان خستە زیندان. عومەیر شەرابی دەرخوارد خۆی و پاسەوانەکەیدا و بەتەناف خۆی لەدیواری زیندان شۆڕ کردەوە و بۆ جەزیرە گەڕایەوە و لەکەنارەکانی روباری بەیخ لەنێوان حەران وبەرەقە دابەزی. قەیسیەکان لەدەروی کۆبونەوە و ئەو بەهاوکاری ئەوان هێرشی دەکردە سەر کەلبیەکان و یەمانیەکان. ئەو کەسانەی لەگەڵیدابون، خۆشەویستیان لەگەڵ کچەکانی تەغلەب دەکرد و پیرانی مەسیحی گاڵتەیان بەئایینەکەی ئەوان دەکرد. ئەم کارە کێشەی لێکەوتەوە بەڵام بەشەڕ کۆتایی نەهات. ئەمە پێش رۆشتنی عەبدولەلیك بۆ لای مەصعەب و زەفەر بو.

دواتر عومەیر هێرشی کردە سەر کەلبیەکان و گەڕایەوە و لەخابور دابەزی.ماڵی تەغلەبیەکان لەنێوان خابور و فورات و دیجلە بو. ماڵەکان بەوشێوە بو (یا لەوێ بو) کە عومەیر لای ژنێك لەتەمیمیەکان (لەناو تەمیمیەکان شوی کردبو) بەناوی دایکی دومیل دابەزی. جارێك کۆیلەیەك لەبەنی حەریش چەند سەرێك لەمەڕەکانی ئەو ژنەی گرت. ژن سکاڵای بردە لای عومەیر بەڵام ئەو پارێزگاری لەژنەکە نەکرد و ئەوان مەڕەکانیتری ژنەکەیان برد. کەسانێك لەتەغلەبیەکان رێگەی ئەم کارەیان لێگرتن و لەم بگرە و بێنەدا پیاوێك لەوان بەناو و نیشانی موجاشعی تەغلەبی کوژرا. دومیل بۆ ماڵەوە گەڕایەوە و دایکی سکاڵای لای کوڕەکەی کرد. ئەو سوارکارێکی ئازا وبەهێز لەتەغلەبیەکان بو. ئەم پاڵەوانە لەناو خەڵکەکەی خۆی بەرێکەوت و بەردەوام هاواری دەکرد کەخەڵکانی قەیس چیان لەگەڵ دەکەن و چۆن مەڕەکانی دایکیان رفاندوە. دەستەیەك لەوان کۆبونەوە و شوعەیس کوڕی مەلیکی تەغلەبیان کردە فەرمانڕەوای

خۆیان و هێرشیان کردە سەر بەنی حەریش و بەهاوکاری کەسیانێك لەنەمیر شەڕیان کرد. تەغلەبیەکان ئەوانیان کوشتار کرد و چەند وشترێکی ژنێکی ئەوانیان بەناوی دایکی هەیسەم ڕفاند. قەیسیەکان لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگریان کرد بەڵام نەیانتوانی کارێك بکەن. ئەختەل وتی:

فان تسا لوان بالحریش فاننا	منینا بنوك منهم و فجور
غداة تحامتنا الحریش کا نها	کلاب بدت انیابها لهریر
و جاؤوا بجمع ناصری ام هیثم	فما رجعوا من ذودها ببعیر

یانی: ئەگەر لە ئێمە سەبارەت بەخەڵکی حەریش بپرسن، دەڵێین: ئێمە گرفتاری دەستەیەك نەزان و خراپەکار بوین. ئەو بەرەبەیانەی حەریشیەکان پارێزگاریان لەئێمە کرد، وەك بڵێی ئەو سەگانە بون کەکەڵبەکانی خۆیان بۆ وەڕین دەردەخست. بە سوپایەك بۆ هاوکاری دایکی هەیسەم هاتن بەڵام لەسی وشترەکەی ئەو تەنانەت نەیانتوانی یەك دانەیان بگەڕێیننەوە.

شەڕی ماکسین

کاتێك زیانی نێوان قەیس و تەغلەب بەرزبویەوە و بەهێز بو (عومەیر سەرپەرەستی خەڵکانی قەیس و شوعەیس سەرەپەرەستی خەڵکانی تەغلەب) عومەیر لەماکسین لەناوچەکانی سەر بەشاری خابور شەڕی لەگەڵ بەنی تەغلەب و خەڵکەکەی دەست پێکرد. هەردولا شەڕێکی گەورەیان دەست پێکرد و ئەمە یەکەم شەڕ لەنێوان ئەواندا بو. لەتەغلەبیەکان پێنسەد کەس کوژرا. شوعەیس کوژرا. دوای کوژران قاچیان بڕیەوە. جەنگا تا کوژرا و بەردەوام دەیوت:

قد علمت قیس و نحن نعلم	ان الفتی یقتل و هو اجذم

یانی: قەیسیەکان دەزانن و ئێمەیش دەزانین کە هەندێ کات قاچی جوامێرێك دەبردرێتەوە و ئەو دوبارە سورە لەسەر بوێری و ئازایەتی خۆی.

یەکەمین جەنگی سەرسار

سەرسار ناوی روبارێکە کەسەرچاوەکەی رۆژهەڵاتی شاری سنجار لەنزیك گوندێك بەناوی (سورق)ە. ئەم روبارە لەشوێنێك لەنێوان کوحیل و راس الایل دەرژێتە ناو فورات.

کاتێك ئەو کەسانەی ئاماژەمان پێدا، لەماکسین کوژران، تەغلەبیەکان داوای هاوکاریان لەهاورێکانی خۆیان کرد و هێزەکانی خۆیان کۆکردەوە و خەڵکی نەمر کوڕی قاست پەیوەستیان بون و موشەجەرین حارسی شەیبانی (لەگەورەکانی جەزیرە) هاتە لای ئەوان. هەروەها عوبەیداللە کوڕی زیاد کوڕی زەببیان لەبەرابەر قەیسیەکان هاوکاری ئەوانی کرد. لەبەر ئەمە بو کە مەصعەب کوڕی زوبەیر کینەی ئەوی لەدڵ گرت چونکە براکەی ئەو نابی کوڕی زیادی کوشت. عومەیر داوای هاوکاری لەتەمیمیەکان و ئەسەدیەکان کرد بەڵام کەسیان هاوکاریان نەکرد. ئەوان لەسەر کەناری روباری سەرسار روبەروی یەك بونەوە. تەغلەبیەکان دوای شوعەیس، زیاد کوڕی هوبر یا یەزید کوڕی هوبری تەغلەبیان کردە فەرماندەی خۆیان. شەڕێکی قورس و مەترسیدار دەستی پێکرد. خەڵکانی قەیس شکستیان خوارد و تەغلەبیەکان و هاورێکانیان کوشتارێکی گەورەیان لەناو ئەواندا دەست پێکرد. سکی سی ژنیان لەبەنی سەلیم هەڵدڕی. لەیلای تەغلەبی کچی حارس ئەم هۆنراوەی وت. دەستەیەك دەڵێن ئەمە هۆنراوەی ئەختەلە:

لما راونا و الصليب طالعا　　　و مار سرجس و سما ناقعا
و الخيل لا تحمل الا دارعا　　　و البيض فی ايماننا قواطعا
خلوا لنا الثرثار و المزارعا　　　و حنظلة طيسا و كرما يانعا

یانی: کاتێك سەیری ئێمەیان کرد و بینیان چلیپا (خاچ، ئەو دارەی عیسایان پێ لەخاچدا) و سەروەرمان سەرجیس بەژەهرێکی کوژەر هاتوە، و ئەسپەکان کە جگە لەپیاوە زرێپۆشەکانیان لەسەر نیە، و شمشێرە سپی و تیژەکان کە لەدەستی ئێمەدابون، سەرسارو کێڵگەکانیان بۆ گەڕاندینەوە و گەنمی فراوان و رەزەکانمان بۆ خۆمان مایەوە.

دوەم جەنگی سەرسار

دەڵێن: قەسیەکان کۆبونەوە و داوای هاوکاریان لەهاورێکیانی خۆیان کرد و بۆ شەڕ ئامادە بون و عومەیر کوڕی حوبابیان کردە فەرماندەی خۆیان. زەفەر کوڕی حارس (سەرکردەی تەغلب) لەقرقیسیاوە هاتە لای ئەوان و و هوبەر هاورێی ئەم دوانە بو. لەکەنارەکانی سەرسار روبەروی یەك بونەوە و بەشێوەیەکی سەرسەختانە شەڕیان کرد کە تا ئەو رۆژە خەڵك بەو شێوەیە شەڕیان نەکردبو. بەنی عامر کە لەباڵی چەپ وراستی خەڵکانی قەیس بون، شکستیان خوارد و خەڵکی بەنی سولەیم خۆڕاگریان کرد تا تەغلەبیەکان شکستیان خوارد و رایان کرد و دو کوڕەکەی یەشوع وکەسانێکیتر لەگەورەکانی تەغلەب کوژران. عومەیر کوڕی حوباب وتی:

فدا لفوارس الثرثار نفسی　　　و ما جمعت من اهل و مال

و ولت عامر عنا فاجلت　　　و حولی من ربیعة کا الجبال

اکاوحهم بدهم من سلیم　　　و اعصر کالمصاعیب النهال

یانی: قوربانی سوارەکانی سەرسار بێت گیان و ماڵ و حاڵی من. عامریەکان لەبەرابەر ئێمە هەڵاتن و بلاوەیان لێکرد و لەدەوری من کەسانی وەك کێوی خەڵکی رەبیعە بون. لەگەڵ ئەوان سوار لەسەر ئەسپە رەش رەنگەکان شەڕم کرد کە نەژادیان هاوشێوەی شێر نێرەکانی تێراو لەشادانیە.

زەفەر کوڕی حارس وتی:

الا من مبلغ عنی عمیرا　　　رسالة ناصح و علیه زاری

انترك حی ذی یمن و کلبا　　　و نجعل جدنا بك فی نزار

کمعتمد علی احدی یدیه　　　فخانته بوهن و انکسار

یانی: هاا چ کەسێکە پەیامی چاکەخوازی من بەعومەیر بگەیێنێت. چونکە لەترسی چارەنوسی ئەوە من هاوار دەکەم. ئایا خەڵکانی یەمان و کەلب پشت گوێ بخەین و باوەگەورێی خۆمان لەنزار بۆتۆ بگەرێیننەوە؟ وەك کەسێك کە هەمو قورسایی خۆی بخاتە سەر یەك دەست و ئەوسا دەستی بەشکستی و سستی، ئەو بێ هیوا بکات.

جەنگی فودەین

عومەیر کوڕی حوباب هێرشی کردە سەر خەڵکی فودەین (گوندێك لەخابور) و تەغلەبیەکانی ئەو ناوچەی کوشتار کرد وتێکیشکاندن. نوفەیع کوڕی صەفاری مەحاربی وتی:

لو تسال الارض الفضاء علیکم شهد الفدین بهلککم و الصور

یانی: ئەگەر خوازیاری زەوی بیت تا فراوانی بەتۆ ببەخشێت، فودەین و صومر بۆ لەناوچونی ئێوە شایەتی دەدەن.
صومر گوندێکە لەفودەین.

جەنگی سوکەیر

ئەم شارە لەسەر کەناری خابورە و بەسوکەیری عەباس ناودەبرێت.
خەڵك کۆبونەوە و لەسوکەیر روبەروی یەك بونەوە. فەرماندەی خەڵکانی قەیس عومەیر کوڕی حوباب و سەرکردەی خەڵکانی تەغلەب و نەمر، یەزید کوڕی هوبەر. ئەوان بەسەختی شەڕیان کرد ولەکۆتاییدا تەغلەبیەکان ونەمریەکان شکستیان خوارد و عومەیر کوڕی جەندەل هەڵات. عومەیر کوڕی حوباب وتی:

و افلتنا یوم السکیر ابن جندل علی سابح عوج اللبان مثابر
و نحن کررنا الخیل قدما شواذبا دقاق الهوادی دامیات الدوائر

یانی: لەجەنگی سوکەیر کوڕی جەندەل لەدەستمان رزگاری بو سوار لەسەر ئەسپێکی تیژپێ و پەروباڵی ناسك و نەرم و کەمەری باریك، هەڵات. ئێمە بوین کە لەکۆنەوە ئەسپە تیژپێکانمان غار پێدەدا، ئەسپە گەردن ناسکەکان و یاڵە خوێن پژێنەکان.
کوڕی صەفار وتی:

صبحناکم بهن علی سکیر و لا قیتم هناك الا قورینا

یانی: لەسەر پشتی ئەو ئەسپە تیژپێیە لەکاتی بەرەبەیان هێرشمان کردە سەر ئێوە و ئێوە روبەروی گرفتاریە مەترسیدارەکان بونەوە.

جەنگی مەعارك

مەعارك شوێنێكە لەنێوان حەزەر و عەتیق لەسەرزەمینی موسڵ. تەغلەبیەكان لەگەڵ قەیسیەكان لەوێ روبەروی یەك بونەوە و شەڕێكی قورسیان دەست پێكرد. تەغلەبیەكان شكستیان خوارد و كوڕی صەفار وتی:

و لقد تركنا بالمعارك منكم　　　　و الحضر والثرثار اجسادا جثا

یانی: لەسەرزەمینی مەعارك و سەرسار لاشەكانی ئێوەمان لەسەر یەك كەڵەكە كرد.
دەستەیەك دەڵێن: مەعارك و حەزەر یەك شوێنە كەئەوانیان لەوێ شكستدا وبۆ حەزەر دوریان خستنەوە ودەستەیەكی فراوان لەوانیان كوشتار كرد. دەستەیەك دەڵێن: دو جەنگ بون كە قەیسیەكان لەهەردوكیاندا سەركەوتن. و خوا زاناترە.
هەروەها لە لەبی لەسەرەوەی تكریت لەسەرزەمینی موسڵ روبەروی یەك بونەوە. لەم شەڕەدا نیو بەنیو بون: قەیسیەكان دەیانوت: ئێمە سەركەوتین و تەغلەبیەكان دەیانوت: ئێمە.

جەنگ شرعەبیە

دواتر لە شرعەبیە روبەروی یەك بونەوە. فەرماندەی قەیسیەكان عومەیر و فەرماندەی تەغلەبیەكان كوڕی هوبەر. شەڕێكی قورس دەستی پێكرد. لەم رۆژەدا عەمار كوڕی مەهزەمی سولەمی كوژرا. شەڕ بەسەركەوتنی تەغلەبیەكان كۆتایی هات.
شرعەبیە لەشارەكانی تەغلەبیەكانە و لەسەرزەمینی مەنبەج. دەستەیەك دەڵێن: ئەم شەڕە لەسەرزەمینی مەنبەج رویدا. ئەمە راست نیە.

جەنگی بەلیخ

تەغلەبیەكان كۆبونەوە و رویان كردە بەلیخ كەعومەیر و خەڵكانی قەیس لەوێ بون. بەلیخ روبارێك لەنێوان حەڕان و رەقەیە. روبەروی یەك بونەوە و شەڕیان كرد و تەغلەبیەكان شكستیان خوارد وكەسانێكی زۆر لەوان كوژران و سكی ژنان هەڵدرا بەهەمان شێوە كە لەجەنگی سەرسار ئەو كارەیان كرد. كوڕی صەفار وتی:

زرق الرماح و وقع كل مهند　　　　زلزلن قلبك بالبليخ فزالا

یانی: لێدانی ڕمەکان و هاتنەخوارەوەی هەر شمشێرێکی هیندی، دڵی تۆی لەبەلیخ دەلەرزاند و لەبەر ئەمە دڵت داکەوت.

جەنگی حەشاك

کوژرانی عومەیر کوڕی حوبابی سولەمی و کوڕی هوبەری تەغلەبی

کاتێك تەغلەبیەکان بینیان عومەیر بۆ کوشتار و شوێن کەوتنی ئەوان پێداگری دەکات، شارنشینەکان و گوندیەکانی خۆیان کۆکردەوە و بەرەو حەشاك بەرێکەوتن کە تەپۆڵەکەیەك لەنزیك شرعەبیەیە و (براق) لەتەنیشتیەتی. عومەیر بەرێکەوت و خەڵکانی قەیس و زەفەر کوڕی حارسی کەلابی و کوڕەکەی هوزەیل کوڕی زەفەر هاورێیەتیان دەکرد. فەرماندەی تەغلەبیەکان کوڕی هوبەر بو. لەسەر تەپۆڵەکەی حەشاك بەشێوەیەکی سەرسەرختانە شەر و پێداگریان کرد تا شەو ئەوانی لەیەك جیا کردەوە. دواتر بلاوەیان لێکرد. بەیانیەکەی تا ئێوارێ شەڕیان کرد و دواتر لەیەك جیابونەوە.

تەغلەبیەکان لەسێیەم ڕۆژی شەڕ پەیمانیان بەست کە بلاوەی لێنەکەن و پشت نەکەنە گۆڕەپانی شەڕ. کاتێك عومەیر پێداگری ئەوانی بینی و زانی ژنەکانیان هاورێیەتیان دەکەن، بەخەڵکانی قەیسی وت: ئەی خەڵکینە، بۆچونی من ئەوەیە لەبەرابەر ئەوان پاشەکشێ بکەن چونکە ئەوان شەڕخواز و بەدوای مەرگدا دەگەڕێن. کاتێك ئارام بونەوە و ڕویان لەسەرزەمینەکانی خۆیان کرد، بۆ هەر دەستەیەك لەوان، دەستەیەك شەڕکەر ڕەوانە دەکەین تا لەناویان ببەن. عەبدولعەزیز کوڕی حاتەم کوڕی نەعمانی باهلی وتی: دوێنێ و پێرێ گەورەکانی قەیست بەکوشتدا و دواتر ریسوا بویت و دەترسیت! دەستەیەك دەڵێن: ئەوە عوێەیینە کوڕی ئەسما کوڕی خارجەی فەزاری بو ئەمەی پێ وت. ئەو بۆ هاوکاری کردن هاتبو. عومەیر توڕەبو و وتی: دڵنیام کاتێك ئاگری جەنگ خۆش ببێت، یەکەم کەسی کە رادەکەیت! عومەیر دابەزی و شەڕی دەست پێکرد و بەردەوام دەیوت:

انا عمیر و ابو المغلس قد احبس القوم بضنك فاحبس

یانی: من عومەیر و باوکی موغلیسم، ئەوان لەتەنگانە دڵیان بەجەنگ سپاردوە، تۆیش دڵت بۆ شەڕ بەهێز بکە.

زەفەر لەم رۆژەدا شکستی خوارد و ئەمە سێیەم رۆژی جەنگ بو. ئەو بۆ قرقیسیا هەلأت. چۆنیەتی ئەوەی کە ئاگادار بویەوە عەبدولەلیك کوڕی مەروان مەبەستی ئەوەی کردبوە هێرش بکاتە سەری لەقرقیسیا. ئەو بەرێکەوت تا خۆی بۆ شەڕ ئامادە بکات. دەستەیەك دەڵێن: هەلأت و چونکە هیچ بەلگەیەکی نەبو، ئەمەی کردە بیانوی خۆی. خەلکانی قەیس شکستیان خوارد و تەغلەبیەکان سەرکەوتن و ئەوانیان کوشتار دەکرد و دەیانوت: نەتانزانی تەغلەب سەردەکەوێت؟

عومەیر لەلایەن جەمیل کوڕی قەیس لەبەنی کەعب کوڕی زوهەیر هێرشی کرایەسەر کەنەوی کوشت. دەستەیەك دەڵێن: هەمویان بۆ کوشتنی عومەیر هاودەنگ بون، بەتایبەت دوگەنج لەبەنی تەغلەب مەبەستی گیانی ئەویان کرد و ئەویان لەکاتێکدا بریندار و شەکەت ببو، بەردباران کرد و کوڕی هوبەر هێرشی کردەسەر عومەیر و کوشتی.

کوڕی هوبەر لەوروژەدا بەقورسی بریندار بو. کاتێك جەنگ کۆتای هات، فەرمانی بەبەنی تەغلەبدا موراد کوڕی عەلقەمی زوهەیری وەك فەرمانەدەی خۆیان دەست نیشان بکەن.

دەستەیەك دەڵێن: کوڕی هوبەر لەدوەم رۆژی جەنگ لەسێ رۆژەکەی شەڕ هاتەدەر و فەرمانی بەبەنی تەغلەبدا پیاوێك بۆ فەرماندەیی خۆیان هەڵبژێرن. لەهەمان شەودا مرد. لەسێیەم رۆژ موراد سەرکردەیان بو. ئەوانی لەژێر ئالآکانیان بۆ شەڕ تەیار کرد و بەهەر هۆزێك لەیەك باوکی وت ژنەکانیان لەپشت سەری خۆیانەوە بێت. کاتێك عومەیر ئەمەی بینی، ئەوەی ئامازەمان پێدا، هێنایە سەرزمان. کەسێك لەمبارەوە وتی:

ارقت باثناء الفرات و شفنی　　　　نوائح ابکاها قتیل ابن هوبر

و لم تطلمی ان نحت ام مغلس　　　　قتیل النصاری فی نوائح حسر

یانی: لەناوەڕاستی فورات خەو لەچاوم پەڕی و ژنانی شینگێر ئازاریاندام چونکە گیاندانی کوڕی هوبەر ئەوانی بۆ شین گێران ناچار دەکرد. تۆ نەشیاو نیت ئەگەر بۆ دایکی موغلیس بگریت: پیاوێکی کوژراوی مەسیحیەکان لەناو ژنانی داغدار و سەرروت.

کەسێکیتر سەرکۆنەی کوڕی هوبەری کرد چونکە عومەیری کوشتوە، دەڵێت:

و ان عمیرا یوم لاقته تغلب　　　　قتیل جمیل لا قتیل ابن هوبر

یانی: عومەیر لەو رۆژەی کە تەغلەبیەکان هێرشیان کردەسەری، کوژراوی جەمیل بو نەك کوژراوی کوڕی هوبەر.

لەم رۆژەدا بەتایبەت لەناو بەنی سولەیم و غەنی کەسانێکی زۆر کوژران و هەورەها لەخەڵکانی قەیسیش. بەنی تەغلەب سەری عومەیر کوڕی حوبابیان بۆ عەبدولمەلیك لەدیمەشق رەوانە کرد. ئەو دیاری و پاداشتی بەو کەسانەدا و بەجل وبەرگی گرانبای ئەوانی رازاندەوە. کاتێك عەبدولمەلیك لەگەڵ زەفەر کوڕی حارس پەیمانی ئاشتی بەست و خەڵك لەدەوری ئەو کۆبونەوە، ئەختەل وتی:

بنی امیی قدتنا ضلت دونکم ابنا قوم هم اووا و هم نصروا

و قیس عیلان حتی اقبلوا رقصا فبایعوا لك قسرا بعد ما قهروا

ضجوا من الحرب از غضت غواربهم و قیس عیلان من اخلاقها الضجر

یانی: ئەی ئومەوییەکان، لەگەڵ کوڕانی خەڵکێك بۆ ئێوە شەڕم کرد کە هەم ئەوان پەنایاندان و هاوکاریان کردن. خەڵکی قەیسی عەیلان بون کە بەدەم سەماکردنەوە هاتن و دوای ئەوەی سەرکوت کران، بەیعەتیان کرد. لەشەڕ هەڵاتن کەگردن و شانەکانی ئەوانی گەست، بێزاربون، عادەت و خوی خەڵکی قەیسی عەیلانە.

ئەم قەسیدەیە چەندین بەیتی دورودرێژە.

کاتێك عومەیر کوڕی حوباب کوژرا، پیاوێك لەکوفە بەنەسەط کوڕی خارجەی فەزاری وت: بەنی تەغلەب عومەیر کوڕی حوبابیان کوشت. وتی: ترسم نیە، ئەم پیاوە لەناو خەڵکەکەی خۆی کوژرا، هێرشبەر بو نەك هەڵاتو. مناڵەکانی ئەو شێرە پیاوە، بێ باوك و بێ مێرد دەبن و دەبنە نێچیری هەر هۆزێك.

جەنگی کوحەیل

کوحەیل ناوی شوێنێکە لەسەرزەمینی موسڵ لەکەنارەی رۆژئاوایی روباری دیجلە.

هۆکاری ئەم شەڕە ئەوە بو کاتێك عومەیر کوڕی حوبابی سولەمی کوژرا، تەمیم کوڕی عومەیر ڕۆشتە لای زەفەر کوڕی حارس و داوای لێکرد تۆڵەی خوێنی باوکی بکاتەوە. بەم کارە رازی نەبو. هوزەیل کوڕی زەفەر بەباوکی وت: سوێند بەخوا ئەگەر تەغلەبیەکان بەسەر ئەواندا سەرکەون، ئەم کارە دەبێتە ئەنگ بۆتۆ و ئەگەر ئەوان بەسەر تەغلەبیەکان سەرکەون، بارودۆخ زیاتر دژوار دەبێت چونکە تۆ هاوکاری ئەوانت

نەکردوە. زەفەر براکەی ئەوس کوڕی حارسی وەك جێگری خۆی لەقرقیسیا جێگیر کرد و بڕیاریدا هێرش بکاتە سەر تەغلەبیەکان و شەڕیان لەگەڵ بکات. ئەو سوارانێکی کردە سەر بەنی فەدوکس (تیرەیەك لەتەغلەبیەکان) کەپیاوانی کوشتار و ژنانی گرفتار کرد و سامانەکانی تالآن کرد. تەنیا یەك ژن مایەوە کەداوای پەنای کرد و یەزید کوڕی حومران پێی بەخشی.

زەفەر کوڕی حارس کوڕەکەی هوزەیلی وەك فەرماندەی سوپایەك بۆ شەڕی خەڵکی کەعب کوڕی زوهەیر ڕەوانە کرد. ئەو خەڵکانی کەعبی کوشتار کرد. هەروەها موسلیم کوڕی ڕەبیعەی عوقەیلی بۆ شەڕ لەگەڵ دەستەیەك لەتەغلەبیەکان ڕەوانە کرد کە لەشوێنێك کۆببونەوە. موسلیم کوشتارێکی گرانی لەناو ئەواندا دەست پێکرد. دواتر زەفەر مەبەستی بەنی تەغلەبی کرد کە لەعەتیق شوێنێك لەسەرزەمینی موسڵ کۆببونەوە. کاتێك تەغلەبیەکان لەهاتنی ئەو ئاگادار بونەوە، لەشوێنەکەی خۆیان کۆچیان کرد و هەوڵیاندا لەدیجلە بپەڕنەوە. کاتێك گەیشتنە کوحەیل، زەفەر هاوڕێ لەگەڵ خەڵکانی قەیس ڕوبەڕویان بویەوە و شەڕێکی قورسیان دەست پێکرد. هاوڕێیانی زەفەر هەمویان دابەزین و تەنیا زەفەر سوار لەسەر ئێستر مایەوە. شەویان بەکوشتار کردنی ئەوان بەسەر برد و سکی ژنەکانیان هەڵدری. زیاتر لەوانەی بەشمشێر کوژران، لەناو ئاوەکەدا خنکان. هەڵآتوان ڕویان لەلەبی کرد. زەفەر کوڕەکەی خۆی هوزەیلی ڕەوانە کرد کەزیانێکی گەورەی بەوان گەیاند مەگەر ئەو کەسانەی لەناو پەڕینەوە و ڕزگاریان بو. زەفەر دوسەد کەسی لەوان بەئەسیری گرت و بەئەشکەنجە کوشتاری کردن. ئەو لەمبارەوە وتی:

الا یا عین بکی بانسکاب　　و بکی عاصما و ابن الحباب
فان تك تغلب قتلت عمیرا　　و رهطا من غنی فی الحراب
فقد افنی بني جشم بن بکر　　و نمرهم فوراس من کلاب
قتلنا منهم ماتین صبرا　　و ما عدلوا عمیر بن الحباب

یانی: ئەی چاوی من، بەدەم فرمێسکەوە بگری، بۆ عاصم و کوڕی حوباب بگری. ئەگەر تەغلەبیەکان عومەیر و دەستەیەك لەخەڵکانی غەنی یان لەکاتی شەڕدا کوشت، لەم لاوە سوارەکان لەکەلاب، پیاوانی بەنی جوشەم کوڕی بەکر وخەڵکانی ئەمریان کوشتار کرد.

دوسەد کەس لەوانمان بەئەشکەنجە کوشت کەهەمویان لەگەڵ یەك تاڵ موی عومەیر بەرابەر نەبون.

کوڕی صەفاری مەحاربی لەمبارەوە وتی:

الم تر حربنا ترکت حبیبا　　محالفها المذلة و الصغار

و قد کانوا او لی عز فاضحوا　　و لیس لهم من الذل انتصار

یانی: ئایا نەتبینی کەشەڕەکەی ئێمە خەڵکی حەبیبی بەشێوەیەك بەجێهێشت کەئێستاکە گیرۆدەی ریسوایی و پەستین؟ ئەوان بەرێز وریزدار بون و ئێستا لەبەرابەر بەدبەختیەکان ناتوانن بەرگری لەخۆیان بکەن.

لەیەکێك لەشەڕەکان قوتامی تەغلەبی بەئەسیری گیرا و سامانەکەی تالآن کرا. زەفەر پشتگیری کرد بەشێوەیەك سامانەکەیان بۆ گەڕاندەوە و ئازادیان کرد. زەفەر کوڕی حارس ڕێزی لێگرت. ئەو وتی:

انی و ان کان قومی لیس بینهم　　و بین قومك الا ضربة الهادی

مپن علیك بما اولیت من حسن　　و قد تعرج لی من مقتل بادی

یانی: من لەگەڵ ئەوەی لەنێوان خەڵکەکەم و خەڵکەکەت تەنیا شمشێر داوەرە، لەبەرابەر چاکەکانی تۆ، وەسفت دەکەم چونکە نیشانەکانی مەرگ سێبەریان خستبوە سەرمن و تۆمنت رزگار کرد.

جەنگی بشر

کاتێك کاروبارەکان بۆ عەبدولەلیك سامانی گرت و موسوڵمانان ئەویان وەك خەلیفە هەڵبژارد، ئەختەل شاعیری تەغلەبی ڕۆشتە لای وجەحاف کوڕی حەکیمی سولەمی دانیشتبو. عەبدولەلیك پێی وت: ئەی ئەختەل، ئەمە دەناسیت؟ وتی: بەڵێ ئەو کەسەیە سەبارەت بەو وتم:

الا سابل الجحاف هل هو ثاثر　　بقتلی اصیبت من سلیم و عامر

یانی: ها، لەجەحاف بپرسە کە ئایا لەداغی کوژراوانی خەڵکی سەلیم و عامر توڕەیە؟ ئایا تۆڵە لەوان دەستێنێتەوە؟

قەسیدەکەی خوێندەوە. جەحاف خورمای تازەی دەخوارد. کاتێك ئەمەی بیست، لەتاو توڕەیی و پەرێشانی خورماکان لەدەستی دەکەوتنە خوار. سەرئەنجام وەڵامی دایەوە و

وتی:

بلى سوف نبكيهم بكل مهند   و ننعى عميرا بالرماح الشواجر

یانی: بەڵێ، بێ گومان بۆ ئەوان دەگریم، فرمێسك لەلێوی شمشێرە هندیەکان دەڕژێنین و هەواڵی مەرگی عومەیر کوڕی حوباب لەنوکی ڕمە گیانستێنەکانەوە بەگوێی هەموان دەگەیێنین.

دواتر وتی: ئەی زادەی ژنی مەسیحی، هەرگیز گومانم نەدەکرد بتوانی لەبەرابەر من بەم شێوەیە قسە بکەیت! ئەختەل لەترسا لەرز دایگرت. ئەو بەرەو لای عەبدولەلیك ڕۆشت و داوێنی گرت و وتی: ئەمە پێگەی کەسێکە پەنا بۆ تۆ بێنێت؟ عەبدولەلیك پێی وت: پەنادراویت. دواتر جەحاف هەستا و بێ ئاگا و بێ هۆش ڕۆشتەدەر. دواتر لەگەڵ یەکێك لەدەبیرەکان میهرەبانی کرد و پەیمانێکی دروست کرد وجەحاف کردە سەرپەرەستی کۆکردنەوەی خێراتی خەڵکی بەنی تەغلەب وبەکر لەجەزیرە. بەیارانی خۆی وت: سەرورەری باوەڕداران منی بۆ ئەم کارە دەست نیشان کرد. هەرکەس دەیەوێت با بێت.

دواتر بەرێکەوت تا گەیشتە مێرگەلآنی هشام ویارانی خۆی ئاگادار کردەوە کە ئەختەل چ کارێکی کردوە و ئەو چۆن فەرمانەکەی دەرکردوە، لەکاتێکدا ئەو سەپەرەستی هیچ کارێك لەهیچ شوێنێك نیە. هەرکەس دەیەوێت نەنگ لەمن و بنەماڵەکەم بسرێتەوە، هاورێیەتیم بکات چونکە سوێندم خواردوە سەرم نەشۆم تا ڕۆژگاری تەغلەبیەکان ڕەش بکەم. هەمویان پشتیان تێکرد و گەڕانەوە جگە لەسێسەد پیاوی شەڕکەر کەپێیان وت: بەمەرگی تۆ دەمرین و بەزیندوبونی تۆ گیان دەگرین.

سەراسەری شەو غاریدا و لەبەرەبەیان خۆی گەیاندە ڕەحوب. ئەمە ناوی ئاوێك لەبەنی جوشەم لەتەغلەبیەکان بو. دەستەیەکی زۆر لەوانی لەوێ بینی. ئەوانی کوشتار کرد وئەختەلی بەئەسیری گرت. ئەو عابایەکی کۆنەی لەبەردابو. ئەو کەسەی ئەوی بەئەسیری کرد گومانی کردە کە کۆیلەیە و پرسی: کێیە؟ وتی: بەندەیەکی داماو. پیاوەکە ئازادی کرد. ئەختەل خۆی لەبن چاڵێك حەشاردا چونکە دەترسا کەسێك بیبینێت و بیناسێتەوە. کاتێك جەحاف گەڕایەوە، لەچاڵەکە هاتەدەر. جەحاف لەکوشتاری تەغلەبیەکان سنوری بەزاند. سکی ژنانی هەڵدڕی و مناڵەکانی دەردەهێنا و کاری ئەوتۆی کرد کە تا ئەو ڕۆژە هاوشێوەی نەبینراوە. کاتێك گەڕایەوە، ئەختەل

ڕۆشته لای عه‌بدوله‌لیك و ئه‌م هۆنراوه‌ی خوێنده‌وه:

لقد اوقع الجحاف بالبشر وقعة الى الله منها المشتكى و المعقول

یانی: جه‌حاف به‌شێوه‌یه‌ك سته‌می له‌بشریه‌كان كرد كه ته‌نیا ده‌توانین سكالاَ بۆ ده‌رگای خوا به‌رز بكه‌ینه‌وه و داوای داد له‌و بكه‌ین.

جه‌حاف هه‌لاَت و عه‌بدوله‌لیك به‌دوایدا گه‌ڕا. ئه‌و بۆ سه‌رزه‌مینی ڕۆم هه‌لاَت. دوای كوشتاری بشریه‌كان هۆنراوه‌كه‌ی هۆنیه‌وه و ڕوی ده‌می كرده ئه‌خته‌ل و وتی:

ابا مالك هل لمتنی او حضضتنی على القتل ام هل لامنی كل لائم

الم افنكم قتلا و اجدع انفكم بفتیان قیس و السیوف الصوارم

بكل فتى ینعى العمیر بسیفه اذا اعتصمت ایمانهم بالقوائم

فان تطردونی تطردونی و قد جرى بی الورد یوما فی دماء الاراقم

نكحت بسیفی فی زهیر و مالك نكاح اغتصاب لا نكاح الدراهم

یانی: ئه‌ی باوكی مالك، ئایا تۆ ئه‌بویت منت بۆ كوشتار سه‌ركۆنه كرد یا هانتدام تا هه‌مو سه‌ركۆنه‌كه‌ران منیان سه‌ركۆنه كرد؟ ئایا ئێوه‌م به‌كوشتار كردن له‌ناو نه‌برد، لوتی ئێوه‌م نه‌بڕی، ئه‌م كاره‌م به‌هاوكاری گه‌نجه‌كانی قه‌یس و تیغه تیژه‌كانی ئه‌وان كرد. له‌گه‌لَ هه‌مو ئه‌و گه‌نجانه‌ی هه‌والَی مه‌رگی عومه‌یر كوڕی حوبابیان به‌لێوی تیژی شمشێره‌كه‌ی خۆیاندا و ده‌سته‌كان شمشێره‌كانیان به‌ده‌سته ئاسنینه‌كانی خۆیان گرت. ئه‌گه‌ر دورم بخه‌نه‌وه، كاتێك دورتانخستومه‌وه كه مه‌له‌م له‌خوێنی ئه‌رقه‌میه‌كان كرد. له‌خه‌لَكی زوهه‌یر و مالك ژنم هێنا به‌لاَم ئه‌م ژن هێنانه به‌شمشێر و به‌زۆر بو نه‌ك ژن هێنانێك كه درهه‌می تیا ببه‌خشن.

ئه‌م قه‌سیده‌یه چه‌ندین به‌یته.

جه‌حاف به‌رده‌وام له‌سه‌رزه‌مینه‌كانی ڕۆم ده‌گه‌ڕا و له‌ته‌ربزنده (ته‌رابوزان) تا گالیكلای بڕی. ئه‌و بۆ كه‌سانی نزیكی عه‌بدوله‌لیك له‌قه‌یس كه‌سانی وه‌ك نێوه‌نجیگه‌ر ڕه‌وانه كرد و پێداگری كرد تا له‌عه‌بدوله‌لیك ئه‌مانی بۆ وه‌ربگرن. عه‌بدوله‌لیك ئه‌مانی پێدا. ڕۆشته لای عه‌بدوله‌لیك وئه‌و فه‌رمانی پێدا خوێنبایی كوژراوه‌كان بدات. ئه‌و به‌لَێنیدا و بۆ ئه‌م كاره هه‌ولَه‌كانی خۆی خسته‌گه‌ڕ. جه‌حاف له‌شامه‌وه ڕۆشته لای حه‌جاج و داوای هاوكاری لێكرد. حه‌جاج وتی: له‌كه‌یه‌وه من به‌خیانه‌تكار ده‌زانیت؟ جه‌حاف وتی:

راستی دێتە سەرزمانت. سەد هەزار درەمی پێدا و خوێنبایەکەی کۆکردەوە و تەسلیمی خاوەنەکانی کرد.

دواتر جەحاف بو بەکەسێکی خۆپارێز وچاکەکار و ڕۆشتە حەج و دەستی بەپەردەی کەعبەوە گرت و هاواری دەکرد: خوایە، بمبەخشە چونکە گومان ناکەم ببەخشرێم. محەممەد کوڕی حەنیفە وتارەکەی بیست و وتی: پیرەپیاو، گریانی تۆ بۆ دەرگای خواوەند خراپترە لەگوناحەکانی تۆ !چونکە بێ هیوابون لەبەخشینی خوا خراپترین گوناحە.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری گەڕانەوەی جەحاف ئەوە بو کەپاشا (ئیمپراتۆری) رۆم رێزی لێگرت و لەخۆی نزیکی کردەوە و پێشنیاری باوەڕهێنان بەئایینی مەسیحی پێکرد تا لەبەرابەر ئەوە، هەرچی بخوازێت، پێی ببەخشێت. جەحاف وتی: لەبەر ئەوە نەهاتومەتە لای تۆ کەپشتم کردبێتە ئیسلام. لەو ساڵەدا موسوڵمانان بۆ شەڕی رۆمیەکان رەوانە بون و شەڕی هاوینەیان کرد وشکستیان خوارد. بە عەبدولەلیکیان راگەیاند کەجەحاف ئەوانی شکستداوە. عەبدولەلیك کەسی رەوانە کرد و ئەمانی پێ بەخشی. ئەو بەرێکەوت و کەسانێکی لەخەڵکی بشر لەگەڵ خۆی هەڵگرت و کفنی پۆشی و وتی: هاتوم بۆ لای ئێوە تا خوێنی من برێژن و دادی خۆتان لەمن وەربگرن. گەنجەکان مەبەستی گیانی ئەویان کرد بەڵام پیرەکان رێگریان لێکردن. لێیخۆشبون و ئەو روی کردە مەککە. عەبدالله کوڕی عومەر دەنگی دەبیست کەبەردەوام بەدەوری ماڵی خوا دەسورێتەوە و دەڵێت: ئەی خوایە، بمبەخشە، هەرچەندە هیوام بەبەخشین نیە. کوڕی عومەر وتی: ئەگەر جەحاف دەبویت، شتێکت بەوە زیاد نەدەکرد. وتی: من بەراستی جەحافم.

روداوەکانی ساڵی حەفتا ویەکی کۆچی (٦٩٠ زایینی)

کوژرانی مەصعەب کوڕی زوبەیرو زاڵبونی عەبدولەلیك بەسەر عێراق

لەم ساڵەدا لەجەمادی الثانی/ نۆڤەمبەری ٦٩٠ زایینی مەصعەب کوڕی زوبەیر کوژرا و عەبدولەلیك کوڕی مەروان دەستی بەسەر عێراقدا گرت.

پاڵنەری ئەم کارە ئەوە بو کاتێك عەبدولەلیك، عەمرۆ کوڕی سەعید کوڕی عاصی کوشت، شمشێری خستە ناو دوژمنەکانی خۆی وبەهەمان شێوە کەناماژەی پێدرا، ئەوانی لەناو برد. شام بۆ ئەو ئارام بو. کاتێك لەوێ دوژمنی نەما، مەبەستی مەصعەب کوڕی زوبەیری لەعێراق کرد. لەگەڵ یارانی خۆی راوێژی کرد. یەحیا حەکەم کوڕی ئەبی ئەلعاص (مامی) پێشنیاری کرد تا بەشام بەسەندە بکات و عێراق بۆ کوڕی زوبەیر بەجێبێڵێت. عەبدولەلیك بەردەوام دەیوت: هەر کەس دەیەوێت بێتە سەر رێگەی راست، ناسازگاری لەگەڵ پێشنیارەکەی یەحیا بکات. کەسانێکیتر وتیان: ئەم ساڵ وشکەساڵیە و تۆ دوساڵە شەڕدەکەیت وسەرکەوتنت بەدەست نەهێناوە، ئەمساڵ لەشوێنەکەی خۆت بمێنەرەوە. عەبدولەلیك بەوانی وت: شام شارێکی گەورە و بێ داهاتە و من دەترسم سامان و داراییەکەی بەرەو کۆتای بڕوات. جیاواز لەوە زۆرێك لەگەورەکانی عێراق نامەیان بۆ نوسیوم و داوا دەکەن من بڕۆم. براکەی محەممەد کوڕی مەروان پێی وت: بۆچونی راست ئەوەیە بەدوای راستیدا بگەڕێیت و بڕۆیتە عێراق چونکە هیوادارم خوا سەرکەوتن بەتۆ ببەخشێت. کەسانیتر وتیان: بۆچونی راست ئەوەیە لەشام بمێنیتەوە و یەکێك لەکەسانی خۆت هاورێ لەگەڵ سوپایەك رەوانە بکەیت. عەبدولەلیك وەڵامی دایەوە: جگە لەپیاوێکی قوڕەیشی بەئەزمون و کارزان ناتوانێت سامان بەم کارە ببەخشێت. ئەگەری هەیە کەسێك رەوانە بکەم کەبوێر و ئازا بێت بەڵام ئەزمونی نەبێت. من شارەزای کاروباری جەنگم ونەگەر پێویست بکات، کاری شمشێر و فریو هەردوکیان بەباشی دەزانم. مەصعەب پیاوێکی بوێر و لەبنەماڵەی بوێرەکانە بەڵام لەشەڕدا ئەزمونی نیە. ئاسایشی خۆش دەوێت. لەدەوروبەری ئەو دوژمنەکانی ئەون و لای من کەسانێك کەهەمویان چاکەخوازی منن.

کاتێك مەبەستی ڕۆشتنی کرد، هاوسەرەکەی عاتکە کچی یەزید کوڕی معاویە ماڵئاوایی لێکرد. ژن گریا و کەنیزەکانی هاوڕێ لەگەڵ ئەو گریان. عەبدولەلیك کوڕی مەروان وتی: خوا نفرین بکات کەسیری عێزەت. دەڵێی ئێمەی دەبینی کاتێك وتی:

اذا ما اراد و لم يثن همه حصان عليها عقد در يزينها

نهته فلما لم ترى النهى عاقة بكت و بكى مما عناها قطينها

یانی: کاتێك ئەو یاخیە مەبەستی شەڕ بکات، جوان روخسارێك کە گەوهەرێکی گەورەی لەگەردنبەندەکەی بەسینەی سپیەوە هەڵواسیوە، ڕێگەی لێ ناگرێت. ئەو گوڵ روخسارە، ڕێگەی ڕۆشتنی لێگرت و کاتێك بینی ئەم کارەی کاریگەر نەبو، دەستی بەگریان کرد و کەنیزەکەی لەگریانی ئەو گریانی دەست پێکرد.

عەبدولەلیك بەرەو عێراق بەرێکەوت. کاتێك ئەم هەواڵە بەمەصعەب گەیشت، کەسی بەدوای موهەلیب رەوانە کرد کەسەرقاڵی شەڕ لەگەڵ خەواریج بو. پرسیاری لێ کرد دەبێت چی بکات. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبو بەڵکو ئەوی بۆ لای خۆی بانگ کرد. بەمەصعەبی وت: بزانە کەخەڵکانی عێراق نامەیان بۆ عەبدولەلیك نوسیوە، من لەخۆت دورمەکەرەوە. مەصعەب بەموهەلیبی وت: خەڵکانی بەسرە تەنیا بەوە رازی دەبن کەتۆ بکەمە فەرماندەیان و بۆ شەڕی خەواریج رەوانەت بکەم. ئەوان گەشتونەتە بازاری ئەهواز و من پەسەندی ناکەم عەبدولەلیك روبکاتە من و من مەبەستی ئەو نەکەم. ئە م سنورە بۆ من بپارێزە.

ئەو بۆ شەڕ لەگەڵ خەواریج گەڕایەوە و مەصعەب هاوڕێ لەگەڵ قەیس کوڕی ئەحنەف بەرەو کوفە بەرێکەوت. ئەحنەف لەکوفە مرد. مەصعەب ئیبراهیم کوڕی ئەشتەری نەخەعی بانگ کرد. ئەو فەرمانداری موسڵ و جەزیرە بو. کاتێك هاتە لای مەصعەب، ئەوی کردە فەرماندەی پێشەنگەکانی خۆی و بەرێکەوت تا لەباجومیرا دابەزی کە شوێنێکە لەنزیك ئاوانا و نشینگەیەك بۆ مانەوەی خەڵك. لەوێ ئوردوی لێدا.

عەبدولەلیك بەرێکەوت. فەرماندەی پێشەنگەکانی براکەی محەممەد کوڕی مەروان و خالید کوڕی عەبداللە کوڕی خالید کوڕی ئەسید بون. لەقرقیسیا دابەزین و گەمارۆیان خستە سەر زەفەر کوڕی حارسی کەلابی. زەفەر ڕێگەی ئاشتی لەگەڵ ئەوان گرتەبەر کەبە خواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین.

زەفەر کوڕەکەی هوزەیلی لەگەڵ عەبدولمەلیك ڕەوانە کرد کە لەگەڵی مایەوە و دواتر پەیوەستی مەصعەب کوڕی زوبەیر بو. کاتێك زەفەر و عەبدولمەلیك ئاشتیان کرد، عەبدولمەلیك و هاوڕێکانی بەرێکەوتن و لەشوێنێکی نزیك لەسوپاکەی مەصعەب دابەزین. لەنێوان دو سوپاکە سێ فەرسەخ ڕێگە بو. عەبدولمەلیك نامەی بۆ عێراقیەکان نوسی، چ ئەوانەی نامەیان بۆ نوسیبو، چ ئەوانەی نامەیان نەنوسیبو. دەستەیەك دەڵێن: دو فەرسەخ دوری نێوان دو سوپاکەبو. ئەو نامەی بۆ عێراقیەکان ڕەوانە کرد و بەڵێنی پێدان کە ئیسفەهان بەوان دەبەخشێت تا سامانەکەی بخۆن. دەستەیەك دەڵێن: هەرکەس کە نامەی بۆ نوسی، داوای لێکرد فەرمانڕەوایەتی ئیسفەهان بەو ببەخشێت؟ عەبدولمەلیك بەخۆی وت: ئەم ئیسفەهانە چیە کە هەموان داوای دەکەن؟

هەموان نامەکانی خۆیان شاردەوە جگە لەئیبراهیم کوڕی ئەشتەر کەنامەکەی سەربەمۆر بردە لای مەصعەب. مەسعەب خوێندیەوە و بینی بەڵێن بەئیبراهیم دەدات ئەگەر پەیوەستی ببێت، لەبەرابەردا فەرمانڕەوایەتی عێراقی پێ دەبەخشێت. وتی: دەزانی چی لەنامەکەدا نوسراوە؟ ئیبراهیم وتی: نازانم. وتی: پێشنیاری ئەمە و ئەوەی پێکردویت و ئەمە شتێکە دڵ دەرفێنێت. ئیبراهیم وتی: فێڵ و فریو بەکار نابەم. سوێند بەخوا عەبدولمەلیك لەهیچ کەس زیاتر لەمن بێ هیوا نیە. نامەی بۆ هەمو هاوڕێکانی تۆ نوسیوە، مژدە و بەڵێنی هاوشێوەی ئەوەی منی بەهەمویان داوە. گوێ لەمن بگرە و هەمویان بکوژە. مەصعەب وتی: ئەوسا هۆزەکانیان هاوڕێیەتی من ناکەن. ئیبراهیم وتی: بەنْدی ئاسنین بکەرە پێیان و بۆ سنورەکانی (سپید خوسرەو) دوریان بخەرەوە و لەوێ زیندانیان بکە وپاسەوانیان بۆ دابنێ کەئەگەر شکستت خوارد و هۆزەکانیان بلاَوەیان لێکرد، ئەوان بکوژن، ئەگەر سەرکەوتیت، ئەوان ببەخشیت و ئازادیان بکەیت. مەصعەب وتی: گرفتاریەکانم زۆرن و دەترسم ئەگەر بەمەوە سەرقاڵ بم، لەوان بەجێ بمێنم. خوا ببەخشیت ئەبو بەحر (ئەحنەف کوڕی قەیس) کەبەردەوام منی لەپەیمان شکاندنی عێراقیەکان ئاگادار دەکردەوە و دەیوت: عێراقیەکان هاوشێوەی ژنێکی لەشفرۆشن کەهەر ڕۆژ بەدوای پیاوێکی کیرئەستورتر دەگەڕێن و ئەوان هەمو بەرەبەیانێك فەرمانداریکی ستەمکارتریان دەوێت.

کاتێك قەیس کوڕی هەیسەم بینی، عێراقیەکان دەیانەوێت فریو لەمەصعەب بکەن،

بەوانی وت: هاوار لەئێوە! رێگە مەدەن خەڵکانی شام بێنە ناو شارەکەتان! سوێند بەخوا ئەگەر چاوی تەماح ببڕنە ئێوە، ماڵەکانتان دەگرن و جێگەتان لێ تەنگ دەکەن. سوێند بەخوا سەروەری خەڵکانی شامم بینی لەبەردەگای خەلیفەدا وەستابو و شادمان دەبو کە خەلیفە ئەو بۆ کارێك رەوانە دەکات. چاوم بڕیە خۆمان و بینیم لەشەڕە هاوینیەکان باروبنەی هەرکام لەئێمە چەندین وشتر هەڵیدەگرێت بەڵام هەرکام لەوان کەشەڕی دەکرد سوار ئەسپ دەبو و باروبنەکەی دەخستە سەر پشتی خۆی.

عێراقیەکان گوێیان لەوتەکانی نەگرت. کاتێك دو سوپا لەیەك نزیك کەوتنەوە، عەبدولمەلیك کوڕی مەروان کەسی بۆ لای مەصعەب رەوانە کرد و وتی: سڵاو لەخوشکەزاکەت بکە (دایکی مەصعەب کەلبی بو) و پێی بڵێ دەست لەبانگەواز کردن بۆ براکەی هەڵبگرێت و منیش دەست لەبەیعەت وەرگرتن بۆ خۆم هەڵدەگرم و کاروبار بەراوێژی موسوڵمانان دەسپێرین. مەصعەب وتی: لەنێوان ئێمەدا تەنیا شمشێر داوەری دەکات.

عەبدولمەلیك محەممەدی برای بۆ پێشەوە رەوانە کرد و مەصعەب سەرکردەی سوپاکەی خۆی ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر. چاویان بەیەك کەوت و روبەروی یەك بونەوە. ئاڵادارەکەی محەممەد کوژرا و مەصعەب بەردەوام هێزە پشتیوانەکانی بۆ ئیبراهیم رەوانە دەکرد. ئەو پاشەکشێی بەمحەممەد کرد. عەبدولمەلیك، عەبداللە کوڕی یەزیدی بۆ هاوکاری براکەی رەوانە کرد. شەڕ روی لەدژواری کرد و موسلیم کوڕی عەمرۆ باهلی باوکی قوتەیبە کوڕی موسلیم (لەیارانی مەصعەب) کوژرا. مەصعەب، عەتاب کوڕی وەرقای بۆ پشتیوانی ئیبراهیم رەوانە کرد کە لەم کارە رەنجا. وتی: پێم وت: کەسانی وەك عەتاب بۆ پشتیوانی من رەوانە مەکە، هەموان لەلایەن خواوە هاتوین و بۆلای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە ١٥٦/٢). عەتاب کارێکی کرد کەخەڵك پاشەکشێیان کرد. ئەو لەگەڵ عەبدولمەلیك نامەیان بۆ یەك رەوانە کردبو و دەستی بەیعەتی پێدابو. کاتێك پاشەکشێی کرد، کوڕی ئەشتەر خۆڕاگری کرد تا کوژرا. عوبەید کوڕی مەیسەرە لەموالیەکانی بەنی عوزرە ئەوی کوشت و سەرەکەی بردە لای عەبدولمەلیك.

خەڵکانی شام پێشڕەویان دەست پێکرد و مەصعەب لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری کرد. ئەو بە قەتن کوڕی عەبداللەی حارسی وت: ئەی باوکی عوسمان، سوارەکانت بۆ پێشەوە غار

پێبدە. وتی: دەترسم مەزحەجیەکان لەبەر هیچ بکوژرێن. بەحەجار کوڕی ئەبجەری وت: ئەی باوکی ئەسید، پێشڕەوی بەسوارەکانت بکە. وتی: ئەمانە گەنیون. وتی: ئەوەی بەرەو لای دەڕۆیت، گەنیوترە. بەمحەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی سەعیدی وت و ئەو وەڵامی دایەوە: کەسیتر ئەو کارەی نەکردوە، منیش نایکەم. مەصعەب وتی: ئەی ئیبراهیم، بەڵام ئیتر ئیبراهیمم نیە. دواتر ئاوڕی دایەوە و عوروە کوڕی موغەیرەی شەعبەی بینی. پێی وت: هەواڵی کاری حسین کوڕی عەلی بەمن بڵێ کە چۆن رازی نەبو ملکەچی فەرمانی کوڕی زیاد ببێت و مەبەستی جەنگی کرد. ئەو ئاگاداری کردەوە. مەصعەب وتی:

و ان الاولی بالطف من ال هاشم تاسوا فسنوا للکرام التاسیا

یانی: شەرکەرانی کەناری روبار لەبنەماڵەی هاشم پێش هەموان کەوتن و ئایینێکیان بۆ خەڵك بەجێهێشت کە دەبێت گەورە و رێزدارەکان شوێنیان بکەون.

عوروە وتی: زانیم ناگەرێتەوە تا دەکوژرێت.

دواتر محەممەد کوڕی مەروان لەمەصعەب نزیك کەوتەوە وپێی وت: من کوڕی مامەکەت محەممەد کوڕی مەروانم، بەئەمانی سەرورەی باوەڕداران رازی ببە. مەصعەب وتی: سەرورەی باوەڕداران لەمەککەیە (یانی براکەم عەبدالله کوڕی زوبەیرە). وتی: ئەم خەڵکە بەتەنیا جێت دەهێڵن. ئەو بەپێشنیارەکەی رازی نەبو. محەممەد، بانگی عیسا کوڕی مەصعەبی کرد. مەصعەب وتی: بزانە چی دەوێت. عیسا لەمحەممەد کوڕی مەروان نزیك کەوتەوە. کوڕی مەروان وتی: من چاکەی تۆ و باوکتم دەوێت، ئێوە ئەمانتان پێ بەخشراوە. عیسا گەڕایەوە و پەیامەکەی گەیاند. باوك وتی: بڕوام وایە ئەم خەڵکە بەڵێنەکەی خۆیان سەبارەت بەتۆ ببەنەسەر. ئەگەر دەتەوێت برۆ لای ئەوان. عیسا وتی: نامەوێت ببمە باسی سەر زاری ژنانی قورەیش کە دەستم لەهاوکاری کردنی تۆ هەڵگرت و گیانی خۆم بەبەرێزتر لەگیانی تۆ زانی. مەصعەب وتی: لەگەڵ هاورێکانت برۆ لای مامت لەمەککە و پێی بڵێ عیراقیەکان چیان لەگەڵ من کرد، من بەجێ بێڵە چونکە بەناچاری دەکوژرێم. عیسا وتی: هەرگیز نابمە نێردراوی تۆ بۆ مەککە، بەڵام ئەی باوکە بەرەو بەسرە ئەسپ غار بدە چونکە خەڵکەکەی فەرمانبەرن، یا برۆ مەککە کەبراکەت لەوێیە. مەصعەب وتی: نامەوێت قورەیشیەکان گومان بکەن هەڵاتم.

بەعیسای کوڕی وت: بۆ پێشەوە بڕۆ کە دەتپارێزم. ئەو لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی بۆ پێشەوە غاریدا. ئەوەندە شەڕیان کرد تا هەمویان کوژران. پیاوێك لەخەڵکانی شام هات تا سەری عیسا لەجەستەی جیا بکاتەوە. مەصعەب هێرشی کردە سەر و کوشتی و هێرشی کردە سەر کەسانیتر. گەڕایەوە و دوبارە هێرشی کرد و پاشەکشێی پێ کردن. عەبدولەلیك ئەمانی پێ پێشنیار کرد و وتی: بۆ من دژوارە تۆ بکوژرێیت. بەئەمانەکەی من رازی ببە و هەرچی سامان و داراییت دەوێت، وەریبگرە. مەصعەب رازی نەبو و شەڕی دەستپێکرد. عەبدولەلیك کوڕی مەروان وتی: سوێند بەخوا ئەمە هاوشێوەی کەسێکە کە شاعیر دەڵێت:

و مدجج كره الكماة نزاله   لا ممعنا هربا و لا مستسلما

یانی: پیاوێکی شەڕکەر و سەراسەر کەرەستەی شەڕی پێیە کە شەڕکەران لەروبەروبونەوەی دەترسن، نەدەیەوێت رابکات و نەدەیەوێت تەسلیمی دوژمن ببێت.

مەصعەب ڕۆشتە ناو خێوەتەکانی خۆی و(حنوط)ی هەڵگرت و خێوەتەکانی روخاند و شەڕی دەست پێکرد. عوبەیداللە کوڕی زیاد کوڕی زەبیان هاتە لای و داوای روبەروبونەوەی لێکرد. مەصعەب پێی وت: ون بە ئەی سەگی گلاو! کەسێکی هاوشێوەی تۆ روبەروی من نابێتەوە! مەصعەب هێرشی کردە سەری و بەشمشێر لێیدا کە خودەکەی شکاند و سەری بریندار کرد. ئەو گەڕایەوە و سەری بەست. خەڵکان مەصعەبیان بەتەنیا بەجێهێشت و هاوکاریان نەکرد بەشێوەیەك تەنیا حەوت کەس لەدەوری مانەوە. دوژمنەکان، مەصعەبیان تیرباران کرد و برینەکانی سەر جەستەی فراوان بون. هێرشی کردە سەر عوبەیداللە کوڕی زەبیان و بەشمشێر لێیدا بەڵام نەیتوانی بیکوژێت چونکە برینەکانی زیادی کردبو. کوڕی زەبیان شمشێری لێدا و کوشتی.

دەستەیەك دەڵێن: بەو شێوە نەبو بەڵکو زاید کوڕی قودامەی سەقەفی سەیری کرد و بەرم لێیدا و وتی: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی موختار دەکەن! ئەو کەوتە سەرزەوی و عوبەیداللە کوڕی زەبیان سەری بڕی و بردیە لای عەبدولەلیك و وتی:

نعاطي الملوك الحق ما قسطوا لنا   و ليس علينا قتلهم بمحرم

یانی: تا ئەو کاتەی پاشاکان دادپەروەری لەناو ئێمەدا بکەن، دەیانپارێزین. بەڵام کوشتنی ئەوان بۆ ئێمە ناڕەوا نیە.

کاتێك عەبدولمەلیك سەربڕاوەکەی بینی، سەری خستە سەرزەوی و نوێژی بۆ خوابرد و سوپاسی کرد بۆ ئەوەی دوژمنەکەی لەناو بردوە. کوڕی زەببیان وتی: کاتێك عەبدولمەلیك سەری خستە سەرزەوی، مەبەستی کوشتنی ئەوم کرد تا دو پاشا لەعەرەبەکانم کوشتبێت و زیانی ئەوانم لەخەڵکان دورخستبێتەوە. عەبدولمەلیك وتی: بڕیارمدا کوڕی زەببیان بکوژم تاخراپترین خەڵکم لەجیاتی بوێرترین پیاوی سەرزەوی کوشتبێت.

عەبدولمەلیك فەرمانیدا و هەزار دیناریان بەکوڕی زەببیان دا. وتی: مەصعەبم بۆ جێبەجێ کردنی فەرمانی تۆ نەکوشت بەڵکو لەجیاتی کوژرانی براکەم نابی کوڕی زیاد. ئەو دینارەکانی وەرنەگرت.

کوژرانی مەصعەب لە(دیر الجاثلیق) لەسەر کەنارەکانی روباری دوجەیل رویدا.

عەبدولمەلیك فەرمانیدا ئەو و کوڕەکەیان بەخاك سپارد. وتی: ئێمە لەکۆنەوە یەکترمان دەپاراست بەڵام بەداخەوە (پاشایەتی نەزۆکە).

هۆکاری کوژرانی براکەی ئەو نابی کوڕی زیاد کوڕی زەببیان بەمشێوە بو کەئەو و پیاوێك لەبەنی نەمیر چەتەیی وڕێگریان دەکرد و ئەم دوانەیان بردە لای موتەریف کوڕی سیدانی باهلی سەرکردەی پاسەوانەکانی مەصعەب کە نابی کوشت و لەنەمیریەکەی دا و ئازادی کرد. عوبەیداللە دەستەیەکی کۆکردەوە و مەبەستی موتەریفی کرد وئەمە دوای ئەوە بو کەمەصعەب ئەوی لەسەر کارەکەی لابردبو و وەك فەرمانداری ئەهواز دەستنیشانی کردبو. ئەو موتەریفی کوشت. مەصعەب، موکەرەم کوڕی موتەریفی بەدوای عوبەیداللە رەوانە کرد. ئەو بەرێکەوت تا گەیشتە سوپاکەی موکەرەم، ئەو چاوی بەسوپاکەی موکەرەم نەکەوت چونکە پەیوەستی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان ببو. سەبارەت بەکوژرانی ئەو ئاماژەیان بەگێڕانەوەی دیکە داوە.

کاتێك سەری مەصعەبیان بردە لای عەبدولمەلیك، وتی: کەی ژنێکی قوڕەیشی دەتوانێت منالێکی وەك تۆی ببێت! ئەم دوانە لەمەدینە لەگەڵ ژنێك بەناوی (حوببی) قسەیان دەکرد. بەژنەکە وترا، مەصعەبیان کوشت. وتی: قوڕ بەسەر بکوژەکەی! پێیان وت: عەبدولمەلیك ئەوی کوشت. وتی: ئەی هاوار، باوکم بەقوربانی بکوژ و کوژراو بێت.

دواتر عەبدولمەلیك کوڕی مەروان پێشنیاری بەیعەتی بەسوپاکەی عێراق کرد

کەبەیعەتیان لەگەڵ بەست. ئەو بەرێکەوت تا گەیشتە کوفە و لەنوخەیلە ئوردوی لێدا و چل ڕۆژ مایەوە. لەکوفە وتارێکی پێشکەش کرد و مژدەی بەچاکەکاران بەخشی و خراپەکارانی ترساند و وتی: هێشتا ئەو زنجیرەی کردمە ملی مامم، لای خۆم پارێزراوە. سوێند بەخوا نایکەمە ملی هیچ پیاوێك مەگەر ئەوەی ملی لێبکەمەوە. هەرکەس ژیانی خۆی بپارێزێت و ئاگادار بێت لەخوێنی خۆیدا مەلە نەکات. ماڵئاوا.

پێشنیاری فەرمانبەری و بەیعەتی بەخەڵك کرد کەبەیعەتیان لەگەڵ بەست. قوزاعیەکان ڕۆشتنە لای. بەوانی وت: ئێوە خەڵکانێکی کەمن چون لەبەرابەر موزەریەکان خۆراگری دەکەن؟ (ویستی شەڕ لەنێوان قوزاعە و موزەر هەڵگیرسێنێت). عەبدالله کوڕی یەعلی نەهدی وتی: ئێمە لەوان بەرێزتر و پارێزراوترین و ئەمە بەهۆی تۆ و کەسانێك لەئێمەیە کە لای تۆن. دواتر خەڵکانی مێزحەج هاتن. وتی: بۆ کەس لەهاورێکانی ئەوان لەکوفە هیچ نابینم. دواتر خەڵکی جوعفی هاتن. وتی: خوشکەزاکەتان (یەحیا کوڕی سەعید) بێننە لای من. دایکی ژنێکی مێزحەجی بو. وتیان: ئەمانی هەیە؟ وتی: پەیمان لەمن وەردەگرن! پیاوێك لەوان وتی: ئێمە لەبەر ئەوە داوای پەیمان ناکەین کە رێزت ناگرین، دەمانەوێت لەخۆشەویستی باوکانەی خۆت بەئێمە ببەخشیت. وتی: چەندە خەڵکانێکی باشن! ئێوە لەرۆژگاری جاهلی و ئیسلام سوارکارانی شەردیتو بون و هەن. بیهێنن کە ئەمانی هەیە. ئەویان هێنا و بەیعەتی کرد. دوبارە خەڵکی عەدوان هاتن. لەپێش خۆیانەوە پیاوێکی قۆزیان رەوانە کرد. عەبدولەلیك وتی:

عذیر الحی من عدوا ن کانوا حیة الارض

بغی بعضهم بعضا فلم یرعوا علی بعض

و منهم کانت السادا ت و الموفون بالفرض

یانی: ئاگاداری هاورێی خەڵکەکەی خۆتان بن چونکە ئەوان بژاردەکان و هەڵبژێردراوەکانی هۆزەکەیان بون. ستەمیان لەیەك کرد و رێزی یەکیان نەگرت. سەرەوەران لەوان بون کەرێزییان لەپێویستیەکانی خۆیان گرت.

دواتر روی کردە ئەو پیاوە قۆزە و پرسی: ها! پیاو وتی: نازانم. مەعبەد کوڕی خالیدی جەدەلی کە لەپشت سەریەوە بو وتی:

و منهم حکم یقضی فلا ینقض ما یقضی

ومنهم من يجيز الحج   بالسنة و الفرض

و هم مذولدوا شبوا   بسر النسب المحض.

یانی: دەستەیەك لەوان داوەری دەكەن و فەرمان دەدەن بەشێوەیەك كەس ناتوانێت فەرمانەكەیان بشكێنێت. هەروەها كەسانێكن كەمەبەستی ماڵی خوا دەكەن چ ئەركی سەرشانیان بێت چ بیانەوێت وەك كارێكی چاكە ئەنجامی بدەن. لەوانن ئەو كەسانەی لەمناڵیەوە پیربون و ئەمە بەقەرزاری نەژادە پاكەكەی خۆیانن.

عەبدولەلیك رویكردە ئەو پیاوە قۆزەو وتی: كێیت؟ وتی: نازانم. مەعبەد لەپشت سەریەوە وتی: (ذو الاصبع) (پەنجە براوە). پرسی بۆ بەپەنجە براو ناوت دەبەن؟ وتی: نازانم. مەعبەد وتی: چونكە مارێك پەنجەی گەست و قرتاندی. روی كردە پیاوە قۆزەكە و پرسی: پێشتر ناوت چی بو؟ وتی: نازانم. مەعبەد وتی: ناوی حەرسان كوڕی حارس بو. روی كردە پیاوە قۆزەكە وتی: ئەندازەی بەخششەكەی تۆ چەندە؟ وتی: حەوتسەد. بەمەعبەدی وت: ئەندازەی بەخششەكەی تۆ چەندە؟ وتی: سێسەد. بەدەبیرەكەی وت: چوارسەد بەبەخششەكەی مەعبەد زیاد بكە و چوارسەد لەم كەم بكەرەوە. ئەو كارەی كرد.

دواتر خەڵكی كێندە هاتن. سەیری عەبدالله كوڕی ئیسحاق كوڕی ئەشعەسی كرد و براكەی بشر كوڕی مەروان سەبارەت بەو پێشنیاری چاكەی كرد. داوود كوڕی قەحزەم لەگەڵ دەستەیەكی فراوان لەخەڵكانی بەكر كوڕی وایل گەیشتە لای. جل وبەرگی داوودیان لەبەردابو. بەو شێوەیە ناویان دەبرد. لەگەڵ عەبدولەلیك لەسەر تەختەكەی دانیشت. عەبدولەلیك روی تێكرد و دواتر هەستا و ئەوان هەستان. وتی: ئەی خەڵكی نابەكار، ئەگەر سەروەرەكەیان نەدەهاتە لام، كەسیان فەرمانیان لەمن نەدەبرد.

قەتەن كوڕی عەبداللەی حارسی وەك فەرمانداری كوفە دەستنیشان كرد. دوای ئەوە لایبرد و براكەی خۆی بشر كوڕی مەروانی كردە فەرماندار. دواتر محەممەد كوڕی عومەیری هەمەدانی كردە فەرمانداری هەمەدان و یەزید كوڕی رویەمی كردە فەرمانداری رەی. بەڵێنەكەی سەبارەت بەنیسفەهان بۆ هیچ كەسێك نەبردە سەر. وتی: بیانهێننە لای من ئەو خراپەكارانەی لەقولایی شامدا رۆچون و عێراقیان بەفیرۆدا. وتیان: سەروەری هۆزەكانیان ئەوانیان پەناداوە. وتی: كەس بوێری ئەوەی هەیە

لەبەرابەر من پەنا بەکەسانیتر بدات.

لەم کاتەدا ئەوان پەنایان بۆ ئەم کەسانە بردبو: عەبداللە کوڕی یەزید کوڕی ئەسەد باوکی خالیدی قەسری بەعەلی کوڕی عەبداللە کوڕی عەباس، یەحیا کوڕی مەعیوق هەمەدانی بە عەلی کوڕی عەبداللە کوڕی عەباس، هوزەیل کوڕی زەفەر کوڕی حارس(کە پێشتر بەهەمان شێوە کەباسی دەکەین، لەگەڵ عەبدولەلیك بو) و عەمرۆ کوڕی یەزیدی حەکەمی پەنای بۆ خالید کوڕی یەزید بردبو. عەبدولەلیك ئەمانی پێبەخشین کە خۆیان ئاشکرا کرد. دواتر عەمرۆ کوڕی حورەیس خۆراکێکی فراوانی بۆ عەبدولەلیك دروست کرد و ئەوی بۆ کۆشکە ناودارەکەی خۆی (خورنەق) بانگێشت کرد و سفرەی بۆ خەڵك راخست و خەڵك هاتن و لەشوێنەکانی خۆیان دانیشتن. عەمرۆ کوڕی حورەیس هاتەژوور. عەبدولەلیك ڕێزی لێگرت و لای خۆی لەسەر تەختەکەی دایینیشاند. دواتر سفرەکانیان بلاّو کردەوە و خەڵك نانیان خوارد و تێربون. عەبدولەلیك لەخۆشیدا وتی: چەندە شیرینە ژیانی ئەمرۆمان ئەگەر هەمیشەیی بێت. بەلاّم ئێمە بەو شێوەیەن کە شاعیر وتویەتی:

اعمل علی مهل فانك میت   و اكدح لنفسك ايها الانسان

فكان ما قد كان لم يك اذ مضى   و كان ما هو كاين قد كان

یانی: بەهێواشی بۆ خۆت کار بکە چونکە تۆ دەمریت، بۆ خۆت تێبکۆشە ئەی مرۆڤا دەڵێی ئەوەی بوە، نەبوە چونکە بەسەر چوە ودەڵێی ئەوەی هەیە، لەئەنجامی ئەوەدایە کە دەڵێن: بوە.

کاتێك عەبداللە کوڕی خازم ئاگادار بویەو کە مەصعەب مەبەستی شەڕ لەگەڵ عەبدولەلیك کوڕی مەروانی هەیە، وتی: ئایا موهەلیب هاوڕێیەتی؟ وتیان: نا، ئەوی بۆ شەڕی خەواریج رەوانە کردوە. وتی: ئایا عەباد کوڕی حوصەین لەگەڵیەتی؟ وتیان: ئەوی کردۆتە فەرمانداری پارس. وتی: ئایا عومەر کوڕی عوبەیداللە کوڕی مەعمەر لەگەڵ ئەودایە؟ وتیان: نا ئەوی رەوانەی پارس کردوە. وتی: منیش لەخوراسانم.

خذيني فجريني جعار و ابشری   بلحم امری لم يشهد اليوم ناصرة

یانی: ئەی جەعار، من بگرە و بمکوژە و مژدەت لێ بێت بەگۆشتی پیاوێك کە لەشەڕی ئەمرۆ هاوڕێکانی لەگەڵی نەبون.

کاتێك مەصعەب کوژرا، عەبدولمەلیك سەری ئەوی بۆ کوفە رەوانە کرد یا خۆی بۆ ئەوێی برد (و لەکۆشك دانیشت و لەبەردەم خۆی داینا ونیشانی خەڵکانی دەدا) دواتر سەری مەصعەبی بۆ عەبدولعەزیز کوڕی مەروان لەمیسر رەوانە کرد.

کاتێك بینی شمشێر لوتی بڕیوە، وتی: خوا لێت خۆش بێت، لەهەمویان روخۆشتر، بوێر و بەخشندەتر بویت. دواتر رەوانەی دیمەشقی کرد کە هەڵیانواسی. ویستیان بەناوچەکانی شامدا بیگەرێنن، عاتیکە کچی یەزید کوڕی معاویە ژنی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان هەڵیگرت و شۆردی و بەخاکی سپارد و وتی: ئایا بەوەی کردتان، رازی نەبون؟ مەگەر ئێوە نەتانکوشت؟ ئایا ئێستا دەتانەوێت بەشارەکاندا بیگێڕن؟

کاتێك مەصعەب کوژرا، تەمەنی سی و شەش ساڵ بو.

رۆژێك عەبدولمەلیك بەهاونشینەکانی خۆی وت: خۆڕاگرترینی خەڵکان کێیە؟ وتیان: سەرومری باوەڕداران. وتی: شتێك جیاواز لەمە. وتیان: عومەیر کوڕی حوباب. وتی: خوا عومەیر فێزمون بکات! چەتەیەکی رێگر بو، کراسێك کە لەسەر ئەو کراسە شەڕی لەگەڵ کەسانیتر دەکرد، لەدین و گیانی خۆشەویستتربو. وتیان: شبیبی خارجی. وتی: حروریەکان رێگەیەکیان هەیە. وتیان: ئەی کێیە؟ وتی: مەصعەب کوڕی زوبەیر. دو بیرمەند خاتونی قوڕەیش هاوسەری ئەو بون: سوکەینە کچی حسین کوڕی عەلی و عایشە کچی تەڵحە کوڕی عوبەیدالله. جیاواز لەوە، لەهەموان زاناتر بو. ئەمانم پێ بەخشی وپێشنیاری فەرمانداری عێراقم پێکرد و دەیزانی بەڵێنەکەی خۆم دەبەمە سەر، چونکە بۆ ماوەیەکی زۆر هاورێ بوین. ئەو سەری خۆی بەرز راگرت و رازی نەبو و کوشتاری کرد تا کوژرا. پیاوێك وتی: مەصعەب شەرابی دەخواردەوە. وتی: پێش ئەوەبو بەدوای ناو و ناوبانگدا بگەرێت. بەڵام لەو کاتەوە، ئەگەر گومانی ئەوەی دەکرد کە ئاو ناو و ناوبانگەکەی دەزرێنێت، لێوی بۆ نەدەبرد.

ئەقشەری ئەسەدی وتی:

حمی انفه ان یقبل الضیم مصعب	فمات کریما لم تذم خلائقة
و لوشاء اعطی الضیم من ارم هضمه	فعاش ملوما فی الرجال طرائقة
و لکن مضی و البرق یبرق خاله	یشاوره مرا و مرا یعانقة
فولی کریما لم تنله مذمة	و لم یك رغدا طیبته نمارقه

یانی: مەصعەب لەوە خۆی بەدور دەگرت بەستەم رازی ببێت. لەبەر ئەمە وەك ڕێزادرێك مرد وسەرکۆنە نەکرا. ئەگەر دەیویست، دەیتوانی بەریسوایی و پەستی رازی ببێت بەشێوەیەك هەمو خەڵکان سەرکۆنەی بکەن. بەڵام ڕۆشت و هەورەبروسکە هاورێ بو کەهەندێ کات لێی جیادەبونەوە و هەندێ کات خۆیان بەملیەوە هەڵدەواسی. لەم جیهانە بەشێوەیەکی ڕێزدار کۆچی کرد بەشێوەیەك ریسوایی لەو دەرنەکەوت. خۆشگوزەران و ئاسایش خواز نەبو کە سەرینە نەرمەکانی بۆ دابنێن.

عەرفەجە کوڕی شەریك وتی:

ما لابن مروان اعمى الله ناطرة	و لا اصاب رغيبات و لا نفلا
يرجو الفلاح ابن مروان و قد قتلت	خيا ابن مروان حرا ماجدا بطلا
يا ابن الحوارى كم من نعمة لكم	لورام غيركم امثالها شغلا
حملتهم فخملتم كل معضلة	ان الكريم اذا حملته حملا

یانی: کوڕی مەروان چی بەسەر دێت خوا چاوی کوێر بکات و بەهیچ کام لەئارەزوەکانی شادی نەکات، کوڕی مەروان هیوای رزگاری هەیە لەکاتێکدا سوارەکانی ئەو پیاوێکی ئازاد وڕێزدار و گەورەیان لەخاك و خوێندا گەوزاند. ئەی کوڕی هاورێی جیانەبوەوەی پێغەمبەر، پێگەتان چەندە بەرز بو، ئەگەر کەسێك جگە لەئێوە خوازیاری ئەو پێگەدەبو، گرفتار دەمایەوە. هەر کارێکی دژوار بخەنە ئەستۆی ئێوە، ئێوە بەدروستی بەئەنجامتان گەیاند. ڕێزدار کەسێکە کاتێك بارێکی قورسی دەخەنە سەرشان، تا کۆتایی ڕێگە بیبات.

عەبداللە کوڕی زەبیری ئەسەدی سەبارەت بەئیبراهیم کوڕی ئەشتەر وتی:

سابكى و ان لم تبك فتيان مذحج	فتاها اذا الليل التمام تاوبا
فتى لم يكن فى مرة الحرب جاهلا	و لا بمطيع فى الوغى من تهيبا
ابان انوف الحى قحطان قتله	و انف نزار قدابان فاوعبا
فمن يك امسى خائنا لاميرة	فما خان ابراهيم فى الموت مصعبا

یانی: هەرچەندە گەنجەکانی مەزحەج بۆ جوامێرەکەی خۆیان نەگرین، من شەوی درەنگ کە بەرەو ڕەشی دەڕوات، بۆ ئەو دەگریم. جوامێرێك کە لەگەرماوگەرمی شەڕ، نەزان و بێ مێشك نەبو و بەگومڕایی، لایەنگری لەگومڕاکان نەدەکرد. کوژرانی ئەو

لوتی خەڵکی قەحتانی لەزەویدا و لوتی خەڵکی نزاریش. هەرکەس خیانەتی لەرێبەرەکەی خۆی کردبێت، ئیبراهیم خیانەتی لەمەصعەب نەکرد.

کاتێك مەصعەب کوژرا، موهەلیب لەسولاف، لەشارەکانی پارس، سەرقاڵی شەڕ لەگەڵ خەواریج بو. سولاف لەکەنار دەریایە. ئەو هەشت مانگ بەوانەوە گرفتار بو. ئەزرەقیەکان پێش موهەلیب لەکوژرانی مەصعەب ئاگاداربونەوە. ئەوان بانگی یارانی موهەلیبیان کرد: ئەندێشەتان سەبارەت بەمەصعەب چیە؟ وتیان: فەرمانڕەوایەکی رزگاربوە و سەرورەی ئێمە لەم جیهان و لەو جیهانە و ئێمە شوێنکەوتەکانی ئەوین. وتیان: سەبارەت بە عەبدولەلیك کوڕی مەروان چی دەڵێن؟ وتیان: کوڕی پیاوێکی نفرین کراوە و خوێنی ئەو لەخوێنی ئێوە بۆ ئێمە ڕەواترە. وتیان: کەواتە بزانن کە عەبدولەلیك مەصعەبی کوشت و ئێوە بەناچار بەیانی عەبدولەلیك وەك رێبەری خۆتان دەناسن. کاتێك بەیانی بویەوە، موهەلیب و هاورێکانی بیستیان کە مەصعەب کوژراوە. موهەلیب بەیعەتی لەخەڵك بۆ عەبدولەلیك وەرگرت. خەواریج پێیان وتن: ئەی دوژمنانی خوا! ئەو کاتەی فەرمانڕەوای ئێمە بو، بەو رازی بوین و ئەمڕۆ ئەم رێگا دەگرینەبەر. وتیان: نا سوێند بەخوا ئێوە شوێن کەوتەکانی شەیتان و کۆیلەکانی ئەم جیهانەن.

بەڵام عەبداللە کوڕی زوبەیر، کاتێك هەواڵی مەرگی براکەی بیست، لەناو خەڵکدا وتارێکیدا:

سوپاس بۆ خوایەك شیاوە کە ئافراندن و کارەکان لەدەستی ئەودایە. بەهەر کەس بخوازێت، پاشایەتی دەبەخشێت و لەهەر کەس بخوازێت، وەریدەگرێتەوە. کەسێك راستی و دروستی بگرێتەبەر، خوا ریسوایی ناکات هەرچەندە تەنها بێت و کەسێك هاورێی شەیتان بێت، رێزداری ناکات هەرچەند هەمو خەڵکی لەگەڵدا بێت. بزانن، لەعێراقەوە هەواڵێکمان پێگەیشتوە کە هەم خەمباری کردین هەم شادمان. هەواڵی کوژرانی مەصعەب گەیشت، خوا لێی خۆش بێت. ئەوەی شادمانی کردین، ئەوەیە بێ گومان دەزانین کوژرانی ئەو گیان بەخشین بو، بەڵام ئەوەی خەمباری کردین ئەوەیە کە جیابونەوەی هاورێیەکی بەرێز، گەرمیەکی سوتێنەری هەیە کە دواهاتەکەی بیرمەندی خۆڕاگر بۆ دڵنەوایی و خۆڕاگری هان دەدات. مەصعەب تەنیا بەندەیەك بو لەبەندەکانی

خوا و یارێك لەناو یارانم. عێراقیە دورووو و فریوبازەکان ئەویان بەجێهێشت و بەکەمترین بەها فرۆشتیان. ئەگەر کوژرا، ئاگاداربە! ئێمە هاوشێوەی بنەماڵەی ئەبو عاص لەسەر جێگەی نەرم نامرین. سوێند بەخوا یەك کەس لەوان لەشەڕەکانی سەردەمی جاهلی و ئیسلام نەکوژرا. مەرگی ئێمە تەنیا لەسێبەری شمشێر و ڕمەکاندایە. دنیا جل وبەرگێکە بۆ رۆژگارێکی کورت و تێپەڕ کەلەپاشای گەورە بەخەڵکی سەر زەوی بەقەرز دەدرێت. ئەوە کە پاشایەتیەکەی بێ کۆتایی و فەرمانڕەوایەتیەکەی بەرزتر لە لەناوچونە. ئەگەر جیهان باوەش بۆ من بکاتەوە، بەخۆشحاڵیەوە لەئامێزی ناگرم و ئەگەر پشتم تێبکات، هاوشێوەی گرینۆکەکان بەدوایدا ناگریم. ئەمە دەڵێم و لەخوا، بۆ خۆم و ئێوە داوای لێخۆشبون دەکەم.

فەرمانداری خالید کوڕی عەبداللە لەبەسرە

لەم ساڵەدا حیمران کوڕی ئەبان و عوبەیداللە کوڕی ئەبی بەکرە لەسەر فەرمانداری بەسرە شەڕیان لەگەڵ یەك کرد. کوڕی ئەبی بەکرە وتی: من لەتۆ گەورەترم، لەشەری جوفرە سامانم بۆ یارانی خالید خەرج کرد. بەحیمرانیان وت: تۆ ناتوانیت لەبەرابەر کوڕی ئەبی بەکرە خۆڕاگری بکەیت، داوای هاوکاری لە عەبداللە کوڕی هەیسەم بکە. داوای هاوکاری لێکرد. بەسەر بەسرەدا زاڵ بو و عەبداللە فەرماندەی پاسەوانەکان بو. حیمران لای ئومەییەکان پێگەیەکی هەیە. ئەم شەڕ و بگرە وبێنە دوای کوژرانی کوڕی زوبەیر بو.

کاتێك عەبدولمەلیك دوای کوژرانی ئەو بەسەر عێراقدا زاڵبو، خالید کوڕی عەبداللە کوڕی خالید کوڕی ئەسیدی کردە فەرمانداری بەسرە. خالید عوبەیداللەی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. کاتێك حیمران گەیشت، وتی: هاتی کە بەخێر نەهاتیت! عوبەیداللە فەرماندار بو تا خالید گەیشت.

کاتێك عەبدولمەلیك لەعێراق تەواوبو، بۆ شام گەڕایەوە.

کاری عەبدولمەلیك و زوفەر کوڕی حارس

لەکاتی گێڕانەوەی شەڕی مەرج راهیت ئاماژەمان بەوەدا کەزوفەر چۆن ڕۆشتە قرقیسیا، بۆ قەیسیەکان لەدەوری کۆبونەوە و چۆن بەسەر ئەواندا زاڵ بو و دواتر دەرئەنجامی کارەکانی بەکوێ گەیشت. ئەوبەیعەتی کوڕی زوبەیر لەملدا بو و فەرمانی لەو دەبرد. کاتێك مەروان کوڕی حەکەم مرد و کوڕی عەبدولمەلیك هاتەسەر کار، بۆ ئەبان کوڕی عوقبە کوڕی ئەبی موعیت نامەیەکی نوسی و فەرمانی پێدا هێرش بکاتە سەر زوفەر. ئەو فەرمانداری حمص بو. بەرێکەوت و فەرماندەی پێشەنگەکانی عەبدالله کوڕی زمیتی تایی بو. عەبدالله پێش گەیشتنی ئەبان شەڕی لەگەڵ زوفەر دەستپێکرد و نزیکەی سێسەد پیاوی شەڕکەر لەسوپاکەی کوژرا. ئەبانی بۆ پەلە کردنەکەی سەرکۆنەی کرد و شەڕی لەگەڵ زوفەر کرد و کوڕەکەی وەکیع کوڕی زوفەری کوشت. خەڵکانی تایی دەستدرێژیان کردە سەر ژنان و سامانی خەڵکەکەی زوفەر و رفاندیان. محەممەد کوڕی حوصەین کوڕی ئەمیر بەتکاکاری ژنەکانی لەوان وەرگرتەوە و گەڕاندیەوە بۆ قرقیسیا. زوفەر وتی:

علقن بحبل من حصين لو انه   تغيب حالت دونهن المصائر

ابوكم ابو نافى القديم و اننى   لغابر كم فى اخر الدهر شاكر

یانی: ژنان بەتەنافەکی حوصیەن خۆیان هەڵواسی چونکە ئەگەر ئەو نەدەبو چارەنوسیان دەبوە ڕێگریان. باوکتان لەرۆژگاری کۆن باوکی ئێمە بو و من لەکۆتایی رۆژگار لەهەمو پێشنیان و داهاتوانی ئێوە سوپاسگوزارم.

سەبارەت بەزوفەر وتراوە کە نەژادەی دەگەڕایەوە بۆ کێندە.

کاتێك عەبدولمەلیك مەبەستی مەصعەبی کرد، ڕۆشتە قرقیسیا و لەوێ گەمارۆی خستە سەر زوفەر کوڕی حارس کەشنکەنجیریان هەڵبەست. زوفەر فەرمانیدا و لەناو سوپاکەی عەبدولمەلیك هاواریان کرد: بۆ کەشنکەنجیرتان هەڵبەستوە؟ وتیان: بۆ ئەوەی کەلێنێك دروست بکەین و لەو ڕێگەوە شەڕ لەگەڵ ئێوە بکەین. زوفەر وتی: پێیان بڵێن لەپشت دیوارەکانەوە شەڕ لەگەڵ ئێوە ناکەین بەڵکو روبەروتان دەبینەوە. کەشکەنجیرەکان لەشار لەشوێنی حورەیس کوڕی بەجدەل کەلێنیان دروست کرد. زوفەر وتی:

لقد تركتنى منجنيق ابن بجدل   احيد عن العصفور حين يطير

یانی: بەردهاوێژەکانی کوڕی بەجدەل کارێکیان لەگەڵ من کرد کە کاتێك باڵندەیەك بەسەرسەرمەوە هەڵفرێت، بترسم و خۆم بکێشمە لاوە.

خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە بۆ شەڕ لەگەڵ ئەوان هەوڵیدەدا. پیاوێك لەیارانی زەفەر لەبەنی کەلاب وتی: قسەیەك بەخالید دەڵێم تا چیتر هێرش نەکاتە سەرمان. کاتێك بەیانی بویەوە، خالید بۆ شەڕ هاتەدەر و کەلابی پێی وت:

ماذا ابتغاء خالد و همه   اذ سلبت الملك و نيكت امه

یانی: ئەم هەمو هەوڵەی خالید بۆ چ مەبەستێکە؟ پاشایەتیان لەدەستی دەرهێنا و دایکیان گا.

خالید شەرم دایگرت و چیتر بۆ شەڕی ئەوان نەهاتەدەر.

خەڵکانی کەلب بە عەبدولمەلیکیان وت: کاتێك ئێمە روبەروی زەفەر بوینەوە، ئەو دەستە لەخەڵکانی قەیس کە دەتوانن رابکەن، تێکەڵ بەئێمە بکە. رازی بو. خەڵکانی قەیس لەسەر تیرەکانی خۆیان نوسیان: بەیانی هیچ کەس لەخەڵکانی موزێر شەڕ لەگەڵ ئێوە ناکات. تیرەکانیان بۆ قرقیسیا هاویشت. کاتێك بەیانی بویەوە، زەفەر کوڕەکەی هوزەیلی بانگ کرد و وتی: بەشێوەیەك هێرش بکەرە سەریان کەنەگەڕێیتەوە تا خێوەتەکەی عەبدولمەلیك بەسمی ئەسپەکانی خۆت دەشێلیت. سوێند بەخوا ئەگەر بگەڕێیتەوە بێ ئەوەی خێوەتەکانی ئەوت پێشێل کردبێت، بێ چەند و چون دەتکوژم. هوزەیل سوارەکانی خۆی کۆکردەوە و هێرشی برد. کەمێك خۆڕاگریان کرد و دواتر پاشەکشێیان کرد. هوزەیل شوێنیان کەوت و سوارەکان بەدوای ئەودا تا ئەوەی تەناڤ خێوەتەکەی عەبدولمەلیکیان بەسمی ئەسپەکانی خۆیان شێلا و بەشێك لەتەنافەکانیان بڕی. دواتر گەڕانەوە. زەفەر سەری هوزەیلی ماچ کرد و وتی: لەمەدوا تا هەمیشە عەبدولمەلیك تۆی خۆش دەوێت. هوزەیل وتی: سوێند بەخوا ئەگەر مەبەستی ئەوەم دەکرد هێرش بکەمە ناو خێوەتەکەی، دەمتوانی. زەفەر وتی:

الا لا ابالی من اتاه حمامه   اذا ما المنايا عن هذيل تجلت

تراه امام الخيل اول فارس   و يضرب فی اعجازها ان تولت

یانی: سوێند بەخوا ئەگەر مەرگ چنگی خۆی لەهوزەیل دوربخاتەوە، ترسم نیە کە هەر کەسێکیتر پێی گرفتار ببێت. ئەو لەپێش سوارەکان لەرۆژی شەڕدا دەبینیت و کاتێك

دوژمنان راده‌که‌ن، شوێنیان ده‌که‌وێت و ره‌گ و ریشه‌ی ئه‌وان له‌ناو ده‌بات.

کاتێك دیواره‌که‌ی قرقیسیا که‌لێنی تێ که‌وت، یه‌کێك له‌که‌سانی عه‌بدوله‌لیك پێی وت: ئه‌گه‌ر خه‌ڵکی قوزاعه بۆ شه‌ڕی ئه‌وان ره‌وانه بکه‌یت، سه‌رکوتیان ده‌که‌یت. ئه‌م کاره‌ی کرد و شه‌ڕی له‌گه‌ڵ ئه‌وان ئه‌زمون کرد. کاتێك ئێواره‌ داهات، خه‌ڵکانی قوزاعه تێکشکان و کوژراوه‌کان له‌ناو ئه‌وان زیادی کرد. روه‌ح کوڕی زه‌نباعی جوزامی روی کرده یه‌کێك له‌پێگه دیده‌وانیه‌کان و پرسی: سوێندتان ده‌ده‌م به‌خوا، ئایا که‌سمان له‌ئێوه کوشت؟ وتیان: سوێند به‌خوا که‌س له‌ئێمه نه‌کوژرا. ته‌نیا یه‌ك بریندارمان هه‌بو که ترسی له‌سه‌ر نیه. دواتر وتیان: ئه‌ی ئێمه چه‌ند که‌س له‌ئێوه‌مان کوشت؟ وتی: سوارانێکی زۆرتان کوشت و که‌سانێکی زۆرتان بریندار کرد. خوا کوڕی به‌جده‌ل نفرین بکات.

روه‌ح کوڕی زه‌نباع بۆ لای عه‌بدوله‌لیك گه‌ڕایه‌وه وتی: کوڕی به‌جده‌ل به‌رده‌وام به‌ڵێنی هیچ به‌تۆ ده‌دات، خۆت له‌م پیاوه به‌دور بگره.

له‌م کاته‌دا پیاوێك له‌خه‌ڵکانی که‌لب بینرا که‌پێیان ده‌وت زه‌ییال: ده‌هاته‌ده‌ر و جوێنی به‌زه‌فه‌ر کوڕی حارس ده‌دا و سنوری ده‌به‌زاند. زه‌فه‌ر به‌کوڕه‌که‌ی هوزه‌یل یا که‌سێکیتری وت: ئه‌وه له‌ناو نابه‌یت؟ وتی: ده‌یهێنمه لای تۆ. ئه‌و شه‌وانه ڕۆشته ناو سوپاکه‌ی عه‌بدوله‌لیك و هاواری کرد: کێیه ئێسترێك به‌م تایبه‌تمه‌ندیانه بناسێت؟ سه‌رئه‌نجام گه‌یشته خێوه‌تی ئه‌و پیاوه و ناسیه‌وه. پیاو وتی: هیوادارم خوا ونبوه‌که‌ت بۆ تۆ بگه‌ڕێنێته‌وه. وتی: ئه‌ی به‌نده‌ی خوا، هیلاکم، ئه‌گه‌ر ئیزن بده‌یت دێمه ژوور تا که‌مێك بحه‌وێمه‌وه. وتی: وه‌ره ژوور. ڕۆشته ژوور و بینی پیاوه‌که ته‌نیایه. خۆی خسته سه‌رزه‌وی و خاوه‌نی خێوه‌ته‌که خه‌وت. هه‌ستا و به‌ئاگای هێنایه‌وه. پێی وت: سوێند به‌خوا ئه‌گه‌ر یه‌ك وشه بێنیته سه‌رزمان، سه‌رت ده‌بڕم یا جه‌رگت هه‌ڵده‌درم. وتی: ئه‌گه‌ر بکوژرێم یا به‌سلامه‌تی رزگارم بێت، تۆ چ سودێك له‌کوژرانی من ده‌به‌یت؟ وتی: ئه‌گه‌ر بێده‌نگ بیت و له‌گه‌ڵ من بۆ لای زه‌فه‌ر بێیت، په‌یمان و سوێندت بۆ ده‌خۆم تۆ بۆ ناو سوپاکه‌ت بگه‌ڕێنمه‌وه و جیاواز له‌وه زه‌فه‌ر دڵنه‌واییت بکات و پاداشت پێ ببه‌خشێت. ئه‌و دوانه هاتنه‌ده‌ر و ئه‌و پیاوه به‌رده‌وام هاواری ده‌کرد: کێیه ئێسترێك به‌م تایبه‌تمه‌ندیانه بناسێت؟ سه‌رئه‌نجام له‌گه‌ڵ ئه‌و پیاوه ڕۆشته لای زه‌فه‌ر. زه‌فه‌ر چه‌ند دینارێکی پێدا و جل وبه‌رگی ژنانی له‌به‌ر کرد و سوار ماییینێکی کرد وله‌گه‌ڵ پیاوێك

ڕەوانەی کرد تا گەیشتنە ناو سوپاکەی عەبدولەلیك. پیاوەکە هاواری کرد: ئەمە کەنیزێکە کە زەفەر بۆ عەبدولەلیکی ڕەوانە کردوە. ئەو پێکەنی و وتی: خوا دور نەخاتەوە ئەو پیاوەی کینەی دڵی خۆی وەرگرت. سوێند بەخوا کوشتنی ئەوان هۆکاری ریسواییە و ئازاد کردنیان هۆکاری شەرم و داخ خواردن. پیاوەکەی بەرەڵا کرد وگەڕایەوە. پیاوەکە لاڵ بو وچیتر جوێنی بەزەفەر نەدا. دەستەیەك دەڵێن: لەناو سوپاکە رایکرد.

دواتر عەبدولەلیك فەرمانی بەمحەممەدی برایدا تا پێشنیاری ئەمان بەزەفەر و کوڕەکەی بکات: بۆ گیانی خۆیان و هاوڕێکانیان و سامانەکەیان. جیاواز لەوە، هەر شتێك کەبیانەوێت لەوان درێغ نەکرێت. محەممەد ئەو کارەی کرد و هوزەیل رازی بو و بەباوکی وت: باشترە ڕێگەی ئاشتی لەگەڵ ئەم پیاوە بگریتەبەر چونکە زۆرینەی خەڵك بەیعەتیان لەگەڵ بەستوە و ئەو بۆ تۆ باشترە لەکوری زوبەیر. زەفەر رازی بو لەسەر ئەو بنەمای لە هەر شوێنێك بیەوێت، نیشتەجێ ببێت و لەشەڕ دژی کوڕی زوبەیر هاوکاری عەبدولەلیك نەکات. لەم کاتەدا کە نێردراوان لەنێوان ئەوان هاتوچۆیان دەکرد، پیاوێك لەخەڵکانی کەلب هاتە لای عەبدولەلیك و ئاگاداری کردەوە کەچوار بورجیتر دارماوە. عەبدولەلیك بەنێردراوەکانی وت: لەگەڵ ئەوان ئاشتی ناکەم. پێشرەوی کرد و سوپاکەی زەفەر ئەوانیان تێکشکاند و پاشەکشێیان پێکردن. عەبدولەلیك بەیارانی خۆی وت: هەرچیان دەوێت، پێیان بدەن. زەفەر وتی: ئەگەر پێشتر ئەو کارەتان دەکرد بۆتان باشتر بو. ئاشتی لەسەر ئەو بنەمایە سەقامگیر بو کە هەمویان ئەمان ببەخشرێن و خوێن و سامانەکان لەهەدولا پشت گوێ بخرێن و زەفەر تاکاتی مردنی کوڕی زوبەیر بەیعەت لەگەڵ عەبدولەلیك نەکات و ئەندازەیەك لەسامانی پێ ببەخشن تا لەناو هاوەڵانی خۆی دابەشی بکات.

زەفەر ترسا عەبدولەلیك فریوی بدات بەهەمان شێوە کەپەیمانەکەی لەگەڵ عەمرۆ کوڕی سەعید خستە ژێر پێ. نەڕۆشتە لای. عەبدولەلیك قامچیەکەی پێغەمبەری وەك نیشانەی ئەمان ڕەوانە کرد و زەفەر ڕۆشتە لای. کاتێك ڕۆشتە ژوور، عەبدولەلیك ئەوی لای خۆی لەسەر تەختەکەی دانیشاند. کوڕی عەزا ئەشعەری وتی: من بۆ ئەو جێگە خۆشە لەو شیاوتر بوم. زەفەر وتی: درۆت کرد. من دوژمنیم کرد و زیانم بەرکەوت و تۆ

هاورێیەتیت هەڵبژارد و سودت برد.

کاتێك عەبدولمەلیك بینی سوپاکەی کەمن، وتی: ئەگەر دەمزانی ئەم سوپاکەمە هاورێیەتی دەکات، بۆ هەمیشە گەمارۆم دەخستەسەر تا ملکەچی فەرمانەکانی من بێت. ئەم وتارە بەگوێی زوفەر کوڕی حارس گەیشت. وتی: ئەگەر بتەوێت، بگەرێرەوە و دەگەرێینەوە. وتی: پێبەندی پەیمانەکەی خۆمم ئەی باوکی هوزەیل.

رۆژێك عەبدولمەلیك پێی وت: بیستومە ئەژادی تۆ بۆ کێندە دەگەرێتەوە. زوفەر وتی: چ سود لەپیاوێك کە رژدی نەبات و خوازیاری مەبەستێکی گەورە نەبێت.

موسلیمە کوڕی عەبدولمەلیك لەگەڵ رەباب کچی زوفەر پەیوەندی هاوسەری بەست. دوای ئەوە هوزەیل و کەوسەر (دوبرای ئەو کچە) بۆ رۆشتن بۆ لای خەلیفە پێش کەسانیتر ئیزنیان دەدرا.

زوفەر فەرمانی بەهوزەیلی کوڕی دا کە لەگەڵ عەبدولمەلیك بۆ شەڕی مەصعەب بڕوات. پێی وت: تۆ هیچ پەیمانێکت لەئەستۆدا نیە. کاتێك لێی نزیك کەوتەوە، خۆی لەمەصعەب نزیك کردەوە و پەیوەستی ئەو بو و شان بەشانی ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر شەڕی کرد. کاتێك کوڕی ئەشتەر کوژرا، هوزەیل لەکوفە خۆی داشارد تا لە عەبدولمەلیك ئەمانیان بۆ وەرگرت. ئەو ئەمانی وەرگرت و ژیانی بەخۆشی بردە سەر.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك دەستی بەسەر قیساریەدا گرت. ئەمە بەپێی گێرانەوەی واقدیە.

هەروەها لەم ساڵەدا کوڕی زوبەیر جابر کوڕی ئەسوەد کوڕی عەوف لەفەرمانداری مەدینە لابرد و تەڵحە کوڕی عوبەیدالڵەی لەجێگەی ئەودانا. ئەمە دوایین فەرمانداری کوڕی زوبەیر لەمەدینە بو. سەرئەنجام تارق کوڕی عەمرۆ کۆیلەی عوسمان هێرشی کردە سەری و تەڵحە رایکرد و تارق لەوێ مایەوە و دواتر بۆ شەڕ لەگەڵ کوڕی زوبەیر رەوانەی مەککە بو.

لەماوەی فەرمانڕەوای مەصعەب ئەم کەسانە مردن: بەرائ کوڕی عازب لەکوفە، یەزید کوڕی موفەرغی حیمیەری شاعیر لەکوفە، عەبدالله کوڕی ئەبی حەدەردی ئەسلەمی لەشەڕکەرانی خەیبەر و حودەیبیە، شەتیر کوڕی شەکلی قەیسی کوفی لەیارانی عەلی و کوڕی مەسعود.

ڕوداوەکانی ساڵی حەفتاو دوی کۆچی (٦٩١ زایینی)

بەسەرهاتی خەواریج

کاتێك دوای کوژرانی مەصعەب کوڕی زوبەیر، عەبدولەلیك لەکوفە ئارامی گرت، خالید کوڕی عەبداللەی کردە فەرمانداری بەسرە. کاتێك خالید ڕۆشتە ئەم شارە، موهەلیب سەرقاڵی شەڕ لەگەڵ ئەزرەقیەکان بو. خالید ئەوی کردە سەرپەرستی دامەزراوەی باجی ئەهواز و کۆکردنەوەی هێز. ئەو براکەی عەبدولعەزیز کوڕی عەبداللەی بۆ شەڕ لەگەڵ خەواریج دەست نیشان کرد و موقاتیل کوڕی میسمەعی بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کرد. ئەم دوانە هاتنەدەر و مەبەستی گیانی ئەزرەقیەکانیان کرد. هەروەها قەتەری کوڕی فەجائەی مازنی لەگەڵ صاڵح کوڕی موخاریقی هاوڕێ لەگەڵ نۆسەد شەڕکەر ڕەوانە کرد. ئەو لەگەڵ ئەوان بەڕێکەوت تا پێشوازی لەعەبدولعەزیز کرد و ئەو ئارام وبێ خۆ ئامادە کردن بۆ شەڕ بۆ پێشەوە دەڕۆشت. بەناچار ئەو و خەڵکەکەی گرفتاری شکەست بون. موقاتیل کوڕی میسمەع هات و کوشتاری کرد تا کوژرا. عەبدولعەزیز شکستی خوارد و هەڵات و ژنەکەی کچی مونزەر کوڕی جارود ئەسیر کرا و ئەوان بۆ فرۆش دایاننا تا هەر کەسێك بەهای زیاتر بدات، دەستدرێژی بکاتەسەر. بەهای ئەم ژنە بۆ سەد هەزار درەم بەرز بویەوە. پیاوێك لەهۆزی خودی ئەو ژنە لەخەواریج کە لەرێبەرانی ئەوان بو، هات ووتی: ئەمە کردارتانە. گومانم نیە ئەو ژنە بتپەرستە ئێوەی فریوداوە! ئەو ژنەی سەربڕی وبۆ بەسرە کۆچی کرد. بنەماڵەی مونزەر ئەویان بینی و وتیان: نازانین سەرکۆنەت بکەین یا وەسف! ئەو بەردەوام دەیوت: ئەوم لەبەر پیاوەتی و ڕژدی کوشت.

عەبدولعەزیز ڕۆشتە ڕامهورموز و هەواڵی ئەم کارە بەموهەلیب گەیشت. ئەو پیرێك لەخەڵکی ئەزدی ڕەوانە کرد و وتی: ئەگەر شکستی خواردبو، دڵنەواییبکە. پیاو هات و ئەوی بینی لەگەڵ سی سوار دابەزیوە و تێکشکاو و خەمبارە. پەیامی گەیاند و بەهەواڵەوە بۆ لای موهەلیب گەڕایەوە. موهەلیب کەسی بۆ لای عەبداللە برای ڕەوانە کرد و لەهەواڵەکان ئاگاداری کردەوە. ئەو بەنێردراوی وت: درۆت کرد. وتی: سوێند

بەخوا درۆ ناکەم، ئەگەر درۆزن بم، بمکوژە و ئەگەر راستگۆبوم، جل و بەرگ و زرێ گرانباییەکەی خۆت بەمن ببەخشە. وتی: لە زیانێکی گەورە بەپاداشێکی کەم بەسەندەت کرد.

کوڕی قەیسی روقیات سەبارەت بەهەلاتنی عەبداللە و بەجێهێشتنی ژنەکەی وتی:

عبد العزيز فضحت جيشك كلهم	و تركتهم صرعى بكل سبيل
من بين ذى عطش يجود بنفسه	و ملحب بين الرجال قتيل
هلا صبرت مع الشهيد مقاتلا	اذرحت منتكث القوى باصيل
و تركت جيشك لا امير عليهم	فارجع بعار فى الحيوة طويل
و نسيت عرسك اذ تقاد سبية	تبكى العيون برنة و عويل

یانی: ئەی عەبدولعەزیز، سوپاکەی خۆتت ریسوا کرد و ئەوانت لەهەر سوچ و قوژبنێکدا لەخاك و خوێندا بەجێهێشت. یەکێك تینو بو و گیانی دەدا ویەکێك بەدژواری هەوڵی دەدا و شمشێری دەوەشاند. بۆ لەگەڵ ئەو پیاوە گیان بەخشە خۆراگریت نەکرد. لەکاتی نوێژی ئێواریٚ لەگەڵ هێزە پەرژوبلاوەکەت هەلاتیت. سوپاکەی خۆتت بیٚ فەرماندە کرد. ئێستا بەنەنگێکی هەمیشەیی بۆ ژیان بگەرێرەوە. ژنە گەنجەکەی خۆت رادەستی دوژمنان کرد کەوەك ئەسیرەکان بەملاولایدا بەرن، بەشێوەیەك چاوەکان بەدەم شین و رۆرۆ بەردەوام بۆی بگرین.

خالید نامەی بۆ عەبدولمەلیك نوسی و ئەم هەواڵەی پێدا. عەبدولمەلیك بۆی نوسی: ئەو کارەم ناسیەوە و لەنێردراوکەی تۆ سەبارەت بەموهەلیب پرسیارم کرد وئەو ئاگاداری کردمەوە کە ئەوکارگوزاری ئەهوازە. خوا بیرۆکەکەت قێزمون بکات کەبیابان نشینێکی خەلکی مەککەت بۆ کارێکی گەورە دەست نیشان کرد وپالەوانێکی وەك موهەلیب بۆ کۆکردنەوەی باج رادەسپێریت. ئەو رەگ وریشەی پیرۆزی هەیە، سرشتێکی پاك وپێشینەیەك بۆ شەڕ کردن. منالی ئەو و منالی منالی ئەوە (شەرکەری شەرکەر زادە). موهەلیب بۆ روبەروبونەوەی ئەوان رەوانە بکە. کەسم بۆ لای بشر لەکوفە رەوانە کرد تا هێزی پشتیوان بۆ تۆ رەوانە بکات. لەگەڵ ئەوان بەرێکەوە، بۆ شەڕ لەگەڵ دوژمن مەبەستی هیچ کارێك مەکە تا موهەلیب بگات و فەرمانی پێویست لەوبارەوە دەربکات. ماڵئاوا.

عەبدولەلیك بۆ براکەی بشر لەکوفە نامەی نوسی تاپێنج هەزار شەرکەری بەئەزمون بەفەرماندەیی کەسێك کەدەیناسێت و پەسەندی دەکات، بۆ شەری خەواریج رەوانە بکات. کاتێك لەم کارە تەواو بون، برۆنە رەی و لەگەڵ دوژمنەکەیان لەوێ شەر بکەن. بشر پێنج هەزار شەرکەری بەفەرماندەیی عەبدولرەحمان کوری محەممەد کوری ئەشعەس رەوانە کرد و فەرمانێك سەبارەت بەرەی بۆ نوسی کەکاتێك کۆتایی بەجەنگ هێنا، وەك فەرماندار بڕواتە ئەو شارە.

خالید لەگەڵ خەڵکانی بەسرە بەرێکەوت و گەیشتە ئەهواز. عەبدولرەحمان کوری محەممەد لەگەڵ خەڵکانی کوفە هات. ئەزرەقیەکان هاتن و لەئەهواز نزیك بونەوە. موهەلیب بەخالیدی وت: من لێرە کەشتی زۆر دەبینم. ئەوان بێنەرە ژێر فەرمانی خۆت چونکە بەزویی دەیانسوتێنن. ئەوەندەی نەخایاند کەشتیەکانیان سوتاند.

خالید، موهەلیبی کردە فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی خۆی و داوود کوری قەحزەم لەبەنی قەیس کوری سەعلەبەی کردە فەرماندەی باڵی چەپ. موهەلیب لای عەبدولرەحمان کوری محەممەد تێپەری و بینی خەندەکی بۆ خۆی هەڵنەکەندوە. وتی: بۆ خەندەکەت هەڵنەکەندوە؟ وتی: ئەوان لای من لەتری وشتر سوکترن. وتی: بەچاوی سوك سەیریان مەکە چونکە درندەی عەرەبەکانن.

موهەلیب ئەوەندە نەحەوایەوە کە عەبدولرەحمان خەندەکی هەڵکەند. نزیکەی بیست شەو مانەوە و دواتر خالید فەرمانی هێرشی دەکرد. شتێکیان بینی کەبۆ زۆر لەخەڵکان بوە هۆی ترس و تۆقین. سوارەکان لەسەر ئەوان فراوان بون و بەروی ئەواندا پێشرەویان دەست پێکرد. ئەوان هەلاتن وەك بڵێی بەسەر ئاگرەوەن، هەڵدەهاتن و توانای خۆراگری لەبەرابەر خەڵکیان نەدەبینی. خالید، داوود کوری قەحزەمی بەدوای ئەواندا رەوانە کرد. خالید رویکردە بەسرە، عەبدولرەحمان رۆشتە رەی، موهەلیب لەئەهواز مایەوە و ئەم هەواڵەی بۆ عەبدولەلیك نوسی.

کاتێك نامەکەی بە عەبدولەلیك گەیشت، بۆ براکەی بشر کوری مەروان نامەی نوسی و فەرمانی پێدا چوار هەزار سوار لەخەڵکانی کوفە، لەگەڵ پیاوێکی شارەزایی شەر، بەدوای ئەزرەقیەکان بۆ پارس رەوانە بکات. فەرمان بەفەرماندەکە بدات ئەگەر داوود کوری قەحزەم ببینێت، لەگەڵ ئەودا هاوئاهەنگ بێت. بشر، عەتاب کوری وەرقای هاورێ

لەگەڵ چوارهەزار کەس لەخەڵکانی کوفە بۆ پارس رەوانە کرد و ئەوان بەرێکەوتن تا گەیشتنە داوود. کۆبونەوە و دواتر شوێن خەواریج کەوتن تا هەمو ئەسپەکانیان لەناوچون و رەنج و برسیەتی رۆژگاری رەش کردن. زۆرینەی هەردوسوپاکە (لەپیادەکانی ئەهواز) گەڕانەوە.

بزوتنەوەی ئەبو فودەیك

لەم ساڵەدا بزوتنەوەی ئەبو فودەیك لەخەواریج دەستی پێکرد. ئەو لەبەنی قەیس کوڕی سەعلەبە بو. دەستی بەسەر بەحرەیندا گرت و نەجدە کوڕی عامری حەنەفی کشت. دو بەلا بەیەکجار بەسەر خالید کوڕی عەبداللەدا هات: دابەزینی قەتەری لەئەهواز و بزوتنەوەی ئەبو فودەیك. ئەوبراکەی ئومەییە کوڕی عەبداللەی بەسوپایەکی گەورە بۆ شەڕ لەگەڵ ئەبو فودەیك رەوانە کرد. ئەبو فودەیك ئەوی تێکشکاند و کەنیزێکی دەستکەوت کە هەڵیگرت. خالید هەواڵی ئەم کارەی بە عەبدولمەلیك راگەیاند.

کوژرانی عەبداللە کوڕی خازم

کاتێك مەصعەب کوژرا، کوڕی خازم سەرقاڵی شەڕ لەگەڵ بەحیر کوڕی وەرقای سورەیمی تەمیمی بو لەنەیشابور. عەبدولمەلیك نامەی بۆ کوڕی خازم نوسی و پێشنیاری بەیعەتی پێکرد و تەماحکاری کرد کەخوراسان بەو دەسپێرێت. بەڵێنیدا بۆ ماوەی حەوت ساڵ بیکاتە فەرمانڕەوای خوراسان. نامەکەی بە سوادە کوڕی ئەشتەمی ئەویری یا موکەمیلی غەنەوی رەوانە کرد. کوڕی خازم وتی: ئەگەر ترسی ئەوەم نەدەبو کە لەنێوان بەنی سەلیم و بەنی عامر شەڕ دروست دەبێت، تۆم دەکوشت. بەلام نامەکەی بخۆ. ئەو نامەکەی خوارد.

دەستەیەك دەڵێن: نامەکەی بەسوادە کوڕی عەبداللە ئەمیری یا موکەمیلی غەنەوی رەوانە کرد. کوڕی خازم پێی وت: باوکی زەبان لەبەر ئەوە تۆی رەوانە کرد چونکە لەخەڵکانی غەنیت وئەو دەزانێت من هیچ کەسێك لەقەیس ناکوژم. بەلام نامەکەی بخۆ. عەبدولمەلیك بۆ بوکەیر کوڕی وەساج نامەی نوسی. ئەو جێگری کوڕی خازم بو لەمەرو. مژدەی پێدا و هیواداری کرد. بوکەیر لەکوڕی خازم یاخی بو و بەیعەتی لەگەڵ عەبدولمەلیك کرد. خەڵکانی مەرو رازی بون. هەواڵی ئەم کارە بە کوڕی خازم گەیشت و

ترسا بوکەیر بەمەبەستی شەڕی رەوانە ببێت و خەڵکانی نەیشابور و مەرو هێرش بکەنەسەری. بوحەیری پشت گوێ خست و روی کردە مەرو و کوڕەکەی لەتەرموز بو. بوحەیر شوێنی کەوت و لەهەشت فەرسەخی مەرو پێیگەیشت. کوڕی خازم لەبەرابەر ئەو خۆڕاگری کرد. کوڕی خازم کوژرا. ئەو کەسەی کوشتی، وەکیع کوڕی عەمرۆ قورەیعی بو. وەکیع ئەوی خستە سەر زەوی و بوحەیر کوڕی وەرقا و عەمار کوڕی عەبدولعەزیز هێرشیان کردەسەر و هەر سێکیان بەرِم لێیاندا و بەزەوییەوە دوریان. وەکیع لەسەر سینەی دانیشت و سەری بڕی. یەکێك لەفەرمانڕەواکان بەوەکیعی وت: چۆن توانیت ئەو بکوژیت. وتی: بەڕم توانیم لەپێی بخەم، کاتێك کەوت، چومە سەرسکی و ئەو نەیتوانی هەستێت. وتم: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی دویلە دەکەن! دویلە برای وەکیع بو لەدایکەوە کە لەیەکێك لەشەڕەکان بەدەستی کوڕی خازم کوژرا. وەکیع دەڵێت: تفی کردە روخسارم و وتی: خوا نفرینت بکات. گەورەی موزەریەکان لەبەرابەر براکەت دەکوژیت؟ ئەو بەهای مشتێك خورمای نیە. وەکیع وتی: لەو کاتەدا نەمدیوە دەمی کەس ئەوەندە تفی تیا بێت.

کاتێك کوڕی خازم کوژرا، بوحەیر نامەی بۆ عەبدولەلیك نوسی و ئەوی لەکوژرانی کوڕی خازم ئاگادار کردەوە. سەری ئەوی رەوانە نەکرد، بوحەیر، بوکەیر کوڕی وەساجی لەکاتی کوژرانی عەبداللە کوڕی خازم لەگەڵ خەڵکانی مەرو رەوانە کرد.، ئەوان کاتێك گەیشتن کەعەبداللە کوڕی خازم کوژرابو. ویستی سەرە براوەکەی هەڵگرێت و بۆ عەبدولەلیکی بنێرێت. بوکەیر گورزێکی لەسەریدا و ئەوی خستە زیندان و سەرە براوەکەی بۆ عەبدولەلیك رەوانە کرد و نوسی کەخۆم کوڕی خازمم کوشت. کاتێك سەرە بڕاوەکە گەیشت، عەبدولەلیك نێردراوەکەی بوحەیری بانگ کرد و پرسی: ئەمە چیە؟ وتی: نازانم، لێی جیانەبومەوە تا ئەو کاتەی کوڕی خازم کوژرا.

دەستەیەك دەڵێن: کوڕی خازم دوای کوژرانی کوڕی زوبەیر کوژرا. عەبدولەلیك سەرەکەی بۆ کوڕی خازم رەوانە کرد و پێشنیاری فەرمان بردنی پێکرد. ئەو سەرە بڕاوەکەی شۆرد و لەپارەچەیەکی ئاڵاند و رەوانەی مەدینەی کرد وپەیکەکەی ناچار بەخواردنی نامەکە کرد و وتی: ئەگەر نێردراو نەدەبویت، دەمکوشتی. دەستەیەك دەڵێن: دو دەست و قاچی ئەوی بڕی و کوشتی و سوێندی خوارد هیچ کات ملکەچی

فەرمانەکانی عەبدولمەلیك نەبێت.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

فەرمانڕەواکان لەم ساڵەدا ئەم کەسانە بون: لەمەدینە تارق بۆ عەبدولمەلیك، لەکوفە بشر کوڕی مەروان، سەرپەرستی دامەزراوەی دادی کوفە عوبەیداللە کوڕی عەبداللە کوڕی عوتبە، لەبەسرە خالید کوڕی عەبداللە ، سەرەپەرستی دامەزراوەی داد هشام کوڕی هوبەیرە، لەخوراسان بوکەیر کوڕی وصاج یا عەبداللە کوڕی خازم.

لەم ساڵەدا عەبیدەی سەلمانی لەهاوەڵانی عەلی کۆچی دوایی کرد.

ڕوداوەکانی ساڵی حەفتا و سێی کۆچی (٦٩٢ زایینی)

کوژرانی عەبدالله کوڕی زوبەیر

کاتێك لەشام لەگەڵ عەبدولمەلیك بەیعەیتان کرد، عوروە کوڕی ئونیفی لەگەڵ شەش هەزار پیاوی شەڕکەر لەخەڵکانی شام ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا نەڕواتە ناو مەدینە و لە(عرصە) ئوردو لێ بدات. کارگوزاری کوڕی زوبەیر لەمەدینە، حارس کوڕی حاتب کوڕی حارس کوڕی مەعمەری جومەحی بو. حارس هەڵات. کوڕی ئونیف دەڕۆشتە ناو شار و نوێژی هەینی لەگەڵ خەڵك دەخوێند و بۆ ناو سوپاکەی دەگەڕایەوە. یەك مانگ مایەوە و لەو ماوەدا کوڕی زوبەیر کەسی بۆ شەڕی ئەوان ڕەوانە نەکرد.

عەبدولمەلیك بۆی نوسی بگەڕێتەوە. ئەو سوپاکەی گەڕانەوە. ئەو کەسەی دوای ئەو پێشنوێژی بۆ خەڵك دەکرد، عەبدولرەحمان کوڕی سەعیدی قورەزی بو. دواتر حارس بۆ مەدینە گەڕایەوە. کوڕی زوبەیر ئەم جارە سلێمان کوڕی خالیدی زورقی ئەنساری کەپیاوێکی خۆپارێز و داوێن پاك بو، وەك فەرمانداری فەدەك ڕەوانە کرد. ئەو ڕۆشتە سەر کارەکەی خۆی. عەبدولمەلیك ، عەبدولواحید کوڕی حارس کوڕی حەکەم یا عەبدولمەلیك کوڕی حارس کوڕی حەکەمی ڕەوانە کرد. ناوی یەکەم ڕاستترە. ئەو لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر بەرێکەوت ولەوادی ئەلقورا دابەزی و پێنسەد پیاوی شەڕکەری بەسەرکردایەتی ئەبولقەمقام بۆ شەڕی سلێمان ڕەوانە کرد کەبینیان هەڵاتوە بەڵام ئەوان دۆزیانەوە و کوشتیان و هاورێکانیان لەناو برد. عەبدولمەلیك کوڕی مەروان لەم کارە خەمبار بو و وتی: پیاوێکی موسوڵمان و پیرۆزتان بێ گوناح کوشت.

کوڕی زوبەیر حارسی لەسەر کار لابرد ولەجیاتی ئەو جابر کوڕی ئەسوەد کوڕی عەوفی زوهری ڕەوانە کرد. جابر ئەبوبەکر کوڕی ئەبی قەیسی لەگەڵ شەشسەد و چل سوار بۆ فەدەك ڕەوانە کرد. بینیان کە ئەبولقەمقام لەفەدەك ماوەتەوە و سەرقاڵی سەرکوت و تاڵان کردنی خەڵکە. شەڕیان لەگەڵ کردن. سوپاکەی ئەبولقەمقام شکستی خوارد و سی پیاو لەوان ئەسیر کران و بەئەشکەنجە کوژران. دەستەیەك دەڵێن: هەر پێنسەد پیاوە کوشتار کران.

دوبارە عەبدولمەلیك، تارق کوڕی عەمرۆ کۆیلەی عوسمانی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا

لەنێوان ئەیلە و وادی ئەلقورا دابەزێت ورێگەی هاتوچۆ لەکارگوزارانی کوڕی زوبەیر بگرێت و ئەگەر چەوتی لەکارەکاندا ببینێت، راستیان بکاتەوە. تارق سوپایەکی کردە سەر ئەبوبەکر کەشەڕی لەگەڵ کرد. ئەبوبەکر لەگۆڕەپانی شەڕ کوژرا و لەگەڵ خۆی زیاتر لەدوسەد کەسیتر کوشتار کران.

پێشتر کوڕی زوبەیر بۆ قوباعی(لەکاتی فەرمانداری بەنوێنەرایەتی ئەو لەبەسرە) نوسیبو تا دو هەزار شەڕکەر رەوانە بکات تا پشتیوانی لەفەرمانداری‌ەکەی ئەو لەمەدینە بکەن. ئەو دو هەزار پیاوی شەڕکەری رەوانە کرد. کاتێك ئەبوبەکر کوژرا، کوڕی زوبەیر فەرمانی بەجابر کوڕی ئەسوەددا سوپاکەی بەسرە بۆ شەڕی تارق رەوانە بکات. خەڵکانی بەسرە لەمەدینەوە بەرێکەوتن. ئەم هەواڵە بەتارق گەیشت و ئەو روبەرویان بویەوە. دوسوپا شەڕیان کرد. پێشەنگەکانی سوپای بەسرە کوژران و سوپاکەی جابر کوشتار کران و تارق دەستەیەکی بۆ شوێنی کەوتنی ئەوان رەوانە کرد کەبریندارەکانیان سەربڕی و ئەسیرەکانیان کوشت.

تارق بۆ وادی ئەلقورا گەڕایەوە. کارگوزاری کوڕی زوبەیر لەمەدینە، جابر کوڕی ئەسوەد بو. کوڕی زوبەیر لەساڵی ٧٠/ ٦٨٩ زایینی جابری لابرد و لەجێگەی ئەو تەڵحە کوڕی عوبەیداللە کوڕی عەوف ناسراو بەناوی (تەڵحەی بەخشندە) دەست نیشان کرد. ئەو مایەوە تا تارق دەریپەڕاند.

کاتێك عەبدولمەلیك مەصعەبی کوشت و رۆشتە کوفە، لەوێوە حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی هاورێ لەگەڵ دو یا سێ هەزار پیاوی شەرکەر لەخەڵکانی شام بۆ شەڕی کوڕی زوبەیر رەوانە کرد. هۆکاری رەوانە کردنی ئەو (لەجیاتی کەسانیتر) ئەوەبو کە دەیوت: من لەخەودا بینیم کە عەبداللەم گرت وپێستیم داماڵی. مِن رەوانە بکە و کاری جەنگ لەگەڵ ئەو بەمن بسپێرە. ئەوی رەوانە کرد و بەودا ئەمان نامەیەکی بۆ کوڕی زوبەیر و هاورێکانی رەوانە کرد تا ئەگەر فەرمانیان برد، پێیان ببەخشێت. ئەو لە جەمادی الاولى ساڵی ٧٢/ ئۆکتۆبەری ٦٩١ زایینی بەرێکەوت و زیانی بەمەدینە نەگەیاند و لەتاییف نوردوی لێدا. ئەو سوارەکانی بۆ عەرەفە رەوانە دەکرد و کوڕی زوبەیریش سوارکارە بەئەزمونەکانی رەوانە دەکرد. سوارەکانی کوڕی زوبەیر لەهەمو شەڕەکان شکستیان خوارد. بەشێوەیەك سەرکەوتن بو بەشی سوارەکانی حەجاج.

دواتر حەجاج نامەیەکی بۆ عەبدولمەلیك نوسی و داوای لێکرد تا گەمارۆ بخاتە سەر کوڕی زوبەیر و بڕواتە ناو بارەگایی خوایی. عەبدولمەلیك ئاگاداری کردەوە کەرۆژگاری کوڕی زوبەیر بەرەو سستی و لاوازی دەڕوات و هاوڕێکانی لەدەروی ئەو بلاوەیان لێکردوە. حەجاج داوای هێزی پشتیوانی لەعەبدولمەلیك کرد. عەبدولمەلیك نامەی بۆ تارق نوسی و فەرمانی پێدا پەیوەستی حەجاج بێت. ئەو لە زیقەعدەی سالی ٧٢/ ئاوریلی ٦٩٢ گەیشتە مەدینە و کارگوزاری کوڕی زوبەیری لەوێ دەرپەڕاند و پیاوێك لەخەلکانی شام بەناوی سەعلەبەی کردە فەرمانڕەوای ئەم شارە. ئەم سەعلەبەیە بەسەر تەختی وتاردانی پێغەمبەر سەردەکەوت و خواردنی دەردەهێناو دەیخوارد و دواتر خورمای دەخوارد تا ئازاری خەلکانی مەدینە بدات و ریسوایان بکات. ئەو لەبەرابەر کوڕی زوبەیر زۆر سەختگیر بو. تارق لەکۆتایی زەیحەجەی سالی ٧٣/ ١١ مەی ٦٩٢ زایینی هاورێ لەگەل پێنج هەزار شەڕکەر گەیشتە مەککە.

بەلام حەجاج، لە زیقەعدە، مارسی ٦٩٣ زایینی گەیشتە مەککە. مەبەستی حەج کردنی کرد و جل وبەرگی تایبەت بەحەجی لەبەر کرد ولەبنر مەیمون دابەزی. لەو سالەدا حەجاج لەگەل خەلکان حەجی کرد بەلام نەبەدەوری مالی خوادا سوڕایەوە نەلەنێوا سەفا و مەروە رایکرد. کوڕی زوبەیر رێگەی ئەم کارەی لێگرت. ئەو جلی شەڕی دەپۆشی و تێکەل بەژنان نەدەبو و بۆنی خۆشی لەخۆی نەدەدا تا کوڕی زوبەیر لەناوچو. کوڕی زوبەیر و هاورێکانی حەجیان نەکرد چونکە لەعەرەفە نەمانەوە و شەیتانیان بەردباران نەکرد. کوڕی زوبەیر قوربانیەکانی خۆی لەمەککە سەربڕی.

کاتێك حەجاج، لەمەککە گەمارۆی خستە سەر کوڕی زوبەیر، کەشکەنجیرەکانی لەسەر کێوی ئەبو قەیس جێگرکرد و بەرد و ئاگری بەسەر کەعبەدا باراند. عەبدولمەلیك لەرۆژگاری یەزید کوڕی معاویە بۆ ئەم کارەی سەرکۆنەی کرد و ئێستا خۆی فەرمانیدەدا و ئەو کارەیان دوبارە دەکردەوە. خەلکان دەیانوت؛ لەدینەکەی ریسوا بو.

عەبداللە کوڕی عومەر لەو سالەدا حەجی کرد. ئەو پەیامی بۆ حەجاج ناردکە؛ لەخوا بترسە چونکە لەشارێکی پیرۆز و مانگێکی رێز لێگیراودایت. میوانەکانی خوا لەهەر سوچ و قوژبنێکەوە هاتون تا ئایینە خواییەکان جێبەجێ بکەن وپاداشتی زیاتر بەدەست بێنن. بەردهاوێژەکان رێگەیان نادات بەدەوری مالی خوادا بسورێنەوە. بەردباران راگرە

تا خەڵك ئەركە دینیەكانیان ئەنجام بدەن. بەردباران راگیرا تا خەڵك لەعەرەفات گەڕانەوە وبەدەوری كەعبەدا سوڕان و لەنێوان سەفا و مەروە رایان كرد. كوڕی زوبەیر رێگەی لەسوڕان و راگردنی خەڵكان نەگرت. كاتێك لە (سوڕانی دیدار) تەواو بون، جارچیەكەی حەجاج جاڕیدا: بۆ شارەكانی خۆتان بگەرێینەوە چونكە دەمانەوێت كوڕی زوبەیر بەردباران بكەین.

یەكەم بەرد كەبۆ كەعبە هاوێژرا، لەئاسماندا خرۆشا و زەوی كوتا و هەورە بروسكەیەكی لێكەوتەوە. خەڵكانی شام بەكارێكی مەترسیداریان زانی و ئەو كارەیان دوبارە نەكردوە. حەجاج خۆی هات و بەردی دەخستە ناو كەشنكەجیرەكان و بۆ كەعبەی دەهاویشت. كاتێك بەرەبەیانی گەیشت، هەورەبروسكە دوانزە كەس لەیارانی ئەوی كوشت. حەجاج وتی: ئەی خەڵكانی شام، ئەمە نەبێتە هۆی سەرسوڕمانتان، من كوڕی سەرزەمینی تەهامەم و ئەمە هەورەبروسكەكانی ئەوێیە، مژدەتان لێ بێت چونكە سەركەوتن نزیك بۆتەوە و كاتێك بەیانی هات، هەورەبروسكە دەستەیەك لەیارانی كوڕی زوبەیری لەناو برد. حەجاج وتی: ئێوە فەرمانبەری جێگری خوان و ئەمانە خەڵكانێكی نافەرمانن، نابینن چ بەڵایەكیان بەسەردێت؟ كوڕی زوبەیر بەرادەیەك بوێر و چاونەترس بو كە لەژێر بەردباران بۆ نوێژ دەوەستا و بەردەكان لەدەوروبەری دەكەوتنە سەر زەوی و ئەو نەدەترسا و رانەدەچڵكی. خەڵكانی شام دەیانوت:

یا ابن الزبیر طال ما عصیكا   و طال ما عنیتنا الیكا

لتجزین بالذی اتیكا

یانی: ئەی كوڕی زوبەیر، رۆژگارێكی درێژە نافەرمانی دەكەیت، رۆژگارێكی درێژە ئێمەت گیرۆدەی رەنج كردوە، بەم بەردانەی بەسەرتۆدا دەبارێن، سزا دەدرێیت.

لەم كاتەدا دەستەیەك لەبیابان نشینەكان هاتن و وتیان: بۆ هاوكاری تۆ هاتوین. شمشێریان لەكالآن دەركێشابو كەهاوشێوەی كێردێكی بچوك بو. كوڕی زوبەیر وتی: ئەی دەستەی بیابان نشین، كەرەستەكانی شەڕی ئێوە باریكە و وتارەكەتان نامۆ و تاریك. شەڕكەران لەسەوزی بەهار و دوژمنان لەكاتی كەمی گەلآرێزان. ئەوان بلآوەیان لێكرد. شەڕ بەردەوام بو. لەم كاتەدا نرخەكان لای كوڕی زوبەیر بەرز بونەوە و خەڵك گیرۆدەی قاتوقڕی و برسیەتی بون. ئەو ئەسپەكەی خۆی سەربڕی و گۆشتەكەی لەناو هاورێكانی

دابەش کرد. جوجکێك بەدە دەرم دەکڕا و دەفرۆشرا و پیاڵەیەك گەنمەشامی بەبیست درەم. ماڵەکانی کوڕی زوبەیر لێوانلێو بو لەگەنم و جۆ و گەنمەشامی. شامیەکان چاوەڕوانی رۆژێك بون پاشەکەوتەکانی ئەو کۆتایی بێت بەڵام بەباشی دەستی بەپاشەکەوتەکانی خۆیەوە دەگرت و بۆ رۆژە دژوارترەکان هەڵیدەگرت. ئەوەندەی بەخەڵك دەدا تا بەزیندوی بیانهێڵێتەوە، دەیوت: تا ئەو کاتەی ئەم پاشەکەوتانە هەیە، گیان و دڵی هاورێکانم بەهێزە.

کاتێك، کاتی کوژرانی ئەو نزیك بویەوە، خەڵك لەدەوری بڵاوەیان لێکرد و رویان کردە حەجاج و داوای ئەمانیان کرد. نزیکەی دەهەزار کەس لەدەوری ئەو بڵاوبونەوە کەدو کوڕەکەی خۆی خوبەیب و حەمزە لەناویاندا بون. ئەم دوانە ئەمانیان بۆ خۆیان وەرگرت. عەبدالله بەسێیەم کوڕی وت: وەك براکانت برۆ و ئەمان بۆ خۆت وەربگرە چونکە حەز دەکەم ئێوە زیندو بمێنن. کوڕ وتی: گیانی خۆم بەلەپێشتر لەگیانی تۆ نازانم.

کاتێك یارانی کوڕی زوبەیر بڵاوەیان لێکرد، حەجاج بۆ خەڵك قسەی کرد و وتی: دەبینن چ دەستەیەکی کەم لەگەڵ کوڕی زوبەیرن و چۆن لەبەدبەختی و تەنگانەدا ژیان بەسەر دەبەن. ئەوان شادمان بون و پێشڕەویان دەستپێکرد و نێوان حەجون و ئەبوا یان پڕکرد. ڕۆشتە لای دایکی و وتی: ئەی دایکە، دەبینی کە هاورێکانم بەجێیان هێشتوم و تەنانەت کەسانی بنەماڵەکەم و کوڕەکانم لەدەورم بڵاوبونەتەوە وجگە لەدەستەیەکی کەم کەس لەگەڵ من نەماوە و زیاتر لەکاتژمێرێك ناتوانم خۆڕاگری بکەم. ئەم خەڵکە ئەوەی لەم دنیام دەویست، بەمن پێشنیاری دەکەن. بۆچونی تۆچیە؟ دایکی وتی: تۆ خۆت ئاگادارتریت. ئەگەر دەزانی لەسەر رێگەی راست و دروستیت و بانگەوازی ئەوە دەکەیت، درێژە بەرێگەکەت بدە کەیارانت لەسەر ئەم رێگەیە کوژران. کوڕانی بەرەڵای ئومەییە سوار ملی خۆت مەکە کە گەمە بەچارەنوسی تۆ بکەن. ئەگەر بۆ دنیا شۆڕشت کرد، بەندەیەکی خراپیت کە خۆت و هاورێکانت لەناو برد. ئەگەر دەڵێی: لەسەر راستی و دروستی بوم و چونکە هاورێکانم هاوکاریان نەکردم، لاواز بوم، ئەمە شێوەی ئازادەکان و دیندارەکان نیە. کێ لەم جیهانەدا ماوەتەوە تا یەکێك بیت لەوان؟ کوژران باشترە لەم ژیانە! وتی: دایکە، دەترسم ئەگەر بکوژرێم، جەستەم لەت لەت بکەن و لەدارم بدەن.

دایك وتی: کورم، کاتێك مەڕ دەکوژن، ئازار ناچێژێت کاتێك پێستەکەی دادەماڵن. لەسەر بنەمای راستی و دروستی بۆ پێشەوە برۆ و داوای هاوکاری لەخوا بکە.

کوڕی زوبەیر سەری دایکی ماچ کرد و وتی: بۆچونی خۆیشم ئەوەیە. سوێند بەو کەسەی تا ئەمرۆ لەرێگەی ئەودا هەوڵمداوە، هەرگیز خوازیاری ئەم ژیانە نەبوم و ژیانم خۆش نەویستوە. ئەوەی بۆ ئەم کارە پاڵی پێوەنام، جگە تورەیی لەرێگەی خوادا نەبو چونکە دەمبینی پەردەی بارەگای خوایی دەدرێت و فەرمانەکانی پێشێل دەکرێن. بەڵام ویستم بۆچونی تۆ بزانم. تۆزیاتر منت وشیار کرد. دایکە، سەیرکە و بزانە، ئەمرۆ من دەکوژرێم، کەواتە باخەم لەسەر شانی تۆ قورسایی نەکات. کاری خۆت بەخوا بسپێرە چونکە کوڕەکەت نەیویست وشیارانە گوناحێك ئەنجام بدات یا کارە قێزەونەکان بکات. لەفەرمانی خوا ستەمی نەکرد و ئەمانەکانی پێشێل نەکرد و ئاگایانە ستەمی لەموسوڵمانێك نەکرد. لەفەرماندارەکانم هەواڵی ستەمکاری بەمن نەگەیشت کە پێی رازی ببم یا شادمان بەڵکو بەزمان و دەست سەرکۆنەم کرد. بەبڕوای من هیچ کارێك باشتر لەرەزامەندی خوا نەبو. ئەی خوایە، ئەمە بۆ پاك کردنەوەی خۆم ناڵێم، بەڵام بۆ دڵدانەوەی دایکم دەیهێنمە سەر زمان.

دایکی وتی: هیوادارم بەباشترین شێوە پرسەت بۆ بگێرم. ئەگەر پێش من بۆ ئەو دنیا برۆیت، کوژرانی تۆ بەخوا دەسپێرم و ئەگەر سەرکەوتیت، شادمان دەبم. برۆ، تا بزانم ئەنجامی کارەکەت بەکوێ دەگات. کوڕی زوبەیر وتی: ئەی دایکە، خوا پاداشتی چاکەت بداتەوە، پاڕانەوە لەخوا بۆ من لەبیر مەکە. دایکی وتی: هیچ کات لەبیری ناکەم. ئەگەر کەسانیتر لەسەر رێگەی چەوتی و لاری کوژران، تۆ لەسەر رێگەی راست و دروست کوژراییت. دواتر ئەو ژنە وتی: خوایە بۆ شەو بەئاگامانەوەکانی ئەو و پاڕانەوەکانی لەدەرگای تۆ لەشەوە درێژەکان، بۆ رۆژوەکانی لەرۆژە گەرمەکانی مەککە و مەدینە وچاکەکاری لەجێگەی باوك و لەبەر من، بیبەخشە. خوایە ئەو تەسلیمی فەرمانەکانی تۆ دەکەم و بەهەر چارەنوسێك فەرمان بدەیت، رازیم، پاداشتی خۆڕاگرانیش بەمن ببەخشە.

ئەو دەستی دایکی گرت و ماچی کرد. ژن وتی: ئەمە ماڵئاواییە، هەرگیز دور نەبیت. ئەو بەدایکی وت: بۆ ماڵئاوایی هاتوم چونکە ئەمە دوایین رۆژی ژیانی منە لەم جیهانە. ژن

وتی: لەسەر بنەمای زانایيت بۆ پێشەوە وەرە و لێم نزيك بە تا ماڵئاواييت لیٚ بكەم. كوڕ لێی نزيك كەوتەوە. دايك لەئامێزی گرت و ماچی كرد. دەستی بەرزرێكەی كەوت. وتی: زریٚ پۆشين كاری كەسێكی وەك تۆ نيە كە مەبەستێكی گەورەی هەبێت. وتی: زرێم نەپۆشی تەنيا لەبەر ئەوەی دڵی تۆ بەهێز بكەم. دايك وتی: من وەرم بەرزە. كوڕی زوبەير زرێكەی دەرهێنا و قۆڵەكانی هەڵكرد و داوێنی عاباكەی خستە ناو شەرواڵەكەی و خوارەوەی خستە ژێر پشتێنەكەی خۆی و دايك بەردەوام دەيوت: داوێنی جلەكانت، بەبەهێزی رابگرە. هاتەدەر و وتی:

انی اذا اعرف يومی اصبر   و انما يعرف يومه الحر

اذ بعضهم يعرف ثم ينكر

يانی: كاتێك رۆژی مەرگ بناسم، خۆراگری دەكەمە پيشە چونكە پياوی ئازاد رۆژی مردنەكەی خۆی باش دەزانێت بەلآم دەستەيەك دەيزانن و خۆيان بەنەزان نيشان دەدەن.

دايكی دەنگی ئەوی بيست و وتی: بەخواستی خوا خۆڕاگری بكەرە پيشە. باوكانی تۆ ئەبوبەكر و زوبەيرن و دايكت صەفيە كچی عەبدولوتەليبە. ئەو هێرشێكی قورسی كردە سەر خەڵكانی شام و كەسانێك لەوانی كوشتار كرد. دواتر خۆی و هاورێكانی پاشەكشێيان كرد ولەيەك بچڕان. يەكێك لەيارانی پێی وت: باشترە بەرەو فلآن شوێن برۆيت. كوڕی زوبەير وتی: ئەوسا دەبمە پيرێكی خراپ لەئيسلام كە خەڵكان بەكوشتن دەدەم و لەكاتی گرفتار بون، خۆم رادەكەم. خەڵكانی شام نزيك كەوتنەوە بەشێوەيەك كە دەرگا و ماڵ و كۆڵآنەكان لەوان لێوانلێو بو. هاواريان دەكرد: ئەی كوڕی (ذات النطاقين). ئەو دەيوت:

و تلك شكاة ظاهر عنك عارها

يانی: ئەمە سكالآيەكە كە ئەنگی لەتۆ سڕيوەتەوە.

خەڵكانی شام بۆ هەر دەرگايەك لەدرگاكانی مزگەوت دەستەيەك لەخەڵكی شارەكانيان دەست نيشان كرد: دەرگای روبەروی كەعبەيان بۆ خەڵكانی حيمص دانا، بۆ خەڵكانی ديمەشق لەبەنی شيبە، بۆ خەڵكانی ئەردەن لەصەفا، بۆ فەلەستينيەكان لەبەنی جومەح و ۆ خەڵكی قێنرسين لەبەنی تەميم. حەجاج و تارق لەدەروازەی ئەبتەح تا مەروايان

له‌ژێر ده‌ستا بو. کوڕی زوبه‌یر هه‌ندێ کات هێرشی ده‌کرده سه‌ر ئه‌ملا و هه‌ندێ کات هێرشی ده‌کرده سه‌ر ئه‌ولا. هاوشێوه‌ی شێری دارستان بو. خه‌ڵکان هێرشیان نه‌ده‌کرده سه‌ر ئه‌و مه‌گه‌ر ئه‌و کاته‌ی ئه‌م هێرشی ده‌کرد و ده‌ریده‌په‌ڕاندن. دواتر هاواری ده‌کرد: ئه‌ی باوکی صه‌فوان! هاوار چ سه‌رکه‌وتنێکی گه‌وره، ئه‌گه‌ر پیاوانێك هاوڕێم ده‌بون، خۆزگه دوژمنه‌که‌ی من یه‌ك که‌س ده‌بو، ده‌متوانی شکستی بده‌م. باوکی صه‌فوان عه‌بدالله کوڕی صه‌فوان کوڕی خه‌له‌ف ده‌یوت: به‌ڵێ به‌خوا، هه‌زار جار.

کاتێك حه‌جاج بینی خه‌ڵك هێرش ناکه‌نه سه‌ر کوڕی زوبه‌یر، توڕه بو و دابه‌زی و خه‌ڵکی بۆ پێشڕه‌وی ناچار کرد و خۆڕاگری کرد تا ئه‌وه‌ی ئاڵاداره‌که‌ی کوڕی زوبه‌یر له‌به‌رابه‌ر ئه‌و به‌رگری کرد. کوڕی زوبه‌یر پێش ئاڵاداره‌که‌ی خۆی ده‌که‌وت و هێرشی ده‌برد و دواتر ده‌گه‌ڕایه‌وه و له‌شوێنی (مقام) دو رکه‌عه‌ت نوێژی ده‌خوێند. ئه‌وان هێرشیان کرده سه‌ر ئاڵاداره‌که‌ی و کوشتیان و له‌سه‌ر ده‌روازه‌ی به‌نی شیبه خستیانه سه‌ر زه‌وی. ئاڵا که‌وته ده‌ست هاوه‌ڵانی حه‌جاج. کاتێك له‌نوێژ ته‌واو بو، هێرشی برد و بێ ئاڵادار شه‌ڕی کرد. له‌پیاوێك له‌خه‌ڵکانی شامیدا و خستیه سه‌رزه‌وی و وتی: بیگره من کوڕی حه‌واریم. له‌پیاوێکی حه‌به‌شیدا و ده‌ستی فڕتاند و وتی: خۆڕاگر به ئه‌بو حومحومه، خۆڕاگربه کوڕی حام. عه‌بدالله کوڕی موتیع شان به‌شانی ئه‌و شه‌ڕی ده‌کرد و ده‌یوت:

انا الذی فررت یوم الحرة　　　و الحر لا یفر الا مرة

و الیوم اجزی فرة بکره

یانی: من ئه‌و که‌سه‌م له‌شه‌ڕی حوڕه هه‌ڵاتم، جوامێر که‌سێکه زیاتر له‌جارێك رانه‌کات، ئه‌مڕۆ هه‌ڵمه‌تێك له‌به‌رابه‌ر هه‌ڵاتنێك.

ئه‌و شه‌ڕی کرد تا کوژرا. ده‌سته‌یه‌ك ده‌ڵێن: بریندار بو و دوای چه‌ند رۆژ مرد.

کوڕی زوبه‌یر له‌و رۆژه‌ی که‌کوژرا، دوای نوێژی به‌ره‌به‌یان به‌هاوه‌ڵانی خۆی وت: روبه‌نده‌کانی خۆتان بکه‌نه‌وه تا جوان سه‌یرتان بکه‌م. روبه‌ندیان له‌سه‌ر و روخساری خۆیان به‌ستبو. ئه‌وان روخساری خۆیان ئاشکرا کرد. وتی: ئه‌ی بنه‌ماڵه‌ی زوبه‌یر، ئه‌گه‌ر گیان به‌خشینتان بۆ من خۆش ده‌وێت، ده‌بێت بزانن ئێمه منالی بنه‌ماڵه‌یه‌ك بوین له‌رێگه‌ی خوادا هه‌نگاومان هه‌ڵگرت. داباریی شمشێره‌کان ئێوه نه‌ترسێنێت چونکه

دەردی دەرمان بەئازارتر لەدەردی بەرکەوتنی برینە. بەشێوەیەك پارێزگاری لەشمشێرەکانی خۆتان بکەن کەروخساری خۆتان دەپارێزن. چاو لەشمشێرەکان هەڵبگرن، هەر کەس تەنیا ئاگای لەشەڕکەری بەرابەری بێت. پرسیار لەمن مەکەن. هەرکەس بەدوای مندا گەڕا، بزانن لەپێش هەموتانەوەم. هەڵمەت بەرن بەناوی خوا! دواتر هێرشی کردە سەر ئەوان و تا حەجون پاشەکشێی پێ کردن. لەم کاتەدا خشتێکیان تێگرت. پیاوێکی سەکونی هەڵیدا کە بەر روخساری کەوت و بریندار و خوێناوی کرد و کوڕی زوبەیر لەرز دایگرت. کاتێك خوێنی بەروخساریەوە بینی، وتی:

فلسنا علة الاعقاب تدمى كلومنا و لكن على اقدامنا تقطر الدما

یانی: ئێمە کەسانێك نین برین بەر پشتمان بکەوێت و خوێن ببارێت بەڵکو خوێن لەبەر پێماندا دەبارێت.

ئازایانە شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و ئەوان بۆ کوشتنی هاودەنگ بون و ئەویان لەسێ شەممە (لەسێیەمی) جەمادی الثانی

کوشت. لەکاتی کوژران تەمەنی حەفتا و سێ ساڵ بو. پیاوێك لەموراد ئەوی سەربڕی. سەری ئەویان بردە لای حەجاج. ئەو سەری خستە سەرزەوی و سوپاسی خوای کرد. پیاوی سەکونی و موڕادی وەك نێردرواى خۆی بۆ لای عەبدولمەلیك رەوانە کرد و پێنسەد دیناری بەهەرکامیان بەخشی.

حەجاج و تارق بەرێکەوتن و لەسەر سەری وەستان. تارق وتی: ژنان پیاوێکی بوێرتریان لەم گەورەزادە نەبوە. حەجاج وتی: دوژمنی سەروەری باوەرداران وەسف دەکەیت؟ وتی: بەڵێ، ئەو بیانو و بەڵگەی زیاتر بۆ ئێمە کۆدەکاتەوە (کارەکانی ئێمە باش وەسف دەکات). حەوت مانگە گەمارۆمان خستۆتەسەر، نەسوپایەکی هەیە، نە قەڵایەك نە دیوارێك نە بارەگایەك. لەگەڵ ئێمە بەرابەری دەکات و لەپێش ئێمەوەیە. وتارەکەی بەگوێی عەبدولمەلیك گەیشت و ئەو تارقی بەراستگۆ زانی.

کاتێك کوڕی زوبەیر کوژرا، خەڵکانی شام لەشادمانیدا تەکبیریان وت. کوڕی عومەر وتی: سەیری ئەوان بکەن، موسوڵمانان لەکاتی لەدایك بونی ئەو تەکبیریان وت و ئەمان لەکاتی کوژرانی ئەو.

حەجاج سەری ئەو و عەبدالله کوڕی صەفوان و عومارە کوڕی عەمرۆی بۆ لای کوڕی

حەزم لەمەدینە رەوانە کرد. ئەوانیان بردە لای عەبدولمەلیك. لاشەی ئەوی هەڵگرت و لەسەر تەپۆڵکەی راست لەحەجون لەداریدا. دایکی ئەسما پەیامی بۆ نارد، خوا بتکوژێت! بۆ لەدارت داوە؟ حەجاج وەڵامی دایەوە: من و ئەو بەرمو ئەم دارە رامان کرد، ئەو خێراتر رۆیشت و بەدارەکەدا سەرکەوت. داوای فەرمانی لێکرد تا کورەکەی کفن بکات و بەخاکی بسپێرێت. حەجاج رازی نەبو و چەندین پاسەوانی بۆ دانا تا لاشەکەی لەوێ بهێڵنەوە. هەواڵی ئەم کارەی بۆ عەبدولمەلیك نوسی. عەبدولمەلیك وەڵامی دایەوە و سەرکۆنەی کرد و وتی: بۆ جەستەییت تەسلیمی دایکی نەکردوە؟ حەجاج فەرمانی ئەو کارەی دەرکرد و دایکی ئەوی لەحەجون بەخاك سپارد. عەبداللە کوری عومەر لەوێوە تێپەری و وتی: سلاو لەتۆ ئەی باوکی خوبەیب! سوێند بەخوا من رێگەی ئەم کارەم لێگرتیت. تۆ پیاوێك بویت نوێژ خوێن و رۆژوگر و بەهێزکەری پەیوەندی خزمایەتی. سوێند بەخوا ئەو خەڵکەی تۆ خراپترین کەسیان بیت، باشترینی خەڵکانن.

کوری زوبەیر، پێش کوژران، (صەبر) بۆنی خۆشی بەسەر و روخساری خۆیدا پرژاند تا جەستەی بۆگەن نەکات. کاتێك ئەویان لەداردا، بۆنی خۆش بەهەمو لایەکەدا بلاوبویەوە. دەستەیەك دەڵێن: حەجاج بۆ نەهێشتنی بۆنەکە فەرمانیدا سەگێکی تۆپیو یا پشیلەیەکیان لەوێ لەداردا.

کاتێك عەبداللە کوری زوبەیر کوژرا، براکەی عوروە سوار وشترێکی تیژپێ بو و روی لەدەرباری عەبدولمەلیك کرد و پێش گەیشتنی نێردراوکەی حەجاج بۆ گەیاندنی هەواڵی کوژرانی کوری زوبەیر، گەیشتە شام. رۆشتە بەردەم بارەگای عەبدولمەلیك و داوای مۆڵەتی چونە ژوورەوەی کرد کە پێی درا. رۆشتە ژور و بەناوی سەرۆمری باوەرداران سلاوی لە عەبدولمەلیك کرد. عەبدولمەلیك بەچاکە وەڵامی دایەوە و بەخێرهاتنی کرد و لەگەڵ خۆی لەسەر تەختەکە داینیشاند. عوروە وتی:

متت بارحام الیك قریبه و لا قرب للارحام ما لم تقرب

یانی: بەپەیوەندی خزمایەتی نزیکەوە پەیوەستی تۆ بوم، پەیوەندیەکان نزیك نین مەگەر ئەوەی کەسەکان لەیەکی نزیك بکەنەوە.

دواتر گفتوگۆیان کرد تا باسی عەبداللە هاتە ئاراوە. عوروە وتی: ئەو (بو). عەبدولمەلیك پرسی: ئەی ئێستا؟ وتی: کوژرا. عەبدولمەلیك کەوتە سەر زەوی و سوپاسی خوای کرد.

عوروە وتی: حەجاج ئەوی کوشت، جەستەکەی بەدایکی ببەخشە. عەبدولمەلیك رازی بو و وتی: ئەو کارە دەکەم. نامەی بۆ حەجاج نوسی و لەداردانی ئەوی بەکارێکی دژوار و گران زانی. لەولا حەجاج بینی کە عوروە لەشوێنەکەی خۆی نیە، نامەی بۆ عەبدولمەلیك نوسی و وتی: عوروە لەگەڵ براکەی بو، کاتێك عەبدالله کوژرا، بڕێك سامانی هەڵگرت و رایکرد. عەبدولمەلیك وتی: ئەوی راینەکرد بەڵکو فەرمانبردار هاتە لای من و ئەمانم پێ بەخشی و ئەوەی کردویەتی و بردویەتی، بۆ ئەو ڕەوایە. ئێستا دێتە لای تۆ، ئاگاداربە کەمترین ئازار لەعوروە نەدەیت. عوروە گەڕایەوە بۆ مەککە. ئەمانی ئەو لەمەککە سی رۆژی خایاند.

حەجاج جەستەی عەبدالله داگرت و بۆ دایکی نارد کە شۆردی. کاتێك ئاو بەجەستەی گەیشت، لەت لەت بو. دایکی هەمو ئەندامەکانی شۆرد و جەستەکەی یەکی گرتەوە. عوروە نوێژی لەسەر خوێند و دایکی بەخاکی سپارد.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك عوروە لای عەبدولمەلیك خۆی شاردەوە، حەجاج نامەی بۆنوسی و داوای لێکرد عوروە رەوانە بکاتەوە. عەبدولمەلیك بڕیاری گەڕانەوەی ئەویدا. عوروە وتی: داماو ئەو کەسە نیە کە کوشتتان، ئەو کەسەیە کەوتە بەردەستتان. سەرکۆنە کراو ئەو کەسە نیە کە خۆڕاگری کرد و کوژرا، ئەو کەسەیە پێش مردن هەڵات. عەبدولمەلیك ئەم قسەی بیست و وتی: ئەی باوکی عەبدالله، لەمنێمە وتارێکی ناخۆش نابیستیت.

دەڵێن: کەس لەسەر عەبدالله نوێژی نەخوێند چونکە حەجاج رێگری لەم کارە کرد و وتی: سەروەری باوەڕداران تەنیا فەرمانی بەخاك سپاردنی ئەوی داوە. دەستەیەك دەڵێن: عوروە نوێژی لەسەر خوێند. ئەوەی موسلیم لەکتێبی (صحیح) ئاماژەی پێداوە، ئەوەیە کە: عەبدالله کوڕی زوبەیریان لەگۆڕستانی جولەکەکان فڕێدا. دایکی ماوەیەك دوای ئەو زیندو مایەوە و دواتر کوێربو و مرد. ئەو دایکی عوروەیش بو.

کاتێك حەجاج لەکاری کوڕی زوبەیر تەواو بو، ڕۆشتە ناو مەککە. خەڵکەکەی بۆ فەرمان بردن لەعەبدولمەلیك بەیعەتیان لەگەڵ کرد. ئەو فەرمانی شۆردن و پاك کردنەوەی بارەگای خوایی لەدار و بەرد و خوێندا و بەرەو مەدینە بەرێکەوت. عەبدولمەلیك ئەوی وەك فەرمانداری مەککە و مەدینە دەستنیشان کردبو. کاتێك گەیشتە مەدینە، یەك یا

دو مانگ لەوێ مایەوە. خراپ هەڵس و کەوتی لەگەڵ خەڵك دەکرد و ریسوایی دەکردن و دەیوت: ئێوە بکوژەکانی سەروەری باوەڕداران عوسمانن. بۆ ریسوا کردن دەستی زۆر لەهاوەڵانی پێغەمبەری بەمس مۆر کرد بەهەمان شێوە کە لەگەڵ ئەمان پێ بەخشراوان (ئەهلی ذمە) دەیکەن. جابر کوڕی عەبداللە و ئەنس کوڕی مالك و سەهل کوڕی سەعد لەناو ئەو کەسانەدا بون. دواتر بۆ مەککە گەڕایەوە. کاتێك لەو شارە هاتەدەر، وتی: سوپاس بۆ خوا کە منی لەشارێکی گەنیو و بۆگەن هێنایەدەر. خەڵکەکەی خراپترین خەڵکانی سەرزەوین و فریوبازترینی دڵەکان کە لەبەرابەر سەروەری باوەڕداران هەیانە و بۆ ئەو بەخشینانەی خوا بەوەی بەخشیوە، زیاتر لەهەمو خەڵکان رژدی دەبەن. سوێند بەخوا ئەگەر بەردەوام نامەی سەروەری باوەڕداران سەبارەت بەوان نەدەگەیشت (کە چاکەیان لەگەڵ بکەم) ئەم شارەم هاوشێوەی ورگی کەر یا دارە وشکەکان یا نێسقانە رزاوەکان لەناو دەبرد. بەپێ پیسەکانی خۆیان دەرۆنە سەر تەختی وتاردانی پێغەمبەر و گلاوی دەکەن. وتارەکەی بەگوێی جابر کوڕی عەبداللە گەیشت، وتی: بەدوای ئەم سەرخۆشی و سەرمەستیانە، روداوێك پێشدێت کە لوتی ئەو لەزەوی دەدات. فیرعەونی میسریش ئەم قسانەی دەهێنایە سەرزمان و خوا ماوەیەك دەرفەتی پێدا و دواتر لەناوی برد.

دەستەیەك دەڵێن: فەرمانداری حەجاج لەسەر مەدینە و خراپ هەڵس و کەوتی ئەو لەگەڵ خەڵکان و هاوەڵانی پێغەمبەر لەصەفەری ساڵی ٧٤/ ژوئەنی ٦٩٣ زایینی بو.

ژیانی کوڕی زوبەیر و شێوەی کرداری ئەو

کاتێك کوژرا، تەمەنی حەفتا و دو ساڵ بو. خەلافەتی ئەو نۆ ساڵی خایاند چونکە لەساڵی ٦٤/٦٨٣- ٦٨٤ زایینی وەك خەلیفە بەیعەتیان لەگەڵ کرد. ئەو قژی درێژ و پەرێشان بو.

یەحیا کوڕی وەساب دەڵێت: کاتێك کوڕی زوبەیر لەکاتی نوێژ سەری دادەنەواند و ناوچاوی دەخستە سەرزەوی، باڵندەکان دەهاتن و لەسەر پشتی دەنیشتنەوە چونکە پشتی ئەویان بەدیوار دەزانی لەبەر ئەوەی لەکاتی نوێژ زۆر ئارام و ئاسودە بو و ناوچاوی بۆ ماوەیەکی زۆر لەسەر زەوی دەمایەوە. کەسانیتر دەڵێن: عەبداللە شەوی بۆ سێ بەش دابەش کردبو: شەوێك تا بەرەبەیان لەسەر پێ رادەوەستا، شەوێك تا بەرەبەیان رکوعی دەبرد وشەوێك تا بەرەبەیان سوجدە. دەستەیەك دەڵێن: یەکەم کار کە لەکوڕی زوبەیر وەشایەوە و بوێری ئەوی نیشاندا، ئەوە بو کە رۆژێك لەگەڵ منالآن گەمەی دەکرد، پیاوێك هات و تێپەڕی و بەسەر ئەواندا قیژاندی کەبلآوەیان لێکرد و رایان کرد. کوڕی زوبەیر ڕۆشتە دواوە و وتی: من بکەنە سەرکردەی خۆتان، تا هێرش بکەینە سەر ئەم پیاوە. ئەو کارەیان کرد. عومەر کوڕی خەتاب لای ئەو تێپەڕی و ئەو لەگەڵ منالەکان گەمەی دەکرد. منالەکان رایان کرد و ئەو لەشوێنەکەی خۆی مایەوە. عومەر پێی وت: بۆ رات نەکرد؟ وتی: نە گوناحێکم کردوە تا لەتۆ بترسم نەرێگە تەنگ بو تا رێگەت بۆ بکەمەوە.

قەتەن کوڕی عەبداللە دەڵێت: کوڕی زوبەیر هەینی بۆ هەینی بەرۆژو دەبو. خالید کوڕی ئەبی عیمران دەڵێت: کوڕی زوبەیر لەمانگدا تەنیا سێ رۆژ بەرۆژو نەدەبو. چل ساڵ مایەوە و جل و بەرگەکانی دانەنا.

موجاهید دەڵێت: هیچ دەرگایەك لەدەرگاکانی پەرستینی خواوەند نەبو کەلای خەڵك دژوار بێت و کوڕی زوبەیر تەقەی لێنەدا. جارێك لافاوێك هات و کەعبەی پڕ کرد. کوڕی زوبەیر بەمەلە بەدەوری ماڵی خوادا دەسورایەوە. هشام کوڕی عوروە دەڵێت: یەکەم شت کە مامم لەمنالیدا هەڵیگرت، شمشێر بو. زوبەیر دەیوت: تۆ بەردەوام کارت بەم شمشێرە دەبێت. ئیبن سیرین دەڵێت: عەبداللە کوڕی زوبەیر دەیوت: هیچ هەواڵێك نەبو کەپیاوی پێشگۆ (کەعب، یا ئەگەری هەیە کەعب الاخبار) بیڵێت و نەیێتە دی،

مەگەر ئەوەی کەوتی: جوامێرێك لەخەڵکی سەقیف تۆ دەکوژێت و ئێستا سەری تۆ لەبەردەم ئەودا (یانی موختار) دەبینم. ئیبن سیرین دەڵێت: کوڕی زوبەیر نەیدەزانی کەرۆژگاری دەستی حەجاجی خراپی بۆ ئەو هەڵگرتبو.

عەبدولعەزیز کوڕی ئەبی جەمیلەی ئەنساری دەڵێت: عەبدالله کوڕی عومەر لای جەستەی هەڵواسراوی کوڕی زوبەیر تێپەڕی و وتی: خوا لێت خۆش بێت ئەی باوکی خوبەیب، تۆ پیاوێکی رۆژوگر و نوێژخوێن بویت لەشەواندا. ئەگەر تۆ خراپترین پیاوی قورەیش بیت، بێ گومان هەمو قورەیشیەکان رزگاربوانن.

حەجاج کوڕی زوبەیری لەداردا و دواتر ئەوی لەگۆڕستانی جولەکەکان فرێدا. کەسی بۆ لای دایکی رەوانە کرد و بانگی کرد. دایکی نەهات. پەیامی بۆ ناردکە: وەرە وەگەرنە کەسانێك رەوانە دەکەم تا بەقژ بتهێنن. دایك نەهات. حەجاج ڕۆشتە لای و کاتێك گەیشت، پێی وت: بینیت چیم لەگەڵ عەبدالله کرد؟ دایك وتی: بینیم کە ئەم جیهانەت لێ خراپ کرد و ئەو، ئەو جیهانی لەتۆ شێواند. پێغەمبەر پێی وتین: لەناو سەقەفیەکان دوپیاو دەردەکەون، یەکیان زۆر درۆزن و یەکیان ماڵ کاولکەر. موختارم (درۆزن)بینی. کاولکەر تۆیت. ئەم گێرانەوەیەکە موسلیم لە کتێبەکەی خۆی (صحیح) ئاماژەی پێداوە.

عەبدالله کوڕی زوبەیر بەعەبدالله کوڕی جەعفەری وت: بیرتە رۆژێك چاومان بەپێغەمبەری خوا کەوت؟ من و تۆ بوین و ئەو کچەکەی من فاتیمەی هەڵگرت. عەبدالله کوڕی جەعفەر وتی: بەڵێ، بیرمە کەئێمەی هەڵگرت و تۆی پشت گوێ خست. ئەگەر کوڕی زوبەیر دەیزانی ئەم وەڵامە دەبیستێت، ئەو پرسیارەی نەدەکرد.

فەرمانداری محەممەد کوڕی مەروان لەئەرمەنستان و جەزیرە

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك براکەی خۆی محەممەدی وەك فەرماندار بۆ ئەرمەنستان و جەزیرە رەوانە کرد. ئەو لەوێ شەڕی کرد و بەسەختی دوژمنانی سەرکوت کرد. دەریاچەی تەریخ لەئەرمەنستان ئازاد و کەس دەستی بەسەردا نەگرتبو. هەرکەس هەرچی دەویست، لەو دەریاچەیە هەڵیدەگرت. ئەو ماسی گرتنی لەم دەریایە ناڕەوا کرد و چەندین کەسی دانا تا بیفرۆشن. دوای خۆی بوبە موڵکی کوڕەکەی خۆی یانی مەروان. کاتێك فەرمانڕەوایی لەدەست ئومەوییەکاندا نەما، دەریاکەیان لەدەست دەرهێنان. تا ئێستا بەمشێوەیە پارێزراوە. هەرکەس بناغەی ئایینێکی تازە بەلاّم زیانبەخش دابنێت، گوناح و هەرکەس ئەو ئایینە جێبەجێ بکات، تا رۆژی هەستانەوە لەئەستۆی ئەودایە بێ ئەوەی لەقورسایی گوناحی ئەنجامدەرەکان کەم بکاتەوە.
تەریخ لەسەرسورهێنەرەکانی جیهانە. ماسیەکانی وردن. هەر ساڵە و لەکاتێکی دیاریکراودا ماسیەکانی دەڕۆنە ناو روبارێك کەبەدەست و تۆڕ راو دەکرێن و کاتێك ئەو کاتە بەسەر بچێت، هیچ شتێکی تیا نابینرێت.

کوژرانی ئەبو فەدەیکی خارجی

لەگێڕانەوەی روداوەکانی ساڵی ٧٢/ ٦٩١ زایینی لەکوژرانی نەجدە کوڕی عامر خارجی و لایەنگیری کردنی هاورێیانی ئەو لە ئەبو فەدەیکی خارجی و بەهێزبونی ئەبو فەدەیك، قسەمان کرد. عەبدولمەلیك کوڕی مەروان، فەرمانی بە عومەر کوڕی عوبەیداللە کوڕی مەعمەردا تا خەڵکانێك لەکوفە و بەسرە بۆ شەڕی ئەو ئامادە بکەن کە دەهەزار پیاوی شەڕکەر خوازیاری ئەم کارە بون. ئەو بەخششەکانی بەواندا و رۆژیەکانی لەناو ئەواندا دابەش کرد و رەوانە بون. خەڵکانی کوفەی لەباڵی راست جێگیر کرد و محەممەد کوڕی موسا کوڕی تەڵحە کوڕی عوبەیداللەی کردە فەرماندەی ئەوان و خەڵکانی بەسرەی لەلای چەپ و عومەر کوڕی موسا کوڕی عوبەیداللە کوڕی مەعمەری کردە فەرماندەی ئەوان. ئەو برازای عومەر بو. سوارکارەکانی لەناوەراستی سوپاکەدا جێگیر کرد. بەرێکەوتن تا گەیشتنە شاری بەحرەین. هەردولای شەڕکەر روبەروی یەك بونەوە و بۆ شەر خۆیان ئامادە کرد. ئەبو فەدەیك و هاوەڵانی هاوشێوەی یەك پیاوی تاقانە هێرشیان دەبرد و

باڵی چەپی سوپاکەی عومەر کوڕی عوبەیداللە یان تێکشکاند، جگە لەموغەیرە کوڕی موهەلیب و موجاعە کوڕی عەبدولرەحمان و سوارەکانی سوپاکە کەپوەستی باڵی راست و خەڵکانی کوفە بون. عومەر کوڕی موسا بریندار بو.

کاتێك شەڕکەرانی باڵی چەپ بینیان شەڕکەرانی باڵی راست شکست ناخۆن، گەڕانەوە و پیاوانە شەڕیان کرد بێ ئەوەی فەرماندەیان هەبێت چونکە فەرماندەکەیان عومەر کوڕی موسا بریندار بو. شەڕ روی لەدوژاری کرد و گەیشتنە قولایی سوپاکەی ئەبو فەدەیك و شەڕکەرانی باڵی راست و خەڵکانی کوفە هێرشیان برد و سوپاکەی ئەبوفەدەیکیان تێکشکاند و خۆی کوژرا و لەموشەقەر گەمارۆیان خستە سەر هاورێکانی. خەواریج ملکەچی فەرمانەکانی عومەر کوڕی عوبەیداللە بون. نزیکەی شەش هەزار کەس لەوان کوژرا و هەشتسەد کەسیان بەئەسیری گیرا. کەنیزەکەی عەبداللە کوڕی ئومەییە لەئەبوفەدەیك دوگیان بو. دواتر بۆ بەسرە گەڕانەوە.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك، خالید کوڕی عەبداللەی لەفەرمانداری بەسرە لابرد و براکەی خۆی بشر کوڕی مەروانی کردە فەرماندار. ئەمە وتەی دەستەیەك لەمێژونوسانە. بشر بو بەفەرمانداری دوشاری بەسرە و کوفە. بشر بەرەو بەسرە بەرێکەوت و عەمرۆ کوڕی حورەیس لەکوفەدانا.

لەم ساڵەدا، محەممەد کوڕی مەروان شەڕی هاوینەی لەگەڵ رۆمیەکان کرد و ئەوانی شکستدا. هەروەها لەم ساڵەدا عوسمان کوڕی وەلید شەڕی لەگەڵ رۆمیەکان کرد. ئەو لەئەرمەنستانەوە هاورێ لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر هێرشی کردە سەریان کە شەست هەزار شەڕکەر بون. رۆمیەکان بەبونی ئەم سوپا گەورەیە شکستیان خوارد و بەسەختی کوشتار کران.

هەروەها لەم ساڵەدا حەجاج حەجی کرد. ئەو فەرمانداری مەککە، یەمەن و یەمامە بو. بەوتەی هەندێ کەس، فەرمانڕەوای بەسرە و کوفە بشر کوڕی مەروان بو. دەستەیەك دەڵێن: بشر فەرمانڕەوای کوفە و فەرمانڕەوای بەسرە خالید کوڕی عەبداللە بو. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە شورەیح کوڕی حارس و سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە هشام کوڕی هوبەیرە بو. بوکەیر کوڕی وەساج فەرمانڕەوایەتی خوراسانی

دەکرد.

لەم ساڵەدا عەبداللە کوڕی عومەر لەمەککە مرد و لە زی توا بەخاک سپێردرا. هۆکاری مردنەکەی ئەوە بو کە حەجاج فەرمانی بەیەکێك لەهاوەڵانی خۆیدا تا نوکی ڕمێکی ژەهراویان لەپشتی پێی چەقاند. ئەو لەزیانەکەی نەخۆش کەوت و مرد. حەجاج لەکاتی نەخۆشی ڕۆشتە سەردانی و وتی: کێ ئەم کارەی لەگەڵ تۆ کرد؟ وتی: تۆ کردت چونکە فەرمانت داوە لەشارێکدا کەل و پەلی شەڕ هەڵبگرن کە ڕەوا نیە. ئەو سێ مانگ دوای کوڕی زوبەیر کۆچی دوایی کرد. تەمەنی ٨٧ ساڵ بو.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەم کەسانە مردن: سەلیمە کوڕی ئەکوەع، ئەبوسەعیدی خدری، رافیع کوڕی خەدیج، ئەبو غەسان مالك کوڕی میسمەعی بەکری کە بەوتەی هەندێ کەس لەساڵی ٦٨٤/٦٤ زایینی مرد. ئەو لەرۆژگاری پێغەمبەر چاوی بەدنیا هەڵهێنا، سەلم کوڕی زیاد کوڕی ئوبیە پێش بشر کوڕی مەروان، ئەسما کچی ئەبوبەکر ماوەیەك دوای کوڕەکەی کە کوێر ببو و تەلاقدراوی زوبەیر بو. دەستەیەك دەڵێن: کوڕەکەی عەبداللە بەباوکی وت: لەگەڵ دایکی کەسێکی وەك من کەس نابێت لەسەر جێگە بخەوێت و زوبەیر تەلاقیدا. عەوف کوڕی مالکی ئەشجەعی کە یەکەم شەڕی خەیبەر بو، معاویە کوڕی حودەیج ماوەیەك بەر لەکوڕی عومەر، مەعبەد کوڕی خالیدی جوهەنی لە٨٠ ساڵی و لەهاوەڵانی پێغەمبەر، عەبدولرەحمان کوڕی عوسمان کوڕی عوبەیداللە کە شان بەشانی کوڕی زوبەیر کوژرا کەبرازای تەڵحە کوڕی عوبەیداللە و لەهاوەڵانی پێغەمبەر بو.

ڕوداوەکانی ساڵی حەفتا وچواری کۆچی (٦٩٣ زایینی)

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك، تارقی لەمەدینە دورخستەوە و حەجاجی کردە فەرماندار. ئەو یەك مانگ لەوێ مایەوە و ئەو کردارەی لەگەڵ یارانی پێغەمبەر کرد کەئاماژەمان پێدا. لەمەدینەوە مەبەستی عەمرەی کرد و هاتەدەر.
هەرەها لەم ساڵەدا حەجاج ئەو بینای وێران کرد کەکوڕی زوبەیر بۆ کەعبە بناغەی داڕشتبو و وەك یەکەم جار دروستی کردەوە و بەردی ڕەشی لەماڵەکە هێنایەدەر. عەبدولمەلیك دەیوت، کوڕی زوبەیر درۆی بەدەم عایشەوە کرد کە وتی، بەردەکە لەناو ماڵەکەدایە. پێیان وت: جگە لەکوری زوبەیر کەسانیتریش ئاماژەیان بەم گێڕانەوەی عایشە لەپێغەمبەرداوە. وتی، خۆزگە وەك خۆی دەمهێشتەوە.
هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك فەرمانی بە ئەبو ئیدریسی خەولانیدا سەرپەرەستی دامەزراوەی داد لەئەستۆ بگرێت.

ڕاسپاردنی موهەلیب بۆ شەڕی ئەزرەقیەکان

کاتێك عەبدولمەلیك براکەی بشر کوڕی مەروانی کردە فەرمانداری بەسرە، ئەو بەرێکەوت. نامەی عەبدولمەلیك گەیشت و فەرمانیدا موهەلیب لەگەڵ سەرکردەکان و گەورەکانی بەسرە بۆ شەڕی ئەزرەقیەکان ڕەوانە بکات. ئەو کەسانێکی هەڵدەبژارد کەدەیویست ئەوان لەشەڕدا لەپشت سەری خۆیەوە بەجێبێڵێت. فەرمانی پێدا کەپیاوێکی بوێر و خاوەن ئەزمون لەخەڵکانی کوفە بەسوپایەکی گەورە بۆپشتیوانی موهەلیب ڕەوانە بکات. فەرمانی پێدان لەهەر شوێنێك خەواریجی لێ بێت، شوێن پێیان هەڵبگرن و لەناویان ببەن.
موهەلیب، جودەیع کوڕی سەعید کوڕی قەبیصەی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا پیاوە شەڕکەران لەتۆمارەکانی دیوان دەستەبژێر بکات. بشر پێ ناخۆش بو کەعەبدولمەلیك فەرماندەیی موهەلیبی پشت ڕاست دەکردەوە. کینەی ئەوی لەدڵ گرت وەك بڵێی موهەلیب گوناحێکی ئەنجام داوە. عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەف بانگ کرد وپێی وت: پێگەی خۆت لای من دەزانی، بڕیارمداوە تۆ بکەمە فەرماندەی ئەو سوپایەیی لەکوفەوە ڕەوانەی دەکەم چونکە بەباشی تۆ دەناسم. گومانەکەی من سەبارەت بەخۆت پشت ڕاست

بکەرەوە و بەم شێوەیە سەیری ئەوپیاوە بکە (جوێنی بەموهەلیبدا). لەکاروبارەکان خۆپەسەندی لەخۆت نیشان بدە و بەهیچ کام لەفەرمانەکانی ئەو رازی مەبە و تا ئەو جێگەی دەتوانیت، ریسوای بکە و.خوازیاری لەناوچونی ئەو بە.

عەبدولرەحمان دەڵێت: لەبیری کرد سەبارەت بەسوپا و جەنگ لەگەڵ دوژمن پێشنیارە پێویستەکان بەمن بڵێت و منی دزی کورە مامەکەم هاندا وەك بڵێی کەسێکی نەزان و گێژم. کەسێکی هاوشێوەی خۆم نەدیوە بەم شێوەیە چاوی تەماح ببڕێتەوە ئەو. کاتێك بینی بۆ وەڵامەکەی دودڵم، وتی: چیت بەسەر دێت؟ وتم: ئایا دەتوانم جگە لەفەرمانی تۆ، ئەوەی دەمەوێت و نامەوێت، ئەنجامی بدەم.

موهەلیب بەرێکەوت تا لەرامهورموز دابەزی و لەوێ روبەروی خەواریج بویەوە و سەنگەری بۆ خۆی دروست کرد. عەبدولرەحمان لەگەڵ خەڵکانی کوفە گەیشتن و ئەم کەسانەی لەگەڵدا بون: بشر کوڕی جەریر، محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی سەعید کوڕی قەیس، ئیسحاق کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس و زەحر کوڕی قەیس. ئەو بەرێکەوت و لەدوری یەك میل لەموهەلیب دابەزی بەشێوەیەك هەردو سوپاکە لەرامهورموزەوە دەبینران. سوپاییەکان دەرۆژ زیاتر چاوەڕێیان نەکرد کەهەواڵی مەرگی بشر کوڕی مەروان گەیشت. ئەو لەبەسرە مرد. زۆر لەخەڵکانی کوفە و بەسرە بڵاوەیان لێکرد. بشر لەبەسرە خالید کوڕی عەبداللە کوڕی خالید و لەکوفە حورەیسی دانا.

لەناو ئەو کەسانەی گەڕانەوە، کەسانی وەك زەحر کوڕی قەیس وئیسحاق کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس و محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی سەعید دەبینران. ئەوان رۆشتنە ئەهوازو چەندین دەستەی فراوان لەوێ کۆبونەوە. هەواڵی ئەم کارە بەخالید کوڕی عەبداللە گەیشت. نامەی بۆ ئەوان نوسی و فەرمانی پێدان پەیوەستی موهەلیب بن. ئەوانی ترساند کەئەگەر نەگەڕێنەوە، هێرشیان دەکرێتەسەر و دەکوژرێن. هەروەها لەسزای عەبدولمەلیك ئەوانی ئاگادار کردەوە. کاتێك نێردراو یەك یا دو دێر لەنامەکەی خوێندەوە، زەحر وتی: کۆتایی پێ بێنە. کاتێك لەخوێندنەوە تەواو بو، کەس گرنگی پێنەدا. زەحر و هاورێکانی بەرێکەوتن تا گەیشتنە کەنار کوفە وکەسێکیان بۆ لای عەمرۆ کوڕی حورەیس رەوانە کرد کە: دەستەیەك کاتێك هەواڵی مەرگی فەرمانداریان بیست، بڵاوەیان لێکرد و ئێمە رومان کردە شار و بەباشمان زانی تەنیا بەفەرمانی

فەرماندار بگەڕێنەوە بۆ ناوشار. ئەو نامەی بۆ نوسین و سەرکۆنەی گەڕانەوەی ئەوانی کرد و فەرمانی پێدان بۆ لای موهەلیب بگەڕێنەوە. فەرمانی چونە ناو کوفەی پێنەدان. ئەوان چاوەڕوانی شەویان کرد و دواتر ڕۆشتنە ماڵەکانی خۆیان و مانەوە تا حەجاج وەك فەرماندار هاتە کوفە.

لەسەرکارلابردنی بوکەیر کوڕی وەساج لەخوراسان

فەرمانداری ئومەییە کوڕی عەبداللە کوڕی خالید

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك بوکەیر کوڕی وەساجی لەخوراسان لەسەرکار لابرد و ئومەییە کوڕی عەبداللە کوڕی خالید کوڕی ئەسیدی کردە فەرماندار. فەرمانداری بوکەیر دوساڵی خایاند.

هۆکاری لەسەرکار لابردنەکەی ئەوەبو کەخەڵکی تەمیم لەناو خۆیاندا گرفتاری ناسازگاری بون. هەندێ لەبنەماڵەکان سەرسەختانە لەگەڵ بوحەیر شەڕیان دەکرد و خوازایری بوکەیر بون. ئەوف و کوڕەکانی لەگەڵ بوکەیر شەڕیان دەکرد. ئەمانە هەمویان دەستە و بنەماڵەکانی تەمیم بون. خوراسانیەکان ترسان دوبارە شەڕ دەست پێبکات و شارەکەیان بەرەو لەناو چون بڕوات و ئاگر پەرستەکان بەسەر ئەواندا زاڵ ببن. نامەیان بۆ عەبدولمەلیك نوسی و وتیان: ئەم سەرزەمینە ئارام ناگرێت مەگەر بەپیاوێکی قوڕەیشی کەخراپەی ئەویان نەوێت، شەڕی لەگەڵ نەکەن و ڕژدی پێ نەبەن.. عەبدولمەلیك لەگەڵ هاوەڵانی خۆی ڕاوێژ کرد بۆ ئەوەی کەسێك بۆ فەرمانداری خوراسان دەست نیشان بکات. ئومەییە وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، بەپیاوێك لەبنەماڵەکەی خۆت ئارامی بۆ ئەو ناوچەیە وەگەڕێنە. وتی: ئەگەر شکست خواردنی تۆ لەئەبو فەدەیك نەدەبو، تۆم ڕەوانە دەکرد. ئومەییە وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، شکستم نەخوارد مەگەر دوای ئەوەی خەڵکان بڵاوەیان لێکرد و شەڕکەرکەران دەوریان چۆڵ کردم. بینیم ئەگەر ڕو لەشوێنێك بکەم باشترە لەوەی پاشماوەی موسوڵمانان بەرەو لەناوچون ببەم. عەبداللە کوڕی خالید لەم کارەی من خۆش بو و بەڵگەکانی منی بۆ تۆ نوسی و خەڵك ئەمەیان زانی. عەبدولمەلیك ئەوی وەك فەرمانداری خوراسان دەست نیشان کرد. ئەو ئومەییەی خۆش دەویست. خەڵك وتیان: هەرگیز نەمانبینیوە هاوشێوەی ئومەییە کەسێك لەبەرابەر شکست پاداشت بدەن.

کاتێك بوکەیر کوڕی وەساج هەواڵی رەوانە بونی ئەوی بیست، کەسێکی بۆ لای بوحەیر لەوەرقا رەوانە کرد کە لەزیندانی ئەودابو و لەکاتی کوژرانی کوڕی خازم ئاماژەمان بەچۆنیەتی زیندانی کرانی ئەودا. پێشنیاری ئاشتی پێکرد. بوحەیر رازی نەبو و وتی: بوکەیر گومان دەکات خوراسان رام و ئارم لەدەستی ئەودا دەمێنێتەوە و کۆمەڵانی خەڵك فەرمانی لێدەبەن. نێردراوەکان لەنێوان ئەوان هاتوچۆیان دەکرد و بوحەیر رازی نەدەبو. زیرار کوڕی حوصەینی زەببی هاتەلای و وتی: تۆ بەکەسێکی نەزان دەبینم، کوڕە مامەکەت خەڵك رەوانە دەکات و داوای بەخشین لەتۆدەکات، تۆ زیندانیت و شمشێر لەدەستی ئەودایە و ئەگەر تۆ بکوژێت، ناتوانیت هیچ کارێك بکەیت، ئەوسا تۆ بەداواکەی رازی نابیت! بەئاشتی رازی ببە و وەرەدەر و بگەرێرەوە بۆ سەر کارەکەت. ئەو بەئاشتی لەگەڵ بوکەیر رازی بو. بوکەیر چل هەزار درەمی بۆ رەوانە کرد و پەیمانی لێوەرگرت شەڕی لەگەڵ نەکات. بوحەیر کوڕی وەرقا هاتەدەر و بەردەوام پرسیاری ئومەیە کوڕی عەبداللەی دەکرد. کاتێك بیستی لەنەیشابور نزیك بۆتەوە، بەرەو لای ئەو بەرێکەوت و لەوێ چاوی پێیکەوت و لەبارودۆخی خوراسان ئاگاداری کردەوە و وپێی وت دەبێت چ کارێك بکات تا خەڵك بەفەرمانبردن رازی ببن. ئەو سامانەی لەبوکەیری وەرگرتبو، بۆ ئەوی گەڕاندەوە و ئاگاداری کردەوە کە فێڵ بەکار نەبات و رێگەی دەغەڵکاری نەگرێتەبەر. تا مەرو لەگەڵ ئەودا رێگەی بڕی. ئومەیە پیاوێکی رێزدار و حەزی بەئازاری بوکەیر نەدەکرد و نەیدەویست زیان لەکارگوزارانی ئەو بدات. ئومەیە پێشنیاری بەبوکەیر کرد ببێتە فەرماندەی پاسەوانەکانی ئەو. بوکەیر رازی نەبو. ئەوپێشنیارەی بەبوحەیر کوڕی وەرقا کرد. پیاوانێك لەخەڵکی بوکەیر سەرکۆنەیان کرد کەبۆ بەفەرماندەیی پاسەوانەکان رازی نەبوە. وتی: تا دوێنی فەرمانداربوم و کەرەستەکانی شەڕیان لەپێش منەوە دەبرد. ئەمڕۆ ببمە فەرمانبردار و کەرەستەی شەڕ لەپێش کەسانیترەوە ببەم.

دواتر ئومەیە بوکەیری سەرپشك کرد لەوەی فەرمانداری هەر ناوچەیەك لەخوراسانی دەوێت، بیگرێتە ئەستۆ. ئەو تەخارستانی هەڵبژارد. وتی: خۆت بۆ رۆشتن ئامادە بکە. ئەو سامانی زۆر بلاو کردەوە. بوحەیر بەئومەیەی وت: ئەگەر بڕواتە تەخارستان، ملکەچی فەرمانەکانی تۆ نابێت. ئەوی ئاگادار کردەوە. ئومەیە فەرمانداری

تەخارستانی پێنەدا.

فەرمانداری عەبدالله کوڕی ئومەییە لەسیستان

کاتێك ئومەییە کوڕی عەبدالله گەیشتە کرمان، کوڕەکەی عەبدالله کوڕی ئومەییەی وەك فەرمانداری سیستان دەستنیشان کرد. کاتێك گەیشتە ئەوێ، لەگەڵ رۆتبیل کەدوای (کوژراوی یەکەم) ببوە پاشا، شەڕی دەست پێکرد. رۆتبیل لەموسوڵمانەکان ترسابو. کاتێك عەبدالله گەیشتە شاری بوست، رۆتبیل پەیك و پەیامی نارد و پێشنیاری ئاشتی کرد. ئەو یەك هەزار درەمی دا و چەندین کەنیز و کۆیلەی بەدیاری بۆ رەوانە کرد. عەبدالله رازی نەبو چونکە پیاوێکی خۆپەسەند بو. وتی: ئەگەر هەیوانێك لەدارایی و زێر و زیو پڕبکەن، چ باشتر و گەرنە بەئاشتی رازی نابم. رۆتبیل رێگەی بۆ کردەوە و لەقولایی شارەکەدا ڕۆچو. دواتر دەروازە و رێڕەوەکانی لێ بەست. عەبدالله خوازیار بو دەست لەخۆی و خەڵکەکەی هەڵبگرێت و هیچ نەدات. رۆتبیل رازی نەبو و وتی: سێسەد هەزار درەم وەك بەهای ئاشتی وەربگرێت و پەیمان و سوێند بۆ ئێمە بخوات تا ئەو کاتەی من فەرماندارم هێرش نەکاتە سەر سەرزەمینەکانی ئێمە و کاولکاری دروست نەکات. عەبدالله بەناچاری رازی بو. هەواڵی ئەم کارە بە عەبدولمەلیك گەیشت و ئەوی لەسەر کار لابرد.

فەرمانداری حەسان کوڕی نوعمان لەئەفریقیە

ئێمە بەفەرمانداری زوهەیر کوڕی قەیس لەکاتی گێڕانەوەی روداوەکانی ساڵی ٦٢/ ٦٨١ زایینی ئاماژەماندا. کوژرانی ئەو لەساڵی ٦٩/٦٨٩ زایینی بو. کاتێك کوژرا، عەبدولمەلیك و موسوڵمانان کوژرانی ئەویان بەگەورە زانی و ئەم کارە بوەهۆی خەمباری عەبدولمەلیك. کێشە و گرفتاریەکانی نێوان خۆی و کوڕی زوبەیر ئەوی لەسەر قاڵ بون بەکاروباری ئەفریقیە دورخستەوە. کاتێك کوڕی زوبەیر کوژرا و موسوڵمانان بۆ فەرمان بردن لەو یەکیان گرت، سوپایەکی گەورەی ئامادە کرد و فەرماندەیی ئەم سوپایە و ئەفریقیەی بەحەسان کوڕی نوعمانی غەسانی سپارد و ئەوانی لەم ساڵەدا رەوانە کرد. هیچ کات سوپایەکی هاوشێوەی ئەم سوپایە روی نەکردبوە ئەفریقیە.

کاتێك گەیشتە قیروان، خۆی بۆجەنگ ئامادە کرد و لەوێوە بەرەو کارتاژ بەڕێکەوت. خاوەنەکەی گەورەترین پاشای ئەفریقیە بو. موسوڵمانان هیچ کات شەڕیان لەم سەرزەمینە نەکردبو. کاتێك گەیشت، سوپایەکی گەورە وبێ کۆتایی لەرۆمیەکان و بەربەریەکان بینی، گەمارۆی خستە سەریان و شەڕی لەگەڵ کردن و زۆر لەوانی کوشتار کرد. کاتێك ئەمەیان بینی، بۆ هەڵاتن هاودەنگ بون. سوار کەشتیەکانی خۆیان بون، دەستەیەك رویان کردە سیسیل و دەستەیەك بەرەو ئاندۆلۆس بەڕێکەوتن. حەسان بەزۆری شمشێر ڕۆشتە ناو ئەوشارە و ژمارەیەکی زۆری بەئەسیری گرت و تاڵانی کرد و کوشتاری کرد و سوپاکەی بۆ دەوروبەری ئەو دیارە رەوانە کرد. ئەوان لەترسا ملکەچی بون و ئەو فەرمانیدا تا ئەتوانن لەکارتاژ کاولکاری بکەن.

دواتر بیستی کە رۆمیەکان و بەربەریەکان بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئەو لە بنزرت و سەتفورە (دو شاری ئەو سەرزەمینە) کۆبونەوە. بەڕێکەوت و شەڕی لەگەڵ ئەوان دەستپێکرد. ئەوانی بەبەهێز و خۆڕاگر بینی. موسوڵمانان لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگریان کرد. بەسەر شارەکانی ئەواندا زاڵبون و رۆمیەکان شکستیان خوارد و موسوڵمانان ژمارەیەکی زۆر لەوانیان کوشتار کرد. حەسان هیچ سەرزەمینێکی بەجێنەهێشت مەگەر ئەوەی لەژێر سمی ئەسپەکانی خۆی و سوپاکەی کاولی کرد. تێکشکاوە رۆمیەکان پەنایان بۆ شاری باجە برد و لەوێ خۆیان حەشاردا. بەربەریەکان لەشاری بونە. حەسان بۆ قیروان گەڕایەوە چونکە برینداەکان لەناو سوپاکەی فراوان ببون. چەند رۆژێك مایەوە تا برینداەکان چاك بونەوە.

کاول کردنی ئەفریقیە

کاتێك خەڵك ئاشتیان کرد، حەسان کوڕی نوعمان وتی: من بۆ لای گەورەترین پاشا لەپاشماوەی شاکانی ئەفریقیە رێنوێنی بکەن. ئەویان بۆ لای ژنێك رێنوێنی کرد کە فەرمانڕەوای ئەفریقیە بو و بەناو و نیشانی ژنی (دین پیشە) دەناسرا. هەواڵی لەجیهانی غەیبەوە بەوان دەدا و لەبەر ئەمە بە دین پیشە ناویان دەبرد. ئەو بەنەژاد بەربەری بو. لەکوێستانەکانی ئەوراس ژیانی بەسەر دەبرد. بەربەریەکان دوای کوژرانی کوسەیلە بۆ فەرمان بردن لەو هاودەنگ ببون. حەسان لەخەڵکی ئەفریقیە سەبارەت بەدین پیشە پرسیاری کرد و ئەوان بەگەورەیان زانی و پێگەکەیان بەرز نرخاند. پێیان

وت: ئەگەر دین پیشە بکوژیت، بەربەریەکان ناسازگاری تۆ ناکەن بەڵکو هەمویان دەبنە فەرمانبرداری تۆ. ئەو بەرەو لای دین پیشە بەڕێکەوت. کاتێك لێی نزیك کەوتەوە، ژن قەڵای باغایەی وێران کرد بەگومانی ئەوەی حەسان خوازیار و بەدوای قەڵاکاندا دەگەڕێت. حەسان گرنگی بەم کارە نەدا و روی لەژنە کرد. لەقەراغ روباری نینی روبەروی یەك بونەوە و گەورەترین شەڕیان دەست پێکرد کە خەڵك تا ئەو سەردەمە بینیبویان. موسوڵمانان شکستیان خوارد و دەستەیەکی فراوان لەوان کوشتار کران و دەستەیەکیان بەئەسیری گیران کەژن ئەوانی ئازاد کرد جگە لەخالید کوڕی یەزیدی قەیسی کە سەروەرێکی بوێر بو و ژن ئەوی وەك منالی خۆی هەڵگرتەوە.

حەسان بەرێکەوت تا لەئەفریقیە دورکەوتەوە و نامەی بۆ عەبدولمەلیك نوسی و لەروداوەکان ئاگاداری کردەوە. عەبدولمەلیك فەرمانیدا لەوێ بمێنێتەوە تا فەرمانی پێدەگات. ئەو بۆ ماوەی پێنج ساڵ لەشاری بەرقە مایەوە. لەوکاتەدا ئەوێیان بەکۆشکەکانی حەسان ناودەبرد و تا ئێستایش بەو ناوە بەناوبانگە. ژن سەراسەری ئەفریقیەی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و بەشێوەیەکی خراپ لەگەڵ خەڵکەکەی هەڵس و کەوتی کرد و ستەمی فراوانی بەسەر ئەواندا سەپاند.

دواتر عەبدولمەلیك سوپا و سامانی بۆ رەوانە کرد و فەرمانی پێدا بەرەو ئەفریقیە بەرێکەوێت و لەگەڵ ئەو ژنەدا شەڕ بکات. حەسان بەنهێنی پەیکێکی بۆ خالید کوڕی یەزید رەوانە کرد کە لای ژنەکە ژیانی بەسەر دەبرد. داوای هەواڵ و چۆنیەتی بارودۆخی دەکرد. خالید بۆی نوسی کە بەربەریەکان بڵاوبونەتەوە. داوای لێکرد پەلە بکات و زوتر خۆی بگەیێنێت. نامەیەکی نوسی و لەناو لەتە نانێك شاردیەوە. نێردراو گەڕایەوە. ژن هاتەدەر و بەردەوام دەیوت: پاشایەتی لەنێوان ئەوەی دەیخۆن، لەناوچو. بەدوای نێردراودا گەڕان بەڵام نەیاندۆزیەوە. ئەو گەیشتە حەسان و بینی نامەکە لەئاگردا سوتاوە. بۆ لای خالید گەڕایەوە و سەرلەنوێ نامەکەی نوسیەوە و ئەم جارەیان لەناو زینەکەی شاردیەوە.

حەسان بەرێکەوت و کاتێك ژن لەهاتنی ئەو ئاگادار بویەوە، وتی: عەرەبەکان سەرزەمین و زێڕ و زیویان دەوێت و ئێمە کێڵگە و لەوەڕگاکانمان. بۆچونم وایە دەبێت ئەفریقیە وێران بکەین تا ئەم وەحشیانە بەتەواوەتی لێی هیوابڕاو ببن. ژن سوپاکەی خۆی بڵاو کردەوە تا هەمو شارەکان وێران و خاپور بکەن. شارەکانیان وێران کرد و قەڵاکانیان

روخاند و سامانەکانیان تالآن کرد. ئەمە یەکەم وێرانی ئەفریقیە بو.
کاتێك حەسان لەشارەکان نزیك کەوتەوە، دەستەیەك لەرۆمیەکان چاویان پێی کەوت و داوای هاوکاری وپشتیوانی و لەستەمی ژنەکە سکالآیان کرد. ئەو لەم کارە شادمان بو و بەرەو قابس بەرێکەوت. خەڵکەکەی بەسامانی زۆرەوە پێشوازیان لێکرد. پێشتر لەبەرابەر فەرماندارەکانی خۆیان خۆراگریان دەکرد و لەقەلآکاندا سەنگەریان دەگرت. کەسێکی وەك جێگری خۆی لەو ناوچەیە دەستنیشان کرد و بەرەو قەفصە بەرێکەوت تا رێگەکەی نزیك بکاتەوە. خەڵکەکەی ملکەچی فەرمانەکانی بون و ئەو بەسەر قەستیلیە زاڵبو و نەفزاوەی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە.
ژنی دین پیشە لەهاتنی ئەو ئاگادار بویەوە. دو منالەکەی خۆی و خالیدی بانگ کرد و بەوانی وت: من دەکوژرێم، بڕۆنە لای حەسان و ئەمان بۆ خۆتان وەربگرن. ئەوان رۆشتنە لای حەسان و لەگەڵ ئەو مانەوە. حەسان بەرەو لای ژنەکە رەوانە بو. هەردولا روبەروی یەك بونەوە و شەڕێکی قورسیان دەست پێکرد. کوشتار بەرادەیەك فراوان بوکە خەڵك گومانی لەناوچونی سەراسەریان دەکرد. خوا سەرکەوتنی بەموسوڵمانان بەخشی. بەربەریەکان شکستیان خوارد و کوشتار کران. ژنەکە هەڵات کە گرتیان و سەریان بڕی.
بەربەریەکان داوای ئەمانیان لەحەسان کرد. حەسان ئەمانی پێبەخشین و پەیمانی لێوەرگرتن کە لەوان سوپایەك بەرابەر لەگەڵ دوانزە هەزار شەڕکەری موسوڵمان بێت و هاورێ لەگەڵ ئەو شەڕی دوژمنەکانی بکەن. ئەوان رازی بون و حەسان دو منالی ئەو ژنەی کردە فەرماندەیان. دواتر ئیسلام لەناو بەربەریەکان بڵآوبویەوە و حەسان لەمانگی رەمەزانی ئەم ساڵە/ ژانویەی ٦٩٤ زایینی بۆ قیروان گەڕایەوە و لەوێ نیشتەجێ بو و کەس شەڕی لەگەڵ نەکرد تا عەبدولەلیك مرد.
کاتێك وەلید کوڕی عەبدولەلیك هاتەسەر کار، مامەکەی خۆی، عەبداللە کوڕی مەروانی وەك فەرمانڕەوای ئەفریقیە دەستنیشان کرد و لەساڵی ٨٩/ ٧٠٨ زایینی موسا کوڕی نوصەیری وەك کارگوزاری خۆی هەڵبژارد کە دواتر بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین.
واقدی بەمشێوە دەگێڕێتەوە کە ژنی دین پیشە بۆ تۆڵەی کوژرانی کوسەیلە شۆڕشی کرد و سەراسەری ئەفریقیەی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و ستەمکاری لەناو خەڵکدا بڵآو کردەوە و کارە قێزەونەکانی ئەنجامدا. موسوڵمانان دوای کوژرانی زوهەیر کوڕی قەیس لەساڵی ٦٧/٦٨٦ زایینی زیانی زۆریان بەرکەوت. لەبەر ئەمە، عەبدولەلیك، حەسان کوڕی

نوعمانی بەسوپایەکی گەورە ڕەوانەی ئەفریقیە کرد و ئەو مەبەستی کوشتنی ئەو ژنەی کرد. شەڕ دەستی پێکرد و موسوڵمانان شکستیان خوارد و دەستەیەکی فراوان لەوان کوشتار کران. حەسان شکستی خوارد و بۆ پانتاییەکانی بەرقە گەڕایەوە و تا ساڵی ٧٤/ ٦٩٣ زایینی لەوێ مایەوە. عەبدولەلیك سوپایەکی گەورەی بۆ هاوکاری کردنی ئەو ڕەوانە کرد وفەرمانی پێدا مەبەستی کوشتنی ئەو ژنە بکات. ئەو شەڕی لەگەڵ ئەو ژنە دەستپێکرد و کوشتی و منداڵەکانی لەناو برد وبۆ قیروان گەڕایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك ژنەکە کوژرا، ئەو بێ درەنگ بۆ لای عەبدولەلیك گەڕایەوە و کەسێکی بەناوی ئەبو صالح وەك جێگری خۆی دیاری کرد. ئێستا (نشینگەی ساڵح) بەناوی ئەوەوە ناودەبرێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕوداوێك

لەم ساڵەدا حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی حەجی لەگەڵ خەڵك کرد. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی مەدینە، عەبداللە کوڕی قەیس کوڕی مەخرەمە بو، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە شوریەح و بەسرە هشام کوڕی هوبەیرە.

دەستەیەك دەڵێن: عەبدولەلیك لەم ساڵەدا حەجی عەمرەی کرد. ئەمە ڕاست نیە.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی مەروان بۆ شەڕی هاوینە لەگەڵ ڕۆمیەکان لەشکرکێشی کرد و لەقولایی سەرزەمینی ئەوان پێشڕەوی کرد تاگەیشتە ئاندۆلییە.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: جابر کوڕی سەمورە، لەکاتی فەرمانڕەوایی بشر کوڕی مەروان لەکوفە، ئەبو جۆحەیفە لەکاتی فەرمانڕەوایی بشر کوڕی مەروان لەکوفە، عەمرۆ کوڕی مەیمونی ئەودی کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٦٩٤/٧٥ زایینی مرد، ئەو ڕۆژگاری جاهلی بینیبو و تەمەنێکی درێژی پێبڕابو. عەبداللە کوڕی عوتبە کوڕی مەسعود لەکارگوزارانی عومەر کوڕی خەتاب کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٧٢/ ٦٩٣ زایینی مرد. عەبدولرەحمان کوڕی عوسمانی تەمیمی لەیارانی پێغەمبەر، محەممەد کوڕی حاتب کوڕی حارسی جومەحی لەسەرزەمینی حەبەشە لەدایك بو و هێنایانە لای پێغەمبەر، ئەبوسەعید کوڕی موعلی ئەنساری، ئەوس کوڕی زەمعەجی کوفی.

ڕوداوەکانی ساڵی حەفتا وپێنجی کۆچی (٦٩٤ زایینی)

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی مەروان شەڕی هاوینەی کرد و ئەمە لەکاتێکدا بو ڕۆمیەکان لەلایەن مەرعەشەوە هێرشیان کرد.

فەرمانداری حەجاج کوڕی یوسف لەعێراق

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیک، حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی وەك فەرمانداری عێراق (بێ خوراسان و سیستان) دەستنیشان کرد. عەبدولمەلیك کاتێك هەواڵی دەستنیشان کردنی ئەوی ڕەوانە کرد کە لەمەدینە بو. فەرمانی پێدا بەرەو ئەو ناوچەیە بەرێکەوێت. حەجاج لەگەڵ دوانزە پیاوی خاوەن ئەزمون، سوار لەسەر ئەسپە تیژپێکان، بەرێکەوت و لەکاتی نیمەڕۆدا بەشێوەیەکی لەناکاو ڕۆشتە ناو کوفە. بشر کوڕی مەروان، موهەلیبی بۆ شەڕی خەواریج ڕەوانە کردبو. حەجاج کارەکانی خۆی لەمزگەوتەوە دەست پێکرد. ڕۆشتە سەر تەختی وتاردان. دەستارێکی سوری لەخەز لەسەر ئاڵاندبو و روخساری خۆی پێ داپۆشیبو. وتی: خەڵك کۆبکەنەوە. گومانیان کرد خۆی و هاورێکانی لەخەواریجن و ئەو لەسەر تەختی وتاردان چاوەڕوانی هاتنی خەڵکانی دەکرد. خەڵك مەبەستی ئەویان کرد. ئەوان کۆبونەوە و ئەو بێدەنگ بو و بێدەنگیەکەی درێژەی کێشا. محەممەد کوڕی عومەیر دەستی پڕ کرد لەخۆڵ و ویستی تێیگرێت. وتی: خوا بیکوژێت، چونکە کەر و قێزەون و ناحەزە. سوێند بەخوا گومانم وایە هەواڵەکەی هاوشێوەی روخساری بێت. کاتێك حەجاج دەستی بەقسە کردن کرد، خۆڵەکە لەدەستی ڕژایەخوار و نەیدەزانی چ بەلایەکی بەسەر دێت. دواتر حەجاج روخساری خۆی ئاشکرا کرد و وتی:

انا ابن جلا و طلاع الثنايا   متى اضع العمامة تعرفونى

یانی: من کوڕی بەرەبەیان و کەسێکم بەسەر بەرزی و نزماییەکاندا هەڵدەگەرێم. کاتێك دەستارەکەم هەلگرم و روخسارم ئاشکرا بکەم، بەباشی دەمناسن.

سوێند بەخوا بەدوای زیاندا دەگەرێم و لەشوێنی خۆی جێگیری دەکەم و بەهاوتای خۆی سزا و پاداشت دەدەم. بەباشی دەزانم هەندێ کەس پێگەیشتوە و کاتی چنینەوەی ئەوان نزیك بۆتەوە. خوێن دەبینم کە لەسەر دەستارەکان تا سەر ریش دەستی بەبارین کردوە. من بۆ ڕشتنی ئەم خوێنانە قۆڵم هەڵکردوە.

هذا اوان الحرب فاشتدی زیم　　قد لفها اللیل بسواق حطم

لیس براعی ابل و لاغنم　　و لا بجزار علی ظهر وضم

یانی: ئێستا کاتی شەڕ هاتوە، کەواتە بۆ جەنگ، ئامادەبەن، شەو لەناو لۆق درێژێکدا کۆی کردۆتەوە کە هەر شتێك لەسەر رێگەی خۆی ببینێت، پێشێلی دەکات. نە لەوەرێنەری وشترە نە مەڕ و نە بکوژی قوربانیەکان لەسەر پێست یا قوماشێك کە گۆشت لەخاك دور کاتەوە.

دواتر وتی:

قد لفها اللیل بعصلبی　　اروع خراج من الدوی

مهاجر لیس باعرابی

لیس اوان بکرة الخلاط　　جاءت به و القلص الا علاط

تهوی هوی سابق الغطاط

یانی: شەو لەخۆیەوە ئالاَندی و تەسلیمی پیاوێکی سەرسەختی کرد، ئازایەکی جوان روخسار کە لەناو هاواری شەڕکەران بەسەرفرازیەوە دێتەدەر، کۆچکەری رێگەی خوایە و بیابانگەڕ نیە. لەکاتی جوت بونی وشتری گەنج لەناو خەڵکان یا گۆڕەپانی وشتری تیژپێی بێ ناو و نیشان نەهاتوە، ئەو بۆ فڕاندی نێچیر، وەك مەلی ئاگرخۆرە، لەناکاو لەئاسمانەوە هێرش دەکاتە سەر زەوی.

سوێند بەخوا ئەی عێراقیەکان، ئەهاوشێوەی هەنجیر دەمگوشن نەك وەك ترسنۆکەکان تەپڵ لێدەدەن کە هەڵبێم. ئەوەی کردم، بەپێی وشیاریەکی سەراسەری بو چونکە من مەبەستی دورترین نیشانەکانم کرد. دواتر ئەم ئایەی خوێندەوە: خوا بۆ ئێوە لەشارستانێك داستانێکی گێرایەوە کە ئارام و ئاسودەبو و رۆزیەکەی بەشێوەیەکی فراوان لەهەمو لایەکەوە دەگەیشت. ئەم شارە بەنازەکانی خوا ناباوەڕ بو و خوا جل و بەرگی برسیەتی و ترسی لەبەر کردن چونکە هەمو خەڵکەکەی تاوانبار و خراپەکار بون (نحل/ ١٦/ ١١٢) ئێوە ئەو خەڵکانەن و هاوشێوەی ئەو خەڵکانەن. سەروەری باوەڕداران عەبدولمەلیك کوڕی مەروان تیردانی خۆی کردەوە و تیرەکانی تاقی کردەوە و منی بەبەهێزترینیان بینی. منی رەوانە کرد و مەبەستی سینە و جەرگی ئێوەی کرد. ئێوە خەڵکانێکی ستەمکار و خراپەکار و ناسازگار و دو روو و دو رەنگ لەکردارن. درەنگانێکە

بەرێگەی زیاندا دەڕۆن و بناغەی ئایینە گومڕاکەرەکانتان داناوە. بگەڕێنەوە بۆ سەر ڕێگەی ڕاست. سوێند بەخوا ڕیسواتان دەکەم و شەرابێکی تاڵتان دەرخوارد دەدەم تا لەکاتی خۆیدا شیر بدەن. ئێوە هاوشێوەی دار لەگەڵ ئاگر سازگار دەکەم و وەك دار دڕکاویەکان دەتانبڕم تا دەستەمۆ ببن. هاوشێوەی وشترە یاخیەکان لغاوتان دەکەم تا سەرکێشی لەبیر بکەن و یاخیگەری پشت گوێ بخەن. لەناو هاوەندا دەتانکوتم تا نەرم ببن. سوێند بەخوا هیچ بەڵێنێك نادەم جگە لەوەی بتانگەڕێنمەوە بۆ سەر ڕێگەی ڕاست و هیچ ئەندازەیەك ناگرم تا چاکسازی لەناو ئێوەدا سەقامگیر بکەم. من لەزیانی ئەم داروودەستانە ئاسودە بکەن. هەر کەسێك سوار دەبێت، بەتەنیای سوار بێت. سوێند بەخوا باوەش بۆ دادپەروەری دەکەنەوە و لەهێرش بردن دەست هەڵدەگرن. گفتوگۆ پشت گوێ دەخەن و تۆ دەڵێیت و ئەو دەڵێت و فلان کەس لەفیسارە کەس ئەو داستانە بۆ من دەگێڕێتەوە، پشت گوێ دەخەن وەگەرنەبۆ هەر پیاوێك لەجەستەی خۆیدا دەبێتە هۆکاری سەرقاڵی! ئێوە لەکوێن و ئەوێ کوێیە؟ سوێند بەخوا لەسەر ڕاستی و دروستی سەقامگیر دەبن یا بەشێوەیەك شمشێر دەخەمە ناوتان کە ژنان بێوە بکات و منداڵەکانتان بێ باوك تا لەناسازگاری خۆتان بەدور بگرن. ئەگەر گوناح بۆ گوناحکار ڕەوا دەبو، باج کۆنەدەکرایەوە و هیچ دوژمنێك سەرکوت نەدەکرا و سنورەکان دەپچڕان. ئەگەر خەڵك بەزۆر بۆ گۆڕەپانی شەڕ نەبەن، بەرەزامەندیەوە ئەو کارە ناکەن.

بیستومە موهەلیبتان لەشەڕ بەجێهێشتوە و گوناحکار و ناسازگار بۆ شارەکەی خۆتان گەڕاونەتەوە. سوێند بەخوا تا سێ ڕۆژیتر کەس لەسوپاکەی بەدور نابینم مەگەر ئەوەی خوێنی بڕێژم و ماڵەکەی وێران و سامانەکەی تالآن بکەم.

دواتر فەرمانیدا و نامەی عەبدولەلیکی بۆ خەڵکانی کوفە خوێندەوە. کاتێك وتی: دوای پاڕانەوە بۆ دەرگای خواوەند، سلآو لەئێوە، من سوپاسی خوا دەکەم.... حەجاج وتی: بێدەنگ بە. وتی: ئەی ئەو خەڵکەی شیاوی داردەستن! سەروەری باوەڕداران سلآو لەئێوە دەکات و کەس وەڵام ناداتەوە! کاتێك دوبارە وتی: سلآو لەئێوە. هەمویان وتیان: سلآو و خۆشەویستی و پیرۆزیەکانی پەروەردگار لەسەروەری باوەڕداران.

دواتر گەڕایەوە بۆ ماڵ و هیچی بەوتارەکەی زیاد نەکرد. گەورەکانی بانگ کرد و وتی: خەڵکان پەیوەستی موهەلیب بکەن و هەواڵی گەیشتنیان بهێنن. لە ماوەی ئەم زەمانەدا،

دەرگاکانی پرد شەو و ڕۆژ کراوە بێت تا کاتی دیاریکراو بکات.

کاتێك سێیەم ڕۆژ گەیشت، بانگی تەکبیری لەبازار بیست. ڕۆشتە مزگەوت و لەسەر تەختی وتاردان دانیشت و وتی: ئەی خەڵکانی عێراق، ئەی ناسازگاران و خراپەکاران، تەکبیرم بیست بەڵام نەك هاوشێوەی ئەو تەکبیرەی بۆ ڕەزامەندی خوا بێت بەڵکو لەترسا هێناتانە سەر زمان. بەباشی دەزانم دەستەیەکی نەزان و گێژن کە بۆ بەرەڵایی و رابواردن دانیشتون. ئەی منداڵەکانی کەنیزی پەست، ئەی بەندەکانی داردەست، ئەی کوڕانی بێوەژنان! ئایا کەسێك لەئێوە نیە کەمێك چاوەڕوان بێت، بتوانێت پارێزگاری لەخوێنی خۆی بکات و جێگە پێی خۆی بناسێتەوە؟ سوێند بەخوا بڕیارمدا بەڵایەك بەسەر ئێوەدا بێنم بۆ رابردوتان سزا بێت وبۆ داهاتوتان ئامۆژگاری.

لەم کاتەدا عومەیر کوڕی زابی حەنزەلی تەمیمی هەستا و وتی: خوا فەرمانداری ئێمە بپارێزێت، من پیاوێکی بەتەمەن و ئەم کوڕەی من گەنجە. حەجاج وتی: ئەمە باشتر لەباوکی خۆیەتی. دواتر پرسی: تۆ کێیت؟ وتی: عومەیر کوڕی زابی. حەجاج وتی: ئایا وتارەکەی دوێنەکەی ئێمەت نەبیست؟ وتی: بەڵێ. حەجاج وتی: ئایا تۆ ئەو کەسە نیت شەڕت دژی عوسمان کوڕی عەففان کرد؟ وتی: بەڵێ. حەجاج وتی: ئەی دوژمنی خوا، بۆ لەجێگەی عوسمان نەڕۆشتیت؟ چ شتێك بۆ ئەو کارە پاڵی پێوەنایت؟ وتی: عوسمان، باوکمی خستە زیندان کەپیرەپیاوێکی بەتەمەن بو. حەجاج وتی: مەگەر تۆ نەبویت کە وتت:

همت ولم افعل و كدت و ليتني ترکت علی عثمان تبکی حلائله

یانی: مەبەستی کارێکم کرد و نەمکرد. نەوەندەی نەمابو ئەنجامی بدەم. خۆزگە عوسمانم بەشێوەیەك دەکوشت کە ژنان شین و ڕۆڕۆی بۆ بکەن.

دەستەیەك داستانی کوژرانی ئەو بەم شێوەیە دەگێڕنەوە: عەنبەسە کوڕی سەعید کوڕی عاص بەحەجاجی وت: ئایا ئەم پیاوە دەناسیت؟ وتی: نە. وتی: ئەو یەکێك لەبکوژەکانی عوسمانە. حەجاج وتی: ئەی دوژمنی خوا، بۆ لەجێگەی سەروەری باوەڕداران نەکوژرایت (نەڕۆشتیت). دواتر فەرمانیدا و ئەویان کوشت. فەرمانی بەجارچیەکدا کە جاڕیدا: ئاگاداربن کە عومەیر کوڕی زابی بانگەوازەکەی ئێمەی بیستبو و دوای سێ ڕۆژ هات. لەبەر ئەمە فەرمانی کوشتنی ئەومان دەرکرد. ئەمان لەسەر سوپاکەی موهەلیب

هەڵگیراوە ئەگەر ئەمشەو رەوانە نەبن.

خەڵك ڕۆشتنەدەر و لەژێر پردەکە کۆبونەوە. گەورەکان ڕۆشتنە لای موهەلیب کە لەرامهورموز بو. نامەیان لێوەرگرت کە پەیوەستی سوپاکەی ئەوبون. موهەلیب وتی: ئەمڕۆ پیاوێکی نێر گەیشتۆتە عێراق. ئەمڕۆ شەڕ لەگەڵ دوژمن دەستی پێکردوە.

کاتێك حەجاج عومەیر کوڕی زابی کوشت، ئیبراهیم کوڕی عامری ئەسەدی چاوی بە عەبدالله کوڕی زەبیر کەوت. پرسیاری بارودۆخی لێکرد. عەبدالله وتی:

اقول لابراهيم لما لقيته	ارى الامر اضحى منصبا متشعبا
تجهز و اسرع فالحق الجيش لا ارى	سوى الجيش الا فى المهالك مذهبا
نخير فاما ان تزوران ابن ضابى	عميرا و اما ان تزور المهلبا
هما خطتا خسف نجاوك منهما	ركوبك حوليا من الثلج اشهبا
فحال و لو كانت خراسان دونه	راها مكان السوق او هى اقربا
فكائن ترى من مكره الغز و مسمرا	تحمم حنو السرج حتى تحنبا

یانی: کاتێك چاوم بەئیبراهیم کەوت، پێم وت: دەبینم ئەم کارە چەندین لقی لێبۆتەوە و گرفتاریەکان وەك هەڵۆیەکی راوچی لەئاسمانەوە دەبارن. خۆت بۆ شەڕ ئامادە بکە و پەلەکە چونکە من هەمو شوێنێك جگە لەلەشکرگەکەی موهەلیب بەشوێنی لەناوچون دەبینم. یەکێك لەم دوکارە هەڵبژێرە: یادیدار لەگەڵ عومەیر کوڕی زابی یا دیدار لەگەڵ موهەلیب. دوکاری شەرمێنەرن کەئەگەر دەتوانی هۆکارەکانی رزگاربونی خۆت لەوان بەدەست بێنیت دەبێت سوار چاروێیەکی تیژپێ ببیت کە هاوشێوەی بەفر سپی بێت. زەوی لەنێوان ئەو و سوپا جیایی دروست کرد بەلام ئەگەر بەئەندازەی خوراسان دوردەبو، بەنزیکی بازار یا نزیکتر لەوی دەبینی. زۆرن ئەو کەسانەی بەشوێنەکەی خۆیانەوە دەچەقن و خوازیاری شەڕ نین بەلام بەناچاری سوار چوارپێکەی خۆیان دەبن و بەشێوەیەك بەزینەوە دەلکێن کەپشتیان دەچەمێتەوە.

دەڵێن: گەیشتنی حەجاج لەمانگی رەمەزان/ ژانویەی ٦٩٥ زایینی بو. ئەو حەکەم کوڕی ئەیوبی سەقەفی وەك فەرمانداری بەسرە رەوانە کرد و فەرمانی پێدا کاروبارەکان لە عەبدالله کوڕی خالید دژوار بکات. ئەم هەواڵە بە خالید گەیشت کە بەسرەی چۆڵ کرد و لەجەلحا نیشتەجێ بو. خەڵکانی بەسرە بەرێیان کرد و ئەو هەزار هەزار درەمی لەناو

ئەواندا دابەش کرد.

حەجاج یەکەم کەس بو بۆخۆدزینەوە لەسوپا سزای کوشتنی دیاری کرد. شەعبی دەڵێت: لەرۆژگاری عومەر بەشێوەیەك بو کاتێك کەسێك لەشەڕ خۆی دەدزیەوە، دەستارەکەیان لەسەر هەڵدەگرت و لەناو خەڵکدا ریسوایان دەکرد. لەسەردەمی عەلی و عوسمانیش بەمشێوە بو. کاتێك مەصعەب هاتەسەر کار، وتی: ئەمە بەهای نیە. ئەو تاشینی سەر و ریشی پێ زیاد کرد. کاتێك بشر کوڕی مەروان هاتەسەر کار، فەرمانی دا کەسی لەم شێوەیە بەسەر پێوە رابگرن و بزمار بە بن پێیدا داکوتن و دەستەکانی بەدیوارەوە بدورن. هەندێ کات لەتاو ئازار دەمرد و هەندێ کەس بنی دەستی دەقڵیشا و لەمەرگ رزگاری دەبو. شاعیرێك لەمبارەوە وتی:

لو لا مخافة بشر او عقوبة   و ان ینوط فی کفی مسمار

اذا لعطلت ثغری ثم زرتکم   ان المحب لمن یهواه زوار

یانی: ئەگەر لەترسی سزا نەدەبو و نەدەترسام کە دو لەپی دەستم بەدیوارەوە دابکوتن، سنورەکانم بەجێدەهێشت و دەهاتمە سەردانتان، دڵبێزراو، بەردەوام سەردانی ئەو کەسانە دەکات کە خۆشی دەوێن.

کاتێك حەجاج هاتە سەر کار وتی: ئەمە گەمەیە. هەرکەس خۆی لەسوپاکەی بدزێتەوە، دەیکوژم.

فەرمانداری سەعید کوڕی ئەسلەم لەسێندو کوژرانی ئەو

لەم ساڵەدا عەبدولەلیك سەعید کوڕی ئەسلەم کوڕی زورعەی وەك فەرمانداری سیند دەستنیشان کرد. لەوێ معاویە کوڕی حارس و محەممەد کوڕی حارس عەلاقی دژی ئەو راپەرین و دەستیان بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت. حەجاج، موجاعە کوڕی سیعری تەمیمی رەوانەی سیند کرد کە دەستی بەسەر ئەو سنورەدا گرت و شەڕی کرد و چەندین ناوچەی لەکندابیل گرت. موجاعە یەك ساڵ دوای ئەوە لەموکران مرد. سەبارەت بەو وتیان:

مامن مشاهدك التی شاهدتها   الا یزیدك ژکرها مجاعا

یانی: هەمو ئەو شەڕانەی کردت، جگە لەمە هیچ دواهاتێکیان نەبو کەبەردەوام بیرکردنەوەی موجاعەیان بۆ تۆ زیاد کرد.

بزوتنەوەی خەڵکی بەسرە لەبەرابەر حەجاج

لەم ساڵەدا حەجاج لەکوفەوە بەرەو بەسرە بەرێکەوت و عوروە کوڕی موغەیرە کوڕی شەعبەی لەکوفە وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. کاتێك ڕۆشتە بەسرە، هاوشێوەی خەڵکانی کوفە قسەی بۆ کردن. ئەوانی ئاگادار کردەوە کە هەر کەس ببینیت دوای سێ ڕۆژ پەیوەستی سوپاکەی موهەلیب نەبوبێت، سزای دەدات. شەریك کوڕی ئەعومری یەشکوری ڕۆشتە لای. ئەو فیتقی هەبو. یەك چاوی بو و پەڕۆیەکی بەچاویەوە دەبەست. لەبەر ئەمە بە(چاوپەمو) بانگیان دەکرد. بەحەجاجی وت: خوا فەرماندارەکەی ئێمە بەهێز بکات. من فیتقم هەیە و کاتێك بشر کوڕی مەروان زانی، منی بەخشی. ئەمە بەخششی منە و بۆ گەنجینەی دەگەڕێنمەوە. حەجاج فەرمانیدا و ئەویان کوشت. لەبەسرە کەس لەسوپاکەی موهەلیب نەمایەوە مەگەر پەیوەستی بو. موهەلیب وتی: پیاوێکی نێر بۆ عێراق هاتوە. خەڵکان بەشێوەیەکی فراوان پەیوەستی ئەو دەبون بەشێوەیەك سوپاکەی گەورە و گەورەتربو.

دواتر حەجاج رویکردە گوندی رستق ئاوا کە لەوێوە تا شوێنەکەی موهەلیب هەژدە فەرسەخ بو. بەردەوام دەیویست پشتی موهەلیب بەخۆی بەهێز بکات. رۆژێك لەو گوندە وتارێکی پێشکەش کرد و وتی: ئەی خەڵکی دوشارەکە، ئێرە دەبێتە شوێنی ئێوە بۆ چەندین ساڵ و چەندین مانگ تا خوا دوژمنانی ئێوە لەناو دەبات. رۆژێکیتر وتاریدا و وتی: ئەو زیادەی کوڕی زوبەیر بەئێوە دەبەخشی، زیانبەخشە چونکە پیاوێکی بێدین و خراپەکار ئەنجامی داوە. ئێمە بەڕەوای نازانین. مەصعەب بەخششەکانی هەر کەسێکی بۆ سەد درەم زیاد کردبو.

عەبداللە کوڕی جارود هەستا و وتی: ئەم زیاد کردنە هی کوڕی زوبەیر نیە، لەلایەن سەروەری باوەڕداران عەبدولمەلیك کوڕی مەروان فەرمانی زیاد کرانەکە دراوە و بشر کوڕی مەروان بەئەنجامی گەیاند. حەجاج وتی: تۆ بۆ قسە دەکەیت! ئاگات لەسەرت بێت وەگەرنە لەجەستەتی جیا دەکەمەوە! عەبداللە وتی: بۆ؟ من چاکەی تۆم دەوێت و ئەمە قسەی زۆر لەخەڵکانە.

حەجاج دابەزی و یەك مانگ چاوەڕوانی کرد و باسی زیادەی بەخششەکەی نەکرد. دوبارە ئەو باسەی وروژاندەوە. عەبداللە کوڕی جارود وەك جاری پێشو، وتارەکەی

هێنایەوە سەرزمان. مەصقەلە کوڕی کەربی عەبدی (باوکی روقبە کوڕی مەصقەلە کە لەو حەدیس لەپێغەمبەر دەگێڕنەوە) هەستا و وتی: کۆمەڵانی خەڵك کەکۆیلەی رێبەرن، شیاو نیە وتاری شوانەکەی خۆیان بۆ ئەو بگەڕێننەوە. ئەوەی فەرماندار وتی، بیستمان و فەرمان دەبەین چ بمانەوێت چ نەمانەوێت. عەبدالله کوڕی جارود وتی: ئەی کوڕی ژنی جەرمەقانی! تۆ کارت بەم کارانە چیە! لەکەیەوە کەسێکی وەك تۆ شیاوە لەم شوێنانەدا قسە بکات.!

گەورەکان رویان لەعەبدالله کوڕی جارود کرد و وتەکانی ئەویان پشت راست کردەوە. هوزەیل کوڕی عومرانی بورجەمی و عەبدالله کوڕی حەکیم کوڕی زیادی موجاشعی و کەسانیتر وتیان: ئێمە لەگەڵ تۆ و یارانی تۆین. ئەم پیاوە دەست هەڵناگرێت تا ئەم زیادەیە کەم بکاتەوە. با لەگەڵ تۆ بەیعەت بکەین بۆ ئەوەی لەعێراق دەریبەڕێنین و نامەی بۆ عەبدولمەلیك بنوسین و داوای لێ بکەین کەسێکیتر وەك فەرمانداری ئێمە دەستنیشان بکات. ئەگەر رازی نەبو، ئەو لەسەر کار لادەبەین چونکە تا ئەو کاتەی خەواریج بونیان هەیە، لەئێمە دەترسێت. خەڵك بەنهێنی بەیعەتیان لەگەڵ کرد و سوێند و پەیمانیاندا و لەیەکتر پەیمانیان وەرگرت.

حەجاج ئاگادار بویەوە ئەوان لەسەر چ کارێك رێککەوتون. لەبەر ئەمە گەنجینەی پاراست. ئەمە لەمانگی رەبیع الثانی ساڵی ٧٦/ ژوئیەی ٦٩٥ زایینی رویدا. عەبدالله کوڕی جارود خەڵکی عەبدقەیسی لەژێر ئاڵاکانیان کۆکردەوە. خەڵکان ڕۆشتنەدەر تا حەجاج بەتەنیا مایەوە و جگە لەکەسانی نزیك و کەسانی بنەماڵەکەی کەس لەگەڵ ئەو نەمایەوە. پێش نیودڕۆ ڕۆشتنە لای. کوڕی جارود و هاورێکانی پردەکەیان پچڕاند. گەنجینەکەی حەجاج و کەرەستەکانی شەڕ لەپشتەوە بو. حەجاج، ئەعیەنی بۆ لای کوڕی جارود رەوانە کرد و پەیامیدا کە فەرماندار داوای تۆ دەکات. کوڕی جارود وتی: فەرماندار کێیە!، نا هیچ بەخێرهێنانێك شیاوی کوڕی ئەبو رەغال نیە. دەبێت بەدبەخت و ژێرکەوتو لەناو ئێمەدا بڕوات و گەرنە شەڕ لەگەڵ ئەو دەست پێدەکەین. ئەعیەن وتی: دەڵێت: ئایا شادمان دەبیت لەگەڵ خزم و هاورێکانت بکوژرێیت؟ سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، ئەگەر نەیێت خەڵکەکەت بەشێوەیەکی گشتی و کەسانی بنەماڵەکەت بەشێوەیەکی تایبەتی، دەکەمە وانەیەك بۆ داهاتوان. حەجاج ئەم

پەیامەی بۆ کوڕی جارود ناردبو. کوڕی جارود وتی: ئەگەرنێردراو نەدەبویت، دەمکوشتی، ئەی زادەی ژنی خراپەکارا فەرمانیدا و ئەویان بەشێوەیەکی ناشیرین دەرکرد.

خەڵك لەدەوری کوڕی جارود کۆبونەوە. ئەو لەگەڵ ئەوان بەرەو لای حەجاج بەڕێکەوت. مەبەستیان ئەوە بو دەریپەڕێنن و جیاواز لەوە شەڕ دەست پێبکەن. کاتێك نزیك کەوتنەوە، خێوەتەکەی ئەویان تالآن کرد و هەرچەندە توانیان مەڕومالآت و کالآکانی ئەویان ڕفاند. خەڵکانی یەمان هاتن و هاوسەرەکەی کچی نەعمان کوڕی بەشیری ئەنساریان برد. موزەریەکان هاتن و هاوسەرەکەیتری ئەویان یانی دایکی سەلە کچی عەبدولرەحمان کوڕی عەمرۆ برای سوهەیل کوڕی عەمرۆیان برد. کۆمەڵانی خەڵك ترسان. دواتر حەجاجیان ئازاد کرد و لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکرد.

غەزبان کوڕی قوبعەسەری بە کوڕی جارودی وت: پێش ئەوەی بەرخ بەسەر تۆدا نانی نیمەڕۆ بخوات، لەپێش ئەو نانی ئێواریّ بخۆ. نابینی دەستەیەکی زۆر لەخەڵکەکەی تۆ پەیوەستی ئەو بون؟ ئەگەر بەیانی بێت، هاورێکانی فراوان دەبن و هاورێکانی تۆ کەم! عەبداللە کوڕی جارود وتی: ئێواریّ نزیك بۆتەوە، بەرەبەیانی زو هێرش دەکەینە سەری.

عوسمان کوڕی قەتەن و زیاد کوڕی عەمرۆ عەتکی لەگەڵ حەجاج بون. زیاد فەرماندەی پاسەوانەکانی بەسرە بو. حەجاج بەم دوانەی وت: چی دەبینن؟ زیاد وتی: بۆچونی من وایە لەم خەڵکە بۆ تۆ ئەمان وەربگرم و تۆ بڕۆیت و پەیوەستی سەروەری باوەڕداران بیت چونکە خەڵك لەدەوری تۆ بڵاوەیان لێکردوە و من بەباشی نازانم بەم سوپاکەمە شەڕی ئەو سوپا گەورەیە بکەیت. عوسمان کوڕی قەتەنی حارسی وتی: بەڵام ئەمە بۆچونی من نیە. سەروەری باوەڕداران تۆی لەکارەکەیدا کردۆتە شەریك، تێکەڵاوی کردی، تۆی کردە ڕاوێژکاری خۆی و تۆی بەسەر کاروبارەکاندا زاڵ کرد. تۆ هێرشت کردە سەر کوڕی زوبەیر کەلەهەمو خەڵکان بەرێزتر بو. ئەوت کوشت و سەروەری باوەڕداران پاداشتێکی شیاوی پێ بەخشیتیت. سەروەری باوەڕداران تۆی کردە فەرمانداری حیجاز. دواتر تۆی وەك فەرمانداریّ دو شاری بەسرە و کوفە دەستنیشان کرد. ئێستا کە بەرەو ئارەزوەکانت دەڕۆیت و گەشتویتە شوێنی مەبەست، سوار وشترێك دەبیت و ڕێگەی شام

دەگریتەبەر! سوێند بەخوا ئەگەر ئەو کارەبکەیت، نە لای عەبدولمەلیك پێگەی ئێستات دەمێنێت، نەخۆت لەریسوابون و فەوتان دەپارێزیت. بۆچونم ئەوەیە شمشێرەکان بەدەستەوە بگرین و بەهاوکاری تۆ شەڕی ئەوان بکەین تا سەرکەوین یا پیاوانە بمرین. حەجاج وتی: بۆچونی راست ئەوەیە. ئەم ئامۆژگاریەی عوسمان کوڕی قەتەنی بیرمایەوە و لەوتەکانی زیاد کوڕی عەمرۆ کینەی بەدڵ گرت.

عامل کوڕی میسمەع هاتە لای حەجاج وتی: بۆ تۆ لەخەڵکان ئەمانم وەرگرتوە. حەجاج دەنگی خۆی بەشێوەیەك بەرز کردەوە تا خەڵکان بیبیستن، دەیوت: سوێند بەخوا ئەمانیان پێ نادەم تا هوزەیل کوڕی حەکیم بێننە لای من. کەسی بۆ لای عوبەید کوڕی کەعبی نەمیری رەوانە کرد و پەیامیدا: بۆ لای من وەرە و بمپارێزە. وەلامی دایەوە: ئەگەر بێیت بۆ لای من، دەتپارێزم. حەجاج وتی: نامەوێت ورێزت لێ ناگرم. کەسی بۆ لای محەممەد عومەیر کوڕی عوتارد رەوانە کرد و هەمان داواکاری لەگەڵدا باس کرد و هەمان وەلامی بیست. محەممەد زیادی کرد: من لەم کارەدا هیچ وشترێکی نێر یا مێچکەم پێنابرێت. کەسی بۆلای عەبداللە کوڕی حەکیمی موجاشعی رەوانە کرد و هەمان وەلامی بۆ گەڕایەوە.

عەباد کوڕی حوصەین لای کوڕی جارود و کوڕی هوزەیل و عەبداللە کوڕی حەکیم تێپەڕی کە لەسوچێکدا وەستابون و بەنهێنی لەگەڵ یەك قسەیان دەکرد. بەوانی وت: ئێمە لەگفتوگۆکەی خۆتان ئاگادار بکەنەوە. وتیان: دوربێت کە کەس لەبەنی حەبت نابێتە شەریکی گفتوگۆکانی ئێمە! ئەو تورە بو و هاوڕێ لەگەڵ سەد پیاوی شەڕکەر پەیوەستی حەجاج بو. حەجاج وتی: دوای هاتنی تۆ، ترسم نیە خەڵکان پەیوەستم ببن یا نەبن.

قەتیبە کوڕی موسلیم لەناو خەڵکەکەی لە(یحیی اعصر)کەوتە جموجۆڵ و وتی: سوێند بەخوا رێگە نادەم قەیس (یانی حەجاج) بکوژن یا سامانەکەی تالآن بکەن. ئەویش پەیوەستی حەجاج بو.

حەجاج لەژیان بێ هیوا ببو. کاتێك ئەوان هاتن، ئارامی پێبڕا. دواتر سەبرە کوڕی عەلی کەلابی و سەعید کوڕی ئەسلەم کوڕی زورعە هاتنە لای. سەعید سلآوی لێکرد و حەجاج لەخۆی نزیکی کردەوە. جەعفەر کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی میخنەفی ئەزدیش

پەیوەستی بو و میسمەع کوڕی مالگ پەیامی بۆ نارد کە: ئەگەر دەتەوێت پەیوەستی تۆ دەبەم و ئەگەر بخوازیت دەمێنمەوە و خەڵك لەشەڕ کردن لەگەڵ تۆ دوردەکەمەوە.
وەڵامی دایەوە: بمێنەرەوە و خەڵك لەشەڕ کردن لەگەڵ من دوربکەرەوە.
کاتێك ئەو خەڵکانە لای حەجاج کۆبونەوە کە بەوان دەیتوانی پارێزگاری لەخۆی بکات، هاتەدەر و سوپاکەی خۆی رێکخست. خەڵکان بەردەوام پەیوەستی دەبون. کاتێك بەرەبەیان بویەوە، بینی شەش هەزار پیاوی شەڕکەر لەدەوری کۆبونەتەوە. ئاماژەیان بەگێرانەوەی دیکەیش داوە. عوبەیدالله کوڕی زیاد کوڕی زەبیان وتی: بۆچونی راست چیە؟ وتی: بۆچونی راستت پشت گوێ خست کە غەزبان بیری خستیتەوە. پێش ئەوەی بەرخ لەسەر تۆ نانی نیمەڕۆ بخوات، نانی ئێواری بخۆ. ئێستا تەنیا خۆڕاگری ماوەتەوە.
کوڕی جارود داوای زرێیەکی کرد و بەپێچەوانەوە لەبەری کرد و ئەمەی بەخراپ لێکدایەوە. حەجاج هاوەڵانی خۆی بۆ شەڕ هاندا و وتی: فراوانی ئەوان نەبێتە هۆی ترسی ئێوە. خەڵك روبەروی یەك بونەوە. فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی کوڕی جارود هوزەیل کوڕی عیمران و فەرماندەی باڵی چەپ عوبەیدالله کوڕی زیاد کوڕی زەبیان. فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی حەجاج قوتیبە کوڕی موسلیم یا عەباد کوڕی حوصەین و فەرماندەی باڵی چەپ سەعید کوڕی ئەسلەم. کوڕی جارود لەگەڵ سوپاکەی خۆی هێرشی دەستپێکرد تا سوپاکەی حەجاجی بەجێهێشت. حەجاج گەڕایەوە و هێرشی کردەسەر. کاتژمێرێك شەڕیان کرد وئەوەندەی نەمابو سوپاکەی کوڕی جارود سەرکەوتن بەدەست بێنن. لەناکاو تیرێك لەتیرهاوێژێکی نەناسراو بەرکوڕی جارود کەوت و کوژرا. جارچیەکەی حەجاج ئەمانی بەخەڵك پێشنیارکرد جگە لەهوزەیل کوڕی عیمران و عەبدالله کوڕی حەکیم. فەرمانیدا شوێن هەڵاتوان نەکەون. وتی: شوێنکەوتنی خەڵك، نیشانەی سەرکەوتنێکی ناسازگار و ناپەسەندە. عوبەیدالله کوڕی زیاد کوڕی زەبیان شکستی خوارد وهەڵات. ئەو رۆشتە عەممان بۆ لای سەعید کوڕی عەیاز کوڕی جولەندی ئەزدی. بەسەعیدیان وت کە عەبدالله پیاوێکی خوێنرێژە، خۆت لەو بەدور بگرە. کاتێك کاڵکی تازە پێگەیشتو هاتە بازار، سەعید نیوە کاڵکێکی ژەهراوی بۆ عەبدالله نارد و وتی: ئەمە یەکەم کاڵکە کە هاتۆتە بازارەوە، نیوەیم خوارد ونیوەیم بۆ تۆ رەوانە کرد. عوبەیدالله کەمێکی خوارد و هەستی بەزیانەکەی کرد و وتی: دەمویست

بیکوژم، بەڵام ئەو دەستی پێشخست و منی کوشت.

سەری کوڕی جارود و هەژدە کەس لەگەورەکانی کوفەیان بۆ لای موهەلیب رەوانە کرد و ئەوانیان کرد بەسەری ڕمەکانەوە تا خەواریج ببینن و دڵ بەدژایەتیەکان خۆش نەکەن.

حەجاج، عوبەید کوڕی کەعب و محەممەد کوڕی عومەیر کوڕی عوتاردی خستە زیندان چونکە ئەم دوانە پەیامیان پێدابو کە: بۆ لای ئێمە وەرە تا بتپارێزین. غەزبان کوڕی قەبعەسەری خستە زیندان و وتی: تۆ بویت کە وتت: پێش ئەوەی بەرخ لەسەر تۆ نانی نیمەڕۆ بخوات، نانی ئێوارێ لەسەر ئەو بخۆ؟ غەزبان وتی: من لەوتەکەی خۆم سودم نەبرد و تۆ زیانت بەرنەکەوت. عەبدولمەلیك نامەی بۆ حەجاج نوسی وفەرمانی پێدا ئازادی بکات.

هاورێ لەگەڵ کوڕی جارود عەبدالله کوڕی ئەنس کوڕی مالکی ئەنساری کوژرا. حەجاج وتی: ئایا ئەمە سەیر نیە ببینم ئەنس خەڵك بۆ شەڕ دژی من هانبدات! کاتێك هاتە بەسرە، دەستی بەسەر سامانەکەی ئەودا گرت و کاتێك ئەنس ڕۆشتە لای، پێی وت: شوێنکەت پێ لێژ کردین و بەخێر نەهاتیت، ئەی کوڕی ژنی سرشت پیس! پیرێکی گومڕا کەبەردەوام ئاژاوە دەنێتەوە. جارێك لەگەڵ ئەبو تورابە، جارێك لەگەڵ کوڕی زوبەیر و جارێك لەگەڵ کوڕی جارود. سوێند بەخوا وەك لقی بڕاو پێستت دادەماڵم وەك داری دڕکاوی دەتبڕم. ئەنس وتی: مەبەستی فەرماندار کێیە؟ حەجاج وتی: تۆ، خوا زمانت لاڵ بکات. ئەنس گەڕایەوە و نامەی بۆ عەبدولمەلیك نوسی و لەحەجاج و هەڵس و کەوتی ئەو سکاڵای کرد. عەبدولمەلیك بۆ حەجاجی نوسی:

دوای سڵاو، ئەی کوڕی دایکی حەجاج، تۆ کۆیلەیەك بویت کە کۆمەڵێك کار بونە هۆی ئەوەی پێگەی تۆ بەرز بویەوە تا ئەوەی سنوری خۆتت بەزاند. ئەی زادە ژنی ئێوان تەنگ، ئەگەر کەمێك گوشارت بخەمەسەر، هاوشێوەی ئەوەی شێرەکان لەرێویەکانی دەکەن، بەشێوەیەك لەناوت دەبەم کە ئارەزو بکەیت لەناو قاچی دایکتەوە بگەڕێیتەوە بۆ ناو سکی. ئایا ڕۆژگاری باوك و باوکانت لەتایف بیرناهێنیتەوە کە بەردیان بەکۆڵ دەکێشا و لەدۆڵە وئەستێرەکان بەدەستی خۆیان چاڵیان هەڵدەکەند؟ ئایا ڕۆژگاری باوکت لەریسوایی و بەدبەختی و قوڕبەسەری بیرناهێنیتەوە؟ هەواڵیان بەسەرومری باوەڕداران

گەیاند کە هاوشێوەی کەسێکی خۆپەسەند چۆن هەڵس و کەوتت لەگەڵ ئەنس کوڕی مالك کرد. گومانی من ئەوەیە مەبەستی ئەوەت کرد ئاستی لێکۆڵینەوەی سەروەری باوەڕداران سەبارەت بەکاروبارەکانی خۆی بزانیب و تێ بگەیت تا چەندە دژایەتی تۆ دەکات تا لەتۆ خۆش دەبێت. ئەگەر دەبینی چاوپۆشی لەتۆ دەکات، یەکسەرە بەرەو روی دەرۆیت. نفرینی خوا لەتۆبێت کەپیاوێکی نیوەکوێریت، هەنگاوەکانت سست و لاوازن. ئەگەر گومانم لەوە نەدەکرد کە نوسەری نامەکە کەمێك زێدەڕۆیی کردوە، کەسێکی رەوانە دەکرد تا تۆ لەسەر تەخت لاببات و بتخاتە زیندانەوە. دواتر تەسلیمی ئەنست بکات تا فەرمانی پێویست سەبارەت بەتۆ بدات. رێز لەئەنس و بنەماڵەکەی بگرە و مافەکانی بەرەوا بزانە و خزمەتی ئەوت بۆ پێغەمبەر لەبیر بێت و لەدابین کردنی نیازەکانی کەمتەرخەمی مەکە. با هەواڵ بەسەروەری باوەڕداران نەگات کەجگە لەداوای لێخۆشبون کارێکیتر بەرابەر بەئەنس ئەنجام بدەیت چونکە کەسێك رەوانە دەکات تا پشتت بەقامچی رەش و شین بکات و رێزی تۆ بشکێنێت و دوژمنەکەت شادمان بکات. لەماڵەکەی خۆی برۆ سەردانی و شەرمەزار بگەرە لای. دەبێت بۆ سەروەری باوەڕداران بنوسێت کە لەتۆ رازی و رەزامەندە، ئەگەر خوا بیەوێت، ماڵئاوا.

نامەکەی بەئیسماعیل کوڕی عەبداللە موالی بەنی مەخزوم رەوانە کرد. ئیسماعیل نامەی سەروەری باوەڕدارانی بردە لای ئەنس کەخوێندیەوە. نامەی حەجاجی گەیاندە دەستی. حەجاج نامەکەی دەخوێندەوە و روخساری رەنگ بەرەنگ دەبو ولەناوچاوی عارەق دەباری. دەم بەدەم بەردەوام دەیوت: خوا سەروەری باوەڕداران ببەخشێت. دواتر حەجاج بەشێوەیەکی چاکە هەڵس و کەوتی لەگەڵ ئەنس کرد و رێزی گرت و داوای لێخۆشبونی کرد و وتی: ویستم عێراقیەکان بزانن ئەگەر کوڕەکەی تۆ کارێکی ئەنجامدا و من لەگەڵ تۆ و ئەو، ئەو هەڵس و کەوتە بکەم، بۆ سزادانی ئەوان بەپەلەترم.

ئەنس وتی: گلەییم نەبردە لای سەروەری باوەڕداران تا کاسەی سەبرم سەرڕێژ بو. گومانی ئەوەت کرد کە ئێمە خراپەکارانین لەکاتێکدا خوا ئێمەی بەئەنسار ناوبردوە. وات دەزانی ئێمە دوروو و دو رەنگین لەکاتێکدا دەرگای ماڵەکانی خۆمان بۆ پێغەمبەر ئاوەڵا کرد. بەزویی خوا لەنێوان من و تۆ داوەری دەکات چونکە ئەو توانای گۆڕانکاری هەیە. لای خوا راستی و دروستی تێکەڵ بەخواری و چەوتی نابن. گومانت کرد منت

کردە بیانوێك بۆ ترساندنی عێراقیەکان بەڵام ئەم کارە لەرێگەی رەوا کردنی ئەو شتانەوە بو کە خوا نارەوای کرد. خوا بەرەوای نەزانی تۆ ئەو هەڵس و کەوتە لەگەڵ من بکەیت. من دەسەڵاتم بەسەر تۆدا نەبو لەبەر ئەوە کارەکەی خۆم تەسلیم بەخوا و سەروەری باوەڕداران کرد و ئەو مافێکی بۆ من پاراست کە تۆ نەتبو. سوێند بەخوا ئەگەر مەسیحیەکان پیاوێك ببینین کە تەنیا یەك رۆژ خزمەتی عیسا کوڕی مریەمی کردبێت، بەشێوەیەك رێزی لێدەگرن کە تۆ نەتزانی لەگەڵ ئەوەی من دە ساڵ نۆکەری پێغەمبەری خوام کرد. سەرەرای هەمو ئەمانە، ئەگەر چاکە ببینم، سوپاسی خوا دەکەم و ئەگەر بەپێچەوانەوە بێت، خۆڕاگری دەکەمە پیشە، هەمیشە داوای هاوکاری لەخوا دەکەم.

حەجاج سامانەکەی کەدەستی بەسەردا گرتبو، بۆ ئەوی گەڕاندەوە.

شێری زەنگی و زەنگیانی هاورێی ئەو

لەدوایین رۆژەکانی فەرمانڕەوایی مەصعەب کوڕی زوبەیر، خەڵکانی زەنگ لەفورات کۆبونەوە، بەڵام لەژمارەدا فراوان نەبون. خراپکاریان کردو میوەی فراوانی خەڵکانیان لەناوبرد. کاتێك خالد کوڕی عەبداللە کوڕی خالد بوبە فەرمانداری بەسرە، ژمارەی ئەوان زیادی کردبو. خەڵك لەو بەڵای زەنگیەکان بەسەریاندا هێنابویان، سکاڵایان کرد. ئەو سوپایەکی ئامادە کرد. کاتێك هەواڵی بڵاوبونەوەی ئەوانی بیست، دەستەیەك لەوانی گرت و کوشتاری کرد.

کاتێك عەبداللە کوڕی جارود ئەو بەڵای بەسەرهات کە ئاماژەمان پێدا، خەڵکانی زەنگ بزوتنەوەکەی خۆیان دەستپێکرد و دەستەیەکی زۆر لەوان لەفورات کۆبونەوە و پیاوێك بەناوی ریاح بەنازناوی (شێری زەنگی)یان وەك رێبەر و فەرماندەی خۆیان هەڵبژارد. ئەوان خراپەکاریان ئەنجام دەدا. کاتێك حەجاج لەشەڕی کوڕی جارود تەواو بو، فەرمانی بە زیاد کوڕی عەمرۆ سەرکردەی پاسەوانەکانی بەسرەدا سوپایەك بۆ شەڕی ئەوان رەوانە بکات. ئەم کارەی کرد و سوپایەکی بەسەرکردایەتی حفص کوڕی زیاد رەوانە کرد کەئەوانیان تێکشکاند و کوڕەکەی ئەو حفص کوڕی زیادیان کوشت. دواتر سوپایەکیتری رەوانە کرد کە خەڵکانی زەنگی تێکشکاند و کوشتاری کرد و ئارامی بۆ بەسرە گەڕایەوە.

دەرپەڕاندنی خەواریج لەرامهورموزو کوژرانی کوڕی مێخنەف

کاتێك نامەی حەجاج بەموهەلیب و کوڕی مێخنەف گەیشت و فەرمانی پێدان بەشێوەیەکی سەختیگرانە درێژەی بەشەڕی خەواریج بدەن، ئەوان پێشڕەویان دەست پێکرد و ماوەیەك شەڕیان لەگەڵ کردن کەخەواریج نەیانتوانی خۆڕاگری بکەن و هەڵاتن وەك بڵێی لەسەر زەویەکی سورەوەبو بەرێگادا دەڕۆشتن. هیچ شەرێك لەخەواریج نەبینرا. خەواریج بەرێکەوتن و لەکازەرون دابەزین. موهەلیب و کوڕی مێخنەف بەرێکەوتن و لەنزیك ئەوانەوە ئوردویان لێدا. موهەلیب سەنگەری بۆخۆی هەڵکەند و بەکوڕی مێخنەفی وت، ئەگەر دەتەوێت سەنگەرێك بۆ خۆت هەڵکەنە. یارانی ئەو وتیان، سەنگەری ئێمە شمشێرەکانمانە.

خەواریج هێرشیان کردەسەر موهەلیب تا بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی بکەنەسەر بەڵام بینیان ئەو خۆی بەهێز کردوە. رویان کردە کوڕی مێخنەف و بینیان لەدەوری خۆیان سەنگەریان هەڵنەکەندوە. شەڕیان دەست پێکرد کە هاوەڵانی لەدەوری ئەو بڵاوەیان کرد و رایانکرد. ئەو دابەزی و لەگەڵ دەستەیەك لەیارانی شەڕی کرد کەکوڕی مێخنەف کوژرا و هاورێکانی لەدەوری ئەو گیانیاندا. شاعیرەکەی ئەوان وتی،

لمن العسكر المكلل بالصر   عى فهم بين ميت و قتيل

فتراهم تسفى الرياح عليهم   حاصب الرمل بعد جر الذيول

یانی، ئەو سوپا رازاوە بەخەوتوان لەخاك و خوێندا هی کێیە؟ دەستەیەك لەوان کوژراون و دەستەیەك گیانیان بەخشیوە. دەبینی بایەکی خۆڵپرژێن بەسەر ئەواندا هەڵیکردوە، پێش ئەمە خەرامان لێرەوەبەرەو گۆڕەیان دەڕۆشتن.

ئەمە گێڕانەوەی خەڵکانی بەسرەیە.

بەڵام خەڵکانی کوفە دەڵێن، کاتێك نامەکەی حەجاج گەیشت و فەرمانی شەڕی لەگەڵ خەواریج دەرکرد، موهەلیب و عەبدولرەحمان شەڕێکی قورسیان دەست پێکرد. خەواریج هێرشیان کردە سەر سوپاکەی موهەلیب و ئەویان ناچار بەپاشەکشێ کرد. موهەلیب کەسی بۆ لای عەبدولرەحمان رەوانە کرد و داوای هاوکاری کرد. عەبدولرەحمان سوارە وپیادەکانی بۆ هاوکاری ئەو رەوانە کرد. ئەمە، دوای نیمەڕۆ، دە شەو بۆ کۆتایی رەمەزان/ ١٢ ژانویەی ٦٩٥ زایینی بو.

کاتێك، کاتی نوێژی ئێواریْ گەیشت و خەواریج بینیان هێزە پشتیوانەکان بەردەوام بۆ سوپاکەی موهەلیب دەگات، گومانیان کرد کە هاورێیانی ئەو کەم بونەتەوە. کەواتە چەند دەستەیەکیان لەبەرابەر سوپاکەی موهەلیب دانا تا بەشەڕ سەرقاڵی بکەن، دواتر بەسوپاکەی خۆیان رویان لە عەبدولرەحمان کرد. کاتێك بینی خەواریج مەبەستی ئەویان کردوە، دابەزی و قورئان خوێنەکانی سوپاکەی دابەزین و مەبەستی خەواریجیان کرد. ئەمە کەسانە لەناویاندا بون: ئەبو الاحوەص هاورێی عەبدالله کوڕی مەسعود و خوزەیمە کوڕی نەصر باوکی نەصر کوڕی خوزەیمەی عەبسی کە لەگەڵ زەید کوڕی عەلی کوژرا و هاوریْ لەگەڵ ئەو لەداردرا. لەگەڵ ئەو حەفتا و یەك کەس لەهاوەڵانی دابەزین. خەواریج هێرشیان کردە سەریان و ئەو شەری لەگەڵ ئەوان کرد و خەڵك لەدەوری بڵاوبونەوە و لەگەڵ دەستەیەکی کەم لەیارانی خۆی مایەوە کەپیاوانە شان بەشانی ئەو خۆڕاگریان دەکرد. کوڕکەی جەعفەر کوڕی عەبدولرەحمان لەو کەسانە بو کە بۆ هاوکاری کردنی موهەلیب رەوانەی کردبو. ئەو لەناو خەڵك هاواری کرد و داوای لەخەڵك کرد هاوریْ لەگەڵ ئەو بۆ هاوکاری باوکی بەرێکەون. جگە لەدەستەیەکی کەم لەخەڵکان کەس لەگەڵی نەڕۆشت. بەرێکەوت و خۆی لەباوکی نزیك کردەوە بەڵام خەواریج جیاییان لەنێوان ئەواندا دروست کرد. عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەف و هاورێکانی ڕۆشتنە سەر تەپۆڵکەیەکی بەرز و دوبەشی شەو شەڕیان کرد تا ئەوەی خۆی و شەڕکەرانی هاورێی کوژران. کاتێك شەویان گەیاندە بەیانی، موهەلیب هات و نوێژی لەسەر خوێند وبەخاکی سپارد وئەم هەواڵەی بۆ حەجاج نوسی. حەجاج هەواڵەکەی بە عەبدولەلیك گەیاند کەسلاّوی بۆ نارد و سەرکۆنەی خەڵکانی کوفەی کرد.

حەجاج، عەبدولرەحمان کوڕی عەتاب کوڕی وەرقا ی بۆ لەشکرگەکەی موهەلیب رەوانە کردو فەرمانی پێدا گوێرایەڵی فەرمانەکانی موهەلیب بێت و ئەنجامیان بدات. ئەو ئەم فەرمانەی پەسەند نەکرد بەڵام بینی هیچ رێگە چارەیەکی نیە. ڕۆشتە لەشکرگە و شەڕی لەگەڵ خەواریج دەست پێکرد و فەرماندەکەی موهەلیب بو بەڵام خۆی کاروبارەکانی رێکدەخست و راوێژی لەگەڵ موهەلیب نەدەکرد. موهەلیب چەندین پیاوی فریودا و بۆ ئاگاداربون لەکاروباری عەتاب رایسپاردن (ئەگەری هەیە بەمەبەستی ئازاردان یا کوشتنی لەناکاو). یەکێك لەوان بەستام کوڕی مەسقەلە کوڕی هوبەیرە بو.

رۆژێك لەنێوان موهەلیب و عەتاب دەمەقاڵێ دروست بو و هەرکام بەتوندی لەگەڵ ئەویتر قسەی کرد. موهەلیب قامچی هەلگرت تا لەسەری عەتاب بدات، کوڕەکەی موغەیرە کوڕی موهەلیب لەشوێنەکەی هەستا و قامچیەکەی لەدەستی باوکی دەرهێنا و وتی: خوا فەرمانده لەسەر چاکەکاری بهێڵێتەوە! پیرێك لەپیرەکانی عەرەب و گەورەیەك لەگەورەکانی ئەوانە. ئەگەر وتارێکی ناپەسەندت لەو بیستوە، باری قورسی ئەو بەسوکی هەڵبگرە چونکە شیاوە بۆ ئەم کارە. موهەلیب رازی بو و ئەم دوانە لەیەك جیابونەوە. عەتاب کەسی بۆ لای حەجاج رەوانە کرد و سکاڵای لەموهەلیب کرد و داوای کرد فەرمانی گەڕانەوەی بدات. ئەم کارە لەگەڵ نیازی حەجاج لەبابەتێکی تایبەت یەکی دەگرتەوە کە لەگەورەکانی کوفە سەبارەت بە کاری شەبیب نارەزامەند بو. ئەو عەتابی گەڕاندەوە و فەرمانی پێدا لەو سوپایەی کە لەژێر دەستی موهەلیبدایە خۆی بەدور بگرێت و بۆ لای خۆی (حەجاج) بگەڕێتەوە. موهەلیب کوڕەکەی خۆی حەبیبی کردە فەرماندەی ئەو سوپایە.

سوراقە کوڕی مێرداسی بارقی لەپرسەی عەبدولرەحمان کوڕی مێخنەف وتی:

ثوی سید الازدین ازد شنوءة	و ازد عمان رهن رمس بکازر
و ضارب حتی مات اکرم میتة	بابیض ضاف کالعقیقة باتر
و صرع عند التل تحت لوائه	کرام المساعی من کرام المعاشر
قضی نحبه یوم اللقاء ابن مخنف	و ادبر عنه کل الوث داثر
امد و لم یمدد فراح مشمرا	الی الله لم یذهب باثواب غادر

یانی: سەرومری دو تیرە لەخەڵکانی ئەزدی عەممان و ئەزدی شنونە لەکازەرون سەری خستە ژێر خاك. بەشمشێرێکی سپی و تیژ و بڕەر وەك ئەڵماس شەڕی دەکرد و تێدەکۆشا تا پیاڵەی گیانبەخشی هەڵدا. لەداوێنی تەپۆڵکە لەژێر ئاڵاکەی ئەو پیاوانێکی تێکۆشەر کوژران. کوڕی مێخنەف لەرۆژی شەڕ بەرێگەی خۆیدا ڕۆشت و هەر داوێن پیسێك لەهاوکاری کردنی ئەو بەجێما. هاوکاری کەسانیتری کرد بەڵام ئەوان فریایی نەکەوتن و لەبەر ئەمە بەسەربڵندیەوە ڕۆشتە دیداری خواوەند و بەجل و بەرگی خراپەکاران نەڕۆشتە بارەگاکەی ئەو.

موهەلیب لەشاپور مایەوە ویەك ساڵ لەوێ شەڕی کرد.

بیرکردنەوەی چەند روداوێك

لەم ساڵەدا صالح کوڕی موسەرەح یەکێك لەپیاوانی ئەمرۆئەلقەیس کوڕی زەید کوڕی مەنات لەتەمیم، کەوتە جموجۆڵ. ئەو لەسەر باوەڕی (صوفەریەکان) بو. یەکەم کەس لەم دەستەبو کە هاتەدەر. ئەو بۆ لای حەجاج بەرێکەوت و شەبیب کوڕی یەزید و سوەید و بەتین و کەسانیتر هاوڕێیەتیان دەکرد.

ئایینی حەج لەم ساڵەدا عەبدولەلیك کوڕی مەروان ئەنجامیدا. شەبیبی خارجی بڕیاریدا بەشێوەیەکی لەناکاو بیکوژێت. ئەم هەواڵە بەعەبدولەلیك گەیشت. دوای گەڕانەوە نامەی بۆ حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی نوسی وفەرمانی پێدا شوێن پێیان هەڵبگرێت. پیرەپیاوێکی چاکەکار و شیاوبو. دەهاتە کوفە وبۆ ماوەی یەك مانگ دەمایەوە و سەردانی هاورێکانی خۆی دەکرد و نیازەکانی بۆ دابین دەکردن. کاتێك حەجاج بەدوایدا گەڕا، لەکوفەدا جێگەی نەبویەوە و بەجێی هێشت.

کاتێك حەجاج بۆ حەج ڕۆشت، ڕۆشتە مەدینە و قسەی بۆ خەڵك کرد و دوای سوپاس کردنی خوا وتی: ئەی خەڵکینە، من نەخەلیفەی هەژار، عوسمانم، نەخوێنسارد و ئاشتی خواز وەك معاویە و نە باوەڕ سست وەك یەزید. ئاگادار بن من ئەم ئۆمەتە تەنیا بەشمشێر دەهێنمە سەر ڕێگەی راست تا داری ڕمەکەی ئێوە راست ببێتەوە. ئێوە کاری یەکەمی کۆچکەرانی خوا باس دەکەن و شانازی بەوان دەکەن و چاوەڕوانی هەڵس و کەوتێکی هاوشێوەی ئەوانن لەئێمە، بەڵام کردارتان وەك ئەوان نیە. داوای خۆپارێزی لەئێمە دەکەن و خۆتان خۆپارێز نین. سوێند بەخوا چیتر کەس داوای خۆپارێزی و خوا پەرستی لەمن ناکات مەگەر ئەوەی بیکوژم. دواتر تەختی وتاردانی بەجێهێشت.

لەم ساڵەدا عرباز کوڕی ساریەی سولەمی (لەهاوەڵانی صوفە) مرد. دەستەیەك دەڵێن: لەشام و لەکاتی ئاژاوەی کوڕی زوبەیر مرد. هەروەها لەم ساڵەدا ئەسوەد کوڕی یەزیدی نەخەعی برازای عەلقەمە کوڕی قەیس مرد.